

**ALİYYÜ'L-KÂRÎ'NİN
ŞERHU KİTABÎ'L-FİKHÎ'L-EKBER'DE KULLANDIĞI
HADİSLERİN KAYNAKLARI**

(Yüksek Lisans Tezi)

Tuğberk UĞURLU

Eskişehir, 2018

**ALİYYÜ'L-KÂRÎ'NİN
ŞERHU KİTABİ'L-FIKHİ'L-EKBER'DE KULLANDIĞI
HADİSLERİN KAYNAKLARI**

Tuğberk UĞURLU

T.C

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri

Ana Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ESKİŞEHİR

2018

03/07/2018

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin/projenin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

AD-SOYAD: Tuğberk UĞURLU

İMZA:

ÖZET

ALİYYÜ'L-KÂRÎ'NİN ŞERHU KİTABU'L-FIKHI'L-EKBER'DE KULLANDIĞI HADİSLERİN KAYNAKLARI

UĞURLU, Tuğberk

Yüksek Lisans Tezi-2018

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ali Çelik

Molla Ali el-Kârî, Temel İslami İlimler sahasının birçok alanında (hadis, fıkıh, akaid, tefsir vb.) saygın eserler kaleme almış ve yaşadığı dönemde muasırı âlimlerce itibar görmüş, ayrıca 11. asrın müceddidi ünvanı bazı entelektüeller tarafından kendisine layık görülmüş bir ilim adamıdır. Hadis sahasındaysa günümüze kadar ulaşabilmiş, içerisinde uydurma hadisleri tespit edip derlediklerinin de bulunduğu 19 eser vererek bu alana da hâkimiyetini ispatlamıştır. Hanefî mezhebine mensup olmakla birlikte Ebû Hanîfe'nin görüşlerine son derece sadık kalmış, birçok alanda bu görüşleri savunmuş ve onun eserlerinden bazılarına da şerh yazmıştır. Bu şerhlerden belki de en meşhuru “el-Fıkhu'l-Ekber” adlı, İslam akaidinin temel konularını ele alan ve Hanefî mezhebinin temel kaynaklarından sayılan, İmam Azam Ebû Hanîfe'nin günümüze ulaşabilmiş küçük risalesine yazdığı şerhtir. Bu şerhte yer yer Kuran ayetlerinden, hadis-i şeriflerden ve meşhur ulemanın görüşlerinden faydalanarak Ebû Hanîfe'nin görüşlerini desteklemekle birlikte, batıl kabul ettiği fırkalarında görüşlerine yer verip onları eleştirmektedir. Biz bu çalışmamızda, hadis sahasında yetkinliğini ispatlamış olan Ali el-Kârî'nin, görüşlerini delillendirmek adına öne sürdüğü hadis rivayetlerinin kaynak değerlerini tespit etmeye çalışarak hem müellifin hadisçiliği hakkında fikir sahibi olmaya, hem de İslam akaidi konusunda üzerinde yapılan tartışmaların aktüel değerini koruduğu meseleler hakkında delil olarak zikredilen hadis rivayetlerinin hangi hadis kitaplarında rivayet edildiğini tespit etmeye, varsa rivayetlerin farklı lafızlarına ve senetlerine dikkat çekmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Ali el-Kârî, Fıkhu'l-Ekber, Ebû Hanîfe, Şerh, Akaid, Hadis.

ABSTRACT

SOURCES OF HADİTHS IN WHICH ALİYYÜ'L-KÂRÎ USED ŞERHU KİTABİ'L-FIKHİ'L-EKBER

UĞURLU, Tuğberk

Master Thesis-2018

Department of Basic İslamic Scieces

Advisor: Prof. Dr. Ali Çelik

As an İslamic scholar, Molla Ali el-Kârî composed some remarkable works in several field of Basic İslamic Sciences (such as hadith, fiqh, Interpretation of Kuran etc.) and got respected of other İslamic scholars who lived in his period, likewise was deemed worthy of revisionary of 11. century by some of inttellectualists. And in the field of Hadith, he proved his authority by composing 19 works that has reached the present day in which contains works of determination and gathering of made up (mawdu) hadiths. While he stucked to Hanafi sect, he remained faithful to Abu Hanifa's views, defended them in several platforms and also annotated some of his written works. Most famous of these annotations might be the one he annotated to Abu Hanife's small booklet named "el-Fıkhı'l-Ekber" which is considered as one of the basic sources of Hanafî sect and embraces basic topics of İslamic faith doctrines. In this annotation he made used of Qoran verses, hadith narrations and ideas of some famous scholars to support Abu Hanife's views and also ranked views of sects that he admit their invalidation and criticised them. In our work, by confirming resource values of hadith narrations that Ali el-Kârî had asserted in the purpose of giving proof of his views we will try to have an idea about traditionism of Ali el-Kârî who proved his authority in the field of Hadith and determine which narration books contains those hadiths on topics that contemporarily argued about, also will draw attention their texts and narration chains differences if there is.

Key Words: Ali el-Kârî, Fıkhı'l-Ekber, Abu Hanifa, Annotation, Hadith, İslamic faith doctrines.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
KISALTMALAR	viii
ÖNSÖZ	ix
GİRİŞ	1
KAYNAKLAR	3

1. BÖLÜM

MOLLA ALİ el-KÂRİ

1.1. Kısa Biyografisi	5
1.2. Hadis İlmi Üzerine Telif Ettiği Eserler.....	7

2. BÖLÜM

ŞERHU KİTABİ'İ-FIKHİ'İ-EKBER

2.1. Tanıtımı	12
2.1.1. Eser Üzerinde Yapılan Akademik Çalışmalar ve Tercümeler.....	13
2.1.2. Eserin Muhteva/İçerik Olarak Değerlendirilmesi.....	13
2.2.Eserde Kullanılan Hadisler Kaynakları Ve Değeri	14
SONUÇ	261
KAYNAKÇA.....	265

KISALTMALAR

a.g.e	: adı geçen eser
a.s	: aleyhisselam
bkz.	: bakınız
D.İ.A	: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
h.	: hicri
m.	: miladi
mad.	: maddesi
r.a	: Radıyallahu Anh
r.ah	: Rahmetullahi Aleyh
s.	: sayfa
s.a.v	: Sallallahu Aleyhi Vesellem
thk.	: tahkik eden
trc.	: tercüme eden
vs.	: vesair
v.b	: ve bunun gibi
v.	: vefat

ÖNSÖZ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla; Allah'a hamd ü sena, onun sevgili Resulü Hz. Muhammed (s.a.v)'e salatü selamdan sonra;

İslami İlimlerin her biri içerik itibariyle zaman içerisinde yeni nesillere yeni kültürlerle ulaştıkça yeni anlamlar kazanmış, ana eksenden şaşmadan ulaştığı muhatapları tarafından genişleyerek anlam zenginliğine ulaşmıştır. Hicri 11. Asıra geldiğinde Osmanlı coğrafyası içerisinde pek çok ilim adamı İslami İlimler sahasında zengin eserler vermiştir. Bunlardan biri de Hicri 11. asır tarihinde yaşamış olan Molla Ali el-Kârî'dir. Molla Ali el-Kârî Temel İslami İlimler sahasının birçok alanında (hadis, fıkıh, akaid, tefsir vb.) saygın eserler kaleme almış ve yaşadığı dönemde muasır âlimlerce itibar görmüş, ayrıca 11. asrın müceddidi ünvanı bazı islam âlimleri tarafından kendisine layık görülmüş bir ilim adamıdır. Hadis sahasındaysa günümüze kadar ulaşabilmiş, içerisinde uydurma hadisleri tespit edip derlediklerinin de bulunduğu 19 eser vererek bu alana da hâkimiyetini ispatlamıştır.

Ebû Hanîfe'nin görüşlerine son derece sadık kalmış, birçok alanda bu görüşleri savunmuş ve onun eserlerinden bazılarını da şerh yazmıştır. En meşhuru “el-Fıkhu'l-Ekber” adlı, İslam akaidinin temel konularını ele alan ve Haneî mezhebinin temel kaynaklarından sayılan, İmam Azam Ebû Hanîfe'nin günümüze ulaşabilmiş küçük risalesine yazdığı şerhtir.

Bizim bu çalışmamız Molla Ali el-Kârî'nin, Ebu Hanife'nin “el-Fıkhu'l-Ekber” ini şerh ederken kullanmış olduğu hadis-i şeriflerin kaynaklarının tespiti ve değerlendirmesi üzerinedir. Çalışmamız bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde konunun önemi, amacı ve yöntemi üzerinde durulmuş, faydalanılacak kaynaklar ismen liste halinde verilmiştir. İkinci bölümde, müellifin hayatı, eserleri ve hadis sahasındaki çalışmaları ele alınmış, üçüncü bölümdeyse Ali el-Kârî'nin şerhinde kullanmış olduğu 258 hadis-i şerif, 64 ana başlık altında başta Kütüb-i Sitte olmak üzere ve diğer hadis kaynaklarından ulaşabildiklerimizden tahrirler yapılmış ve sonunda bu hadisler tablo halinde gösterilerek çalışmamız tamamlanmıştır.

Çalışmam boyunca kıymetli bilgi birikim ve tecrübeleriyle şahsıma yol gösteren, destek olan, tezi baştan sona okuyarak katkı yapan değerli danışman hocam Prof Dr. Ali Çelik'e, ayrıca bu konuda kendilerinden faydalandığım, çalışmalarına katkı sunan tüm hocalarıma ve bu süreçte gösterdikleri fedakarlıkları sebebiyle aileme teşekkür ederim.

GİRİŞ

İslami ilimlere vukufiyetiyle meşhur olan Ali el-Kârî, bazı kesimler tarafından 11. asrın müceddidi olarak anılmakla beraber, Sünni İslam coğrafyasında muteber kabul edilmiş bir şahsiyet olarak göze çarpmaktadır. Fıkıh, Akaid, Kelam, Tefsir ve Kur'an ilimleri alanında gerek tahkik gerek tasnif, gerekse şerh adı altında birçok eser verdiğini gördüğümüz müellif, hadis ilmi içerisinde de yetkin ve âlim bir şahsiyet olarak kabul görmesine sebebiyet verecek 19 eser kaleme almıştır. Bunlardan en çok dikkat çekenleriyse, uydurma hadislerle ilgili tasnif ettiği “el-Masnu’ fî Marifeti Hadisi’l-Mevdu” ve “Esrârü’l-Merfu’at fî Ahbari’l-Mevduat” eserleri olmuştur.

İlmi seyahatlerinin yolunu ülkemiz topraklarına da düşürdüğü bilinen müellifin hayatı ve eserlerinde, ciddi ancak taassuptan uzak bir Hanefî Mezhebi ve İmam Azam Ebû Hanîfe bağlılığı göze çarpmaktadır. Nitekim bunu, tezimize kaynaklık eden “Şerhu Kitabu’l-Fıkhu’l-Ekber” adlı, Hanefî Mezhebi’nin kurucusu ve ülkemizde de ekseriyetle takip edilen Ebû Hanîfe’nin, akaidle ilgili meseleleri ele aldığı eserine yazdığı şerhlerle de göstermektedir. Üstelik hadis sahasına hâkimiyetiyle bilinen bir âlimin, İslam akaidiyle alakalı bir metne şerh düşerken kullandığı hadislerin ilmi değerleri de bir o kadar ilgi çekicidir. Hadis ilmi ile ilgili bilgi ve metodolojisini Fikhü’l-Ekber şerhi üzerinde nasıl uyguladığını ve ne gibi ilmi sonuçlar elde ettiğini çıkarmaya çalışacağımız tezde özellikle Ali el-Kârî’nin hadis münekkitliği konusundaki konumunun tespiti açısından bize yeni ufuklar açacağını düşünüyoruz.

Çalışmamız, Hanefî Mezhebinin temel kaynakları arasında olan “**el-Fıkhu’l-Ekber**”in Ali el-Kârî tarafından yapılan şerhinde kullandığı hadis rivayetlerini tespit etmek, incelemek ve bunun sonucunda, bu eser özelinde kendisinin hadisçiliği üzerine bir fikir sahibi olmaya çalışmak üzere bina edilmiştir. Nitekim Müellif Ali el-Kârî’nin “Şerhu Kitabu’l-Fıkhu’l-Ekber” eserinde bol miktarda hadis-i şerifler kullanmış olması ve eserin Osmanlı medreselerinde âdetâ bir el kitabı hükmünde olarak okutulan bir eser özelliği taşıması nedeniyle, önemli bir yere sahip olması, bu konuyu bizim açımızdan incelenmeye değer kılmıştır. Tezde, Hanefî Mezhebi imamı olan Ebû Hanîfe’nin günümüze ulaşan “el-Fıkhu’l-Ekber” adlı eseri üzerine Ali el-Kârî’nin yapmış olduğu şerhinde kullandığı hadislerin tahrir ve varsa hakkında yapılan uydurma ithamlarını araştırarak ve bu hadislerin kaynaklıklarını tespit etmeye çalışacağız.

Çalışmamızda öncelikle kaynak taramaları yapılmış ve müellifin hayatı ve eserleriyle ilgili nakiller bir araya getirilmiştir. Daha sonra tercih edilen tahkikli baskıda nakledilen tüm hadisler tespit edilmiştir. Çalışılan tahkikli baskıdaki başlık gösterme yöntemine sadık kalınarak, aslında el-Fıkhü'l-Ekber metnini teşkil eden, Ebû Hanîfe'nin cümleleri birer başlık halinde kabul edilerek altında nakledilmiş hadislerin toplam sayıları verilmiş, hadisler sırayla zikredilmiştir. Zikredilen bu hadisler, tahrirlerinden ayırt edilebilmesi için daha büyük puntuyla ve kalın harflerle gösterilmiştir. Daha sonra tahrirlerine geçilerek, başta hadisin geçtiği kitaplar ve yer bilgisi topluca aktarılmış, sonrasındaysa metin ve senetlerdeki farklılıklar gösterilmeye çalışılmıştır.

Tahrirleri yaparken, çalışmamızdaki önceliğimizin Ali el-Kârî'nin hadisçiliğini incelemek olması dikkate alındığı için, öncelikle nakledilen rivayetin Kütüb-i Sitte eserleri içerisinde olup olmadığı; varsa genel sıhhat sıralamasına sadık kalınarak Öncelikle Buhârî, Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce rivayetleri bu sıralamayla gösterilmiş, bu eserlerde geçen her türlü lafız ve senet farklılıklarına dikkat çekmeye çalışılmıştır. Eğer müellif tarafından kullanılan rivayet Kütüb-i Sitte eserlerinde geçmiyorsa veya yalnızca tek bir eserde geçmekteyse o halde Kütüb-i Tis'a eserlerine başvurulmuştur. Eğer orada da bulunamamışsa, Kütüb-i Tis'a dışı kaynaklardan muteber kabul edilen İbn Hibban'ın Sahih'i, İbn Huzeyme'nin Sahih'i, Hâkim'in el-Müstedrek'i, Abdurrezzâk'ın el-Musannef'i gibi eserlerde aranmak suretiyle kaynakları tespit edilerek gösterilmeye çalışılmıştır. Rivayet hiçbir yerde bulunamadığı takdirdeyse bu durum ifade edilmiştir. Eserde kullanılan hadisler hakkında, varsa hadis münekkidlerinin tenkitleri veya uydurma ithamları da ayrıca gösterilmeye çalışılmıştır.

İki yüz elli sekiz (258) rivayetin çalışıldığı tezimizin daha fazla yekün tutmaması amacıyla, tahrirler yapıldığı esnada senedi veya metni birbirine çok benzeyen mana rivayetleri, benzerliğin kurulduğu ilgili rivayetin dipnotunda ek bilgi olarak gösterilmiştir. Bunu yaparken de rivayetin geçtiği metnin aynı kitapta yer alıyor olması şartı gözetilmemiştir. Ayrıca verilen hadis senetlerinde isimleri kısaca belirtilmiş, babasının ismi veya kendi adı açıkça zikredilmemiş raviler tespit edilerek, tabakat kitaplarından kaynak göstermek suretiyle dipnotlarda tanıtılmaya gayret edilmiştir. Hadislerin tercümeleriye tarafımızca yapılmıştır.

KAYNAKLAR

Gerek elektronik ortamda (Cevamiu'l-Kelim, Mektebetü's-Şamile), gerekse ülkemiz dâhilinde bulunan kütüphanelerde (Süleymaniye Kütüphanesi, TDV İslam ansiklopedisi, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Üniversite Kütüphaneleri) tespit edilerek, kaynaklar ve bilimsel makale ve tezler çerçevesinde tarama çalışması yapılmıştır. Bunun dışında faydalanılan bazı kaynaklar şu şekilde gösterilebilir:

- Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ;
- Ali el-Kârî, Şerhu Kitabu'l-Fıkhu'l-Ekber;
- Ali el-Kârî, Mevzuat;
- Ali el-Kârî Fıkhu Ekber Şerhi, Çeviren Y. Vehbi Yavuz;
- Ali el-Kârî Fıkhu Ekber Şerhi, Çeviren Hüseyin S. Erdoğan;
- Askalanî, Fethu'l-Bârî;
- Aynî, Umdetü'l-Kârî;
- Begavî, Şerhu's-Sünne;
- Halil İbrahim Kutlay, el-İmam Ali el-Kârî ve eseruhu fi ilmi'l-hadis;
- Kastallanî, İrşadü's-Sârî;
- Nevevî, el-Minhâc;
- Sehâvî, el-Mekasidü'l-Hasene;
- Seharenfûrî, Bezlu'l-Mechûd;
- Şevkanî, Neylû'l-Evtâr;
- Şevkanî, el-Fevâ'idü'l-mecmû'a fi'l-ehâdîsi'l-mevzû'a;
- Tehanevî, İ'laü's-Sünen;
- Tahavî, Müşkilü'l-Âsar, Meani'l-Âsar;
- Wensinck, Concordance;
- Kütüb-i Sitte, Sahîh-i Buhârî, Sahîh-i Müslim, Sünen-i Tirmizî, Sünen-i

Ebû Dâvûd, Sünen-i Nesâî, Sünen-i İbn Mâce ve hadis külliyatıyla ilgili diğer şerhler ve eserler.

Bu verilen kaynakların yanı sıra çalışmamızda ağırlıklı kaynak olarak Kütüb-i Tis'a eserlerinden faydalandığımızı da belirtmek gerekmektedir.

1. BÖLÜM

MOLLA ALİ el-KÂRÎ

Kısa Biyografisi

Tam ismi Nureddin Ebû'l-Hasan Ali b. Sultan Muhammed el-Kâri el-Herevî olmakla beraber Molla Ali el-Kârî adıyla meşhur olmuştur. Kendi yazdığı risalelerdeyse adı Ali b. Sultan Muhammed olarak geçer. Mekke'de ikamet ettiği için kendisine el-Mekkî denilirken, Herat'ta doğduğu için Herevî diye de anılır. Kendisine “el-Kâri” lakabının verilmesindeki sebep ise kıraat ilmiyle meşgul olmasıdır. Doğum tarihi biyografi eserlerinde net olarak bildirilmemekle beraber 916/1510 yılında talebe olduğuna dair gelen veriler ışığında, doğumunun bu tarihe yakın olduğu çıkarımı yapılmaktadır. Hayatı boyunca hiçbir resmi görev aldığı bilinmemektedir. 916/1510 yılında Herat'ı işgal eden Şah İsmail'in baskıcı şiileştirme politikalarından kaçıp Mekke'ye yerleşmiş ve öğrenimini orada tamamlamıştır, ancak bu hicretinin net tarihi bilinmemektedir.¹

Eğitim aldığı hocalar arasında öncelikle, Kuran kıraat ilmi konusunda bilgili olduğu bilinen babasının geldiği tahmin edilmektedir. Sonrasındaysa Muinüddin Hafız Zeyneddin (v. 916), Ebû'l-Hasan el-Bekrî (v. 952), İbn Hacer el-Heytemî (v. 974), Ali el-Müttekî (v. 975), Muhammed Said b. Mevlana Mir Kelan (v. 973), Atiyye b. Ali es-Sülemî (v. 983), Abdullah b. Sadeddin es-Sindî (v. 984), Muhammed b. Muhammed el-Bekrî (v. 993), Sinaneddin el-Amasî (v. 1000) ve Seyyid Zekeriya el-Hüsna hocaları arasında zikredilmektedirler.²

Ali el-Kârî, Mekke'de 1014/1605 senesinin Şevval ayında hayata gözlerini yummuştur.³ Tarikatta şeyhi olan Abdullah Sindî'nin kabrinin yanına defnedilmiştir. Mısır Ezher Üniversitesi âlimleri, Ezher Camii'nde gıyabında cenaze namazı kılarak ona olan hürmetlerini göstermişlerdir.⁴

İlim hayatı boyunca temel İslam bilimlerinin her sahasında birden fazla eserler vermiş ve Ümmet'in bilginlerinin saygısını kazanmıştır. Yazdığı toplam eser sayısının 180'e ulaştığı ve bunların hemen hepsinin günümüze ulaştığı bilgisi de verilmektedir.⁵ Eserlerinde ve söylemlerinde bidatlere karşı her daim sert bir tavır takınmış ve bunlara

¹ Muhibbî, Muhammed el-Emîn b. Fazlillâh, *Hulasatü'l-eser*, Beyrut, Daru's-Sadr, 1987, III. 185; Kutlay, Halil İbrahim, *İmam Ali el-Kârî ve Eseruhu fi İlmi'l-Hadis*, Daru'l-Beşairü'l-İslamiyye, Beyrut, 1987, s. 42-53; Karadaş, Çağfer, Ali el-Kârî'nin Akaide Dair Eserleri ve Bazı İtikadi Görüşleri, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1994, s. 9-14.

² Kutlay, *Eseruhu*, s. 70-71.

³ Muhibbî, *Hulasa*, III. 186; Kutlay, *Eseruhu*, 71; Karadaş, Tez, s. 14.

⁴ Karadaş, Tez, s. 14.

⁵ Kutlay, *Eseruhu*, s. 115.

karşı mücadele vermiştir. Geçimini, kendi yazdığı Kuran hat nüshalarından temin etmiş olması ve herhangi bir resmi vazife yapmamış olması da kendisinin dünyaya rağbet etmemiş, zahid bir karaktere sahip olduğunu göstermektedir.⁶ Akaidde ve Fıkıhta Ebû Hanîfe (r.ah)’nin görüşlerini benimsemiş ve birçok sahada onun görüşlerini savunmuştur. Özellikle akaid ilminde hassaslığıyla ön plana çıkan Ali el-Kârî, Kelam ilmiyle iştigal etmeyi belli başlı zümreler için sakıncalı görüp, bu kişilerin yöntemlerini ve altındaki niyetleri eleştirmiş, İslam’ın aslından yüz çevrilmesine, boş şeylerle uğraşılmasına, ayet ve hadislerden çok filozofların görüşlerine dalınmasına sebep olmakla itham etmiş, Kelam’ın insanları mücerred akılla hüküm vermeye ve şüpheyi sevk etmesini, zemmetme delili olarak öne sürmüş, selef akidesine dönüşün gerekliliğini vurgulamıştır. Ona göre Kelam ilmi sonradan ihdas edilmiş ve İslam’ın aslından olmayan bir ilim dalıdır.

Bir sözü kimin söylediğinden çok, sözün kendisine bakılması gerektiği düsturunu savunmuş ve kendisi de sûfî meşrep bir kimse olmasının yanında İbn Arabî’nin görüşlerine reddiyeler yapmaktan ve İbn Teymiyye ve İbn Kayyım el-Cevziyye’yi savunmaktan çekinmemiştir. Taassuptan son derece sakınan ve buna cevaz vermeyen Ali el-Kârî, “Mehdi geldiğinde Hanefî Mezhebi üzere amel edecektir” diyenlere reddiye niteliğinde bir risale yazmıştır. Aynı zamanda tekfirciliğe de yönelme taraftarı olmayan Ali el-Kârî, kendisi bizzat ellerinden zulüm görmüş olduğu halde Şîî ve Rafizî’leri tekfir etmemiş, katledilmelerine cevaz vermemiş ve onları İslam fırkaları arasında görmüştür.

Hiz. Peygamber’in anne ve babasının imanı ile alakalı meselede, onların imansız öldükleri kanaatine sahip olması İslam âlimlerince tartışmalara sebebiyet vermiş, onun bu görüşe sahip olmasına sebebiyet veren durumun Ebu Hanife’nin “Fıkhu’l Ekber” eserinin bir nüshasında yer alan ancak diğer nüshalarda yer almayan bir ifadede kaynaklandığı da öne sürülmüştür. Bu durum ise kendisinin Ebu Hanifê’nin görüşlerine ne denli sahip çıktığının bir başka göstergesidir.

Hadis ilimleri sahasında da yetkin olduğu bilinen el-Kârî’nin, “Kitap ve Sünneti benden daha iyi bilen birini haber alsam, sürünerek de olsa giderdim”⁷ ifadelerini kullandığı ve bu alanda 19 eser verdiği bilinmektedir. Sûfî meşrep

⁶ Çakan, İsmail Lütî, *Hadis Edebiyatı*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 177; Karadaş, Tez, s. 16.

⁷ Karadaş, Tez, s. 20.

kişiliğinden dolayı da bazı çevrelerce hadis alanın mütesahhil bir yaklaşıma sahip olduğu da söylenmektedir⁸. Tezimizin odak noktasını teşkil etmesi açısından Hadis alanındaki eserlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1.2. Hadis İlmi Üzerine Telif Ettiği Eserler

I. *Şerhu Şerhi'n Nuhbeti'l-Fiker:*

1910 yılında İstanbul'da basılmış olan bu eser, İbn Hacer el-Askalanî'nin Nuhbetü'l-Fiker adlı eserine kendisinin yapmış olduğu şerh olan Nuzhetü'n Nazar adlı esere, Ali el-Kârî'nin yapmış olduğu bir şerhtir. Yani şerhin şerhidir.⁹

II. *el-Masnu' fi Marifeti'l-Mevdu'*

1893 yılında Lahor'da ve 1978'de Beyrut'ta basılmış olan eser, birçok musannif tarafından “el-Masnu' fi Marifeti Hadisi'l-Mevdu'” şeklinde bir ekleme yaparak zikredilmiş olsa da, bu aslında eserin gerçek adı değildir. Bilakis, eserin maksadı daha iyi anlaşılсын diye başlığa yapılmış bir eklemedir. Eser “Mevdu'atü'l-Suğra” diye de anılmıştır. Ayrıca Abdülfettah Ebû Ğudde tahkik ve talikiyle İstanbul'da basılmış ve Halil İbrahim Kutlay tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Eser, daha sonra yazıldığı tahmin edilen “Mevdu'atü'l-Kübra” veya diğer adıyla “el-Esrâr'ül Merfu'at fi Ahbari'l-Mevdu'at” kitabından farklı olarak, 417 mevzu hadis içermektedir.¹⁰

III. *el-Esrârü'l-merfû'a fi'l-ahbâri'l-mevzû'a*

1986 yılında bu isimle Beyrut'ta, 1872 yılında “Mevdu'atü'l-Kübra” ismiyle İstanbul'da basılmıştır ve A. Serdaroğlu tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Muhammed es-Sabbağ tahkikiyle “el-Esrârü'l-merfû'a fi'l-ahbâri'l-mevzû'a” adıyla Beyrut'ta basılmış bir baskısı da mevcuttur. Giriş kısmında müellifin, halk arasında meşhur olmuş ve uydurma olduğunda ittifak edilen hadisleri derleyeceği, uydurma olduğu ihtilafli olan hadisleri esere almayacağı bilgisini verdiği ve bir önceki kitap olan “el-Masnu' fi Marifeti Hadisi'l-Mevdu'”nun üzerine 198 hadis, uydurma hadisler

⁸ Çakan, *Edebiyat*, s. 180-181

⁹ Kutlay, *Eseruhu*, s. 174; Karadaş, *Tez*, s. 26.

¹⁰ Kutlay, *Eseruhu*, s. 201-206; Çakan, *Edebiyat*, s. 179; Karadaş, *Tez*, s. 27.

hakkında teknik bilgi ve “men kezebe aleyye” hadisinin tahririni ekleyerek oluşturduğu bu eser, Ali el-Kârî’nin son eserlerinden biri olduğu düşünülmektedir.¹¹ Bu ise, tezimizin sonuca bağlanacağı bölüm açısından önemli bir bilgidir.

IV. *Mirkatü’l-Mefatih Şerhu Mişkati’l-Mesabih*

1891’de Kahire’de basılmıştır. İmam Beğavî’nin (v. 516 h) “Mesabihü’s-Sünne” adlı 4931 rivayet içeren hadis eserine, Hatib et-Tebrizî’nin (v. 502 h.) 1511 rivayet daha ekleyerek meydana getirdiği çalışmaya, Ali el-Kârî’nin bazı eklemeler ve düzeltmelerle yaptığı tashih eseridir. İmam Beğavî, hadisleri naklederken metinlerin bazı kısımlarını ve senetlerini uzun olmasından kaçınmak niyetiyle hafifletmişken, Ali el-Kârî bu senetleri ve metinleri tam halleriyle göstermiş, merfu mu mevkuf mu olduklarını belirtmiş ve Tebrizî’nin zayıf olarak nitelediklerini yeniden değerlendirmiştir.¹²

V. *Şerhu’l-Muvatta*

İmam Malik b. Enes’in (v. 179 h.) el-Muvatta adlı eserinin İmam Muhammed (v. 189 h.) rivayeti üzerine yapılmış bir şerhtir. Nüshaları Süleymaniye Ktb. Reisülküttab nr. 210, Süleymaniye Ktb, Fatih nr. 1000, Süleymaniye Ktb, nr. 289.

VI. *Şerhu Müsnedi’l-İmam Ebi Hanife*

1985 yılında Beyrut’ta yayımlanmıştır. İmamı Azam Numan b. Sabit Ebi Hanife’nin Müsned adlı eserine yazdığı şerhi ihtiva etmektedir.

VII. *Cem’ul Vesail fi şerhi’s Şemail*

Tirmizî’nin eş-Şemail adlı eserine yaptığı şerhtir. 1873’te İstanbul’da basılmıştır.

VIII. *Şerhu’s Şifa*

Kadı İyad’ın eş-Şifa adlı eserinin şerhidir. 1848 yılında İstanbul’da, 1859’da Kahire’de, 1873 yılında tekrar İstanbul’da basılmıştır.

¹¹ Kutlay, *Eseruhu*, s. 201-206; Çakan, *Edebiyat*, s. 180-181; Karadaş, Tez, s. 26.

¹² Kutlay, *Eseruhu*, s. 294-311; Karadaş, Tez, s. 27.

IX. *el-Hırzu's-semin li'l-Hısnı'l-Hasin*

İbnü'l-Cezerî'nin el-Hısnu'l-Hasin adlı eserinin şerhidir. 1887 yılında Mekke'de basılmıştır.¹³

X. *Ta'likatü'l-Kâri ala sülasıyyati'l-Buhârî*

Sahîh-i Buhârî'deki sülasıyat üzerine yalınmış bir şerhtir. Müellif hattı ile olan nüshası Süleymaniye Ktb, Şehid Ali Paşa nr. 2/184'tedir.¹⁴

XI. *Şerhu'l-Erbaini'n Nebeviyye*

1910 yılında Mısır'da basılmıştır.¹⁵

XII. *Erbeune Hadisen min Cevami'i'l-Kelim*

Nüshaları, Süleymaniye Ktb, Reisülküttab nr. 1146/53, Süleymaniye Ktb, Esad Efendi nr. 3525/6.¹⁶

XIII. *el-Ehadisü'l-Kudsiyyetü'l-Erbeiniyye*

1906 yılında İstanbul'da basılmıştır. Ayrıca Hasan Hüsnü Erdem tarafından Türkçeye çevrilmiş ve 1952 yılında Ankara'da basılmıştır.¹⁷

XIV. *Erbeune Hadisen fi Fedaili'l-Kur'an*

Durak Pasmaz tarafından tercüme edilmiş ve aslıyla birlikte "Kur'anı Kerim'in Fazileti Hakkında Kırk Hadis" adıyla İstanbul'da basılmıştır.¹⁸

XV. *Erbeune Hadisen fi'n Nikah*

¹³ Karadaş, Tez, s. 27.

¹⁴ Karadaş, Tez, s. 27.

¹⁵ Karadaş, Tez, s. 28.

¹⁶ Karadaş, Tez, s. 28.

¹⁷ Karadaş, Tez, s. 28.

¹⁸ Karadaş, Tez, s. 28.

Nüshaları, Süleymaniye Ktb, Hamidiye nr. 388/21, Süleymaniye Ktb, Damad İbrahim Paşa nr. 297/33¹⁹

XVI. *el-Birra fi Hubbi 'l-Hirra*

Nüshaları, Süleymaniye Ktb, Fatih nr. 5336/2, 5327/5, Süleymaniye Ktb, H. Hüsnü Paşa nr. 25/23.²⁰

XVII. *İ'rabu 'l-Kâri ala evveli babi 'l-Buhârî*

Nüshaları, Arif Hikmet (Medine) nr. 85/9.²¹

XVIII. *Risale fi Hadisi 'l-Berae fi Sahîhi Buhârî*²²

XIX. *Tathiru 't Taviyye bi Tahsini 'n Niyye*

Nüshaları, Mahmudiyye nr. 2626/20, Arif Hikmet 85/24, Hafız Ahmet Paşa (Köprülü) nr. 332/12.²³

¹⁹ Karadaş, Tez, s. 28.

²⁰ Karadaş, Tez, s. 28.

²¹ Karadaş, Tez, s. 28.

²² Karadaş, Tez, s. 28.

²³ Karadaş, Tez, s. 28.

2. BÖLÜM

ŞERHU KİTABU'İ-FIKHU'İ-EKBER

2.1. Eser Hakkında

Bu eser, İmamı Azam Ebû Hanîfe'nin (v. 150) “el-Fıkhu'l-Ekber” adlı akaid konularını ele alan risalesine yapılmış en önemli ve meşhur şerhlerden biridir. Tam ismi “Minehu'r ravzı'l-ezher li şerhi'l-Fıkhu'l-Ekber”dir. el-Fıkhu'l-Ekber şerhinin yanında, Ebû Hanîfe'nin (r.ah) “el-Vasiyye” adlı eseri de metin içerisinde yer yer bulunmaktadır. Nitekim şerhin bitiminde Ebû Hanîfe'nin hayatının ilk devrelerinde yazdığı “el Fıkhu'l-Ekber” ile ömrünün sonunda yazdığı “el-Vasiyye”nin tamamının zikredilmiş olduğunu müellif belirtmektedir.¹

Şerhten sonra “Mülhakat” ve “Risale fi elfazı'l-Küfr” adlı eserlerin şerhleri de verilmektedir. Biz bu kısmı tezimizde gösterirken, şerhlerin bu kısmına ana başlık koyulmadığı için “Müellifin, konu başlığı olmaksızın naklettiği hadisler” şeklinde işlemeyi uygun gördük. Bunların tamamı, elimizde bulunan “Şerhu'l-Fıkhu'l-Ekber” adlı nüshayı oluşturmaktadır. Bu birleştirme müstensihler tarafından yapılmış olabileceği gibi, müllif tarafından da yapılmış olabilir. Ayrıca ilim camiasında çokça tenkide uğramış olan “Hz. Peygamber'in ebeveynlerinin imansız ölmüş olduğu” konusu², eserin matbu nüshalarından çıkarılmış olmasına karşın, yazma eserlerde mevcuttur.³

İnceleyeceğimiz baskı, Ali Muhammed Dandal tarafından tahkik edilmiş, dipnotlarda yer yer açıklamalarla desteklenmiş, Orijinal Fıkhu'l-Ekber metninin cümleleri konu başlıkları olarak kullanılmış, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye tarafından 2011 yılında Lübnan'da yayımlanan bir nüshanın 3. baskısıdır. Müellif Ali el-Kârî, Ebû Hanîfe'nin ifadelerini şerh ederken öncelikle Kuran ayetlerini delil getirmiş, daha sonra hadis rivayetlerinden ve ağırlıklı olarak Hanefî mezhebinden olmakla beraber meşhur ulemanın görüşlerinden de faydalanmıştır. Ayrıca başka fırkaların da (Örn. Mu'tezile, Rafiziler vb.) görüşlerini zikretmiş ve tenkit etmiştir. Eserinin giriş bölümünde akaid ilminin üstünlüğünden, kelim ilminin bazı sakıncalarından ve kimler tarafından ne niyetle icra edilirse faydalı olabileceğinden bahsetmiştir. Genel olarak Ehli Sünnet akaidine sadık kalınmış olan metinde ekseriyetle mana olarak, senetler zikredilmeden rivayet edilmiş, mükerrerleriyle birlikte 258 hadis bulunmaktadır.

¹ Karadaş, Tez, s. 56.

² Muhibbî, *Hulasa*, III. 186.

³ Karadaş, Tez, s. 57.

1.1.1. Eserde Üzerinde Yapılan Akademik Çalışmalar ve Tercümelere

Ali el-Kârî'nin “Şerhu Kitabu'l-Fıkhu'l-Ekber” isimli eseri çok yaygın olmasına rağmen üzerinde çok fazla bilimsel çalışma yapıldığı görülmemektedir. Yaptığımız kaynak taramasında bu çalışmaların bazılarının;

- Halil İbrahim Kutlay, *Ali el-Kârî ve eseruhu fi ilmi'l-hadis*, (Arapça)
- *Kitabu Fıkhu'l-Ekber Şerhi*, Mustafa el-Bânî Tahkiki, Daru'l-Kütübü'l-Utbe. (Arapça)
- Şeyh Vehbi Süleyman Ğâvcî Tahkik ve Ta'liki, *Minehu'r Ravdu'l-Ezher fi Şerhu'l-Fıkhu'l-Ekber*, Daru'l-Besairu'l-İslamiyye, Beyrut, 1998. (Arapça)
- Yunus Vehbi Yavuz, *Fıkhu'l-Ekber, Aliyyü'l-Kari Şerhi Tercümesi*, İstanbul 1979
- Hüseyin S. Erdoğan, *Fıkhu'l-Ekber, Aliyyü'l-Kari Şerhi Tecümesi*
- Çağfer Karadaş, *Ali el-Kârî'nin Akaide Dair Eserleri ve Bazı İtikadi Görüşleri*, Y. Lisans Tezi;
- Sami Büyükkaynak, “Aliyyü'l-Kârî'nin Fıkhu'l-Ekber Şerhinde Tartışmalı Bazı Konularda Delil Olarak Kullandığı Rivayetlerin Tahric Ve Değerlendirilmesi”, Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi c. 44, 2017, s. 193-217.

Çalışmaları olduğu tespit edilmiştir. Ancak eseri tercüme maksadıyla yapılan çalışmalar gerek tercüme kalitesi gerekse verilen bilgilerin doğruluğu ve kaynak gösterimi açısından son derece yetersiz bulunmuştur.

2.1.2 Eserin Muhtevâ/İçerik Olarak Değerlendirilmesi

Konu başlıkları incelendiğinde görüleceği üzere, Aliyyü'l-Kârî'nin bu eseri, Ebû Hanîfe'nin “el-Fıkhu'l-Ekber”i üzerine yapılmış bir şerh olup bu şerh, tamamen Tevhid ile ilgili konuları ihtivâ etmektedir. Bu durum, Fıkıh kavramının hicri ilk asırlarda İslam Akaidi'ni de içine alan bir anlamı bulunması ve Kelam ilminin tam manasıyla teşekkül etmemiş olmasıyla alakalı olma ihtimali vardır. Nitekim bu hususta şu değerlendirmeler yapılmaktadır:

“Sözlükte “bir şeyi bilmek, iyi ve tam anlamak, derinlemesine kavramak” manasına gelen fıkıh kelimesi ilim, fehim gibi yakın anlamlı diğer kavramlara göre

daha özel bir anlam taşır. Fakih de (çoğulu fukaha) "bir konuyu derinden kavrayan, ince anlayış sahibi kimse" demektir. Kur'an'da, hadiste ve İslam'ın ilk dönemlerinde fıkıh kelimesinin kullanımı bu sözlük anlamı çerçevesinde kalmış olmakla birlikte, Kur'an ve hadisin İslam toplumunun iki temel bilgi kaynağı olması sebebiyle kelime genelde Kur'an ve hadis merkezli dini bilgiyi ve anlayı şı ifade eden kavramlardan biri olarak kullanılmış, İslam toplumunda dini bilginin gelişip alt ilim dallarının oluşmasına paralel olarak II. (VIII.) yüzyılın sonlarından itibaren İslam'ın ferdi ve içtimai hayata dair ameli hükümlerini bilmeyi ve bu konuyu inceleyen bir ilim dalını ifade eden bir terim halini almaya başlamıştır. Kelimenin terim anlamının netleşmesi ise daha ileriki yüzyıllardadır".⁴

Fıkıh kavramının Kelam ilmiyle münasebetine gelince; ilk dönem anlayışlarında her iki kavramın birbiriyle müteradif olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu konuda şu bilgi, bu görüşümüzü desteklemektedir:

"Bu ilme kelâm adının yanı sıra "tevhid, usûlü'd-dîn, el-fikhü'l-ekber, akaid, nazar ve istidlâl ilmi" gibi değişik isimler verilmişse de kelâm adı yaygınlık kazanmıştır. Bu adlandırma konusunda ise çeşitli açıklamalar yapılmıştır."⁵

1.2. Eserde Kullanılan Hadisler, Kaynakları ve Değeri

Bu bölümde mükerrersiz iki yüz elli sekiz (258) rivayet yer almaktadır. Eserde bulunan rivayetlerden yirmi altısı (26) ise mükerrer olarak kullanılmıştır. Bu hadisler, müellif tarafından belli konu başlıkları altında verilmiş olduğundan, biz de hadisleri incelerken aynı başlıklar altında incelemeye çalışacağız. Müellif, "el-Fıkhü'l-Ekber" eserinin metnini kırk sekiz (48) başlığa bölmüştür, bu başlıklar şu şekilde sıralanabilir:

1. **Kitabın Giriş Bölümü**
2. **Tevhidin Aslı ve Doğru İtikat**
3. **Allah'a, İnandım, Demek Zorunludur.**
4. **Meleklerine ve Resullerine İnandım Demek Zorunludur.**
5. **Ölümden Sonra Dirilmeye İnandım Demek Zorunludur.**
6. **Kaderin, Hayrının ve Şerrinin Allah Teâla'dan Olduğuna İnanimak Zorunludur.**

⁴ Hayrettin Karaman, DİA, "Fıkıh" mad. XIII, 1-14.

⁵ Yunus Şevki Yavuz, DİA, "Kelam" mad. XXV, 196-203.

7. Hesap ve Tartıya, Cennet ve Cehennem'in Hak Olduğuna, Allah'ın Aded Cihetinden Olmayıp, Ortağı Olmaması Açısından Bir Olmasına İnanmak Zorunludur. De Ki; Allah Birdir, Allah Samed'dir, Doğurmamış ve Doğmamıştır, Hiçbir Şey Onun Gibi Olamaz.

8. Allah, Yaratılmışlardan Hiçbirşeye Benzemez.

9. Allah, Yaratılmışlardan Hiçbirşeye Benzetilemez.

10. Allah'ın, Zati ve Fiili Sıfatları Her Daim Mevcuttur. Kudret ve Kelam Onun Zati Sıfatlarındandır.

11. İşitme, Görme ve Irade Sıfatları.

12. Fiili Sıfatları.

13. Yaratma, Rızıklandırma, İnşa Etme, Başlatma, Yapma ve Bunun Gibiler, O'nun Fiili Sıfatlarındandır.

14. Her Zaman İsimleriyle Olmuştur.

15. Sıfatları ve İsimleri Sonradan Alınmış Değildir. Allah Teâla Hep İlmiyle Âlim Olmuştur, İlim Onun Ezeli Sıfatıdır. Allah Teâla Kudretiyle Kadirdir ve Kudret Onun Ezeli Sıfatıdır. Kelam Sıfatıyla Mütakellim'dir, Kelam Ezeli Sıfatıdır. O, Yaratmasıyla Halık'tır, Yaratma Onun Ezeli Sıfatıdır. O, Fiiliyle Fail'dir, Fiil O'nun Ezeli Sıfatıdır..

16. Fail O'dur ve Fiil O'nun Ezeli Sıfatıdır. Mef'ul İse Mahlûktur. Allah'ın Fiili Mahlûk Değildir. Allah'ın Sıfatları Ezelidir, Sonradan Olmuş ve Mahlûk Değildir. Kim Bunların Mahlûk veya Sonradan Olmuş Olduğunu Söyler veya Duraklar veya Şüphe Ederse, O Allah Teâla'ya Küfretmiştir. Kuran Allah Teâla'nın Kelamıdır, Mushaflarda Yazılıdır, Kalplerde Saklı, Dillerde Okunan ve Peygamber (A.S)'e İndirilmiştir. Bizim Kuran'ı Konuşmamız Mahlûktur, Onu Yazmamız Mahlûktur, Onu Okumamız Mahlûktur Ancak Kuran Mahlûk Değildir.

17. Allah'ın Kuranı Kerim'de Musa'dan ve Diğer Peygamberlerden, Firavun'dan ve İblis'ten Hikâye Olarak Zikrettiği Bütün Şeyler, Allah'ın Kelamıdır. Onlar Hakkında Haberdır. Allah'ın Kelamı Mahlûk Değildir. Musa'nın Ve Diğer Mahlûkların Kelamı Mahlûktur. Allah'ın Kelamı Kuran Kadimdir, Onların Kelamlarıysa Kadim Değildir.

18. Musa (A.S), Allah Teâla'nın Kelamını İşitmiştir, Nitekim Allah Teâla Bu Hususta *Allah Musa'ya Da Hitap Ederek Konuştu* Demiştir. Allah

Teâla, Musa'yı Yaratmadan Önce de Konuşma Sıfatına Sahipti. Allah Teâla Mahlûkatı Yaratmadan Önce De Yaratıcıydı.

19. **Hiçbirşey O'na Benzemez, O İşiten ve Görendir. Allah Teâla Musa (A.S) İle Konuşunca, Ezeli Sıfatı Olan Kelam İle Konuştu.**

20. **O'nun Hiçbir Sıfatı Mahlûkların Sıfatlarına Benzemez, O'nun Bilmesi Bizim Bilmemiz Gibi Değildir, O'nun Kudreti De Bizim Kudretimiz Gibi Değildir, O'nun Görmesi De Bizim Görmemiz Gibi Değildir, O'nun İşitmesi De Bizim İşitmemiz Gibi Değildir.**

21. **O'nun Konuşması Da Bizim Konuşmamız Gibi Değildir; Bizaletler ve Harfler İle Konuşuruz, Allah Teâla İse Aletsiz ve Harfsiz Konuşur. Allah'ın Kelamı İse Mahlûk Değildir.**

22. **O Bir Şeydir Ancak Başka Şeyler Gibi Değildir.**

23. **Allah Hakkında 'Şeyin'in Manası; Cisimsiz, Cevhersiz, Arazsız Sabit Olması Demektir. Allah'ın Tarifi Yoktur, Zıttı ve Benzeri Yoktur.**

24. **Allah'ın, Kur'an'da Bahsettiği Gibi Eli, Yüzü ve Nefsi Vardır. Allah'ın, Kur'an'da Bahsettiği Gibi Yüz, El ve Nefs Gibi Şeyler O'nun Sıfatıdır. Keyfiyeti Malum Değildir.**

25. **Eli Kudretidir veya Nimetidir, Denemez. Böyle Denirse Sıfatı İptal Edilmiş Olur. Bu İse Kaderiyecilerin Mutezile'nin Sözüdür. Fakat Allah'ın Eli, Sıfatıdır. Keyfiyeti Belli Değildir. Allah'ın Gazabı ve Rızası Da İki Sıfatıdır. Bunların Da Nasıl Olduğu Bizce Malum Değildir.**

26. **Allah Teâla Eşyayı Eşyasız, Yani Yoktan Var Etmiştir. Allah Teâla Eşyayı Yaratmadan Önce Ezelde Onları Biliyordu. Eşyayı Takdir ve Kaza Eden O'dur.**

27. **Dünya'da da Ahirette de Allah'ın Dilemesi, İlmi, Kazası, Kaderi ve Levhi Mahfuz Yazdıkları Dışında Bir Şey Olmaz. Ancak Allah'ın Yazması Niteleme Şeklinde, Hüküm Şeklinde Değildir. Kaza, Kader Ve Meşiyet Allah'ın Ezeli Sıfatlarıdır, Bunların da Keyfiyeti Bizce Malum Değildir.**

28. **Allah Teâla Yok Olan Bir Şeyi, Yokken de Bilir. Onu İcad Ettiği Zaman Nasıl İcad Edeceğini Bilir. Var Olan Şeyi de, Var Olduğu Zaman Bilmeye Devam Eder. Onun Nasıl Fani Olacağını da Bilir. Allah Teâla Ayakta Olanı Ayakta Olduğu Haliyle, Oturanı da Otururken Bilir. İlminde Hiçbir Değişme Olmaz veya Yeniden İlim Elde Etmez. Ancak Değişiklik ve Fark Mahlûklara Göre Olur. Allah Teâla Yaratıklarını İman ve Küfürden Salim Olarak**

Yaratmıştır. Sonra Onlara Hitap Etmiş, İman ve İtaat Etmelerini Emretmiş, Küfür ve İsyanı Yasaklamıştır. Kâfir Olanın Küfrü Kendi Seçimiyledir, İmkân İledir ve Allah Teâla'nın Onu Başarısız Kılmasıylaadır. İman Edenin İmanı da Kendi Serbest İradesi, İkrarı, Tasdiki ve Allah Teâla'nın Tevfik ve İnayetiyledir. Allah, Âdem'in Zürriyetini Belinden Çıkarmış, Onlara Akıl Vermiş, Onları Muhatap Kılmış, Onlara İmanı Emretmiş, Onları Küfürden Men Etmiştir. Olar da O'nun Rabblığını İkrar Etmişlerdir. Bu da Onların İmanı Olmuştur. İşte Onlar Bu Fıtrat Üzere Doğarlar. Bundan Sonra Kim de Kâfir Olursa, Sözünden Dönmüş ve İncancını Değiştirmiş Olur.

29. Allah Yarattıklarından Hiç Birini Küfre veya İmana Zorlamamış Değildir. Allah Onları Mümin veya Kâfir Olarak Yaratmamıştır. Fakat Onları Şahıs Olarak Yaratmıştır. İman ve Küfür, Kulların İşidir. Allah Teâla, Kâfir Olanı Küfür Halindeyken Kâfir Olarak Bilir. Bundan Sonra İman Ederse, Onu İman Halinde Mümin Olarak Bilir ve Onu Sever. İlminde Ve Sıfatında Hiçbir Değişiklik Meydana Gelmez.

30. Kulların Hareket ve Sukun Şeklindeki Bütün Fiilleri Gerçek Olarak Onların Elde Ettikleri Şeylerdir. Allah Teâla İse Onların Yaratıcısıdır.

31. Kulların Bütün Fiilleri O'nun Dilemesi, İlmi, Kazası ve Kaderiyledir. Bütün İbadetler, Allah'ın Emri, Sevgisi, Rızası, İlmi, Dilemesi, Kazası ve Kaderiyle Vacip Olmuştur. Günahların Hepsisi de, O'nun İlmi, Kazası, Takdiri, Dilemesiyle Olmuştur; Sevmesi, Rızası ve Emriyle Olmamıştır

32. Enbiya (Allah'ın Salat Ve Selamı Üzerlerine Olsun) Hepsisi Küçük ve Büyük Günahlardan, Küfür Ve Çirkin İşlerden Münzeehtirler. Bazılarından Zelle ve Hata Meydana Gelmiştir

33. Muhammed (A.S) O'nun Nebisi, Kulu, Elçisi, Seçtiği ve Arındırdığıdır. Göz Açıp Kapayınca Kadar Bile Puta Tapmamıştır ve Şirk Koşmamıştır. Küçük veya Büyük Günah İşlememiştir

34. İnsanların, Peygamberlerden Sonra En Faziletlisi Ebû Bekir Es-Sıddık (R.A)'dır

35. Sonra Ömer B. Hattab, Sonra 'İki Nur Sahibi' Osman B. Affan'dır. Sonraysa Ali B. Ebi Talib el-Murtaza Gelir (Allah Hepsinden Razi Olsun)

36. Hepsisi, Allah'a İbadet Edeni Hak Üzere ve Hakla Beraber Kimselerdi. Hepsini Sever, Büyüklerimiz Olarak Kabul Ederiz. Resulullah'ın (S.A.V) Ashabının Herbirini Hayırla Anarız.

37. **Bir Müslümanı, Büyük Olsa Dahi, Helal Saymadığı Sürece Günahından Dolayı Kâfir Saymayız. Böyle Bir Kimsenin İmanını Düşüremeyiz. Gerçek Mümin Deriz. Bu Müslümana Kâfir Değil Ama Fasık Demek Caizdir**

38. **Mestler Üzerine Mesh Etmek ve Ramazan Gecelerinde Kılınan Teravih de Sünnettir**

39. **İyi veya Kötü Her Müslümanın Arkasında Namaz Kılmak Caizdir**

40. **Mümine Günah Zarar Vermez Demeyiz, Cehenneme Girmez de Demeyiz. Fasık Olan, Ama Dünyadan Mümin Olarak Ayrılan Kişiye de Cehennem’de Ebediyen Kalacağını Söylemeyiz.**

41. **Mürcieler Gibi: İyiliklerimiz Makbul, Kötülüklerimiz Affedilmiş Demeyiz. Ancak Kim Niyet, İhlas Gibi Farzları Yerine Getirerek Amellerini İfsad Edecek Şeylerden Uzak Durarak Onu Da Küfür ve Mürtedlik İle İptal Etmeden Dünyadan Çıkarsa, Allah Teâla Onun Amelini Zayi Etmez, Onu Kabul Eder ve Ona Karşılık Sevap Verir Deriz. Şirk ve Küfürden Başka Bir Günahın Sahibi Ondan Tövbe Etmez, Sonunda İmanla Ölürsa Bu Allah’ın Dilemesine Kalmıştır. İsterse Ona Cehennemle Azap Eder, İsterse Affeder Hiç Azap Etmez**

42. **Bir Amele Riya Karışırsa, Onun Ecrini İptal Eder. Kendini Beğenmek Te Böyledir**

43. **Peygamberlerin İşaretleri (Mucizeleri) Ve Evliyanın Kerametleri Haktır**

44. **Allah’ın İblis, Firavun ve Deccal Gibi Düşmanlarının Gösterdikleri Rivayet Edilen Harikalar Olmuştur Ve Olacaktır, Ancak Bunlara Mucize Veya Keramet Denmez. Bu, Onların İhtiyaçlarının Yerine Getirilmesidir. Allah Teâla Onları Derece Derece Azaba Yaklaştırmak İçin (İstidrac) İhtiyaçlarını Görmektedir. Onlar da Buna Aldanır, Daha Çok Günah İşler ve İsyan Ederler. Bunların Hepsisi Caiz ve Mümkündür**

45. **Allah Teâla Mahlûkatını Yaratmadan Önce de Hâlık, Rızıklarını Vermeden Önce de Râzık idi. Allah Teâla Ahirette Görülecektir. Müminler, Cennetten O’nu Dünya Gözüyle, Birşeye Benzetmeksizin ve Niteliksiz Olarak Göreceklidir. Yaratıcısıyla Kendisi Arasında Bir Mesafe Olmayacaktır.**

46. **İman, İkrar ve Tasdikten İbaretir**

47. **Yer ve Gök Ehlinin İmanları, Kendisine İnanılacak Şeyler Cihetinden Artıp Eksilmez; Yakın ve Tasdik Bakımında Artıp Eksilir**

48. **Müminler İmanda ve Tevhidde Eşittirler.**

49. **Amel Bakımında Birbirinden Üstündürler**
50. **İslam, Allah’a Teslim Olup Boyun Eğmendir. Lugat Açısından İman ve İslam Arasında Fark Vardır. Fakat İslam Olmadan İman Olmaz; İman Olmadan Da İslam Olmaz. Bu İkisi Bir Şeyin İçi ve Dışı Gibidir. Din, İslam’ı ve Bütün Şeriatı İçine Alan Geniş Kapsamlı Bir İsimdir.**
51. **Biz Allah Teâla’yı, Kendi Zatını Kitabında Anlattığı Gibi, Bütün Sıfatlarıyla Hak Olarak Biliriz**
52. **Hiç Kimse O’na Layık Olduğu Şekilde Hakkıyla İbadet Edemez. Ancak Kul, O’na Kitabında ve Resulullah’ın Sünnetinde Emrettiği Gibi İbadet Edebilir**
53. **Müminler Marifet, Yakın, Tevekkül, Muhabbet, Havf, Reca ve İman Olmak Üzere, İman Dışında Sayılanların Hepsinde Eşittirler.**
54. **Allah Teâla Lütufkârdır, Adildir, Kullarına Hak Ettikleri Sevabın Birkaç Katını Verebilir. Bazen De Kuluna Adaleti Gereği Azap Edebilir. Bazen De Yine Lütufu Gereği Affeder**
55. **Enbiyanın (A.S) Şefaati Haktır. Peygamber (S.A.V)’in Günahkâr ve Azabı Haketmiş Müminlere Şefaati Haktır ve Sabittir**
56. **Kıyamet Günü Amellerin Mizanda Tartılması Haktır**
57. **Kıyamet Günü Hasımlar Arasında Hasenat Takası Olması Haktır. Eğer Hasenatı Olmazsa, Üzerlerine Günah Yüklemek De Haktır, Caizdir**
58. **Peygamber (S.A.V)’in Havuzu Haktır**
59. **Cennet ve Cehennem Mahlûkturlar ve Bugün İçin Mevcutturlar. Cennet ve Cehennem Ebediyen Yok Olmazlar. Huriler Ebediyen Ölmezler. Allah’ın Azabı Da, Sevabı Da Ebediyyen Yok Olmaz**
60. **Allah, Dilediği Kulunu Bir Lütuf Olarak Hidayete Erdirir, Dilediğini de Adaleti Gereği Saptırır. Saptırması ‘Hizlan’ Manasınadır. Hizlan Da; Allah’ın, Kulunu Rızasına Muvaffak Kılmamasıdır. Bu Da O’nun Bir Adaletidir. Keza İyiliğe Muvaffak Olamayanın Azabı Da Adalettir, O’nun Zulmü Değildir. Şeytan İnsandan İmanı Zorla Çeker Alır Dememiz Caiz Değildir. Fakat Kul, İmanı Terk Eder Deriz. O Zaman Şeytan Ondan Çeker Alır**
61. **Kabirde Münker ve Nekir Sorgusu Haktır. Kabirde Ruhun Cesede İadesi Haktır. Kabir Sıkması ve Azabı Bütün Kâfirler ve Bazı Asi Müminler İçin Haktır**

62. Âlimlerin, Allah Teâla'nın Sıfatlarından Farsça Olarak Zikrettikleri Şeyleri Söylemek Caizdir. Ancak Farsça 'El' Demek Caiz Değildir. Teşbihsiz ve Keyfiyetsiz Olarak 'Allah'ın Yüzü Suyu Hürmetine' Demek Caizdir

63. Allah'ın Yakınlığı ve Uzaklığı Mesafe İtibariyle Değildir, Değer Verme ve Horlama Anlamındadır. Allah'a İtaat Eden, Keyfiyetsiz Olarak O'na Yakındır. Asi De Keyfiyetsiz Olarak O'ndan Uzaktır. Yakınlık, Uzaklık ve Yüzünü Dönme, Allah'a Dua Eden İçin Vakidir ve Rivayetlerde Vardır. İtaat Edenin Cennette O'na Yakın Olması ve Huzurunda Durması Da Böyledir

64. Kuran, Resulullah (S.A.V)'a İndirilmiştir. Mushaflarda Yazılıdır. Kuran Ayetleri, Allah Kelamı Olmaları Bakımından Hepsı Fazilet ve Azamette Eşittirler. Ancak Bazı Ayetlerin Zikir ve Konu Üstünlüğü Vardır, Mesela Ayete'l-Kürsi Gibi. Zira Orada Zikredilen, Allah'ın Celal ve Azamet Sıfatlarıdır. Onda Fazilet ve Konu Olmak Üzere İki Üstünlük Toplanmıştır. Bazı Ayetlerin Sadece Zikri Fazileti Vardır, Mesela Kâfirlerin Kıssaları Gibi. Onlarda Zikredilenlerin Bir Fazileti Yoktur, Onlar Kâfirdirler. Keza Allah'ın Sıfatlarının Hepsı Ululukta Eşittir, Aralarında Fark Yoktur

65. Resulullah (S.A.V) İman Üzere Vefat Etmiştir

66. Resulullah (S.A.V)'ın Amcası ve Ali'nin Babası Ebû Talib Kâfir Olarak Ölmüştür. Kasım, Tahir ve İbrahim Peygamber'in Oğulları; Fatıma, Rukiye, Zeynep ve Ümmü Gülsüm (Allah Hepsinden Rız Olun) Kızlarıydı

67. İnsan, Tevhid İlminin İnce Bir Meselesiyle Karşılaşır Da İçinden Çıkamazsa, Onu Allah'a Havale Etmeli, 'Allah Katında En Doğrusu Neyse Ben O İnanç Üzereyim' Demelidir. Sonra Bir Âlim Arar ve Ona Sorar. Bunu Ertelemesi Caiz Değildir. Bu Konuda Duraklarsa Mazur Görülmez ve Kâfir Olur

68. Miraç Haberi Hak ve Gerçektir. Onu Reddeden Sapıklık Üzeredir ve Bidatçıdır

69. Deccal'in, Ye'cüc ve Me'cüc'ün Çıkması, Güneşin Batıdan Doğması, Hz. İsa'nın Gökten İnmesi Vs. Kıyamet Alametlerinin Sahih Hadislerde Geçtiği Üzere Görülmesi Haktır, Olacaktır

70. Müellifin, Konu Başlığı Olmaksızın Naklettiği Hadisler

Şimdi bu rivayetlerin tahrirlerini ve değerlendirmelerini göreceğiz. Rivayetler gösterilirken hem başlık içerisinde, hem de genel olarak tez içerisindeki sıra sayıları gösterilmiştir.

HADİSLERİN TAHRİCİ

1. KİTABIN GİRİŞ BÖLÜMÜ

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî beş hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/1 وَإِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ تَفَرَّقَتْ عَلَى اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ مَلَّةً، وَتَفَتَّرَقَ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثِ وَسَبْعِينَ مَلَّةً، كُلُّهُمْ فِي النَّارِ إِلَّا مَلَّةً وَاحِدَةً، قَالُوا: مَنْ هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟، قَالَ: مَا أَنَا عَلَيْهِ وَأَصْحَابِي

“İsrail oğulları yetmiş bir fırkaya ayrıldı. Benim ümmetim de şüphesiz, yetmiş iki fırkaya ayrılacaktır. Bunların biri dışında hepsi ateştedir”. “O biri hangisidir ya Resulallah?” diye sordular. Dedi ki; “Benim ve ashabımın gidişatı üzerine olanlardır.”

وفي رواية أحمد وأبي داود عن معاوية: اثنتان وسبعون في النار وواحدة في الجنة وهي الجماعة

Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd'un Muaviye r.a'dan rivayet ettikleri metinde ise şöyledir; “Yetmiş ikisi cehennemde, biri cennettedir. O birisi de cemaattir.”⁶

⁶ Ali el-Kârî, *el-Minehu'r-Ravzi'l-Ezher fi Şerhi Kitabu'l-Fıkhı'l-Ekber*, thk. Ali Muhammed Dandal, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 3. Baskı, Lübnan, 2011, s. 7; Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, Sünen, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Matba'atü Mustafa el-Bânî, Mısır, 1975, İman, 17.

Hadisin Tahrici:

Molla Ali el-Kârî bu lafızlarla ele aldığı rivayet, Kütüb-i Tis’a eserlerinden Tirmizî, Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel’de geçmektedir. Rivayetin ilk kısmının Tirmizî’de yer alan tam şekli ise şöyledir;

Tirmizî Rivayetleri

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غِيْلَانَ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الْحَفَرِيُّ، عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زِيَادٍ بْنِ أَنْعَمٍ الْأَفْرَيقِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَيَأْتِيَنَّ عَلَى أُمَّتِي مَا أَتَى عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ، حَدَوُ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ حَتَّىٰ إِنْ كَانَ مِنْهُمْ مَنْ أَتَى أُمَّهُ عَلَانِيَةً لَكَانَ فِي أُمَّتِي مَنْ يَصْنَعُ ذَلِكَ، وَإِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ تَفَرَّقَتْ عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، وَتَفَرَّقَتْ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ مِلَّةً كُلُّهُمْ فِي النَّارِ إِلَّا مِلَّةً وَاحِدَةً، قَالُوا: وَمَنْ هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: مَا أَنَا عَلَيْهِ وَأَصْحَابِي⁷

Aynı bâbın içerisinde Tirmizî rivayetin şu vechini de vermiştir;

حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ حُرَيْثٍ أَبُو عَمَّارٍ، حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ مُوسَى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: تَفَرَّقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى وَسَبْعِينَ أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً وَالنَّصَارَى مِثْلَ ذَلِكَ، وَتَفَرَّقَتْ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً⁸

⁷ Tirmizî, İman, 17. (Tercüme: Resulullah (s.a.v) şöyle buyurdu: “İsrail oğullarına gelen her şey benim ümmetime de gelecektir. Aynı ayakkabının ayakkabıyı takip ettiği gibi... Hatta onlardan bir kimse açıkça annesine yaklaşan kimse olsa ümmetimden de böyle yapanlar çıkacaktır. İsrail oğulları yetmiş iki fırkaya bölünmüşlerdi. Ümmetim ise yetmiş üç fırkaya bölünecektir. Bunlardan biri hariç hepsi Cehennem’de olacaktır) Tirmizî, hadisi naklettikten sonra şunları eklemiştir; Bu hadis hasen-gariptir ve tafsilatlıdır. Bu şekliyle başka bir rivayet bilmiyoruz. (Garib Hadis: Garib, Sözlükte yabancı, vatanından uzakta, yalnız ve tek başına kalmış kimse demektir Hadis usulünde ise, tek kişi tarafından rivayet edilmiş ya da herhangi bir tabakada ravi sayısı bire düşmüş olan hadise denmektedir. Bkz. Lisânü’l-arab, “garib” md; İbnü’s-Salâh, Mukaddime, s. 270, thk. Nureddin İtr, Daru’l-Fikr, Beyrut, 1986.) (Hasen Hadis: Hasen, sözlükte “güzel olmak” anlamına gelen, “hüsn” kökünden türemiş bir isim olup “iyi, güzel” demektir. Terim olarak genel kabule göre, “sahih hadisin şartlarını taşımakla beraber, ravisinin zabtı, sahif hadisin ravisine nispetle daha az olan hadis” anlamında kullanılmaktadır. Buna göre hasen, sahif hadisle zayıf hadis arasında, ancak sahihe daha yakın konumda bulunmaktadır. Bkz. Lisânü’l-arab, “hsn” md; İbn Hacer, Ebü’l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, Nüzhetü’n-nazar fi tevdihi Nuhbetü’l-fiker, thk. Nureddin İtr, Matbaatu’s-Sabah, Dimeşk, 2000, s. 65)

⁸ (Tercüme: Yahudiler yetmiş bir fırkaya veya yetmiş iki fırkaya ayrıldılar. Hristiyanlar da benzer şekilde... Benim ümmetim de yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır). Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu bâbda Sa’d’dan (v. ?), Abdullah b. Amr’dan (v. 63) ve Avf b. Mâlik’ten (v. 73) de rivayet vardır. Ebû Hureyre’nin bu rivayeti hasen-sahihtir. (Sahif hadis: Sözlükte “sıhhatli ve sağlam” anlamına gelen sahif kelimesi, terim olarak adalet ve zabt sahibi ravilerin kendileri gibi adalet ve zabt sahibi ravilerden, muttasıl bir senedle rivayet ettikleri şaz ve mualllel olmayan hadisi ifade eder. Bkz. Lisânü’l-arab, “shh” md; İbnü’s-Salâh, Mukaddime, s. 11, 12.)

Yukarıda Ali el-Kârî'nin esas metne istisna olarak Ebû Dâvûd'da ve Ahmed b. Hanbel'de yer alan suretlerinin bilgisini de verdiğini görmüştük. Ebû Dâvûd rivayetleri şu şekildedir;

Ebû Dâvûd Rivayetleri

حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ بَقِيَّةَ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ النَّصَارَى عَلَى إِحْدَى أَوْ ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتْ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً⁹

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ، حَدَّثَنَا صَفْوَانُ. ح. وَحَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ، حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ، قَالَ: حَدَّثَنِي صَفْوَانُ نَخْوَهُ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَزْهَرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْحُرَازِيُّ، عَنْ أَبِي عَامِرٍ الْهَوَازِيِّ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ، أَنَّهُ قَامَ فِينَا، فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا، فَقَالَ: أَلَا إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ، وَوَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ وَهِيَ الْجَمَاعَةُ، زَادَ ابْنُ يَحْيَى، وَعَمَرُو فِي حَدِيثَيْهِمَا: وَإِنَّهُ سَيَخْرُجُ مِنْ أُمَّتِي أَقْوَامٌ تَجَارَى بَيْنَهُمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ، وَقَالَ عَمْرُو: الْكَلْبُ بِصَاحِبِهِ لَا يَبْقَى مِنْهُ عِرْقٌ وَلَا مَفْصِلٌ إِلَّا دَخَلَهُ¹⁰

İbn Mâce Rivayetleri

حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ بْنِ سَعِيدٍ بْنِ كَثِيرٍ بْنِ دِينَارٍ الْحِمَصِيُّ، حَدَّثَنَا عَبَادُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا صَفْوَانُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ رَاشِدِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، فَوَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ، وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ، وَافْتَرَقَتِ النَّصَارَى عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، فَاِخْدَى وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ، وَوَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ، وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَتَفْتَرِقَنَّ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ، وَثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ، قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَنْ هُمْ؟ قَالَ: " الْجَمَاعَةُ"¹¹

⁹ (Tercüme: Yahudiler yetmiş bir veya yetmiş iki fırkaya bölündüler. Hristiyanlar yetmiş bir veya yetmiş iki fırkaya bölündüler. Benim ümmetim de yetmiş üç fırkaya bölünecektir).

¹⁰ Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, es-Sünen, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut. Sünnat, 1. (Tercüme: Muaviye b. Ebû Süfyan yanımda ayağa kalktı ve şöyle dedi: Bilin ki, sizden önce Ehli Kitab yetmiş iki fırkaya bölündüler. Bu ümmet de yetmiş üç fırkaya bölünecektir; yetmiş ikisi cehenneme, biri cennete gidecektir. O da cemaattir. İbn Yahya ve Amr rivayetlerine şunu eklediler; Benim ümmetimden bir takım cemaatler zuhur edecektir ki onlara bu bidatlar, kuduz hastalığının sahibin (in için)e, işlediği gibi işleyecek, Amr dedi ki; işlemediği bir damar ve eklem kalmayacak).

¹¹ İbn Mâce, Muhammed b. Yezid, Sünen, thk. Muhammed Fuad Abdulkaki, Daru'l-İhyau'l-Kütübü'l-Arabiyye, Fiten, 17. (Tercüme: Yahudiler yetmiş bir fırkaya bölündüler; biri cennette, yetmiş cehennemdedir. Hristiyanlar yetmiş iki fırkaya bölündüler; yetmiş biri cehennemde, biri cennettedir. Muhammed'in nefsinin elinde tutana yemin olsun ki benim ümmetim yetmiş üç fırkaya bölünecektir; biri cenette, yetmiş ikisi cehennemdedir. Denildi ki; Ya Resulallah onlar kimlerdir? Dedi ki, Cemaattir)

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشْرٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تَفَرَّقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَتَّرَتْ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً¹²

حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرٍو، حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ افْتَرَقَتْ عَلَى إِحْدَى وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَإِنَّ أُمَّتِي سَتَفْتَرُقُ عَلَى اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، كُلُّهَا فِي النَّارِ، إِلَّا وَاحِدَةً وَهِيَ الْجَمَاعَةُ¹³

Ahmed b. Hanbel Rivayetleri

حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ يَعْنِي الْمَاجِشُونَ، عَنْ صَدَقَةَ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ النَّمَيْرِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ قَدْ افْتَرَقَتْ عَلَى اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَأَنْتُمْ تَفْتَرِقُونَ عَلَى مِثْلِهَا، كُلُّهَا فِي النَّارِ إِلَّا فِرْقَةً¹⁴

حَدَّثَنَا حَسَنٌ، حَدَّثَنَا ابْنُ هُبَيْرَةَ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ يَزِيدَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي هَالِلٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ تَفَرَّقَتْ إِحْدَى وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، فَهَلَكَتْ سَبْعُونَ فِرْقَةً، وَخَلَصَتْ فِرْقَةً وَاحِدَةً، وَإِنَّ أُمَّتِي سَتَفْتَرُقُ عَلَى اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، تَهْلِكُ إِحْدَى وَسَبْعُونَ فِرْقَةً، وَتَخْلُصُ فِرْقَةً، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَنْ تِلْكَ الْفِرْقَةُ؟ قَالَ: الْجَمَاعَةُ، الْجَمَاعَةُ¹⁵

وَبِإِسْنَادِهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَتَّرَتْ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً¹⁶

2/2 فإن أمته عليه الصلاة والسلام لا تجتمع على ضلالةٍ

Ümmetim sapıklık üzerinde birleşmez.

Molla Ali el-Kâri ardından bağlantılı şu rivayeti ekler

¹² İbn Mâce, Fiten, 17. (Tercüme: Yahudiler yetmiş bir fırkaya bölündüler, benim ümmetim yetmiş üç fırkaya bölünecektir.)

¹³ İbn Mâce, Fiten, 17. (Tercüme: İsrail oğulları yetmiş bir fırkaya bölündüler. Ümmetim ise yetmiş iki fırkaya bölünecektir. Bunlardan biri hariç hepsi Cehennem 'de olacaktır, o biri de cemaattir)

¹⁴ Ahmed b. Hanbel, XIX, 241. (Tercüme: İsrail oğulları yetmiş iki fırkaya bölündüler. Siz ise bunun gibi fırkalara bölünürsünüz. Bunlardan biri hariç hepsi Cehennem 'de olacaktır.)

¹⁵ Ahmed b. Hanbel, XIX, 462. (Tercüme: İsrailoğulları yetmiş bir fırkaya bölündüler; yetmiş helak oldu, biri kurtuldu. Ümmetim de yetmiş iki fırkaya bölünecektir, yetmiş biri helak olacak, biri kurtulacaktır.” Dediler ki “O fırka hangisidir?” dedi ki; “Cemaattir, cemaattir.”)

¹⁶ Ahmed b. Hanbel, XIV, 124. (Tercüme: Ve Ebû Hureyre (r.a)'den gelen rivayette şöyle demiştir; “Yahudiler yetmiş bir fırkaya bölündüler, benim ümmetim yetmiş üç fırkaya bölünecektir.”)

عَلَيْكُمْ بِالسَّوَادِ الْأَعْظَمِ

Size, büyük karaltıya uymak düşer.¹⁷

Hadisin Tahrici:

Hadis, bazı lafız farklarıyla Kütüb-i Sitte eserlerinden Tirmizî'de ve İbn Mâce'de şu şekilde geçmektedir;

Tirmizî Rivayeti

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ الْبَصْرِيُّ، حَدَّثَنِي الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ الْمَدِينِيُّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ لَا يَجْمَعُ أُمَّتِي، أَوْ قَالَ: أُمَّةٌ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى ضَلَالَةٍ، وَيَدُّ اللَّهُ مَعَ الْجَمَاعَةِ، وَمَنْ شَدَّ شَدًّا إِلَى النَّارِ¹⁸

Rivayetin İbn Mâce'de geçtiği tam metin ise şu şekildedir;

İbn Mâce Rivayeti

حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ عُثْمَانَ الدِّمَشْقِيُّ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا مُعَانُ بْنُ رِفَاعَةَ السَّلَامِيُّ، حَدَّثَنِي أَبُو خَلْفٍ الْأَعْمَى، قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّ أُمَّتِي لَنْ يَجْتَمِعَ عَلَى ضَلَالَةٍ، فَإِذَا رَأَيْتُمْ اخْتِلَافًا فَعَلَيْكُمْ بِالسَّوَادِ الْأَعْظَمِ¹⁹

3/3 قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: تَكْفُلُ اللَّهُ لِمَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَ عَمِلَ

بِمَا فِيهِ أَنْ لَا يَضِلَّ فِي الدُّنْيَا، وَلَا يَشْقَى فِي الْآخِرَةِ

¹⁷ Ali el-Kâri, Şerh, s. 7-8; Tirmizî, Fiten, 7.

¹⁸ Tirmizî, Fiten, 7. (Tercüme: Şüphesiz Allah ümmetimi veya ümmeti Muhammedi, sapıklık üzere birleştirmez ve Allah'ın eli cemaatin üzerindedir. Kim ondan ayrılırsa, cehenneme ayrılmış olur.) Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Ebû İsa der ki; hadis bu veçhiyle garip bir hadistir. Ve Süleyman el-Medeni, bizim yanımızda Süleyman b. Süfyan'dır (v. 151-160) ve ondan Ebû Dâvûd et-Tayalisi (v. 203) ve Ebû Âmir el-Akdi (v. 204) ve diğer ilim ehli kişiler rivayet etmiştir.

¹⁹ İbn Mâce, Fiten, 9. (Tercüme: Ümmetim sapıklık üzere birleşmez. Eğer bir ihtilaf görürseniz size büyük karaltıya uymak düşer)

“İbn Abbas (r.a) demiştir ki: Allah, Kur’an okuyan ve içindekilerle amel edenlerin dünyada sapıklığa uğramayacağına, ahirette de sıkıntı içerisinde olmayacağına kefil olmuştur”²⁰

Hadisin Tahrici:

Molla Ali el-Kârî, mevkuf²¹ olarak gelen bu rivayeti yukarıda geçen şekilde ele almaktadır. Hadis usul ilmi açısından incelendiğindeyse, İbn Abbas’ın, gaybî bilgiler içeren böyle bir bilgiyi Allah Rasulu (s.a.v)’den duymuş olacağı kanaati ağır bastığından, bu tür bir rivayete hükmen merfu²² demek daha doğru olacaktır. Ancak metinde geçen (تكفل الله) lafzı herhangi bir kaynakta sabit olmamakla birlikte, rivayet

bu şekliyle Kütüb-i Tis’a eserlerinde bulunamamıştır. Ancak, mana yönünden Müstedrek’te aşağıdaki şekilde yer almaktadır;

Kütüb-i Tis’a Dışındaki Rivayet:

حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الْجَبَّارِ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ فَضِيلٍ بْنِ غَزْوَانَ، ثنا عَطَاءُ بْنُ السَّائِبِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَاتَّبَعَ مَا فِيهِ هَدَاهُ اللَّهُ مِنَ الضَّلَالَةِ، وَوَقَّاهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ سُوءَ الْحِسَابِ، وَذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ قَالَ: {فَمَنْ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى} ²³

هَلَكَ الْمُتَنَطِّعُونَ 4/4

*Bahsin derinliğine dalanlar helak oldu*²⁴

²⁰ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 8.

²¹ Mevkuf hadis: Sözlükte vakfetmek, dikilmek, durmak, durdurmak gibi anlamlara gelen vakf kökünden türemiş bir ism-i mef’ul olan mevkuf “durmuş, durdurulmuş” demektir. Terim olarak “isnadın Hz. Peygamber’e ulaşmadan, sahabede durması veya durdurulması” şeklinde tarif edilmiş ve sahabenin söz, fiil ve takrirlerine dair rivayetlere bu ad verilmiştir. (Bkz. Lisânü’l-arab, “vkf” md; İbnü’s-Salâh, *Mukaddime*, s. 46.)

²² Hükmen Merfu hadis: Bir Sahâbînin “es-sünnetü kezâ” (Bu konuda sünnet şöyledir); “mine’s-sünneti kezâ” (Şöyle yapmak sünnettendir); “ümirnâ ve nühînâ” (Şunu yapmamız emredildi, şunu yapmamız yasaklandı) veya “Hz. Peygamber zamanında şöyle derdik, şöyle denirdi, şöyle yapardık, şunda bir sakınca görmezdik” gibi sözler sarfederek hadis nakletmesi durumunda bu hadislere verilen isimdir. (Bkz. İbnü’s-Salâh, *Mukaddime*, s. 47-49; Abdullah Aydın, DİA, “Merfu” mad. XXIX. s. 180-181.)

²³ Hâkim, Ebû Abdullah en Nisaburî, *el-Müstedrek ‘ale’s-Sahîhayn*, thk. Mustafa Abdulkadir Atâ, Daru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut, 1990. II, 413. (Tercüme: *İbn Abbas (r.a) şöyle demiştir: Kim Kur’an okur ve içindekilere tabi olursa Allah onu sapkınlıktan çıkarır ve kıyamet günü kötü bir hesaptan korur. Aynı Allah Teâla’nın *Kim hidayetime tabi olursa sapıtmaz ve sıkıntı çekmez* ayetinde olduğu gibi.*) Hâkim, ardından şöyle eklemiştir: *Bu, isnadı sahih bir hadistir ancak Buhârî ve Müslim kitaplarına almamışlardır.*

²⁴ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 11; Müslim, İbn Haccac, *el-Camiu’s-sahîh*, thk. Muhammed Fuad Abdulkaki, Daru İhyau’t Terasi’l-Arabiyye, Beyrut İlim, 7.

Hadisin Tahrici:

Hadis, bazı ziyadeleriyle birlikte Müslim’de ve Ebû Dâvûd’da şu şekilde geçmektedir;

Müslim Rivayeti

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ، وَيَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ عَتِيقٍ، عَنْ طَلْقِ بْنِ حَبِيبٍ، عَنْ الْأَخْنَفِ بْنِ قَيْسٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: هَلَكَ الْمُتَنَطِّعُونَ، قَالَهَا ثَلَاثًا²⁵

Rivayetin Ebû Dâvûd’da geçen veçhi ise şu şekildedir;

Ebû Dâvûd Rivayeti

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ²⁶، حَدَّثَنَا يَحْيَى²⁷، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ عَتِيقٍ، عَنْ طَلْقِ بْنِ حَبِيبٍ، عَنْ الْأَخْنَفِ بْنِ قَيْسٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَلَا هَلَكَ الْمُتَنَطِّعُونَ، ثَلَاثَ مَرَّاتٍ²⁸

5/5 الْقُرْآنُ حُجَّةٌ لَكَ أَوْ عَلَيْكَ فَهُوَ كَبَحْرِ النِّيلِ مَاءٌ لِلْمَحْبُوبِينَ وَدَمَاءٌ

لِلْمَحْبُوبِينَ

*Kur'an senin lehinde ve aleyhinde delildir. O Nil nehri gibi; kendisini sevenler için bir su, mahrum olanlar için de kan gibidir.*²⁹

Hadisin Tahrici:

Ali el-Kârî'nin metninde geçen “فهو كبحر النيل ماء للمحبوبين ودماء للمحبوبين”

(O, Nil nehri gibi; kendisini sevenler için bir su, mahrum olanlar için de kan gibidir) ifadesi herhangi bir hadis kaynağında bulunamamıştır. Bu durum, mezkûr cümlelerin

²⁵ Müslim, İlim, 7. (Tercüme: Abdullah b. Mes'ud dedi ki, Resulullah şöyle buyurmuştur: Bahsin derinliğine dalanlar helak oldu. (Resulullah) bunu üç kez söyledi)

²⁶ Zehebî, Şemsüddin Ebû Abdullah, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb Arnavut, Müessesetü'r Risale, 1985, X, 591. Tam adı: Müsedded b. Müserhed b. Müserbel el-Esedî (v. 228)

²⁷ Zehebî, *Siyer IX*, 175. Tam adı: Yahya b. Sa'îd b. Ferruh el-Kettân (v. 198)

²⁸ Ebû Dâvûd, *Sünnet*, 6. (Tercüme: Bilin ki, bahsin derinliğine dalanlar helak oldu. (Resulullah) bunu üç kez söyledi)

²⁹ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 18-19; Müslim, *Taharet*, 1.

müellifin hadise derc ettiği³⁰ bir ifade olabileceği ihtimalini akıllarda uyandırmaktadır. Hadisin ilk bölümüyse, Kütüb-i Sitte eserlerinden Müslim, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce’de şu şekilde geçmektedir;

Müslim Rivayeti

حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، حَدَّثَنَا حَبَّانُ بْنُ هَالٍ، حَدَّثَنَا أَبَانٌ³¹، حَدَّثَنَا يَحْيَى³²، أَنَّ زَيْدًا³³ حَدَّثَهُ، أَنَّ أَبَا سَلَامٍ حَدَّثَهُ، عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلَأُ الْمِيزَانَ، وَتُبْحَنُ اللَّهُ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلَأُ أَوْ تَمْلَأُ مَا بَيْنَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ، وَالصَّلَاةُ نُورٌ، وَالصَّدَقَةُ بُرْهَانٌ، وَالصَّبْرُ ضِيَاءٌ، وَالْقُرْآنُ حُجَّةٌ لَكَ أَوْ عَلَيْكَ، كُلُّ النَّاسِ يَعُدُّو، فَبَائِعُ نَفْسِهِ فَمَعَتَهَا أَوْ مَوْفُئَهَا³⁴

2. “TEVHİDİN ASLI VE DOĞRU İTİKAT” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî bir hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

كُلُّ مَوْلُودٍ يُوَلَّدُ عَلَى الْفِطْرَةِ الْإِسْلَامِ 1/6

³⁰ Müdrec hadis: Sözlükte “eklemek, ilâve etmek” anlamındaki derc kökünden türeyen müdrec kelimesi “kendisine ekleme yapılan şey” demektir. Terim olarak senedinde veya metninde bir fazlalık bulunan hadisi ifade eder. (Bkz. İbn Hacer, *Nüzhe*, s. 94; Mehmet Efendioğlu, *DİA*, “Müdrec” mad. XXXI. s. 474-475.)

³¹ Mizzî, Yusuf b. Abdurrahman, *Tehzîbu'l-Kemâl fi esmau'r-ricâl*, thk. Beşşar Avad Ma'ruf, Müessesetü'r Risale, Beyrut, 1980, II, 24. Tam adı: Ebân b. Yezid el-Attar. (v. 160)

³² Zehebî, *Siyer* VI, 27. Tam adı: Yahya b. Ebi Kesîr Ebû Nasr et-Tai. (v. 129)

³³ Zehebî, Şemsüddin Ebû Abdullah, *Tarihu'l-İslam ve vefayatu'l-meşahiri'l-a'lam*, thk. Ömer Abdusselam et-Tedmirî, Daru'l-Kitabu'l-Arabî, Beyrut, 1993. III, 415. Tam adı: Zeyd b. Selam b. Ebi Selam Memtur el-Habeşî. (v. 121-130)

³⁴ Müslim, Taharet, 1. (Tercüme: *Temizlik imanın yarısıdır. Elhamdülillah demek mizânı, sübhânallah ve elhamdülillah sözleri ise yer ile gökler arasını doldurur. Namaz nurdur; sadaka ıspattır; sabır aydınlıktır. Kur'an senin ya lehinde ya da aleyhinde delildir. Herkes sabahtan (pazara çıkar) nefsinin satar; kimi onu âzâd, kimi de helâk eder*);

Tirmizî, Deavât, 86. Tirmizî, hadisi aynı senedle nakletmiş ve devamında, “Bu hadis hasen-sahihtir” demiştir. Ayrıca rivayetinde Müslim’den farklı olarak abdest (الْوُضُوءُ) ifadesi yer almaktadır;

Nesâî, Ebû Abdurrahman, *Sünenü's-suğra*, thk. Abdulfettah Ebû Ğudde, Mektebetü'l-Matbuatu'l-İslamiyye, Halep, 1986, Zekât, 1. Senedi, farklı olarak İsa b. Müsavir (v. 244)’den başlamaktadır ve rivayetinde ziyade olarak (إِسْبَاغُ الْوُضُوءِ) “abdesti tam almak” ifadesi yer almaktadır. Ayrıca “sadaka” yerine “zekât” lafzı, Subhanallah ve Elhamdülillah ifadeleri yerine “Tesbih ve Tekbir” kullanılmıştır. Ancak (كُلُّ النَّاسِ) ile başlayan cümle alınmamıştır;

İbn Mâce, Taharet, 5. Senedi, farklı olarak Abdurrahman b. İbrahim (v. 245)’den başlamaktadır. Nesâî’den farklı olarak (كُلُّ النَّاسِ) ile başlayan cümle bulunmaktadır.

*Her doğan, İslam fitratı üzere doğar.*³⁵

Hadisin Tahrici:

Müellifin bu lafızlarla naklettiği Buhârî³⁶ ve Müslim'de³⁷ mükerrerleriyle birlikte beşer, Tirmizî³⁸ ve Ebû Dâvûd'da³⁹ birer yerde geçmektedir;

Buhârî Rivayetleri

حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ⁴⁰، أَحْبَرَنَا شُعَيْبٌ⁴¹، قَالَ ابْنُ شَهَابٍ⁴²: يُصَلَّى عَلَى كُلِّ مَوْلَدٍ مُتَوَقِّئًا، وَإِنْ كَانَ لِعَيَّةٍ مِنْ أَجْلِ أَنَّهُ وُلِدَ عَلَى فِطْرَةِ الْإِسْلَامِ يَدَّعِي آبَاؤُهُ الْإِسْلَامَ أَوْ أَبُوهُ خَاصَّةً، وَإِنْ كَانَتْ أُمُّهُ عَلَى غَيْرِ الْإِسْلَامِ إِذَا اسْتَهَلَ صَارَ حَا صَلَّي عَلَيْهِ وَلَا يُصَلَّى عَلَى مَنْ لَا يَسْتَهَلُّ مِنْ أَجْلِ أَنَّهُ سَقَطَ، فَإِنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ يُحَدِّثُ، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ مَوْلَدٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ، فَأَبَاؤُهُ يَهُودَانِهِ أَوْ يُنَصِّرَانِهِ أَوْ مُجَسَّسَانِهِ كَمَا تُنْتَجِ الْبَهِيمَةُ بِهَيْمَةٍ جَمْعَاءَ، هَلْ تُحْسِنُونَ فِيهَا مِنْ جَدْعَاءَ، ثُمَّ يَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: { فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا }⁴³

Rivayetin bu tarikinde Zührî (v. 124), kendi girizgâhından sonra hadisi doğrudan Ebû Hureyre'den anlatarak bir nevi inkıtaya⁴⁴ sebep olmuş görünmektedir. Çünkü Zühri'nin, Ebû Hureyre'den hadis işitmediği bilinmektedir. Ancak, hadisin

³⁵ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 24; Buhârî, Muhammed b. İsmail, *el-Camiu's-sahîh*, thk. Muhammed Zühayr b. Nâsir, Daru Tavku'n Necat, 1422 h Cenâiz, 78; Müslim, Kader, 22.

³⁶ Buhârî, Cenâiz, 78; Kader, 3.

³⁷ Müslim, Kader, 22, 23, 24.

³⁸ Tirmizî, Kader, 5.

³⁹ Ebû Dâvûd, Sünnet, 18

⁴⁰ Mizzî, *Tehzîb*, VII, 146. Tam adı: el-Hakem b. Nafi el-Bahrânî. (v. 221)

⁴¹ Mizzî, *Tehzîb*, XII, 516. Tam adı: Şuayb b. Ebi Hamza el-Ümevî. (v. 162)

⁴² Mizzî, *Tehzîb*, XXXV, 103. Tam adı: Muhammed b. Müslim b. Şihab ez-Zührî. (v. 124)

⁴³ Buhârî, Cenâiz, 78. (Tercüme: *İbn Şihâb ez-Zührî şöyle demiştir: Her ölen çocuğa, zina eden bir kadına ait olsa bile, cenaze namazı kılınır. Çünkü o çocuk İslâm fitratı üzere yaratılmış olup, o fitrat üzere doğurulmuştur. Onun anasıyla babası yahut anası gayrimüslim olsa bile, bilhassa babası Müslüman olduklarını iddia ederlerse o çocuk doğum sırasında ağlayarak doğmuş ise, ona namaz kılınır. Böyle hayat emaresi izhar etmeyerek, (yani ağlamayarak) doğan çocuğa, eksik ve hami müddeti tamam olmadan düşük bir cenin olarak doğduğu için namaz kılınmaz. Çünkü Ebû Hureyre şu hadisi anlatıp durmuştur: Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: Her doğan çocuk muhakkak fitrat üzere doğar. Sonra anasıyla babası onu Yahudi yahut Nasranî yahut Mecusi yaparlar. Nasıl ki, kusurağın doğan her hayvan yavrusu, organları tam olarak doğar. Siz hiç o yavruya kesik bir şey hissedersiniz? Bundan sonra Ebû Hureyre: *O hâlde sen yüzünü bir muvahhit olarak dine, Allah'ın o fitratına çevir ki, O, insanları bunun üzerine yaratmıştır* Ayetini söylerdi.) Zührî'nin girişteki açıklaması Buhârî'nin yalnızca bu rivayetinde görünmektedir.*

⁴⁴ İnkıtâ: Sözlükte “kesmek” mânasındaki “kat” kökünün “infî‘âl” kalıbından türeyen (inkıtâ‘) ve “kesilmiş, koparılmış” anlamına gelen münkatî‘, terimsel olarak, “isnadında tabî’ine varmadan önceki bir râvinin kendisinden hadis duymadığı bir kişiden rivayette bulunması veya bilinmeyen bir isimle şeyhinden bahsetmesi halinde ortaya çıkan durum anlamına gelmektedir. (Bkz. İbnü’s-Salâh, *Mukaddime*, s. 57.)

Buhârî’de geçen diğer bir tarikinde Zührî’nin Ebû Hureyre’yle arasında yer alan şeyhi Ebû Seleme b. Abdurrahman’ı (v. 94) da görebilmekteyiz;

حَدَّثَنَا عَبْدَانُ⁴⁵، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ⁴⁶، أَخْبَرَنَا يُونُسُ⁴⁷، عَنِ الزُّهْرِيِّ، أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّ
أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ
وَيُنَصِّرَانِهِ أَوْ يُمَجِّسَانِهِ كَمَا تُنْتَجِجُ الْبَهِيمَةُ بِهَيْمَةٍ جَمْعَاءَ، هَلْ تُحْشَوْنَ فِيهَا مِنْ جَدْعَاءَ، ثُمَّ يَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ
عَنْهُ: {فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ}⁴⁸

Hadis, ayrıca şu senet ve metin ziyadeleriyle de rivayet edilmiştir;

حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ⁴⁹، أَخْبَرَنَا مَعْمَرُ⁵⁰، عَنْ هَمَّامٍ⁵¹، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ:
قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ،
وَيُنَصِّرَانِهِ كَمَا تُنْتَجِجُونَ الْبَهِيمَةَ، هَلْ تَجِدُونَ فِيهَا مِنْ جَدْعَاءَ؟ حَتَّى تَكُونُوا أَنْتُمْ تَجِدُوهَا، قَالُوا:
يَا رَسُولَ اللَّهِ: أَفَرَأَيْتَ مَنْ يَمُوتُ وَهُوَ صَغِيرٌ، قَالَ: اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ⁵²

Görüldüğü üzere rivayetin bu tarikinde metinde bazı ziyadeler bulunmaktadır. Ayrıca Ebû Hureyre’nin Rum Suresi’ni kıraati geçmemektedir. Müslim’de geçen senetleri ise şu şekildedir;

⁴⁵ Zehebî, Siyer, X, 270. Tam adı: Abdullah b. Osman b. Cebele el-Ezdî. (v. 221)

⁴⁶ Zehebî, Siyer VIII, 378. Tam adı: Abdullah b. Mübarek b. Vâdih el-Hanzalî (v. 181)

⁴⁷ Zehebî, Siyer VI, 378. Tam adı: Yunus b. Yezid b. Ebi Neccad Müşkân el-Eylî. (v. 159)

⁴⁸ Buhârî, Cenâiz, 78. (Tercüme: Her doğan çocuk muhakkak fitrat üzere doğar. Sonra anasıyla babası onu Yahudi yahut Nasranî yahut Mecusi yaparlar, her hayvanın kendi yavrusunu tastamam doğurduğu gibi. Siz hiç o yavruda kesik bir şey hisseder misiniz? Bundan sonra Ebû Hureyre: (O hâlde sen yüzünü bir muvahhit olarak dine, Allah’ın o fitratına çevir ki, O, insanları bunun üzerine yaratmıştır. Allah’ın yaratışına hiçbir şey bedel olamaz. Bu, dimdik ayakta duran bir dindir. Ayetini söylerdi). Buhârî, Âdem b. Ebi İyas (v. 220) ve İbn Ebî Zî’b senedini de vermektedir. Ancak (ما من) مولود ifadesi yerine (كل مولود) lafzı yer almaktadır. (Ayrıca Abdullah b. Osman senedi ile mükerrer rivayet için bkz. Tefsir, 240.)

⁴⁹ Mizzî, Tehzîb, XVIII, 52. Tam adı: Abdurrezzâk b. Hemmam b. Nafi’ el-Himyerî. (v. 211)

⁵⁰ Zehebî, Siyer VII, 5. Tam adı: Ma’mer b. Râşid Ebû Urve el-Ezdî. (v. 154)

⁵¹ Mizzî, Tehzîb, XXX, 298. Tam adı: Hemmam b. Münebbih b. Kâmil el-Yemanî. (v. 132)

⁵² Buhârî, Kader, 3. (Tercüme: Her doğan çocuk muhakkak fitrat üzere doğar. Sonra anasıyla babası onu Yahudi yahut Nasranî yaparlar; her hayvanın kendi yavrusunu doğurduğu gibi. Siz hiç o yavruda kesik bir şey hisseder misiniz? Aksine siz ondan parçalar kesiyorsunuz. Dediler ki: “ya Resulallah, peki küçükken ölenlere ne olacak?” buyurdu ki: “Allah onların ne amel işleyeceklerini biliyordu”);

Ebû Dâvûd, Sünnet, 18. Abdullah b. Mesleme el-Ka’nebi (v. 221) üzerinden gelen rivayette farklı olarak “كُلُّ مَوْلُودٍ” ifadesi kullanılmışken “تَكُونُوا أَنْتُمْ تَجِدُوهَا” (siz ondan parçalar kesiyorsunuz) ifadesi yer almamaktadır.

Müslim Rivayetleri

حَدَّثَنَا حَاجِبُ بْنُ الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَرْبٍ، عَنْ الزُّبَيْدِيِّ⁵³، عَنْ الزُّهْرِيِّ، أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ، وَيُنَصِّرَانِهِ، وَمُجَسَّسَانِهِ، كَمَا تُنْتَجِ الْبَهِيمَةُ بِهَيْمَةٍ جَمْعَاءَ، هَلْ تُحْسِنُونَ فِيهَا مِنْ جَدْعَاءَ؟ ثُمَّ يَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ: وَافَرُّوا إِنْ شِئْتُمْ: {فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ} الْآيَةِ. حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى⁵⁴. ح. وَحَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ كِلَاهُمَا، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ، وَقَالَ: كَمَا تُنْتَجِ الْبَهِيمَةُ بِهَيْمَةٍ، وَلَمْ يَذْكُرْ جَمْعَاءَ⁵⁵

Uzunca gelen bir başka senette ise şöyle rivayet edilmiştir;

حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ⁵⁶، عَنْ الْأَعْمَشِ⁵⁷، عَنْ أَبِي صَالِحٍ⁵⁸، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ، وَيُنَصِّرَانِهِ، وَيُجَسَّسَانِهِ، فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَرَأَيْتَ لَوْ مَاتَ قَبْلَ ذَلِكَ؟ قَالَ: اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ. حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَأَبُو كُرَيْبٍ⁵⁹، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ⁶⁰. ح. وَحَدَّثَنَا ابْنُ مُثَنَّى⁶¹، حَدَّثَنَا أَبِي⁶² كِلَاهُمَا، عَنْ الْأَعْمَشِ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ فِي حَدِيثِ ابْنِ مُثَنَّى: مَا مِنْ مَوْلُودٍ يُولَدُ إِلَّا وَهُوَ عَلَى الْمِلَّةِ، وَفِي رِوَايَةِ أَبِي بَكْرٍ، عَنْ أَبِي مُعَاوِيَةَ، إِلَّا عَلَى هَذِهِ الْمِلَّةِ حَتَّى يُبَيِّنَ عَنْهُ لِسَانُهُ، وَفِي رِوَايَةِ أَبِي كُرَيْبٍ، عَنْ أَبِي مُعَاوِيَةَ: لَيْسَ مِنْ مَوْلُودٍ يُولَدُ إِلَّا عَلَى هَذِهِ الْفِطْرَةِ حَتَّى يُعَبِّرَ عَنْهُ لِسَانُهُ⁶³

⁵³ Zehebî, Siyer VI, 281. Tam adı: Muhammed b. Velîd b. Âmir ez-Zübeydî. (v. 146)

⁵⁴ Zehebî, Siyer IX, 242. Tam adı: Abdu'l-A'lâ b. Abdi'l-A'lâ es-Samî el Kureşî. (v. 189)

⁵⁵ Müslim, Kader, 22. (Terüme: Her doğan çocuk muhakkak fitrat üzere doğar. Sonra anasıyla babası onu Yahudi yahut Nasranî yahut Mecusi yaparlar, her hayvanın kendi yavrusunu tastamam doğurduğu gibi. Siz hiç o yavruda kesik bir şey hisseder misiniz? Bundan sonra Ebû Hureyre: İsterseniz (O hâlde sen yüzünü bir muvahhit olarak dine, Allah'ın o fitratına çevir ki, O, insanları bunun üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratışına hiçbir şey bedel olamaz.) ayetini okuyun dedi. Bize Ebû Bekr b. Ebi Şeybe rivayet etti, bize Abdul A'la rivayet etti ve (yeni bir sened) bize Abdullah b. Hamid ve Abdurrezzâk (ikisi de) anlattılar, onlar da Ma'mer'den, o da Zührî'den bu isnadla rivayet etti ve: "Tıpkı hayvanın hayvan doğurduğu gibi" dedi. Ancak "tastamam" kelimesini zikretmedi) Aynı bapta, yine Zührî kanalıyla gelen daha kısa bir rivayet daha bulunmaktadır. Bu haliyle Molla Ali el-Kârî'nin, eserde zikrettiği metne en yakın sayılabilir. Aynı zamanda bu, sonunda Ebû Hureyre'nin kıraati mevcut olan Müslim'deki tek senedir.

⁵⁶ Zehebî, Siyer IX, 9. Tam adı: Cerîr b. Abdulhamid b. Yezid ed-Dabbî (v. 188)

⁵⁷ Zehebî, Siyer VI, 226. Tam adı: Süleyman b. Mihran el-Kâhilî. (v. 148)

⁵⁸ Zehebî, Siyer V, 36. Tam adı: Ebû Salih es-Semmân Zekvân b. Abdullah. (v. 101)

⁵⁹ Zehebî, Siyer XI, 394. Tam adı: Muhammed b. A'la b. Kureyb el-Hemedanî. (v. 248)

⁶⁰ Zehebî, Siyer IX, 79. Tam adı: Muhammed b. Hâzim es-Sa'di el-Kûfî. (v. 194)

⁶¹ Mizzî, Tehzîb, XXV, 566. Tam adı: Muhammed b. Abdullah b. Numeyr (v. 234)

⁶² Zehebî, Siyer IX, 244. Tam adı: Abdullah b. Numeyr Ebû Hîşam el-Hemedanî. (v. 199)

⁶³ Müslim, Kader, 23. (Tercüme: Bize Züheyr b. Harb (v. 234) rivayet etti, bize Cerîr rivayet etti, o da A'meş'ten, o da Ebi Salih'ten, o da Ebi Hureyre'den Resulullah'ın şöyle buyurduğunu söylemiştir: Her doğan muhakkak fitrat üzere doğar. Sonra anasıyla babası onu Yahudi yahut Nasranî yahut müşrik yaparlar. Bir adam dedi ki: Ya Resulallah, bundan önce ölenler ne olacak? Buyurdu ki: Allah onların ne yapacaklarını biliyordu. Bize Ebû Bekr b. Ebi Şeybe (v. 235) ve Ebû Kureyb naklettiler: bize Ebû Muaviye nakletti ve (ayrı bir sened) bize İbn Numeyr nakletti, bize babamız nakletti, her ikisi de el-A'meş'ten bu isnat ile İbn Numeyr rivayetinde nakletmiştir ki: "Her doğan

Metin açısından, diğer rivayetlerde olmayan bazı ziyadelerin bulunduğu son senet ise şu şekildedir;

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ يَعْنِي الدَّرَاوَزْدِيَّ، عَنِ الْعَلَاءِ⁶⁴، عَنِ أَبِيهِ⁶⁵، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: كُلُّ إِنْسَانٍ تَلِدُهُ أُمُّهُ عَلَى الْفِطْرَةِ، وَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ، وَيُنَصِّرَانِهِ، وَتُمَجِّسَانِهِ، فَإِنْ كَانَا مُسْلِمَيْنِ، فَمُسْلِمٌ كُلُّ إِنْسَانٍ تَلِدُهُ أُمُّهُ يَلْكُزُهُ الشَّيْطَانُ فِي حِصْنِهِ إِلَّا مَرْيَمَ وَابْنَهَا⁶⁶

Rivayetin Tirmizî de geçtiği tespit edilmiştir;

Tirmizî Rivayeti

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْقُطَيْبِيُّ الْبَصْرِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ رَبِيعَةَ الْبَنَائِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كُلُّ مَوْلُودٍ يُوَلَّدُ عَلَى الْمِلَّةِ فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ أَوْ يُنَصِّرَانِهِ أَوْ يُشْرِكَانِهِ قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَمَنْ هَلَكَ قَبْلَ ذَلِكَ؟ قَالَ: اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ بِهِ⁶⁷

3. “ALLAH’A, İNANDIM, DEMEK ZORUNLUDUR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî bir hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

ancak bu millet üzere doğmuştur. Ve Ebi Bekr’in rivayetinde o da Ebi Muaviye’den şöyle nakletmiştir: Lisani belli olana kadar bu millet üzeredir. Ve Ebi Kureyb’in, Ebi Muaviye’den naklettiği rivayetinde: Hiçbir doğan yoktur ki bu millet üzere olmasın, ta ki lisani belli oluncaya kadar.) Aynı bapta Muhammed b. Rafi ve Abdurrezzâk kanalıyla gelen bir başka Ebû Hureyre rivayeti daha bulunmaktadır (bkz. Kader, 24.)

⁶⁴ Mizzî, *Tehzîb*, XXII, 520. Tam adı: ‘Alai b. Abdurrahman b. Ya’kub el-Hurakî. (v. 132)

⁶⁵ Zehebî, *Tarihu’l-İslam*. III, 91. Tam adı: Abdurrahman b. Ya’kub el-Cühemî el-Medenî. (v. 101-110) Ravinin vefat bilgisinin verildiği başka bir kaynak bulunamadı.

⁶⁶ Müslim, Kader, 25. (Tercüme: Her insanı annesi bu fitrat üzere doğurur, sonra babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapar. Eğer ikisi (ana babası) Müslümanla Müslüman olur. Anasından doğan her insanı şeytan anasının kucagındayken dırter, Meryem ve oğlu bunun dışındadır)

⁶⁷ Tirmizî, Kader, 5. (Tercüme: Her doğan çocuk muhakkak (bu) millet üzere doğar. Sonra anasıyla babası onu Yahudi yahut Nasranî yahut müşrik yaparlar; Denildi ki: “Ya Resulallah, bundan önce ölenlere ne olacak?”. Buyurdu ki: “Allah onların ne amel üzere olacaklarını biliyordu”). Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Ebû Küreyb ve Hüseyin b. Hureys dediler ki: Vekî’, Â’miş’den, Ebû Salih’den, Ebû Hüreyre’den bu hadisin mana olarak bir benzerini rivâyet etmiştir. Ve şöyle demişlerdir: “Fitrat dini üzere doğar” şeklinde. Ebû Küreyb ve Hüseyin b. Hureys’in sözü bitti. Tirmizî: Bu hadis hasen sahihtir. Şu’be ve başkaları Â’miş’den, Ebû Salih’den ve Ebû Hüreyre’den rivâyet etmişlerdir. Bu konuda Esved b. Sürey’in den de hadis rivâyet edilmiştir.

1/7 أُمرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا/يَقُولُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

*İnsanlarla “La ilahe illallah” diyene kadar savaşmakla emir olundum.*⁶⁸

Hadisin Tahrici:

Ali el-Kârî bahsi geçen hadis rivayetini her iki lafızla da vermektedir. Hadis, her iki lafızıyla da Kütüb-i Sitte içerisinde geçmektedir. Buhârî’de altı⁶⁹, Müslim’de beş⁷⁰, Tirmizî’de dört⁷¹, Ebû Dâvûd’da üç⁷², Nesâî’de yirmi üç⁷³ ve İbn Mâce’de beş⁷⁴ senedi bulunan rivayetin beş müşterek senet ve lafızlı rivayetini de hesaba katınca toplamda kırk iki farklı senetle Kütüb-i Sitte’de yer aldığı görülmektedir. Senedi ve metni müşterek olan rivayet şu şekildedir;

Ortak Rivayet

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا لَيْثٌ⁷⁵، عَنْ عُقَيْلٍ⁷⁶، عَنْ الزُّهْرِيِّ، أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: لَمَّا تَوَفَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاسْتُخْلِفَ أَبُو بَكْرٍ بَعْدَهُ وَكَفَرَ مَنْ كَفَرَ مِنَ الْعَرَبِ، قَالَ عُمَرُ لِأَبِي بَكْرٍ: كَيْفَ تُقَاتِلُ النَّاسَ، وَقَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أُمرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَمَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عَصَمَ مِنِّي مَالَهُ وَنَفْسَهُ إِلَّا بِحَقِّهِ وَحَسَابُهُ عَلَى اللَّهِ، فَقَالَ: وَاللَّهِ لَأُقَاتِلَنَّ مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ الصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ، فَإِنَّ الزَّكَاةَ حَقُّ الْمَالِ، وَاللَّهُ لَوْ مَنَعُونِي عَقَالًا كَانُوا يُؤَدُّونَهُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ لَقَاتَلْتُهُمْ عَلَى مَنْعِهِ، فَقَالَ عُمَرُ: فَوَاللَّهِ مَا هُوَ إِلَّا أَنْ رَأَيْتُ اللَّهَ قَدْ شَرَحَ صَدْرَ أَبِي بَكْرٍ لِلْقِتَالِ، فَعَرَفْتُ أَنَّهُ الْحَقُّ⁷⁷

⁶⁸ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 26; Buhârî, *İtisâm bi'l-Kitâbi ve's-Sünneti*, 2; Müslim, *İman*, 32.

⁶⁹ Buhârî, *İman*, 15; *Salat*, 28; *Zekât*, 1; *Cihad ve's-siyer*, 101; *İstîtabeti'l-mürteddin ve'l-mu'anidin ve kıtâlihîm*, 3; *İtisâm bi'l-Kitâbi ve's-Sünneti*, 2.

⁷⁰ Müslim, *İman*, 32, 33, 34, 35, 36.

⁷¹ Tirmizî, *İman*, 1, 2; *Tefsîrü'l-Kuran*, 77.

⁷² Ebû Dâvûd, *Zekât kitabının başında*; *Cihad*, 104.

⁷³ Nesâî, *Zekât*, 3; *Tahrimü'd dem kitabının başında*; *Cihad*, 1; *İman ve şera'ihî*, 15, 33.

⁷⁴ İbn Mâce, *Sünnet*, 9; *Fiten*, 1.

⁷⁵ Mizzî, *Tehzîb*, XXIV, 255. Tam adı: Leys b. Sa'd b. Abdurrahman el-Fehmî (v. 175)

⁷⁶ Mizzî, *Tehzîb*, XX, 241. Tam adı: Ukayl b. Halid b. Ukayl el-Eylî (v. 144)

⁷⁷ Buhârî, *İtisâm bi'l-Kitâbi ve's-Sünneti*, 2; Müslim, *İman*, 32; Tirmizî, *İman*, 1; Ebû Dâvûd, *Zekât kitabının başında*; Nesâî, *Zekât*, 3; *Tahrimü'd dem kitabının başında*. (Tercüme: Ebû Hureyre dedi ki: Resulullah (s.a.v) vefat ettiğinde ve sonrasında Ebû Bekir Halife olduğunda, araplardan dinden dönenler oldu. Ömer, Ebû Bekir'e dedi ki: “(bu) insanlarla nasıl savaşırın?” o da dedi ki: “Resulullah şöyle demiştir; insanlarla La İlahe İllallah diyene kadar savaşmakla emir olundum, kim La İlahe İllallah derse malını ve canını benden korumuş olur, hak olan bundan müstesnadır, hesabı Allah'a aittir.” Sonra (Ebû Bekir) dedi ki: “Allah'a yemin olsun ki, namazla zekâtın arasını ayıranla savaşırım, çünkü zekât malın hakkıdır. Ve Allah'a yemin ederim ki, eğer Resulullah'a veriyor oldukları bir deveyi benden esirgerlerse, o esirgedikleri şeyden ötürü onlarla savaşırım.” Ömer dedi ki: “Allah'a yemin olsun ben Allah'ın, savaşmak konusunda Ebû Bekir'in göğsünü genişlettiğini/açtığını gördüm ve bildim ki o haklıdır)

Hadisin bu müşterek tarikinde, sahâbi ravimiz her ne kadar Ebû Hureyre (r.a) olarak görünse de, metnin ilerleyen kısımlarında Ebû Bekir es-Sıddık'ın Ömer b. Hattab ile olan diyalogundan ve hadisimizin esas metninin onların arasında yaşanan bu konuşmadan kaynaklanmasından anlıyoruz ki aslında buradaki ilk ravi Ebû Bekir es-Sıddık olmalıdır. Çünkü Peygamberimizden “أَمَرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يُقُولُوا: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ” (İnsanlarla La ilahe illallah diyene kadar savaşmakla emir olundum) sözünü nakleden odur. Ancak Ebû Hureyre'nin (r.a) aktarımında Ömer'in (r.a) Ebû Bekir'den (r.a) “هو” zamiriyle bahsetmesi de, olayı Ebû Hureyre'ye, Ömer'in aktardığı izlenimini uyandırmaktadır. Bu durum, hadisin başka varyantlarında da görülmektedir. Yukarıda sayılarını zikrettiğimiz Kütüb-ü Sitte rivayetleri içerisinde metninde bazı farklılıklarla gelen rivayetler de görebilmekteyiz. Bunların bir kısmında Ebû Bekir ve Ömer (r.a) arasındaki konuşma hiç bulunmamaktadır ve metnin Ali el-Kârî'nin kitabında zikrettiği kısmı doğrudan Resulullah'dan (s.a.v) aktarılmaktadır. Bu da akıllarda Ebû Hureyre'nin bu hadisi Ömer'den dinleyerek edindiği ve Resulullah'dan (s.a.v) işitmediği ihtimalini doğurmaktadır. Fakat diğer tariklerde doğrudan cezm sigasıyla⁷⁸ Resulullah'dan rivayet ettiğini de görebilmekteyiz. Bu durumun sebebinin, usulde “sahabe mürseli”⁷⁹ olarak adlandırılan durum olup olmadığı, eldeki mevcut veriler ışığında anlaşılamamaktadır. Ayrıca hadisin bazı tariklerinde de, rivayeti Resulullah'dan (s.a.v) doğrudan aktaran Abdullah b. Ömer ve Enes b. Malik gibi sahâbileri görebilmekteyiz.

Bunun yanında, dört kitapta metni ve senediyle müştereken zikredilmiş olan mezkûr rivayetin devamına Buhârî, Tirmizî ve Ebû Dâvûd'un kendi kitaplarında ilave bazı bilgiler ekledikleri görülmektedir. Buhârî, hadiste geçen “deve (عقال)” ifadesi hakkında şunları not düşmüştür; “İbn Bükeyr⁸⁰ ve Abdullah⁸¹, el-Leys'in şöyle dediğini aktarmışlardır, “doğrusu oğlaktır (عناق)”.

⁷⁸ Cezm sigası: Sözlükte, kesmek, kesin bir şekilde yemin etmek ve bir işi hiçbir ilişkisi kalmamak üzere bitirmek” anlamlarına gelir. Hadis ilminde ise senedi tam olarak zikredilmek istenmeyen bir hadisin sağlam bir isnadı bulunduğunu belirten edâ lafızlarından biriyle rivayet edilmesidir. (Bkz. İbnü's-Salâh, *Mukaddime*, s. 24, 25.)

⁷⁹ Sahabe Mürseli: Sözlükte, göndermek, salıvermek, bırakmak anlamındaki irsâl masdarından türeyen mürsel kelimesi terim olarak “tâbi”nden bir râvinin, kendisiyle Hz. Peygamber arasındaki sahâbinin ismini atlayarak naklettiği hadis” mânasına gelir. Sahâbenin doğrudan Resûlullah'dan değil, başka bir sahâbiden duyduğu, ancak Resûlullah'tan işitmiş gibi naklettiği hadise ise sahâbe mürseli denir. (Bkz. Lisânü'l-arab, “rsl” mad.; İbnü's-Salâh, *Mukaddime*, s. 51-56.)

⁸⁰ Mizzî, *Tehzib*, XXXI, 401. Tam adı: Yahya b. Abdullah b. Bükeyr el-Mısri el-Kureşî (v. 231)

⁸¹ Kim olduğu tespit edilemedi.

Tirmizî şöyle demiştir; Bu hadis hasen-sahihtir. Ve aynı şekilde Şuayb b. Ebi Hamza'dan (v. 162), o da Zühri'den, o da Ubeydullah b. Abdullah'tan (v. 94), o da Ebû Hureyre'den rivayet edilmiştir. Ayrıca İmran el-Kettan (v. 161-170), bu hadisi Ma'mer'den, o da Zühri'den, o da Enes b. Malik'den, o da Ebû Bekir'den rivayet etmiştir. Ancak bu hadis yanlıştır. İmran, Ma'mer'den olan rivayetinde ihtilaf etmiştir.

Ebû Dâvûd ise şu bilgileri eklemiştir; “*Ebû Ubeyde Ma'mer b. El-Müsenna* (v. 209) *dedi ki: deve, bir senenin sadakasıdır, iki deve iki senenin sadakasıdır.*” Ebû Dâvûd dedi ki: Onu Rabah b. Zeyd (v. 187) ve Abdurrezzâk, Ma'mer'den, o da Zühri'den isnadıyla rivayet etmişlerdir. Bazıları da “*deve (عقال)*” olduğunu söylemişlerdir. İbn Vehb'in⁸² Yunus'dan⁸³ naklettiğine göre “*oğlaktır (عناق)*”. Ebû Dâvûd dedi ki: Şuayb b. Ebi Hamza (v. 162), Ma'mer ve Zübeydi⁸⁴, Zühri'den bu hadisi şu şekilde nakletmiştir, “*eğer bir oğlağı bile benden esirgerlerse*”. Ve Anbese⁸⁵ Yunus'tan, o da Zühri'den bu hadisi “*oğlak*” şekliyle nakletmiştir. Bize İbnu's-Serh ve Süleyman b. Davud naklettiler, dediler ki: bize İbn Vehb kendisine Yunus'un Zühri'den şöyle naklettiğini söyledi: Ebû Bekir dedi ki, “*(İslam'ın) hakkı zekâtı vermektir.*” Ve “*deve*” dedi.

Hadisin Buhârî'de Ebû Bekir ve Ömer diyalogunun bulunmayan hali, bazı lafız farklılıklarıyla şu şekilde geçmektedir;

Buhârî Rivayetleri

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمُسْنَدِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو رَوْحٍ الْحَرَمِيُّ بْنُ عُمَارَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ⁸⁶، عَنْ وَاقِدِ بْنِ مُحَمَّدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي⁸⁷ يُحَدِّثُ، عَنْ ابْنِ عَمَرَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أُمِرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَيَقِيمُوا الصَّلَاةَ، وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ، فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ، إِلَّا بِحَقِّ الْإِسْلَامِ وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ⁸⁸

Hadisin Buhârî'de, Enes b. Malik'ten Nuaym b. Hammad (v. 228) aracılığıyla gelen başka bir tarikinde ise şöyle bir lafız farklılığı bulunmaktadır; “*onu (kelime-i*

⁸² Zehebî, Siyer, IX, 223. Tam adı: Abdullah b. Vehb b. Müslim el-Fihri. (v. 197)

⁸³ Önceden bahsedilen Yunus b. Yezid'dir.

⁸⁴ Zehebî, Siyer, VI, 281. Tam adı: Muhammed b. Velid b. Âmir el-Zübeydi (v. 146)

⁸⁵ Mizzî, Tehzîb, XXII, 404. Tam adı: Anbese b. Halid b. Yezid el-Kureşi el-Ümevi (v. 231)

⁸⁶ Zehebî, Siyer, VII, 202. Tam adı: Şu'be b. el-Haccac b. el-Verd el-Ezdi (v. 160)

⁸⁷ Zehebî, Siyer, V, 105. Tam adı: Muhammed b. Zeyd b. Abdullah b. Ömer b. Hattab (v. ?)

⁸⁸ Buhârî, İman, 15. (Tercüme: *Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in onun elçisi olduğuna şahadet edene kadar, namazlarını kılana kadar, zekâtlarını verene kadar insanlarla savaşmakla emir olundum. Eğer bunları yaparlarsa, İslam'ın hakkı olan kısmı dışında, kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Hesapları da Allah'a aittir*)

şehadeti) söylerlerse, kıldığımız namazı kılarlarsa, kiblemize dönerlerse ve kestiğimiz kurbandan keserlerse, kanları ve malları, hakkı olan dışında, bize haram olur. Hesapları da Allah'a aittir."⁸⁹

Ayrıca, aynı bapta, Enes b. Malik'ten gelen mevkuf bir rivayet daha mevcuttur;

قَالَ ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ: أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ⁹⁰، حَدَّثَنَا أَنَسٌ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ، قَالَ: حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ، قَالَ: سَأَلَ مَيْمُونُ بْنُ سَيَّاهٍ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ، قَالَ: يَا أَبَا حَمَزَةَ، مَا يُحَرِّمُ دَمَ الْعَبْدِ وَمَالَهُ؟ فَقَالَ: مَنْ شَهِدَ أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاسْتَقْبَلَ قِبْلَتَنَا، وَصَلَّى صَلَاتَنَا، وَأَكَلَ ذَبِيحَتَنَا، فَهُوَ الْمُسْلِمُ لَهُ مَا لِلْمُسْلِمِ وَعَلَيْهِ مَا عَلَى الْمُسْلِمِ⁹¹

Görüldüğü üzere rivayetlerde bazı lafız farklılıkları vardır. Bu farklılıkların tüm Kütüb-i Sitte rivayetlerinde mevcut olduğu görülmüştür; bazen “malları ve canları bize haram olur” ifadesi geçerken bazen “mallarını ve canlarını benden kurtarmış olurlar” denmektedir. Yine bazen “La ilahe illallah diyene kadar savaşmakla emir olundum” denirken, bazen “kıldığımız namazı kılar, verdiğimiz zekâtı verir, kiblemize uyar, kestiğimiz kurbanı keser” ifadeleri yer almaktadır. Hatta bazen hadis, doğrudan Resulullah’dan (s.a.v) aktarılırken, bazen Ebû Bekir ve Ömer’in konuşmasından ortaya çıkan bir rivayet olarak nakledildiği görülmüştür. Biz burada rivayetlerin Buhârî’deki örneklerini verip geri kalanları kaynak göstermekle yetindik.

4. “MELEKLERİNE VE RESULLERİNE İNANDIM DEMEK ZORUNLUDUR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî hadis nakletmemiştir.

5. “ÖLÜMDEN SONRA DİRİLMEMEYE İNANDIM DEMEK ZORUNLUDUR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî iki hadis nakletmiştir;

⁸⁹ Buhârî, Salat, 28.

⁹⁰ Zehebî, Siyer, VI, 163. Tam adı: Humeyd b. Ebi Humeyd el-Tavil el-Basri. (v. 142)

⁹¹ (Tercüme: Humeyd, Meymun b. Siyah’ın (v. 111-120) Enes b. Malik’e şöyle sorduğunu söylemiştir; “Ey Ebâ Hamza, bir kulun malı ve kanı nasıl haram olur?” Enes dedi ki, “her kim Allah’tan başka ilah olmadığına şehadet eder, kiblemize uyar, namazımızı kılar ve kestiğimiz kurbanı keserse, Müslümanların sahip olduğu haklara ve borçlara sahip olur”)

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/8 أَهْلُ الْجَنَّةِ جُرْدٌ مُرْدٌ

“Cennet ehli kılsız ve sakalsızdır”⁹²

Hadisin Tahriri:

Müellifin bu lafızlarla naklettiği rivayet, Kütüb-i Tis’a eserlerinden Tirmizî, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel’de nakledilmektedir;

Tirmizî Rivayetleri

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، وَأَبُو هِشَامٍ الرَّفَاعِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ⁹³، عَنْ عَامِرِ الْأَحْوَلِ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَهْلُ الْجَنَّةِ جُرْدٌ مُرْدٌ كُحْلٌ لَا يَفْقَى شَبَابُهُمْ وَلَا تَبْلَى ثِيَابُهُمْ⁹⁴

حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ مُحَمَّدُ بْنُ فِرَاسٍ الْبَصْرِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، حَدَّثَنَا عِمْرَانُ أَبُو الْعَوَّامِ، عَنْ فَتَادَةَ⁹⁵، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ غَنْمٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: يَدْخُلُ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ جُرْدًا مُرْدًا مُكْحَلِينَ أَبْنَاءَ ثَلَاثِينَ أَوْ ثَلَاثٍ وَثَلَاثِينَ سَنَةً⁹⁶

Dârimî Rivayeti:

أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ الرَّفَاعِيُّ، حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ⁹⁷، عَنْ عَامِرِ الْأَحْوَلِ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَهْلُ الْجَنَّةِ شَبَابٌ، جُرْدٌ، مُرْدٌ، كُحْلٌ، لَا تَبْلَى ثِيَابُهُمْ، وَلَا يَفْقَى شَبَابُهُمْ⁹⁸

Ahmed b. Hanbel Rivayetleri:

Ahmed b. Hanbel, hadisi altı farklı senetle rivayet etmiştir. Lafız olarak da yukarıda geçenlere göre bazı ilaveler görülmektedir. Bazıları şu metinle gelmiştir;

⁹² Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 28; Tirmizî, Sıfatu'l-Cenne, 8, 12.

⁹³ Zehebî, *Siyer*, VII, 149. Tam adı: Hişam ed-Destuvai Ebû Bekir b. Senber el-Basri. (v. 152)

⁹⁴ Tirmizî, Sıfatu'l-Cenne, 8. (Tercüme: *Cennet ehli kılsız, sakalsız ve sürmelidirler, gençlikleri zail olmaz, giysileri eskimez*) Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis hasen-gariptir.

⁹⁵ Zehebî, *Siyer*, V, 269. Tam adı: Katade b. Di'ame b. Katade b. Aziz es-Sedusi. (v. 117)

⁹⁶ Tirmizî, Sıfatu'l-Cenne, 12. (Tercüme: *Cennet ehli, cennete kılsız, sakalsız ve sürmelenmiş bir şekilde otuz üç yaşında evlatlar olarak gireceklerdir*) Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis hasen-gariptir ve Katade'nin ashabından bazıları bunu Katade'den Mürsel olarak rivayet etmişlerdir ancak senedi yoktur.

⁹⁷ Daha önce bahsedilen Hişam ed-Destuvai'dir.

⁹⁸ Dârimî, Ebû Abdullah, *es-Sünen*, thk. Hüseyin Selim Esed ed-Daranî, Mektebetü'l-Arabiyye es-Su'diyye, 2000. Rikak, 104. (Tercüme: *Cennet ehli gençtir, kılsız, sakalsız ve sürmelidirler. Giysileri eskimez ve gençlikleri bitmez*)

حَدَّثَنَا يَزِيدُ⁹⁹، أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ رَبِيعٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: يَدْخُلُ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ جُرْدًا، مُرْدًا، بَيْضًا، جَعَادًا، مُكَحَّلِينَ، أَبْنَاءَ ثَلَاثٍ وَثَلَاثِينَ، عَلَى خَلْقِ آدَمَ، سِتُّونَ ذِرَاعًا فِي عَرْضِ سَبْعِ أَذْرُعٍ.¹⁰⁰

Bir kısmı ise şu şekildedir;

حَدَّثَنَا يُونُسُ¹⁰¹ فِي تَفْسِيرِ شَيْبَانَ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: وَحَدَّثَ شَهْرُ بْنُ حَوْشَبٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، قَالَ: قَالَ نَبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اللَّهُ: يُبْعَثُ الْمُؤْمِنُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ جُرْدًا، مُرْدًا، مُكَحَّلِينَ بَنِي ثَلَاثِينَ سَنَةً¹⁰²

2/9 وَإِنَّ الْجَهَنَّمَ ضِرْسَهُ مِثْلُ أُحُدٍ

¹⁰³Cehennemlik olanın azı dışı Uhud kadardır.

Hadisin Tahriri:

Ali el-Kârî'nin bu lafızlarla aktardığı hadiste geçen “cehennemlik (الجهنمي)” ifadesi Kütüb-i Sitte rivayetleri içerisinde bulunamamıştır. Onun yerine “kâfir (الكافر)” ifadesi kullanılmaktadır. Bu şekilde rivayet Müslim, Tirmizî ve İbn Mâce’de geçmektedir. Müslim’de verilen rivayetin uzun hali şu şekildedir;

Müslim Rivayeti

حَدَّثَنِي سُرَيْجُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ الْحَسَنِ بْنِ صَالِحٍ، عَنْ هَارُونَ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ¹⁰⁴، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ضِرْسُ الْكَافِرِ أَوْ نَابُ الْكَافِرِ مِثْلُ أُحُدٍ وَغِلْظُ جُلْدِهِ مَسِيرَةُ ثَلَاثٍ¹⁰⁵

Hadis, farklı lafızlarla Tirmizî’de, aynı bâb altında üç farklı senetle verilmiştir;

⁹⁹ Zehebî, Siyer, IX, 358. Tam adı: Zeyd b. Harun b. Zazi el-Sülemi. (v. 206)

¹⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, XIII, 315. (Tercüme: Cennet ehli, cennete kılsız, sakalsız, beyaz, dalgalı saçlı, süremelenmiş bir şekilde, Âdem’in yaradılışı üzere otuz üç yaşında evlatlar olarak, yerden altmış zira yedi arşın uzunluğunda gireceklerdir) Rivayetlerin birinde yetmiş zira olarak geçmektedir. (Bkz. XIV, 210; XV, 220.) Bir başka rivayette ise “veya otuz yaşında” ifadesi geçmektedir. (Bkz. XXXVI, 420)

¹⁰¹ Zehebî, Siyer, IX, 473. Tam adı: Yunus b. Muhammed el-Müeddib el-Bağdâdî. (v. 207)

¹⁰² Ahmed b. Hanbel, XXXVI, 352. (Tercüme: Kıyamet günü müminler kılsız, sakalsız, süremelenmiş bir şekilde, otuz yaşında evlatlar olarak çağırılacaklardır)

¹⁰³ Ali el-Kârî, Şerh, s. 28; Müslim, Cennet, 44; Tirmizî, Sıfatu Cehennem, 3.

¹⁰⁴ Zehebî, Siyer, V, 7. Tam adı: Ebû Hâzım Selman el-Eşce’i el-Kufi (v. 100)

¹⁰⁵ Müslim, Cennet, 44. (Tercüme: Kâfirin azı dışı veya kâfirin sivri dışı Uhud kadardır ve derisinin kalınlığı üç günlük mesafedir)

Tirmizî Rivayetleri

حَدَّثَنَا عَبَّاسُ الدُّورِيُّ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا شَيْبَانُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ غِلَظَ جِلْدِ الْكَافِرِ اثْنَانِ وَأَرْبَعُونَ ذِرَاعًا، وَإِنَّ ضِرْسَهُ مِثْلُ أُحُدٍ، وَإِنَّ مَجْلِسَهُ مِنْ جَهَنَّمَ كَمَا بَيْنَ مَكَّةَ، وَالْمَدِينَةِ¹⁰⁶

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمَّارٍ، حَدَّثَنِي جَدِّي مُحَمَّدُ بْنُ عَمَّارٍ، وَصَالِحُ مَوْلَى التَّوَّعَمَةِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ضِرْسُ الْكَافِرِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِثْلُ أُحُدٍ، وَفَخْدُهُ مِثْلُ الْبَيْضَاءِ، وَمَقْعَدُهُ مِنَ النَّارِ مَسِيرَةُ ثَلَاثِ مِثْلِ الرَّبْدَةِ¹⁰⁷

حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، حَدَّثَنَا مُصْعَبُ بْنُ الْمِقْدَامِ، عَنْ فَضِيلِ بْنِ غَزْوَانَ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَفَعَهُ، قَالَ: ضِرْسُ الْكَافِرِ مِثْلُ أُحُدٍ¹⁰⁸

Bu rivayet için Tirmizî şunları söylemiştir, “Bu hasen bir hadistir. Ebû Hâzım, el-Eşce’i’dir. İsmi Selman Azze el-Eşce’idir.

Son olarak İbn Mâce rivayeti şu senetle vermiştir;

İbn Mâce Rivayeti

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ الْمُخْتَارِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ عَطِيَّةِ الْعَوْفِيِّ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ الْكَافِرَ لَيُعْظَمُ حَتَّى إِنَّ ضِرْسَهُ لَأَعْظَمُ مِنْ أُحُدٍ، فَضِيلُهُ جَسَدُهُ عَلَى ضِرْسِهِ، كَفَضِيلَةِ جَسَدِ أَحَدِكُمْ عَلَى ضِرْسِهِ¹⁰⁹

6. “KADERİN, HAYRİNİN VE ŞERRİNİN ALLAH TEÂLA’DAN OLDUĞUNA İNANMAK ZORUNLUDUR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî hadis nakletmemiştir;

¹⁰⁶ Tirmizî, Sıfatu Cehennem, 3. (Tercüme: Kesinlikle kâfirin derisinin kalınlığı kırk iki ziradır ve azı dişi Uhud kadardır. Ve cehennemde oturacağı yer Mekke ve Medine arası kadardır). Tirmizî devamında şöyle demiştir: Bu hadis, A’mes’in hasen-sahih-garip hadislerindendir.

¹⁰⁷ Tirmizî, Sıfatu Cehennem, 3. (Tercüme: Kıyamet günü kâfirin azı dişi Uhud kadardır ve uyluk kemiği Beyza kadardır ve ateşte oturacağı yer Rebeze kadar üç günlük mesafedir). Tirmizî devamında şöyle demiştir: Bu hadis hasen-garıptır. Rebeze kadardır’ın manası, Medine ve Rebeze arası anlamındadır. ‘Beyza’, Uhud kadar bir dağdır.

¹⁰⁸ Tirmizî, Sıfatu Cehennem, 3. (Tercüme: Kâfirin azı dişi Uhud kadardır)

¹⁰⁹ İbn Mâce, Zühhd, 38. (Tercüme: Kâfir, azı dişi Uhud genişliğinde olacak kadar genişletilecektir. Vücudunun azı dişine olan büyüklüğü ise, sizden birinizin vücudunun azı dişine kıyasla olan büyüklüğü gibidir)

7. “HESAP VE TARTIYA, CENNET VE CEHENNEM’İN HAK OLDUĞUNA, ALLAH’IN ADED CİHETİNDEN OLMAYIP, ORTAĞI OLMAMASI AÇISINDAN BİR OLMASINA İNANMAK ZORUNLUDUR. DE Kİ; ALLAH BİRDİR, ALLAH SAMED’DİR, DOĞURMAMIŞ VE DOĞMAMIŞTIR, HİÇBİR ŞEY ONUN GİBİ OLAMAZ” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî hadis nakletmemiştir;

8. “ALLAH, YARATILMIŞLARDAN HİÇBİRŞEYE BENZEMEZ” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî hadis nakletmemiştir;

9. “ALLAH, YARATILMIŞLARDAN HİÇBİRŞEYE BENZETİLEMEZ” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî hadis nakletmemiştir;

10. “ALLAH’IN, ZATİ VE FİİLİ SIFATLARI HER DAİM MEVCUTTUR. KUDRET VE KELAM ONUN ZATİ SIFATLARINDANDIR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî bir hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

إِنَّ اللَّهَ لَيَنْطِقُ عَلَى لِسَانِ عُمَرَ 1/10

*Allah Ömer’in lisanı üzere konuşur*¹¹⁰

Hadisin Tahrici:

Ali el-Kârî’nin metnini bu şekilde verdiği rivayet, (لَيَنْطِقُ) lafzıyla bulunamamıştır. Bazı farklı lafızlarla Kütüb-i Sitte eserlerinden Tirmizî, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce’de geçmektedir;

¹¹⁰ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 37; Tirmizî, Menâkıb, 18; Ebû Dâvûd, el-Harac ve’l-Fey ve’l-İmare, 18, 19.

Tirmizî Rivayeti

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، حَدَّثَنَا خَارِجَةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ هُوَ الْأَنْصَارِيُّ، عَنْ نَافِعٍ¹¹¹،
عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ جَعَلَ الْحَقَّ عَلَى لِسَانِ عُمَرَ وَقَلْبِهِ¹¹²

Metnin devamındaysa, İbn Ömer ve Tirmizî'nin bazı açıklamaları mevcuttur;

وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: مَا نَزَلَ بِالنَّاسِ أَمْرٌ قَطُّ فَقَالُوا فِيهِ، وَقَالَ: فِيهِ عُمَرُ، أَوْ قَالَ: ابْنُ الْخَطَّابِ فِيهِ شَكٌّ خَارِجُهُ إِلَّا
نَزَلَ فِيهِ الْقُرْآنُ عَلَى نَحْوِ مَا قَالَ عُمَرُ، وَفِي الْبَابِ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ الْعَبَّاسِ، وَأَبِي ذَرٍّ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَهَذَا
حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَخَارِجُهُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ هُوَ ابْنُ سُلَيْمَانَ بْنِ زَيْدٍ بْنِ ثَابِتٍ وَهُوَ ثِقَةٌ

İbn Ömer diyor ki: "İnsanlar arasında bir iş meydana gelir, insanlar ve Ömer veya İbn Hattâb (şüphe eden ravi Hâricedir) o iş hakkında görüşlerini ortaya koymuşlardır. O olayda inen Kuran ayetleri, Ömer'in görüşüne benzer şekilde gelmiştir." Tirmizî: Bu konuda Fadl b. Abbâs (v. 13), Ebû Zerr ve Ebû Hüreyre'den de hadis rivâyet edilmiştir. Tirmizî: Bu hadis bu şekliyle hasen garibtir. Hârice b. Abdullah el Ensârî; İbn Süleyman b. Zeyd b. Sabit (v. 165) olup güvenilir bir kişidir.

Rivayetin Ebû Dâvûd'da geçen iki veçhi aşağıdaki gibidir;

Ebû Dâvûd Rivayetleri

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَائِدٍ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ¹¹³، حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنِي فِيمَا
حَدَّثَهُ ابْنُ لَعْدِيٍّ بْنِ عَدِيٍّ الْكِنْدِيُّ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ، كَتَبَ إِنَّ مَنْ سَأَلَ عَنْ مَوَاضِعِ الْقِيءِ فَهُوَ مَا حَكَمَ فِيهِ
عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَرَأَاهُ الْمُؤْمِنُونَ عَذْلًا مُوَافِقًا لِقَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَعَلَ اللَّهُ الْحَقَّ عَلَى لِسَانِ
عُمَرَ وَقَلْبِهِ فَرَضَ الْأَعْطِيَّةَ، وَعَقَدَ لِأَهْلِ الْأَدْيَانِ ذِمَّةً بِمَا فُرِضَ عَلَيْهِمْ مِنَ الْجُزْيَةِ لَمْ يَضْرِبْ فِيهَا خُمْسٌ وَلَا مَعْنَمٌ¹¹⁴

Kütüb-i Sitte'de Ömer b. Abdülaziz'den gelen tek senet bu şekildedir. Hadisin metni, onun mektubunun içerisinde bir yer teşkil etmektedir. Ömer b. Abdilaziz'in

¹¹¹ Zehebî, Siyer, V, 95. Tam adı: Ebû Abdullah Nafi Mevla İbn Ömer. (v. 116)

¹¹² Tirmizî, Menâkıb, 18. (Tercüme: Allah, hakkı Ömer'in diline ve kalbine indirdi)

¹¹³ Zehebî, Siyer, IX, 211. Tam adı: Velid b. Müslim Ebû Abbas ed-Dimeşkî. (v. 194)

¹¹⁴ Ebû Dâvûd, el-Harac ve'l-Fey ve'l-İmare, 18. (Tercüme: Ömer b. Abdülaziz (şöyle bir) mektup yazmıştır, "Her kim ganimetlerin nereye sarf edildiğini soracak olursa (şunu iyi bilsin ki) bu ganimetlerin sarf yeri, Ömer b. el-Hattab'ın kararlaştırıp müslümanların da Peygamber (s.a.v)'in - Allah hakkı Ömer (r.â.)'ın dili ve kalbi üzerine koymuştur-sözüne uyarak adalete uygun bulunduğu yerlerdir. (Hz. Ömer) bağış verilmesine hükmetmiş, (diğer) din sahiplerine de kendilerinden alınacak cizye karşılığında eman verilmesini kararlaştırmış, beşte bir vergiyi almamış ganimet kılmuştur)

hicretin 61. yılında doğduğu bilgisi göz önünde bulundurularak¹¹⁵, hadisi işitmiş olması gereken sahabe bilgisini vermemesi, bu senette bir tabi'in mürseli olduğunu göstermektedir. Ayrıca hadisi Ömer b. Abdülaziz'den aktaran İbnü'l-Adiy b. Adiy el-Kindi'nin¹¹⁶ kim olduğu bilinmemektedir. Bu senet dışında ismi başka bir rivayette de görülmemiştir. Senetteki bu ikinci kopuklukla birlikte, rivayet münkatı' hale gelmektedir. Hatta İsa b. Yunus'un, tedlisü's şuyuh¹¹⁷ yapmış olması ihtimalinin dahi gözden geçirilmesi gerekebilir.

Ebû Dâvûd'da geçen ikinci rivayet ise daha kısa olmakla beraber şu şekildedir;

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ¹¹⁸، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ، عَنْ مَكْحُولٍ¹¹⁹، عَنْ غُضَيْفِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ وَضَعَ الْحَقَّ عَلَى لِسَانِ عُمَرَ يَقُولُ بِهِ¹²⁰

11. “İŞİTME, GÖRME VE İRADE SIFATLARI” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCİLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî hadis nakletmemiştir;

12. “FİİLİ SIFATLARI” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCİLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî bir hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/11 الْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي، وَالْعِظْمَةُ إِزَارِي

*Kibriya ridam (gömleğim), azamet izarımdır (kaftanımdır).*¹²¹

¹¹⁵ Zehebî, Siyer, V, 114. (v. 101)

¹¹⁶ Mizzî, Tehzîb, XXXIV, 461.

¹¹⁷ Tedlisü's şuyuh: Râvinin, hocasının bilinen adı dışında fazla bilinmeyen bir isim, künye, lakap ya da nisbe ile zikretmesidir. (Bkz. İbnü's-Salâh, Mukaddime, s. 74.)

¹¹⁸ Zehebî, Siyer, VIII, 181. Tam adı: Züheyr b. Muaviye b. Hadic b. el-Ruhayl el-Cufî. (v. 172)

¹¹⁹ Zehebî, Siyer, V, 155. Tam adı: Mekhûl Ebû Abdullah ed-Dımeşkî. (v. 112)

¹²⁰ Ebû Dâvûd, el-Harac ve'l-Fey ve'l-İmare, 19. (Tercüme: Şüphesiz Allah, hakkı Ömer'in diline koymuştur da, onunla konuşur);

İbn Mâce, Sünnet, 13. Farklı olarak Ebû Seleme Yahya b. Halef (v. 242) tarikiyle nakledilmektedir. Metni aynıdır.

¹²¹ Ali el-Kârî, Şerh., s. 41; Müslim, el-Birr, 136; Ebû Dâvûd, Libas, 29.

Hadisin Tahriri:

Ali el-Kârî, hadisi kısaltarak kitabında nakletmiştir. Tam Hali Kütüb-i Sitte eserlerinden Müslim¹²², Ebû Dâvûd¹²³ ve İbn Mâce'de¹²⁴ nakledilmektedir. Bazı lafız farklılıklarıyla şu şekilde verilmektedir;

Müslim Rivayeti

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ الْأَزْدِيُّ، حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ بْنُ غِيَاثٍ، حَدَّثَنَا أَبِي¹²⁵، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ¹²⁶، عَنْ أَبِي مُسْلِمٍ الْأَعْرَجِ، أَنَّهُ حَدَّثَهُ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَا: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْعُرُ إِزَارُهُ، وَالْكِبْرِيَاءُ رِدَاؤُهُ، فَمَنْ يُنَازِعُنِي عَذَّبْتُهُ¹²⁷

Ebû Dâvûd Rivayeti

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ¹²⁸. ح. وَحَدَّثَنَا هَنَادٌ يَعْنِي ابْنَ السَّرِيِّ، عَنْ أَبِي الْأَخْوَصِ¹²⁹ الْمَعْنَى، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، قَالَ مُوسَى: عَنْ سَلْمَانَ الْأَعْرَجِ، وَقَالَ هَنَادٌ، عَنْ الْأَعْرَجِ أَبِي مُسْلِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ هَنَادٌ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ : قَالَ اللَّهُ : الْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي، وَالْعِظْمَةُ إِزَارِي، فَمَنْ نَازَعَنِي وَاحِدًا مِنْهُمَا قَذَفْتُهُ فِي النَّارِ¹³⁰

İbn Mâce Rivayetleri

حَدَّثَنَا هَنَادُ بْنُ السَّرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْأَخْوَصِ¹³¹، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ الْأَعْرَجِ أَبِي مُسْلِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ اللَّهُ سُبحَانَهُ: الْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي، وَالْعِظْمَةُ إِزَارِي، مَنْ نَازَعَنِي وَاحِدًا مِنْهُمَا، أَلْقَيْتُهُ فِي جَهَنَّمَ¹³²

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ، وَهَارُونُ بْنُ إِسْحَاقَ، قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ الْمُحَارِبِيُّ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ اللَّهُ سُبحَانَهُ: الْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي، وَالْعِظْمَةُ إِزَارِي، فَمَنْ نَازَعَنِي وَاحِدًا مِنْهُمَا، أَلْقَيْتُهُ فِي النَّارِ¹³³

¹²² Müslim, el-Birr.

¹²³ Ebû Dâvûd, Libas, 29.

¹²⁴ İbn Mâce, Zühd, 16.

¹²⁵ Zehebî, Siyer, IX, 22. Tam adı: Hafz b. Osman b. Talk b. Muaviye en-Nehai. (v. 194)

¹²⁶ Zehebî, Siyer, V, 392. Tam adı: Ebû İshak Amr b. Abdullah es-Sebiy'i. (v. 126)

¹²⁷ Müslim, el-Birr, 136. (Tercüme: İzzet onun gömleği, kibriya da kaftanıdır. Benimle kim yarışır, onu azab ederim)

¹²⁸ Zehebî, Siyer, VII, 444. Tam adı: Hammad b. Seleme b. Dinar el-Basrî. (v. 167)

¹²⁹ Zehebî, Siyer, VIII, 281. Tam adı: Selam b. Süleym el-Hanefî. (v. 179)

¹³⁰ Ebû Dâvûd, Libas, 29. (Tercüme: Resulullah (s.a.v) Allah Teâla'nın şöyle buyurdunu söyledi: Kibriya (büyüklük) gömleğim, azamet de kaftanımdır. Her kim onlardan birinde benimle yarışır, onu ateşe atarım)

¹³¹ Zehebî, Siyer VIII, 281 Tam adı: Selam b. Müslim el Hanefî (v. 179)

¹³² İbn Mâce, Zühd, 16. (Tercüme: Resulullah (s.a.v) Allah teala'nın şöyle buyurdunu söyledi: Kibriya (büyüklük) gömleğim, azamet de kaftanımdır. Her kim onlardan birinde benimle yarışır, onu cehenneme atarım)

¹³³ İbn Mâce, Zühd, 16. (Tercüme: Resulullah (s.a.v) Allah Teâla'nın şöyle buyurdunu söyledi: Kibriya (büyüklük) gömleğim, azamet de kaftanımdır. Her kim onlardan birinde benimle yarışır, onu ateşe atarım)

13. “YARATMA, RIZIKLANDIRMA, İNŞA ETME, BAŞLATMA, YAPMA VE BUNUN GİBİLER, O’NUN FİİLİ SIFATLARINDANDIR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî hadis nakletmemiştir;

14. “HER ZAMAN İSİMLERİYLE OLMUŞTUR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî bir hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/12 كُنْتُ كَنْزًا مَخْفِيًّا لَا أُعْرَفُ، فَأَحْبَبْتُ أَنْ أُعْرَفَ، فَخَلَقْتُ خَلْقًا

ليعرفون

*Ben gizli bir hazineydim, bilinmek istedim ve mahlûkatı yarattım.*¹³⁴

Hadisin Tahriri:

Mezkûr rivayet, Kütüb-i Sitte ve Kütüb-i Tis’a kitapları içerisinde yer almamaktadır. Bunun yanında, mevzuat kitaplarında münekkidler tarafından çokça tenkit edilmiş olmakla birlikte, bizzat müellif Ali el-Kârî tarafından tasnif edilmiş mevzuat kitabında da zikredilmektedir. Ancak Fıkhu’l-Ekber şerhinde hadisi, kudsi hadis¹³⁵ olarak tanıtmış ve sıhhatine yönelik tenkitlerden bahsetmemiştir. Mevzuat kitabında ise rivayeti farklı bir lafızla ele almaktadır;

كُنْتُ كَنْزًا لَا أُعْرَفُ، فَأَحْبَبْتُ أَنْ أُعْرَفَ، فَخَلَقْتُ خَلْقًا، فَعَرَفْتُهُمْ بِي، فَعَرَفُونِي

¹³⁴ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 44.; Ali el-Kârî, Ebü’l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed, *el-Esrârü’l-merfûa fi’l-ahbâri’l-mevzûa*, s. 273, thk. Muhammed Sabbağ, Daru’l-Emane, Beyrut; Aclûnî, Ebü’l-Fidâ İsmâîl b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî, *Keşfü’l-hafâ*, II. 155-156, Mektebetü’l-Asriyye, thk. Abdulhamid b. Ahmed b. Yusuf b. Hendavî, 2000; Sehâvî, Şemsüddin Ebü’l-Hayr, *el-Makâsîdü’l-hasene fi beyâni kesîrin mine’l-ehâdisi’l-müştehire*, Daru’l-Kütübü’l-Arabî, thk. Muhammed Osman el-Haşet, Beyrut, 1985, s. 521,

¹³⁵ Kudsi Hadis: Hz. Peygamber’in Kur’an dışında Allah’a dayandırarak söylediği hadislerdir. (Bkz. DİA, “Kudsi Hadis” mad.)

*Ben bilinmeyen bir hazineydim, bilinmeyi istedim ve mahlûkatı yarattım. Ben onları bildim, onlar da beni bildiler.*¹³⁶

Devamında ise şu açıklamaları vermiştir;

İbn Teymiyye dedi ki; bu, Nebi'nin, salat ve selam üzerine olsun, sözlerinden biri değildir. Sahih veya zayıf bir senedi bilinmemektedir. Bu görüşe Zerkeşî ve el-Askalanî de katılmaktadır. Ancak anlamı doğrudur, Allah Teâlâ'nın şu lafızlarından faydalanılarak söylenmiştir, "Ben insanları ve cinleri ancak bana kulluk etsinler diye yarattım". Yani İbn Abbas'ın (r.a) tefsir ettiği şekliyle "beni bilsinler diye".

15. "SIFATLARI VE İSİMLERİ SONRADAN ALINMIŞ DEĞİLDİR. ALLAH TEÂLA HEP İLMİYLE ÂLİM OLMUŞTUR, İLİM ONUN EZELİ SIFATIDIR. ALLAH TEÂLA KUDRETİYLE KADİRDİR VE KUDRET ONUN EZELİ SIFATIDIR. KELAM SIFATIYLA MÜTEKELLİM'DİR, KELAM EZELİ SIFATIDIR. O, YARATMASIYLA HALIK'TIR, YARATMA ONUN EZELİ SIFATIDIR. O, FİİLİYLE FAİL'DİR, FİİL O'NUN EZELİ SIFATIDIR" BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî hadis nakletmemiştir;

16. "FAİL O'DUR VE FİİL O'NUN EZELİ SIFATIDIR. MEF'UL İSE MAHLÛKTUR. ALLAH'IN FİİLİ MAHLÛK DEĞİLDİR. ALLAH'IN SIFATLARI EZELİDİR, SONRADAN OLMUŞ VE MAHLÛK DEĞİLDİR. KİM BUNLARIN MAHLÛK VEYA SONRADAN OLMUŞ OLDUĞUNU SÖYLER VEYA DURAKLAR VEYA ŞÜPHE EDERSE, O ALLAH TEÂLA'YA KÜFRETMIŞTİR. KURAN ALLAH TEÂLA'NIN KELAMIDIR, MUSHAF LARDA YAZILIDIR, KALPLERDE SAKLI, DİLLERDE OKUNAN VE PEYGAMBER (A.S)'E İNDİRİLMİŞTİR. BİZİM KURAN'I KONUŞMAMIZ MAHLÛKTUR, ONU YAZMAMIZ MAHLÛKTUR, ONU OKUMAMIZ MAHLÛKTUR ANCAK KURAN MAHLÛK DEĞİLDİR" BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

¹³⁶ Ali el-Kârî, *el-Esrâr*, s. 273.

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî bir hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

أَعْظَمُ آيَةٍ فِي الْقُرْآنِ {اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ} 1/13

*Kuran'daki en yüce ayet, *Allah'tan başka ilah yoktur, o Hayy ve Kayyum'dur** ayetidir.¹³⁷

Hadisin Tahrici:

Rivayet, Kütüb-i Sitte içerisinde benzer bir metinle mevkuf olarak yalnızca Tirmizî'de yer almaktadır. Bunun dışındaysa merfu olarak Dârimî'de nakledilmektedir. Abdullah b. Mes'ud'dan olarak nakledilen Tirmizî metni şu şekildedir;

Tirmizî Rivayeti

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ¹³⁸، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ فِي تَفْسِيرِ حَدِيثِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: مَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ سَمَاءٍ، وَلَا أَرْضٍ أَعْظَمَ مِنْ آيَةِ الْكُرْسِيِّ، قَالَ سُفْيَانُ: لِأَنَّ آيَةَ الْكُرْسِيِّ هُوَ كَلَامُ اللَّهِ، وَكَلَامُ اللَّهِ أَعْظَمُ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ¹³⁹

Hadis, ayrıca merfu¹⁴⁰ olarak Dârimî'de de geçmektedir;

Dârimî Rivayeti

حَدَّثَنَا أَبُو الْمَغِيرَةِ¹⁴¹، حَدَّثَنَا صَفْوَانُ¹⁴²، حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ عَبْدِ الْكَلَاءِ، قَالَ: قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيُّ سُورَةِ الْقُرْآنِ أَعْظَمُ؟ قَالَ: قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ، قَالَ: فَأَيُّ آيَةٍ فِي الْقُرْآنِ أَعْظَمُ؟ قَالَ: آيَةُ الْكُرْسِيِّ: فِ اللَّهِ لَا إِلَهَ إِلَّا

¹³⁷ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 50; Tirmizî, *Fedâilü'l-Kur'an*, 5.

¹³⁸ Zehebî, *Siyer*, X, 616. Tam adı: Abdullah b. Zübeyr b. İsa. (v. 167)

¹³⁹ Tirmizî, *Fedâilü'l-Kur'an*, 5. (Tercüme: *Süfyan b. Uyeyne* (v. 198), *Abdullah b. Mes'ud'un rivayet ettiği hadisi tefsir sadedinde şöyle demiştir, "Allah'ın yerde ve gökte yarattıkları içerisinde Ayete'l-Kürsi'den daha yüce bir şey yoktur." Süfyan dedi ki, "Çünkü Ayete'l-Kürsi Allah'ın kelimasıdır. Allah'ın kelamı ise yerde ve gökte yaratılmış her şeyden daha yücedir."*)

¹⁴⁰ Merfu Hadis: Hz. Peygamber'e nispet edilen haber demektir. (Bkz. İbnü's-Salâh, *Mukaddime*, s. 45.)

¹⁴¹ Zehebî, *Siyer*, VI, 380. Tam adı: Safvan b. Amr b. Herm es-Seksekî (v. 212)

¹⁴² Zehebî, *Siyer*, X, 223. Tam adı: Abdulkuddûs b. el-Haccac el-Havlanî. (v. 155)

هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ، قَالَ: فَأَيُّ آيَةٍ يَا نَبِيَّ اللَّهِ تُحِبُّ أَنْ تُصِيبَكَ وَأُمتَكَ؟ قَالَ: خَاتِمَةُ سُورَةِ الْبَقَرَةِ، فَإِنَّهَا مِنْ خَزَائِنِ رَحْمَةِ اللَّهِ، مِنْ تَحْتِ عَرْشِهِ، أَعْطَاهَا هَذِهِ الْأُمَّةَ، لَمْ تَتْرُكْ خَيْرًا مِنْ خَيْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ إِلَّا اسْتَمَلَتْ عَلَيْهِ ¹⁴³

Bunların dışında ayrıca Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde geçen uzun bir metni de bulunmaktadır.¹⁴⁴

17. “ALLAH’IN KURANI KERİM’DE MUSA’DAN VE DİĞER PEYGAMBERLERDEN, FİRAVUN’DAN VE İBLİS’TEN HİKÂYE OLARAK ZİKRETTİĞİ BÜTÜN ŞEYLER, ALLAH’IN KELAMIDIR. ONLAR HAKKINDA HABERDİR. ALLAH’IN KELAMI MAHLÛK DEĞİLDİR. MUSA’NIN VE DİĞER MAHLÛKLARIN KELAMI MAHLÛKTUR. ALLAH’IN KELAMI KURAN KADİMDİR, ONLARIN KELAMLARIYSA KADİM DEĞİLDİR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCİLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî iki hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/14 مَنْ قَالَ: إِنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ فَقَدْ كَفَرَ

*Her kim “Kuran yaratılmıştır” derse, küfretmiş olur.*¹⁴⁵

Hadisin Tahrici:

Ali el-Kârî'nin bu lafızla ele aldığı rivayet, Kütüb-i Sitte ve Kütüb-i Tis'a içerisinde bulunmamaktadır. Ayrıca bazı mevzuat eserlerinde hadisin uydurma olduğu bilgisi verilmektedir.¹⁴⁶

¹⁴³ Dârimî, Fedâilü'l-Kuran, 14. (Tercüme: Bir adam şöyle dedi, “Ya Resulallah, Kuran’da hangi sure en yücedir?” Resulullah (s.a.v) dedi ki, “De ki, Allah birdir, suresi”. Adam dedi ki, “Peki Kuranda hangi ayet en yücedir?” dedi ki, “Ayete'l-Kürsi'dir (Allah’tan başka ilah yoktur, o Hayy ve Kayyum’dur)”. Adam dedi ki, “Ey Allah’ın Nebisi, hangi ayetin sana ve ümmetine isabet etmesini istersin?” dedi ki, “Bakara Suresi’nin sonu. Çünkü o, Allah’ın arşının altındaki rahmet hazinelerinden biridir. Onu bu ümmete vermiştir. Hiç bir dünya ve ahiret hayrı yoktur ki, onu içermiş olmasın.)

¹⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, XXXV, 432. Metninde, farklı olarak “sana indirilenler içerisinde en yücesi hangisidir” ifadesi geçmektedir.

¹⁴⁵ Ali el-Kârî, Şerh., s 52.

¹⁴⁶ İbnü'l-Cevzî, el-Mevzû’ât, el-Mektebetü’s-Selefiyye, thk. Abdurrahman Muhammed Osman, Medine, 1966-1968, I, 107; Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân el-Le’âli'l-masnû’a fî'l-ehâdisi'l-mevzû’a, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, yhk. Ebû Abdurrahman Salâh, Beyrut 1996, I, 11; Sehâvî, el-Makâsîd, 486-487.

2/15 لا تُسَافِرُوا بِالْقُرْآنِ إِلَى أَرْضِ الْعَدُوِّ

*Kuran ile düşman topraklarına gitmeyin.*¹⁴⁷

Hadisin Tahriri:

Tariklerinin tamamı Abdullah b. Ömer üzerinden gelen hadis, bazı lafız farklılıklarıyla Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce’de yer almaktadır. Ekseriyetle hükmen merfu, bazı yerlerdeyse merfu olarak rivayet edilmiştir. Buhârî’de geçen senet ve metin şu şekildedir;

Buhârî Rivayeti

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ¹⁴⁸، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَيَّ أَنْ يُسَافَرَ بِالْقُرْآنِ إِلَى أَرْضِ الْعَدُوِّ¹⁴⁹

Müslim’de geçen, metni farklı rivayetler şu şekildedir;

Müslim Rivayeti

وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا لَيْثٌ. ح. وَحَدَّثَنَا ابْنُ رُمَحٍ¹⁵⁰، أَحْبَرَنَا اللَّيْثُ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَّهُ كَانَ يَنْهَى أَنْ يُسَافَرَ بِالْقُرْآنِ إِلَى أَرْضِ الْعَدُوِّ مَخَافَةَ أَنْ يَنَالَهُ الْعَدُوُّ¹⁵¹

Bir diğeri ise;

¹⁴⁷ Ali el-Kâri, *Şerh*, s 52; Buhârî, Cihad ve Siyer, 128; Müslim, İmare, 92, 93, 94.

¹⁴⁸ Zehebî, *Siyer*, VIII, 48. Tam adı: Ebû Abdullah Malik b. Enes b. Malik el-Medenî (v. 179)

¹⁴⁹ Buhârî, Cihad ve Siyer, 128. (Tercüme: *Resulullah (s.a.v)*, *Kuran ile düşman topraklarına sefer etmeyi yasaklamıştı*.);

Müslim, İmare, 92. Yahya b. Yahya tarikiyle rivayet edilmiştir. “نَحْيَ” kelimesinin Resulullah’tan önce gelmesi dışında aynı metne sahiptir.;

Ebû Dâvûd, Cihad, 88. Rivayetin sonunda Malik’in “Zannımca, onu (Kuran’ı) düşman ele geçirir korkusundandır” ifadeleri yer alır.

¹⁵⁰ Zehebî, *Siyer*, XI, 498. Tam adı: Muhammed b. Rümh b. Muhacir et-Tüciybî (v. 242)

¹⁵¹ Müslim, İmare, 93. (Tercüme: *Resulullah (s.a.v)*, *düşman eline geçer korkusuyla, Kuran ile düşman topraklarına sefere gitmeyi yasakladı*)

İbn Mâce, Cihad, 45. Hadisi, Müslimden daha âli bir isnad ile Muhammed b. Rümh’den itibaren aktarmıştır.

وَحَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ الْعَتَكِيُّ، وَأَبُو كَامِلٍ¹⁵²، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ¹⁵³، عَنْ أَيُّوبَ¹⁵⁴، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تُسَافِرُوا بِالْقُرْآنِ، فَإِنِّي لَا أَمُنُ أَنْ يَنَالَهُ الْعَدُوُّ، قَالَ أَيُّوبُ: فَقَدْ نَالَهُ الْعَدُوُّ وَخَاصَمُوكُمْ بِهِ¹⁵⁵

Sonrasında Müslim, hadisin başka tariklerini ve lafız farklılıklarını şu şekilde veriyor;

حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ يَعْنِي ابْنَ عَلِيَّةَ. ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ¹⁵⁶، وَالثَّقَفِيُّ¹⁵⁷ كُلُّهُمَا، عَنْ أَيُّوبَ. ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ رَافِعٍ¹⁵⁸، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ¹⁵⁹، أَخْبَرَنَا الضَّحَّاكُ يَعْنِي ابْنَ عُثْمَانَ جَمِيعًا، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَدِيثِ ابْنِ عَلِيَّةَ وَالثَّقَفِيِّ فَإِنِّي أَخَافُ، وَفِي حَدِيثِ سُفْيَانَ وَحَدِيثِ الضَّحَّاكِ بْنِ عُثْمَانَ خَافَهُ أَنْ يَنَالَهُ الْعَدُوُّ¹⁶⁰

Son olarak İbn Mâce'de şu şekliyle verilmektedir;

İbn Mâce Rivayeti

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سَنَانَ، وَأَبُو عُمَرَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَمَى أَنْ يُسَافَرَ بِالْقُرْآنِ إِلَى أَرْضِ الْعَدُوِّ، خَافَهُ أَنْ يَنَالَهُ الْعَدُوُّ¹⁶¹

18. “MUSA (A.S), ALLAH TEÂLA’NIN KELAMINI İŞİTMİŞTİR, NİTEKİM ALLAH TEÂLA BU HUSUSTA *ALLAH MUSA’YA DA HİTAP EDEREK KONUŞTU* DEMİŞTİR. ALLAH TEÂLA, MUSA’YI YARATMADAN ÖNCE DE KONUŞMA SIFATINA SAHİPTİ. ALLAH TEÂLA MAHLÛKATI YARATMADAN ÖNCE DE YARATICIYDI” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî hadis nakletmemiştir;

19. “HİÇBİRŞEY O’NA BENZEMEZ, O İŞİTEN VE GÖRENDİR. ALLAH TEÂLA MUSA (A.S) İLE KONUŞUNCA, EZELİ SIFATI OLAN

¹⁵² Zehebî, *Siyer*, XI, 111. Tam adı: el-Fudayl b. Hüseyin b. Talha el-Cehderî (v. 237)

¹⁵³ Zehebî, *Siyer*, VII, 456. Tam adı: Hammad b. Zeyd b. Dirhem el-Ezdî (v. 179)

¹⁵⁴ Buhârî, *Tarihü'l-Kebîr*, Dairetü'l-Me'arifü'l-Osmaniyye, I, 409, Tam adı: Ebû Bekir Eyüb b. Keysan el-Sahtiyânî (v. 131)

¹⁵⁵ Müslim, *İmare*, 94. (Tercüme: Resulullah şöyle buyurdu: “Kuran ile sefere çıkmayın, ben onun düşman tarafından ele geçirilmeyeceğinden emin değilim”. Eyüb şöyle dedi, “Gerçekten de düşman onu ele geçirdi ve sizinle onun aracılığıyla tartışıyor”)

¹⁵⁶ Zehebî, *Siyer*, VIII, 454. Tam adı: Süfyan b. Uyeyne b. Ebi İmran Meymun el-Hilâlî (v. 198)

¹⁵⁷ Zehebî, *Siyer*, IX, 237. Tam adı: Abudülvehhab b. Abdulmecit b. es-Saltî es-Sekafî (v. 194)

¹⁵⁸ Zehebî, *Siyer*, XII, 214. Tam adı: Muhammed b. Rafi b. Ebi Zeydel-Kuşeyrî (v. 245)

¹⁵⁹ Zehebî, *Siyer*, IX, 486. Tam adı: Muhammed b. İsmail ed-Diyîlî (v. 200)

¹⁶⁰ Müslim, *İmare*, 94. (Tercüme: ...Nebi (s.a.v)'in, İbn Üleyye ve es-Sekafî'den gelen hadisinde “korkuyorum” denmektedir. Süfyan'ın ve Dehhak b. Osman'ın hadisinde ise “düşmanın ele geçirmesi korkusuyla” denmektedir)

¹⁶¹ İbn Mâce, *Cihad*, 45. (Tercüme: Resulullah (s.a.v) düşman eline geçer korkusuyla, Kuran ile düşman topraklarına sefere gitmeyi yasakladı)

KELAM İLE KONUŞTU” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCİLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî üç hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/16 أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ

*Allah'ın kelimelerine sığınırım.*¹⁶²

Hadisin Tahriri:

Aliyyü'l-Kari'nin bu lafızlarla ele aldığı rivayet, Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî'de tek¹⁶³, Müslim'de iki¹⁶⁴, Tirmizî'de iki¹⁶⁵, Ebû Dâvûd¹⁶⁶ ve İbn Mâce'de¹⁶⁷ üçer yerde nakledilmektedir;

Buhârî Rivayeti

حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ¹⁶⁸، عَنِ الْمُنْهَالِ¹⁶⁹، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَوِّذُ الْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ، وَيَقُولُ: إِنَّ أَبَاكُمَا كَانَ يُعَوِّذُ بِمَا إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ: أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ، مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَهَامَّةٍ، وَمِنْ كُلِّ عَيْنٍ لَا مَنَّةَ¹⁷⁰

Müslim'de ise şu şekilde gelmektedir;

Müslim Rivayetleri

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا لَيْثٌ، ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ - وَاللَّفْظُ لَهُ - أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنِ الْحَارِثِ بْنِ يَعْقُوبَ، أَنَّ يَعْقُوبَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ يُسْرَ بْنَ سَعِيدٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ سَعْدَ بْنَ أَبِي وَقَّاصٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ خَوْلَةَ بِنْتَ حَكِيمِ السُّلَمِيَّةِ، تَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ نَزَلَ مِنْزِلًا ثُمَّ قَالَ: أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ، لَمْ يَضُرَّهُ شَيْءٌ، حَتَّى يَرْتَحِلَ مِنْ مَنْزِلِهِ ذَلِكَ¹⁷¹

¹⁶² Ali el-Kârî, *Şerh*, s 55; Buhârî, Ehadisü'l-Enbiya, 11; Müslim, Zikir ve Dua ve Tevbe ve İstiğfar, 54.

¹⁶³ Buhârî, Ehadisü'l-Enbiya, 11.

¹⁶⁴ Müslim, Zikir ve Dua ve Tevbe ve İstiğfar, 54, 55.

¹⁶⁵ Tirmizî, De'avat, 94, 134.

¹⁶⁶ Ebû Dâvûd, et-Tıbb, 19

¹⁶⁷ İbn Mâce, et-Tıbb, 35, 37, 46.

¹⁶⁸ Zehebî, *Siyer*, V, 402. Tam adı: Mansur b. el-Mu'temir Ebû Attab es-Sülemî (v. 132)

¹⁶⁹ Zehebî, *Siyer*, V, 184. Tam adı: Ebû Amr Minhâl b. Amr el-Esedî (v. 110 civarı)

¹⁷⁰ Buhârî, Ehadisü'l-Enbiya, 11. (Tercüme: *Resulullah (s.a.v) Hasan ve Hüseyin hakkında Allah'a sığınır ve şöyle derdi: "Sizin babanız da İsmail ve İshak hakkında Allah'a şöyle sığındı: Her türlü şeytandan, haşereden ve kem gözden Allah'ın tam olan kelimelerine sığınırım"*)

¹⁷¹ Müslim, Zikir ve Dua ve Tevbe ve İstiğfar, 54. (Tercüme: *Kim, bir yere varır da "yarattıklarının şerrinden Allah'ın tam olan kelimelerine sığınırım" derse, oradan ayrılıncaya kadar ona hiçbir şey zarar veremez*);

Benzer bir metinle yine Müslim’de şöyle geçmektedir;

وَحَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ مَعْرُوفٍ، وَأَبُو الطَّاهِرِ¹⁷²، كِلَاهُمَا عَنْ ابْنِ وَهْبٍ¹⁷³ وَاللَّفْظُ لِهَارُونِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ، قَالَ: وَأَخْبَرَنَا عَمْرُو وَهُوَ ابْنُ الْحَارِثِ، أَنَّ يَزِيدَ بْنَ أَبِي حَبِيبٍ، وَالْحَارِثُ بْنُ يَعْقُوبَ، حَدَّثَاهُ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْأَشَجِّ، عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، عَنْ خَوْلَةَ بِنْتِ حَكِيمِ السُّلَمِيَّةِ، أَنَّهَا سَمِعَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: إِذَا نَزَلَ أَحَدُكُمْ مَنْزِلًا، فَلْيُقِلْ: أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ، فَإِنَّهُ لَا يَضُرُّهُ شَيْءٌ حَتَّى يَرْتَحِلَ مِنْهُ¹⁷⁴

Müslim’in rivayetiyle gelen üçüncü hadis ise şöyledir;

قَالَ يَعْقُوبُ¹⁷⁵: وَقَالَ الْقَعْقَاعُ بْنُ حَكِيمٍ: عَنْ دَكْوَانَ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّهُ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا لَقِيتُ مِنْ عَقْرَبٍ لَدَعْتَنِي الْبَارِحَةَ، قَالَ: أَمَا لَوْ قُلْتَ، حِينَ أَمْسَيْتَ: أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ، لَمْ تَضُرَّكَ¹⁷⁶

Tirmizî’de geçen farklı rivayetler şu şekildedir;

Tirmizî Rivayetleri

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عِيَّاشٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ¹⁷⁷، عَنْ جَدِّهِ¹⁷⁸، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: إِذَا فَرَعَ أَحَدُكُمْ فِي النَّوْمِ فَلْيُقِلْ: أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ غَضَبِهِ وَعِقَابِهِ وَشَرِّ عِبَادِهِ، وَمِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَأَنْ يَخْضُرُونَ فَإِنَّهَا لَنْ تَضُرَّهُ. فَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو، يُلْقِنُهَا مَنْ بَلَغَ مِنْ وَلَدِهِ، وَمَنْ لَمْ يَبْلُغْ مِنْهُمْ كَتَبَهَا فِي صَاحٍ ثُمَّ عَلَّقَهَا فِي عُنُقِهِ.¹⁷⁹

Tirmizî, De’avat, 41. Yezid b. Ebi Habib (v. 128) üzerinden gelen rivayetin metni ve senedi aynıdır. Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis hasen-garib-sahihdir. Mâlik b. Enes bu hadisi kendisine Yakup b. Abdullah b. Eşec’den (v. 122) nakledilmiş olarak rivâyet etmekte ve bu şekilde aktarmaktadır. Yine bu hadis İbn Aclan (v. 148) vasıtasıyla Yakup b. Abdullah b. Eşec’den rivâyet edilmiştir ki Yakup bu rivâyetinde: “Saïd b. Müseyyeb’den ve Havle’den” demektedir. Leys’in hadisi, İbn Aclan’ın rivâyetinden daha sağlamdır.

¹⁷² Zehebî, Siyer, XII, 62. Tam adı: İbn es-Serh Ahmed b. Amr el-Ümevî (v. 250)

¹⁷³ Daha önce bahsedilen Abdullah b. Vehb’dir

¹⁷⁴ Müslim, Zikir ve Dua ve Tevbe ve İstiğfar, 55. (Tercüme: Sizden biriniz bir yere vardığında “yarattıklarının şerrinden Allah’ın tam olan kelimelerine sığınırım” desin. O zaman, oradan ayrılıncaya kadar ona hiçbir şey zarar veremez”)

¹⁷⁵ Zehebî, Siyer, VI, 174. Tam adı: Yakup b. Abdullah b. el-Eşec (v. 122)

¹⁷⁶ Müslim, Zikir ve Dua ve Tevbe ve İstiğfar, 55. (Tercüme: Bir adam Nebi’ye (s.a.v) geldi ve şöyle dedi, “Dün gece beni sokan akrepten ne çektim ya Resulallah!”. (Peygamber s.a.v) dedi ki, “Akşam olduğunda ‘yarattıklarının şerrinden Allah’ın tam olan kelimelerine sığınırım’ deseydin sana zarar veremezdi”)

¹⁷⁷ Zehebî, Siyer, V, 181. Tam adı: Şuayb b. Muhammed es-Sehmî (v. ?)

¹⁷⁸ Zehebî, Siyer, V, 181. Tam adı: Muhammed b. Abdullah b. Amr es-Sehmî (v. 63)

¹⁷⁹ Tirmizî, De’avat, 94. (Tercüme: Biriniz uykudan korkarak uyanırsa şöyle desin: “Allah’ın gazabı ve azabından, kullarının şerrinden, şeytanların vesveselerinden ve bana yaklaşımlarından Allah’ın eksiksiz olan tam kelimelerine sığınırım.” Bu durumda hiçbir şey ona zarar vermez. Dedi ki: Abdullah b. Amr, akıl baliğ olan çocuğuna bu duâyı belletir. Okuyamayacak olanlar için bir kâğıda yazıp onun boynuna asardı). Devamında Tirmizî şöyle demiştir, “Bu hadis hasen-garibtir.

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، قَالَ: أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ حَسَّانَ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ¹⁸⁰، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ قَالَ حِينَ يُمَسِّي ثَلَاثَ مَرَّاتٍ: أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ، لَمْ يَضُرَّهُ حُمَةٌ تِلْكَ اللَّيْلَةَ. قَالَ سُهَيْلٌ: فَكَانَ أَهْلُنَا تَعَلَّمُوهَا فَكَانُوا يَقُولُوهَا كُلَّ لَيْلَةٍ فَلَدَغَتْ جَارِيَةً مِنْهُمْ فَلَمْ يَجِدْ لَهَا وَجَعًا¹⁸¹

Ebû Dâvûd'da nakledilen rivayetler, aynı bab altında şu şekilde gelmişlerdir;

Ebû Dâvûd Rivayetleri

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ¹⁸² عَنْ جَدِّهِ¹⁸³: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُعَلِّمُهُمْ مِنَ الْقَزَعِ كَلِمَاتٍ: "أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ، مِنْ غَضَبِهِ وَشَرِّ عِبَادِهِ، وَمِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَأَنْ يَحْضُرُونِ" وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو يُعَلِّمُهُنَّ مَنْ عَقَلَ مِنْ بَنِيهِ، وَمَنْ لَمْ يَعْقِلْ كَتَبَهُ فَعَلَّقَهُ عَلَيْهِ¹⁸⁴

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا سُهَيْلُ بْنُ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: سَمِعْتُ رَجُلًا مِنْ أَسْلَمَ، قَالَ: كُنْتُ جَالِسًا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِهِ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لَدِغْتُ اللَّيْلَةَ، فَلَمْ أُنَمْ حَتَّى أَصْبَحْتُ، قَالَ: مَاذَا؟ قَالَ: عَقَرْتُ، قَالَ: "أَمَّا إِنَّكَ لَوْ قُلْتَ حِينَ أُمْسَيْتَ: أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ، لَمْ يَضُرَّكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ"¹⁸⁵

Bu rivayette Eslem kabilesinden olan ve olayı aktaran kişinin kim olduğu bildirilmemiştir. Bu da, rivayette bir irsal¹⁸⁶ olduğunu göstermektedir. Ebû Salih'in tabi'i olduğu bilgisini göz önünde bulundurunca, bir tabi'in mürselinden söz etmekteyiz.

¹⁸⁰ Daha önce bahsedilen Ebû Salih Zekvân'dır.

¹⁸¹ Tirmizî, De'avat, 134. (Tercüme: Resulullah (s.a.v) şöyle buyurdu: Kim, akşam olduğunda üç kere "yaratıklarının şerrinden Allah'ın tam olan kelimelerine sığınırım" derse o gece ona hiçbir şeyin sokması zarar veremez. Süheyl dedi ki, "Bizim ev halkımız da bunu öğrenirlerdi ve her gece söylerlerdi. Sonra onlardan birini (haşerat) soktu da, hiçbir acı hissetmedi.") Devamında Tirmizî şöyle demiştir, "Bu hadis hasendir. Malik b. Enes de bu hadisi Süheyl b. Ebi Salih'den, o da babasından, o da Ebû Hureyre'den, o da Nebi'den (s.a.v) nakletmiştir. Ve Abdullah b. Ömer ile başka bir kişi bu hadisi Süheyl'den nakletmişlerdir ancak Ebû Hureyre'yi zikretmemişlerdir."

¹⁸² Daha önce bahsedilen Şuayb b. Muhammed es-Sehmî'dir

¹⁸³ Daha önce bahsedilen Muhammed b. Abdullah b. Amr es-Sehmî'dir

¹⁸⁴ Ebû Dâvûd, et-Tıbb, 19. (Tercüme: Resulullah (s.a.v) korkudan (kurtulmaları için şu) sözleri öğretirdi: "Allah'ın gazabından, kullarının şerrinden, şeytanların vesveselerinden ve (onların) bana uğramalarından, Allah'ın tanı olan kelimelerine sığınırım." Abdullah b. Amr, bu sözleri çocuklarından akli eren kimselere öğretir, akli ermeyenlere de yazıp üzerine asardı)

¹⁸⁵ Ebû Dâvûd, et-Tıbb, 19. (Tercüme: Eslem (kabilesin)den bir adam şöyle demiştir: Resulullah (s.a.v)'ın yanında otuyordum. Ashabından biri gelip: Ey Allah'ın Rasûlü, bu gece (bir hayvan tarafından) sokuldum, sabaha kadar uyuyamadım, dedi. (Hz.Peygamber): "(Seni soka) nedir?" dedi. (Sahâbî): Akreptir, cevabını verdi. (Hz. Peygamber): "Şunu bil ki, akşam olduğunda; 'Yarattığı şeylerin şerrinden Allah'ın tam olan kelimelerine sığınırım' demiş olsaydın sana inşallah zarar veremezdi" buyurmuştur)

¹⁸⁶ Mürsel hadise sebep olma anlamında kullanılan bir terim. Mürsel hadisin bilgisi önceki kısımlarda verilmişti (bkz. s. 41).

حَدَّثَنَا حَيَّوَةُ بْنُ شُرَيْحٍ، حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ، حَدَّثَنَا الزُّبَيْدِيُّ، عَنْ الزَّهْرِيِّ، عَنْ طَارِقٍ يَعْنِي ابْنَ مُحَاشِنٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَلَدِيغٍ لَدَعْتُهُ عَقْرَبٌ، قَالَ: فَقَالَ: "لَوْ قَالَ: أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ لَمْ يُلْدَغْ أَوْ لَمْ يَضُرَّهُ"¹⁸⁷

İbn Mâce'de geçen rivayetler ise şu şekildedir;

İbn Mâce Rivayetleri

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَرَّامٍ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ الْأَشَجَعِيُّ عَنْ سُفْيَانَ¹⁸⁸، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: لَدَعَتْ عَقْرَبٌ رَجُلًا فَلَمْ يَنْمَ لَيْلَتُهُ، فَقِيلَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ فُلَانًا لَدَعْتُهُ عَقْرَبٌ فَلَمْ يَنْمَ لَيْلَتُهُ، فَقَالَ: أَمَا إِنَّهُ لَوْ قَالَ حِينَ أَمْسَى: أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ، مَا ضُرَّهُ لَدَغُ عَقْرَبٍ حَتَّى يُصْبِحَ¹⁸⁹

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلِيمَانَ بْنِ هِشَامٍ الْبَغْدَادِيُّ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ¹⁹⁰، (ح) وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ خَلَّادٍ الْبَاهِلِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو غَامِرٍ¹⁹¹، قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مِنْهَالٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَوِّذُ الْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ، يَقُولُ: أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ، مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَهَامَّةٍ، وَمِنْ كُلِّ غِيْنٍ لَآمَةٍ، قَالَ: وَكَانَ أَبُوْنَا إِبْرَاهِيمُ يُعَوِّذُ بِمَا إِسْمَاعِيلُ وَإِسْحَاقُ¹⁹²، أَوْ قَالَ: إِسْمَاعِيلُ وَيَعْقُوبُ حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا عَفَّانُ¹⁹³، حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ¹⁹⁴، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَجْلَانَ، عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْأَشَجِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ سَعْدِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ خَوْلَةَ بِنْتِ حَكِيمٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا نَزَلَ مِنْزِلًا قَالَ: أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ، لَمْ يَضُرَّهُ فِي ذَلِكَ الْمَنْزِلِ شَيْءٌ حَتَّى يَرْتَحِلَ مِنْهُ¹⁹⁵

¹⁸⁷ Ebû Dâvûd, et-Tıbb, 19. (Tercüme: Peygamber (s.a.v)'e akrep sokmuş bir adam getirildi. "Eğer (bu kimse); Yarattığı şeylerin şerrinden Allah'ın tam olan kelimelerine sığınırım diye dua etseydi sokulmazdı veya kendisine (hiç bir şey) zarar veremezdi." buyurdu)

¹⁸⁸ Zehebî, Siyer, VII, 229. Tam adı: Süfyan b. Sa'îd b. Mesruk es-Sevrî (v. 161)

¹⁸⁹ İbn Mâce, et-Tıbb, 35. (Tercüme: Bir adamı akrep soktu da, adam o gece uyuyamadı. Sonra Peygamber (s.a.v)'e: Falan adamı bir akrep soktu da, adam o gece uyuyamadı denildi. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdu ki: "Bilmiş olunuz ki o adam akşamladığı zaman 'Yarattıklarının şerrinden Allah'ın tam olan kelimelerine sığınırım' deseydi, sabahlayıncaya kadar akrebin sokması ona zarar vermeyecekti.")

¹⁹⁰ Zehebî, Siyer, IX, 140. Tam adı: Veki' b. el-Cerrah b. Melih b. Adiy er-Ruasî (v. 196)

¹⁹¹ Zehebî, Siyer, IX, 469. Tam adı: Ebû Âmir Abdülmelik b. Amr (v. 204)

¹⁹² İbn Mâce, et-Tıbb, 37. (Tercüme: Resulullah (s.a.v) Hasan ve Hüseyin hakkında Allah'a sığınır ve şöyle derdi: "Her türlü şeytandan, haşereden ve kem gözden Allah'ın tam olan kelimelerine sığınırım" ve derdi ki, "Babamız İbrahim de, İsmail ve İshak hakkında bunula Allah'a sığınır. Veya şöyle demiştir "İsmail ve Yakub"). Devamında şöyle demiştir, "Bu Veki'nin hadisidir."

¹⁹³ Zehebî, Siyer, X, 242. Tam adı: Affan b. Müslim b. Abdullah el-Basrî (v. 220)

¹⁹⁴ Zehebî, Siyer, VIII, 223. Tam adı: Vüheyb b. Halid b. Aclân el-Kerabîsî (v. 165)

¹⁹⁵ İbn Mâce, et-Tıbb, 46. (Tercüme: Sizden biriniz bir yere vardığında "yarattıklarının şerrinden Allah'ın tam olan kelimelerine sığınırım" derse, oradan ayrılıncaya kadar ona hiçbir şey zarar veremez")

Hadisin Tahrici:

Metin, Kütüb-i Sitte içerisinde, Buhârî dışında beş kitapta, bir çok farklı siyak ve sibakla rivayet edilmektedir. Müslim’de geçen şekli şöyledir;

Müslim Rivayetleri

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ¹⁹⁷، حَدَّثَنِي عُبيدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانَ، عَنِ الْأَعْرَجِ¹⁹⁸، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: فَقَدْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةً مِنَ الْفَرَاشِ فَالْتَمَسْتُهُ فَوَقَعْتُ يَدِي عَلَى بَطْنِ قَدَمَيْهِ وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ وَهُمَا مَنْصُوبَتَانِ وَهُوَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ لَا أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ¹⁹⁹

Tirmizî’de ise şöyle rivayet edilmektedir;

Tirmizî Rivayetleri

حَدَّثَنَا الْأَنْصَارِيُّ²⁰⁰ قَالَ: حَدَّثَنَا مَعْنُ²⁰¹ قَالَ: حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ التِّيمِيِّ، أَنَّ عَائِشَةَ، قَالَتْ: كُنْتُ نَائِمَةً إِلَى جَنْبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَدَدْتُهُ مِنَ اللَّيْلِ فَلَمَسْتُهُ فَوَقَعْتُ يَدِي عَلَى قَدَمَيْهِ وَهُوَ سَاجِدٌ وَهُوَ يَقُولُ: أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، لَا أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ، أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ²⁰²

Tirmizî’nin naklettiği ikinci tarikinde ise Ali b. Ebi Talib (r.a) kanalıyla, daha farklı bir konu üzerine şu şekilde rivayet edilmiştir;

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ قَالَ: أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عَمْرٍو الْفَزَارِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ فِي وَثَرِهِ: اللَّهُمَّ

¹⁹⁶ Ali el-Kâri, *Şerh*, s 55; Müslim, Salat, 222; Tirmizî, De’avât, 76, 113.

¹⁹⁷ Zehebî, *Siyer*, IX, 227. Tam adı: Ebû Usame Hammad b. Usame b. Zeyd el-Kûfî (v. 201)

¹⁹⁸ Zehebî, *Siyer*, V, 69. Tam adı: el-A’rac Abdurrahman b. Hürmüz el-Medenî (v. 117)

¹⁹⁹ Müslim, Salat, 222. (Tercüme: *Âişe (r.ah) şöyle demiştir: Resulullah’ı bir gece yatakta bulamadım ve aramaya çıktım, elim ayaklarını mescitte buldu. Ayakları üzerinde duruyordu ve şöyle diyordu, “Allah’ım, öfkenden rızana sığınırım, cezandan affına sığınırım, Senden Sana sığınırım, ben seni nasıl öveceğimi sayıp bitiremem, Sen kendini övdüğün gibisin.*.) (Aynı sened ve metinle Bkz. İbn Mâce, Dua, 3.)

²⁰⁰ Zehebî, *Siyer*, XI, 554. Tam adı: İshak b. Musa b. Abdullah el-Hatmî (v. 244)

²⁰¹ Zehebî, *Siyer*, IX, 304. Tam adı: Ma’n b. İsa b. Yahya b. Dinar el-Medenî (v. 198)

²⁰² Tirmizî, De’avât, 76. (Tercüme: *Âişe (r.ah) demiştir ki: Peygamber (s.a.v)’in yanı başında uyumakta idim. Geceleyin onu yanımda bulamadım elimle araştırdığımda elim ayaklarına dokundu secde vaziyetinde idi, şöyle dua etmekteydi, “Allah’ım, öfkenden rızana sığınırım, cezandan affına sığınırım, ben seni nasıl öveceğimi sayıp bitiremem, Sen kendini övdüğün gibisin.”*). Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis hasendir. Daha değişik bir şekilde Âişe’den rivayet edilmiştir. Kuteybe, Leys vasıtasıyla Yahya b. Saîd’den bu senedle hadisin bir benzerini bize aktarmış olup şu ilaveyi yapmıştır: “Senden sana sığınırım, Seni nasıl öveceğimi sayıp bitiremem.

إِنِّي أَعوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَأَعُوذُ بِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ لَا أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ، أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ²⁰³

Ebû Dâvûd'da geçen şekilleri ise şu şekildedir;

Ebû Dâvûd Rivayetleri

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلِيمَانَ الْأَنْبَارِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ²⁰⁴، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ²⁰⁵، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: فَقَدْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ لَيْلَةٍ فَلَمَسْتُ الْمَسْجِدَ فَإِذَا هُوَ سَاجِدٌ وَقَدْ مَاهُ مَنْصُوبَتَانِ وَهُوَ يَقُولُ: أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَأَعُوذُ بِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ، لَا أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ، أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ²⁰⁶

Ebû Dâvûd'da geçen ikinci tarikinde ise Ali b. Ebi Talib (r.a) kanalından gelmekte ve Tirmizî'den farklı olarak “بِأَخْرَ وَثْرَهُ” ifadesi geçmektedir.²⁰⁷

²⁰³ Tirmizî, De'avât, 113. (Tercüme: Ali b. Ebî Tâlib (r.a.)'den rivayete göre, Resulullah (s.a.v.) vitri namazında şöyle duâ ederdi: “Allah'ım öfkenden rızana sığınırım, cezandan affına sığınırım. Senden sana sığınırım. Ben seni nasıl öveceğimi sayıp bitiremem, Sen kendini övdüğün gibisin.”) Devamında şöyle demiştir: Bu hadis Ali rivâyeti olarak hasen garibtir. Hammad b. Seleme veçhinden başka halini bilmiyoruz.

²⁰⁴ Zehebî, Siyer, VIII, 511. Tam adı: Abde b. Süleyman Ebû Muhammed el-Kilabî (v. 187)

²⁰⁵ Zehebî, Siyer, VI, 304. Tam adı: Ubeydullah b. Ömer el-Adevî (v. 143)

²⁰⁶ Ebû Dâvûd, Tefri'u'Rukû' ve's-Sucud, 3. (Tercüme: Âişe (r.ah) demiştir ki: Bir gece Allah Resülü'nü (s.a.v) yanımda bulamadım. Mescidi araştırdım, oradaydı. Secde vaziyetinde idi, ayaklarını dikmişti ve şöyle diyordu, “Allah'ım, öfkenden rızana sığınırım, cezandan affına sığınırım, Senden Sana sığınırım, ben seni nasıl öveceğimi sayıp bitiremem, Sen kendini övdüğün gibisin”)

²⁰⁷ Ebû Dâvûd, Tefri', Vitri, 5. Ebû Dâvûd devamında şöyle demiştir: Hişam, Hammad'ın en eski hocasıdır. Bana Yahya b. Main'in "Ondan, Hammad b. Seleme'den başka kimse rivayet etmedi" dediği ulaştı.

Yine Ebû Dâvûd şöyle dedi: "İsa b. Yunus, Sa'id b. Ebi Arûbe'den, o Katâde'den, Katâde, Sa'id b. Abdurrahman b. Ebzâ'dan, o da babası vasıtasıyla Übey b. Ka'b'den, Resulüllah (s.a.v)'in vitirde rûkûdan önce kunut yaptığını rivayet etti.

Ebû Dâvûd şunu da söyledi: “İsa b. Yunus bu hadisi aynı şekilde Fıtr b. Halife'den; O, Zübeyd'den; Zübeyd, Sa'id b. Abdurrahman b. Ebzâ'dan, o da babası kanalıyla Übey (b. Ka'b)'den; Übey, Resulullah (s.a.v)'in (Önceki tarikteki olduğu gibi rûkûdan önce kunut yaptığını) rivayet etti. Has b. Ğıyas, Mis'ar, Zübeyd, Sa'id b. Abdurrahman b. Ebzâ ve babası isnadı ile Übey b. Ka'b (r.a.)'den Resulüllah (s.a.v)'in vitirde rûkûdan önce kunut yaptığı rivayet edildi.

Ebû Dâvûd devamla şöyle dedi: Sa'id'in Katâde'den rivayet ettiği hadisi Yezid b. Zürey, Sa'id'den; o, Katâde'den; Katâde, Azre'den; Azre, Sa'id b. Abdurrahman b. Ebzâ'dan; o da, babası vasıtasıyla Nebi (s.a.v)'den rivayet etmiş, kunutu zikretmemiş, Übey'i de anmamıştır. Aynı şekilde bu hadisi Abdula'lâ ve Muhammed b. Bısr el-Abd (Sa'id b. Ebû Arûbe'den) rivayet etmiş, kunutu zikretmemişlerdir. Muhammed b. Bısr'ın bu hadisi işitmesi İsa b. Yunus ile beraber Küfe'de gerçekleşmiştir.

Yine bu hadisi Hişam ed-Destevâi ve Şu'be, Katâde'den rivayet etmişler, kunut'u anmamışlardır. Zübeyd'in hadisini Süleyman el-A'meş, Şu'be, Abdulmelik b. Ebi Süleyman ve Cerîr b. Hazm, hepsi Zübeyd'den rivayet etmişlerdir, onlardan hiç biri kunutu zikretmemiştir. Ancak Has b. Ğıyas ve Mis'ar vasıtasıyla Zübeyd'den rivayet edilen bundan müstesnadır. Çünkü Mis'ar hadisinde “Resulullah rûkû'dan önce kunut yaptı” demiştir. Ebû Dâvûd, “Has hadisi olarak meşhur olan bu değildir, Onun Mis'ar'dan başkasından olduğunu zannediyoruz” dedi. Yine Ebû Dâvûd: “rivayet olunuyor ki: “Übeyy Ramazan ayının (ikinci) yarısında kunut yaparmış” dedi.

Nesâî'de ise, hadis beş farklı tarikle gelmektedir, bunlardan üçünün sahabe ravisi Aişe (r.ah) olup²⁰⁸, önceki metinlerle neredeyse aynı ifadeler kullanılarak nakledilmişken, bir diğeri Ali b. Ebû Talib kanalıyla²⁰⁹, sonuncusuysa Ebû Mervan Muğis b. Amr (v. ?) yoluyla²¹⁰ gelmektedir. İçlerinde metni en farklı olan da, Ebû Mervan üzerinden gelendir;

Nesâî Rivayetleri

أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ سَوَادٍ بْنِ الْأَسْوَدِ بْنِ عَمْرِو، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي خَفْصُ بْنُ مِيسْرَةَ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي مَرْوَانَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ كَعْبًا حَلَفَ لَهُ بِاللَّهِ الَّذِي فَلَقَ الْبَحْرَ لِمُوسَى إِنَّا لَنَجِدُ فِي التَّوْرَةِ: أَنَّ دَاوُدَ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، كَانَ إِذَا انْصَرَفَ مِنْ صَلَاتِهِ قَالَ: اللَّهُمَّ أَصْلِحْ لِي دِينِي الَّذِي جَعَلْتَهُ لِي عِصْمَةً، وَأَصْلِحْ لِي دُنْيَايَ الَّتِي جَعَلْتَ فِيهَا مَعَاشِي، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَأَعُوذُ بِعَفْوِكَ مِنْ نِقْمَتِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ، لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجُدُّ، قَالَ: وَحَدَّثَنِي كَعْبٌ²¹¹، أَنَّ صُهِيبًا²¹² حَدَّثَهُ، أَنَّ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُهُنَّ عِنْدَ انْصِرَافِهِ مِنْ صَلَاتِهِ²¹³

Rivayet, bu haliyle yalnızca Nesâî'de geçmektedir. Bunlara ek olarak İbn Mâce'de yine Ali b. Ebû Talib üzerinden gelen bir başka rivayet daha bulunmaktadır.²¹⁴

3/18 أَعُوذُ بِعِزَّةِ اللَّهِ وَقُدْرَتِهِ

*Allah'ın izzetine ve kudretine sığınırım.*²¹⁵

²⁰⁸ Nesâî, Taharet, 123. Muhammed b. Abdullah b. Mübarek (v. 254) üzerinden gelen rivayetin metninde farklı olarak “فَجَعَلْتُ أَطْلُبُهُ” (onu aramak istedim) ifadesi geçmektedir; Nesâî, Tatbik, 46. İshak b. İbrahim (v. 238) üzerinden gelen bu rivayette farklı olarak “فَاتَّهَيْتُ إِلَيْهِ” (onu bulduğumda) ifadesi geçmektedir; Nesâî, Tatbik, 70. Yine İshak b. İbrahim'in, Cerîr b. Abdulhamid üzerinden naklettiği bu tarikin metninde farklı olarak “فَقَدَمِيهِ نَحْوَ الْقَيْلَةِ وَصُدُّور” (ayakları kibleye dönüktü) ifadesi yer almaktadır.

²⁰⁹ Nesâî, Sehv, 89. Muhammed b. Abdullah b. Mübarek üzerinden aktarılan bu tarik, metin olarak Ebû Dâvûd'un, Ali b. Ebû Talib üzerinden naklettiği metinle birebir aynıdır.

²¹⁰ Nesâî, Kıyamü'l-Leyl, 51.

²¹¹ Zehebî, Siyer, III, 489. Tam adı: Ka'bü'l-Ahbar Ka'b b. Matî' el-Himyârî (v. 32)

²¹² Zehebî, Siyer, II, 17. Tam adı: Süheyb b. Sinan Ebû Yahya en-Nemirî (v. 38)

²¹³ Nesâî, Sehv, 89. (Tercüme: Ka'b, Musa'ya denizi yarıp kupkuru yol yapan Allah'a yemin ederek şöyle dedi: Tevrat'ta, Davud (a.s.)'ın namazını bitirince şöyle dediğini bulduk: “Allah'ım, benim için bir sığınak yaptığın dinimi ıslah et. Rızkımı elde etmeme vasıta kıldığın dünyayı da benim için ıslah et. Allah'ım, öfkelenmenden rızana sığınırım. Hişminden affına sığınırım. Senden, Sana sığınırım, verdiğine kimse engel olamaz. Vermediğine de kimse bir şey veremez, Senin yardımın olmadan hiçbir güçlüye gücü fayda veremez.” Ka'b daha sonra Suheyb'in Peygamber (s.a.v)'in de namazdan sonra bu duayı okuduğunu bize haber vermiştir)

²¹⁴ İbn Mâce, İkameti's-Salâh ve Sünnetü Fiha, 117. Ebû Ömer Hafs b. Amr üzerinden aldığı rivayet metin olarak öncekilerden farklılık göstermemektedir.

²¹⁵ Ali el-Kâri, Şerh, s 56; Tirmizî, Tıbb, 29; De'avat, 143;

Hadisin Tahriri:

Bu rivayet, daha uzun metinlerin bir parçası olarak Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvûd, ve İbn Mâce’de nakledilmektedir;

Müslim Rivayeti

حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ، وَحَرَمَلَةُ بْنُ يَحْيَى، قَالَا: أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ²¹⁶، أَخْبَرَنِي يُونُسُ²¹⁷، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ²¹⁸، أَخْبَرَنِي نَافِعُ بْنُ جُبَيْرٍ بْنُ مُطْعِمٍ، عَنْ عُمَانَ بْنِ أَبِي الْعَاصِ الثَّقَفِيِّ، أَنَّهُ شَكََا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجَعًا يَجِدُهُ فِي جَسَدِهِ مُنْذُ أَسْلَمَ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ضَعْ يَدَكَ عَلَى الَّذِي تَأَلَّمَ مِنْ جَسَدِكَ، وَقُلْ بِاسْمِ اللَّهِ ثَلَاثًا، وَقُلْ سَبْعَ مَرَّاتٍ أَعُوذُ بِاللَّهِ وَقُدْرَتِهِ مِنْ شَرِّ مَا أَجِدُ وَأُحَاذِرُ²¹⁹

Tirmizî Rivayetleri

حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا مَعْنٌ²²⁰ قَالَ: حَدَّثَنَا مَالِكٌ²²¹، عَنْ زَيْدِ بْنِ حُصَيْفَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبٍ السُّلَمِيِّ، أَنَّ نَافِعَ بْنَ جُبَيْرٍ بْنِ مُطْعِمٍ أَخْبَرَهُ، عَنْ عُمَانَ بْنِ أَبِي الْعَاصِ أَنَّهُ قَالَ: أَتَانِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبِي وَجَعٌ قَدْ كَادَ يُهْلِكُنِي، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: امْسَحْ بِيَمِينِكَ سَبْعَ مَرَّاتٍ وَقُلْ: أَعُوذُ بِعِزَّةِ اللَّهِ وَقُدْرَتِهِ مِنْ شَرِّ مَا أَجِدُ قَالَ: فَفَعَلْتُ، فَأَذْهَبَ اللَّهُ مَا كَانَ بِي، فَلَمْ أَزَلْ أَمُرُ بِهِ أَهْلِي وَغَيْرَهُمْ²²²

Görüldüğü üzere bu metinde geçen dua kısmında, Ali el-Kâfî'nin metninden farklı olarak

“قُدْرَتِهِ” ifadesi geçmektedir. İkinci gelecek olan metindeyse, mütabık ifadeyi görebilmekteyiz.

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ بْنُ عَبْدِ الصَّمَدِ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي²²³ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَالِمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَائِي، قَالَ: قَالَ لِي يَا مُحَمَّدُ إِذَا اشْتَكَيتَ فَضَعْ يَدَكَ حَيْثُ تَشْتَكَِي، ثُمَّ قُلْ: بِسْمِ اللَّهِ، أَعُوذُ بِعِزَّةِ اللَّهِ وَقُدْرَتِهِ مِنْ شَرِّ

²¹⁶ Daha önce bahsedilen Abdullah b. Vehb'dir

²¹⁷ Önceden adı geçmiş olan Yunus b. Yezid'dir.

²¹⁸ Daha önce bahsedilen İbn Şihab ez-Zühri'dir.

²¹⁹ Müslim, Selam, 67. (Tercüme: Osman b. Ebi'l-'As (r.a.)'den rivâyete göre o Resulullah (s.a.v)'e, Müslüman olduğundan beri bedenine giren acıdan şikâyet etti. (Resulullah) ona şöyle buyurdu: Elini, vücudunun ağrıyan yerine koy ve üç kere “Bismillah” de, sonra yedi kere “uğradığım ve uğrayacağım şeyin şerrinden Allah'a ve kudretine sığınırım de”)

²²⁰ Daha önce bahsedilen Ma'n b. İsa'dır.

²²¹ Daha önce bahsedilen Malik b. Enes'tir.

²²² Tirmizî, Tıbb, 29. (Tercüme: Osman b. Ebi'l-'As (r.a.)'den (v. 51) rivâyete göre, şöyle demiştir: Resulullah (s.a.v.), bana geldi. Benim de o anda beni helak edici bir ağrı vardı. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Sağ elini ağrıyan yerine koy ve yedi sefer şöyle de: “Bendeki duyduğum sancının şerrinden Allah'ın gücüne ve kuvvetine sığınırım.” Osman diyor ki: Ben de, Peygamber (s.a.v.)'in buyurduğunu aynen yaptım. Allah ta bendeki ağrıyı giderdi. Şimdi ben de ev halkıma ve diğer insanlara bu duayı hep tavsiye ediyorum.”) Devamında Tirmizî şöyle demiştir, “Bu hadis hasen-sahihtir”;

Ebû Dâvûd, Tıbb, 19. Ebû Dâvûd bu rivayeti daha âli bir isnadla Abdullah b. Ka'nebî (v. 221) üzerinden rivayet etmiştir. Metninde kayda değer bir farklılık görülmemektedir.

²²³ Zehebî, Siyer, IX, 516. Tam adı: Abdussamed b. Abdulvaris b. Sa'id b. Zekvan et-Temimî (v. 206)

مَا أَجِدُ مِنْ وَجَعِي هَذَا، ثُمَّ أَزْفَعُ يَدَكَ ثُمَّ أَعِدُّ ذَلِكَ وَتَرَا فَإِنَّ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ، حَدَّثَنِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدَّثَهُ بِذَلِكَ²²⁴

İbn Mâce ise, Tirmizî ve Ebû Dâvûd'dan daha nazil bir isnad²²⁵ ve metninde bazı farklılıklar ile şu şekilde rivayet etmiştir;

İbn Mâce Rivayetleri

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ²²⁶ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي بُكَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ خُصَيْفَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبٍ، عَنْ نَافِعِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي الْعَاصِ الثَّقَفِيِّ، أَنَّهُ قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَبِي وَجَعٌ، فَكَادَ يُبْطِلُنِي، فَقَالَ لِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اجْعَلْ يَدَكَ الْيُمْنَى عَلَيْهِ، وَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ أَعُوذُ بِعِزَّةِ اللَّهِ، وَقُدْرَتِهِ مِنْ شَرِّ مَا أَجِدُ، وَأُحَازِرُ، سَبْعَ مَرَّاتٍ، فَقُلْتُ ذَلِكَ، فَشَفَّانِي اللَّهُ²²⁷

20. “O’NUN HİÇBİR SIFATI MAHLÛKLARIN SIFATLARINA BENZEMEZ, O’NUN BİLMESİ BİZİM BİLMEMİZ GİBİ DEĞİLDİR, O’NUN KUDRETİ DE BİZİM KUDRETİMİZ GİBİ DEĞİLDİR, O’NUN GÖRMESİ DE BİZİM GÖRMEMİZ GİBİ DEĞİLDİR, O’NUN İŞİTMESİ DE BİZİM İŞİTMEMİZ GİBİ DEĞİLDİR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCİLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî hadis nakletmemiştir;

21. “O’NUN KONUŞMASI DA BİZİM KONUŞMAMIZ GİBİ DEĞİLDİR; BİZALETLER VE HARFLER İLE KONUŞURUZ, ALLAH TEÂLA İSE ALETSİZ VE HARFSİZ KONUŞUR. ALLAH’IN KELAMI İSE MAHLÛK DEĞİLDİR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCİLERİ:

²²⁴ Tirmizî, De’avat, 143. (Tercüme: Muhammed b. Sâlim (v. ?) (r.a.)’den aktarıldığına göre, şöyle demiştir: Sabit el Bünanî (v. 127) bana: “Ey Muhammed” dedi. Sancılandığın zaman elini sancılandığın yere koy ve şöyle de: “Allah’ın adıyla, uğradığım şu ağrının şerrinden Allah’ın güç ve kudretine sığınırım. Sonra elini kaldı. Sonra aynı şeyi tek olarak tekrar et. Çünkü Enes b. Mâlik (r.a), Resulullah (s.a.v.)’in bunu böylece anlatmış olduğunu bize aktarmıştı.”). Devamında Tirmizî şöyle demiştir, “Bu hadis bu şekliyle hasen garibtir. Muhammed b. Sâlim, Basralı bir şeyhtir”.

²²⁵ Ali ve Nazil İsnad: Ali isnad (ulüvvü'l-isnad), bir hadis metninin iki veya daha çok isnadından yahut metinleri farklı da olsa birkaç isnaddan ilk kaynağa en az ravi ile ulaşanına verilen addır. Bunun zıddına nazil isnad (nüzülü'l-isnad) denir. (Bkz. İbnü's-Salâh, *Mukaddime*, s. 255-265.)

²²⁶ Zehebî, Siyer, XI, 122. Tam adı: İbn Ebi Şeybe Abdullah b. Muhammed (v. 235)

²²⁷ İbn Mâce, Tıbb, 36. (Tercüme: Osman b. Ebi'l-'As (r.a.)’den rivâyete göre, şöyle demiştir: Beni harap etmek üzere olan bir ağrı varken Resulullah (s.a.v.)’in yanına gittim. Nebi (s.a.v) bana şöyle buyurdu: “Sağ elini oraya koy ve yedi sefer şöyle de: “Allah’ın adıyla, bendeki duyduğum ve duyacağım sancının şerrinden Allah’ın gücüne ve kudretine sığınırım.” Osman diyor ki: Ben de, aynen söyledim. Allah ta bana şifa verdi)

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî bir hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/19 **إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّةِ**

*Ameller niyetlere göredir.*²²⁸

Hadisin Tahrici:

Hadis Kütüb-i Sitte'nin tamamında mevcuttur. Tüm rivayetlerin ortak noktası, Sahabi ravilerinin Ömer b. Hattab (r.a) ve Tabî'in ravilerinin Alkame b. Vakkas (v. 86) olmasıdır. En fazla tarîk Buhârî'de görülmektedir. Bunlardan bazıları, müşterek senetlerle diğer eserlerde geçmektedir. Buhârî ve Müslimin müşterek senetli rivayetleri şu şekildedir.

Ortak Rivayetler

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ²²⁹، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَقَّاصٍ، عَنْ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّةِ، وَلِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ فَهِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ، وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ لِدُنْيَا يُصِيبُهَا، أَوْ امْرَأَةٍ يَتَزَوَّجُهَا، فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ²³⁰

Bir diğer rivayette ise Buhârî ve Ebû Dâvûd müşterek senetle şöyle aktarmaktadırlar;

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، عَنْ سُفْيَانَ²³¹، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَقَّاصٍ اللَّيْثِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّةِ، وَلَا مَرِيءٍ مَا نَوَى، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ فَهِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ، وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ لِدُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ امْرَأَةٍ يَتَزَوَّجُهَا، فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ²³²

²²⁸ Ali el-Kârî, *Şerh*, s 63; Buhârî, *Bed'ü'l-Vahy*, 1; Müslim, *İmare*, 155.

²²⁹ Daha önce bahsedilen Malik b. Enes'dir

²³⁰ Buhârî, *İman*, 39. (Tercüme: “Ameller niyetlere göredir. Herkesin niyet ettiği ne ise, eline geçecek olan şey ancak odur. Herkimin hicreti, Allah' a ve Resulüneyse, onun hicreti Allah' a ve Resulüne'dir. Herkimin de hicreti, elde edeceği bir dünyalık veya evleneceği bir kadınsa, onun hicreti onadır);

Müslim, *İmare*, 155. Farklı olarak metnin başında “إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّةِ وَإِنَّمَا لِامْرِئٍ مَا نَوَى” ifadesi geçmektedir.

²³¹ Daha önce bahsedilen Süfyan es-Sevrî'dir.

²³² Buhârî, *İtk*, 6. (Tercüme: “Ameller niyetlere göredir. Herkesin niyet ettiği ne ise, eline geçecek olan şey ancak odur. Herkimin hicreti, Allah' a ve Rasulüneyse, onun hicreti Allah' a ve Rasulüne'dir. Herkimin de hicreti, elde edeceği bir dünyalık veya evleneceği bir kadınsa, onun hicreti onadır); Ebû Dâvûd, *Talak*, 11. Farklı olarak “إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّةِ” ifadesi geçmektedir.

Bunlar dışında, lafızlarında ufak farklılıklarla hadis, Buhârî’de beş tarikle daha gelmektedir.²³³

Hadis ayrıca Tirmizî’de²³⁴, Nesâî’de²³⁵ ve İbn Mâce’de²³⁶ de benzer metinlerle nakledilmektedir.

22. “O BİR ŞEYDİR ANCAK BAŞKA ŞEYLER GİBİ DEĞİLDİR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî bir hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/20 لَا أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ، كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ

*Ben seni nasıl öveceğimi sayıp bitiremem, sen kendini övdüğün gibisin*²³⁷

23. “ALLAH HAKKINDA ‘ŞEYİN’İN MANASI; CİSİMSİZ, CEVHERSİZ, ARAZSIZ SABİT OLMASI DEMEKTİR. ALLAH’IN TARİFİ

²³³ Buhârî, Bed’ü'l-Vahy, 1. Metinde farklı olarak “سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَلَى الْمِنْبَرِ” (Ömer b. Hattab’ı minberde şöyle derken işittim) ifadesi, “بِالْيَتَابِ” kelimesi ve “امْرَأَةً يُنْكِحُهَا” (Nikâhlanacağı bir kadına) lafızları geçmektedir; Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr, 45. Müsedded b. Müserhed, Hammad b. Zeyd (v. 179), Yahya b. Sa’îd, Muhammed b. İbrahim üzerinden gelen rivayette farklı olarak, “Kimin hicreti Allah’a ve Rasulune ise...” ifadesi sonda yer almaktadır;

Buhârî, Nikâh, 5. Yahya b. Kazea (v. 211-220), Malik b. Enes, Yahya b. Sa’îd ve Muhammed b. İbrahim (v. 119) üzerinden gelen rivayette farklı olarak, “الْعَمَلُ بِالْيَتَةِ” ifadesi geçmektedir.

Buhârî, Eyman ve’n-Nuzûr, 23. Rivayet Kuteybe b. Sa’îd (v. 240), Abdulvehhab b. Abdulmecid (v. 194), Yahya b. Sa’îd, Muhammed b. İbrahim üzerinden gelmektedir; Buhârî, Hiyel, 1. Ebû Nu’mân Muhammed b. Fadl (v. 224), Hammad b. Zeyd (v. 179), Yahya b. Sa’îd ve Muhammed b. İbrahim kanalıyla gelen hadiste “سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، يَخْطُبُ” (Ömer b. Hattab’ın (r.a) şöyle hutbe verdiğini işittim) ifadesiyle, hutbenin girişinde “يَا أَيُّهَا النَّاسُ” ifadeleri farklılık göstermektedir.

²³⁴ Tirmizî, Fedâilü'l-Cihad, 16. Muhammed b. Müsenna (v. 252), Abdulvehhab es-Sekafî, Yahya b. Sa’îd, Muhammed b. İbrahim, üzerinden gelen rivayetin devamında Tirmizî, “Bu hadis hasen-sahihtir. Mâlik b. Enes, Sûfyân es Sevrî ve pek çok hadis imamları bu hadisi Yahya b. Saîd’den rivâyet etmişlerdir ve bu hadisi sadece Yahya b. Saîd el Ensârî’nin rivâyetiyle bilmekteyiz. Abdurrahman b. Mehdî (v. 198) der ki: Bu hadisi her konunun başına koymak gerekir.”

²³⁵ Nesâî, Taharet, 61. Yahya b. Habib el-Arabî (v. 248), Hammad b. Zeyd, el-Haris b. Miskin (v. 250), Abdurrahman b. el-Kasım (v. 191), Malik b. Enes ve ayrıca başka bir senedde Süleyman b. Mansur (v. 240), Abdullah b. Mübarek, Yahya b. Sa’îd ve Muhammed b. İbrahim üzerinden gelen senedlerle rivayet edilmiştir; Nesâî, Talak, 24. Bir öncekiyle aynı senedlerle yeninden nakledilmiştir; Nesâî, Eyman ve’n-Nuzûr, 18. İshak b. İbrahim, Süleyman b. Hayyan (v. 189), Yahya b. Sa’îd ve Muhammed b. İbrahim üzerinden gelmektedir.

²³⁶ İbn Mâce, Zühd, 26. Ebû Bekir b. Ebi Şeybe, Zeyd b. Harun (v. 206), Muhammed b. Rumh, Yahya b. Sa’îd, Muhammed b. İbrahim üzerinden gelen metinde farklı olarak “سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، وَهُوَ يَخْطُبُ النَّاسَ” (Ömer b. Hattab’ı insanlara şöyle hutbe verirken işittim) ifadesi yer almaktadır.

²³⁷ Ali el-Kârî, Şerh, s 63. Bu rivayet, daha önce tahrir ve değerlendirmesi yapılmış olan “أعوذ برضاك” rivayetinin aktarıldığı metinlerle aynı yerde geçmektedir, dolayısıyla tahriri yapılmıştır.

YOKTUR, ZİTTİ VE BENZERİ YOKTUR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî bir hadis nakletmemiştir.

24. “ALLAH’IN, KUR’AN’DA BAHSETTİĞİ GİBİ ELİ, YÜZÜ VE NEFSİ VARDIR. ALLAH’IN, KUR’AN’DA BAHSETTİĞİ GİBİ YÜZ, EL VE NEFS GİBİ ŞEYLER O’NUN SIFATIDIR. KEYFİYETİ MALUM DEĞİLDİR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî bir hadis nakletmemiştir.

25. “ELİ KUDRETİDİR VEYA NİMETİDİR, DENEMEZ. BÖYLE DENİRSE SIFATI İPTAL EDİLMİŞ OLUR. BU İSE KADERİyecİLERİN MUTEZİLE’NİN SÖZÜDÜR. FAKAT ALLAH’IN ELİ, SIFATDIR. KEYFİYETİ BELLİ DEĞİLDİR. ALLAH’IN GAZABI VE RIZASI DA İKİ SIFATIDIR. BUNLARIN DA NASIL OLDUĞU BİZCE MALUM DEĞİLDİR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî yedi hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/21 إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ مِنْ قَبْضَةٍ قَبَضَهَا مِنْ جَمِيعِ الْأَرْضِ

*Allah, Âdem’i yeryüzünün her bir tarafından aldığı topraktan yaratmıştır.*²³⁸

Hadisin Tahrici

Bahsi geçen hadis, Kütüb-i Sitte eserlerinden Tirmizî’de ve Ebû Dâvûd’da şu şekilde verilmektedir;

²³⁸ Ali el-Kârî, *Şerh*, s 68.; Tirmizî, Tefsiru’l-Kuran, 3.

Tirmizî Rivayeti

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، وَابْنُ أَبِي عَدِيٍّ²³⁹، وَمُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، وَعَبْدُ الْوَهَّابِ²⁴⁰، قَالُوا: حَدَّثَنَا عَوْفُ بْنُ أَبِي جَمِيلَةَ الْأَعْرَابِيُّ، عَنْ قَسَامَةَ بْنِ زُهَيْرٍ، عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى خَلَقَ آدَمَ مِنْ قَبْضَةٍ قَبْضَهَا مِنْ جَمِيعِ الْأَرْضِ، فَجَاءَ بَنُو آدَمَ عَلَى قَدَرِ الْأَرْضِ، فَجَاءَ مِنْهُمْ الْأَحْمَرُ وَالْأَبْيَضُ وَالْأَسْوَدُ وَبَيْنَ ذَلِكَ، وَالسَّهْلُ وَالْحَزْنُ وَالْحَبِيثُ وَالطَّيِّبُ²⁴¹

Ayrıca bir de Ebû Dâvûd'da şu şekilde geçmektedir;

Ebû Dâvûd Rivayeti

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ²⁴²، أَنَّ يَزِيدَ بْنَ زُرَيْعٍ، وَيَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَاهُمْ قَالَا: حَدَّثَنَا عَوْفٌ²⁴³، قَالَ: حَدَّثَنَا قَسَامَةُ بْنُ زُهَيْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُوسَى الْأَشْعَرِيُّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ مِنْ قَبْضَةٍ قَبْضَهَا مِنْ جَمِيعِ الْأَرْضِ، فَجَاءَ بَنُو آدَمَ عَلَى قَدَرِ الْأَرْضِ: جَاءَ مِنْهُمْ الْأَحْمَرُ، وَالْأَبْيَضُ، وَالْأَسْوَدُ، وَبَيْنَ ذَلِكَ، وَالسَّهْلُ، وَالْحَزْنُ، وَالْحَبِيثُ، وَالطَّيِّبُ²⁴⁴

2/22 إِنَّ قُلُوبَ بَنِي آدَمَ كُلَّهَا بَيْنَ إصْبَعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ الرَّحْمَنِ كَقَلْبٍ وَاحِدٍ يُصَرِّفُهُ حَيْثُ يَشَاءُ

*Bütün Âdemoğullarının kalpleri bir kalp gibi Rahmanın parmaklarından iki parmak arasındadır. Onu dilediği gibi çevirir.*²⁴⁵

Hadisin Tahriri:

Hadisin tam metni, Kütüb-i Sitte eserlerinden Müslim'de, Tirmizî'de ve İbn Mâce'de şu şekilde geçmektedir;

²³⁹ Zehebî, Siyer, IX, 220. Tam adı: Muhammed b. İbn Ebi Adiy es-Sülemî (v. 194)

²⁴⁰ Daha önce bahsedilen Abdulvehhab b. Abdulmecid'dir.

²⁴¹ Tirmizî, Tefsiru'l-Kuran, 3. (Tercüme: Allah, Âdem'i yeryüzünün her bir tarafından aldığı topraktan yaratmıştır. Bundan dolayı Âdemoğulları, yeryüzünü nispetince (değişik) geldiler. Kimi kızıl renkli, kimi beyaz, kimi siyah kimi de bunlar arası renklerde. Kimi yumuşak, kimi sert, kimi iyi, kimi kötüdür). Sonrasında Tirmizî şöyle demiştir, "Bu hadis hasen-sahihtir".

²⁴² Daha önce bahsedilen Müsedded b. Müserhed'dir

²⁴³ Zehebî, Siyer, VI, 383. Tam adı: Avf b. Ebi Cemile Ebû Sehl el-Arabî (v. 146)

²⁴⁴ Ebû Dâvûd, Sünnet, 17. (Tercüme: Allah, Âdem'i yeryüzünün her bir tarafından aldığı topraktan yaratmıştır. Bundan dolayı Âdemoğulları, yeryüzünü nispetince (değişik) geldiler. Kimi kızıl renkli, kimi beyaz, kimi siyah kimi de bunlar arası renklerde. Kimi yumuşak, kimi sert, kimi iyi, kimi kötüdür). Devamında Ebû Dâvûd şöyle demiştir: Yahya'nın hadisinde fazladan bir "bunların arasında" ifadesi mevcuttur. Ve Zeyd'in hadisinde "ihbar" ifadesi geçmektedir.

²⁴⁵ Ali el-Kâri, Şerh, s 68.; Müslim, Kader, 17.

Müslim Rivayetleri

حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، وَابْنُ مُنِيرٍ²⁴⁶ كِلَاهُمَا، عَنِ الْمُثَرِّقِ قَالَ زُهَيْرٌ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُزَيْدٍ الْمُثَرِّقُ قَالَ: حَدَّثَنَا حَيُّوَةُ²⁴⁷، أَخْبَرَنِي أَبُو هَانِيٍّ²⁴⁸، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحُبْلِيَّ، أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، يَقُولُ: أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: إِنَّ قُلُوبَ بَنِي آدَمَ كُلَّهَا بَيْنَ أَصْبَعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ الرَّحْمَنِ، كَقَلْبٍ وَاحِدٍ، يُصْرِفُهُ حَيْثُ يَشَاءُ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اللَّهُمَّ مُصْرِفَ الْقُلُوبِ صَرِّفْ قُلُوبَنَا عَلَى طَاعَتِكَ²⁴⁹

Ayrıca Tirmizî’de şu şekilde geçmektedir;

Tirmizî Rivayetleri

حَدَّثَنَا هَنَادٌ²⁵⁰ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ²⁵¹، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ²⁵²، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُكْثِرُ أَنْ يَقُولَ: يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَمَّا بِكَ وَمَا جِئْتَ بِهِ فَهَلْ تَخَافُ عَلَيْنَا؟ قَالَ: نَعَمْ، إِنَّ الْقُلُوبَ بَيْنَ أَصْبَعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ اللَّهِ يُقَلِّبُهَا كَيْفَ يَشَاءُ²⁵³

Tirmizî’nin naklettiği ve metni daha farklı olan ikinci rivayet şu şekildedir;

حَدَّثَنَا أَبُو مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ مُعَاذٍ، عَنْ أَبِي كَعْبٍ صَاحِبِ الْحَرِيرِ قَالَ: حَدَّثَنِي شَهْرُ بْنُ حَوْشَبٍ، قَالَ: قُلْتُ لِأُمِّ سَلَمَةَ: يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ مَا كَانَ أَكْثَرُ دُعَاءِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَانَ عِنْدَكَ؟ قَالَتْ: كَانَ أَكْثَرُ دُعَائِهِ: يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ قَالَتْ: فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا لِأَكْثَرِ دُعَائِكَ يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ؟ قَالَ: يَا أُمَّ سَلَمَةَ إِنَّهُ لَيْسَ آدَمِيٌّ إِلَّا وَقَلْبُهُ بَيْنَ أَصْبَعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ اللَّهِ، فَمَنْ شَاءَ أَقَامَ، وَمَنْ شَاءَ أَرَاغَ. فَتَلَا مُعَاذٌ {رَبَّنَا لَا تُرِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا}²⁵⁴

İbn Mâce’de şu şekilde verilmektedir;

²⁴⁶ Daha önce bahsedilen Muhammed b. Abdullah b. Numeyr’dir

²⁴⁷ Zehebî, Siyer, VI, 383. Tam adı: Hayve b. Şürih b. Afvan et-Tücibî (v. 158)

²⁴⁸ Mizzî, Tehzîb, XXXIV, 364. Tam adı: Ebû Hânî Hamid b. Hânî el-Havlanî. (v. 142)

²⁴⁹ Müslim, Kader, 17. (Tercüme: *Bütün Âdemoğullarının kalpleri, bir kalp gibi, Rahmanın parmaklarından iki parmak arasındadır. Onu dilediği gibi çevirir. Sonra Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Kalpleri çekip çeviren Allahım! Kalplerimizi sana itaat üzere çevir*)

²⁵⁰ Daha önce bahsedilen Hünad b. Seriy’dir

²⁵¹ Daha önce bahsedilen Muhammed b. Hâzim’dir.

²⁵² Daha önce bahsedilen Süleyman b. Mihran

²⁵³ Tirmizî, Kader, 7. (Tercüme: *Enes (b. Malik) dedi ki: Resulullah (s.a.v.) sıklıkla şöyle demeye başlamıştı, “Ey kalpleri çekip çeviren, kalbimi dinin üzere sabit kıl.” ben de dedim ki, “Ya Resulallah, biz sana ve senin getirdiğine iman ettik, buna rağmen sen hala bizim hakkımızda korku mu duyuyorsun?”*. Buyurdu ki, “evet, kalpler Rahman’ın parmaklarından iki parmak arasındadır. Onu dilediği gibi çevirir”). Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu konuda Nevvâs b. Sem’an, Ümmü Seleme, Abdullah b. Amr ve Âişe’den de hadis rivâyet edilmiştir. Bu hadis hasendir. Aynı şekilde pek çok kişi bu hadisi böylece Â’mes’den, Ebû Sûfyân’dan ve Enes’den rivâyet etmişlerdir. Bazıları da Â’mes’den, Ebû Sûfyân’dan, Câbir’den rivâyet etmişlerdir. Ebû Sûfyân’ın Enes’den rivâyeti daha sahihtir.

²⁵⁴ Tirmizî, De’avat, 96. Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu konuda Âişe’den, Nevvâs b. Sem’an’dan, Enes, Câbir, Abdullah b. Amr ve Nuaym b. Ammâr’dan da hadis rivâyet edilmiştir. Bu hadis Hasendir.

İbn Mâce Rivayetleri

حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ خَالِدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ جَابِرٍ²⁵⁵، قَالَ: سَمِعْتُ بُسْرَ بْنَ عُبَيْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيَّ، يَقُولُ: حَدَّثَنِي النَّوَاسُ بْنُ سَمْعَانَ الْكِلَابِيَّ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَا مِنْ قَلْبٍ إِلَّا بَيْنَ إِصْبَعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ الرَّحْمَنِ، إِنْ شَاءَ أَقَامَهُ، وَإِنْ شَاءَ أَرَاغَهُ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: يَا مُثَبِّتَ الْقُلُوبِ، ثَبِّتْ قُلُوبَنَا عَلَى دِينِكَ. قَالَ: وَالْمِيزَانُ بِيَدِ الرَّحْمَنِ، يَرْفَعُ أَقْوَامًا وَيَخْفِضُ آخَرِينَ، إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ²⁵⁶

Diğer bir İbn Mâce rivayetiye, Tirmizî’de olduğu gibi Enes b. Malik sahâbi ravisiyle gelmesine rağmen, olayın kahramanı farklı tanıtılarak şu şekilde rivayet edilmiştir;

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ يَزِيدَ الرَّقَاشِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُكَيِّزُ أَنْ يَقُولَ: اللَّهُمَّ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ، فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، تَخَافُ عَلَيْنَا وَقَدْ آمَنَّا بِكَ، وَصَدَقْنَاكَ بِمَا جِئْتَ بِهِ، فَقَالَ: إِنَّ الْقُلُوبَ بَيْنَ إِصْبَعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ الرَّحْمَنِ عَزَّ وَجَلَّ يُعَلِّيْهَا

257

3/23 لَا تَزَالُ جَهَنَّمُ، تَقُولُ: هَلْ مِنْ مَزِيدٍ؟ حَتَّى يَضَعَ فِيهَا رَبُّ الْعِزَّةِ قَدَمَهُ، وَيُزَوِّي بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ فَتَقُولُ: قَطُّ قَطُّ

Cehennem dâima, “daha var mı?” der. Tâ ki, İzzet Sahibi Rabb teala ona ayağını koyar. Bunun üzerine cehennem, “izzetine yemîn ederim ki, yetti, yetti!” der. Ve bir kısmı bir kısmına toplanıp dürülür.²⁵⁸

Hadisin Tahriri:

Hadis, Buhârî’de altı²⁵⁹, Müslim’de beş²⁶⁰ ve Tirmizî’de üç²⁶¹ farklı tarikle gelmektedir. Buhârî’deki tarikleri şu şekildedir;

²⁵⁵ Zehebî, Siyer, VII, 176. Tam adı: Abdurrahman b. Yezid b. Cabir el-Ezdî (v. 153)

²⁵⁶ İbn Mâce, İftitâhu’l-Kitâb, 13. “Babu fi ma enkerat el-cehmiyye” (Tercüme: En-Nevvâs bin Sem’ân El-Kilâbî (r.a)’dan rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: Ben Resûlullah (s.a.v.)’i şöyle buyururken işittim, “Her kalb ancak Rahmân’ın parmaklarından iki parmak arasındadır. Eğer dilerse düzeltir ve eğer dilerse saptırır”. Ayrıca Resûlullah (s.a.v.) şöyle derdi, “Ey kalbleri sabit kılan Allah’ım, kalplerimizi dinin üzerinde sabit kıl.” Yine buyurdu ki, “Terazi Rahmân’ın elindedir. Kıyamet gününe kadar bazı kavimleri yükseltir, bazı kavimleri de alçaltır)

²⁵⁷ İbn Mâce, Dua, 2. (Tercüme: Enes b. Malik (r.a) dedi ki: Resulullah (s.a.v.) sıklıkla şöyle demeye başlamıştı, “Allah’ım, kalbimi dinin üzere sabit kıl.” Bunun üzerine adamın biri de şöyle dedi, “Ya Resulallah, biz sana iman ettiğimiz ve senin getirdiğini doğruladığımız halde sen hala bizim hakkımızda korku duyuyorsun”. Buyurdu ki, “evet, kalpler Rahman Azze ve Celle’nin parmaklarından iki parmak arasındadır. Onu çeviriverir”). Devamında şöyle demiştir: A’mesş “O’nun iki parmağı” ifadesine işaret etmiştir.

²⁵⁸ Ali el-Kâri, Şerh, s 68-69; Buhârî, Tefsirü’l-Kuran, 286; Müslim, Cennet, 37.

²⁵⁹ Buhârî, Tefsirü’l-Kuran, 286; Eyman ve’n-Nuzûr, 12; Tevhid, 7, 25.

²⁶⁰ Müslim, Cennet, 34, 35, 36, 37, 38.

²⁶¹ Tirmizî, Sıfatü’l-Cennet, 20, 22; Tefsirü’l-Kur’an, 50.

Buhârî Rivayetleri

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الْأَسْوَدِ، حَدَّثَنَا حَرَمِيُّ بْنُ عُمَارَةَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ²⁶²، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: يُلْقَى فِي النَّارِ وَتَقُولُ: هَلْ مِنْ مَزِيدٍ، حَتَّى يَضَعَ قَدَمَهُ، فَتَقُولُ قَطُّ قَطُّ²⁶³

Buhârî, aynı babda daha uzunca gelen şu rivayetleri de vermektedir;

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ²⁶⁴، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ²⁶⁵، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ²⁶⁶، عَنْ هَمَّامٍ²⁶⁷، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَحَاجَّتِ الْجَنَّةُ وَالنَّارُ، فَقَالَتِ النَّارُ: أُوثِرْتُ بِالْمُتَكَبِّرِينَ وَالْمُتَجَبِّرِينَ، وَقَالَتِ الْجَنَّةُ: مَا لِي لَا يَدْخُلُنِي إِلَّا ضِعْفَاءُ النَّاسِ وَسَقَطُهُمْ، قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لِلْجَنَّةِ: أَنْتِ رَحِمَتِي أَرْحَمُ بِكَ مِنْ أَشَاءُ مِنْ عِبَادِي، وَقَالَ لِلنَّارِ: إِنَّمَا أَنْتِ عَذَابِي أُعَذِّبُ بِكَ مَنْ أَشَاءُ مِنْ عِبَادِي، وَلِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا مَلُؤُهَا، فَأَمَّا النَّارُ: فَلَا تَمْتَلِي حَتَّى يَضَعَ رَجُلُهُ فَتَقُولُ: قَطُّ قَطُّ، فَهَذَا لِكَ تَمْتَلِي وَيُرْوَى بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ، وَلَا يَظْلِمُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ خَلْقِهِ أَحَدًا، وَأَمَّا الْجَنَّةُ: فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُنْشِئُ لَهَا خَلْقًا²⁶⁸

حَدَّثَنَا عُثَيْبُ اللَّهِ بْنُ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ، حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ صَالِحِ بْنِ كَيْسَانَ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: اخْتَصَمَتِ الْجَنَّةُ وَالنَّارُ إِلَى رَبِّهِمَا، فَقَالَتِ الْجَنَّةُ: يَا رَبِّ، مَا لَهَا لَا يَدْخُلُهَا إِلَّا ضِعْفَاءُ النَّاسِ وَسَقَطُهُمْ، وَقَالَتِ النَّارُ: - يَعْنِي - أُوثِرْتُ بِالْمُتَكَبِّرِينَ، فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى لِلْجَنَّةِ: أَنْتِ رَحِمَتِي، وَقَالَ لِلنَّارِ:

²⁶² Daha önce bahsedilen Şu'be b. el Haccac'dır.

²⁶³ Buhârî, Tefsirü'l-Kuran, 286. (Tercüme: *Ateş'in (Cehennem) içi doldurulur, o da der ki, "Daha var mıdır?" Ta ki (Allah teala) ayağını koyar, o da "yetti, yetti!" der*) Aynı babda, Muhammed b. Musa (v. ?) Ebû Süfyan Sa'îd b. Yahya (v. 202), Avf b. Ebi Cemile, Muhammed İbn Sirin ve Ebû Hureyre kanalıyla gelen bir diğer rivayette farklı olarak, Muhammed b. Musa'nın, "çoğunlukla mevkuf olarak rivayet eden Ebû Süfyan, bunu merfu olarak rivayet etti" ifadesi yer alırken, metinde farklı olarak "يَقَالُ لَهَا: هَلْ امْتَلَأَتْ" (Cehenneme "doldun mu?" denilir) lafızları yer almaktadır;

Buhârî, Eyman ve'n-Nuzûr, 12. Âdem b. Ebi İyas, Şeyban b. Abdurrahman (v. 164), Katade b. Di'ame ve Enes b. Malik yoluyla gelen metinde farklı olarak, "لَا تَزَالُ جَهَنَّمُ" (Cehennem durmadan şöyle der...) ifadesi ve "قَطُّ وَقَرَّتْ قَطُّ" (İzzetine yemin olsun, yetti, yetti!) lafızları yer almaktadır. Bu haliyle Ali el-Kârî'nin kitabında zikrettiği metinle birebir örtüşmektedir;

Müslim, Cennet, 37. Abd b. Humeyd (v. 249) ve Yunus b. Muhammed (v. 207), ravileri farklıyla Enes b. Malik'e bağlanan bir tarikiyle, Züheyr b. Harb, Abdussamed b. Abdulvaris (v. 206) ve Ebân b. Yezid el-Attâr kanalıyla yine Enes b. Malik'e bağlanan başka bir tariki mevcuttur;

Tirmizî, Tefsirü'l-Kur'an, 50. Abd b. Humeyd, Yunus b. Muhammed, Şeyban b. Abdurrahman, Katade b. Di'ame ve Enes b. Malik üzerinden gelen bir rivayette farklı olarak "وَيُرْوَى بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ" (ve bir kısmı bir kısmına dörülür) ifadesi kullanılmaktadır. Ayrıca rivayetin sonunda Tirmizî şunları eklemiştir: Bu haliyle hadis, hasen-sahih-gariptir. Ayrıca Ebû Hureyre'den de gelmektedir.

²⁶⁴ Zehebî, Siyer, X, 658. Tam adı: Ebû Ca'fer Abdullah b. Muhammed el-Müsnedî (v. 229)

²⁶⁵ Daha önce bahsedilen Abdurrezzâk b. Hemmam'dır

²⁶⁶ Daha önce bahsedilen Ma'mer b. Raşid'dir

²⁶⁷ Daha önce bahsedilen Hemmam b. Münebbih'dir

²⁶⁸ Buhârî, Tefsirü'l-Kuran, 286. (Tercüme: *Cennet ve Ateş münâkaşa ettiler. Ateş şöyle dedi: Ben kibirîliler ve cebbar kimselerle tercih olundum. Cennet de: Bana ne oldu ki, bana insanların yalnız zayıfları ve düşükleri giriyor? dedi. Allah Tebâreke ve Taâlâ da cennete şöyle buyurdu: Sen benim rahmetimsin, ben seninle kullarımdan dilediğime rahmet ederim. Ateşe de şöyle buyurdu: Sen sırf benim azâbımsın; ben seninle kullarımdan dilediğime azâb ederim. Bunların ikisi de dolacaktır. Fakat Ateş dolmak bilmez, en son Allah ona ayağını koyar. O da, "yetiştir, yetiştir, yetiştir!" der. İşte o zaman Ateş dolar, bir kısmı bir kısmına bürülür. Aziz ve Celil olan Allah, halkından hiçbir kimseye zulmetmez. Cennete gelince, Aziz ve Celil olan Allah, onun için yeniden birtakım halk yaratır).*

أَنْتَ عَذَابِي، أُصِيبُ بِكَ مِنْ أَشَاءٍ، وَلِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْكُمْ مِلْؤُهَا، قَالَ: فَأَمَّا الْجَنَّةُ، فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِنْ خَلْقِهِ أَحَدًا، وَإِنَّهُ يُنْشِئُ لِلنَّارِ مَنْ يَشَاءُ، فَيُلْقَوْنَ فِيهَا، فَتَقُولُ: هَلْ مِنْ مَزِيدٍ، ثَلَاثًا، حَتَّى يَضَعَ فِيهَا قَدَمَهُ فَتَمْتَلِئُ، وَيُرَدُّ بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ، وَتَقُولُ: قَطُّ قَطُّ قَطُّ 269

Ayrıca Buhârî’de bu ikisine de metin olarak yakın gelen şu rivayet te mevcuttur;

حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي الْأَسْوَدِ 270، حَدَّثَنَا حَرَمِيُّ 271، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: لَا يَزَالُ يُلْقَى فِي النَّارِ ح وَقَالَ لِي خَلِيفَةُ 272، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ 273، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، وَعَنْ مُعْتَمِرٍ 274 سَمِعْتُ أَبِي 275، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: لَا يَزَالُ يُلْقَى فِيهَا وَتَقُولُ: هَلْ مِنْ مَزِيدٍ، حَتَّى يَضَعَ فِيهَا رَبُّ الْعَالَمِينَ قَدَمَهُ، فَيَنْزَوِي بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ، ثُمَّ تَقُولُ: قَدْ، قَدْ، بَعْزُكَ وَكَرِيمُكَ، وَلَا تَزَالُ الْجَنَّةُ تَفْضُلُ، حَتَّى يُنْشِئَ اللَّهُ لَهَا خَلْفًا، فَيُسْكِنَهُمْ فَضْلَ الْجَنَّةِ 276

269 Buhârî, Tevhid, 7, 25. (Tercüme: Cennetle Ateş, Rabb’lerinin huzurunda tartışılar. Cennet, “Ya Rabb! Bana ne oldu ki, bana insanların yalnız zayıfları ve düşük olanları giriyor?” dedi. Ateş te, “ben büyüklenen kimselere tercih, olundum” dedi. Yüce Allah, Cennete, “sen benim rahmetimsin” buyurdu. Ateş’e de, “sen benim azabımsın, kullarımdan azâb etmek istediklerimi seninle azâb ederim. İkinizden herbirinizin dolmak hakkı vardır, buyurur”. Sonra (Resulullah) dedi ki: Cennet böyledir. Şüphesiz Allah, halkından hiçbir kimseye zulmetmez. Allah cehennem için yeniden dileyeceği kimseler yaratır da, bunlar oraya atılırlar. Bunun üzerine (Cehennem) “daha ziyâde var mı?” der. Nihayet Allah ona ayağını basar ve dolar. Bir kısmı bir kısmına reddolunup toplanır da, “yetişir, yetişir, yetişir!” der)

Müslim, Cennet, 34. İbn Ebi Ömer (v. 243), Süfyan b. Uyeyne, Abdullah b. Zekvan (v. 131), Abdurrahman b. Hürmüz ve Ebû Hureyre tarikiyle gelen rivayette farklı olarak, Cennet ve cehennemden bahsederken “فَقَالَتْ هَذِهِ” ifadesi kullanılmış, ayrıca “الْمَسَاكِينُ” (miskinler) lafzı geçmiştir; Müslim, Cennet, 35. Muhammed b. Rafi’, Şebabe b. Sevvar (v. 204), Verka b. Ömer (v. 162), Abdullah b. Zekvan, Abdurrahman b. Hürmüz ve Ebû Hureyre’den gelen bu tarikte farklı olarak “وَعَجْزُهُمْ” ifadesi geçmektedir. Ayrıca rivayetin sonunda şöyle bir ziyade bulunmaktadır: Bize Abdullah b. Avn el-Hilali’nin, ona da Ebû Süfyan yni Muhammed b. Humeyd’in, ona da Ma’mer (b. Raşid)’in, ona da Eyüb (b. Keysan)’ın rivayet ettiği, ona da (Muhammed) b. Sîrîn’in, ona da Ebû Hureyre’nin rivayet ettiği hadiste Nebi (s.a.v) şöyle buyurmuştur, “Cennet ve Ateş çekiştirler”. Bu hadis mana olarak Ebû Zinad’ın hadisiyle örtüşmektedir;

Müslim, Cennet, 36, Muhammed b. Rafi’, Abdurrezâk b. Hemmam, Ma’mer b. Raşid, Hemmam b. Münebbih ve Ebû Hureyre üzerinden gelen bir tarikte gelen rivayette farklı olarak, “الْمُسْحَرِينَ” ifadesi geçmektedir. Ayrıca, Osman b. Ebi Şeybe (v. 239), Cerir b. Abdulhamid, A’miş, Ebi Salih ve Ebû Sa’id el-Hudrî üzerinden gelen ikinci bir isnatta Resulullah (s.a.v.)’ın, “Cennet ve Ateş çekiştirler” buyurduğunu nakledip sonuna şu notu eklemiştir: Bu meyanda Ebû Hureyre’nin “ikiniz için de dolmak vardır” kavliyle hadisi zikrettiğini ancak sonrasındaki ziyadeleri zikretmediğini belirtir; Tirmizî, Sıfatü’l-Cennet, 22. Ebû Kureyb Muhammed b. el-‘Alai, Abde b. Süleyman, Muhammed b. Amr (v. 145), Ebû Seleme b. Abdurrahman ve Ebû Hureyre kanalıyla gelen hadiste farklı olarak “أَنْتَقِمُ بِكَ مِنْ شِفْتٍ” (Seninle dilediğimden intikam alırım) ve “أَرْحَمُ بِكَ مِنْ شِفْتٍ” (Seninle dilediğime rahmet ederim) ifadeleri geçmektedir).

270 Mizzî, Tehzîb, XXXIII, 85. Tam adı: Ebû Bekir b. Ebi Esved. (v. 223)

271 Mizzî, Tehzîb, V, 556. Tam adı: Haramî b. ‘İmare b. Ebi Hafsa. (v. 201)

272 Zehebî, Siyer, XI, 472. Tam adı: Halife b. Hayyat b. Halife b. Hayyat el-Uşfurî (v. 240)

273 Zehebî, Siyer, VI, 413. Tam adı: Sa’id b. Ebi Arube Mihran el-Adevî (v. 156)

274 Zehebî, Siyer, VIII, 477. Tam adı: Mu’temir b. Süleyman b. Tarhân et-Teymî (v. 187)

275 Zehebî, Siyer, VI, 195. Tam adı: Süleyman b. Tarhân et-Teymî (v. 143)

276 Buhârî, Tevhid, 7. (Tercüme: Bize Şu’be, Katâde’den; o da Enes (r.a)’ten nakletti ki, Nebi (s.a.v) şöyle buyurmuştur: Ateş’in içine devamlı atılır dururlar. (Buhârî) şöyle dedi: Bana Halîfe söyledi:

Son olarak Tirmizî’de, daha uzun bir metinle ve bazı ziyade bilgilerle gelen şöyle bir rivayet de mevcuttur;

Tirmizî Rivayeti

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: يَجْمَعُ اللَّهُ النَّاسَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ، ثُمَّ يَطْلُعُ عَلَيْهِمْ رَبُّ الْعَالَمِينَ، فَيَقُولُ: أَلَا يَتَّبِعُ كُلُّ إِنْسَانٍ مَا كَانُوا يَعْبُدُونَ، فَيَمْتَلَأُ لِصَاحِبِ الصَّلِيبِ صَلَيبُهُ، وَلِصَاحِبِ التَّصَاوِيرِ تَصَاوِيرُهُ، وَلِصَاحِبِ النَّارِ نَارُهُ، فَيَتَّبِعُونَ مَا كَانُوا يَعْبُدُونَ، وَيَنْقَى الْمُسْلِمُونَ فَيَطْلُعُ عَلَيْهِمْ رَبُّ الْعَالَمِينَ، فَيَقُولُ: أَلَا تَتَّبِعُونَ النَّاسَ؟ فَيَقُولُونَ: نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْكَ نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْكَ، اللَّهُ رَبُّنَا، وَهَذَا مَكَانُنَا حَتَّى نَرَى رَبَّنَا وَهُوَ يَأْمُرُهُمْ وَيُنَبِّئُهُمْ، ثُمَّ يَتَوَارَى ثُمَّ يَطْلُعُ فَيَقُولُ: أَلَا تَتَّبِعُونَ النَّاسَ؟ فَيَقُولُونَ: نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْكَ، نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْكَ، اللَّهُ رَبُّنَا، وَهَذَا مَكَانُنَا حَتَّى نَرَى رَبَّنَا وَهُوَ يَأْمُرُهُمْ وَيُنَبِّئُهُمْ قَالُوا: وَهَلْ تَرَاهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: وَهَلْ تُضَارُونَ فِي رُؤْيَا الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ؟ قَالُوا: لَا يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: فَإِنَّكُمْ لَا تُضَارُونَ فِي رُؤْيَا تِلْكَ السَّاعَةِ، ثُمَّ يَتَوَارَى ثُمَّ يَطْلُعُ فَيَعْرِفُهُمْ نَفْسَهُ، ثُمَّ يَقُولُ: أَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّبِعُونِي، فَيَقُولُ الْمُسْلِمُونَ وَيُوضَعُ الصِّرَاطُ، فَيَمْرُؤُونَ عَلَيْهِ مِثْلَ جِيَادِ الْخَيْلِ وَالرِّكَابِ، وَقَوْلُهُمْ عَلَيْهِ سَلَامٌ سَلَامٌ، وَيَبْقَى أَهْلُ النَّارِ فَيَطْرَحُ مِنْهُمْ فِيهَا فَوْجٌ، ثُمَّ يُقَالُ: هَلْ امْتَلَأَتْ؟ فَتَقُولُ: هَلْ مِنْ مَزِيدٍ ثُمَّ يُطْرَحُ فِيهَا فَوْجٌ، فَيُقَالُ: هَلْ امْتَلَأَتْ؟ فَتَقُولُ: هَلْ مِنْ مَزِيدٍ، حَتَّى إِذَا أُوعِيبُوا فِيهَا وَضَعَ الرَّحْمَنُ قَدَمَهُ فِيهَا وَأَرَاوَى بَعْضَهَا إِلَى بَعْضٍ، ثُمَّ قَالَ: قَطُ، قَالَتْ: قَطُ قَطُ، فَإِذَا أَدْخَلَ اللَّهُ أَهْلَ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ وَأَهْلَ النَّارِ النَّارَ، قَالَ: أَيُّ بِالْمَوْتِ مُلْتَبِّيًا، فَيُوقَفُ عَلَى السُّورِ الَّذِي بَيْنَ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَأَهْلِ النَّارِ، ثُمَّ يُقَالُ: يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ، فَيَطْلِعُونَ خَائِفِينَ، ثُمَّ يُقَالُ: يَا أَهْلَ النَّارِ، فَيَطْلِعُونَ مُسْتَبْشِرِينَ يَرْجُونَ الشَّفَاعَةَ، فَيُقَالُ لِأَهْلِ الْجَنَّةِ وَأَهْلِ النَّارِ: هَلْ تَعْرِفُونَ هَذَا؟ فَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ وَهَؤُلَاءِ: قَدْ عَرَفْنَاهُ، هُوَ الْمَوْتُ الَّذِي وَكَّلَ بِنَا، فَيُضْجَعُ فَيُذَبِّحُ دَبْحًا عَلَى السُّورِ الَّذِي بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، ثُمَّ يُقَالُ: يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ خُلُودٌ لَا مَوْتَ، وَيَا أَهْلَ النَّارِ خُلُودٌ لَا مَوْتَ²⁷⁷

Bana Yezîd b. Zuray' (v. 182) nakletti: Bana Saîd, Katâde'den; o da Enes (r.a)'ten ayrıca Mu'temir'den; o, şöyle demiştir: Ben babamdan işittim; o da Katâde'den; o da Enes b. Mâlik'ten ki, Nebi (s.a.v) şöyle buyurmuştur: Onun içine atılır dururlar. O (cehennem) da, "daha ziyâde var mı?" der. Ta ki Âlemlerin Rabbi ona ayağını koyar da, bázısı bázısına toplanıp, dürlülür. Sonra der ki, "yâ Rabbi! Sen'in izzetine ve keremine yemin ederim ki, yeter, yeter!". Ve cennet ise devamlı artıp büyüyecek, nihayet Allah onun için yeniden birtakım halk yaratıp da bunları kalan cennet fazlalığında iskân edecektir)

Müslim, Cennet, 38. Muhammed b. Abdullah er-Ruzzî (v. 231)'nin Abdulvehhab b. Atâ'dan, *Cehenneme "doldun mu?" diye sorulduğu, onun da "daha var mıdır?" dediği gün* ayetleri hakkında Sa'îd b. Mihran'dan, onun da Katade aracılığıyla Enes b. Malik'den rivayet ettiği hadiste aynı lafızlarla gelmiştir.

²⁷⁷ Tirmizî, Sıfatü'l-Cennet, 20. (Tercüme: Kıyamet günü Allah insanları büyük bir meydanda toplayacak ve âlemlerin Rabbi olan Allah onlara kendini gösterecek ve şöyle diyecektir: Herkes dünyada kulluk ettiği şeye uysun. Bunun üzerine Haç'a tapanlara haç, puta tapanlara put, ateşe tapanlara da ateş tasvir edilecek ve dünyada kulluk yaptıkları bu şeylere uyacaklardır. Geride sadece Müslümanlar kalacak ve Âlemlerin Rabbi olan Allah onlara şöyle buyuracaktır: Sizler de bu insanlara uymayacak mısınız? Onlar da diyecekler ki: Senden Allah'a sığınırız, senden Allah'a sığınırız. Allah'tır bizim Rabbimiz. Allah'ı görünceye kadar bizim yerimiz burasıdır. Allah onlara öylece emreder ve onları o sebat ettirir. Sonra tekrar kullarına sorar: Bu insanlara uymayacak mısınız? Yine o mü'minler derler ki: Senden Allah'a sığınırız, senden Allah'a sığınırız, Rabbimiz Allah'tır. Rabbimizi görünceye kadar bizim yerimiz burasıdır. Allah onlara öylece emreder de onları sebat ettirir. (Ashab) Dediler ki: Ey Allah'ın Rasûlü, Allah'ı görecek miyiz? Buyurdu ki: Dolunay gecesinde ayı görmekte güçlük çeker misiniz? Dediler ki: Hayır. O da buyurdu ki: Sizler o

4/24 إِنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ يَدَهُ بِاللَّيْلِ لِيَتُوبَ مُسِيءُ النَّهَارِ، وَيَبْسُطُ يَدَهُ بِالنَّهَارِ

لِيَتُوبَ مُسِيءُ اللَّيْلِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا

*Doğrusu Allah, gündüzün günah işleyenin tevbesini kabul etmek için geceleyin elini açar. Geceleyin günah işleyenin tevbesini kabul etmek için de gündüzün elini açar. Bu durum, ta güneş battığı yerden doğuncaya kadar devam eder.*²⁷⁸

Hadisin Tahriri:

Ali el-Kârî'nin bu lafızlarla rivayet ettiği hadis, Kütüb-i Tis'a eserlerinden Müslim ve Ahmed b. Hanbel'de geçmektedir;

Müslim Rivayeti

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ²⁷⁹، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَرْثَدَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عُبَيْدَةَ²⁸⁰، يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي مُوسَى²⁸¹، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَبْسُطُ يَدَهُ بِاللَّيْلِ لِيَتُوبَ مُسِيءُ النَّهَارِ، وَيَبْسُطُ يَدَهُ بِالنَّهَارِ لِيَتُوبَ مُسِيءُ اللَّيْلِ، حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا

gün onu görmekte hiçbir güçlük çekmeyeceksiniz. Sonra Allah o kullarının karşısına çıkıp kendini tanıttak ve "ben sizin Rabbinizim bana uyun" diyecek. Müslümanlar kalkıp kurulan sıratın üzerinden hızlı giden at ve develer gibi geçecekler. Sözleri şunlar olacak, "selamet ver, selamet ver". Geriye ateş ehli kalacaklar, onlardan bir gurup ateşe atıldıktan sonra şöyle denilecek, "doldun mu?" Cehennem de diyecek ki: "daha fazlası var mı?". Sonra bir gurup daha atılacak ve yine, "doldun mu?" denilecek. Ateş de: "daha fazlası var mı?" diyecek ateş ehlinin hepsi Ateşe dolduruldukları vakit Rahman olan Allah ayağını Ateş'in üzerine koyacak ve bir kısmı bir kısmına dürülecek. Sonra Allah, "yeter mi?" buyuracak Ateş de, "yeter yeter!" diyecektir. Allah Cennetlikleri Cennete, Ateş ehlini de ateşe koyduğunda ölüm boynundan çekilerek getirilecek Cennetliklerle Ateş ehli arasında bir sur üzerinde durdurulacak. Sonra, "Ey Cennetlikler!" diye seslenilecek, onlar da korkuyla bakacaklar sonra "Ey Ateş ehli!" denilecek onlar da sevinç içerisinde şefa'at umarak bakacaklar sonra hem Cehennemliklere hem de Cennetliklere; bunu tanıyor musunuz? Diye sorulacak bunlar da onlar da hep birlikte onu tanıyorlar o ölümdür diyecekler. Sonra o ölüm Cennetliklerle Ateş ehli arasındaki sur üzerinde bir koç şeklinde yatırılıp boğazlanacak ve şöyle denilecektir. "Ey Cennetlikler ebedilik var ölüm yok! Ey Ateş ehli ebedilik var ölüm yok!". Tirmizî devamında şöyle demiştir: Bu hadis hasen sahihtir. Rasûlullah (s.a.v.)'den buna benzer pek çok rivâyetler gelmektedir ve bu rivâyetlerin hepsinde görme meselesi olan insanların Rableri görmeleri, Allah'a ayak izafe edilmesi gibi benzeri şeylerden bahsedilmektedir. Sûfyân es Sevrî, Mâlik b. Enes, İbn'ül Mübarek, İbn Uyeyne, Vekî' ve başka imamlardan olan ilim adamlarının bu konudaki kabul ettikleri yol şudur: Bu hadisler rivâyet edilir biz bunlara inanırız fakat nasıldır diye sorulmaz. Hadisçilerin de kabul ettikleri görüş budur yani bu hadislerin aynen geldiği gibi rivâyet edilmesini ve bunlara inanılmasını gerektiğini yorum ve vehme gidilmemesi, "nasıl olabilir?" denmemesini tercih etmişlerdir. İşte ilim adamlarının seçtikleri ve gittikleri yol budur. Hadiste geçen: "Onlara kendini tanıtacaktır" sözünün manası ise onlara tecelli edip görünecektir demektir.

²⁷⁸ Ali el-Kârî, *Şerh*, s 69; Müslim, Cennet, 37.

²⁷⁹ Daha önce bahsedilen Şu'be b. el-Haccac'dır.

²⁸⁰ Mizzî, *Tehzîb*, XIV, 61. Tam adı: Âmir b. Abdullah b. Mes'ud. (v. 82)

²⁸¹ Ebû Musa el-Eş'arî'dir. (v. 50)

*Doğrusu Allah, gündüz günah işleyenin tevbesini kabul etmek için gece elini açar. Geceleyin günah işleyenin tevbesini kabul etmek için de gündüz elini açar. Bu durum, güneş battığı yerden doğuncaya kadar devam eder.*²⁸²

5/25 الحجر الأسود يمين الله تعالى في الأرض، يصفح بها عباده

*Hacerü'l-Esved, Allah teala'nın yeryüzündeki sağ elidir, onunla kullarına musafaha eder.*²⁸³

Hadisin Tahrici:

Bu hadis, Küttüb-i Tis'a merviyatı içerisinde bulunmamaktadır. Ancak İbn Huzeyme'nin Sahîh'inde merfu olarak, Abdurrezzâk'ın Musannef'inde de mevkuf bir rivayet olarak görebilmekteyiz. Sırayla şu şekildedir;

Küttüb-i Tis'a Dışındaki Rivayetler

ثَنَا الْحَسَنُ الرَّعَفَرِيُّ، ثَنَا سَعِيدُ بْنُ سُلَيْمَانَ، ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُؤَمِّلِ، سَمِعْتُ عَطَاءَ يُحَدِّثُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: يَأْتِي الرَّكْنُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْظَمَ مِنْ أَبِي قُبَيْسٍ لَهُ لِسَانٌ وَشَفَتَانِ يَتَكَلَّمُ عَنْ مَنْ اسْتَلَمَهُ بِالْيَمِينِ، وَهُوَ يَمِينُ اللَّهِ الَّتِي يُصَافِحُ بِهَا خَلْقَهُ²⁸⁴

أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ²⁸⁵، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ نَحْوَهُ قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ: وَحَدَّثْتُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ قَالَ: الرَّكْنُ هُوَ يَمِينُ اللَّهِ يُصَافِحُ بِهَا عَبْدَهُ قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ: فَحَدَّثْتُ بِهَا أَبِي²⁸⁶ فَقَالَ: سَمِعْتُ وَهْبَ بْنَ مُنْبِهِ هُوَ يَقُولُ: هُوَ يَمِينُ الْبَيْتِ. أَمَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ إِذَا لاقَى أَخَاهُ صَافَحَهُ بِيَمِينِهِ²⁸⁷

²⁸² Müslim, Cennet, 37. Devamında Muhammed b. Beşşar (v. 252), Ebû Dâvûd et-Tayalisi ve Şu'be b. el-Haccac şeklinde gelen senedle de aynı konuda hadis aktarıldığından bahseder; Ahmed b. Hanbel, XXXII, 295. Senedinde farklı olarak, Abdurrahman b. Mehdi'den başlamaktadır ve metni aynıdır. (Ayrıca s. 396'da Affan b. Müslim, Şu'be b. Haccac, Amr b. Mürre (v. 116), Ebû Ubeyde b. Abdullah (v. 82) ve Ebû Musa el-Eş'arî üzerinden gelen bir diğer tarik de mevcuttur. "اللَّيْلِ" ve "النَّهَارِ" kelimelerinin geliş sırasının farklı olması dışında metin aynıdır.)

²⁸³ Ali el-Kâri, Şerh, s. 69

²⁸⁴ İbn Huzeyme, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, IV, 221. (Tercüme: Kıyamet günü Rükun, Ebi Kubeys dağından daha büyük bir şekilde gelir, dili ve dudakları vardır. Onu bilinçli bir şekilde selamlamış olanlar hakkında konuşur ve o Allah'ın, kullarıyla musafaha ettiği sağ elidir)

²⁸⁵ Zehebî, Siyer, VI, 325. Tam adı: Abdulmelik b. Abdulaziz b. Cüreyc (v. 150)

²⁸⁶ Mizzi, Tehzîb, XXX, 300. Tam adı: Hemmam b. Nafi' el-Hâmirî. (v. ?)

²⁸⁷ Abdurrezzâk, Ebû Bekr Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî, el- Musannef, thk. Habiburrahman el-A'zamî, Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1982, V, 39, (Tercüme: Abdullah b. Abbas (r.a) şöyle demiştir: Rükun, Allah'ın sağ elidir; onunla kullarına musafaha eder. Abdurrezzâk dedi ki: bu hadisi babama naklettim, bana şöyle dedi: Vehb b. Münebbih'in (v. 110) şöyle dediğini işittim, "O, Beyt'in sağ elidir. Nasıl ki, bir adamın kardeşiyle karşılaştığında sağ eliyle musafaha ettiğini görürsün, işte öyledir")

Bu rivayelerde, farklı olarak geçen “الرَّحْمَنُ” kelimesinin aslında Hacerü'l-Esved'e nispet edilen bir kelime olduğunu İbn Hacer'in, Menasik hadislerinin konu edildiği kısımlarda yaptığı şerhlerden anlamak mümkündür.²⁸⁸ Bunlara ek olarak, Hâkim'in Müstedrek'inde de hadisin farklı bir tarikini görebilmekteyiz.²⁸⁹ Ayrıca mezkûr rivayet hakkında İbnü'l-Cevzî'nin ve Elbanî'nin bazı tenkidleri de mevcuttur.²⁹⁰

6/26 مَنْ فَاوَضَ الْحَجَرَ الْأَسْوَدَ فَإِنَّمَا يُفَاوِضُ كَفَّ الرَّحْمَنِ

*Kim Hacerü'l-Esved'e yönelirse, Allah'ın avucuna yönelmiş olur.*²⁹¹

Hadisin Tahriri:

Rivayet, bu lafız ve tema bütünlüğü içerisinde Kütüb-i Tis'a eserlerinden yalnızca İbn Mâce'de geçmektedir. Uzunca gelen rivayet şu şekildedir;

İbn Mâce Rivayeti

حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي سَوِيَّةٍ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ هِشَامٍ، يَسْأَلُ عَطَاءَ بْنَ أَبِي رَبَاحٍ عَنِ الرُّكْنِ الْيَمَانِيِّ، وَهُوَ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ، فَقَالَ عَطَاءٌ: حَدَّثَنِي أَبُو هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: وَكَلَّ بِهِ سَبْعُونَ مَلَكًا، فَمَنْ قَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً، وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً، وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ، قَالُوا: آمِينَ. فَلَمَّا بَلَغَ الرُّكْنَ الْأَسْوَدَ، قَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ مَا بَلَغَكَ فِي هَذَا الرُّكْنِ الْأَسْوَدِ؟ فَقَالَ عَطَاءٌ: حَدَّثَنِي أَبُو هُرَيْرَةَ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ فَاوَضَهُ، فَإِنَّمَا يُفَاوِضُ يَدَ الرَّحْمَنِ قَالَ لَهُ ابْنُ هِشَامٍ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَالطَّوْفُ؟ قَالَ عَطَاءٌ: حَدَّثَنِي أَبُو هُرَيْرَةَ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ طَافَ بِالْبَيْتِ سَبْعًا وَلَا يَتَكَلَّمُ، إِلَّا بِسُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، وَلَا حَوْلَ

²⁸⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-barî*, thk. Muhammed Fuad Abdalbaki, Daru'l-Marife, Beyrut, 1959, III, 477.

²⁸⁹ Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 627. Hadisi naklettikten sonra şöyle demiştir: Bu hadise şahid ve açıklayıcı olarak rivayet edilen hadisler de vardır. Ancak Buhârî ve Müslim'in şartlarından değildir. Çünkü onlar Ebi Harun Umare b. Cüveyn el-Abdi'den kabul etmemişlerdir.

²⁹⁰ İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-Mütenâhiye fi'l-ehâdisi'l-vâhiye*, thk. İrşadulhakk el-Eserî, İdaretü'l-Ulumi'l-Eseriyye, Faysalabad, 1981, II, 85. “Hacerü'l-Esved, Allah'ın yeryüzündeki sağ elidir, onunla kullarına musafaha eder.” mealıyla gelen, Cabir b. Abdullah sahabi ravisine nispet edilen merfu rivayet hakkında şöyle demiştir: Bu sahih olmayan bir hadistir. İshak b. Beşir'i, Ebû Bekir b. Ebi Şeybe ve diğerleri yalanlamıştır. Dârekutnî şöyle demiştir, “o, hadis uyduranlardandır.” Ve Ebû Ma'ser onun için zayıf demiştir. İbnü'l-Cevzî'nin sözü bitti. Ayrıca “Kıyamet günü Rükun, Ebi Kubeys dağından daha büyük bir şekilde gelir, dili ve dudakları vardır. Onu hakıyla selamlamış olanlara şehadet eder ve o Allah'ın, kullarıyla musafaha ettiği sağ elidir.” Mealıyla gelen ve Abdullah b. Amr sahabi ravisine dayandırılan rivayet hakkında şöyle demiştir: Bu sabit olmuş bir şey değildir. Ahmed (b. Hanbel) demiştir ki, “Abdullah b. Müemmil, hadisi inkâr edilenlerdendir”. Ve Ali b. Cüneyd de demiştir ki, “onun (hadisi) terkedilenlerden olduğundan şüpheleniyorum”; Elbanî, *el-Mevsuat*, thk. Şadi b. Muhammed b. Salim Ali Nu'man, Merkezü'l-Nu'man li'l-Buhus ve'd Derasetü'l-İslamiyye, Yemen, 2010, VI, 371. Bu hadisle ilgili “münker” ifadesini kullanmıştır.

²⁹¹ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 69; İbn Mâce, Menasik, 32.

وَلَا قُوَّةَ، إِلَّا بِاللَّهِ، مُخِيتٌ عَنْهُ عَشْرُ سَيِّمَاتٍ، وَكُتِبَتْ لَهُ عَشْرُ حَسَنَاتٍ، وَرُفِعَ لَهُ بِهَا عَشْرَةُ دَرَجَاتٍ، وَمَنْ طَافَ، فَتَكَلَّمَ وَهُوَ فِي تِلْكَ الْحَالِ، حَاضٍ فِي الرَّحْمَةِ بِرَجُلَيْهِ، كَحَائِضٍ الْمَاءِ بِرَجُلَيْهِ²⁹²

7/27 İN ALLAH'IN ADAMI KENDİ SURETİNDE YARATMIŞTIR

Allah Âdem'i kendi suretinde yaratmıştır.²⁹³

Hadisin Tahrici:

Rivayet, Buhârî ve Müslim dışındaki Kütüb-i Sitte kaynaklarında bulunamamıştır. Buhârî'de geçen şekli şöyledir;

Buhârî Rivayeti

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ²⁹⁴، عَنْ مَعْمَرٍ²⁹⁵، عَنْ هَمَّامٍ²⁹⁶، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ، طُولُهُ سِتُّونَ ذِرَاعًا، فَلَمَّا خَلَقَهُ قَالَ: اذْهَبْ فَسَلِّمْ عَلَى أَوْلِيكَ، النَّفَرِ مِنَ الْمَلَائِكَةِ، جُلُوسٌ، فَاسْتَمِعَ مَا يُحْيُونَكَ، فَإِنَّمَا تَحْيَيْتُكَ وَتَحْيَةُ ذُرِّيَّتِكَ، فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ، فَقَالُوا: السَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ، فَرَادَوْهُ: وَرَحْمَةُ اللَّهِ، فَكُلُّ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَلَى صُورَةِ آدَمَ، فَلَمْ يَزَلِ الْخَلْقُ يَنْقُصُ بَعْدَ حَتَّى الْآنَ²⁹⁷

²⁹² İbn Mâce, Menasik, 32. (Tercüme: Humeyd b. Ebî Sevîyye'nin (v. ?) şöyle dediği nakledilmiştir: Atâ b. Ebî Rabâh (v. 114), Ka'be'yi tavaf ederken İbn Hişam'ın (v.) kendisine şöyle soru sorduğunu duydum: İbn Hişam, Rüknu Yemânî hakkında sordu. Atâ bin Ebî Rabâh, Ebû Hureyre (r.a), Nebî (s.a.v)'in şöyle buyurduğunu bana rivayet etti, dedi, "Rüknu Yemânî'nin yanında 70 melek görevlendirilmiştir. Kim orada, 'Allahım şüphesiz ben senden af, dünyada ve âhirette afiyet dilerim. Ey Rabbimiz, bize dünyada iyiyi, ahirette de iyiyi ver ve bizi ateşin azabından koru' diye dua ederse o melekler âmin, derler". Atâ b. Ebi Rabâh Hacer'ül Esved'in bulunduğu yere ulaşınca İbn Hişam (ona), "Yâ Ebâ Muhammed! Şu Rüknu'l-Esved hakkında sana ne ulaşmış?" diye sordu. Bunun üzerine Atâ, "Ebû Hureyre (r.a), Resûlullah (s.a.v)'in şöyle buyurduğunu işittiğini bana rivayet etti," dedi: Kim Hacerü'l-Esved'e yönelirse, şüphesiz o kimse Rahman'ın eline yönelmiş olur. İbn Hişam, Atâ bin Ebi Rabâh'a, "Yâ Ebâ Muhammed! Tavaf hakkında bildiği nedir?" dedi. Atâ, "Ebû Hureyre (r.a), Resûlullah (s.a.v)'den şöyle buyurduğunu işittiğini bana rivayet etti," dedi: Kim Kâbe'yi yedi defa tavaf eder ve "Allah'ın her çeşit noksanlıklardan tenzih ederim. Hamd Allah'a mahsustur. Allah'tan başka ilah yoktur ve Allah en büyüktür. Allah'tan başka güç ve kuvvet sahibi yoktur" sözünden başka bir şey konuşmazsa, onun on günahı silinir, onun için on hasene yazılır ve onun mertebesi on derece yükselir. Kim de tavaf eder ve konuşursa, ayakları suya batan kimse gibi onun ayakları rahmete batar)

²⁹³ Ali el-Kâri, Şerh, s. 69; Buhârî, İsti'zân, 1; Müslim, el-Birr, 115.

²⁹⁴ Daha önce bahsedilen Abdurrezzâk b. Hemmam'dır.

²⁹⁵ Daha önce bahsedilen Ma'mer b. Raşid'dir.

²⁹⁶ Daha önce bahsedilen Hemmam b. Münebbih'dir.

²⁹⁷ Buhârî, İsti'zân, 1. (Tercüme: Allah Âdem'i kendi sureti üzere yarattı. Boyunun uzunluğu altmış zira idi. Allah onu yarattığı zaman: Git de meleklerden oturmakta olan şu topluluğa selâm ver ve onların senin selâmını nasıl karşıladıklarını dinle. Çünkü bu, hem senin, hem de zürriyetinin selâmlaşmasıdır, buyurdu. Bunun üzerine Âdem, meleklerle, "es-Selâmu aleykum" dedi. Onlar da, "es-Selâmu aleyke ve rahmetullâhi, dediler ve selâmlarına "ve rahmetullâhi" yi ilave ettiler. Cennete her giren kişi, Âdem'in sureti üzere girecektir. Âdem'den sonra gelen halk, şimdiye kadar ondan (boyundan) azalmaya devam ederek gelmiştir);

Müslim, Cennet, 28. Müslim'in şeyhi Muhammed b. Rafi' dışında sened ve metni aynıdır.

Müslim’de ise farklı olarak gelen şöyle bir rivayet mevcuttur;

Müslim Rivayeti

حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ، حَدَّثَنِي أَبِي²⁹⁸، حَدَّثَنَا الْمُثَنَّى²⁹⁹، ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، عَنِ الْمُثَنَّى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ³⁰⁰، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ³⁰¹، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَفِي حَدِيثِ ابْنِ حَاتِمٍ³⁰²، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا قَاتَلَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ، فَلْيَجْتَنِبِ الْوَجْهَ، فَإِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ³⁰³

26. “ALLAH TEÂLA EŞYAYI EŞYASIZ, YANİ YOKTAN VAR ETMİŞTİR. ALLAH TEÂLA EŞYAYI YARATMADAN ÖNCE EZELDE ONLARI BİLİYORDU. EŞYAYI TAKDİR VE KAZA EDEN O'DUR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî bir hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/28 أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمَ فَقَالَ لَهُ: اكْتُبْ قَالَ: رَبِّ وَمَاذَا أَكْتُبُ؟
قَالَ: أَكْتُبُ مَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

*Allah'ın yarattığı ilk şey kalemdir ve ona, “Yaz!” demiştir. O da, “Rabbim ne yazayım?” demiştir. (Allah da) “Kıyamete kadar olacak şeyleri yaz!” buyurmuştur.*³⁰⁴

Hadisin Tahrici:

Aliyyü'l-Kârî'nin bu lafızlarla naklettiği hadis, Kütüb-i Sitte'de yalnızca Tirmizî ve Ebû Dâvûd'da geçmektedir. Tirmizî'de geçen tarikleri şu şekildedir;

Tirmizî Rivayetleri

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الطَّيَالِسِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ سُلَيْمٍ، قَالَ: قَدِمْتُ مَكَّةَ فَلَقِيْتُ عَطَاءَ بْنَ أَبِي رَجَاحٍ فَقُلْتُ لَهُ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ، إِنَّ أَهْلَ الْبَصْرَةِ يَقُولُونَ فِي الْقَدْرِ، قَالَ: يَا بُنَيَّ، أَتَقْرَأُ الْقُرْآنَ؟

²⁹⁸ Zehebî, *Siyer*, XII, 138. Tam adı: Ali b. Nasr b. Ali el-Cehdamî (v. 187)

²⁹⁹ Buhârî, *Tarih*, VII, 418, Tam adı: Ebû Sa'îd Müsenna b. Sa'îd el-Dübbe'i (v. ?)

³⁰⁰ Daha önce bahsedilen Katade b. Di'ame'dir

³⁰¹ Mizzî, *Tehzîb*, XXXIII, 60. Tam adı: Yahya b. Malik el-Ezdî. (v. 80)

³⁰² Bulunamamıştır.

³⁰³ Müslim, el-Birr, 115. (Tercüme: Biriniz kardeşiyle kavga ederse yüzden kaçın! Çünkü Allah Âdem'i kendi suretinde yaratmıştır)

³⁰⁴ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 73; Tirmizî, Kader, 17.

قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: فَافْرَأِ الرُّحُفَ، قَالَ: فَقَرَأْتُ: {حَمِّ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِّي حَكِيمٌ} فَقَالَ: أَتَدْرِي مَا أُمُّ الْكِتَابِ؟ قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: فَإِنَّهُ كِتَابُ كَتَبَهُ اللَّهُ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَقَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ الْأَرْضَ، فِيهِ إِنَّ فِرْعَوْنَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ، وَفِيهِ تَبَّتْ يَدَا أَبِي هَبٍ وَتَبَّ، قَالَ عَطَاءٌ: فَلَقِيتُ الْوَلِيدَ بْنَ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ، صَاحِبَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلْتُهُ: مَا كَانَتْ وَصِيَّتُهُ أَيْبُكَ عِنْدَ الْمَوْتِ؟ قَالَ: دَعَانِي أَبِي فَقَالَ لِي: يَا بُنَيَّ، اتَّقِ اللَّهَ، وَاعْلَمْ أَنَّكَ لَنْ تَتَّقِيَ اللَّهَ حَتَّى تُؤْمِنَ بِاللَّهِ وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ كُلِّهِ حَيْرُهُ وَشَرُّهُ، فَإِنْ مِتُّ عَلَى غَيْرِ هَذَا دَخَلْتَ النَّارَ، إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمَ، فَقَالَ: اكْتُبْ، فَقَالَ: مَا أَكْتُبُ؟ قَالَ: اكْتُبِ الْقَدَرَ مَا كَانَ وَمَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى الْأَبَدِ ³⁰⁵

Ayrıca senedi aynı yollarla gelen bir başka tarikinde hadis, bazı kısaltmalarla Tirmizî’de şu şekilde de rivayet edilmiştir;

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الطَّيَالِسِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ سُلَيْمٍ، قَالَ: قَدِمْتُ مَكَّةَ فَلَقِيتُ عَطَاءَ بْنَ أَبِي رَجَاحٍ فَقُلْتُ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ إِنَّ نَاسًا عِنْدَنَا يَقُولُونَ فِي الْقَدَرِ، فَقَالَ عَطَاءٌ: لَقِيتُ الْوَلِيدَ بْنَ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمَ، فَقَالَ لَهُ: اكْتُبْ، فَجَرَى بِمَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى الْأَبَدِ " وَفِي الْحَدِيثِ قِصَّةٌ ³⁰⁶

Ebû Dâvûd’da ise şu şekilde verilmektedir;

Ebû Dâvûd Rivayeti

³⁰⁵ Tirmizî, Kader, 17. (Tercüme: Abdulvahid b. Süleym (v. ?) dedi ki: Mekke’ye geldim ve Atâ b. Ebi Rebah (v. 114) ile karşılaştım. Ona dedim ki, “Ey Ebâ Muhammed! Basralılar kader hakkında konuşuyorlar.” Bana dedi ki, “Ey Evladım, sen Kuran okuyor musun?”. “Evet” dedim. Dedi ki “Zuhruf Suresi’ni oku”. Ben de okudum *Ha, mim. Apaçık olan Kitap’a yemin olsun. Biz onu, belki akledesiniz diye Arapça bir Kuran yaptık. Şüphesiz o, katımızda yüce ve hikmetli olan Ümmü’l-Kitap’tadır*. Sonra dedi ki, “Ümmü’l-Kitap nedir biliyor musun?”. “Allah ve Rasulu en iyisini bilir” dedim. O da dedi ki, “O, Allah’ın gökleri yaratmadan önce ve yerleri yaratmadan önce yazdığı kitaptır. Onda Firavun’un Ateş’te olacağı da vardır, *Ebi Leheb’in elleri kurusun. Ve kurudu da* ayetleri de vardır.” Ve sonra Atâ dedi ki: Resulullah’ın (s.a.v) sahabeti Velid b. Ubade b. Samit’le (v. 71) karşılaştım, ona şöyle sordum, “babam sana ölümü sırasında ne vasiyet etti?”. Dedi ki, “babam bana dua etti ve şöyle dedi: Oğulcuğum Allah’tan sakın ve bil ki, Allah’a iman etmedikçe, kaderin hayrının ve şerrinin tamamına iman etmedikçe O’ndan sakınmış olmayacaksın. Olur da bunun dışında bir şey üzere ölürsen ateşe girdin demektir. Ben Resulullah’tan (s.a.v) şöyle işittim ki; Allah’ın yarattığı ilk şey kalemdir ve ona, ‘Yaz!’ demiştir. O da, ‘ne yazayım?’ demiştir. (Allah da) ‘Kaderde olmuş olan ve ebediyete kadar olacak olan şeyleri yaz!’ buyurmuştur.) Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Hadis, bu haliyle garib bir hadistir.

³⁰⁶ Tirmizî, Tefsirü’l-Kuran, 66. (Tercüme: Abdulvahid b. Süleym şöyle demiştir: Mekke’ye geldim Atâ b. Ebi Rebah ile karşılaştığımda: “Ey Ebû Muhammed! Bizim o taraflarda bazı kişiler kader konusunda konuşuyorlar” dedim. Atâ şöyle dedi. “Ben Ubâde b. Sâmit’in oğlu Velid ile karşılaştım o şöyle demişti: Babam bana Resulullah (s.a.v.)’den şöyle işittiğini söyledi: Allah’ın yarattığı ilk şey kalemdir sonra o kaleme yaz dedi. O da sonsuza kadar olacak şeyleri yazdı). Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadiste kısaltma vardır. Bu hadis hasen garibtir. Bu konuda İbn Abbas’tan da hadis rivâyet edilmiştir.

حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مَسَافِرٍ الْهَنْدِيُّ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ رَبَاحٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي عَبْلَةَ، عَنْ أَبِي حَفْصَةَ³⁰⁷، قَالَ: قَالَ عِبَادَةُ بْنُ الصَّامِتِ لَابْنِهِ: يَا بُنَيَّ إِنَّكَ لَنْ تَجِدَ طَعْمَ حَقِيقَةِ الْإِيمَانِ حَتَّى تَعْلَمَ أَنَّ مَا أَصَابَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَكَ، وَمَا أَخْطَاكَ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَكَ، سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنْ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمَ، فَقَالَ لَهُ: اكْتُبْ، قَالَ: رَبِّ، وَمَاذَا أَكْتُبُ؟ قَالَ: اكْتُبْ مَقَادِيرَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ، يَا بُنَيَّ، إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "مَنْ مَاتَ عَلَى غَيْرِ هَذَا فَلَيْسَ مِنِّي"³⁰⁸

27. “DÜNYA’DA DA AHİRETTE DE ALLAH’IN DİLEMESİ, İLMİ, KAZASI, KADERİ VE LEVHİ MAHFUZ YAZDIKLARI DIŞINDA BİR ŞEY OLMAZ. ANCAK ALLAH’IN YAZMASI NİTELEME ŞEKLİNDEDİR, HÜKÜM ŞEKLİNDE DEĞİLDİR. KAZA, KADER VE MEŞİYET ALLAH’IN EZELİ SIFATLARIDIR, BUNLARIN DA KEYFİYETİ BİZCE MALUM DEĞİLDİR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî sekiz hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/29 أَنْ مَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ

*Allah’ın dilediği olur, dilemediği olmaz.*³⁰⁹

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet, Kütüb-i Sitte eserleri içerisinde yalnızca Ebû Dâvûd’da geçmektedir. Şu şekildedir;

Ebû Dâvûd Rivayeti

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو، أَنَّ سَالِمًا الْقُرَاءَ، حَدَّثَهُ أَنَّ عَبْدَ الْحَمِيدِ مَوْلَى بَنِي هَاشِمٍ، حَدَّثَهُ أَنَّ أُمَّهُ³¹⁰ حَدَّثَتْهُ وَكَانَتْ تَخْدُمُ بَعْضَ بَنَاتِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّ ابْنَةَ النَّبِيِّ³¹¹

³⁰⁷ Mizzî, Tehzîb, V, 414, Tam adı: Hubeyş b. Şerif el-Habeşi. (v. ?)

³⁰⁸ Ebû Dâvûd, Sünnet, 17. (Tercüme: Ubade b. Samit (r.a) oğluna şöyle demiştir: Ey oğulcuğum, sana isabet edecek olan şeyin şaşmayacağını, sana isabet etmeyecek şeyin de sana erişmeyeceğini bilmedikçe hakiki imânın tadını bulamazsın. Nitekim ben Resulullah (s.a.v)’in (şöyle) buyurduğunu işittim, “Allah’ın ilk yarattığı şey kalemdir. Sonra ona, “Yaz!” demiştir.. (Kalem), “Ey Rabbim neyi yazayım”, dedi (Yüce Allah’da), “Kıyamet kopuncaya kadar olacak olan herşeyin kaderini yaz!” buyurdu.” Ey Oğulcuğum! Ben Resulullah (s.a.v)’i, “Bundan başka bir şey üzerinde ölen kimse benden değildir” derken (de) işittim)

³⁰⁹ Ali el-Kârî, Şerh, s. 78; Ebû Dâvûd, Edep, 109.

³¹⁰ Mizzî, Tehzîb, XXXV, 394, Tam adı: Ümmü Abdulhamid Mevla Benî Hişam. (v. ?)

³¹¹ Kim olduğu bulunamamıştır.

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدَّثَتْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُعَلِّمُهَا فَيَقُولُ: قُولِي حِينَ تُصْبِحِينَ سُبْحَانَ اللَّهِ، وَتُحَمِّدِيهِ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ مَا شَاءَ اللَّهُ، كَانَ وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ فَإِنَّهُ مَنْ قَاهَنَّ حِينَ يُصْبِحُ خُفِظَ حَتَّى يُمْسِيَ، وَمَنْ قَاهَنَّ حِينَ يُمْسِي خُفِظَ حَتَّى يُصْبِحَ³¹²

2/30 وقد احتج سارق على عمر رضي الله عنه بالقدر، قال: فأنا أقطع

يدك بقضاء الله وقدره

*Bir hırsız, Ömer (r.a) 'a kaderi delil getirmişti, o da demişti ki: Ben de senin elini Allah 'ın kazası ve kaderiyle kesiyorum.*³¹³

Hadisin Tahrici:

Bir mevkuf haber olarak değerlendirilebilecek bu rivayet, Kütüb-i Tis'a eserlerinde bulunamamıştır. Ayrıca farklı bir tali kaynakta da izine rastlanılmamıştır. Hakkında herhangi bir uydurma ithamına da rastlanmamıştır.

3/31 أَفْتَلُومُنِي عَلَى أَنْ عَمِلْتُ عَمَلًا كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَيَّ أَنْ أَعْمَلَهُ قَبْلَ أَنْ

يَخْلُقَنِي بِأَرْبَعِينَ سَنَةً

*Allah 'ın beni yaratmadan kırk sene önce yapacağımı yazdığı bir işten dolayı beni suçluyor musun?*³¹⁴

Hadisin Tahrici:

Hadis Kütüb-i Sitte içerisinde benzer lafızlar ve farklı tariklerle rivayet edilmiştir. Buhârî'de beş³¹⁵, Müslim'de dört³¹⁶, Tirmizî³¹⁷, Ebû Dâvûd³¹⁸ ve İbn Mâce'de³¹⁹ birer tarikle gelen rivayetin Buhârî'de geçen şekilleri şöyledir;

³¹² Ebû Dâvûd, Edep, 109. (Tercüme: Haşimoğullarının azadlı kölesi Abdulhamid (v. ?), Nebi (s.a.v) 'nin kızlarından bazısına hizmette bulunmuş olan annesinin kendisine, Nebi (s.a.v) 'in kızının şöyle dediğini rivayet etmiştir: Nebi (s.a.v) ona birşeyler öğretirmiş ve şöyle dermiş, "Sabahladığında de ki, Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederim, ona hamd ederim ve Allah'tan başka kuvvet sahibi yoktur, ancak Allah'ın dilediği olur, dilemediği olmaz. Her kim, sabahladığında bunu söylerse, akşama kadar korunur ve her kim, akşamladığında bunu söylerse, sabahlayana kadar korunur)

³¹³ Ali el-Kârî, Şerh, s. 78

³¹⁴ Ali el-Kârî, Şerh, s. 78-79; Buhârî, Ehadisü'l-Enbiya, 30; Müslim, Kader, 13.

³¹⁵ Buhârî, Ehadisü'l-Enbiya, 30; Kader, 11; Tevhid, 37; Tefsir, 210, 212.

³¹⁶ Müslim, Kader, 13, 14, 15.

³¹⁷ Tirmizî, Kader, 2.

³¹⁸ Ebû Dâvûd, Sünnet, 17.

³¹⁹ İbn Mâce, İftitahü'l-Kitab, 11.

Buhârî Rivayetleri

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ³²⁰، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اخْتَجَّ آدَمُ وَمُوسَى، فَقَالَ لَهُ مُوسَى: أَنْتَ آدَمُ الَّذِي أَخْرَجْتَكَ خَطِيئَتِكَ مِنَ الْجَنَّةِ، فَقَالَ لَهُ آدَمُ: أَنْتَ مُوسَى الَّذِي اصْطَفَاكَ اللَّهُ بِرِسَالَاتِهِ وَبِكَلامِهِ، ثُمَّ تَلَوْنِي عَلَى أَمْرِ قُدِيرٍ عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ أُخْلَقَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى مَرَّتَيْنِ³²¹

حَدَّثَنَا الصَّلْتُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا مَهْدِيُّ بْنُ مَيْمُونٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِيرِينَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: التَقَى آدَمُ وَمُوسَى، فَقَالَ مُوسَى لآدَمَ: أَنْتَ الَّذِي أَشَقَيْتَ النَّاسَ وَأَخْرَجْتَهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ؟ قَالَ آدَمُ: أَنْتَ مُوسَى الَّذِي اصْطَفَاكَ اللَّهُ بِرِسَالَتِهِ، وَاصْطَفَاكَ لِنَفْسِهِ وَأَنْزَلَ عَلَيْكَ التَّوْرَةَ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَوَجَدَهَا كُتِبَ عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ يُخْلَقَنِي، قَالَ: نَعَمْ، فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى³²²

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ³²³، قَالَ: خَفِظْنَاهُ مِنْ عَمْرٍو³²⁴، عَنْ طَاوُسٍ³²⁵: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: اخْتَجَّ آدَمُ وَمُوسَى، فَقَالَ لَهُ مُوسَى: يَا آدَمُ أَنْتَ أَبُونَا خَيَّبْتَنَا وَأَخْرَجْتَنَا مِنَ الْجَنَّةِ،

³²⁰ Daha önce bahsedilen ez-Zühri'dir.

³²¹ Buhârî, Ehadisü'l-Enbiya, 30. (Tercüme: Âdem ve Musa (a.s) çekiştirler. Musa ona dedi ki, "Sen, hatası yüzünden Cennetten çıkarılan Âdemsin". Âdem de ona dedi ki, "Sen, Allah'ın risaleti ve kelamı için seçtiği, sonrada beni, kaderime daha ben yaratılmadan önce yazılmış bir işten dolayı suçlayan Musasın". Resulullah (s.a.v) buyurdu ki, "Böylece Âdem, Musa'ya üstün gelmiş oldu" ve bunu iki kere tekrarladı);

Buhârî, Tevhid, 37. Yahya b. Bükeyr'in el-Leys (b. Sa'id)'den, onun da Ukayl (b. Halid)'den, onun da İbn Şihab (ez Zühri)'den, onun da Humeyd b. Abdurrahman'dan (v. 95) Ebû Hureyre kanalıyla gelen rivayette farklı olarak "أَنْتَ آدَمُ الَّذِي أَخْرَجْتَ ذُرِّيَّتَكَ مِنَ الْجَنَّةِ" (Sen zürriyetini cennetten çıkaran Âdemsin)

ifadeleri yer almaktadır;

Müslim, Kader, 14. Kuteybe b. Sa'id'in Malik b. Enes'den, onun da Ebi'z Zinad (Abdullah b. Zekvan)'dan, onun da el-A'rec (Abdurrahman b. Hürmüz)'den Ebû Hureyre kanalıyla naklettiği rivayette farklı olarak "فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى" (Âdem, Musa'a üstün geldi) ifadeleri başta yer almaktadır.

Ayrıca "أَعْطَاهُ اللَّهُ عِلْمَ كُلِّ شَيْءٍ وَاصْطَفَاهُ عَلَى النَّاسِ" (yoldan çıkardın) ve "أَعْوَيْتَ" (ilmini verdiği ve insanlar üzerine seçtiği) kelimeleri tercih edilmiştir;

Müslim, Kader, 15. Züheyr b. Harb'in, Muhammed b. Hatim b. Meymun'dan (v. 235), onun da Yakub b. İbrahim'den (v. 208), onun da babasından (İbrahim b. Sa'id ez-Zühri. V. 183), onun da İbn Şihab (ez-Zühri)'den, onun da Humeyd b. Abdurrahman'dan Ebû Hureyre kanalıyla naklettiği hadisin metni aynıdır. Hadisin devamında Müslim, Amr en-Nâkîd (v. 232) üzerinden gelen, İbn Rafi' üzerinden gelen ve Muhammed b. Minhal ed-Darir üzerinden gelen üç farklı tariki daha zikretmiştir. Hepsisi de Ebû Hureyre'den nakledilmiştir.

³²² Buhârî, Tefsir, 210. (Tercüme: Âdem ve Musa (a.s) karşılaştılar; Musa Âdem'e dedi ki, "Sen, insanları bedbaht eden ve cennetten çıkaran kişi misin?". Âdem de ona dedi ki, "Sen, Allah'ın risaleti ve kendisi için seçtiği, kendisine tevrati indirdiği Musa mısın?". (Musa) "Evet" dedi. (Âdem) dedi ki, "İşte sen onu (hatamı) buldun ki, o bana daha yaratılmamdan önce (kaderime) yazılmıştı." Musa da, "evet dedi". Resulullah (s.a.v) buyurdu ki, "Böylece Âdem, Musa'ya üstün gelmiş oldu")

Tefsir, 212. Kuteybe b. Sa'id, Eyüb b. Neccar (v. ?), Yahya b. Ebi Kesir ve Ebû Seleme b. Abdurrahman kanalıyla Ebû Hureyre'ye bağlanan tarikte farklı olarak "أَخْرَجْتَ النَّاسَ مِنَ الْجَنَّةِ بِذَنْبِكَ" (Sen insanları günahınla cennetten çıkardın) ifadesi "أَوْ قَدَرُهُ عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ يُخْلَقَنِي" (veya Allah'ın ben yaratılmadan önce kaderime yazdığı) ifadeleri geçmektedir.

³²³ Daha önce bahsedilen Süfyan b. Uyeyne'dir.

³²⁴ Zehebî, Siyer, V, 300. Tam adı: Amr b. Dinar Ebû Muhammed el-Cümeihî (v. 126)

³²⁵ Daha önce bahsedilen Tavus b. Keysan'dır.

قَالَ لَهُ آدَمُ: يَا مُوسَى اصْطَفَاكَ اللَّهُ بِكَلَامِهِ، وَخَطَّ لَكَ يَدَيْهِ، أَتُلُومُنِي عَلَى أَمْرِ قَدَرَهُ اللَّهُ عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَنِي بِأَرْبَعِينَ سَنَةً؟ فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى، فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى ثَلَاثًا³²⁶

Ayrıca Müslim’de farklı olarak şu şekilde geçmektedir;

Müslim Rivayetleri

حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مُوسَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُوسَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ الْأَنْصَارِيِّ، حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ، حَدَّثَنِي الْحَارِثُ بْنُ أَبِي ذُبَابٍ، عَنْ يَزِيدَ وَهُوَ ابْنُ هُرْمَزٍ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجُ، قَالَا: سَمِعْنَا أَبَا هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: احْتَجَّ آدَمُ وَمُوسَى عَلَيْهِمَا السَّلَامُ عِنْدَ رَبِّهِمَا، فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى، قَالَ مُوسَى: أَنْتَ آدَمُ الَّذِي خَلَقَكَ اللَّهُ يَدَيْهِ وَنَفَخَ فِيكَ مِنْ رُوحِهِ، وَأَسْجَدَ لَكَ مَلَائِكَتُهُ، وَأَسْكَنَكَ فِي جَنَّتِهِ، ثُمَّ أَهْبَطْتَ النَّاسَ بِخَطِيئَتِكَ إِلَى الْأَرْضِ، فَقَالَ آدَمُ: أَنْتَ مُوسَى الَّذِي اصْطَفَاكَ اللَّهُ بِرِسَالَتِهِ وَبِكَلَامِهِ وَأَعْطَاكَ الْأَلْوَابَ فِيهَا تَبْيَانُ كُلِّ شَيْءٍ وَقَرَّبَكَ لِيْجًا، فَبِكَمَّ وَجَدْتَ اللَّهُ كَتَبَ التَّوْرَةَ قَبْلَ أَنْ أُخْلَقَ، قَالَ مُوسَى: بِأَرْبَعِينَ عَامًا، قَالَ آدَمُ: فَهَلْ وَجَدْتَ فِيهَا *وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى*، قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: أَتُلُومُنِي عَلَى أَنْ عَمِلْتُ عَمَلًا كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَيَّ أَنْ أَعْمَلَهُ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَنِي بِأَرْبَعِينَ سَنَةً؟ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى³²⁷

³²⁶ Buhârî, Kader, 11. (Tercüme: Âdem ve Musa (a.s) çekiştiler. Musa ona dedi ki, “Ey Âdem! Sen bizi başarısızlığa uğratan ve cennetten çıkaran babamızsın”. Âdem de ona dedi ki, “Ey Musa! Allah seni kelamına seçti ve eliyle senin lehine çizdi, şimdi, kaderime daha ben yaratılmadan kırk sene önce yazılmış bir işten dolayı beni suçluyor musun?”. Resulullah (s.a.v) buyurdu ki, “Böylece Âdem, Musa’ya üstün gelmiş oldu” ve bunu üç kere tekrarladı). Devamında Buhârî, aynı hadisi Süfyan (b. Uyeyne)’nin Ebû Zinad (Abdullah b. Zekvan)’dan, onun da el-A’rec (Abdurrahman b. Hürmüz)’den Ebû Hureyre kanalıyla Nebi (s.a.v)’den naklettiği bilgisini eklemiştir; Müslim, Kader, 13. Muhammed b. Hatim (v. 235)’in İbrahim b. Dinar’dan (v. 232), onun da İbn Ebi Ömer el-Mekkî’den (v. 243), onun da Ahmed b. Abdetü’l-Dabbî’den (v. 245), onun da Süfyan b. Uyeyne’den, onun da Amr b. Dinar’dan, onun da Tavus b. Keysan’dan Ebû Hureyre kanalıyla naklettiği hadis metin yönünden aynıdır; Ebû Dâvûd, Sünnet, 17. Müsedded (b. Müserhed)’in, Süfyan (b. Uyeyne)’den, onun da Ahmed b. Salih (v. 248)’den, onun da rivayet ettiği, ayrıca Süfyan b. Uyeyne’nin başka bir tarikle Amr b. Dinar’dan, onun da Tavus’tan Ebû Hureyre aracılığıyla işiterek naklettiği hadiste farklı olarak “حَطَّ” (üç kere söyledi) ifadeleri geçmekte, ancak “ثَلَاثًا” (Allah’ın eliyle sana tevrati çizdiği) ifadeleri geçmekte; Sonrasında Ebû Dâvûd, Ahmed b. Salih, Amr (b. Dinar) ve Tavus (b. Keysan)’dan oluşan ikinci bir Ebû Hureyre senedinden daha bahseder; İbn Mâce, İftitahü’l-Kitab, 11. Hişam b. Ammar (v. 245)’in Yakup b. Humeyd b. Kasib’den (v. 241), onun da Süfyan b. Uyeyne’den, onun da Amr b. Dinar’dan Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği hadiste farklı olarak “حَطَّ لَكَ التَّوْرَةَ يَدَيْهِ” ve “يَذُنُّكَ” ifadeleri geçmektedir.

³²⁷ Müslim, Kader, 15. (Tercüme: Âdem ve Musa (a.s) Rabbleri katında çekiştiler, sonucunda Âdem, Musa’ya üstün geldi. Musa dedi ki, “Sen, Allah’ın eliyle yarattığı ve içine kendi ruhundan üflediği, meleklerini secde ettirdiği ve Cennete yerleştirdiği, sonra hatasıyla insanları yeryüzüne indiren kişisin”. Âdem de ona dedi ki, “Sen, Allah’ın risaletine ve kelamına seçtiği, kendisine, içinde herşeyin açıklamasının bulunduğu levhalar verdiği ve kendisine sırdaş olarak yakınlaştırdığı Musası. Peki, Allah, Tevrat’ı ben yaratılmadan kaç yıl önce yazdı?”. (Musa) dedi ki, “Kırk sene”. Peki, sen onun içinde *Âdem Rabbine asi oldu ve yolunu şaşırdı* ayetlerini bulmuş muydun?”. (Musa) dedi ki, “evet”. (Bunun üzerine Âdem) “O halde, Allah’ın beni yaratmadan kırk sene önce yapacağını yazdığı amelim için beni suçluyor musun?” Resulullah (s.a.v) buyurdu ki, “Âdem, Musa’ya üstün geldi”)

Hadis, Tirmizî’de şu şekilde geçmektedir;

Tirmizî Rivayeti

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ عَنْ عَرَبِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي³²⁸، عَنْ سُلَيْمَانَ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: احْتَجَّ آدَمُ وَمُوسَى، فَقَالَ مُوسَى: يَا آدَمُ أَنْتَ الَّذِي خَلَقَكَ اللَّهُ بِيَدِهِ وَنَفَخَ فِيكَ مِنْ رُوحِهِ، أَعُوَيْتَ النَّاسَ وَأَخْرَجْتَهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ، قَالَ: فَقَالَ آدَمُ: وَأَنْتَ مُوسَى الَّذِي اصْطَفَاكَ اللَّهُ بِكَلَامِهِ أَتُلَوِّمُنِي عَلَى عَمَلٍ عَمِلْتُهُ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ، قَالَ: فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى³²⁹

4/32 إِذَا ذَكَرَ الْقَدْرُ فَأَمْسِكُوا

*Kaderden bahsedildiği zaman susun.*³³⁰

Hadisin Tahrici:

Mezkur hadis, Kütüb-i Sitte ve Tis’a eserleri içerisinde bulunamamıştır. Ayrıca herhangi bir mevzuat eserinde de görülmemiştir.

5/33 الْحَيْرُ كُلُّهُ فِي يَدَيْكَ، وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ

*Hayrın hepsi senin elindedir ve şer, sana nispet edilemez.*³³¹

Hadisin Tahrici:

Hadis, daha uzunca bir dua rivayetinin içerisinde yer almaktadır. Kütüb-i Sitte’de Buhârî dışındaki kaynaklarda yer almaktadır. Müslim’de geçen hali şu şekildedir;

Müslim Rivayetleri

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْمُقَدَّمِيُّ، حَدَّثَنَا يُوسُفُ الْمَاجِشُونُ، حَدَّثَنِي أَبِي³³²، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ كَانَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ، قَالَ: وَجَّهْتُ وَجْهِي لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ خَائِفًا، وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، إِنَّ صَلَاتِي، وَنُسُكِي، وَمَحْيَايَ، وَمَمَاتِي

³²⁸ Daha önce bahsedilen Süleyman b. Tarhân’dır.

³²⁹ Tirmizî, Kader, 2. (Tercüme: Âdem ve Musa (a.s) Rabbleri katında çekiştiler. Musa dedi ki, “Sen, Allah’ın eliyle yarattığı ve içine kendi ruhundan üflediği, sonra insanları yoldan saptıran ve Cennetten çıkaran kişisin”. Âdem de ona dedi ki, “Sen, Allah’ın kelamına seçtiği, Musasın. Beni, Allah’ın gökleri ve yerleri yaratmadan önce yapacağımı yazdığı amelim için mi suçluyorsun?” (Resulullah) buyurdu ki, “Âdem, Musa’ya üstün geldi”). Tirmizî devamında şöyle demiştir. Bu konuda Ömer ve Cündüp’den de hadis rivâyet edilmiştir. Bu hadis Süleyman et Teymî’nin, A’mes’den rivâyeti olarak bu şekilde hasen sahih garibtir. A’mes’in bazı arkadaşları A’mes’den, Ebû Salih’den ve Ebû Hüreyre’den bu hadisin bir benzerini aktarmışlardır. Bir kısım kimselerde A’mes’den, Ebû Salih’den, Ebû Saîd’den diyerek rivâyet ettiler. Aynı hadis değişik bir şekilde Ebû Hüreyre’den yine rivâyet edilmiştir.

³³⁰ Ali el-Kâri, Şerh, s. 79.

³³¹ Ali el-Kâri, Şerh, s. 80;

³³² Zehebî, Siyer V, 370. Tam adı: Ebû Yusuf Yakub b. Dinar el-Macişûn (v. 124)

اللَّهُ رَبِّ الْعَالَمِينَ، لَا شَرِيكَ لَهُ، وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْمَلِكُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَنْتَ رَبِّي، وَأَنَا عَبْدُكَ، ظَلَمْتُ نَفْسِي، وَاعْتَرَفْتُ بِذَنْبِي، فَاعْفُ عَنِّي دُنُوبِي جَمِيعًا، إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، وَاهْدِنِي لِأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ، وَاصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ، لَبِيتُكَ وَسَعَدَيْكَ وَالْخَيْرَ كُلَّهُ فِي يَدَيْكَ، وَالشَّرَّ لَيْسَ إِلَيْكَ، أَنَا بِكَ وَإِلَيْكَ، تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ، وَإِذَا رَكَعَ، قَالَ: اللَّهُمَّ لَكَ رَكَعْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَلَكَ أَسْلَمْتُ، خَشَعَ لَكَ سَمْعِي، وَبَصَرِي، وَخُجِّي، وَعَظْمِي، وَعَصْبِي، وَإِذَا رَفَعَ، قَالَ: اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ مِلءَ السَّمَاوَاتِ، وَمِلءَ الْأَرْضِ، وَمِلءَ مَا بَيْنَهُمَا، وَمِلءَ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدَ، وَإِذَا سَجَدَ، قَالَ: اللَّهُمَّ لَكَ سَجَدْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَلَكَ أَسْلَمْتُ، سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ، وَصَوَّرَهُ، وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ، تَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ، ثُمَّ يَكُونُ مِنْ آخِرِ مَا يَقُولُ بَيْنَ التَّسْهُدِ وَالتَّسْلِيمِ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، وَمَا أَسْرَفْتُ، وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي، أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ³³³

Tirmizî'de geçen şekli şöyledir;

Tirmizî Rivayetleri

حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحَلَّالُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ الطَّيَالِسِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ، وَيُوسُفُ بْنُ الْمَاجِشُونِ، قَالَ عَبْدُ الْعَزِيزِ: حَدَّثَنِي عَمِّي³³⁴، وَقَالَ يُوسُفُ: أَخْبَرَنِي أَبِي قَالَ: حَدَّثَنِي الْأَعْرَجُ³³⁵، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ قَالَ: وَجَّهْتُ وَجْهِي لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْمَلِكُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَنْتَ رَبِّي وَأَنَا عَبْدُكَ، ظَلَمْتُ نَفْسِي وَاعْتَرَفْتُ بِذَنْبِي، فَاعْفُ عَنِّي دُنُوبِي جَمِيعًا إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، وَاهْدِنِي لِأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ، لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ،

³³³ Müslim, Salatu'l-Müsafirin, 201. (Tercüme: Hz. Ali (r.a)'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.v.) (geceleyin) namaza kalktığı zaman, "Yüzümü hak dîne meylederek gökler ile yeri yaradana çevirdim. Ben, müşriklerden değilim. Şüphesiz ki benim namazım, ibadetlerim, yaşamım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir. O'nun hiç bir ortağı yoktur. Ben, bununla emrolundum ve ben müslümanlardanım. Allah'ım! Melik ancak Sensin. Senden başka hiç bir ilâh yoktur. Sen, benim Rabbimsin. Ben de senin kulumum. Nefsime zulmettim. Günahımı da itiraf ettim. Artık bütün günahlarımı bağışla. Çünkü günahları Senden başka affedecek yoktur. Beni, ahlâkın en güzeline yönlendir. Onun en güzeline Senden başka yol gösterecek yoktur. Kötü ahlâkı benden uzaklaştır. Onu Senden başka benden uzaklaştıracak yoktur. Senin emrine tekrar tekrar icabet ederim, dinine tekrar tekrar tâbi' olurum. Bütün hayırlar Senin elindedir. Kötülük, Sana âit değildir. Varlığım seninle; sonu da sana varacaktır. Mübareksin, yücesin. Senden mağfiret dilerim, Sana tevbe eylerim" derdi. Rükuya vardığında zaman: Allahım! Ancak sana rükû ettim, Sana îmân ettim ve ancak Sana teslim oldum. Kulağım, gözüm, iliğim, kemiğim ve sinirim hep sana itaat etmektedir" derdi. Başını rükûdan kaldırdığı zaman: Allahım! Rabbimiz! Gökler dolusu, yer dolusu ve bunların arasındaki her şey dolusu, bunlardan başka lilediğin her şey dolusu hamd ancak Sana mahsûstur" derdi. Secdeye vardığı zaman: Allahım! Ancak Sana secde ettim, yalnız Sana îmân ittim ve sadece Sana teslim oldum. Yüzüm; kendisini yaratana, suret ve şeklini ve-ene, göz ve kulağını yarıp yaratanına secde etti. Yaratanların en güzeli olan Allah, çok yücedir" derdi. Sonra teşehhüd ile selâm arasında söylediği duanın sonu şöyle olurdu: Allahım! Evvel ve âhir, gizli ve aşikâr işlediğim bütün günahları ve yaptığım bütün israfı ve Senin benden daha iyibildiğin kusurlarımı bana bağışla! Öne geçiren ancak Sensin! Geride bırakan da ancak Sensin! Senden başka hiç bir İlâh yoktur!")

³³⁴ Yusuf el-Macişûn'un babası Yakub b. Dinar, Abdülaziz b. Ebi Seleme'nin amcasıdır.

³³⁵ Daha önce bahsedilen Abdurraman b. Hürmüz'dür.

وَاصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا، لَا يَصْرِفُ عَنِّي سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ، لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ، وَالْخَيْرُ كُلُّهُ فِي يَدَيْكَ، وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ، أَنَا بِكَ وَإِلَيْكَ، تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ، فَإِذَا رَكَعَ قَالَ: اللَّهُمَّ لَكَ رَكَعْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَلَكَ أَسْلَمْتُ، خَشَعَ لَكَ سَمْعِي وَبَصَرِي وَعَظَامِي وَعَصَبِي»، فَإِذَا رَفَعَ قَالَ: اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ مِلءَ السَّمَاءِ وَمِلءَ الْأَرْضِ، وَمِلءَ مَا بَيْنَهُمَا، وَمِلءَ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ، فَإِذَا سَجَدَ قَالَ: اللَّهُمَّ لَكَ سَجَدْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَلَكَ أَسْلَمْتُ، سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ وَصَوَّرَهُ، وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ، تَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ، ثُمَّ يَقُولُ مِنْ آخِرِ مَا يَقُولُ بَيْنَ التَّسْهُدِ وَالتَّسْلِيمِ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، وَمَا أَسْرَفْتُ وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي، أَنْتَ الْمُهْدِمُ وَأَنْتَ الْمُؤَجِّرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ³³⁶

Rivayetin Ebû Dâvûd'da geçen hali şu şekildedir;

Ebû Dâvûd Rivayetleri

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ، حَدَّثَنَا أَبِي³³⁷، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَمِّهِ الْمَاجِشُونِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ كَبَّرَ، ثُمَّ قَالَ: وَجَّهْتُ وَجْهِي لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ خَيْرًا مُسْلِمًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْمَلِكُ لَا إِلَهَ لِي إِلَّا أَنْتَ، أَنْتَ رَبِّي وَأَنَا عَبْدُكَ، ظَلَمْتُ نَفْسِي وَاعْتَرَفْتُ بِذُنُوبِي فَاعْفُرْ لِي ذُنُوبِي جَمِيعًا إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، وَاهْدِنِي لِأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ، وَاصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا لَا يَصْرِفُ سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ، لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ كُلُّهُ فِي يَدَيْكَ، وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ أَنَا بِكَ وَإِلَيْكَ، تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ، وَإِذَا رَكَعَ، قَالَ: اللَّهُمَّ لَكَ رَكَعْتُ وَبِكَ آمَنْتُ وَلَكَ أَسْلَمْتُ خَشَعَ لَكَ سَمْعِي وَبَصَرِي وَجْهِي وَعَظَامِي وَعَصَبِي، وَإِذَا رَفَعَ، قَالَ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ مِلءَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمِلءَ مَا بَيْنَهُمَا وَمِلءَ مَا شِئْتَ، مِنْ شَيْءٍ

³³⁶ Tirmizî, De'avat, 32. (Tercüme: Hz. Ali (r.a)'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.v.) namaza kalktığı vakit şöyle derdi: "Yüzümü yerleri ve gökleri yaratana samimi olarak yönelttim ve ben müşriklerden değilim. Muhakkak ki benim namazım ve tüm ibadetlerim yaşamam ve ölümüm, âlemlerin rabbi olan Allah içindir. Onun ortağı yoktur. Ben bu şekilde söylemek ve yaşamakla emrolundum. Ve ben Müslümanlardayım. Allah'ım hükümdar sensin senden başka gerçek ilah yoktur. Sen benim Rabbimsin ben de senin kulum ben benliğime zulmettim, günahımı itiraf ettim. Tüm günahlarımı affet senden başka günahları bağışlayacak kimse yoktur. Ancak sen varsın. Beni en güzel ahlaka ulaştır. Senden başka güzel ahlaka ulaştıracak yoktur. Kötülükleri benden uzaklaştır. Senden başka kötülükleri uzaklaştıracak kimse yoktur. Her türlü emrine hazır vaziyetteyim. Senden başkasına kul köle olmam! Bütün hayırlar senin elindedir. Kötülükler senden değildir. Ben senin sayende varım ve sana dönmüşüm. Sen ne ulusun ve ne yücesin. Senden günahlarımın bağışlanmasını diler ve sana yönelirim." Rükû'a vardığında ise şöyle derdi: "Allah'ım sadece senin önünde eğildim sana iman ettim irademi sana teslim ettim. Kulağım gözüm sinirlerim ve kemiklerim sana olan sevgi ve korku ile saygı halindedir." Rükû'dan doğrulunca ise şöyle derdi, "Allah'ım gökler ve yerler dolusu ve ikisinin arasındaki mesafeler dolusu ve dilediğin şeyler dolusu kadar hamd ve övgüler sana mahsustur." Secdeye vardığında ise: "Allah'ım sadece sana secde ettim sana inandım irademi sana teslim ettim. Yüzüm kendisini yaratıp şekil veren kulak ve göz verene secde etti. Her şeyi en güzel şekilde yaratan Allah, güzellerin güzeli ve ne mübarektir." Sonra teşehhüd oturumu ve selam arasında da şöyle derdi: "Allah'ım, öne alıp işlediğimi ve ertelediğimi, gizli ve aşikâr olarak yaptığımı ve aşırı giderek işlediğim tüm günahlarımı ve senin benden daha iyi bildiğin günahlarımı affet bağışla. Öne geçiren ve geri bırakan sensin. Senden başka gerçek ilah yoktur, ancak sen varsın). Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis hasen-sahihtir.

³³⁷ Zehebî, Siyer IX, 54. Tam adı: Muaz b. Muaz b. Nasr b. Hassan et-Temimî (v. 196)

بَعْدُ، وَإِذَا سَجَدَ قَالَ: اللَّهُمَّ لَكَ سَجَدْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ وَلَكَ أَسْلَمْتُ، سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ وَصَوَّرَهُ فَأَحْسَنَ صُورَتَهُ وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ، وَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ، وَإِذَا سَلَّمَ مِنَ الصَّلَاةِ، قَالَ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ وَمَا أَسْرَفْتُ وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَالْمُؤَخِّرُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ³³⁸

Nesâî'de geçen hali ise şu şekildedir;

أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي عَمِّي الْمَاجِشُونُ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا اسْتَفْتَحَ الصَّلَاةَ كَبَّرَ، ثُمَّ قَالَ: وَجَّهْتُ وَجْهِي لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا، وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْمَلِكُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَنَا عَبْدُكَ ظَلَمْتُ نَفْسِي وَاعْتَرَفْتُ بِذُنُوبِي فَاعْفُ عَنِّي دُنُوبِي جَمِيعًا لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، وَاهْدِنِي لِأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ، وَاصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا لَا يَصْرِفُ عَنِّي سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ لَبِّكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ كُلُّهُ فِي يَدَيْكَ، وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ أَنَا بِكَ وَإِلَيْكَ تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ³³⁹

³³⁸ Ebû Dâvûd, Salat, 28. (Tercüme: Hz. Ali (r.a.)'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Resûlullah (s.a.) namaza durduğu zaman tekbir alır sonra; Yüzümü hak dine meylederek ve teslim olarak göklerle yeri yaratana çevirdim. Ben müşriklerden değilim. Namazım ve bütün ibâdetlerim, ölümüm ve hayatım âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir. Onun hiç bir ortağı yoktur. Ben bununla emrolundum ve ben müslümanların ilkiyim. Allah'ım! Sen yegâne hükümdarsın. Benim senden başka ilâhım yoktur. Sen Rabbimsin, ben de senin kulunum. Ben nefsimi zulmettim; fakat günahımı itiraf ederim. Bütün günahlarımı affet. Çünkü günahları Senden başka affedecek yoktur. Beni ahlâkın en güzeline yönelt. Ahlâkın en güzeline yönelten ancak sensin. O kötü ahlâkı benden uzaklaştı. Onu senden başka benden uzaklaştıracak kimse yoktur. (Senin emirlerine) tekrar tekrar icabet eder, (buyruklarına) tekrar tekrar tabi olurum! Bütün hayırlar senin elindedir. Şer ise asla sana nispet edilemez, varlığım seninledir. Mübareksin, yücesin. Senden mağfiret diler, Sana tevbe ederim" derdi. Rükûya vardığı zaman ise: "Allah'ım ancak Sana rükû ettim. Sana iman eyledim. Ve ancak sana teslim oldum, kulağım, gözüm, iliğim, kemiğim ve sinirlerim hep sana itaat etmektedir" derdi. Başını rükû'dan kaldırdığında da; "Allah hamd edenin hamdini işitir, (kabul eder). Ey Rabbimiz! Gökler dolusu yer dolusu, gökle yer arası dolusu onlardan maada (varlığını) dilediğin her şey dolusu hamd de sana mahsustur" derdi. Secdeye varınca da; "Allah'ım, ancak sana secde ettim ve ancak sana inandım, sana teslim oldum, varlığım kendisini yaratıp en güzel şekle koyan, gözünü ve kulağını yaradan Allah'ına secde etti. Yaratıcıların en güzeli olan Allah pek yücedir" derdi. Namazdan (çıkma için) selâm vermek istediği zaman da; "Allah'ım! Evvel ve âhir, gizli ve aşikâr, işlediğim bütün günahları ve yaptığım bütün israflarımı ve senin benden daha iyi bildiğin bütün kusurlarımı bağışla! İlerleten ve geriletten ancak Sensin, Senden başka hiç bir ilâh yoktur" derdi)

³³⁹ Nesâî, İftitahü'l-Kitab, 17. (Tercüme: Ali (r.a.)'den rivâyete göre, Resulullah (s.a.v), namaza başladığında önce tekbir alıp sonra şöyle derdi: "Gökleri ve yeri yoktan var eden Allah'a batıldan yüz çevirerek ve Allah'a ortak koşmaksızın yüzümü ona döndüm. Benim namazım tüm ibadetlerim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir. Onun ortağı yoktur, ben böyle söylemekle emrolundum. Ve ben Müslümanlardayım. Allah'ım! Hükümdar Sensin, Senden başka ilâh yoktur ancak Sen varsın. Ben senin kulunum. Ben kendime zulmettim ve günahlarımı itiraf ediyorum, tüm günahlarımı bağışla; günahları Senden başka bağışlayan yoktur. Beni en güzel ahlaka kavuştur. Ahlâkın en güzeline ancak sen kavuşturursun, beni kötü huylardan uzak tut, kötü huylardan ancak sen uzaklaştırabilirsin. Emret ya Rabbi, emrine amadeyim. Davetine icabet ediyorum. Hayrın hepsi senin elindedir. Şerler sana nispet edilemez. Benim varlığım senin elindedir. Ve yine sana döneceğim. Kutlu olan sensin senden bağışlanmamı ister ve sana yönelirim)

28. “ALLAH TEÂLA YOK OLAN BİR ŞEYİ, YOKKEN DE BİLİR. ONU İCAD ETTİĞİ ZAMAN NASIL İCAD EDECEĞİNİ BİLİR. VAR OLAN ŞEYİ DE, VAR OLDUĞU ZAMAN BİLMEMEYE DEVAM EDER. ONUN NASIL FANİ OLACAĞINI DA BİLİR. ALLAH TEÂLA AYAKTA OLANI AYAKTA OLDUĞU HALİYLE, OTURANI DA OTURURKEN BİLİR. İLMİNDE HİÇBİR DEĞİŞME OLMAZ VEYA YENİDEN İLİM ELDE ETMEZ. ANCAK DEĞİŞİKLİK VE FARK MAHLÛKLARA GÖRE OLUR. ALLAH TEÂLA YARATIKLARINI İMAN VE KÜFÜRDEN SALİM OLARAK YARATMIŞTIR. SONRA ONLARA HİTAP ETMİŞ, İMAN VE İTAAT ETMELERİNİ EMRETMİŞ, KÜFÜR VE İSYANI YASAKLAMISHTIR. KÂFİR OLANIN KÜFRÜ KENDİ SEÇİMİYLEDİR, İMKÂN İLEDİR VE ALLAH TEÂLA’NIN ONU BAŞARISIZ KILMASIYLA DİR. İMAN EDENİN İMANI DA KENDİ SERBEST İRADESİ, İKRARI, TASDİKİ VE ALLAH TEÂLA’NIN TEVFIK VE İNAYETİYLE DİR. ALLAH, ÂDEM’İN ZÜRRİYETİNİ BELİNDEN ÇIKARMIŞ, ONLARA AKIL VERMİŞ, ONLARI MUHATAP KILMIŞ, ONLARA İMANI EMRETMİŞ, ONLARI KÜFÜRDEN MEN ETMİŞTİR. OLAR DA O’NUN RABBLİĞİNİ İKRAR ETMİŞLERDİR. BU DA ONLARIN İMANI OLMUŞTUR. İŞTE ONLAR BU FITRAT ÜZERE DOĞARLAR. BUNDAN SONRA KİM DE KÂFİR OLURSA, SÖZÜNDEN DÖNMÜŞ VE İNANCINI DEĞİŞTİRMİŞ OLUR.” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî yedi hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

خَلَقْتُ هَؤُلَاءِ لِلْجَنَّةِ وَلَا أَبَالِي وَخَلَقْتُ هَؤُلَاءِ لِلنَّارِ وَلَا أَبَالِي 1/34

*Şunları Cennet için yarattım, karışmam. Şunları da Cehennem için yarattım, ona da karışmam.*³⁴⁰

Hadisin Tahriri:

Mezkur hadis, bu lafızlarla Küttüb-i Tis’a eserleri içerisinde bulunamamıştır. Ancak benzer lafızlarla Ahmed b. Hanbel’de şu şekilde geçen tarikler mevcuttur;

³⁴⁰ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 83.

Ahmed b. Hanbel Rivayetleri

حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ سَوَّارٍ، حَدَّثَنَا لَيْثُ بْنُ يَعْنَى ابْنُ سَعْدٍ، عَنْ مُعَاوِيَةَ³⁴¹، عَنْ رَاشِدِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ قَتَادَةَ السُّلَمِيِّ، أَنَّهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ، ثُمَّ أَخَذَ الْخَلْقَ مِنْ ظَهْرِهِ، وَقَالَ: هَؤُلَاءِ فِي الْجَنَّةِ وَلَا أُبَالِي، وَهَؤُلَاءِ فِي النَّارِ وَلَا أُبَالِي، قَالَ: فَقَالَ قَائِلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَعَلَى مَاذَا نَعْمَلُ؟ قَالَ: عَلَى مَوَاقِعِ الْقَدَرِ³⁴²

Bir diğer tarik ise şöyledir;

حَدَّثَنَا هَيْثَمُ³⁴³ وَسَمِعْتُهُ أَنَا مِنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ³⁴⁴، عَنْ يُونُسَ³⁴⁵، عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ حِينَ خَلَقَهُ، فَضَرَبَ كَتِفَهُ الْيَمْنَى، فَأَخْرَجَ ذُرِّيَّةً بَيْضَاءَ، كَأَنَّهُمُ الذَّرُّ، وَضَرَبَ كَتِفَهُ الْيُسْرَى، فَأَخْرَجَ ذُرِّيَّةً سَوْدَاءَ كَأَنَّهُمُ الْحُمَمُ، فَقَالَ لِلَّذِي فِي يَمِينِهِ: إِلَى الْجَنَّةِ، وَلَا أُبَالِي وَقَالَ: لِلَّذِي فِي كَتِفِهِ الْيُسْرَى: إِلَى النَّارِ وَلَا أُبَالِي³⁴⁶

2/35 فَرَعَ رَبُّكُمْ مِنَ الْعِبَادِ، فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ

“Rabbiniz kullarının (kaderlerini) tamamlamıştır. Bir kısmı Cennetlik bir kısmı da Cehennemlik olacaktır.”³⁴⁷

Hadisin Tahrici:

Hadisin uzun metni Kütüb-i Tis’a içerisinde Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel’de geçmektedir. Tarikleri şu şekildedir;

³⁴¹ Zehebî, Siyer VII, 158. Tam adı: Muaviye b. Salih b. Hudeyr b. Sa’id el-Hadramî (v. 158)

³⁴² Ahmed b. Hanbel, XXIX, 206. (Tercüme: Resulullah (s.a.v) şöyle buyurdu: Şüphesiz Allah, Âdemi yarattı. Sonra onun belinden yaratıkları çekip aldı ve dedi ki: Bunlar cennettedir, karışmam. Ve bunlar da ateştedir, karışmam. Bir kişi şöyle dedi: Ya Resulallah o halde ne diye amel işleyelim ki? Dedi ki: (Herkesin) ameli kaderine göredir.) (Ayrıca bkz. XXXVI, 395. Muhammed b. Abdullah b. Müsenna’nın v. 212, Bera b. Yezid el-Ganevi’den, onun da Hasan el Basri’den, onun da Mu’az b. Cebel’den naklettiği hadiste farklı olarak, Resulullah’ın Vakıa Suresi’nin 27. ve 41. ayetlerini okuduğu bilgisi verilmektedir).

³⁴³ Zehebî, Siyer X, 477. Tam adı: el-Heyşem b. Harice el-Merverrûzî el-Bağdâdî (v. 227)

³⁴⁴ Mizzî, Tehzîb, XII, 37. Tam adı: Süleyman b. Utbe b. Süver b. Yezid b. el-Ahnes es-Sülemî (v. 185)

³⁴⁵ Zehebî, Siyer X, 477. Tam adı: Yunus b. Meysere b. Halbes el-Cüblanî (v. 132)

³⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, XXXV, 481. (Tercüme: Allah Adem’i yarattığında sağ omzuna vurdu. Bunun üzerine beyaz bir tane gibi bir zürriyet çıktı. Sonra sol omzuna vurdu, kömür gibi bir zürriyet çıktı. Sağdakilere buyurdu ki, “Cennete gidin, karışmam.” Ve sol taraftakilere de buyurdu ki, “Ateşe gidin, karışmam”)

³⁴⁷ Ali el-Kârî, Şerh, s. 83; Tirmizî, Kader, 8. Tercümedeki parantez bilgisi, insiyatifimizle yazılmış olup, hadisin metninin uzun haline vakıf olmaktan kaynaklanmaktadır.

vereceğimiz, Müslim’de nakledilen tek bir senet dışında tüm tarikler Hz. Ali sahabi ravisi üzerinden gelmektedir. Buhârî’de geçen tarikleri şu şekildedir;

Buhârî Rivayetleri

حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ³⁵⁷، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ³⁵⁸، عَنِ الْأَعْمَشِ³⁵⁹، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ، عَنْ عَلِيٍّ³⁶⁰ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَقِيعِ الْعَرْقَدِ فِي جَنَازَةٍ، فَقَالَ: مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَقَدْ كُتِبَ مَقْعَدُهُ مِنَ الْجَنَّةِ، وَمَقْعَدُهُ مِنَ النَّارِ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا نَتَكَلَّمُ؟ فَقَالَ: اْعْمَلُوا فَكُلُّ مُيسَّرٍ ثُمَّ قَرَأَ: {فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى} إِلَى قَوْلِهِ {لِلْعُسْرَى}³⁶¹

Lafızlarında bazı farklılıklar olan bir başka Buhârî rivayeti de şu şekildedir;

حَدَّثَنَا آدَمُ³⁶²، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ³⁶³، عَنِ الْأَعْمَشِ، قَالَ: سَمِعْتُ سَعْدَ بْنَ عُبَيْدَةَ، يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جَنَازَةٍ، فَأَخَذَ شَيْئًا فَجَعَلَ يَنْكُثُ بِهِ الْأَرْضَ، فَقَالَ: مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَقَدْ كُتِبَ مَقْعَدُهُ مِنَ النَّارِ، وَمَقْعَدُهُ مِنَ الْجَنَّةِ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَفَلَا نَتَكَلَّمُ عَلَى كِتَابِنَا،

³⁵⁷ Zehebî, *Siyer* X, 142. Tam adı: Fadl b. Dükeyn et-Teymî (v. 218)

³⁵⁸ Daha önce bahsedilen es-Sevrî’dir.

³⁵⁹ Daha önce bahsedilen Süleyman b. Mihran’dır.

³⁶⁰ Ali b. Ebi Talib.

³⁶¹ Buhârî, Tefsir, 352. (Tercüme: *Ali (r.a) şöyle demiştir: Biz Bakî’u’l-Garkad mezarlığında Nebi (s.a.v) ile beraber bir cenazede bulunduk. Nebi (s.a.v), “Sizlerden hiçbiriniz yoktur ki, muhakkak Cennetdeki yerini ve ateşteki yerini Allah yazmış olmasın” buyurdu. Bunun üzerine (oradakiler) dediler ki, “Ya Rasûlallah, öyleyse buna dayanıp güvenemez miyiz?” Resulullah, “Sizler çalışıp amel ediniz. Çünkü herkese (yaratıldığı şey) kolaylaştırılmıştır” buyurdu. Sonra da: * Kim verir, Allah’a karşı gelmekten sakınır ve en güzel sözü tasdik ederse... * ayetlerini * Biz de ona en kolay olanı daha da kolay kılabiliriz. * kavline kadar okudu.) Hadisin devamında, Müsedded’in Abdulvahid b. Ziyad’dan (v. 176), onun da el-A’mes’den, onun da Sa’d b. Ubeyde’den (v. ?), onun da Abdurrahman b. Habib’den (v. 72), onun da Ali b. Ebi Talib’den naklettiği bir diğer senedi zikredip, “Biz Peygamber’in yanında oturuyorduk, demiş ve geçen hadîsi zikretmiştir.” şeklinde eklemiştir; Tefsir, 353. Bısr b. Halid (v. 253), Muhammed b. Ca’fer (v. 193), Şu’be (b. el-Haccac), Süleyman (b. Mihran) kanalıyla bağlanan tarikte farklı olarak “فَأَخَذَ غُودًا يَنْكُثُ فِي الْأَرْضِ” (Eline bir değnek aldı, onunla yere çizmeye koyuldu) ifadesi ve “أَوْ مِنَ الْجَنَّةِ” (veya Cennetten) ifadesi kullanılmaktadır. Sonunda da şöyle eklemiştir: Şu’be dedi ki, “bana bunu Mansur (b. Mu’temir) nakletti, ben de Süleyman’ın hadisinden dolayı onu reddetmedim; Tefsir, 354. Yahya (b. Ca’fer, v. 243) ve Veki’ (b. el-Cerrah, v. 196) yoluyla bağlanan tarikte farklı olarak “كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ النَّبِيِّ” (Nebi’nin yanında oturuyorduk) ifadesi yer alırken, cenaze bahsi yer almamaktadır. Ayrıca Peygamber (s.a.v), sahabenin sorduğu soruya cevaben önce “ي” şeklinde giriş yapmıştır;*

Edeb, 121. Muhammed b. Beşşar, İbn Ebi Adiy, Şu’be (b. el-Haccac) ve Süleyman b. Mansur aracılığıyla bağlanan rivayette farklı olarak “لَيْسَ مِنْكُمْ مِنْ” (Sizden hiç kimse yoktur ki) ifadesi geçmektedir. Diğer tariklere nispetle daha kısa bir cümle yapısı içermektedir;

Kader, 4. Abdân (Abdullah b. Osman), Ebi Hamza (Muhammed b. Meymun v. 167) ve el-A’mes aracılığıyla bağlanan tarikte farklı olarak “وَمَعَهُ غُودٌ” (beraberinde bir değnek varken) ifadesi geçmektedir;

Tevhid, 54.

³⁶² Zehebî, *Siyer* X, 335. Tam adı: Âdem b. Ebi İyas Ebu’l-Hasen el-Horasanî (v. 220)

³⁶³ Daha önce bahsedilen Şu’be b. el-Haccac’dır.

وَنَدَّعِ الْعَمَلُ؟ قَالَ: اَعْمَلُوا فَكُلُّ مُيَسَّرٍ لِمَا خُلِقَ لَهُ، أَمَا مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ السَّعَادَةِ فَيُيَسَّرُ لِعَمَلِ أَهْلِ السَّعَادَةِ، وَأَمَا مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الشَّقَاوَةِ فَيُيَسَّرُ لِعَمَلِ أَهْلِ الشَّقَاوَةِ، ثُمَّ قَرَأَ: {فَأَمَّا مَنْ أُعْطِيَ وَاتَّقَى وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى} الآية³⁶⁴

Ayrıca Müslim’de geçen tarikleri şu şekildedir;

Müslim Rivayetleri

حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَاللَّفْظُ لِرُحْمِةٍ، قَالَ إِسْحَاقُ: أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْأَخْرَانِ: حَدَّثَنَا جَرِيرٌ³⁶⁵، عَنْ مَنْصُورٍ³⁶⁶، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ: كُنَّا فِي جَنَازَةٍ فِي بَيْعِ الْعَرْقَدِ، فَأَتَانَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَعَدَ وَقَعَدْنَا حَوْلَهُ، وَمَعَهُ مَخْضَرَةٌ فَكَسَّ فَجَعَلَ يَنْكُثُ بِمِخْصَرَتِهِ، ثُمَّ قَالَ: مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ، مَا مِنْ نَفْسٍ مِنْفُوسَةٍ، إِلَّا وَقَدْ كَتَبَ اللَّهُ مَكَانَهَا مِنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، وَإِلَّا وَقَدْ كُتِبَتْ شَقِيَّةٌ أَوْ سَعِيدَةٌ قَالَ فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا تَمْكُثُ عَلَى كِتَابِنَا، وَنَدَّعِ الْعَمَلُ؟ فَقَالَ: مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ السَّعَادَةِ، فَسَيَصِيرُ إِلَى عَمَلِ أَهْلِ السَّعَادَةِ، وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الشَّقَاوَةِ، فَسَيَصِيرُ إِلَى عَمَلِ أَهْلِ الشَّقَاوَةِ فَقَالَ: اَعْمَلُوا فَكُلُّ مُيَسَّرٍ، أَمَا أَهْلُ السَّعَادَةِ فَيُيَسَّرُونَ لِعَمَلِ أَهْلِ السَّعَادَةِ، وَأَمَا أَهْلُ الشَّقَاوَةِ فَيُيَسَّرُونَ لِعَمَلِ أَهْلِ الشَّقَاوَةِ، ثُمَّ قَرَأَ: {فَأَمَّا مَنْ أُعْطِيَ وَاتَّقَى، وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى، فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى، وَأَمَا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَعْتَى، وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى} ³⁶⁷

³⁶⁴ Buhârî, Tefsir, 356. (Tercüme: Ali (r.a) şöyle demiştir: Nebi (s.a.v) bir cenazede idi. Sonra eline bir şey aldı, onunla yere çizmeye koyuldu ve dedi ki, “Sizlerden hiçbiriniz yoktur ki, muhakkak Cennetteki yerini ve ateşteki yerini Allah yazmış olmasın” buyurdu. (Oradakiler) dediler ki, “Ya Rasûlallah, öyleyse bize yazılana güvensek ve amel işlemeyi bıraksak olmaz mı?”. Resulullah (s.a.v), “Çalışın. Çünkü herkes, ne için yaratıldıysa o şey ona kolaylaştırılmıştır; Saadet ehli olana, saadet ehlinin ameli kolaylaştırılır, şekaavet ehline gelince, onlara da şakilik ehlinin ameli kolaylaştırılır” buyurdu. Sonra da: * Kim verir, Allah’a karşı gelmekten sakınır ve en güzel sözü tasdik ederse... * ayetlerini okudu)

³⁶⁵ Daha önce bahsedilen Cerîr b. Abdulhamid’dir.

³⁶⁶ Daha önce bahsedilen Mansur b. Mu’temir’dir.

³⁶⁷ Müslim, Kader, 6. (Tercüme: Ali (r.a) şöyle demiştir: Biz Bakî’u’l-Garkad mezarlığında bir cenazede idik. Nebi (s.a.v) yanında bir çubukla birlikte yanımıza geldi ve oturdu, biz de onunla birlikte oturduk. Çubukla birşeyler çizmeye başladı. Sonra şöyle buyurdu, “Sizlerden hiçbiriniz ve hiçbir can sahibi yoktur ki, Allah onun Cennetteki ve ateşteki yerini yazmış olmasın ve şakilerden mi yoksa saidlerden mi olduğu yazılmış olmasın.” Ali (r.a) dedi ki: Bir adam bunu üzerine şöyle dedi, “Ya Resulullah! Bize yazılana dayanarak amel işlemeyi bırakalım mı?” Resulullah (s.a.v) buyurdu ki, “Saadet ehli olana, saadet ehlinin ameli kolaylaştırılır, şekaavet ehline gelince, onlara da şakilik ehlinin ameli kolaylaştırılır” sonra da dedi ki, “Çalışın. Çünkü herkese, (yaratıldığı şey) kolaylaştırılmıştır”. Ardından * Kim verir, Allah’a karşı gelmekten sakınır ve en güzel sözü tasdik ederse, biz de ona en kolay olanı daha da kolay kılarız. Fakat kim cimrilik eder, kendini muhtaç görmez ve en güzel olanı yalanlarsa, biz de onu en zor olana kolayca iletiriz. * ayetlerini okudu) Devamında Müslim, Ebû Bekir b. Ebi Şeybe, Hünna b. Serî, Ebû Ahvas (Selam b. Süleym), Mansur (b. Mu’temir)’den oluşan bir sened ile hadisin mana yönünden rivayet edildiğini bildirmekte ve o metinde “مَخْضَرَةٌ” yerine “عُودًا” kelimesinin kullanıldığını söylemektedir;

Kader, 7. Ebû Bekir b. Ebi Şeybe, Züheyr b. Harb, Ebû Sa’îd el-Eşec (v. 257), Veki’ (b. el-Cerrah), (Muhammed) b. Numeyr ve onun babası (Abdullah b. Numeyr), El-A’mes’den oluşan senedinin yanında Ebû Kureyb, Ebû Muaviye, el-A’mes, Sa’d b. Ubeyde, Ebi Abdurrahman es-Sülemî yoluyla Ali b. Ebi Talib’e bağlanan bu senedde farklı olarak “فَرَّقَ رَأْسَهُ” (Günlerden bir gün, elinde bir değnek tutar halde oturuyordu, birden başını kaldırdı) ifadesiyle, “غَلِمَ مَرْهًا مِنَ الْجَنَّةِ” (Cennet veya Ateş’teki mekânı bilindir) ifadeleri yer almaktadır. Yine devamında Muhammed b. Müsenna, İbn Beşşar, Muhammed b. Ca’fer, Şu’be (b. el-Haccac), Mansur, el-A’mes, yoluyla Hz. Ali’ye bağlanan bir diğer tariki de vermiştir;

Müslim’de geçen ve Kütüb-i Sitte içerisinde Ali (r.a) sahabe ravisinden aktarılmayan ve aynı zamanda farklı bir olayın bağlamında ele alınan tek rivayet ise şu şekildedir;

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ³⁶⁸، حَدَّثَنَا أَبُو الزُّبَيْرِ³⁶⁹، ح وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى، أَخْبَرَنَا أَبُو حَيْثَمَةَ³⁷⁰، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ³⁷¹، قَالَ: جَاءَ سُرَاقَةُ بْنُ مَالِكٍ بْنُ جُعْشَمٍ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ بَيْنَ لَنَا دِينًا كَأَنَّا خُلِقْنَا الْآنَ، فِيمَا الْعَمَلُ الْيَوْمَ؟ أَفِيمَا جَعَلْتَ بِهِ الْأَقْلَامُ، وَجَرَتْ بِهِ الْمَقَادِيرُ، أَمْ فِيمَا نَسْتَقْبِلُ؟ قَالَ: لَا، بَلْ فِيمَا جَعَلْتَ بِهِ الْأَقْلَامُ وَجَرَتْ بِهِ الْمَقَادِيرُ قَالَ: فَفِيمَا الْعَمَلُ؟ قَالَ زُهَيْرٌ: ثُمَّ تَكَلَّمَ أَبُو الزُّبَيْرِ بِشَيْءٍ لَمْ أَفْهَمْهُ، فَسَأَلْتُ: مَا قَالَ؟ فَقَالَ: اعْمَلُوا فِكْلًا مُيسَّرًا³⁷²

Rivayette dikkat çeken diğer bir husus ise Müslim’in, üst üste verdiği senetlerde Züheyr b. Muaviye’yi iki farklı isimle tanıtmasıdır.

Rivayetin Tirmizî’de geçen hali ise şu şekildedir;

Tirmizî Rivayeti

حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحُلَوَانِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُنِيرٍ، وَوَكَيْعٌ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ، عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَنْكُثُ فِي الْأَرْضِ إِذْ رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ قَالَ: مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا قَدْ عَلِمَ . وَقَالَ وَكَيْعٌ: إِلَّا قَدْ كُتِبَ . مَقْعَدُهُ مِنَ النَّارِ وَمَقْعَدُهُ مِنَ الْجَنَّةِ ، قَالُوا: أَفَلَا نَتَّكِلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: لَا، اعْمَلُوا فِكْلًا مُيسَّرًا لِمَا خُلِقَ لَهُ³⁷³

Tirmizî, Tefsir, 81. Muhammed b. Beşşar, Abdurrahman b. Mehdi, Zaide b. Kudame (v. 161), Mansur b. Mu'temir aracılığıyla bağlanan senedde farklı olarak “فَجَلَسَ وَجَلَسْنَا مَعَهُ” (oturdu ve biz de onunla oturduk), “رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ” (başını göğe kaldırdı) ve “مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ السَّعَادَةِ، فَهُوَ يَعْمَلُ لِلْسَّعَادَةِ، وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الشَّقَاءِ، فَهُوَ يَعْمَلُ لِلشَّقَاءِ؟” (Nasılsa her kim saadet ehline, saadet ehlinin amellerini, her kim de şakavet ehline şakilerin amellerini işlemeyecek mi?) ifadeleri sahabeye ait olarak geçmektedir. Sonunda ise Tirmizî şöyle demektedir: Bu hadis hasen-sahihtir;

Ebû Dâvûd, Sünnet, 17. Müsedded b. Müserhed, Mu'temir b. Süleyman, Mansur b. Mu'temir aracılığıyla bağlanan senedde metin, Tirmizî'nin metnine uygun şekilde verilmiştir.

³⁶⁸ Zehebî, Siyer VIII, 181. Tam adı: Zuheyr b. Muaviye, b. Hudeyc, b. er-Ruhayl el-Cu'fî (v. 172)

³⁶⁹ Zehebî, Siyer V, 380. Tam adı: Muhammed b. Müslim b. Tadrüs (v. 126)

³⁷⁰ Aynı senedde ismi geçen Zuheyr b. Muaviye'dir.

³⁷¹ Cabir b. Abdullah (v. 78)

³⁷² Müslim, Kader, 8. (Tercüme: Câbir (r.a)'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Suraka b. Mâlik b. Cu'sum, Resulullah'ın (s.a.v) yanına gelip ona: “Ey Allah'ın Resülü! Bize, sanki şimdi yaratılmışız gibi dinimizi açıkla. Bugünün ameli nedir? Kalemlerin yazıp da yazıların kuruduğu, takdirlerin cereyan ettiği işler içinde midir? Yoksa ileride yazılacak işler içinde midir?” dedi. Resulullah (s.a.v.), “Hayır! Bugünkü iş, kalemlerin yazıp kuruduğu, takdirlerin cereyan ettiği işler içindedir” buyurdu. Suraka: “O halde amel ne içindir?” dedi. Zuheyr der ki: Sonra hadisin diğer ravisi Ebû'z Zübeyr bir şey söyledi, fakat ben onu anlamadım. Ne söylediğini ona sordum. O da: “Amel edin! Herkese (yaratıldığı şey)kolaylaştırılmıştır” dedi)

³⁷³ Tirmizî, Kader, 3. (Tercüme: Âlî (r.a) şöyle demiştir: Biz Nebi (s.a.v) ile beraberken o, yere birşeyler çiziyordu. Sonra başını göğe kaldırdı ve şöyle buyurdu, “Sizlerden hiçbiriniz yoktur ki, muhakkak (hakkında) biliniyor olmasın...” Veki' dedi ki, “muhakkak (hakkında) yazılmış olmasın”, “... Ateşteki yeri yeri ve Cennetteki yeri biliniyor olmasın.” Dediler ki, “Buna güvenmeyelim mi ya Resulallah?”, Buyurdu ki, “Hayır, çalışın! Çünkü herkes, ne için yaratıldıysa o şey ona kolaylaştırılmıştır). Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis hasen-sahihtir;

İbn Mâce, İftitahü'l-Kitab, 10.

4/37 كُلُّ مَوْلُودٍ يُوَلَّدُ عَلَى الْفِطْرَةِ الْإِسْلَامِيَّةِ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ أَوْ يُنَصِّرَانِهِ

أَوْ يُمَجِّسَانِهِ حَتَّى يُعْرَبَ عَنْهُ لِسَانُهُ

*Her doğan, İslam Fıtratı üzere doğar, sonra babaları onları yahudi veya hristiyan veya mecusi yapar, ta ki lisani belli oluncaya kadar.*³⁷⁴

5/38 إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ، ثُمَّ مَسَحَ ظَهْرَهُ بِيَمِينِهِ، فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ ذُرِّيَّةً، فَقَالَ:

خَلَقْتُ هَؤُلَاءِ لِلْجَنَّةِ وَبِعَمَلٍ أَهْلِ الْجَنَّةِ يَعْمَلُونَ، ثُمَّ مَسَحَ ظَهْرَهُ فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ ذُرِّيَّةً، فَقَالَ: خَلَقْتُ هَؤُلَاءِ لِلنَّارِ وَبِعَمَلٍ أَهْلِ النَّارِ يَعْمَلُونَ فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَفِيمَ الْعَمَلِ؟ قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ إِذَا خَلَقَ الْعَبْدَ لِلْجَنَّةِ اسْتَغْمَلَهُ بِعَمَلٍ أَهْلِ الْجَنَّةِ حَتَّى يَمُوتَ عَلَى عَمَلٍ مِنْ أَعْمَالِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيُدْخِلُهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ، وَإِذَا خَلَقَ الْعَبْدَ لِلنَّارِ اسْتَغْمَلَهُ بِعَمَلٍ أَهْلِ النَّارِ حَتَّى يَمُوتَ عَلَى عَمَلٍ مِنْ أَعْمَالِ أَهْلِ النَّارِ فَيُدْخِلُهُ اللَّهُ النَّارَ

“Allah, Adem’i yarattıktan sonra sırtını sağ eliyle sıvazladı ve ondan bir zürriyet çıkardı ve “Bunları cennet için yarattım, bunlar cennetliklerin amelini işleyeceklerdir” buyurdu. Sonra sırtını tekrar sıvazladı, ondan bir zürriyet daha çıkararak “Bunları da Ateş için yarattım, bunlarda Ateş ehlinin amelini işleyeceklerdir” buyurdu. Bunun üzerine bir adam, “Ey Allah’ın Resulü! O halde amel nerede kaldı?” Resulullah (s.a.v.), şöyle buyurdu: “Allah bir kulu Cennet için yarattığı zaman onu Cennetliklerin ameli üzerinde çalıştırır da, o kişi Cennetliklerin ameli üzere ölür ve Allah da onu Cennete sokar. Bir kulu da Cehennem için yarattığı zaman onu da Cehennemliklerin ameli üzerinde çalıştırır, sonunda Cehennemliklerin amellerinden biri üzere ölür ve Allah onu Cehenneme sokar.”³⁷⁵

Hadisin Tahrici:

Hadis, Kütüb-i Sitte içerisinde Tirmizî ve Ebû Dâvûd’da şu şekilde geçmektedir;

³⁷⁴ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 84. Bu hadisin tahrici daha önce verilmiştir.

³⁷⁵ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 85. Tirmizî, Tefsir, 8.

Tirmizî Rivayetleri

حَدَّثَنَا الْأَنْصَارِيُّ³⁷⁶ قَالَ: حَدَّثَنَا مَعْنٌ³⁷⁷ قَالَ: حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي أُتَيْسَةَ، عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زَيْدِ بْنِ الْحَطَّابِ، عَنْ مُسْلِمِ بْنِ يَسَارٍ الْجَهَنِّيِّ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، سُئِلَ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ {وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ} وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ، قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُسْأَلُ عَنْهَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ، ثُمَّ مَسَحَ ظَهْرَهُ بِيَمِينِهِ، فَأَخْرَجَ مِنْهُ ذُرِّيَّةً، فَقَالَ: خَلَقْتُ هَؤُلَاءِ لِلْجَنَّةِ وَبَعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ يَعْمَلُونَ، ثُمَّ مَسَحَ ظَهْرَهُ فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ ذُرِّيَّةً فَقَالَ: خَلَقْتُ هَؤُلَاءِ لِلنَّارِ وَبَعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ يَعْمَلُونَ، فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَفِيمَ الْعَمَلِ؟ قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ إِذَا خَلَقَ الْعَبْدَ لِلْجَنَّةِ اسْتَعْمَلَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ حَتَّى يَمُوتَ عَلَى عَمَلٍ مِنْ أَعْمَالِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيُدْخِلُهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ، وَإِذَا خَلَقَ الْعَبْدَ لِلنَّارِ اسْتَعْمَلَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ حَتَّى يَمُوتَ عَلَى عَمَلٍ مِنْ أَعْمَالِ أَهْلِ النَّارِ، فَيُدْخِلُهُ اللَّهُ النَّارَ: «هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ وَمُسْلِمٌ بْنُ يَسَارٍ لَمْ يَسْمَعْ مِنْ عُمَرَ، وَقَدْ ذَكَرَ بَعْضُهُمْ فِي هَذَا الْإِسْنَادِ بَيْنَ مُسْلِمِ بْنِ يَسَارٍ وَبَيْنَ عُمَرَ رَجُلًا»³⁷⁸

Tirmizî'nin metnin devamına eklediği bilgide geçen meçhul ravi, Ebû Dâvûd rivayetinde ek bir senet olarak bahsedilmektedir. Ancak Tirmizî, senette gördüğü bu inkitaya rağmen hadise hasen hükmü vermektedir.

³⁷⁶ Daha önce bahsedilen İshak b. Musa'dır.

³⁷⁷ Daha önce bahsedilen Ma'n b. İsa'dır.

³⁷⁸ Tirmizî, Tefsir, 8. (Tercüme: Ömer b. Hattâb'a (r.a) *Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demişti. Onlar da, "Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)" demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, "Biz bundan habersizdik" dememeniz içindir.* ayetinin³⁷⁸ tefsiri soruldu da bunun üzerine şöyle dedi: Resulullah (s.a.v.)'a bu ayetin sorulduğunu işittim. Resulullah (s.a.v.) buyurmuştu ki: "Allah, Âdem'i yarattıktan sonra sırtını sağ eliyle sıvazladı, ondan bir zürriyet çıkardı ve "Bunları cennet için yarattım, bunlar cennetliklerin amelini işleyeceklerdir" buyurdu. Sonra sırtını tekrar sıvazladı, ondan bir zürriyet daha çıkararak "Bunları da Ateş için yarattım, bunlarda Ateş ehlinin amelini işleyeceklerdir" buyurdu. Bunun üzerine bir adam, "Ey Allah'ın Resülü! O halde amel nerede kaldı?" Resulullah (s.a.v.), şöyle buyurdu: "Allah bir kulu Cennet için yarattığı zaman onu Cennetliklerin ameli üzerinde çalıştırır da, o kişi Cennetliklerin ameli üzere ölür ve Allah da onu Cennete sokar. Bir kulu da Cehennem için yarattığı zaman onu da Cehennemliklerin ameli üzerinde çalıştırır, sonunda Cehennemliklerin amellerinden biri üzere ölür ve Allah onu Cehenneme sokar). Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis hasendir. Müslim b. Yesâr, Hz. Ömer'den hadis işitmemiştir. Bazıları bu senedle, Müslim b. Yesâr'la Ömer arasında mechul bir râvî zikretmişlerdir; Ebû Dâvûd, Sünnet, 17. Abdullah el-Ka'nebi, Malik (b. Enes), Zeyd b. Üneyse (v. 125), Abdulhamid b. Abdurrahman b. Zeyd b. Hattab (v. 105-125), aracılığıyla bağlanan senedde farklı olarak Araf 172. Ayeti el-Ka'nebi'nin, rivayet esnasında kıraat ettiği bilgisi verilmektedir. Ayrıca metnin sonunda Muhammed b. Musaffa (v. 246), Bakiyye b. el-Velîd (v. 197), Ömer b. Cü'süm el-Kureşî (v. ?), Zeyd b. Ebi Üneyse, Abdulhamid b. Abdurrahman, Müslim b. Yesar, Nuaym b. Rebi'a (v. ?) senedini vermektedir ki, Tirmizî'nin bahsettiği muttasıl sened budur. Ancak Nuaym'ın bilinmeyen bir ravi olduğunu söyleyenler de vardır. (Bkz. Zehebî, Mizanü'l-İ'tidal, IV, 270.)

6/39 أَخَذَ اللَّهُ تَعَالَى الْمِيثَاقَ مِنْ ظَهْرِ آدَمَ فَأَخْرَجَ مِنْ ظَهْرِهِ كُلَّ ذُرِّيَّتِهِ
فَنَشَرَهَا بَيْنَ يَدَيْهِ جَمِيعًا وَصَوَّرَهُمْ وَجَعَلَ لَهُمْ عَقُولًا يَعْلَمُونَ بِهَا وَالسَّانَا يَنْطِقُونَ بِهَا
ثُمَّ كَلَّمَهُمْ قَبْلًا أَيْ عَيَانًا يَعَايْنُهُمْ آدَمَ عَلَيْهِ سَلَامٌ وَقَالَ: أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى
شَهِدْنَا، وَتَلَاهَا إِلَى قَوْلِهِ تَعَالَى: الْمُبْطِلُونَ

Allah teala, Adem'in sulbünden bir ahit aldı ve sulbünden tüm zürriyetleri çıkardı. Sonra onların hepsini önüne yaydı ve onlara suretler verdi, kendisiyle düşünecekleri akıllar ve konucaşacakları diller bahşetti. Sonra onları karşılarına alıp, yani alenen konuştu ve Adem (a.s)'i onlara şahit tuttu. Buyurdu ki, “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” dediler ki “Evet öylesin, şahit olduk.” Sonra (Resulullah) *batılla (amel ederler) * ayetine³⁷⁹ kadar tilavet etti.³⁸⁰

Hadisin Tahrici:

Hadis, Kütüb-i Tis'a içerisinde yalnızca Ahmed b. Hanbel'de, bazı lafız farklılıklarıyla bulunabilmektedir. Rivayet şu şekildedir;

Ahmed b. Hanbel Rivayeti

حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ يَعْنِي ابْنَ حَازِمٍ، عَنْ كُثَيْبِ بْنِ جَبْرِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَخَذَ اللَّهُ الْمِيثَاقَ مِنْ ظَهْرِ آدَمَ بِنِعْمَانَ يَعْنِي عَرَفَةَ فَأَخْرَجَ مِنْ صُلْبِهِ كُلَّ ذُرِّيَّةٍ ذَرَأَاهَا، فَتَنَرَهُمْ بَيْنَ يَدَيْهِ كَالدَّرِّ، ثُمَّ كَلَّمَهُمْ قَبْلًا قَالَ: {أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ} ³⁸¹

7/40 خلق الأرواح قبل الأجساد بخمسمائة ألف سنة

³⁸² Ruhlar, bedenlerden beş yüz bin sene önce yaratılmıştır.

³⁷⁹ el-Araf, 172-173.

³⁸⁰ Ali el-Kâri, Şerh, s. 86.

³⁸¹ Ahmed b. Hanbel, IV, 267. (Tercüme: Allah teala, Adem'in sulbünden kan ile, yani bir işaret ile, bir ahit aldı ve sulbünden tüm zürriyetleri çıkardı. Sonra onların hepsini önüne tane tane yaydı. Sonra onları karşılarına alıp konuştu. Buyurdu ki *Ben sizin Rabbiniz değil miyim?* demişti. Onlar da, “Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)” demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, “Biz bundan habersizdik” dememeniz içindir. Yahut, “Bizden önce babalarımız Allah'a ortak koşmuşlar. Biz onlardan sonra gelen bir nesiliz. Şimdi batılcıların işlediği yüzünden bizi helâk mı edeceksin?” dememeniz içindir)

³⁸² Ali el-Kâri, Şerh, s. 87.

Hadisin Tahrici:

Hadis, Kütüb-i Tis'a eserleri içinde bulunamamıştır. Bununla beraber, farklı bir sened ile benzer bir metne sahip olan bir rivayet hakkında uydurma hükmü vermiş olan münekkidler de mevcuttur.³⁸³

29. “ALLAH YARATTIKLARINDAN HİÇ BİRİNİ KÜFRE VEYA İMANA ZORLAMAMIŞ DEĞİLDİR. ALLAH ONLARI MÜMİN VEYA KÂFİR OLARAK YARATMAMIŞTIR. FAKAT ONLARI ŞAHİS OLARAK YARATMIŞTIR. İMAN VE KÜFÜR, KULLARIN İŞİDİR. ALLAH TEÂLA, KÂFİR OLANI KÜFÜR HALİNDEYKEN KÂFİR OLARAK BİLİR. BUNDAN SONRA İMAN EDERSE, ONU İMAN HALİNDE MÜMİN OLARAK BİLİR VE ONU SEVER. İLMİNDE VE SIFATINDA HİÇBİR DEĞİŞİKLİK MEYDANA GELMEZ” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî hadis nakletmemiştir;

30. “KULLARIN HAREKET VE SUKUN ŞEKLİNDEKİ BÜTÜN FİİLLERİ GERÇEK OLARAK ONLARIN ELDE ETTİKLERİ ŞEYLERDİR. ALLAH TEÂLA İSE ONLARIN YARATICISIDIR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî üç hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/41 إِنَّ اللَّهَ صَانِعُ كُلِّ صَانِعٍ وَصَنَعَهُ

³⁸³ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, I, 401. Muhammed b. Nasır (bilinmiyor), Mubarek b. Abdulcebbar (v. 500), Abdalbaki b. Ahmed (bilinmiyor), Muhammed b. Ca'fer b. 'Îlak (bilinmiyor), Ebu'l-Feth el-Ezdî el-Hafız (v. 369), Haşim b. Nusayr (bilinmiyor), Şeyban b. Muhammed (v. ?), Abdullah b. Eyub b. Ebû Îlac (v. ?), onun babası (bilinmiyor), Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali b. Hüseyin (v. 118), onun babası (Ali b. Hüseyin b. Ali v. 93) ve Hz. Ali senediyle verilen bu rivayetin metninde farklı olarak “bin sene önce yarattı ve sonra onları arşın altına koydu. Sonra kendine itaati emretti. Bunun üzerine ilk teslim olan ruh, Ali aleyhisselam'ın ruhu oldu” ifadeleri yer almaktadır. Bu rivayet hakkında İbnü'l-Cevzî: Bu hadis uydurmadır, el-Ezdî şöyle demiştir, “Abdullah b. Eyub ve babası yalancıdırlar, onlardan rivayet etmek caiz olmaz” demiştir; Süyûtî, *el-Le'âli*, I, 349. Senedi Haşim b. Nasr'dan itibaren veren Süyûtî, rivayet hakkında : Uydurmadır, Abdullah ve babası yalancıdırlar, demiştir.

*Kesinlikle Allah, her fiil işleyen ve fiillerinin gerçek işleyicisidir.*³⁸⁴

Hadisin Tahriri:

Bu rivayet Kütüb-i Tis'a içerisinde bulunamamıştır. Benzer bir metinle Hâkim'de geçmektedir³⁸⁵. Hakkında uydurma ile ithama rast gelmemekteyiz.

2/42 لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ

*Allah'tan başka güç ve kuvvet sahibi yoktur.*³⁸⁶

3/43 الْقَدَرِيَّةُ مَجُوسُ هَذِهِ الْأُمَّةِ

*Kaderiyye, bu ümmetin mecusileridir.*³⁸⁷

Hadisin Tahriri:

Hadis, bu metniyle ve bazı ziyadeleriyle Kütüb-i Tis'a eserlerinden Ebû Dâvûd ve Ahmed b. Hanbel'de geçmektedir;

Ebû Dâvûd Rivayeti

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى، عَنْ أَبِيهِ³⁸⁸، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الْقَدَرِيَّةُ مَجُوسُ هَذِهِ الْأُمَّةِ: إِنْ مَرَضُوا فَلَا تَعُودُوهُمْ، وَإِنْ مَاتُوا فَلَا تَشْهَدُوهُمْ³⁸⁹

Ayrıca benzer manaya gelen, farklı bir metinle Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde de rivayet edilmiştir³⁹⁰.

³⁸⁴ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 90.

³⁸⁵ Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 85. Ebû Abbas Muhammed b. Yakub (v. 346), İsmail b. İshak el-Kâdı (v.282), Muhammed b. Ebi Bekir el-Mukaddemî (v. 234), Fudayl b. Süleyman (v. 183), Ebi Malik el-Eşce'i (v. 140), Rib'i b. Hirâş (v. 100) ile Huzeyfe (r.a)'ye bağlanan metinde farklı olarak "خالق" (yaratıcısıdır) ifadesi geçmektedir. Ayrıca Hâkim, bu rivayetin Müslim'in şartlarına uydugunu, ancak onun bunu kullanmadığını söylemiştir. Aynı sayfada bir başka tarik daha zikretmektedir.

³⁸⁶ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 91. Bu hadisin tahriri daha önce verilmiştir.

³⁸⁷ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 91. Ebû Dâvûd, *Sünnet*, 17.

³⁸⁸ Zehebî, *Siyer* VI, 96. Tam adı: Ebû Hazim Seleme b. Dinar el-Medenî (v. 140)

³⁸⁹ Ebû Dâvûd, *Sünnet*, 17. (Tercüme: *Kaderiyye, bu ümmetin mecusileridir. Hastalanırlarsa, onları ziyaret etmeyin, ölürlerse (cenazelerine) gitmeyin*)

³⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, X, 252. Farklı olarak "إِنَّ لِكُلِّ أُمَّةٍ مَجُوسًا، وَإِنَّ مَجُوسَ أَهْلِ الْمَكْدُونِ بِالْقَدَرِ" (Her ümmetin Mecusileri vardır. Benim ümmetimin Mecusileri kaderi yalanlayanlardır) ifadeleri geçmektedir; Ayrıca, XXXVIII, 443. Farklı olarak "أَلَدَيْنَ يَتَوَلَّوْنَ لَا قَدَرَ" (Kader yoktur diyenlerdir) ve "وَهُمْ شِيعَةُ الدَّجَالِ، حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ" (Onlar Allah'a karşı Deccal'in taraftarlarıdır. Onları Deccal'in peşine katması da Allah'ın üzerine haktır) ifadeleri geçmektedir.

31. “KULLARIN BÜTÜN FİİLLERİ O’NUN DİLEMESİ, İLMİ, KAZASI VE KADERİYLE DİR. BÜTÜN İBADETLER, ALLAH’IN EMRİ, SEVGİSİ, RIZASI, İLMİ, DİLEMESİ, KAZASI VE KADERİYLE VACİP OLMUŞTUR. GÜNAHLARIN HEPSİ DE, O’NUN İLMİ, KAZASI, TAKDİRİ, DİLEMESİYLE OLMUŞTUR; SEVMESİ, RIZASI VE EMRİYLE OLMAMIŞTIR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî bir hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/44 لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ لَا يُعْصَى مَا خَلَقَ إِبْلِيسَ

*Allah, kendine isyan edilmemesini dileyseydi, İblis’i yaratmazdı.*³⁹¹

Hadisin Tahriri:

Hadis, Kütüb-i Tis’a eserleri içerisinde bulunamamıştır. Ayrıca, Süyûtî’nin nakliyle İbn Hacer el-Askalanî tarafından, senedinde zayıf raviler bulunması sebebiyle münker olarak nitelenmiştir³⁹².

32. “ENBİYA (ALLAH’IN SALAT VE SELAMI ÜZERLERİNE OLSUN) HEPSİ KÜÇÜK VE BÜYÜK GÜNAHLARDAN, KÜFÜR VE ÇİRKİN İŞLERDEN MÜNEZZEHTİRLER. BAZILARINDAN ZELLE VE HATA MEYDANA GELMİŞTİR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî sekiz hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/45 سئل عن عدد الأنبياء عليه السلاة و السلام فقال: مائة ألفٍ وأربعةٌ وعشرون ألفَ، و في رواية مائتا ألفٍ وأربعةٌ وعشرون ألفَ

³⁹¹ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 96.

³⁹² Süyûtî, *el-Le’âli*, I, 234.

(Resulullah'a) Nebilerin (a.s) sayısı soruldu, o da buyurdu ki: yüz yirmi dört bindir. Bir başka rivayette de: iki yüz yirmi dört bindir demiştir.³⁹³

Hadisin Tahrici:

Hadis, Kütüb-i Tis'a eserleri içerisinde bir tek Ahmed b. Hanbel'de bulunmuştur. O da daha uzun bir metnin parçası olarak şu şekilde rivayet edilmektedir;

Ahmed b. Hanbel Rivayeti

حَدَّثَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ³⁹⁴، حَدَّثَنَا مُعَانُ بْنُ رِفَاعَةَ، حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ يَزِيدَ، عَنِ الْقَاسِمِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ³⁹⁵ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَسْجِدِ جَالِسًا وَكَانُوا يَنْظُرُونَ أَنَّهُ يَنْزِلُ عَلَيْهِ، فَأَقْصَرُوا عَنْهُ حَتَّى جَاءَ أَبُو ذَرٍّ فَأَفْحَمَ فَأَتَى فَجَلَسَ إِلَيْهِ، فَأَقْبَلَ عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا أَبَا ذَرٍّ هَلْ صَلَّيْتَ الْيَوْمَ؟ قَالَ: لَا. قَالَ: ثُمَّ فَصَلَ. فَلَمَّا صَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتِ الصُّحَى أَقْبَلَ عَلَيْهِ فَقَالَ: يَا أَبَا ذَرٍّ تَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ شَيَاطِينِ الْحَيِّ وَالْإِنْسِ. قَالَ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ: وَهَلْ لِلْإِنْسِ شَيَاطِينٌ؟ قَالَ: نَعَمْ شَيَاطِينُ الْإِنْسِ وَالْحَيِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرَفَ الْقَوْلِ غُرُورًا. ثُمَّ قَالَ: يَا أَبَا ذَرٍّ أَلَا أَعْلَمُكَ كَلِمَةً مِنْ كَنْزِ الْجَنَّةِ؟ قَالَ: بَلَى. جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ قَالَ: قُلْ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ. قَالَ: فَقُلْتُ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ. قَالَ: ثُمَّ سَكَتَ عَنِّي، فَاسْتَبْطَأْتُ كَلَامَهُ قَالَ: قُلْتُ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ إِنَّا كُنَّا أَهْلَ جَاهِلِيَّةٍ وَعِبَادَةِ أَوْثَانٍ فَبَعَثَكَ اللَّهُ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ أَرَأَيْتَ الصَّلَاةَ مَاذَا هِيَ؟ قَالَ: خَيْرٌ مَوْضُوعٍ مَنْ شَاءَ اسْتَقَلَّ وَمَنْ شَاءَ اسْتَكْبَرَ. قَالَ: قُلْتُ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، أَرَأَيْتَ الصِّيَامَ مَاذَا هُوَ؟ قَالَ: قَرَضٌ مُجْرِي. قَالَ: قُلْتُ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، أَرَأَيْتَ الصَّدَقَةَ مَاذَا هِيَ؟ قَالَ: أَضْعَافٌ مُضَاعَفَةٌ وَعِنْدَ اللَّهِ الْمَزِيدُ. قَالَ: قُلْتُ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: سِرٌّ إِلَى فَقِيرٍ وَجَهْدٌ مِنْ مُقِلٍّ. قَالَ: قُلْتُ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، أَيُّمَا أُتْرِلَ عَلَيْكَ أَعْظَمُ قَالَ: {اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ} آيَةُ الْكُرْسِيِّ. قَالَ: قُلْتُ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، أَيُّ الشَّهَادَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: مَنْ سَفِكَ دَمَهُ وَعَقَرَ جَوَادُهُ. قَالَ: قُلْتُ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، فَأَيُّ الرِّقَابِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: أَغْلَاهَا ثُمَّ وَأَنْفَسَهَا عِنْدَ أَهْلِهَا. قَالَ: قُلْتُ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، فَأَيُّ الْأَنْبِيَاءِ كَانَ أَوَّلَ؟ قَالَ: آدَمُ. قَالَ: قُلْتُ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، أَوَّ نَبِيٍّ كَانَ آدَمُ قَالَ: نَعَمْ. نَبِيٌّ مَكَلَّمٌ خَلَقَهُ اللَّهُ بِيَدِهِ، ثُمَّ نَفَخَ فِيهِ رُوحَهُ، ثُمَّ قَالَ لَهُ: يَا آدَمُ قُبَلًا. قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، كَمْ وَفَّى عِدَّةَ الْأَنْبِيَاءِ؟ قَالَ: مِائَةٌ أَلْفٍ وَأَرْبَعَةٌ وَعِشْرُونَ أَلْفًا الرَّسُلُ مِنْ ذَلِكَ ثَلَاثُ مِائَةٍ وَخَمْسَةٌ عَشَرَ جَمًّا غَفِيرًا³⁹⁶

2/46 عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِابْنِ عَبَّاسٍ: كَمْ الْكَبَائِرِ، أَسْبَعُ

هِيَ؟ قَالَ: هِيَ إِلَى السَّبْعِ مِائَةٍ أَقْرَبُ مِنْهَا إِلَى سَبْعٍ غَيْرِ إِنَّهُ لَا كَبِيرَةَ مَعَ الْإِسْتِغْفَارِ،

وَلَا صَغِيرَةَ مَعَ إِصْرَارٍ

³⁹³ Ali el-Kâri, Şerh, s. 99.

³⁹⁴ Zehebî, Siyer X, 223. Tam adı: Abdulkuddüs b. el-Haccac el-Havlanî (v. 212)

³⁹⁵ Zehebî, Siyer III, 359. Tam adı: Sadi b. Aclan el-Bahilî (v. 86)

³⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, XXXVI, 619. Dikkat çeken bir nokta, Ebû Uname'nin anlatım diliyle başlayan rivayetin ilerleyen kısımlarında, Ebû Zer'in anlatım diline dönüş yapılmış olmasıdır.

*Sa'id b. Cübeyr'den nakledildiğine göre, bir adam İbn Abbas'a şöyle dedi, "Büyük günahlar kaç tanedir, yedi mi?" O da dedi ki, "Yediden yediyüze kadar vardır. Ancak şu var ki, ısrar edilen günah küçük, istiğfar edilen günah da büyük kalmaz."*³⁹⁷

Hadisin Tahriri:

Hadis, Kütüb-i Tis'a eserleri içerisinde veya herhangi bir tali kaynakta bulunamamıştır. Ancak İmam Süyûfî, mevzuat kitabında uzunca geçen bir metnin içerisinde bu ifadeleri de zikretmiş ve İbn Hacer'in bu rivayet hakkında batıl hükmü verdiğinden bahsetmiştir.³⁹⁸

3/47 سئل عن عدد الأنبياء عليه السّلاة و السلام فقال: مائة ألفٍ وأربعة وعشرون ألفاً، والرّسل منهم ثلاثمائة وثلاثة عشر أولهم آدم عليه السّلاة و السلام وآخرهم محمد عليه السّلاة والسلام

*(Resulullah'a) Nebilerin (a.s) sayısı soruldu, o da buyurdu ki: yüz yirmi dört bindir. Bir başka rivayette de: iki yüz yirmi dört bindir. Bunlardan Resul olanları üç yüz on üç tanedir. İlki Âdem (a.s), sonuncuları Muhammed (a.s)'dir demiştir.*³⁹⁹

Hadisin Tahriri:

Bu rivayetin ilk bölümünün tahriri verilmişti. Ancak Ali el-Kârî'nin, rivayeti tekrar verirken kullandığı ziyadeler, Kütüb-i Tis'a veya tali eserler içerisinde bulunamamıştır.

4/48 لَوْ لَمْ تُذْنِبُوا لَجَاءَ اللَّهُ بِقَوْمٍ يُذْنِبُونَ فَيَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ فَيَغْفِرُ لَهُمْ

*Eğer siz hiç günah işlemeseydiniz, Allah sizin yerinize, günah işleyen ama sonrasında istiğfar eden ve Allah'ın da kendilerini bağışladığı bir toplum getirirdi.*⁴⁰⁰

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet, Kütüb-i Sitte eserlerinden Müslim ve Tirmizî'de rivayet edilmektedir. Müslim rivayeti şu şekildedir;

³⁹⁷ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 100.

³⁹⁸ Süyûfî, *el-Le'âli*, II, 311.

³⁹⁹ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 101.

⁴⁰⁰ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 101;

Müslim Rivayeti

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ⁴⁰¹، أَخْبَرَنَا مَعْمَرُ⁴⁰²، عَنْ جَعْفَرِ الْجَزَرِيِّ⁴⁰³، عَنْ يَزِيدَ بْنِ الْأَصَمِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ لَمْ تُذْنِبُوا لَدَهَبَ اللَّهُ بِكُمْ، وَلَجَاءَ بِقَوْمٍ يُذْنِبُونَ، فَيَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ فَيَغْفِرُ لَهُمْ⁴⁰⁴

Tirmizî'de geçen nakli ise şu şekildedir;

Tirmizî Rivayeti

حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ⁴⁰⁵ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ، عَنْ حَمْرَةَ الزَّيَّاتِ⁴⁰⁶، عَنْ زِيَادِ الطَّائِي⁴⁰⁷، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ: مَا لَنَا إِذَا كُنَّا عِنْدَكَ رَفَّتْ قُلُوبُنَا، وَزَهَدْنَا فِي الدُّنْيَا، وَكُنَّا مِنْ أَهْلِ الْآخِرَةِ، فَإِذَا خَرَجْنَا مِنْ عِنْدِكَ فَانْسَنَّا أَهَالِينَا، وَنَحْنُ أَوْلَادُنَا أَنْكَرْنَا أَنْفُسَنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَوْ أَنَّكُمْ تَكُونُونَ إِذَا خَرَجْتُمْ مِنْ عِنْدِي كُنْتُمْ عَلَى خَالِكُمْ ذَلِكَ لَرَأَيْتُمْ الْمَلَائِكَةَ فِي بُيُوتِكُمْ، وَلَوْ لَمْ تُذْنِبُوا لَجَاءَ اللَّهُ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ كَيْ يُذْنِبُوا فَيَغْفِرَ لَهُمْ⁴⁰⁸

5/49 إِنَّهُ لِيُغَانُ عَلَى قَلْبِي وَإِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ

*Muhakkak benim kalbimi bir perde kaplar, ben de günde yüz kere Allah'a istiğfar ederim.*⁴⁰⁹

Hadisin Tahrici:

Rivayet, bu lafızlarla Müslim ve Ebû Dâvûd'da geçmektedir. Ayrıca Müslim'de benzer bir başka rivayet daha bulunmaktadır. Müslim rivayetleri şu şekildedir;

⁴⁰¹ Daha önce bahsedilen Abdurrezzâk b. Hemmam'dır

⁴⁰² Daha önce bahsedilen Ma'mer b. Raşid'dir.

⁴⁰³ Buhârî, *Tarih*, II, 1878, Tam adı: Ca'fer b. Birkan el-Kellabî (v. 154)

⁴⁰⁴ Müslim, *Tevbe*, 11. (Tercüme: Eğer siz hiç günah işlemeseydiniz, Allah sizin yerinize, günah işleyen ama sonrasında istiğfar eden ve Allah'ın da kendilerini bağışladığı bir toplum getirirdi)

⁴⁰⁵ Daha önce bahsedilen Muhammed b. Alai'dir

⁴⁰⁶ Zehebî, *Siyer* VII, 90. Tam adı: Hamza b. Hubeyb b. Umare et-Teymî (v. 156)

⁴⁰⁷ Mizzî, *Tehzîb*, IX, 527. Tam adı: Ziyad et-Taî. (v. ?). Hakkında: Tirmizî kendisinden yalnızca bu hadisi nakletmiştir. Onun da senedi kuvvetli değildir. Bizim nazarımızda muttasıl da değildir, denmiştir.

⁴⁰⁸ Tirmizî, *Sıfatü'l-Cennet*, 2. (Tercüme: Ebû Hüreyre (r.a.)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Ey Allah'ın Rasûlü dedik. Bizim bu halimiz nedir ki, senin yanındayken kalplerimiz yumuşuyor dünyayı istemiyor ahiret ehlinde olmaya başlıyoruz. Fakat senin yanından çıkıp ailelerimiz arasına karışıp çocuklarımızın kokusunu aldığımızda kendimizi değişmiş buluyoruz. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Siz her vakit benim yanımdan çıktığınız şekilde olsaydınız melekler sizi evlerinizde ziyaret ederlerdi ve sizler hiç günah işlememiş olsanız, Allah günah işleyen ve onların günahını affedeceği bir toplum yarattı)

⁴⁰⁹ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 102; Müslim, *Zikir*, 41.

Müslim Rivayetleri

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى، وَفُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، وَأَبُو الرَّبِيعِ الْعَتَكِيُّ جَمِيعًا، عَنْ حَمَّادٍ قَالَ يَحْيَى: أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ⁴¹⁰، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ⁴¹¹، عَنِ الْأَعْرَابِيِّ، وَكَانَتْ لَهُ صُحْبَةٌ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: إِنَّهُ لَيُغَانُ عَلَى قَلْبِي، وَإِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ، فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ⁴¹²

Müslim’de geçen benzer lafızları olan ikinci bir rivayet ise şöyledir;

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا عُثْمَرُ⁴¹³، عَنْ شُعْبَةَ⁴¹⁴، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةٍ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ الْأَعْرَابِيَّ، وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يُحَدِّثُ ابْنَ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ، فَإِنِّي أَتُوبُ، فِي الْيَوْمِ إِلَيْهِ مِائَةَ مَرَّةٍ⁴¹⁵

Bu rivayette, senet zincirine İbn Ömer’in (r.a) de eklendiğini görmekteyiz.

6/50 لِي مَعَ اللَّهِ وَقْتُ لَا يَسَعُ فِيهِ مَلَكٌ مُقَرَّبٌ أَيْ جِبْرَائِيلُ الْمُقَدَّسُ أَوْ

نَبِيٌّ مُرْسَلٌ

7/50

Benimle Allah arasında öyle anlar vardır ki, hiç bir mukarreb melek, yani Mukaddes Cebrail, ya da bir Resul onu kavramaya güç yetiremez.⁴¹⁶

Hadisin Tahrici:

Aliyyü'l-Kari'nin bizzat kendi mevzuat kitabında bir sufi sözü olarak naklettiği ve hadis olmadığını ifade ettiği bu rivayet⁴¹⁷, Kütüb-i Tis'a eserleri içerisinde bulunamamıştır.

8/51 إِنَّهُ لَيُغَانُ عَلَى قَلْبِي حَتَّى يَمْنَعَنِي عَنْ شَهُودِ رِي فِي مَقَامِ جَمْعِ الْجَمْعِ

لا يحجب الكثرة عن الوحدة ولا يمنع الوحدة عن كثرة

⁴¹⁰ Zehebî, Siyer V, 220. Tam adı: Sabit b. Eslem Ebû Muhammed el-Bünanî (v. 127)

⁴¹¹ Zehebî, Siyer IV, 343; V, 5. Tam adı: Ebû Bürde b. Ebi Musa Abdullah b. Kays el-Eş'arî (v. 104)

⁴¹² Müslim, Zikir, 41. (Tercüme: El-Eğarrü'l-Müzennî anlatıyor: Resulullah (s.a.v) ile beraberdik ve şöyle buyurdu, "Muhakkak benim kalbimi bir perde kaplar, ben de günde yüz kere Allah'a istiğfar ederim.);

Ebû Dâvûd, Tefri' Ebvabü'l-Vitr, 26. Süleyman b. Harb (v. 224), Müsedded (b. Müserhed) kanalıyla önceki senede bağlanmaktadır. Lafız farklılıkları görülmemektedir.

⁴¹³ Zehebî, Siyer IX, 98. Tam adı: Muhammed b. Ca'fer el-Hüzelî (v. 193)

⁴¹⁴ Daha önce bahsedilen Şu'be b. el-Haccac'dır.

⁴¹⁵ Müslim, Zikir, 42. (Tercüme: El-Eğar, Resulullah'ın (s.a.v) ashabından İbn Ömer'in şöyle naklettiğini söylemiştir: Resulullah buyurdu ki, "Ey insanlar! Allah'a tevbe edin. Muhakkak ben günde yüz kere O'na tevbe ediyorum)

⁴¹⁶ Ali el-Kâri, Şerh, s. 102.

⁴¹⁷ Ali el-Kâri, el-Esrâr, s. 299; el-Masnu' fi ma'rifeti'l-hadisü'l-mevzu', thk. Abdulfettah Ebû Ğudde, Müessesetü'r Risale, Beyrut, 1398 h, s. 151; Sehâvî, el-Makâsîd, s. 565.

Bazen Cem'ü'l-Cem' makamında kalbimi öyle bir şey kaplar ki, Rabbimi hissetmekten beni alıkoyar. (Öyle birşeydir ki); çokluğu teklikten, teklîği de çokluktan perdelemez.⁴¹⁸

Hadisin Tahrîci:

Bu rivayetin bir kısmının tahrîcini yapmıştık. Ancak geri kalan kısmı, Kütüb-i Tis'a eserleri içerisinde bulunamamıştır. Ayrıca herhangi bir tali hadis eserinde de izine rastlanmamıştır.

9/52 الإِحْسَانُ أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ

*İhsan, Allah'ı görüyormuş gibi O'na kulluk etmendir.*⁴¹⁹

Hadisin Tahrîci:

Bu rivayet, literatürde 'Cibril Hadisi' olarak adlandırılan meşhur bir rivayetin metni içerisinde yer almaktadır. Kütüb-i Sitte eserlerinin tamamında zikredilmektedir. Buhârî'de geçen şekilleri şöyledir;

Buhârî Rivayetleri

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ⁴²⁰، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، أَخْبَرَنَا أَبُو حَيَّانَ التَّيْمِيُّ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ⁴²¹، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَارِزًا يَوْمًا لِلنَّاسِ، فَأَتَاهُ جَبْرِيلُ فَقَالَ: مَا الْإِيمَانُ؟ قَالَ: الْإِيمَانُ أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَبِلِقَائِهِ، وَرُسُلِهِ وَتُؤْمِنَ بِالْبَعْثِ. قَالَ: مَا الْإِسْلَامُ؟ قَالَ: الْإِسْلَامُ: أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ، وَلَا تُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا، وَتُقِيمَ الصَّلَاةَ، وَتُؤَدِّيَ الزَّكَاةَ الْمَفْرُوضَةَ، وَتَصُومَ رَمَضَانَ. قَالَ: مَا الْإِحْسَانُ؟ قَالَ: أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ، قَالَ: مَتَى السَّاعَةُ؟ قَالَ: مَا الْمَسْئُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ، وَسَأُخْبِرُكَ عَنْ أَشْرَاطِهَا: إِذَا وَلَدَتِ الْأُمَّةُ رَجُلًا، وَإِذَا تَطَاوَلَ رِعَاةُ الْإِبِلِ الْبُهِمُ فِي الْبُنْيَانِ، فِي خَمْسٍ لَا يَعْلَمُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ ثُمَّ تَلَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ} الْآيَةَ، ثُمَّ أَذْبَرَ فَقَالَ: «رُدُّوهُ» فَلَمْ يَرَوْا شَيْئًا، فَقَالَ: هَذَا جَبْرِيلُ جَاءَ يُعَلِّمُ النَّاسَ دِينَهُمْ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: جَعَلَ ذَلِكَ كُفْلَهُ مِنَ الْإِيمَانِ⁴²²

⁴¹⁸ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 102-103.

⁴¹⁹ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 103; Buhârî, İman, 36; Müslim, Taharet, 1.

⁴²⁰ Daha önce bahsedilen Müsedded b. Müserhed'dir.

⁴²¹ Zehebî, Siyer V, 8. Tam adı: Ebû Zür'a Amr b. Cerîr b. Abdullah el-Becelî (v. ?)

⁴²² Buhârî, İman, 36. (Tercüme: Bir gün Resulullah (s.a.v) insanların arasındayken Cibril (a.s) geldi ve ona, "İman nedir?" diye sordu. O da, "İman Allah'a, meleklerine, kitaplarına, Allah'a döneceğine, resullerine iman etmendir ve yeniden dirilişe iman etmendir." buyurdu. Sonra (Cibril) dedi ki, "İslam nedir?". Buyurdu ki, "İslam Allah'a kulluk etmen, O'na hiçbirşeyi ortak koşmaman, namazı kılman, farz kılınmış zekatı vermen, Ramazan orucunu tutmandır. (Cibril) dedi ki, "İhsan nedir?". Buyurdu ki, "Allah'ı görüyormuş gibi kulluk etmendir, zira sen O'nu göremesende O seni görüyor". Dedi ki, "(Kıyamet) saati ne zamandır?". Buyurdu ki, "(Bunun cevabını), sorulan, sorandan daha bilmiyor. Ancak sana bazı işaretlerinden haber vereyim; Anne, efendisini doğurduğunda, deve ve

Müslim’de geçen şekli ise şu şekildedir;

Müslim Rivayetleri

حَدَّثَنِي أَبُو حَيْثَمَةَ زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ⁴²³، عَنْ كَهْمَسٍ⁴²⁴، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ، ح وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ وَهَذَا حَدِيثُهُ حَدَّثَنَا أَبِي⁴²⁵، حَدَّثَنَا كَهْمَسٌ، عَنْ ابْنِ بُرَيْدَةَ⁴²⁶، عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ، قَالَ: كَانَ أَوَّلَ مَنْ قَالَ فِي الْقَدْرِ بِالْبَصْرَةِ مَعْبُدُ الْجَهَنِّي، فَأَنْطَلَقْتُ أَنَا وَحُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحِمِيرِيُّ حَاجِبَيْنِ أَوْ مُعْتَمِرَيْنِ قُلْنَا: لَوْ لَقِينَا أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَسَأَلْنَاهُ عَمَّا يَقُولُ هَؤُلَاءِ فِي الْقَدْرِ، فَوَفَّقَ لَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ دَاخِلًا الْمَسْجِدَ، فَكَتَفْتُهُ أَنَا وَصَاحِبِي أَخَذَنَا عَنْ يَمِينِهِ، وَالْآخَرُ عَنْ شِمَالِهِ، فَظَنَنْتُ أَنَّ صَاحِبِي سَيَكِلُ الْكَلَامَ إِلَيَّ، فَقُلْتُ أبا عَبْدِ الرَّحْمَنِ إِنَّهُ قَدْ ظَهَرَ قِبَلَنَا نَاسٌ يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ، وَيَتَقَفَّرُونَ الْعِلْمَ، وَذَكَرَ مِنْ شَأْنِهِمْ، وَأَتَهُمْ يَزْعُمُونَ أَنَّ لَا قَدَرَ، وَأَنَّ الْأَمْرَ أَتَيْتُ، قَالَ: فَإِذَا لَقِيتَ أَوَّلَئِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنِّي بَرِيءٌ مِنْهُمْ، وَأَتَهُمْ بُرَاءً مِنِّي، وَالَّذِي يَخْلِفُ بِهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ لَوْ أَنَّ لِأَحَدِهِمْ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا، فَأَنْفَقَهُ مَا قَبِلَ اللَّهُ مِنْهُ حَتَّى يُؤْمِنَ بِالْقَدْرِ ثُمَّ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ، إِذْ طَلَعَ عَلَيْنَا رَجُلٌ شَدِيدُ بَيَاضِ الثِّيَابِ، شَدِيدُ سَوَادِ الشَّعْرِ، لَا يُرَى عَلَيْهِ أَثَرُ السَّفَرِ، وَلَا يَعْرِفُهُ مِنَّا أَحَدٌ، حَتَّى جَلَسَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَاسْتَدْرَكَتْهُ إِلَى رُكْبَتَيْهِ، وَوَضَعَ كَفَّيْهِ عَلَى فَحْذَيْهِ، وَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ أَخْبِرْنِي عَنِ الْإِسْلَامِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْإِسْلَامُ أَنْ تَشْهَدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَتُقِيمَ

*koyun çobanları uzun binalar yapmaya başladığındadır. Beş şey vardır ki onu sadece Allah bilir, ki bu da onlardandır.” Sonra Nebi (s.a.v) şu ayetleri okudu *(Kıyamet) saatinin bilgisi Allah’ın katındadır*⁴²². Bunun üzerine (Cibril) dönüp gitti. (Resulullah da) “onu geri getirin” dedi. Ancak (sahabe) onu bir daha göremediler. Bunun üzerine buyurdu ki, “O Cibril (a.s) idi, insanlara dinlerini öğretmek için geldi”. Ebû Abdullah dediki, “Bu şekilde, sayılanların hepsini iman (ın şartların) dan kıldı)*

Buhârî, Tefsir, 243. İshak (b. İbrahim v. 238), Cerîr (b. Abdulhamid v. 188), Ebi Hayyan (Yahya b. Sa’id), Ebi Zür’a (b. Amr) aracılığıyla gelen rivayette farklı olarak Cibril ifadesi yerine “إِذْ أَتَاهُ رَجُلٌ” (yürüyerek bir adam geldi) ifadesi kullanılmıştır. Ayrıca “لَبِغْتَ الْآخِرِ” (Ahiretteki dirilişe) ifadesiyle “سَأُخْبِرُكَ” (sana söyleyeceğim) ifadeleri, “إِذَا وَلَدَتِ الْمَرْأَةُ رَجُلًا، فَذَاكَ مِنْ أَشْرَاطِهَا، وَإِذَا كَانَتِ الْغُرَاءُ رُؤُوسَ النَّاسِ،” (Kadın, efendisini doğurunca bu kıyametin işaretidir. Ayrıca yalın ayaklı, çıplak adamlar insanların başına geçtiği zaman bu kıyametin işaretidir) cümlesi ve “ثُمَّ انْصَرَفَ الرَّجُلُ، فَقَالَ: «دُؤُوا»” (Sonra adam gitti, Resulullah bize ‘onu bana geri getirin’ deyince döndürmeye gittiler ancak bulamadılar) cümlesi kullanılmıştır;

Müslim, İman, 5. Ebû Bekr b. Ebi Şeybe, Züheyr b. Harb, (İsmail) b. Uleyye (v. 193), (Yahya b. Sa’id) Ebi Hayyan, Ebû Zür’a b. Amr b. Cerîr üzerinden Ebû Hureyre’ye bağlanan rivayette farklı olarak “وَتُقِيمُ الصَّلَاةَ الْمَكْتُوبَةَ، وَتُؤَدِّي الزَّكَاةَ الْمَفْرُوضَةَ” (ve Kitabına inanmandır) ve “وَتُقِيمُ” (yazılmış olan namazı kılman, farz olan zekâtı vermindir) ifadeleri geçmektedir;

İman, 7. Züheyr b. Harb, Cerîr (b. Abdulhamid), Umare b. Ka’ka (v. ?) ve Ebû Zür’a ile bağlanan rivayette farklı olarak “فَجَلَسَ عِنْدَ رُكْبَتَيْهِ” (Sizin sormadıklarınızı öğrenmenizi istedi) ifadeleri yer almaktadır; İbn Mâce, İftitahü’l-Kitab, 9, “Babu fı’l-İman”. Ebû Bekr b. Ebi Şeybe ve İsmail b. Uleyye (v. 193) tarihiyle gelmiştir.

⁴²³ Daha önce bahsedilen Veki’ b. Cerrah’dır.

⁴²⁴ Zehebî, Siyer VI, 316. Tam adı: Kahmes b. el-Hasen et-Temimî (v. 149)

⁴²⁵ Zehebî, Siyer IX, 54. Tam adı: Mu’az b. Mu’az b. Nasr b. Hassan et-Temimî (v. 196)

⁴²⁶ Zehebî, Siyer V, 50. Tam adı: Abdullah b. Büreyde b. Huseyb el-Eslemî (v. 115)

الصَّلَاةَ، وَتُؤْتِي الرِّكَاءَ، وَتَصُومَ رَمَضَانَ، وَتَحْجَ الْبَيْتَ إِنْ اسْتَطَعْتَ إِلَيْهِ سَبِيلًا، قَالَ: صَدَقْتَ، قَالَ: فَعَجَبْنَا لَهُ يَسْأَلُهُ، وَيُصَدِّقُهُ، قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ الْإِيمَانِ، قَالَ: أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ، وَمَلَائِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ، وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ، قَالَ: صَدَقْتَ، قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ الْإِحْسَانِ، قَالَ: أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ، قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ السَّاعَةِ، قَالَ: مَا الْمَسْئُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنْ أَمَارَتِهَا، قَالَ: أَنْ تَلِدَ الْأُمَةُ رَجُلًا، وَأَنْ تَرَى الْخِفَاءَ الْعُرَا الْعَالَةَ رِعَاءَ الشَّاءِ يَتَطَاوَلُونَ فِي الْبُنْيَانِ، قَالَ: ثُمَّ انْطَلَقَ فَلَبِثْتُ مَلِيًّا، ثُمَّ قَالَ لِي: يَا عُمَرُ أَتَدْرِي مَنْ السَّائِلُ؟ قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: فَإِنَّهُ جِبْرِيلُ أَتَاكُمْ يُعَلِّمُكُمْ دِينَكُمْ⁴²⁷

⁴²⁷ Müslim, Taharet, 1. (Tercüme: Yahya b. Ya'mer (v. 89) anlatıyor: Basra'da kaderle ilgili ilk kez konuşmaya başlayan kişi Ma'bed el-Cühenî idi. Bu sırada ben ve arkadaşım Humeyd b. Abdurrahman el-Humeyrî (v. ?) Hac için veya Umre için yola çıkmıştık ve dedik ki, "Ohur da Resulullah'ın ashabından birine rastlarsak, ona bu kaderle ilgili konuşanlar hakkında soralım". Bunun üzerine mescitte Ömer b. Hattab'ın oğlu Abdullah'ı görmeye muvaffak olduk. Arkadaşımın sözünü bana bıraktığını düşünerek söze başladım ve "Ey Ebû Abdurrahman, bizim bulunduğumuz yerde bir takım insanlar orataya çıktı. Bunlar Kur'an'ın Kerim'i okuyorlar, ilmin peşine düşüyorlar, fakat yoktur diyorlar. Olayların bir kadere göre değil, kendiliğinden meydana geldiğini iddia ediyorlar" dedim. Bana şöyle dedi, "Eğer bu kimselerle karşılaşırsan, onlara benim kendilerinden ve kendilerinin benden uzak olduklarını haber ver. Abdullah b. Ömer'in üzerine yemin edeceği bir şey varsa o da şudur ki, şayet o inançta olanlardan birinin Uhud dağı kadar altını olsa ve onu infak etse, kadere iman etmedikçe Cenabı Hak onu asla kabul etmez." Bunları söyledikten sonra şöyle devam etti: Bana babam Ömer b. Hattab şu hadisi nakletti: Bir gün biz Resulallah'ın yanında otururken saçlı simsiyah elbisesi bembeyaz bir adam geldi, üzerinde yolculuk belirtisi yoktu, ve bizden hiç kimsede onu tanııyordu, Allah Resulü'nün (s.a.v) yanına oturdu, dizlerini Allah Resulünün dizlerine dayadı ve ellerinide dizlerinin üzerine koydu. Sonra şöyle dedi, "Ey Muhammed, bana İslam'ın ne olduğunu açıkla". Resulullah (s.a.v): "İslam; Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhamed'in Allah'ın Resulü olduğuna şehadet etmen, namaz kılman, zekat vermen, ramazan orucu tutman ve gitmeye gücün yeterse Beytullah'ı hacetmendir" buyurdu. Adam, "Doğru söyledin" dedi. Bizler hem soruyu sorup hemde verilen cevabı tasdik etmesine hayret etmiştik. Sonra şöyle dedi, "Bana iman ne olduğunu açıkla?". Allah Resulü, "Allah'a meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kadere, hayrın ve şerrin O'ndan olduğuna iman etmendir" buyurdu. Adam, "Doğru söyledin" dedi ve şöyle devam etti; "Bana ihsanın ne olduğunu bildir?" Allah Resulü (s.a.v): "İhsan, Allah Teala'ya O'nu görüyormuş gibi ibadet etmendir. Her ne kadar sen O'nu göremiyorsan da O seni görmektedir." Adam, "Bana kıyametin ne zaman olacağını bildir?" dedi. Allah Resulü, "Bu konuda soru sorulan kişi, soruyu sorandan daha fazla bilgiye sahip değildir." dedi. Adam, "Peki kıyametin alametlerini haber verir misin?" dedi. Allah Resulü: "Cariyenin efendisini doğurması. Yalın ayaklı, çıplak ve fakir deve çobanlarının bina yapmak için yarışmalarını görmesi" buyurdu. Sonra Allah Resulü şunu ayetleri okudu, *Kıyamet gününün vakti hakkındaki bilgi, şüphesiz Allah katındadır. Yağmuru O yağdırır; rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse, yarın ne kazanacağını bilmez ve hiç kimse, hangi yerde öleceğini bilmez. Allah, şüphesiz her şeyi hakkıyla bilendir; her şeyden haberdardır. * Sonra adam birden ayrılıp gitti. Resulullah buyurduki, "Adamı bana getirin!". Onu geri getirmeye kalktılar hiçbir şey göremediler. Biraz geçtikten sonra Allah Resulü (s.a.v) "Ey Ömer, soru soranın kim olduğunu biliyor musun?" diye sordu. Ben, "Allah ve Resulü daha iyi bilir" dedim. Buyurdular ki "O gelen Cibril'di. Size dininizi öğretmek için geldi." Tirmizî, İman, 4. Ebû Ammar el-Hüseyn b. Hureys el-Huzaî (v. 244) üzerinden aynı senede bağlanan rivayette farklı olarak, "حَتَّى أَتَيْنَا الْمَدِينَةَ" (Medine'ye gelene kadar) ve "وَهُوَ خَارِجٌ مِنَ الْمَسْجِدِ" (Mescitten çıkıyordu) ifadeleri geçmektedir. Rivayetin sonunda Tirmizî, Ahmed b. Muhammed (v. 238) ve Abdullah b. Mübarek'ten itibaren aynı senede bağlanan ikinci bir sened zikreder ve mana ile rivayet ettiklerini, aynı hadisin Talha b. Ubeydullah ve Enes b. Malik'ten de rivayet edildiği bilgisini verir. Ayrıca şöyle der: Bu hadis hasen-sahihtir. Ömer'den değişik şekillerde de rivâyet edilmiştir. Aynı hadis İbn Ömer'den de rivâyet edilmiştir. Sahih olan rivâyet İbn Ömer'in, Ömer'den yaptığı rivâyetidir;

Ebû Dâvûd, Sünnet, 17. Ubeydullah b. Mu'az (v. 237), babası (Mu'az b. Mu'az), İbn Büreyde, Yahya b. Ya'mer tarafından rivayet edilmiştir.

Ayrıca rivayetin Nesâî’de geçen vecihlerinden biri de şu farklı lafızlarla gelmiştir;

Nesâî Rivayeti

أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ قُدَامَةَ، عَنْ جَرِيرٍ⁴²⁸، عَنْ أَبِي فَرْوَةَ⁴²⁹، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ⁴³⁰، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَبِي ذَرٍّ، قَالَا: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَجْلِسُ بَيْنَ ظَهْرَيْنِ أَصْحَابِهِ، فَيَجِيءُ الْعَرِيبُ فَلَا يَدْرِي أَيُّهُمْ هُوَ حَتَّى يَسْأَلَ، فَطَلَبْنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نَجْعَلَ لَهُ مَجْلِسًا يَعْرِفُهُ الْعَرِيبُ إِذَا أَتَاهُ، فَبَيْنَمَا لَهُ دُكَّانًا مِنْ طِينٍ، كَانَ يَجْلِسُ عَلَيْهِ، وَإِنَّا لَجُلُوسٌ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَجْلِسِهِ، إِذْ أَقْبَلَ رَجُلٌ أَحْسَنَ النَّاسِ وَجْهًا، وَأَطْيَبَ النَّاسِ رِيحًا، كَأَنَّ ثِيَابَهُ لَمْ يَمَسَّهَا دَنَسٌ، حَتَّى سَلَّمَ فِي طَرَفِ الْبَسَاطِ فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مُحَمَّدُ، فَرَدَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ، قَالَ: أَذْنُو يَا مُحَمَّدُ، قَالَ: «أَذْنُو» فَمَا زَالَ يَقُولُ: أَذْنُو مِرَارًا، وَيَقُولُ لَهُ: أَذْنُ حَتَّى وَضَعَ يَدَهُ عَلَى رُكْبَتَيْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: يَا مُحَمَّدُ، أَخْبِرْنِي مَا الْإِسْلَامُ؟ قَالَ: الْإِسْلَامُ أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ، وَلَا تُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا، وَتُقِيمَ الصَّلَاةَ، وَتُؤْتِيَ الزَّكَاةَ، وَتَخُجَّ الْبَيْتَ، وَتَصُومَ رَمَضَانَ قَالَ: إِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ فَقَدْ أَسْلَمْتَ؟ قَالَ: نَعَمْ قَالَ: صَدَقْتَ. فَلَمَّا سَمِعْنَا قَوْلَ الرَّجُلِ صَدَقْتَ أَنْكَرْنَا، قَالَ: يَا مُحَمَّدُ، أَخْبِرْنِي مَا الْإِيمَانُ؟ قَالَ: الْإِيمَانُ بِاللَّهِ، وَمَلَائِكَتِهِ، وَالْكِتَابِ، وَالنَّبِيِّينَ، وَتُؤْمِنُ بِالْقَدَرِ قَالَ: إِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ فَقَدْ آمَنْتَ؟ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: نَعَمْ قَالَ: صَدَقْتَ. قَالَ: يَا مُحَمَّدُ، أَخْبِرْنِي مَا الْإِحْسَانُ؟ قَالَ: أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ قَالَ: صَدَقْتَ. قَالَ: يَا مُحَمَّدُ، أَخْبِرْنِي مَتَى السَّاعَةُ؟ قَالَ: فَنَكُوسٌ فَلَمْ يُجِبْهُ شَيْئًا، ثُمَّ أَعَادَ، فَلَمْ يُجِبْهُ شَيْئًا، ثُمَّ أَعَادَ فَلَمْ يُجِبْهُ شَيْئًا، وَرَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ: مَا الْمَسْئُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ، وَلَكِنْ لَهَا عَلَامَاتٌ تُعْرَفُ بِهَا، إِذَا رَأَيْتَ الرِّعَاءَ الْبُهْمَ يَتَطَاوَلُونَ فِي الْبُنْيَانِ، وَرَأَيْتَ الْحَفَاةَ الْغُرَاةَ مُلُوكَ الْأَرْضِ، وَرَأَيْتَ الْمَرْءَ تَلَدَّ رِجْلَاهُ، خَمْسٌ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا اللَّهُ، {إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ} إِلَى قَوْلِهِ: {إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ} ثُمَّ قَالَ: لَا وَالَّذِي بَعَثَ مُحَمَّدًا بِالْحَقِّ هُدًى وَبَشِيرًا، مَا كُنْتُ بِأَعْلَمَ بِهِ مِنْ رَجُلٍ مِنْكُمْ، وَإِنَّهُ لَجَبْرِئِلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ نَزَلَ فِي صُورَةِ دَحْيَةَ الْكَلْبِيِّ⁴³¹

Tirmizî ve Ebû Dâvûd rivayetlerinde “أَوَّلُ مَنْ تَكَلَّمَ” (ilk kez konuşan) ifadesinin kullanılmış olması dikkat çekicidir. Nesâî, İman, 4. İshak b. İbrahim (v. 238) ve en-Nadr b. Şumeyl (v. 203) ile bağlanan sened, önceki verilen metinlerden girişindeki Yahya b. Ya’mer cümlelerinin olmamasıyla ayrılmaktadır.

Aynı şekilde gelen farklı bir rivayet için bkz. İbn Mâce, İftitâhu’l-Kitâb, 9. “Babun fi’l-İman” Ali b. Muhammed (v. 233) tarikiyle gelmiştir.

⁴²⁸ Daha önce bahsedilen Cerir b. Abdulhamid’dır

⁴²⁹ Mizzi, Tehzîb, XXXIV, 187. Tam adı: Urve b. Haris el-Hemedanî (v. ?)

⁴³⁰ Daha önce bahsedilen Harm b. Amr’dır.

⁴³¹ Nesâî, İman, 6. (Tercüme: *Ebû Zerr (r.a.)’dan rivâyete göre, şöyle demiştir: Resulullah (s.a.v) ashâbıyla oturdukları bir sırada garip ve tanınmayan bir adam gelip kimin Peygamber olduğunu bilemeyip sormuştu. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v) yabancılar geldiğinde kendisinin tanınması için üzerine oturacağı bir sedir yapmamızı emretti. Biz de üzerine oturacağı çamurdan bir sedir yapmıştık. Resulullah (s.a.v) makamında biz de O’nun yanında oturuyorken güzel yüzlü ve güzel kokulu bir adam geliverdi, elbisesi hiç kirlenmemiş gibiydi. Resulullah (s.a.v)’in oturduğu sedirin yanına yaklaşarak: “Esselâmü aleyküm ya Muhammed!” dedi. Resulullah (s.a.v)’de selâmını aldı. Adam: “Yaklaşayım mı? Ey Muhammed” dedi. Resulullah (s.a.v)’de: “Yaklaş” buyurdu. Birkaç sefer: “Yaklaşayım mı?” diye sordu ve iyice yaklaşarak ellerini Resulullah (s.a.v)’in dizleri üzerine koydu; “İslâm nedir? Ey Muhammed” dedi. Resulullah (s.a.v)’de: “İslâm; Allah’a kulluk edip hiçbir şeyi O’na ortak koşmaman, namazı hayatının her tarafına hâkim kılman, zekâtı vermen, Kâbe’yi hacetmen ve Ramazan orucunu tutmandır” buyurdular. Adam: “Bunları yaparsam Müslüman olur muyum?” dedi. Resulullah (s.a.v)’de: “Evet” buyurdu. Adam: “Doğru söyledin” dedi. Adamın bu sözünü duyunca, “hem soruyor hem de doğruluyor” diyerek hoş karşılamadık. Adam: “Ey Muhammed! İman nedir? Bana haber ver” dedi. Resulullah (s.a.v)’de, “İman; Allah’a, Meleklerine, Kitaplarına Peygamberlerine ve kadere iman etmendir” buyurdu. Adam, “Bunları*

33. “MUHAMMED (A.S) O’NUN NEBİSİ, KULU, ELÇİSİ, SEÇTİĞİ VE ARINDIRDIĞIDIR. GÖZ AÇIP KAPAYINCAYA KADAR BİLE PUTA TAPMAMIŞTIR VE ŞİRK KOŞMAMIŞTIR. KÜÇÜK VEYA BÜYÜK GÜNAH İŞLEMEMIŞTİR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî sekiz hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/53 لَا تُطْرُونِي كَمَا أَطَرَتِ النَّصَارَى عِيسَى، فَقُولُوا: عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ

*Nasrânîler'in Meryem Oğlu'nu (aşırı surette) medhettikleri gibi, sakın sizler de beni övemekte aşırı gitmeyiniz. Allah'ın kulu ve Resulü deyiniz.*⁴³²

Hadisin Tahrîci:

Hadis, Kütüb-i Sitte eserlerinden yalnız Buhârî'de rivayet edilmektedir. Bu rivayetler şu şekildedir;

Buhârî Rivayetleri

حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ⁴³³، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ⁴³⁴، قَالَ: سَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ⁴³⁵، يَقُولُ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، سَمِعَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، يَقُولُ عَلَى الْمِنْبَرِ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: لَا تُطْرُونِي، كَمَا أَطَرَتِ النَّصَارَى ابْنَ مَرْيَمَ، فَإِنَّمَا أَنَا عَبْدُهُ، فَقُولُوا عَبْدُ اللَّهِ، وَرَسُولُهُ⁴³⁶

yaptığım takdirde Mü'min olur muyum?" dedi. Resulullah (s.a.v)'de, "Evet" buyurdu. Adam yine, "Doğru söylüyorsun" dedi. Adam, "Ey Muhammed! İhsan nedir? Bana bildir" deyince, Resulullah (s.a.v) şöyle buyurdu, "Allah'ı görüyormuş gibi kulluk etmendir, sen O'nu görmüyorsan da O seni görmektedir." Adam, "Doğru söyledin" dedi. Adam: "Ey Muhammed bana kıyamet ne zaman kopacaktır ondan haber ver" dedi. Resulullah (s.a.v) başını eğdi ve hiç cevap vermedi. Sonra adam sorusunu tekrarladı. Resulullah (s.a.v) yine cevap vermedi üçüncü sefer sorusunu tekrarlayınca, Peygamber (s.a.v) başını kaldırdı ve şöyle buyurdu, "Kıyametten sorulan kimse sorandan daha iyi bilmiyor fakat onun alametleri vardır, o kıyamet alametleriyle bilinir. Fakir ve tanınmayan deve çobanlarının bina yükseltmekle yarış ettiklerini gördüğünüzde, yalın ayak başı çıplak kimselerin yeryüzünde krallar gibi dolaştıklarını gördüğünde ve kadınların doğurdukları çocuklardan köle ve cariye muamelesi gördükleri zaman kıyamet yaklaşmış demektir. Beş şey vardır ki onları Allah'tan başka hiç kimse bilmez. *Saatin bilgisi Allah'ın katındadır* ayetinden, *Her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olan yalnızca Allah'tır.* ayetine kadar okuduktan sonra (ashaba hitap edip): "Muhammed'i gerçek din ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki kıyametin vaktini sizden birinizden daha iyi bilmiyorum. Bu Dihyet-ül Kelbi şeklinde gelen Cibril'dir" buyurdu)

⁴³² Ali el-Kârî, Şerh, s. 106; Buhârî, Ehadisü'l-Enbiya, 47.

⁴³³ Daha önce bahsedilen Abdullah b. Zübeyr'dir

⁴³⁴ Daha önce bahsedilen Süfyan b. Uyeyne'dir

⁴³⁵ Daha önce bahsedilen İbn Şihab ez-Zühri'dir.

⁴³⁶ Buhârî, Ehadisü'l-Enbiya, 47. (Tercüme: Zührî'den şöyle nakledilmiştir Ömer'i (r.a) minberde şöyle derken işittim: Allah'ın Nebisini (s.a.v) şöyle derken işittim, "Nasrânîler'in Meryem Oğlu'nu (aşırı surette) medhettikleri gibi, sakın sizler de beni övemekte aşırı gitmeyiniz. Çünkü ben sadece O'nun kuluyum. Allah'ın kulu ve Resulü deyiniz)

Bir diğer rivayet ise yine Sahabi Hz. Ömer'den gelmekle beraber, bir önceki metne göre daha uzun bir metne sahiptir;

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُثْمَةَ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: كُنْتُ أَقْرَأُ رَجُلًا مِنَ الْمُهَاجِرِينَ، مِنْهُمْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ، فَبَيْنَمَا أَنَا فِي مَنْزِلِهِ يَحْيَى، وَهُوَ عِنْدَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، فِي آخِرِ حَجَّةٍ حَجَّهَا، إِذْ رَجَعَ إِلَيَّ عَبْدُ الرَّحْمَنِ فَقَالَ: لَوْ رَأَيْتَ رَجُلًا أَتَى أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ الْيَوْمَ، فَقَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، هَلْ لَكَ فِي فُلَانٍ؟ يَقُولُ: لَوْ قَدْ مَاتَ عُمَرُ لَقَدْ بَايَعْتُ فُلَانًا، فَوَاللَّهِ مَا كَانَتْ بَيْعَةُ أَبِي بَكْرٍ إِلَّا فَلَنَّةٌ فَتَمَّتْ، فَغَضِبَ عُمَرُ، ثُمَّ قَالَ: إِنِّي إِنْ شَاءَ اللَّهُ لَقَائِمُ الْعِشْيَةِ فِي النَّاسِ، فَمَحَذَرُهُمْ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ يُرِيدُونَ أَنْ يَغْضِبُوهُمْ أُمُورَهُمْ. قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ: قُلْتُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ لَا تَفْعَلْ، فَإِنَّ الْمَوْسِمَ يَجْمَعُ رِعَاقَ النَّاسِ وَغَوْعَاءَهُمْ، فَإِنَّهُمْ هُمُ الَّذِينَ يَغْلِبُونَ عَلَى قُرْبِكَ حِينَ تَقُومُ فِي النَّاسِ، وَأَنَا أَحْشَى أَنْ تَقُومَ فَتَقُولَ مَقَالَةً يُطِيطُهَا عَنْكَ كُلُّ مُطِيطٍ، وَأَنْ لَا يَعُوهَا، وَأَنْ لَا يَضَعُوهَا عَلَى مَوَاضِعِهَا، فَأَمْهَلْ حَتَّى تَقْدَمَ الْمَدِينَةَ، فَإِنَّمَا دَارُ الْهِجْرَةِ وَالشُّبَّةِ، فَتَخْلُصَ بِأَهْلِ الْفِئَةِ وَأَشْرَافِ النَّاسِ، فَتَقُولَ مَا قُلْتَ مُتَمَكِّنًا، فَيَعِيَ أَهْلُ الْعِلْمِ مَقَالَاتِكَ، وَيَضَعُوهَا عَلَى مَوَاضِعِهَا. فَقَالَ عُمَرُ: أَمَا وَاللَّهِ - إِنْ شَاءَ اللَّهُ - لَأَقُومَنَّ بِذَلِكَ أَوَّلَ مَقَامٍ أَقُومُهُ بِالْمَدِينَةِ. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَقَدِمْنَا الْمَدِينَةَ فِي عُمْرِ ذِي الْحِجَّةِ، فَلَمَّا كَانَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ عَجَلْتُ الرِّوَاخَ حِينَ زَاغَتِ الشَّمْسُ، حَتَّى أَجِدَ سَعِيدَ بْنَ زَيْدٍ بْنَ عُمَرٍ بْنَ ثَقِيلٍ جَالِسًا إِلَى رُكْنِ الْمِنْبَرِ، فَجَلَسْتُ حَوْلَهُ تَمَسُّ رُكْبَتِي رُكْبَتَهُ، فَلَمَّ أَنْشَبَ أَنْ خَرَجَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ، فَلَمَّا رَأَيْتُهُ مُقْبِلًا، قُلْتُ لِسَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ عُمَرُ بْنُ ثَقِيلٍ: لَيَقُولَنَّ الْعِشْيَةَ مَقَالَةً لَمْ يَقُلْهَا مِنْذُ اسْتُخْلِفَ، فَأَنْكَرَ عَلَيَّ وَقَالَ: مَا عَسَيْتَ أَنْ يَقُولَ مَا لَمْ يَقُلْ قَبْلَهُ، فَجَلَسَ عُمَرُ عَلَى الْمِنْبَرِ، فَلَمَّا سَكَتَ الْمُؤَدِّثُونَ قَامَ، فَأَتَانِي عَلَى اللَّهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ، ثُمَّ قَالَ: أَمَا بَعْدُ، فَإِنِّي قَائِلٌ لَكُمْ مَقَالَةً قَدْ قُدِّرَ لِي أَنْ أَقُولَهَا، لَا أَدْرِي لَعَلَّهَا بَيْنَ يَدَيَّ أَجَلِي، فَمَنْ عَقَلَهَا وَوَعَاَهَا فَلْيُحَدِّثْ بِهَا حَيْثُ انْتَهَتْ بِهِ رَاحِلَتُهُ، وَمَنْ حَشِيَ أَنْ لَا يَعْقِلَهَا فَلَا أَجَلَ لِأَحَدٍ أَنْ يَكْذِبَ عَلَيَّ: إِنَّ اللَّهَ بَعَثَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْحَقِّ، وَأَنْزَلَ عَلَيْهِ الْكِتَابَ، فَكَانَ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ آيَةَ الرَّجْمِ، فَقَرَأْنَاهَا وَعَقَلْنَاهَا وَوَعَيْنَاهَا، رَجَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَجَمْنَا بَعْدَهُ، فَأَحْشَى إِنْ طَالَ بِالنَّاسِ زَمَانٌ أَنْ يَقُولَ قَائِلٌ: وَاللَّهِ مَا نَجِدُ آيَةَ الرَّجْمِ فِي كِتَابِ اللَّهِ، فَيَضِلُّوا بِرُكْنِ فَرِيضَةٍ أَنْزَلَهَا اللَّهُ، وَالرَّجْمُ فِي كِتَابِ اللَّهِ حَقٌّ عَلَى مَنْ زَنَى إِذَا أُحْصِيَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ، إِذَا قَامَتِ الْبَيِّنَةُ، أَوْ كَانَ الْحَبْلُ أَوْ الْإِعْتِرَافُ، ثُمَّ إِنَّا كُنَّا نَقْرَأُ فِيمَا نَقْرَأُ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ: أَنْ لَا تَزْعُبُوا عَنْ آبَائِكُمْ، فَإِنَّهُ كُفِّرَ بِكُمْ أَنْ تَزْعُبُوا عَنْ آبَائِكُمْ، أَوْ إِنْ كُفِّرَ بِكُمْ أَنْ تَزْعُبُوا عَنْ آبَائِكُمْ. أَلَا تَنْظُرُونَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " لَا تُظْهِرُونِي كَمَا أُظْهِرَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ، وَقُولُوا: عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ " ثُمَّ إِنَّهُ بَلَغَنِي أَنْ قَائِلًا مِنْكُمْ يَقُولُ: وَاللَّهِ لَوْ قَدْ مَاتَ عُمَرُ بَايَعْتُ فُلَانًا، فَلَا يَغْتَرَّكَ أَمْرُؤُا أَنْ يَقُولَ: إِنَّمَا كَانَتْ بَيْعَةُ أَبِي بَكْرٍ فَلَنَّةٌ وَتَمَّتْ، أَلَا وَإِنَّمَا قَدْ كَانَتْ كَذَلِكَ، وَلَكِنَّ اللَّهَ وَفَى شَرَّهَا، وَلَيْسَ مِنْكُمْ مَنْ تُقَطِّعُ الْأَعْنَاقَ إِلَيْهِ مِثْلُ أَبِي بَكْرٍ، مَنْ بَايَعَ رَجُلًا عَنْ غَيْرِ مَشُورَةٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ فَلَا يُبَايِعُ هُوَ وَلَا الَّذِي بَايَعَهُ، تَعَرَّأَ أَنْ يُفْتَلَا، وَإِنَّهُ قَدْ كَانَ مِنْ خَبَرِنَا حِينَ تَوَفَّى اللَّهُ نَبِيَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ الْأَنْصَارَ خَالَفُونَا، وَاجْتَمَعُوا بِأَسْرِهِمْ فِي سَقِيقَةِ بَنِي سَاعِدَةَ، وَخَالَفَ عَنَّا عَلِيٌّ وَالزُّبَيْرُ وَمَنْ مَعَهُمَا، وَاجْتَمَعَ الْمُهَاجِرُونَ إِلَى أَبِي بَكْرٍ، فَقُلْتُ لِأَبِي بَكْرٍ: يَا أَبَا بَكْرٍ انْطَلِقْ بِنَا إِلَى إِخْوَانِنَا هَؤُلَاءِ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَانْطَلِقْنَا نُرِيدُهُمْ، فَلَمَّا دَنَوْنَا مِنْهُمْ، لَقِينَا مِنْهُمْ رَجُلَانِ صَالِحَانِ، فَذَكَرَا مَا تَمَالَأَ عَلَيْهِ الْقَوْمُ، فَقَالَا: أَيْنَ تُرِيدُونَ يَا مَعْشَرَ الْمُهَاجِرِينَ؟ فَقُلْنَا: نُرِيدُ إِخْوَانِنَا هَؤُلَاءِ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَقَالَا: لَا عَلَيْكُمْ أَنْ لَا تَقْرُبُوهُمْ، أَفَضُوا أَمْرَكُمْ، فَقُلْتُ: وَاللَّهِ لَنَأْتِيَنَّهُمْ، فَانْطَلِقْنَا حَتَّى أَتَيْنَاهُمْ فِي سَقِيقَةِ بَنِي سَاعِدَةَ، فَإِذَا رَجُلٌ مُزَوَّلٌ بَيْنَ ظَهْرَانَيْهِمْ، فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ فَقَالُوا: هَذَا سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ، فَقُلْتُ: مَا لَهُ؟ قَالُوا: يُوعَكُ، فَلَمَّا جَلَسْنَا قَلِيلًا تَشَهَّدَ خَطِيبُهُمْ، فَأَتَانِي عَلَى اللَّهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ، ثُمَّ قَالَ: أَمَا بَعْدُ، فَنَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ وَكِبِيَّةُ الْإِسْلَامِ، وَأَنْتُمْ مَعْشَرَ الْمُهَاجِرِينَ رَهْطٌ، وَقَدْ دَفَّتْ دَافَةٌ مِنْ قَوْمِكُمْ، فَإِذَا هُمْ يُرِيدُونَ أَنْ يَحْتَرِلُونَا مِنْ

أَصْلِنَا، وَأَنْ يَحْضُنُونَا مِنَ الْأَمْرِ. فَلَمَّا سَكَتَ أَرَدْتُ أَنْ أَتَكَلَّمُ، وَكُنْتُ قَدْ زَوَّيْتُ مَقَالَةً أَعْجَبْتَنِي أُرِيدُ أَنْ أَقْلِمَهَا بَيْنَ يَدَيَّ أَبِي بَكْرٍ، وَكُنْتُ أَدَارِي مِنْهُ بَعْضَ الْحَدِّ، فَلَمَّا أَرَدْتُ أَنْ أَتَكَلَّمُ، قَالَ أَبُو بَكْرٍ: عَلَى رِسْلِكَ، فَكَرِهْتُ أَنْ أَعْضِبَهُ، فَتَكَلَّمْتُ أَبُو بَكْرٍ فَكَانَ هُوَ أَحْلَمَ مِنِّي وَأَوْفَرُ، وَاللَّهِ مَا تَرَكَ مِنْ كَلِمَةٍ أَعْجَبْتَنِي فِي تَرْوِيرِي، إِلَّا قَالَ فِي بَدِيهِتِهِ مِثْلَهَا أَوْ أَفْضَلَ مِنْهَا حَتَّى سَكَتَ، فَقَالَ: مَا ذَكَرْتُمْ فِيكُمْ مِنْ خَيْرٍ فَأَنْتُمْ لَهُ أَهْلٌ، وَلَنْ يُعْرِفَ هَذَا الْأَمْرُ إِلَّا لِهَذَا الْحَيِّ مِنْ قُرَيْشٍ، هُمْ أَوْسَطُ الْعَرَبِ نَسَبًا وَدَارًا، وَقَدْ رَضِيتُ لَكُمْ أَحَدَ هَذَيْنِ الرَّجُلَيْنِ، فَبَايَعُوا أَيُّهُمَا شِئْتُمْ، فَأَخَذَ بِيَدِي وَبِيدَ أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ الْجَرَّاحِ، وَهُوَ جَالِسٌ بَيْنَنَا، فَلَمْ أَكْرَهُ مِمَّا قَالَ غَيْرَهَا، كَانَ وَاللَّهِ أَنْ أَقْدَمَ فَتَضَرَّبَ عُنُقِي، لَا يُقَرِّبُنِي ذَلِكَ مِنْ إِثْمٍ، أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَتَأَمَّرَ عَلَى قَوْمٍ فِيهِمْ أَبُو بَكْرٍ، اللَّهُمَّ إِلَّا أَنْ تُسَوَّلَ إِلَيَّ نَفْسِي عِنْدَ الْمَوْتِ شَيْئًا لَا أَحْدُهُ الْآنَ. فَقَالَ قَائِلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ: أَنَا جَذِلْتُهَا الْمِحْكُوكُ، وَغَدَيْتُهَا الْمَرْجُوبُ، مِنَّا أَمِيرٌ، وَمِنْكُمْ أَمِيرٌ، يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ. فَكَثُرَ اللَّعْطُ، وَارْتَفَعَتِ الْأَصْوَاتُ، حَتَّى فَرِقْتُ مِنَ الْإِخْتِلَافِ، فَقُلْتُ: ابْسُطْ يَدَكَ يَا أَبَا بَكْرٍ، فَبَسَطَ يَدَهُ فَبَايَعْتُهُ، وَبَايَعَهُ الْمُهَاجِرُونَ ثُمَّ بَايَعْتَهُ الْأَنْصَارُ. وَنَزَوْنَا عَلَى سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ، فَقَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ: قَتَلْتُمْ سَعْدَ بْنَ عُبَادَةَ، فَقُلْتُ: قَتَلَ اللَّهُ سَعْدَ بْنَ عُبَادَةَ، قَالَ عُمَرُ: وَإِنَّا وَاللَّهِ مَا وَجَدْنَا فِيهَا حَضَرًا مِنْ أَمْرِ أَقْوَى مِنْ مُبَايَعَةِ أَبِي بَكْرٍ، حَشِينَا إِنْ فَارَقْنَا الْقَوْمَ وَلَمْ تَكُنْ بَيْعَةً: أَنْ يُبَايَعُوا رَجُلًا مِنْهُمْ بَعْدَنَا، فَإِنَّمَا بَايَعْنَاهُمْ عَلَى مَا لَا نَرْضَى، وَإِنَّمَا تَخَالَفُهُمْ فَيَكُونُ فُسَادٌ، فَمَنْ بَايَعَ رَجُلًا عَلَى غَيْرِ مَشُورَةٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، فَلَا يُتَابَعُ هُوَ وَلَا الَّذِي بَايَعَهُ، تَعَرَّهَ أَنْ يُقْتَلَ⁴³⁷

⁴³⁷ Buhârî, Hudûd, 32. (Tercüme: İbn Abbâs (r.a) şöyle demiştir: Ben Muhâcirler'den birtakım adamlara Kuran okutuyordum. Bunlardan biri Abdurrahmân b. Avf (r.a) idi. Ben Ömer'in yaptığı son haccında Minâ'da Abdurrahmân b. Avf'in evinde bulunduğum sırada, Abdurrahmân, Ömer b. Hattâb'ın yanındaymış, oradan evine benim yanıma döndü de şöyle dedi: Eğer sen şu adamı görseydin muhakkak hayret ederdin: Bu gün Emîru 'l-Mü'minîn'in yanına bir adam geldi ve: Ey Mü'minlerin Emîri! Falan kişi hakkında ne düşünürsün: O kişi: Eğer Ömer ölürse, ben muhakkak Falân kimseye bey'at ederim. Vallahi Ebû Bekr'e yapılan bey'at istisâresiz, ansızın birdenbire yapıлып tamam oldu! Diye konuşarak bir fitne çıkarmak istedi. Ömer bu sözünü işitince çok öfkelenirdi. Sonra: Ben bu akşam üzeri inşaallah insanların arasında ayağa kalkıp bir hutbe yapacağım da milletin mukadderatını gasbetmek isteyen bu adamları teşhîr ederek, bunların tevilâtından insanları sakındıracağım! dedi, Abdurrahmân dedi ki: Ben de Ömer'e: Ey Mü'minlerin Emîri! Böyle yapma! Çünkü hacc mevsimi insanların her türlüşünü ve şer işlerinde süratli olanlarını bir araya toplar. Sen hutbe için ayağa kalkacağın zaman, bu kimseler sana yakın bir yerde olmakta diğer insanlara galebe ederler. Ben senin ayağa kalkar da bu konuda bir konuşma yaparsan, bu konuşmayı herbir uçurucunun senden alıp etrafa uçurmasından, onu belleyememeleri ve manasını anlamamalarından ve o konuşmayı yakışmayacak birtakım yerlere koymalarından endişe ederim. Onun için sen yavaş ol, Medîne'ye dönünceye kadar sabret. Çünkü Medîne hicret ve sünnet yurdu. Orada Suffa ehli ile, insanların eşrafı ile toplanıp söylemek istediğin şeyleri o topluluğa sağlam olarak söylersin, ilim ehli olanlar senin konuşmanı iyi belleyip anlarlar ve onu uygun yerlerine koyarlar, dedim Ömer teklifimi kabul edip: Dikkat et! Vallahi inşaallah Medîne'ye varıp ayağa kalkarak yapacağım ilk hutbemde bu meseleyi muhakkak konuşacağım! dedi, İbn Abbâs dedi ki: Bizler Zilhicce ayının sonunda Medîne'ye geldik. Cuma günü olunca güneş ortadan meylettiği zaman bizler mescide gidişte acele davrandık. Nihayet ben Saîd b. Zeyd b. Amr ibn Nufeyl'i, minberin köşesinin yanında oturmuş olarak bulup, onun etrafına oturdum. Benim dizim onun dizine dokunuyordu. Çok beklemedim, Ömer ibnu'l-Hattâb çıktı. Ben onun gelmekte olduğunu görünce Saîd ibn Zeyd ibn Amr ibni Nufeyl'e: Umer bu öğleden sonra öyle mühim bir konuşma yapacak ki, halîfe yapıldığı günden beri böyle bir konuşma yapmamıştı! dedim. Saîd ibn Zeyd benim sözümü kabul etmedi ve: Ömer'in şimdiye kadar bundan önce söylemediği bir konuşma yapacağını neden ümid ettin ki! diye bunu uzak saydı. Ömer minber üzerine oturup müezzinler de ezanları okuyup sükut ettikleri zaman ayağa kalktı. Allah'a hamd ve lâyük olduğu yüce sıfatlarla övdükten sonra " Sözün bundan sonrasına gelince" deyip şunları söyledi: Ben sizlere, Allah'ın benim konuşmamı takdir etmiş olduğu bir konuşma yapacağım: Bilmiyorum, belki bu konuşmam, benim ecelimden önündedir. Her kim bu konuşmamı akledip anlar ve onu iyi ezberler ise bineğinin ulaştırdığı her yerde bunu söyleyip yaysın. Akledip kavramıyacağından endişe eden kimseye gelince, ben hiçbir kimseye benim üzerime yalan

söylemesini helâl etmiyorum. Şübhesiz ki, Allah, Muhammed'I (s.a.v) hakk peygamber gönderdi ve O'na Kitâb indirdi. Allah'ın indirdiği şeyler içinde Recm Âyeti de vardı. Bizler o âyeti okuduk, akledip anladık ve iyice ezberledik. Bunun içindir ki, Resulullah recm etti, O'ndan sonra biz de recm ettik. Ben insanlara zaman uzayıp da bir sözcünün: "Biz Allah'ın Kitâbı'n-da recm âyetini bulmuyoruz" demesinden ve Allah'ın indirmiş olduğu bir farızayı terketmeleri suretiyle insanların sapıklığa düşmelerinden endişe ediyorum. Recm, Allah'ın Kitâbı'nda sabit bir haktır. Bu, erkeklerden ve kadınlardan evlenip de zina eden, zinası da beyyine ile yâhud gebelik ile yâhud da i'tirâf ile sabit olan kimselere uygulanır. Sonra bizler Allah'ın Kitâbı'ndan okumakta olduğumuz şeyler içinde: "Babalarınızdan yüz çevirmeyiniz! Şu muhakkaktır ki, sizin babalarınızdan yüz çevirmeniz sizin küfrünüz, nankörlüğünüzdür yâhud: Sizin babalarınızdan yüz çevirmeniz, muhakkak sizin için bir küfürdür" sözleri de vardı. Dikkat edin! Sonra Resulullah (s.a.v) şunu da buyurmuştur: "Sizler beni, Meryem oğlu îsâ 'nın bâtil üzere aşırı övülmesi gibi mübalağalı ve aşırı şekilde övmeyiniz. Sizler bana 'Allah'ın kulu ve Rasûlü' deyiniz!" Sonra şu da var ki, içinizden bir sözcü çıkıp: "Vallahi Ömer ölürse, ben fulân kimseye beyat ederim" demektedir. Sakın hiçbir kimse onun "Ebû Bekr'e yapılan bey'at ancak istiâresiz, birdenbire olmuş ve tamamlanmıştır" demesiyle aldanmasın! Dikkat ediniz! Hakikaten o iş böyle çabuk olmuştur. Lâkin Allah, o işin şerrinden ümmeti korumuştur. İçinizden hiçbir kimse kendisine süratle gidilmekte develerin boyunlarının kopmasında Ebû Bekr gibi olamaz Bundan sonra her kim milletin istiâresi ve re'yi olmaksızın müslimânlardan bir adama beyat ederse, onun bey'ati kabul olunmaz. O bey'at eden de, bey'at edilen de kendilerini öldürülme tehlikesine atmış olurlar! Şu da bir hakikattir ki, Allah, Peygamberi'ni vefat ettirdiği zaman bizim de haberimizden şunlar meydana gelmişti: Ensâr cemâati bize muhalefet ettiler ve hepsi Sâide oğulları sakîfesinde toplandılar. Alî ile ez-Zubeyr ve onların beraberinde olanlar da bize muhalefet ettiler. Muhacirler, Ebû Bekr'in yanında toplandılar. Ben Ebû Bekr'e: Yâ Ebâ Bekr! Bizi şu Ensâr kardeşlerimizin yanına götür! dedim. Akabinde bizler onlara ulaşmak isteyerek yola koyulup gittik. Onlara yaklaştığımız zaman, bizleri onlardan iki sâlih adam karşıladılar da topluluğun üzerine meyledip ittifak ettikleri görüşü bize zikrettiler ve: Ey Muhacirler topluluğu! Sizler nereye gitmek istiyorsunuz? dediler. Biz de onlara: Şu Ensâr kardeşlerimizin yanına gitmek istiyoruz, dedik. Onlar da bize: Ensâr topluluğuna yaklaşmayınız, siz kendi işinizin hükmünü veriniz! dediler. Ben de onlara: Vallahi bizler muhakkak onların yanına gideceğiz! dedim. Ve yürüdük, nihayet Sâide oğulları'nın meşveret ettikleri sakîfede Ensâr cemâatinin yanına vardık. Bir de baktık ki, onların arasında bir örtüye bürünüp sarınmış bir adam var! Ben: Bu kimdir? dedim. Onlar: Bu Sa'd ibn Ubâde'dir! dediler. Ben: Onun nesi var? dedim. Onlar: Sıtma ateşi var! dediler. Biz birazcık oturduğumuzda onların hatîbi -şehâdet kelimelerim söyledi ve Allah'ı lâyük olduğu yüce sı-fatlarıyla sena etti. Bundan sonra "Amma ba'du" hitâb fâsılmı söyledi ve şöyle devam etti: Bizler Allah'ın Ensârı ve İslâm'ın büyük ordusuyuz. Siz Muhacirler cemâati ise Mekke'deki kavminizden bize yürüyüp gelmiş olan bir azınlıksınızdır. Böyle iken şimdi bu azınlık bizi aslımızdan koparmak ve bizleri emirlik işinden dışarıya çıkarmak istiyorlar! dedi. Ömer şöyle dedi: Ensâr'ın hatîbi susunca ben konuşmak istedim. Ben daha evvel, beğendiğim ve Ebû Bekr'in önünde takdîm edip konuşmak istediğim bir konuşma hazırlamışdım. Ben Ebû Bekr'e arız olan keskinliğin yânî öfkenin bir kısmını ondan def etmeye uğraşıyordum. Ben konuşmak istediğim zaman, Ebû Bekr bana: Yavaş ol! dedi. Ben Ebû Bekr'i öfkelenmek istemedim. Ebû Bekr kendisi konuşmaya başladı. Ebû Bekr öfke sırasında benden daha halim, daha sükûnetli, hedeflere yönelip ulaşmakta da benden daha vakaarh idi. Vallahi Ebû Bekr benim hazırlamamda hoşuma giden hiçbirşeyi terketmedi, o konuşmasına başlamasında, doğru olan görüşü belirtmekte benim hazırladığım hitabenin benzeri yâhud ondan daha üstün olan bir konuşmayı susuncaya kadar sürdürdü. Bu konuşmasında şunları söyledi: Sizler, kendinizde hayır bulunduğunu zikrettiniz, sizler bu hayrın ehlisiniz. Fakat şu halifelik işi Kureyş'ten olan şu Muhacirler topluluğundan başkasında asla tanınmayacaktır. Bu Kureyş topluluğu neseb ve yurt bakımlarından Arablar'ın ortası, yâni en adaletlisi ve en üstünüdür. Ben sizler için şu iki adamdan birine bey'at etmenizi teklîf edip buna razı olmuştumdur. Şimdi bu ikisinden istediğinize bey'at ediniz! dedi. Ömer dedi ki: Bundan sonra Ebû Bekr, kendisi aramızda oturmakta bulunduğu hâlde benim elimi ve Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın elini tuttu. Ben onun söylediklerinden bundan başkasını kerîh görmedim. Vallahi benim öne geçirilip de boynumun vurulması, bana içlerinde Ebû Bekr'in mevcûd bulunduğu bir kavme emirlik yapmağımdan daha sevimlidir. Ancak ölümüm sırasında şeytânın telkîniyle nefsimin bunu bana süsleyip güzel göstermesi hâli müstesnada ki, ben şu saatte onu vicdanımda hissetmiyor ve bulmuyorum! Bu sırada Ensâr'dan bir sözcü şöyle dedi: Bizler emirlik ağacının faydalanılacak olan aslıyız, köktüyüz Yine bizler meyveleri düşmesin, kırılmasın diye yapraklarla, dallarla bağlanmış yüklü hurma salkımlarıyız. Biz Ensâr topluluğundan bir emir, sizlerden de bir emir olsun ey Kureyş

2/54 جَعَلْتُكَ أَوَّلَ النَّبِيِّينَ خَلْقًا وَآخِرَهُمْ بَعَثًا

*Seni yaratılış olarak ilk, gönderiliş olarak son Nebi kıldım.*⁴³⁸

Hadisin Tahriri:

Kudsi hadis uslubunda nakledilen bu rivayet Kütüb-i Tis'a eserlerinde bulunamamıştır. Bunun yanında bazı lafız farklarıyla “كُنْتُ أَوَّلَ النَّبِيِّينَ فِي الْخَلْقِ” şeklinde gelen rivayet hakkında Sâğânî ve İbn Teymiyye'nin uydurma hükmü verdiği⁴³⁹ bilgisi verilmişken, Sehâvî, Şevkanî, Fettenî ve Ali el-Kârî ise, rivayeti mevzuat eserlerine almış olmakla beraber şahidi sayılabilecek bir başka hadisin daha olduğundan bahsederler.⁴⁴⁰

3/55 كُنْتُ نَبِيًّا وَآدَمُ بَيْنَ الرُّوحِ وَالْجَسَدِ

*Âdem ruh ve ceset aradayken ben Nebiydim.*⁴⁴¹

Hadisin Tahriri:

Hadis, Kütüb-i Sitte içerisinde yalnızca Tirmizî'de rivayet edilirken, Kütüb-i Tis'a esleri içerisinde Ahmed b. Hanbel'de üç farklı tarikle görülebilmektedir⁴⁴². Tirmizî rivayeti şu şekildedir;

cemâati! dedi. Bunun üzerine karışık sözler çoğaldı ve sesler yükseldi, hattâ ben bir ihtilâf çıkmasından korktum da hemen: Uzat elini yâ Ebâ Bekr! dedim. O da elini uzattı. Ben de ona bey'at ettim. Benden sonra Muhacirler ve sonra Ensâr Ebû Bekr'e bey'at ettiler. Biz böylece Sa'd b. Ubâde'ye karşı çabuk davranıp galebe sağlamış olduk. Onlardan bir sözcü: Sizler Sa'd ibn Ubâde'yi öldürdünüz! dedi. Ömer dedi ki: Bu sözcüye karşı ben: Allah Sa'd ibn Ubâde'yi öldürsün! dedim. Bundan sonra Ömer o cuma hutbesindeki konuşmasının sonunda şunları tekrar olarak söyledi: Bizler o zaman Allah'a yemîn ederim ki, kendisinde hazır bulunup meşgul olduğumuz bu devlet başkanlığı müzâkeresi işinden, Ebû Bekr'e bey'at edilmesi işinden daha kuvvetli hiçbir iş ve meşguliyet bulmadık! Bizler Ensâr topluluğunun bizlerden ayrılıp da topluca bir bey'at olmamasından, bizden sonra onların kendilerinden bir adama bey'at etmelerinden korktuk. Bu takdirde ya bizler razı olmamamıza rağmen onlarla bey'atleşecek, yâhud da onlara, muhalefet edecektik. Böylece de büyük bir fesâd olacaktı. Artık bundan böyle müslümânların istişaresi ve rızâları olmaksızın her kim bir adama bey'at edecek olursa ikisinin de öldürülecekleri korkusundan, bey'at olunmayacaktır!)

⁴³⁸ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 106.

⁴³⁹ Şevkanî, Muhammed b. Ali, *el-Fevâ'idü'l-mecmû'a fi'l-ehâdisi'l-mevzû'a*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, thk. Abdurrahman b. Yahya el-Mualimî, Beyrut, s. 326.

⁴⁴⁰ Sehâvî, *el-Makâsıd*, s. 520; Şevkanî, *el-Fevâ'id*, s. 326; el-Fettenî, Muhammed Tahir, *Tezkiretü'l-mevzû'ât*, İdaretü't Taba'atü'l-Müniriyye, 1343 h, s. 86; Ali el-Kârî, *el-Esrâr*, s. 272-273.

⁴⁴¹ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 107; Tirmizî, *Menâkıb*, 1.

⁴⁴² Ahmed b. Hanbel, XXVII, 176; XXXIV, 202; XXXVIII, 257.

Tirmizî Rivayeti

حَدَّثَنَا أَبُو هَمَّامٍ الْوَلِيدُ بْنُ شُجَاعٍ بْنُ الْوَلِيدِ الْبَغْدَادِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ الْأَوْزَاعِيِّ⁴⁴³، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ⁴⁴⁴، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ مَتَى وَجَبَتْ لَكَ النَّبُوءَةُ؟ قَالَ: وَأَدُمُ بَيْنَ الرُّوحِ وَالْجَسَدِ⁴⁴⁵

4/56 قول حسان رضي الله تعالى عنه: لو لم يكن فيه آيات مبينة كانت

بديهته تأتيك بالخبر

*Hassan (r.a) sözü şöyledir: O'nda (Resulullah'da) açık mucizeler olmasa da sana apaçık bir haber getirirdi.*⁴⁴⁶

Hadisin Tahriri:

Bu mevkuf rivayet herhangi bir hadis kaynağında bulunamamıştır.

34. “İNSANLARIN, PEYGAMBERLERDEN SONRA EN FAZİLETLİSİ EBÛ BEKİR ES-SİDDİK (R.A)’DIR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî üç hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/57 اذْءِى اِلى اَبَاكَ، وَاَخَاكَ، حَتَّى اَكْتُبَ لَأَبِي بَكْرٍ كِتَابًا ثُمَّ قَالَ: يَأْبَى

اللهُ والمسلمون إِلَّا أَبَا بَكْرٍ

“Bana babanı ve erkek kardeşini çağır, Ebû Bekir için bir yazı yazacağım”.

Sonra buyurdu ki, “Allah ve müslümanlar Ebû Bekir’den başkasını kabul etmezler.”⁴⁴⁷

⁴⁴³ Zehebî, Siyer VII, 107. Tam adı: Abdurrahman b. Amr b. Yühmed (v. 157)

⁴⁴⁴ Daha önce bahsedilen Ebû Seleme b. Abdurrahman’dır.

⁴⁴⁵ Tirmizî, Menâkıb, 1. (Tercüme: (Ashabdan bazıları) Dediler ki, “Ya Resulallah! Sen ne zaman Nebi oldun?” Buyurdu ki, “Âdem ruh ve ceset arasındayken”) Sonrasında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis hasen-sahih-garibdir. Ebû Hureyre’den gelen başka bir şeklini bilmiyoruz. Bu babda Meyseretü’l-Fecr’den de vardır.

Ayrıca Ahmed b. Hanbel rivayetleri için bkz. XXVII, 176 ve XXXVIII, 257. Şureyc b. Nu’mân (v. 217), Hammad b. Seleme, Halid (b. Mihran) el-Huzzaî (v. 141) ve Abdullah b. Şakik (v. 108) yoluyla gelen sened “عَنْ رَجُلٍ” (bir adamdan) şeklinde devam ederek bir kopukluğa sebep olmaktadır.

Diğer bir rivayet için bkz. XXXIV, 202. Tirmizînin bahsettiği Meyseretü’l-Fecr rivayeti budur.

⁴⁴⁶ Ali el-Kârî, Şerh, s. 107.

⁴⁴⁷ Ali el-Kârî, Şerh, s. 109; Müslim, Fedâilü’s-Sahabe, 11.

Hadisin Tahrici:

Rivayet, bazı lafız farklarıyla Kütüb-i Tis'a eserlerinden Müslim ve Ahmed b. Hanbel'de şu şekilde nakledilmektedir;

Müslim Rivayeti

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، أَحْبَرَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ كَيْسَانَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فِي مَرْضَاهُ: ادْعِي لِي أَبَا بَكْرٍ، أَبَاكَ، وَأَخَاكَ، حَتَّى أَكْتُبَ كِتَابًا، فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ يَتَمَتَّى مُتَمَتِّ وَيَقُولَ قَائِلٌ: أَنَا أَوَّلِي، وَيَأْتِي اللَّهَ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَّا أَبَا بَكْرٍ⁴⁴⁸

Ayrıca Müsned'de şu şekilde rivayet edilmiştir;

Ahmed b. Hanbel Rivayetleri

حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ⁴⁴⁹، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْقُرَشِيُّ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: لَمَّا كَانَ ثَقُلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ: ائْتِنِي بِكَتِفٍ أَوْ لَوْحٍ حَتَّى أَكْتُبَ لِأَبِي بَكْرٍ كِتَابًا لَا يُخْتَلَفُ عَلَيْهِ، فَلَمَّا ذَهَبَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ لِيَقُومَ قَالَ: أَبَى اللَّهُ وَالْمُؤْمِنُونَ أَنْ يُخْتَلَفَ عَلَيْكَ يَا أَبَا بَكْرٍ⁴⁵⁰

Bir diğer rivayet;

حَدَّثَنَا مُؤَمِّلٌ⁴⁵¹، قَالَ: حَدَّثَنَا نَافِعٌ يَعْنِي ابْنَ عُمَرَ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: لَمَّا كَانَ وَجَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الَّذِي قُبِضَ فِيهِ، قَالَ: ادْعُوا لِي أَبَا بَكْرٍ وَابْنَهُ، فَلْيَكْتُبْ لِي كِتَابًا يَطْمَعُ فِي أَمْرِ أَبِي بَكْرٍ طَامِعٌ، وَلَا يَتَمَتَّى مُتَمَتِّ، ثُمَّ قَالَ: يَأْتِي اللَّهَ ذَلِكَ وَالْمُسْلِمُونَ مَرَّتَيْنِ، وَقَالَ مُؤَمِّلٌ مَرَّةً: وَالْمُؤْمِنُونَ، قَالَتْ عَائِشَةُ: فَأَتَى اللَّهَ وَالْمُسْلِمُونَ، وَقَالَ مُؤَمِّلٌ مَرَّةً: وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَّا أَنْ يَكُونَ أَبِي، فَكَانَ أَبِي⁴⁵²

⁴⁴⁸ Müslim, Fedâilü's-Sahabe, 11. (Tercüme: Aişe (r.ah)'den şöyle dediği nakledilmiştir: Resulullah (s.a.v) bana hastalığı sırasında şöyle demişti, "Bana Ebû Bekir'i, babanı ve erkek kardeşini çağır; bir yazı yazacağım. Çünkü ben, dileyen herhangi birinin 'ben Ebû Bekir'den daha üstünüm' demesinden korkuyorum. Allah ve müslümanlar Ebû Bekir'den başkasını Kabul etmezler.")

⁴⁴⁹ Daha önce bahsedilen, Muhammed b. Hazim'dir.

⁴⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, XXXX, 235. (Tercüme: Aişe (r.ah)'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.v)'ın hastalığı ağırlaştığı zaman, Ebû Bekir'in oğlu Abdurrahman'a, "Bana bir kürek kemiği veya bir levha getirin; Ebû Bekir için, onun hakkında ihtilaf çıkmasın diye bir yazı yazacağım" buyurdu. Abdurrahman gidip getirince, "Allah ve müminler, sana muhalefet edenden uzak olurlar ey Ebû Bekir" buyurdu)

⁴⁵¹ Zehebî, Siyer X, 110. Tam adı: Müemmil b. İsmail el-Adevî (v. 206)

⁴⁵² Ahmed b. Hanbel, XXXXI, 271. (Tercüme: Aişe (r.ah)'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.v), vefatına sebep olan hastalığa yakalandığında şöyle buyurmuştu, "Bana Ebû Bekir ve oğlunu çağırın. Sonra, herhangi bir tamahkârın veya dileyen kişinin Ebû Bekir'in bir işine tamah etmemesi için yazı yazın". Sonra da iki kez şöyle buyurmuştur, "Allah ve Müslümanlar da böylesini istemezler". Müemmil bir seferinde, "müminler" demiştir. Aişe (r.ah) şöyle demiştir, "Allah ve Müslümanlar da istemezler". Bir seferinde (rivayetinde) demiştir ki: müminler babamdan başkasından razı olmazlardı, nitekim babam oldu.)

Bu rivayetlere ek olarak, aynı konuya şahid olabılme ihtimaline binaen Buhârî’de geçen şu nakil de benzer kabul edilebilir;

Buhârî Rivayeti

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَبُو زَكْرِيَاءَ، أَخْبَرَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ الْقَاسِمَ بْنَ مُحَمَّدٍ، قَالَ: قَالَتْ عَائِشَةُ: وَرَأْسَاهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ذَلِكَ لَوْ كَانَ وَأَنَا حَيٌّ فَأَسْتَغْفِرَ لَكَ وَأَدْعُوَ لَكَ فَقَالَتْ عَائِشَةُ: وَانْكَلِيَاهُ، وَاللَّهِ إِنِّي لَأُطْنُكَ تُحِبُّ مَوْتِي، وَلَوْ كَانَ ذَلِكَ، لَطَلَلْتُ آخِرَ يَوْمِكَ مُعَرَّسًا بِنَعِصِ أَرْوَاجِكَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بَلْ أَنَا وَرَأْسَاهُ، لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أُرْسِلَ إِلَى أَبِي بَكْرٍ وَابْنِهِ وَأَعْتَدَ: أَنْ يَقُولَ الْقَائِلُونَ أَوْ يَتَمَتَّى الْمُتَمَتُّونَ ثُمَّ قُلْتُ: يَا أَبَى اللَّهِ وَيَدْفَعُ الْمُؤْمِنُونَ، أَوْ يَدْفَعُ اللَّهُ وَيَأْتِي الْمُؤْمِنُونَ⁴⁵³

2/58 **إِنْ أَسْتَخْلِفَ فَقَدْ اسْتَخْلَفَ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي، يَعْنِي أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ**

اللَّهُ عَنْهُ وَإِنْ لَا أَسْتَخْلِفَ فَلَمْ يَسْتَخْلِفْ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي، يَعْنِي النَّبِيَّ

*Eğer bir halife tayin edersem, benden daha hayırlı olan kişi, yani Ebû Bekir (r.a), (zamanında) halife tayin ettiği için ederim. Eğer tayin etmezsem de, benden daha hayırlı olan, yani Nebi (s.a.v) tayin etmediği için etmem.*⁴⁵⁴

Hadisin Tahriri:

Bahsedilen rivayet Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Ebû Dâvûd’da nakledilmektedir. Tarikleri şu şekildedir;

Buhârî Rivayeti

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قِيلَ لِعُمَرَ أَلَا تَسْتَخْلِفُ؟ قَالَ: إِنْ أَسْتَخْلِفَ فَقَدْ اسْتَخْلَفَ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي أَبُو بَكْرٍ، وَإِنْ أَتْرُكُ فَقَدْ تَرَكَ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي، رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَيْنَا عَلَيْهِ فَقَالَ: رَاغِبٌ رَاهِبٌ، وَدِدْتُ أَنِّي نَجُوتُ مِنْهَا كَفَافًا، لَا لِي وَلَا عَلَيَّ، لَا أَتَحْمَلُهَا حَيًّا وَلَا مَيِّتًا⁴⁵⁵

⁴⁵³ Buhârî, Merda, 16; Ahkâm, 51. (Tercüme: Aişe (r.ah) (başı ağrıyınca), “Vay başım!” demişti. Resulullah (s.a.v) da, “Eğer sen ölür de ben hayâtta kalırsam, senin için mağfiret isterim, senin için duâ ederim” dedi. Bunun üzerine Aişe, “Vay başıma gelen musibete! Vallahi öyle sanıyorum ki, muhakkak sen benim ölümümü istiyorsun! Eğer ben ölürsem, muhakkak sen o son günün gecesinde kadınlarının birisi ile gerdek olup yaşayacaksın!” dedi. Bunu üzerine Nebi (s.a.v), “Bilakis ben ‘Vay başım’ demeliyim yâ Aişe. Hattâ şimdi Ebû Bekir’e ve oğluna haber göndermeyi kastedtim yahud istedim, Çünkü insanların sözleri ve umanların temennileri olacağını düşündüm. Sonra dedim ki: (Bunu yapmalarından) Allah yüz çevirir ve müminler reddeder veya Allah reddeder ve müminler yüz çevirirler)

⁴⁵⁴ Ali el-Kârî, Şerh, s. 109; Buhârî, Ahkâm, 51; Müslim, İmare 11.

⁴⁵⁵ Buhârî, Ahkâm, 51. (Tercüme: Abdullah b. Ömer (r.a)’dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Ömer’e denildi ki, “yerine bir halife tayin etmeyecek misin?” Dedi ki, “eğer bir halife tayin edersem, benden daha hayırlı olan kişi, yani Ebû Bekir (r.a), (zamanında) halife tayin ettiği için ederim. Eğer tayin

Ayrıca Müslim’de şu şekilde geçmektedir;

Müslim Rivayetleri

حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ⁴⁵⁶، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ⁴⁵⁷، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: حَضَرْتُ أَبِي حِينَ أُصِيبَ، فَأَثْنَوْا عَلَيْهِ، وَقَالُوا: جَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا، فَقَالَ: رَاغِبٌ وَرَاهِبٌ، قَالُوا: اسْتَخْلِفْ، فَقَالَ: أَتَحْمَلُ أَمْرَكُمْ حَيًّا وَمَيِّتًا، لَوَدِدْتُ أَنَّ حَظِّي مِنْهَا الْكَفَافُ، لَا عَلَيَّ وَلَا لِي، فَإِنْ اسْتَخْلِفَ فَقَدْ اسْتَخْلَفَ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي يَغْنِي أَبَا بَكْرٍ وَإِنْ أَتْرَكْتُكُمْ فَقَدْ تَرَكْتُكُمْ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي، رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: فَعَرَفْتُ أَنَّهُ حِينَ ذَكَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَيْرَ مُسْتَخْلِفٍ⁴⁵⁸

Müslim’in naklettiği ikinci tarik ise şu şekildedir;

حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، وَابْنُ أَبِي عُمَرَ⁴⁵⁹، وَمُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ، وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، وَالْفَافِطُهُمْ مُتَّفَارِقَةٌ، قَالَ إِسْحَاقُ: وَعَبْدُ: أَخْبَرَنَا، وَقَالَ الْآخَرَانِ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ⁴⁶⁰، أَخْبَرَنَا مَعْمَرُ⁴⁶¹، عَنِ الزُّهْرِيِّ⁴⁶²، أَخْبَرَنِي سَالِمُ⁴⁶³، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى حَفْصَةَ، فَقَالَتْ: أَعْلِمْتُ أَنَّ أَبَاكَ غَيْرَ مُسْتَخْلِفٍ؟ قَالَ: قُلْتُ: مَا كَانَ لِيَفْعَلَ، قَالَتْ: إِنَّهُ فَاعِلٌ، قَالَ: فَحَلَفْتُ أَبِي أَكْلِمُهُ فِي ذَلِكَ، فَسَكَتُ حَتَّى عَدَوْتُ وَمَ أَكْلِمُهُ، قَالَ: فَكُنْتُ كَأَنَّمَا أَجْمَلُ بِيَمِينِي جَبَلًا حَتَّى رَجَعْتُ فَدَخَلْتُ عَلَيْهِ، فَسَأَلَنِي عَنْ حَالِ النَّاسِ وَأَنَا أَخْبِرُهُ، قَالَ: ثُمَّ قُلْتُ لَهُ: إِنِّي سَمِعْتُ النَّاسَ يَقُولُونَ مَقَالَةً، قَالَتْ: أَنْ أَقُولَهَا لَكَ، زَعَمُوا أَنَّكَ غَيْرَ مُسْتَخْلِفٍ، وَإِنَّهُ لَوْ كَانَ لَكَ رَاعِي إِبِلٍ، أَوْ رَاعِي غَنَمٍ، ثُمَّ جَاءَكَ وَتَرَكَهَا رَأَيْتَ أَنْ قَدْ ضَيَّعَ فِرْعَايَةَ النَّاسِ أَشَدُّ، قَالَ: فَوَافَقَهُ قَوْلِي، فَوَضَعَ رَأْسَهُ سَاعَةً، ثُمَّ رَفَعَهُ إِلَيَّ، فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَحْفَظُ دِينَهُ، وَإِنِّي لَأَنْ لَا اسْتَخْلِفَ، فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَسْتَخْلِفْ، وَإِنْ اسْتَخْلِفَ فَإِنَّ أَبَا بَكْرٍ قَدْ اسْتَخْلَفَ، قَالَ: فَوَاللَّهِ، مَا

etmezsem de, benden daha hayırlı olan, yani Allah’ın Resulu (s.a.v) tayin etmediği için etmem”. (Oradakiler bu kararından dolayı) Onu övdüler. Bunun üzerine dedi ki, “hem ümitliydim hem de korkuyorum, ben kendime yetecek bir şekilde ne lehime ne aleyhime olarak bu işten kurtulmayı seçtim. Ölümümde de, hayatımda olduğu gibi onun vebalini yüklenmeyeceğim);

Tirmizî, Fiten, 48. Yahya b. Musa (v. 240), Abdurrezzâk (b. Hemmam), Ma’mer (b. Raşid), (İbn Şihab) ez-Zühri, Salim b. Abdullah b. Ömer, İbn Ömer senediyle gelen rivayette farklı olarak “و

اسْتَخْلَفْتُ” (bir halife tayin etseydin) ifadesi yer alırken, Hz. Ömer’in cevabından sonraki kısımlar ve “مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي” (benden daha hayırlı olan) ifadeleri hazfedilmiştir;

Ebû Dâvûd, Harac, 8. Muhammed b. Davud b. Süfyan (v. ?), Seleme b. Şebîb (v. 247), Abdurrezzâk, Ma’mer, Salim, İbn Ömer aracılığıyla gelen rivayette farklı olarak Hz. Ömer’in sözünden sonra halk ile diyalogu hazfedilmiş, İbn Ömer’in sözü hazfedilmemiştir.

⁴⁵⁶ Zehebî, Siyer IX, 277. Tam adı: Hammad b. Usame b. Zeyd (v. 201)

⁴⁵⁷ Zehebî, Siyer IV, 421. Tam adı: Urve b. Zübeyr b. Avvam el-Esedî (v. 94)

⁴⁵⁸ Müslim, İmare 11. (Tercüme: Abdullah İbn Ömer (r.a)’den rivayet edilmiştir: “Babam yaralandığı zaman yanına gittim. Etrafında bulunan kimseler, ona övgüde bulunarak, “Allah seni hayırla mükâfatlandırırsın” dediler. O da, “Ben, hem ümitli ve hem de korkanım” dedi. Yanındakiler, “Yerine bir kimseyi halife bırak” dediler. Bunun üzerine babam, “Hem hayatımda hem de ölümüm sizin işinizin sorumluluğunu mu yükleneyim? Ben (bu işten) olan nasibimin; lehime, aleyhime değil, sadece yetecek kadar olmasını dilerim. Halife tayin etmiş olsam, benden daha hayırlısı olan Ebû Bekr kendine halife bıraktığı için yapardım. Sizi halifesiz bırakırsam, benden daha hayırlı olan Resulullah (s.a.v.) sizi halifesiz bıraktığı için bırakırım!” dedi. Abdullah, “Babam, Resulullah (s.a.v.)’i anınca kendine halife bırakmayacağını anladım” dedi)

⁴⁵⁹ Zehebî, Siyer XII, 96. Tam adı: Muhammed b. Yahya b. Ebi Ömer (v. 243)

⁴⁶⁰ Daha önce bahsedilen Abdurrezzâk b. Hemmam’dır.

⁴⁶¹ Daha önce bahsedilen Ma’mer b. Raşid’dır.

⁴⁶² Daha önce bahsedilen Muhammed b. Şihab’dır.

⁴⁶³ Zehebî, Siyer IV, 457. Tam adı: Salim b. Abdullah b. Ömer b. Hattab el-Adevî (v. 106)

هُوَ إِلَّا أَنْ ذَكَرَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبَا بَكْرٍ فَعَلِمْتُ أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ لِيَعْدِلَ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحَدًا، وَأَنَّهُ غَيْرُ مُسْتَحْلِفٍ⁴⁶⁴

3/59 لما بَايَعَ عمر وأبو عبيدة ومن حضر من الأنصار، قَالَ قَائِلٌ: قَتَلْتُمْ سَعْدًا، فَقَالَ عمر: قَتَلَهُ اللَّهُ

Ömer, Ebû Ubeyde ve Ensârdan orada hazır bulunanlar (Ebû Bekir'e) biyat edince, birisi şöyle dedi, "Sa'd'ı öldürdünüz!" Bunun üzerine Ömer de dedi ki "Onu Allah öldürdü!"⁴⁶⁵

Hadisin Tahrici:

Kütüb-i Tis'a eserlerinden yalnızca Buhârî'de rivayet edilen bu hadis, uzun bir kıssanın içerisinde şöyle yer almaktadır;

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، رَوَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مَاتَ وَأَبُو بَكْرٍ بِالسُّنْحِ، قَالَ: إِسْمَاعِيلُ يَغْنِي بِالْعَالِيَةِ فَقَامَ عُمَرُ يَقُولُ: وَاللَّهِ مَا مَاتَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَتْ: وَقَالَ عُمَرُ: وَاللَّهِ مَا كَانَ يَقَعُ فِي نَفْسِي إِلَّا ذَاكَ، وَلَيَبْعَثَنَّهُ اللَّهُ، فَلَيَقْطَعَنَّ أَيْدِي رِجَالٍ وَأَرْجُلُهُمْ، فَجَاءَ أَبُو بَكْرٍ فَكَشَفَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَبَّلَهُ، قَالَ: يَا بَنِي أَنْتَ وَأُمِّي، طِبْتَ حَيًّا وَمَيِّتًا، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يُذِيقُكَ اللَّهُ الْمُوتَتَيْنِ أَبَدًا، ثُمَّ خَرَجَ فَقَالَ: أَيُّهَا الْخَالِفُ عَلَى رَسُولِكَ، فَلَمَّا تَكَلَّمَ أَبُو بَكْرٍ جَلَسَ عُمَرُ، فَحَمَدَ اللَّهُ أَبَا بَكْرٍ وَأَتَى عَلَيْهِ، وَقَالَ: أَلَا مَنْ كَانَ يَعْبُدُ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِنَّ مُحَمَّدًا قَدْ مَاتَ، وَمَنْ كَانَ يَعْبُدُ اللَّهَ فَإِنَّ اللَّهَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ، وَقَالَ: {إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ}، وَقَالَ: {وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ}، قَالَ: فَنَشَجَ النَّاسُ يَبْكُونَ، قَالَ: وَاجْتَمَعَتِ الْأَنْصَارُ إِلَى سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ فِي سَقِيفَةِ بَنِي سَاعِدَةَ، فَقَالُوا: مَنَّا أَمِيرٌ وَمِنْكُمْ أَمِيرٌ، فَذَهَبَ إِلَيْهِمْ أَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ، وَأَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ، فَذَهَبَ عُمَرُ يَتَكَلَّمُ فَأَسْكَنَهُ أَبُو بَكْرٍ، وَكَانَ عُمَرُ يَقُولُ: وَاللَّهِ مَا أَرَدْتُ بِذَلِكَ إِلَّا أَنِّي قَدْ هَيَّأْتُ كَلَامًا

⁴⁶⁴ Müslim, İmare 12. (Tercüme: İbn Ömer'den nakledildiğine göre şöyle demiştir: Hafsa'nın (r.ah) yanına girdim ve bana "Biliyor musun baban halife bırakmıyor" dedi. "O bunu yapacak değildir" dedim. "Muhakkak yapar!" dedi. Bunun üzerine onunla bu hususta konuşmaya yemin ettim ve sustum. Hattâ sabahleyin eve gittim ama onunla konuşmadım. Sağ elimle bir dağ taşıyor gibiydim. Nihayet dönerek yanına girdim. Bana insanların hâlini sordu. Ben de kendisine haber verdim. Sonra ona, "Ben halkın bir söz söylediklerini işittim de onu sana söylemeye yemin ettim; diyorlar ki, sen kendine halife bırakmayacakmışsın. Gerçekten senin bir deve çobanın veya koyun çobanın olsa da onları bırakarak sana gelse, çobanın kaybettiğine kani olurdun. İnsanlara riâyet ise daha çetindir" dedim. Benim sözüm ona muvafık geldi. Ve bir müddet başını indirdi. Sonra bana kaldıracak şunları söyledi, "muhakkak Allah (Azze ve Celle) dinini koruyacaktır. Ben kendime halife bırakmazsam, Resûlullah (s.a.v)'da halife bırakmamıştır. Halife bırakırsam, Ebû Bekir de halife bırakmıştır". İbn Ömer diyor ki: Vallahi, babam, Resulullah (s.a.v)' ile Ebû Bekir'i anmaktan başka bir şey yapmadı ve anladım ki, Resulullah'ı (s.a.v) hiç kimse ile değişecek değil ve kendine halife bırakacak değildir")

⁴⁶⁵ Ali el-Kâri, Şerh, s. 110; Buhârî, Hudûd, 32.

قَدْ أَعْجَبَنِي، حَشِيتُ أَنْ لَا يَبْلُغَهُ أَبُو بَكْرٍ، ثُمَّ تَكَلَّمَ أَبُو بَكْرٍ فَتَكَلَّمَ أَبْلَغَ النَّاسِ، فَقَالَ فِي كَلَامِهِ: نَحْنُ الْأُمَرَاءُ وَأَنْتُمْ
الْوُزَرَاءُ، فَقَالَ حُبَابُ بْنُ الْمُنْذِرِ: لَا وَاللَّهِ لَا نَفْعُ لِي مِنْ أَمِيرٍ، وَمِنْكُمْ أَمِيرٌ، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: لَا، وَلَكِنَّا الْأُمَرَاءُ، وَأَنْتُمْ الْوُزَرَاءُ،
هُمْ أَوْسَطُ الْعَرَبِ دَارًا، وَأَعَزُّهُمْ أَحْسَابًا، فَبَايَعُوا عُمَرَ، أَوْ أَبَا عُبَيْدَةَ بْنَ الْجَرَّاحِ، فَقَالَ عُمَرُ: بَلْ نُبَايِعُكَ أَنْتَ، فَأَنْتَ
سَيِّدُنَا، وَحَيِّزُنَا، وَأَحْبَبُنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَخَذَ عُمَرُ بِيَدِهِ فَبَايَعَهُ، وَبَايَعَهُ النَّاسُ، فَقَالَ قَائِلٌ: قَتَلْتُمْ
سَعْدَ بْنَ عُبَادَةَ، فَقَالَ عُمَرُ قَتَلَهُ اللَّهُ⁴⁶⁶

35. “SONRA ÖMER B. HATTAB, SONRA ‘İKİ NUR SAHİBİ’ OSMAN B. AFFAN’DIR. SONRAYSA ALİ B. EBİ TALİB EL-MURTAZA GELİR (ALLAH HEPSİNDEN RAZI OLSUN)” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî beş hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/60 إِنْ الْحَقُّ يَجْرِي عَلَى لِسَانِ عُمَرَ

⁴⁶⁶ Buhârî, Ashâbu'n-Nebi, 5. (Tercüme: Resulullah'ın (s.a.v) zevcesi Aîşe(r.ah)'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.v) vefat etti, Ebû Bekir de (r.a) Sunh denilen yerdeydi. İsmail: Âliye mevkiini kasediyor, demiştir. Ömer (r.a) ayağa kalktı ve “Vallahi Muhammed ölmedi” diyordu. Aîşe dedi ki: Ömer yine, “Vallahi gönlüme şundan başka bir şey gelmiyor ki, Resulullah ölmedi ve Allah O'nu muhakkak diriltecek ve bir takım adamların ellerini ve ayaklarını kesecektir!” dedi. Ebû Bekir geldi. Resulullah'ın yüzünden örtüyü açtı ve O'nu öptü ve “babam, anam sana feda olsun. Sen ölü olarak da, diri olarak da tertemizsin. Neşim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Allah sana ebeden iki ölüm tattırmayacaktır” dedi. Sonra odadan dışarıya çıktı ve “Ey Resulullah'ın ölmediğine yemin eden adam! Yavaş ol, acele etme!” dedi. Ebû Bekir konuşunca Ömer oturdu. Ebû Bekir Allah'a hamd ve sena etti ve şöyle dedi: Dikkat edin! Kim Muhammed'e tapıyorsa, bilsin ki Muhammed ölmüştür. Kim Allah'a ibadet ediyorsa, bilsin ki Allah ölmeyecek olan diridir. Yüce Allah O'na: *Muhakkak sen de öleceksin, onlar da elbet ölecekler*⁴⁶⁶ buyurdu. Yine Allah şöyle buyurdu, *Muhammed bir elçiden başka birşey değildir. Ondandır evvel daha nice elçiler gelip geçmiştir. Şimdi O, ölür yahut öldürülürse ökçelerinizin üstünde geriye mi döneceksiniz? Kim ki, ökçesi üzerinde dönerse, elbette Allah'a hiçbir şeyle zarar yapmış olmaz. Allah şükredenlere mükâfat verecektir*⁴⁶⁶. Ravi devamında: Bunun üzerine insanlar sessizce ağlamağa başladılar. Yine Ravi dedi ki: Bu sırada Ensâr, Benu Saide çardağında, Sa'd b. Ubâde'nin yanında toplanmışlar ve “Bizden bir emir, sizden bir emir olsun, diyorlardı. Bunu haber alan Ebû Bekir es-Sıddık, Ömer b. Hattab ve Ebû Ubeyde b. Cerrâh onların yanına gittiler. Ömer konuşmaya davrandı. Ebû Bekir onu susturdu. Ömer, “Vallahi ben bu davranışla ancak benim hoşuma giden ve Ebû Bekir'in ulaşamayacağından korktuğum bir konuşmayı hazırlamak istedim” derdi. Sonra Ebû Bekir konuştu. O, insanların en belîğ söz söyleyeni olarak konuştunu ve sözleri içinde: Bizer emirler, sizler ise vezirlersiniz, dedi. Bunun üzerine Habbâb b. Munzir, “Hayır vallahi bunu yapmayız. Bizden bir emir, sizden bir emir olsun” dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir, “Hayır, lakin bizler emirleriz, sizler vezirlersiniz. Kureys, yurtça Arapların ortası, hasebce de en çok ve en hâlis Arap olanlarıdır. Bu sebeble Ömer'e yahut Ebû Ubeyde'ye beyaat ediniz” dedi. Ömer, “Hayır, biz sana beyat ediyoruz. Çünkü sen bizim seyyidimiz, hayırlımız ve Resulullah'a en sevgili olanımızsın, dedi. Akabinde Ömer, Ebû Bekir'in elini tutup ona beyaat etti, ardından insanlar da ona beyaat ettiler. Bu sırada Ensârdan biri, “Siz Sa'd b. Ubâde'yi öldürdünüz!” dedi. Ömer de: Onu Allah öldürdü dedi)

Şüphesiz hak, Ömer'in lisanı üzere gelmektedir.⁴⁶⁷

2/61 لَوْ كَانَتْ إِلَيَّ أُخْرَى لَزَوَّجْتُهَا إِلَيَّ

Eğer benim bir tane daha (kızım) olsa, onu da onunla evlendirirdim.⁴⁶⁸

Hadisin Tahriri:

Ali el-Kârî'nin Hz. Osman'la alakalı naklettiği rivayet, bu lafızlarla veya mana rivayetiyle Kütüb-i Tis'a eserlerinde bulunamamıştır. Ancak farklı lafızlarla Taberani'de şu şekilde rivayet edilmektedir;

Taberani Rivayeti

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ رِشْدِينَ الْمِصْرِيُّ، ثنا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ السَّلَامِ الصَّدِيقِيُّ، ثنا الْفَضْلُ بْنُ الْمُخْتَارِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَوْهَبٍ، عَنْ عِصْمَةَ⁴⁶⁹ قَالَ: لَمَّا مَاتَتْ بِنْتُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الَّتِي تَحْتَ عُثْمَانَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: زَوَّجُوا عُثْمَانَ لَوْ كَانَ لِي ثَالِثَةٌ لَزَوَّجْتُه، وَمَا زَوَّجْتُه إِلَّا بِالْوَحْيِ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ⁴⁷⁰

3/62 أَنَا مَدِينَةُ الْعِلْمِ وَعَلِيٌّ بَابُهَا

Ben ilmin şehriyim, Ali de onun kapısıdır.⁴⁷¹

Hadisin Tahriri:

Bu rivayet Kütüb-i Tis'a eserleri içerisinde bazı farklı lafızlarla yalnızca Tirmizî'de geçmektedir. Bunun dışında üç farklı tarikle Hâkim'in Müstedrek'inde nakledilmektedir. Ancak hadis hakkında birçok münekkid tarafından da uydurma ithamı yapılmıştır. Bu münekkidler arasında bizzat müellif Ali el-Kârî de bulunmaktadır. Öncelikle Tirmizî ve Hakim rivayetleri şu şekildedir;

⁴⁶⁷ Ali el-Kârî, Şerh, s 111; Daha önce tahriri verilen bu hadisi Ali el-Kârî, “ينطلق” şeklinde naklettiğini görmüştük.

⁴⁶⁸ Ali el-Kârî, Şerh, s. 112.

⁴⁶⁹ İbn Hacer, el-Isabe fi Temyizi's-Sahabe, thk. Adil Ahmed Abdulmevcut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1415 h, IV, 416. Tam adı: İsmet b. Malik el-Hatmî'dir (v. ?) Sahabi olduğunu söylemiştir.

⁴⁷⁰ Taberânî, Süleyman b. Ahmed, el-Mu'cemü'l-kebir, thk. Hamdi b. Abdulmecit es-Selefi, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire, 1994, XVII, 184. (Tercüme: Resulullah'ın (s.a.v), Osman (r.a)'ın nikâhı altındaki kızı vefat edince Resulullah (s.a.v), şöyle buyurmuştur, “Osman'ı evlendirin! Eğer bende bir üçüncü (kızım) daha olsaydı kesinlikle onunla evlendirirdim. Ben onu Allah'ın vahyi dışında birşeyden dolayı evlendirmemiştim)

⁴⁷¹ Ali el-Kârî, Şerh, s. 112.

Tirmizî Rivayeti

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُوسَى قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ بْنِ الرُّومِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا شَرِيكٌ⁴⁷²، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ، عَنْ سُوَيْدِ بْنِ غَفَلَةَ، عَنْ الصُّنَابِيِّ⁴⁷³، عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَا دَارُ الْحِكْمَةِ وَعَلِيٌّ بَابُهَا

*Ben hikmetin yurduyım, Ali ise onun kapısıdır.*⁴⁷⁴

Tirmizî bu hadisi naklettikten sonra: *Bu hadis garip-münkerdir, bu hadisi Şerik'ten nakledenlerin bazıları Sunabî'yi zikretmemişlerdir. Ayrıca bu hadisin Şerik'ten gelen tariklerinde sikalardan oluşan bir senet bilmiyoruz, ayrıca İbn Abbas'tan gelen bir rivayet te mevcuttur* demiştir.

Rivayet hakkında yapılan tenkitlere gelince; Hadisi rivayet eden Tirmizî'nin yaptığı münker tenkidinin yanı sıra Zehebî, Hâkim'in Müstedrek eserine yaptığı tahripte, Hâkim'in kullandığı "sahih" ifadesini tenkit etmiş ve "Ben de derim ki, bilakis uydurmadır. Sonra (Hâkim) Ebû Salt sika ve güvenilir biridir der; ben de derim ki Allah' a yemin olsun o rafizidir ve asla sika değildir!" demiştir. Devam eden sayfada ikinci bir rivayeti aktarıp, "Hâkim buna sahih demiştir. Ben derim ki bu yalandır ve (senette geçen) Ahmed, bir deccaldır" demiştir.⁴⁷⁵ İbnü'l-Cevzî ise bu rivayetin 15 farklı tarik ve metnini⁴⁷⁶ verdikten sonra bunların hiçbirinin sahih olmadığını (yani uydurma olduğunu) belirtmiştir.⁴⁷⁷ Sehavî, Buhârî'nin "bunun hiçbir sahih hali yoktur" ifadesini ve Yahya b. Ma'in'in "Hatib'in Târîhu Bağdâd'da naklettiği bir hadis olup, yalandır ve aslı yoktur" ifadelerini nakletmiştir.⁴⁷⁸ Son olarak müellif Ali el-Kârî, bizzat kendisi mevzuat eserinde, yukarıda adını verdiğimiz münekkitlerin görüşlerini zikretmiş ve hadisi uydurma kabul etmiştir. Ancak bu bilgi Şerhu Kitabu'l-Fıkhu'l-Ekber'de verilmemekte ve rivayet delil olarak kullanılmaktadır.

⁴⁷² Zehebî, *Siyer* VIII, 200 Tam adı: Şerik b. Abdullah Ebû Abdullah en-Neh'î (v. 177)

⁴⁷³ Zehebî, *Siyer* III, 505 Tam adı: Abdurrahman Usaile b. Muradî es-Sunabî (v. 75)

⁴⁷⁴ Tirmizî, *Menâkıb*, 70; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 137-138. Burada nakledilen üç rivayetin de metninde ziyade olarak "فَمَنْ أَرَادَ الْمَدِينَةَ فَلْيَأْتِ الْبَابَ" (O halde şehre girmek isteyen kapıya gelsin) ifadesi kullanılmaktadır. Ayrıca Hâkim, rivayetlerin senedinin sahih olduğunu ancak Buhârî ve Müslim'in bu hadisi eserlerine almadıklarını söylemektedir.

⁴⁷⁵ Zehebî, *Mevduat* 'l-Müstedrek, s. 4-5, *Cevamiu'l-Kelim* programının el yazması eserden neşridir, 2004.

⁴⁷⁶ Bu metinler şu şekildedir, "أَنَا مَدِينَةُ الْفَقْمِ" (Ben fikhın şehriyim), "أَنَا دَارُ الْحِكْمَةِ" (Ben hikmetin yurduyım), "أَنَا مَدِينَةُ الْعِلْمِ" (Ben ilmin şehriyim),

⁴⁷⁷ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, I, 353.

⁴⁷⁸ Sehavî, *el-Makāsıd*, s. 169.

*İçinizde kadı olarak en üstününüz Ali'dir.*⁴⁷⁹

Hadisin Tahriri:

Ali el-Kârî'nin kullandığı lafızlarla bu rivayet, Kütüb-i Tis'a eserleri içerisinde bulunmamaktadır. Nitekim müellif bizzat kendisi de mevzuat eserinde, SeHAVî'nin görüşünü aktararak bu bilgiyi vurgulamıştır⁴⁸⁰. Ayrıca farklı bir lafızla Hâkim'in Müstedrek'inde⁴⁸¹ geçtiğini de belirtmişler ve bu haliyle sahih seviyesine yükseleceğinden bahsetmişlerdir.

5/64 أَبِي اللَّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَّا أَبَا بَكْرٍ

*Allah ve müminler, Ebû Bekir'den başkasını Kabul etmezler.*⁴⁸²

36. “HEPSİ, ALLAH'A İBADET EDENİ HAK ÜZERE VE HAKLA BERABER KİMSELERDİ. HEPSİNİ SEVER, BÜYÜKLERİMİZ OLARAK KABUL EDERİZ. RESULULLAH'IN (S.A.V) ASHABININ HERBİRİNİ HAYIRLA ANARIZ.” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî dört hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/65 لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي⁴⁸³ Ashabıma sövmeyin.

Hadisin Tahriri:

Mezkur rivayet, Kütüb-i Sitte eserlerinin Nesâî haricinde hepsinde geçmektedir. Bunlardan Buhârî rivayeti şu şekildedir;

⁴⁷⁹ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 113.

⁴⁸⁰ Ali el-Kârî, *el-Esrâr*, s. 101-102.

⁴⁸¹ Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 145. Metindeki farklılık “أَفْضَى أَهْلَ الْمَدِينَةِ عَلَيَّ بَنُ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ” (Medine ehlinin içinde kadı olarak en üstünü, Allah ondan razı olsun, Ali b. Ebi Talib'dir) ifadesindedir.

⁴⁸² Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 115. Bu hadisin tahriri daha önce verilmiştir.

⁴⁸³ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 115; Buhârî, *Ashâbu'n-Nebi*, 5; Müslim, *Fedâilü's-Sahabe*, 221.

Müslim Rivayetleri

حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ⁴⁸⁴، عَنْ الْأَعْمَشِ⁴⁸⁵، قَالَ: سَمِعْتُ ذُكْوَانَ⁴⁸⁶، يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي، فَلَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَنْفَقَ مِثْلَ أُحُدٍ، ذَهَبًا مَا بَلَغَ مُدَّ أَحَدِهِمْ، وَلَا نَصِيفَهُ⁴⁸⁷

Ayrıca Müslim’de şu şekilde geçmektedir;

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ، وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ - قَالَ يَحْيَى: أَخْبَرَنَا، وَقَالَ الْآخَرَانِ: حَدَّثَنَا - أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي، لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي، فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَنْفَقَ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا، مَا أَذْرَكَ مُدَّ أَحَدِهِمْ، وَلَا نَصِيفَهُ

*Ashabıma sövmeyin! Ashabıma sövmeyin! Nefsimi elinde tutana yemin olsun ki, içinizden biri Uhud Dağı kadar altın infak etmiş olsa, onlardan birinin zerresine erişemez. Hatta yarısına bile...*⁴⁸⁸

Kütüb-i Sitte rivayetleri içerisinde, sözün iki kere tekrarlanarak başladığı tek rivayet budur. Ayrıca Müslim’de yine diğer kitaplarda geçmeyen bir kıssanın nakledildiği şu rivayet de mevcuttur;

حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، قَالَ: كَانَ بَيْنَ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ، وَبَيْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ شَيْءٌ، فَسَبَّهُ خَالِدٌ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَسُبُّوا أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِي، فَإِنْ أَحَدُكُمْ لَوْ أَنْفَقَ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا، مَا أَذْرَكَ مُدَّ أَحَدِهِمْ، وَلَا نَصِيفَهُ⁴⁸⁹

⁴⁸⁴ Daha önce bahsedilen Şu’be b. el-Haccac’dır.

⁴⁸⁵ Daha önce bahsedilen Süleyman b. Mihran’dır.

⁴⁸⁶ Daha önce bahsedilen Ebû Salih es-Semman’dır.

⁴⁸⁷ Buhârî, Ashâbü’n-Nebi, 5. (Tercüme: *Ashabıma sövmeyin! Çünkü içinizden biri Uhud Dağı kadar altın infak etmiş olsa, onlardan birinin zerresine yetişemez. Hatta yarısına bile...*) Buhârî metnin devamına Cerir (b. Abdulhamid), Abdullah b. Davud (v. 213), Ebû Muaviye (Muhammed b. Hazim) ve Muhadir (b. Muverri’ v. 206)’dan oluşan ve el-A’meş’e bağlanan diğer bir sened daha vermektedir.

⁴⁸⁸ Müslim, Fedâilü’s-Sahabe, 221;

Tirmizî, Menâkıb, 59. Muhammed b. Gaylan (v. 239), Ebû Dâvûd (et-Tayalisi v. 203), Şu’be (b. el-Haccac), el-A’meş, Zekvan Ebâ Salih yoluyla Ebû Sa’îd el-Hudri sahâbi ravisine bağlanan hadisin devamında Tirmizî: Bu hadis hasen-sahihtir, “yarısı” kelimesinden maksat, bir zerrenin yarısıdır demiştir. Ardında da el-Hasan b. Ali el-Hallâl (v. 242) yoluyla gelen başka bir sened zikretmiştir; Ebû Dâvûd, Sünnet, 11. Müsedded (b. Müserhed) yoluyla gelmiştir; İbn Mâce, İftitâhu’l-Kitâb, 32. Muhammed b. Sabbah (v. 240) yoluyla gelen ve ayrıca Ebû Kureyb yoluyla gelen iki farklı sened zikredilmiştir.

⁴⁸⁹ Müslim, Fedâilü’s-Sahabe, 222. (Tercüme: *Ebû Sa’îd el-Hudri’den nakledildiğine göre şöyle demiştir: Bir ara, Halid b. Velid ile Abdurrahman b. Avf arasında bir mesele çıkmıştı. Sonra Halid ona sövmüştü de, Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştu, “Ashabımdan kimseye sövmeyin! Çünkü içinizden biri Uhud Dağı kadar altın infak etmiş olsa, onlardan birinin zerresine erişemez. Hatta yarısına bile...*)

*En hayırlı asır benim asımdır.*⁴⁹⁰

Hadisin Tahrici:

Aliyyu'l-Kâri'nin bu lafızlarla ele aldığı hadis, bazı lafız farklılıkları ve ziyadelerle Kütüb-i Sitte içerisinde Buhârî'de sekiz⁴⁹¹, Müslim'de⁴⁹² beş, Tirmizî'de dört⁴⁹³, diğerlerindeyse birer tarikle nakledilmiştir⁴⁹⁴. Buhârî rivayetleri şu şekildedir;

Buhârî Rivayetleri

حَدَّثَنَا آدَمُ⁴⁹⁵، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ⁴⁹⁶، حَدَّثَنَا أَبُو جَمْرَةَ⁴⁹⁷، قَالَ: سَمِعْتُ زُهْدَمَ بْنَ مُضَرَّبٍ، قَالَ: سَمِعْتُ عِمْرَانَ بْنَ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: خَيْرُكُمْ قَرْنِي، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُوكُهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُوكُهُمْ قَالَ عِمْرَانُ: لَا أَدْرِي أَذَكَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَ قَرْنَيْنِ أَوْ ثَلَاثَةَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ بَعْدَكُمْ قَوْمًا يَخُونُونَ وَلَا يُؤْمِنُونَ، وَيَشْهَدُونَ وَلَا يُسْتَشْهَدُونَ، وَيَنْذِرُونَ وَلَا يُفُونَ، وَيُظْهَرُ فِيهِمُ السَّمَنُ⁴⁹⁸

⁴⁹⁰ Ali el-Kâri, *Şerh*, s 116; Buhârî, Şehadat, 9; Müslim, Fedâilü's-Sahabe, 210.

⁴⁹¹ Buhârî, Şehadat, 9; Ashâbu'n-Nebi, 1; Rikak, 7; Eyman ve'n-Nuzûr, 10, 27.

⁴⁹² Müslim, Fedâilü's-Sahabe, 210, 211, 212, 213, 214.

⁴⁹³ Tirmizî, Fiten, 45; Şehadat, 4; Menâkıb, 57.

⁴⁹⁴ Ebû Dâvûd, Sünnet, 10; Nesâî, Eyman, 28; İbn Mâce, Ahkâm, 27.

⁴⁹⁵ Daha önce bashedilen Âdem b. Ebi İyas'tır.

⁴⁹⁶ Daha önce bashedilen Şu'be b. el-Haccac'dır.

⁴⁹⁷ Zehebî, Siyer V, 543. Tam adı: Nasr b. İmran ed-Dube'î el-Basrî (v. 128)

⁴⁹⁸ Buhârî, Şehadat, 9. (Tercüme: *Sizin en hayırlı olanlarınız, benim asırımdakilerdir. Sonra arkasından gelenlerdir. Daha sonra onların arkasından gelenlerdir. İmrân şöyle dedi: Peygamber (s.a.v) kendi asrımdan sonra hayırlı asır olarak iki asır mı, yoksa üç asır mı zikretti bilmiyorum. Peygamber (s.a.v) devamla şöyle buyurdu: Sizden sonra bir kavim gelecektir ki onlar hıyanet edecekler, kimse bunlara itimat etmeyecek, bunlar şahitlik etmeleri istenmeden şahitlik edecekler; yine bunlar adak adayacaklar, fakat adaklarını yerine getirmeyecekler. Artık bunlar arasında semizlenmek meydana çıkar*);

Buhârî, Ashâbu'n-Nebi, 1. İshak (b. İbrahim)'in en-Nadr (b. Şumeyl)'den, onun da Şu'be (b. el Haccac)'den, onun da Zehrem b. Mudarrib'den (v. ?), İmran b. Husayn aracılığıyla naklettiği hadisin metninde farklı olarak “خَيْرُ أُمَّتِي قَرْنِي” (ümmetimin en hayırlıları benim asırımda olanlardır) ifadesi geçmektedir; Rikak, 7. Muhammed b. Beşşar ve Gunder (Muhammed b. Ca'fer) kanalıyla Şu'be'ye bağlanmaktadır;

Ayrıca Eyman ve'n-Nuzûr, 27. Müsedded b. Müserhed ve Yahya b. Sa'îd kanalıyla Şu'be'ye bağlanmaktadır;

Müslim, Fedâilü's-Sahabe, 212. el-Hasan b. Ali el-Hulvanî, Ezher b. Sa'd es-Semmân ve Abdullah b. Avn kanalıyla İbrahim'e bağlanan rivayetin metninde farklı olarak “ثَلَاثَةً أَوْ فِي الرَّابِعَةِ” (üç kere mi, dört kere mi) ifadesi kullanılmıştır;

Müslim, Fedâilü's-Sahabe, 214. Ebû Bekir b. Ebi Şeybe, Muhammed b. Müsenna ve Gunder (Muhammed b. Ca'fer) kanalıyla Şu'be'ye bağlanmaktadır;

Nesâî, Eyman, 28. Senedi Muhammed b. Abdula'la (v. 245), Halid b. Haris (v. 186) yoluyla Şu'be'ye bağlanmaktadır.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ⁴⁹⁹، عَنْ مَنْصُورٍ⁵⁰⁰، عَنْ إِبْرَاهِيمَ⁵⁰¹، عَنْ عُبَيْدَةَ⁵⁰²، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ⁵⁰³ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِي، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُوهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُوهُمْ، ثُمَّ يَجِيءُ أَقْوَامٌ تَسْبِقُ شَهَادَةُ أَحَدِهِمْ يَمِينَهُ، وَيَمِينُهُ شَهَادَتُهُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ: وَكَانُوا يَضْرِبُونَ عَلَى الشَّهَادَةِ، وَالْعَهْدِ⁵⁰⁴

Müslim Rivayetleri

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، وَهَنَادُ بْنُ السَّرِيِّ، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو الْأَخْوَصِ⁵⁰⁵، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عُبَيْدَةَ السَّلْمَانِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: خَيْرُ أُمَّتِي الْقَرْنُ الَّذِينَ يَلُوهُ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُوهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُوهُمْ، ثُمَّ يَجِيءُ قَوْمٌ تَسْبِقُ شَهَادَةُ أَحَدِهِمْ يَمِينَهُ وَيَمِينُهُ شَهَادَتُهُ لَمْ يَذْكُرْ هَذَا الْقَرْنَ فِي حَدِيثِهِ، وَقَالَ قُتَيْبَةُ: ثُمَّ يَجِيءُ أَقْوَامٌ⁵⁰⁶

حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ، قَالَ إِسْحَاقُ: أَخْبَرَنَا وَقَالَ عُثْمَانُ: حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عُبَيْدَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّ النَّاسِ خَيْرٌ؟ قَالَ: قَرْنِي، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُوهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُوهُمْ، ثُمَّ يَجِيءُ قَوْمٌ تَبْدُرُ شَهَادَةُ أَحَدِهِمْ يَمِينَهُ، وَتَبْدُرُ يَمِينُهُ شَهَادَتُهُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ: كَانُوا يَنْهَوْنَنَا، وَنَحْنُ غُلَمَانٌ، عَنِ الْعَهْدِ وَالشَّهَادَاتِ⁵⁰⁷

حَدَّثَنِي يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ⁵⁰⁸، عَنْ أَبِي بَشِيرٍ⁵⁰⁹، ح وَحَدَّثَنِي إِسْمَاعِيلُ بْنُ سَالِمٍ، أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ، أَخْبَرَنَا أَبُو بَشِيرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَقِيقٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: خَيْرُ أُمَّتِي الْقَرْنَ

⁴⁹⁹ Daha önce bahsedilen Süfyan es-Sevrî'dir.

⁵⁰⁰ Daha önce bahsedilen Mansur b. Mu'temir'dir.

⁵⁰¹ Zehebî, Siyer IV, 520. Tam adı: İbrahim b. Yezid Ebû İmran en-Nehaî (v. 96)

⁵⁰² Zehebî, Siyer IV, 40. Tam adı: Ubeyde b. Amr es-Selmanî el-Kûfî (v. 69)

⁵⁰³ Abdullah b. Mes'ud'dur.

⁵⁰⁴ Buhârî, Şehadat, 9; Ashâbu'n-Nebi, 1. (Tercüme: İnsanların en hayırlı olanları, benim asrımdakilerdir. Sonra arkasından gelenlerdir. Daha sonra onların arkasından gelenlerdir. Sonra bir takım kavimler gelir ki, onlardan herhangi birinin şahitliği yemininin önüne, yemini de şahitliğinin önüne geçer. İbrahim: Yemin ve şehadet ettiğimizden dolayı bizi dövrlerdi, demiştir); Ayrıca Buhârî, Rikak, 7. Abdân (Abdullah b. Osman), Muhammed b. Meymun ve ondan da el-A'meş'in İbrahim'e bağlandığı senedde farklı olarak İbrahim'in ek ifadesi yer almamaktadır; Ayrıca Eyman ve'n-Nuzûr, 10. Sa'd b. Hafs (v. 215) ve Şeyban b. Abdurrahman kanalıyla Mansur'a bağlanmaktadır. İbrahim'in ek ifadesi yer almaktadır.

⁵⁰⁵ Daha önce bahsedilen Selam b. Müslim el Hanefî'dir.

⁵⁰⁶ Müslim, Fedâilü's-Sahabe, 210. (Tercüme: Ümmetimin en hayırlı olanları benim asrında yaşayanlardır. Sonra arkasından gelenlerdir. Daha sonra onların arkasından gelenlerdir. Sonra bir kavim gelir ki, onlardan herhangi birinin şahitliği yemininin önüne, yemini de şahitliğinin önüne geçer. (Ravi dedi ki): Hünnad, rivayetinde "asrında" ifadesini kullanmamıştır. Ve Kuteybe dedi ki, "Sonra bazı kavimler gelir")

⁵⁰⁷ Müslim, Fedâilü's-Sahabe, 211. (Tercüme: Resulullah'a (s.a.v), insanlardan hangilerinin en hayırlı olduğu sorulmuştu. Buyurdu ki: Benim asrımdakilerdir. Sonra bir kavim gelir ki, onlardan herhangi birinin şahitliği yemininin önüne, yemini de şahitliğinin önüne geçer. İbrahim dedi ki: Biz çocukken yemin ve şehadet ettiğimizden dolayı bizi dövrlerdi); İbn Mâce, İbn Mâce, Ahkâm, 27.

⁵⁰⁸ Zehebî, Siyer VIII, 287. Tam adı: Huşeym b. Beşir b. Ebi Hazim Ebû Muaviyye es-Sülemî (v. 183)

⁵⁰⁹ Zehebî, Siyer V, 465. Tam adı: Ebû Beşir Ca'fer b. Ebi Vahşiyye İyyas el-Yeşkurî (v. 123)

الَّذِينَ بُعِثَتْ فِيهِمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يُلَوِّهُمُ وَاللَّهُ أَعْلَمُ أَذْكَرَ النَّاسِ أَمْ لَا، قَالَ: ثُمَّ يَخْلُفُ قَوْمٌ يُحِبُّونَ السَّمَانَةَ، يَشْهَدُونَ قَبْلَ أَنْ يُسْتَشْهَدُوا⁵¹⁰

3/67 إِذَا ذُكِرَ أَصْحَابِي فَأَمْسِكُوا

*Ashabımdan bahsedilince susun!*⁵¹¹

Hadisin Tahriri:

Bu rivayet Kütüb-i Tis'a eserleri içerisinde bulunamamıştır. Ancak, hakkında herhangi bir uydurma ithamına da raslamadık.

4/68 أَصْحَابِي كَالنُّجُومِ، بَأَيِّهِمْ اقْتَدَيْتُمْ اهْتَدَيْتُمْ

*Ashabım yıldızlar gibidir, hangisine uyarsanız hidayet bulursunuz.*⁵¹²

Hadisin Tahriri:

Bu rivayet Kütüb-i Tis'a eserleri içerisinde bulunamamıştır. Üstelik, müellif Ali el-Kârî mezkur rivayeti kendi mevzuat eserinde uydurma olarak ele almıştır⁵¹³.

⁵¹⁰ Müslim, Fedâilü's-Sahabe, 213. (Tercüme: Ümmetimin en hayırlı olanları, benim gönderildiğim asırda yaşayanlardır. Sonra arkasından gelenlerdir. (Ravi dedi ki): üçüncüyü zikretti mi zikretmedi mi Allah en iyi bilir. (Peygamber) devamla şöyle buyurdu: Sizden sonra bir kavim gelecektir ki onlar semizlenmeyi severler, şahitlik etmeleri istenmeden şahitlik ederler);

Tirmizî, Fiten, 45. Burada verilen iki rivayet mevcuttur. İlki Vasil b. Abdülâ'la, Muhammed b. Fudayl, Ali b. Müdrîk Hilal b. Yesaf kanalıyla İmran b. Husayn'e bağlanırken, metninde “خَيْرُ النَّاسِ”

ve “يُعْطُونَ الشَّهَادَةَ قَبْلَ أَنْ يُسْأَلُوا” (şahitlikleri istenmeden gelir) ifadesi yer almaktadır. Devamında

Tirmizî şöyle demiştir: Muhammed b. Fudayl bu hadisi böylece A'meş'den, Ali b. Müdrîk'den, Hilâl b. Yesaf'tan rivayet etmiştir. Hadis hafızlarından pek çok kişi bu hadisi A'meş'den, Hilâl b.

Yesaf'tan rivâyet etmişler ve senesinde Ali b. Müdrîk'i zikretmemişlerdir. Husayn b. Hureys, Vekî' vasıtasıyla A'meş'den Hilâl b. Yesaf'tan, İmrân b. Husayn'dan bu hadisin benzerini bize aktarmıştır.

Bu rivâyet bence Muhammed b. Fudayl'in rivâyetinden daha sağlamdır. Bu hadis başka şekillerde de İmrân b. Husayn'dan rivâyet edilmiştir, Tirmizî'nin sözü bitti. İkinci rivayetin metniyse

Müslim'in metnine benzemekteyken farklı olarak “يُشْأُ أَقْوَامٌ” ifadesi yer almaktadır. Senedindeyse Kuteybe, Ebû Avane, Katade, Zürrare b. Evfa tarafından İmran b. Husayn'e bağlanma söz konusudur.

Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis hasen sahihtir;

Tirmizî, Şehadat, 4. Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis A'meş'in, Ali b. Müdrîk'den rivâyeti olarak garibtir. A'meş'in adamları bu hadisi A'meş'den, Hilâl b. Yesaf'tan ve İmrân b.

Husayn'dan rivâyet etmişlerdir.

Ebû Ammâr Hüseyin b. Hureys, Vekî' vasıtasıyla A'meş'den Hilâl b. Yesaf'tan ve İmrân b. Husayn'dan bu hadisin bir benzerini bize aktarmışlardır. Bu rivâyet Muhammed b. Fudayl'in rivâyetinden daha sağlamdır.

Ebû Dâvûd, Sünnet, 10. Tirmizî'nin Fiten kitabında naklettiği ikinci rivayetin metniyle aynıdır, senedindeyse farklı olarak Amr b. Avn ve Müsedded yoluyla Ebû Avane'ye bağlanmaktadır.

⁵¹¹ Ali el-Kârî, Şerh, s. 116.

⁵¹² Ali el-Kârî, Şerh, s. 116.

⁵¹³ Ali el-Kârî, el-Esrâr, s. 388.

37. “BİR MÜSLÜMANI, BÜYÜK OLSA DAHI, HELAL SAYMADIĞI SÜRECE GÜNAHINDAN DOLAYI KÂFİR SAYMAYIZ. BÖYLE BİR KİMSENİN İMANINI DÜŞÜREMEYİZ. GERÇEK MÜMİN DERİZ. BU MÜSLÜMANA KÂFİR DEĞİL AMA FASİK DEMEK CAİZDİR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî bir hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/69 سیأتي على جهنم يوم تصفق الريح أبوابها وليس فيها أحد

*Cehenneme bir gün gelir ki, bir rüzgâr onun kapılarını çarparak açar ancak içinde kimse bulunmaz*⁵¹⁴.

Hadisin Tahriri:

Rivayet, bu lafızlarla Kütüb-i Tis’a eserleri içerisinde bulunamamıştır. Ayrıca bazı lafız farklılıklarıyla İbnü’l-Cevzî ve Suyutî’nin mevzuat eserlerinde konu edilmiştir⁵¹⁵. Ancak bu rivayet, genel üslubun hilafına, eserin bu başlığına delil getirmek için değil; Cehmiyye ve Mürcie fırkalarının kullandıkları bir delil olduğunu ifade etmek için burada nakledilmiştir ve devamında da müellif tarafından tenkid edilmiştir.

38. “MESTLER ÜZERİNE MESH ETMEK VE RAMAZAN GECELERİNDE KILINAN TERAVİH DE SÜNNETTİR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî üç hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/70 نعمة البدعة

*Ne güzel bir bid’at oldu.*⁵¹⁶

⁵¹⁴ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 120.

⁵¹⁵ İbnü’l-Cevzî, *el-Mevzû’ât*, III, 268. “Bu hadis uydurmadır ve muhaldir” demiştir. Ayrıca senedinde yer alan Ca’fer b. Zübeyr için Buhârî’nin, Nesâî’nin ve Dârekutnî’nin metruk dediğini nakleder; Süyûtî, *el-Le’âli*, II, 388. Her iki müellif de rivayeti, “Cehennem için bir gün gelir ki, içinde Âdemoğullarından kimse yoktur. Kapısı, tevhid ehlinin kapısı gibi çarpar” şeklinde ele alınmıştır.

⁵¹⁶ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 122; Buhârî, *Salatü’t Teravih*, 1.

Hadisin Tahrici:

Rivayet, bir harf farkıyla ve daha uzun bir metnin parçası olarak Buhârî'de geçerken, aynı lafızla ve yine uzunca bir metnin parçası olarak el-Muvatta'da da yer almaktadır. Buhârî rivayeti şu şekildedir;

Buhârî Rivayeti

وَعَنْ ابْنِ شِهَابٍ⁵¹⁷، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ الْقَارِيِّ، أَنَّهُ قَالَ: خَرَجْتُ مَعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، لَيْلَةً فِي رَمَضَانَ إِلَى الْمَسْجِدِ، فَإِذَا النَّاسُ أَوْزَاعٌ مُتَفَرِّقُونَ، يُصَلِّي الرَّجُلُ لِنَفْسِهِ، وَيُصَلِّي الرَّجُلُ فَيُصَلِّي بِصَلَاتِهِ الرَّهْطُ، فَقَالَ عُمَرُ: إِنِّي أَرَى لَوْ جَمَعْتُ هَؤُلَاءِ عَلَى قَارِيٍّ وَاحِدٍ، لَكَانَ أَمْثَلُ ثُمَّ عَزَمَ، فَجَمَعَهُمْ عَلَى أَبِي بَنٍ كَعْبٍ، ثُمَّ خَرَجْتُ مَعَهُ لَيْلَةً أُخْرَى، وَالنَّاسُ يُصَلُّونَ بِصَلَاةِ قَارِيَّتِهِمْ، قَالَ عُمَرُ: نِعَمَ الْبِدْعَةُ هَذِهِ، وَالَّتِي يَنَامُونَ عَنْهَا أَفْضَلُ مِنَ الَّتِي يَقُومُونَ يُرِيدُ آخِرَ اللَّيْلِ وَكَانَ النَّاسُ يَقُومُونَ أَوَّلَهُ⁵¹⁸

2/71 فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ

O yüzden, size benim sünnetim (-e uymak düşer). Ayrıca raşid halifelerin sünnetine de...⁵¹⁹

Hadisin Tahrici:

Rivayet, Kütüb-i Sitte eserlerinden Tirmizî, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce tarafından nakledilmektedir. Rivayetlerin tamamı İrbad b. Sariye (v. 71) sahabi ravisi üzerinden gelmektedir. Tirmizî rivayeti şu şekildedir;

Tirmizî Rivayetleri

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنْ بَحْرِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَمْرٍو السُّلَمِيِّ، عَنْ الْعَرِيَّاضِ بْنِ سَارِيَّةَ، قَالَ: وَعَظَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا بَعْدَ صَلَاةِ الْعَدَاةِ مَوْعِظَةً بَلِيغَةً ذَرَفَتْ مِنْهَا الدُّمُوعُ وَوَجَلَّتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ، فَقَالَ رَجُلٌ: إِنَّ هَذِهِ مَوْعِظَةٌ مُودِعَ فَمَاذَا تَعْهَدُ إِلَيْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ:

⁵¹⁷ Daha önce bahsedilen ez-Zühri'dir.

⁵¹⁸ Buhârî, Salatu't Teravih, 1. (Tercüme: Abdurrahman b. Abdulkari'den şöyle dedediği rivayet edilmiştir: Bir ramazan gecesi Ömer b. Hattab (r.a) ile beraber mescide çıktım. O sırada insanlar yalnız ve dağınık topluluklar hâlinde terâvîh namazı kılmaktalardı. Kimisi kendi başına yalnızca namaz kılıyor, kimisi de namaz kılıyor ve bunun namazına bir kısım insanlar uyup namaz kılıyordu. Bunun üzerine Ömer dedi ki, "Ben zannediyorum ki, bu dağınık olarak namaz kılan insanları bir tek okuyanın arkasında toplarsam daha uygun olacak". Sonra buna azmetti ve akabinde o insanları Ubey b. Ka'b'ın arkasında topladı. Sonra diğer bir gece yine Ömer'in beraberinde mescide çıktım. İnsanlar bir okuyucunun namazına uyup namaz kılıyorlardı. Ömer bu manzarayı görünce, "Ne güzel bir bid'at oldu. Ancak (bu namazlarını) gecenin sonunda kılmak için uyuanlar, şimdi namaz kılanlardan daha faziletlidirler" dedi. O sırada insanlar gecenin öncesinde kılıyorlardı); Malik b. Enes, el-Muvatta, thk. Muhammed Fuad Abdalbaki, Daru İhyau't Terasi'l-Arabiyye, Beyrut, 1985, Salâh fi Ramazan, 2. Farklı olarak "نِعْمَتِ الْبِدْعَةُ" ifadesi geçmektedir.

⁵¹⁹ Ali el-Kâri, Şerh, s. 122; Tirmizî, İlim, 16.

أَوْصِيَكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ، وَإِنْ عَبْدٌ حَبَشِيٌّ، فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ يَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، وَإِيَّاكُمْ وَمُحَدَّثَاتِ الْأُمُورِ فَإِنَّهَا ضَلَالَةٌ فَمَنْ أَدْرَكَ ذَلِكَ مِنْكُمْ فَعَلَيْهِ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمُهْدِيِّينَ، عَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِدِ⁵²⁰

Ayrıca rivayet Ebû Dâvûd'da şu şekilde nakledilmektedir;

Ebû Dâvûd Rivayetleri

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا ثَوْرُ بْنُ يَزِيدَ، قَالَ: حَدَّثَنِي خَالِدُ بْنُ مَعْدَانَ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَمْرِو السُّلَمِيِّ، وَحُجْرُ بْنُ حُجْرٍ، قَالَا: أَتَيْنَا الْعُرْبَاضَ بْنَ سَارِيَةَ، وَهُوَ يَمْنُ نَزَلَ فِيهِ {وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ} فَسَلَّمْنَا، وَقُلْنَا: أَتَيْنَاكَ زَائِرِينَ وَعَائِدِينَ وَمُقْتَبِسِينَ، فَقَالَ الْعُرْبَاضُ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ، ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا فَوَعظَنَا مَوْعِظَةً بَلِيغَةً ذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ وَوَجَلَتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ، فَقَالَ قَائِلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ كَأَنَّ هَذِهِ مَوْعِظَةٌ مُوَدِّعٍ، فَمَاذَا تَفْعَلُ إِيْنَا؟ فَقَالَ أَوْصِيَكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ، وَإِنْ عَبْدًا حَبَشِيًّا، فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ بَعْدِي فَسِيرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمُهْدِيِّينَ الرَّاشِدِينَ، تَمَسَّكُوا بِهَا وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِدِ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحَدَّثَاتِ الْأُمُورِ، فَإِنَّ كُلَّ مُحَدَّثَةٍ بِدْعَةٌ، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ⁵²¹

Ayrıca İbn Mâce'de geçen tarikleri şu şekildedir;

İbn Mâce Rivayetleri

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنُ بَشِيرٍ بْنُ دَكْوَانَ الدِّمَشْقِيُّ حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْعَلَاءِ يَعْنِي ابْنَ زُبَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَبِي الْمُطَاعِ، قَالَ: سَمِعْتُ الْعُرْبَاضَ بْنَ سَارِيَةَ، يَقُولُ: قَامَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

⁵²⁰ Tirmizî, İlim, 16. (Tercüme: İrbad b. Sâriye (r.a.)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Resulullah (s.a.v.) bir gün sabah namazından sonra son derece tesirli bir va'z verdi de bu va'zın tesirinden gözler yaşardı kalpler ürperdi. Bir adam şöyle dedi, Bu öğütler vedalaşma öğütleri gibidir o halde bize neyi tavsiye ederseniz Ey Allah'ın Rasûlü! dedi. Resulullah (s.a.v.)'de şöyle buyurdu, "Allah'tan sakınmanızı, dinleyip itaat etmenizi tavsiye ediyorum, hatta idareciniz durumunda olan kimse Habeşli bir köle bile olsa. İçinizde yaşayacak olanlar pek çok ayrılık ve anlaşmazlıklara görecekler. Karşınıza çıkacak sonradan türetilmiş işlerden sakının, çünkü onlar sapıklıktır. Sizden kim bu dönemlere ulaşırsa benim sünnetime ve doğru yolda olan Raşid Halifelerin sünnetine sıkıca sarılsın hatta dişlerini geçirsin"). Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis hasen sahihtir. Sevr b. Yezîd (v. 153), Hâlid b. Ma'dan'dan (v. 103), Abdurrahman b. Amr b. es Sülemî'den (v. 110) İrbad b. Sâriye'den bu hadisin bir benzerini rivâyet etmiştir. Hasan b. Ali el Hallâl ve pek çok kişi şöyle derler: Ebû Âsım, Sevr b. Yezîd'den, Hâlid b. Ma'dan'dan, Abdurrahman b. Amr es-Sülemî'den, İrbad b. Sâriye'den bu hadisin bir benzerini bize aktarmışlardır. İrbad b. Sâriye'nin künyesi Ebû Necîh'tir. Bu hadis Hucr b. Hucr'dan (v. ?) ve İrbad b. Sâriye'den de benzeri şekilde rivâyet edilmiştir.

⁵²¹ Ebû Dâvûd, Sünnet, 6. (Tercüme: İbn Amr es-Sülemî ile Hucr'un şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: Hakkında: *Sen, sizi bindirecek birşey bulamıyorum deyince, harcayacak birşey bulamadıklarından dolayı üzüntüden gözlerinden yaş akarak dönen kimselerin aleyhine de bir yol yoktur. *⁵²¹ ayeti inen el-İrbaz b. Sâriye'nin yanına varmıştık. Selam verdik ve "Seni ziyarette, hastalığın için geçmiş olsun demeye ve senden ilim almaya geldik" dedik. Bunun üzerine İrbaz şöyle dedi: "Birgün Resulullah (s.a.v) bize namaz kıldırdı. Sonra bize dönüp çok tesirli bir va'z etti. Bu va'zdan dolayı gözler yaşarıp kalpler ürperdi. Derken bir kişi, "Ey Allah'ın rasulü bu va'z, veda va'zına benziyor. O halde bize neyi tavsiye edersiniz?" dedi. "Size Allah'dan korkmanızı Habeşli bir köle bile dinleyip, itaat etmenizi tavsiye ederim. Çünkü benden sonra sizden kim yaşarsa o, pek çok ihtilaflar görecektir. Bu yüzden size gereken, sünnetime ve doğru yol üzerinde bulunan raşid halifelerin sünnetine sarılınız hatta dişlerinizi geçiriniz. Sizi sonradan ortaya atılan işlerden sakındırırım. Çünkü sonradan ortaya atılan her iş bid'attır ve her bid'at sapıklıktır" buyurdu)

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ، فَوَعظَنَا مَوْعِظَةً بَلِيغَةً، وَجَلَّتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ، وَذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ، فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ: وَعَظْتَنَا مَوْعِظَةً مُوَدِّعٍ، فَأَعْهَدُ إِلَيْنَا بَعْدَ، فَقَالَ: عَلَيْكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ، وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ، وَإِنْ عَبْدًا حَبَشِيًّا، وَسَتَرُونَ مِنْ بَعْدِي اخْتِلَافًا شَدِيدًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي، وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمُهَدِّينَ، عَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِدِ، وَإِيَّاكُمْ وَالْأُمُورَ الْمُحَدَّثَاتِ، فَإِنَّ كُلَّ بِدْعَةٍ ضَالَّةٌ⁵²²

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ بِشْرِ بْنِ مَنْصُورٍ، وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ السَّوَّاقِ، قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ صَالِحٍ، عَنْ ضَمْرَةَ بْنِ حَبِيبٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَمْرٍو السُّلَمِيِّ، أَنَّهُ سَمِعَ الْعُرْيَانَ بْنَ سَارِيَةَ، يَقُولُ: وَعَظَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَوْعِظَةً ذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ، وَوَجَلَّتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ، فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ هَذِهِ لَمَوْعِظَةٌ مُوَدِّعٍ، فَمَادَا تَعْهَدُ إِلَيْنَا؟ قَالَ: قَدْ تَرَكْتُكُمْ عَلَى الْبَيْضَاءِ لَيْلَهَا كَنَهَا رَهَا، لَا يَزِيعُ عَنْهَا بَعْدِي إِلَّا هَالِكٌ، مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِمَا عَرَفْتُمْ مِنْ سُنَّتِي، وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمُهَدِّينَ، عَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِدِ، وَعَلَيْكُمْ بِالطَّاعَةِ، وَإِنْ عَبْدًا حَبَشِيًّا، فَإِنَّمَا الْمُؤْمِنُ كَالْجَمَلِ الْأَنْفِ، حَيْثُمَا قِيدَ انْقَادَ⁵²³

3/72 اِقْتَدُوا بِالَّذِينَ مِنْ بَعْدِي

Benden sonra gelenlere uyun.⁵²⁴

Hadisin Tahriri:

Kütüb-i Sitte eserlerinden Tirmizî ve İbn Mâce'de ziyadeleriyle rivayet edilen hadis, Huzeyfe b. Yemanî ve Abdullah b. Mes'ud sahabe ravileri üzerinden nakledilmektedir. Tirmizî'de dört farklı tarikle⁵²⁵ gelen rivayetin metinleri şu şekildedir;

⁵²² İbn Mâce, İftitâhu'l-Kitâb, 6. (Tercüme: İrbad b. Sâriye (r.a.)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Resulullah (s.a.v.) bir gün içimizdeyken ayağa kalktı ve son derece tesirli bir va'z verdi. Öyle ki bu va'zın tesirinden kalpler ürperdi, gözler yaşardı. Sonra şöyle dedi, "Ya Resulallah! Bu öğütler vedalaşma öğütleri gibidir, o halde bize bir tavsiye verin! dedi. Resulullah (s.a.v.) de şöyle buyurdu, "Allah'tan sakınmanızı, dinleyip itaat etmenizi tavsiye ediyorum, Habeşli bir köle bile olsa. İçinizde yaşayacak olanlar pek şiddetli anlaşmazlıklar görecekler. Size benim sünnetime ve doğru yolda olan Raşid Halifelerin sünnetine sıkıca sarılmak düşer, hatta dışerini geçirmek. Sizi sonradan ortaya atılan işlerden sakındırırım. Çünkü sonradan ortaya atılan her iş bid'attır ve her bid'at sapıklıktır" buyurdu.)

⁵²³ İbn Mâce, İftitâhu'l-Kitâb, 6. (Tercüme: İrbad b. Sâriye (r.a.)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Resulullah (s.a.v.) bize öyle bir vaaz etti ki ondan gözler yaşardı ve kalpler titredi. Bunun üzerine biz dedik ki, "Ya Resulallah! Bu va'zınız veda eden bir kimsenin va'zına benzer, bize neleri tavsiye edersiniz? Resûlullah (s.a.v.) buyurdular ki, "Ben sizi, gecesi gündüzü gibi bir beyazlık üzerine bıraktım. Benden sonra ancak helak olanlar, ondan sapar. Sizden kim yaşarsa fazla ihtilafa şahid olacaktır. Onun için bilip tanıdığınız sünnetime ve doğru yolda olan Raşid halifelerin sünnetlerine yapışınız. Bunları dışerinizle sıkıca tutunuz, Habeşli bir köle bile olsa. Çünkü mümin, burnuna yular takılmış deve gibidir; hangi tarafa sevk edilirse uyar)

⁵²⁴ Ali el-Kâri, Şerh, s. 122; Tirmizî, Menâkıb, 34.

⁵²⁵ Tirmizî, Menâkıb, 34, 104, 107.

Tirmizî Rivayetleri

حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ الصَّبَّاحِ الْبَرَّاءُ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ زَائِدَةَ⁵²⁶، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ رَبِيعٍ وَهُوَ ابْنُ حِرَاشٍ، عَنْ خُذَيْفَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: افْتَدُوا بِاللَّذِينَ مِنْ بَعْدِي أَبِي بَكْرٍ، وَعُمَرُ⁵²⁷

Bir diğer tarik;

حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْأُمَوِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ⁵²⁸، عَنْ سَالِمِ أَبِي الْعَلَاءِ الْمُرَادِيِّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ هَرَمٍ، عَنْ رَبِيعِ بْنِ حِرَاشٍ، عَنْ خُذَيْفَةَ قَالَ: كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنِّي لَا أَذْرِي مَا بَقَائِي فِيكُمْ، فَافْتَدُوا بِاللَّذِينَ مِنْ بَعْدِي وَأَشَارَ إِلَى أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ⁵²⁹

39. “İYİ VEYA KÖTÜ HER MÜSLÜMANIN ARKASINDA NAMAZ KILMAK CAİZDİR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî iki hadis nakletmiştir;

⁵²⁶ Daha önce bahsedilen Zaide b. Kudame'dir.

⁵²⁷ Tirmizî, Menâkıb, 34. (Tercüme: *Benden sonra Ebû Bekir ve Ömer'e uyun!*). Sonrasında Tirmizî şöyle demiştir: Aynı babda İbn Mes'ud'dan da rivayet vardır. Bize Ahmed b. Meni' (v. 244) ve başka birisi Süfyân b. Uyeyne'den, o da Abdulmelik b. Umeyr'den (v. 136) bu hadisin bir benzerini rivâyet ettiler. Süfyân b. Uyeyne bu hadiste tedlis yapmıştır. Bazen Zaide'den, Abdulmelik b. Umeyr'den demek, bazen de Zaide'den demeyip sadece Abdulmelik b. Umeyr demektedir. Bu hadis hasendir. Bu konuda İbn Mes'ud'dan da hadis rivâyet edilmiştir. Süfyân es Sevrî bu hadisi Abdulmelik b. Umeyr'den, Rib'i'nin azadlısından (Hilal v. ?) ve Ribî'den (v. 100) ve Huzeyfe'den rivâyet edilmiştir. Bu hadis değişik bir şekilde aynı şekilde Rib'i'den, Huzeyfe'den de rivâyet edilmiştir. Sâlim el En'umî (v. ?) bu hadisi Rib'i b. Hıraş'tan ve Huzeyfe'den rivâyet etmiştir.

⁵²⁸ Daha önce bahsedilen Veki' b. Cerrah'dır.

⁵²⁹ Tirmizî, Menâkıb, 34; 104. (Tercüme: *Nebi (s.a.v)'nin yanında oturuyorduk, bize şöyle dedi, "İçinizde daha ne kadar kalırım bilemiyorum. Bu sebeple, benden sonra gelecek olanlara uyun" ve Ebû Bekir ve Ömer'i işaret etti.*) Muhammed b. Gaylan üzerinden gelen tarikte farklı olarak “إِنِّي لَا أَذْرِي مَا قَدَرُ بَقَائِي” (Tam olarak ne kadar ömrüm kaldığını bilemiyorum) ifadesi ve “وَافْتَدُوا بِالَّذِينَ مِنْ بَعْدِي عَمَّارٍ، وَمَا خُذْتُكُمْ” (Ammâr'ın gösterdiği yoldan gidiniz. İbn Mes'ud'un naklettiklerine sıkı sarılınız) ifadeleri geçmektedir. Ayrıca rivayetin devamında Tirmizî: Bu hadis hasendir. İbrahim b. Sa'd (v. 183), bu hadisi Süfyân b. Sevrî'den, o da Abdulmelik b. Umeyr'den, o da Rib'i'nin azadlısı Hilal'den Rib'i yoluyla Huzeyfe'den rivâyet etmiştir demiş ve ayrıca Salim el-Muradî el-Kûfi (v. ?), Amr b. Herm şeklinde ikinci bir sened daha vermiştir. Ayrıca Ammar ve Ebû Mes'ud'dan bahsedilen rivayetin bir benzeri için bkz. 107. İbrahim b. İsmail b. Yahya b. Seleme b. Küheyl (v. 258)'in babasından (v. ?) onun da babasından (v. 172) rivâyet ettiği, onun da Ebi'z Ze'ra (v. ?) yoluyla İbn Mes'ud'a dayandırdığı senedde farklı olarak “إِنِّي لَا أَذْرِي مَا قَدَرُ بَقَائِي” ifadesi yer almazken “إِنِّي لَا أَذْرِي مَا قَدَرُ بَقَائِي” (benden sonra ashabımdan olan...) ifadesi geçmektedir.

Ayrıca metnin sonunda Tirmizî: Bu hadis bu şekilde İbn Mes'ud rivâyeti olarak hasen garibtir. Bu hadisi sadece Yahya b. Seleme b. Küheyl rivâyetiyle bilmekteyiz. Yahya b. Seleme'nin hadiste zayıf olduğu kaydedilmiştir. Ebû'z Ze'ra'nın ismi Abdullah b. Hanî'dir. Şu'be, Sevrî ve İbn Uyeyne'nin kendisinden hadis rivâyet ettiği Ebû'z Ze'ra'nın ismi Amr b. Amr'dır. Bu kimse İbn Mes'ud'un arkadaşı ve Ebu'l-Ahvas'ın kardeşinin oğludur demiştir;

İbn Mâce, İftitâhu'l-Kitâb, 11, (Fadlu Ebû Bekir). Ali b. Muhammed üzerinden gelmektedir.

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/73 صلوا خلف كل بر وفاجر وجاهدوا مع كل بر وفاجر

*İyi ve kötü herkesin arkasında namaz kılın, iyi ve kötü herkesle beraber cihada gidin!*⁵³⁰

Hadisin Tahriri:

Mezkûr hadis, Kütüb-i Tis'a eserleri içerisinde bulunamamıştır. Kütüb-i Tis'a dışındaki kaynaklar içerisinde Dârekutnî'nin Sünen'inde rastlamaktayız.⁵³¹ Ayrıca Sehâvî, mevzuat kitabında bu rivayetleri konu edinmektedir.⁵³²

2/73 كان عبد الله بن مسعود رضي الله عنه وغيره يصلون خلف الوليد

**بن عقبة بن أبي معيط وكان يشرب الخمر ، حتى إنه صلى بهم الصبح مرة أربعاً
ثم قال : أزيدكم. فقال له ابن مسعود ما زلنا معك منذ اليوم في زيادة**

*Abdullah b. Mes'ud (r.a) ve bazı başka kişiler, şarap içen el-Velid b. Ukbe b. Ebi Mu'ayt'ın arkasında namaz kılıyorlardı, öyle ki, bir sabah namazını onlara dört rekat kıldırды, sonra dedi ki, "Daha da kıldırayım mı?" Bunun üzerine İbn Mes'ud, "Biz günlerdir seninle fazla kılıyoruz zaten".*⁵³³

Hadisin Tahriri:

Hadis, bu şekliyle Kütüb-i Tis'a eserleri içerisinde bulunamamıştır. Her ne kadar rivayet edilen bu kıssanın bir benzeri Müslim'de geçmekteyse de⁵³⁴, olayda

⁵³⁰ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 123

⁵³¹ Dârekutnî, Ebû'l-Hasen Ali b. Ömer, *es-Sünen*, thk. Şuayb Arnavut, Müessesetü'r Risale, Lübnan, 2004 II, 403, 404, 405. Aliyyü'l-Kâr'inin naklettiği metne bazı ziyadelerle aktarılmış olan rivayetlerde, İbn Ebi Şeybe'den gelen rivayet hakkında Dârekutnî: Bu konuda bir şey sabit olmamıştır demiştir. Ahmed b. Muhammed b. el-Hizzanî (v. 325)'den gelen senedli rivayet hakkındaysa, senedde geçen Mekhul b. Ebi Müslim (v. 112)'in sikalar arasında olmadığını ve (bu hadisi naklettiği) Ebû Hureyre'den hadis işitmediğini belirtmiştir. Ayrıca Muhammed b. Ahmed b. Esed el-Heravî (v. 323)'den gelen rivayetle ilgili: Ömer b. Subh metruk bir ravidir demiştir. Son olarak Muhammed b. Abdullah eş-Şafi'i (v. 354)'den naklettiği rivayetle ilgili: Ebû Sa'id meçhul bir ravidir demiştir. Rivayetlerde "وَصَلُّوا عَلَى كُلِّ مَيِّتٍ" (ve her ölünün cenaze namazını kılın) ifadeleri ziyade olarak yer almaktadır.

⁵³² Sehâvî, *el-Makâsid*, s. 428.

⁵³³ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 123.

⁵³⁴ Müslim, *Hudûd*, 38. Hdayn b. Münzir Ebû Sasan (v. 97)'dan gelen rivayette el-Velid'in şarap içtiğine, sarhoş olarak imamlık edip namazı yanlış rekatla kıldırduğuna ve kustuğuna şahitlik edenlerin onu halife Hz. Osman'a şikayet etmeleri üzerine el-Velid'e had cezası uygulanması olayı konu edilmiştir.

Abdullah b. Mes'ud'un farkında olarak ve itiraz etmeyerek bir sarhoşun arkasında günlerce namazı normalden daha uzun kılmış olduğu bilgisi geçmediği için mana rivayeti olarak değerlendiremedik.

40. “MÜMİNE GÜNAH ZARAR VERMEZ DEMEYİZ, CEHENNEME GİRMEZ DE DEMEYİZ. FASIK OLAN, AMA DÜNYADAN MÜMİN OLARAK AYRILAN KİŞİYE DE CEHENNEM'DE EBEDİYEN KALACAĞINI SÖYLEMEYİZ.” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî bir hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/74 صَدَقَةُ، تَصَدَّقَ اللَّهُ بِهَا عَلَيْكُمْ، فَاقْبَلُوا صَدَقَتَهُ

*Bu, Allah'ın size verdiği bir sadakadır, siz de sadakasını kabul edin.*⁵³⁵

Hadisin Tahriri:

Bu rivayet Buhârî dışında Kütüb-i Sitte eserlerinin tamamında zikredilmektedir. Rivayetlerin tamamı Ya'la b. Ümeyye (v. 47) ve Hz. Ömer (r.a) sahabe rivayeleri üzerinden nakledilmiştir. Müslim'in rivayeti şu şekildedir;

Müslim Rivayetleri

وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَأَبُو كُرَيْبٍ⁵³⁶، وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ إِسْحَاقُ: أَخْبَرَنَا، وَقَالَ الْآخَرُونَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ⁵³⁷، عَنْ ابْنِ أَبِي عَمَّارٍ⁵³⁸، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَابِيهِ، عَنْ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ، قَالَ: قُلْتُ لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ: {لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ، إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا} فَقَدْ أَمِنَ النَّاسُ، فَقَالَ: عَجِبْتُ بِمَا عَجِبْتَ مِنْهُ، فَسَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ، فَقَالَ صَدَقَةُ تَصَدَّقَ اللَّهُ بِهَا عَلَيْكُمْ، فَاقْبَلُوا صَدَقَتَهُ⁵³⁹

⁵³⁵ Ali el-Kârî, Şerh, s. 125; Müslim, Salatu'l-Müsafirîn, 4.

⁵³⁶ Daha önce bahsedilen Muhammed b. A'la'dır.

⁵³⁷ Daha önce bahsedilen Abdumelik b. Abdulaziz'dir.

⁵³⁸ Mizzi, Tehzîb, XVII, 229. Tam adı: Abdurrahman b. Abdullah el-Kureşî (v. ?)

⁵³⁹ Müslim, Salatu'l-Müsafirîn, 4. (Tercüme: Ya'la b. Ümeyye (v. 47) anlatıyor: Ömer b. Hattab'a (r.a)

*Yeryüzünde sefere çıktığınız vakit kâfirlerin size saldırmasından korkarsanız, namazı kısaltmanızdan ötürü size bir günah yoktur*⁵³⁹ ayetini okudum ve “Hâlbuki şuan insanlar emniyetlerdir” dedim. O da dedi ki, “Ben de senin şaşırdığın bu duruma şaşırmıştım, bu yüzden Resulullah (s.a.v)'a bunu sordum, o da buyurdu ki, “Bu, Allah'ın size verdiği bir sadakadır, siz de

Ebû Dâvûd rivayeti ise şu şekildedir;

Ebû Dâvûd Rivayeti

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، وَمُسَدَّدٌ⁵⁴⁰، قَالَا: حَدَّثَنَا يَحْيَى⁵⁴¹، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، ح وَحَدَّثَنَا حُشَيْشُ بْنُ يَعْنَى ابْنِ أَصْرَمَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ⁵⁴²، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي عَمَّارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَابِيهِ، عَنْ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ، قَالَ: قُلْتُ لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ: أَرَأَيْتَ إِقْصَارَ النَّاسِ الصَّلَاةَ، وَإِنَّمَا قَالَ تَعَالَى: {إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يُفْتِنَكُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا}، فَقَدْ ذَهَبَ ذَلِكَ الْيَوْمَ، فَقَالَ: عَجِبْتُ مِمَّا عَجِبْتَ مِنْهُ، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: صَدَقَ اللَّهُ بِمَا عَلَيْكُمْ، فَأَقْبَلُوا صَدَقَتَهُ⁵⁴³

41. “MÜRCİELER GİBİ: İYİLİKLERİMİZ MAKBUL, KÖTÜLÜKLERİMİZ AFFEDİLMİŞ DEMEYİZ. ANCAK KİM NİYET, İHLAS GİBİ FARZLARI YERİNE GETİREREK AMELLERİNİ İFSAD EDECEK ŞEYLERDEN UZAK DURARAK ONU DA KÜFÜR VE MÜRTEDLİK İLE İPTAL ETMEDEN DÜNYADAN ÇIKARSA, ALLAH TEÂLA ONUN AMELİNİ ZAYİ ETMEZ, ONU KABUL EDER VE ONA KARŞILIK SEVAP VERİR DERİZ. ŞİRK VE KÜFÜRDEN BAŞKA BİR GÜNAHIN SAHİBİ ONDAN TÖVBE ETMEZ, SONUNDA İMANLA ÖLÜRSE, BU ALLAH’IN DİLEMESİNE KALMIŞTIR. İSTERSE ONA CEHENNEMLE AZAP EDER, İSTERSE AFFEDER HİÇ AZAP ETMEZ” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî iki hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

sadakasını kabul edin”) Rivayetin sonunda, Muhammed b. Ebû Bekir el-Mukaddemî (v. 234), Yahya b. Sa’îd ile başlayan ve devamına bağlanan ikinci bir sened daha zikreder;

Tirmizî, Tefsir, 5. Abd b. Humeyd, Abdurrezzâk (b. Hemmam) kanalıyla Müslim’in senedine bağlanan rivayette farklı olarak “فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ” (Resulullah’a bundan bahsettim) ifadesi geçmektedir. Tirmizî bu hadis için hasen-sahihtir demiştir;

Nesâî, Taksiru’s-Salat fi’s-Sefer, Kitabın başında. İshak b. İbrahim, Abdullah b. İdris (v. 192) yoluyla gelmiştir;

İbn Mâce, İkametü’s-Salâh, 73. İbn Ebi Şeybe’nin Abdullah b. İdris yoluyla naklettiği rivayette farklı olarak Ya’la b. Ümeyye, Kuran ayetlerinde geçen ifadeyi, normal konuşma içerisinde beyan etmiş ve ayet olduğu vurgulanmamıştır.

⁵⁴⁰ Daha önce bahsedilen Müsedded b. Müserhed’dir.

⁵⁴¹ Daha önce bahsedilen Yahya b. Sa’îd’dir.

⁵⁴² Daha önce bahsedilen Abdurrezzâk b. Hemmam’dır.

⁵⁴³ Ebû Dâvûd, Tefri’ Salatü’s-Sefer, 1. (Tercüme: Ya’la b. Ümeyye (v. 47) anlatıyor: Ömer b. Hattab’a (r.a) *Kâfirlerin size saldırmasından korkarsanız*⁵⁴³ ayeti ve insanların namazlarını kısaltarak kılmaları hakkında ne düşünüyorsun? Zira böyle bir durum kalmamıştır dedim. O da dedi ki, “Ben de senin şaşırdığın bu duruma şaşırmıştım, bu yüzden Resulullah (s.a.v)’a bundan bahsetmiştim, o da buyurmuştu ki, “Bu, Allah’ın size verdiği bir sadakadır, siz de sadakasını kabul edin”)

1/75 التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ

*Günahından tevbe eden sanki hiç günah işlememiş gibidir.*⁵⁴⁴

Hadisin Tahrici:

Bu hadis Kütüb-i Tis'a eserleri içerisinde yalnızca İbn Mâce'de geçmektedir;

İbn Mâce Rivayeti

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ الدَّارِمِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الرَّقَاشِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا وَهَيْبُ بْنُ خَالِدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ⁵⁴⁵، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ⁵⁴⁶، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ⁵⁴⁷، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ، كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ⁵⁴⁸

2/76 الْحَسَدَ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ

*Hased, ateşin odunu yediği gibi iyilikleri yer.*⁵⁴⁹

Hadisin Tahrici:

Ali el-Kârî'nin bu lafızlarla ele aldığı rivayet bazı ziyadelerle Kütüb-i Sitte eserlerinden Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'de yer almaktadır. Ebû Dâvûd rivayeti şöyledir;

Ebû Dâvûd Rivayetleri

حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ صَلَاحٍ الْبَغْدَادِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ يَعْنِي عَبْدَ الْمَلِكِ بْنَ عَمْرِو، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي أَسِيدٍ، عَنْ جَدِّهِ⁵⁵⁰، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِيَّاكُمْ وَالْحَسَدَ، فَإِنَّ الْحَسَدَ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ أَوْ قَالَ: الْعُشْبَ⁵⁵¹

İbn Mâce'de ise bazı ziyadeler mevcuttur;

⁵⁴⁴ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 126; İbn Mâce, *Zühhd*, 30.

⁵⁴⁵ Daha önce bahsedilen Ma'mer b. Raşid'dir.

⁵⁴⁶ Zehebî, *Siyer* VI, 80. Tam adı: Abdülkerim b. Malik Ebû Sa'îd el-Cezerî (v. 127)

⁵⁴⁷ Abdullah b. Mes'ud (r.a).

⁵⁴⁸ İbn Mâce, *Zühhd*, 30. (Tercüme: *Günahından tevbe eden sanki hiç günah işlememiş gibidir*)

⁵⁴⁹ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 127; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 52.

⁵⁵⁰ Kim olduğu bilinmemektedir. Mizzî onun hakkında: Eğer dedesi Salim b. Abdullah el-Berad değilse kim olduğunu bilemiyorum demiştir. (bkz. Mizzî, *Tehzîb*, XXXV, 64.)

⁵⁵¹ Ebû Dâvûd, *Edeb*, 52. (Tercüme: *Sizi hasetten sakındırırım! Çünkü haset, ateşin odunu yediği gibi iyilikleri yer. Veya otu demiştir*)

İbn Mâce Rivayetleri

حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْحَمَّالُ، وَأَحْمَدُ بْنُ الْأَزْهَرِ، قَالَا: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ⁵⁵²، عَنْ عَيْسَى بْنِ أَبِي عَيْسَى الْحَنَاطِ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ⁵⁵³، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: الْحَسَدُ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ، كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ، وَالصَّدَقَةُ تُطْفِئُ الْحَطِيبَةَ، كَمَا يُطْفِئُ الْمَاءُ النَّارَ، وَالصَّلَاةُ نُورُ الْمُؤْمِنِ، وَالصَّيَّامُ جُنَّةٌ مِنَ النَّارِ⁵⁵⁴

42. “BİR AMELE RİYA KARIŞIRSA, ONUN ECRİNİ İPTAL EDER. KENDİNİ BEĞENMEK TE BÖYLEDİR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî beş hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/77 مَنْ كَانَ أَشْرَكَ فِي عَمَلٍ عَمِلَهُ لِلَّهِ أَحَدًا فَلْيَطْلُبْ ثَوَابَهُ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ أَغْنَى الشُّرَكَاءَ عَنِ الشِّرْكِ

*Her kim Allah için yaptığı bir işte bir başkasını da ortak yapmış ise sevâbını Allah'ın dışındaki ortak koştugu kimselerden istesin. Şüphesiz ki Allah her türlü ortakların ortaklığından uzak olandır.*⁵⁵⁵

Hadisin Tahrîci:

Kütüb-i Sitte içerisinde Tirmizî ve İbn Mâce'de geçen bu rivayette Tirmizî ve İbn Mâce ortak bir senetle rivayette bulunmuşlardır. Rivayetlerin metinleri arasında fazla bir lafız farkı görülmemektedir. Ancak İbn Mâce, senedin başında hadisi aldığı iki akran şeyhinin isimlerini zikredebilmişken, Tirmizî onlardan biri için “bir başka kişiden daha” şeklinde mübhem bir ifade kullanmıştır. Rivayet şöyledir;

Tirmizî Rivayeti

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ وَغَيْرُ وَاحِدٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرِ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ، عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ ابْنِ مِينَاءَ، عَنْ أَبِي سَعْدٍ بْنِ أَبِي فَضَالَةَ الْأَنْصَارِيِّ، وَكَانَ مِنَ الصَّحَابَةِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " إِذَا جَمَعَ اللَّهُ النَّاسَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ، نَادَى مُنَادٍ: مَنْ كَانَ أَشْرَكَ فِي عَمَلٍ عَمِلَهُ لِلَّهِ

⁵⁵² Zehebî, Siyer IX, 486. Tam adı: Muhammed b. İsmail ed-Deylî (v. 200)

⁵⁵³ Daha önce bahsedilen Abdullah b. Zekvan'dır.

⁵⁵⁴ İbn Mâce, Züh'd, 22. (Tercüme: Haset, ateşin odunu yediği gibi iyilikleri yer. Sadaka da, suyun ateşi söndürdüğü gibi hatâyı söndürür. Namaz mü'minin nurudur. Oruç da ateşten koruyucu bir kalkandır)

⁵⁵⁵ Ali el-Kârî, Şerh, s. 128; Tirmizî, Tefsir, 19.

أَحَدًا فَلْيَطْلُبْ ثَوَابَهُ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ أَعْنَى الشُّرَكَاءِ عَنِ الشِّرْكِ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ مُحَمَّدِ بْنِ بَكْرٍ⁵⁵⁶

2/78 لَا يَقْبَلُ اللَّهُ تَعَالَى عَمَلًا فِيهِ مِقْدَارُ ذَرَّةٍ مِنْ رِيَاءٍ

*Allah teala, içinde zerre kadar riya olan ameli kabul etmez.*⁵⁵⁷

Hadisin Tahriri:

Bu rivayet Kütüb-i Tis'a eserlerinde bulunamamıştır. Rivayet hakkında Hafız el-Irakî, böyle bir hadis bulamadığını ifade etmiştir⁵⁵⁸. Aynı şekilde el-Fettenî de mevzuat eserinde, böyle bir rivayetin bulunmadığını ifade etmektedir.⁵⁵⁹

3/79 سَبَقْتُ رَحْمَتِي غَضَبِي

*Rahmetim gazabımı geçmiştir.*⁵⁶⁰

Hadisin Tahriri:

Rivayet, bu lafızla ve başka lafızlarla, bazı ziyadelerle birlikte Kütüb-i Sitte'de Buhârî'de altı⁵⁶¹, Müslim'de üç⁵⁶², Tirmizî'de bir⁵⁶³ ve İbn Mâce'de iki⁵⁶⁴ tarikle nakledilmektedir.

⁵⁵⁶ Tirmizî, Tefsir, 19. (Tercüme: *Ebû Sa'd b. Ebi Fudale el-Ensârî (r.a.) -ki kendisi sahabîdir-şöyle demiştir: Resulullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işittim: "Allah insanları, hakkında hiçbir şüphenin bulunmadığı o kıyamet günü topladığında bir seslenici şöyle ilan edecektir: Her kim Allah için yaptığı bir işte bir başkasını da ortak yapmış ise sevâbını Allah'ın dışındaki ortak koştuğu kimselerden istesin. Şüphesiz ki Allah her türlü ortakların ortaklığından uzak olmandır."*). Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis hasen garibtir. Bu hadisi sadece Muhammed b. Bekir rivâyetiyle bilmekteyiz;

İbn Mâce, Zühd, 21. Tirmizî'nin ismini vermediği ravi, bu senedde Harun b. Abdullah el-Hammal (v. 243) olarak verilmektedir. Metinde farklı olarak "الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ" (öncekileri ve sonrakileri) ifadesi geçmektedir.

⁵⁵⁷ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 128,129.

⁵⁵⁸ el-Irakî, Ebû'l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm el-İrâkî, *İhbârü'l-ahyâ' bi-ahbâri'l-İhyâ'*, Daru İbn Hazm, Beyrut, 2005. s. 1203.

⁵⁵⁹ Fettenî, *Tezkire*. s. 171.

⁵⁶⁰ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 129; Buhârî, *Bed'ü'l-Halk*, 1; Müslim, *Tevbe*, 14.

⁵⁶¹ Buhârî, *Bed'ü'l-Halk*, 1; *Tevhid*, 15, 22, 28, 55.

⁵⁶² Müslim, *Tevbe*, 14, 15, 16.

⁵⁶³ Tirmizî, *Deâvât*, 100.

⁵⁶⁴ İbn Mâce, *İftitâhu'l-Kitâb*, 13; *Zühd*, 35.

Buhârî Rivayetleri

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا مُغِيرَةُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْقُرَشِيُّ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ⁵⁶⁵، عَنْ الْأَعْرَجِ⁵⁶⁶، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَمَّا فَضَى اللَّهُ الْخَلْقَ كَتَبَ فِي كِتَابِهِ فَهُوَ عِنْدَهُ فَوْقَ الْعَرْشِ إِنَّ رَحْمَتِي غَلَبَتْ غَضَبِي⁵⁶⁷

حَدَّثَنَا عَبْدَانُ⁵⁶⁸، عَنْ أَبِي حَمْزَةَ⁵⁶⁹، عَنِ الْأَعْمَشِ⁵⁷⁰، عَنْ أَبِي صَالِحٍ⁵⁷¹، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ الْخَلْقَ كَتَبَ فِي كِتَابِهِ وَهُوَ يَكْتُبُ عَلَى نَفْسِهِ وَهُوَ وَضَعُ عِنْدَهُ عَلَى الْعَرْشِ إِنَّ رَحْمَتِي تَغْلِبُ غَضَبِي⁵⁷²

وَقَالَ لِي خَلِيفَةُ بْنُ خَيَّاطٍ: حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ⁵⁷³، سَمِعْتُ أَبِي⁵⁷⁴، عَنْ قَتَادَةَ⁵⁷⁵، عَنْ أَبِي رَافِعٍ⁵⁷⁶، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَمَّا فَضَى اللَّهُ الْخَلْقَ، كَتَبَ كِتَابًا عِنْدَهُ: غَلَبَتْ، أَوْ قَالَ سَبَقَتْ رَحْمَتِي غَضَبِي، فَهُوَ عِنْدَهُ فَوْقَ الْعَرْشِ⁵⁷⁷

Müslim Rivayetleri

حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: سَبَقَتْ رَحْمَتِي غَضَبِي⁵⁷⁸

⁵⁶⁵ Daha önce bahsedilen Abdullah b. Zekvan'dır.

⁵⁶⁶ Daha önce bahsedilen Abdurrahman b. Hürmüz'dür.

⁵⁶⁷ Buhârî, Bed'ü'l-Halk, 1; Tevhid, 22. (Tercüme: Allah yaratıkları yarattığı zaman kendi yanında Arş'ın üstünde olan kitabında "Rahmetim öfkeme galib olmuştur" diye yazdı). Senedi Ebu'l-Yeman (Hakem b. Nafi') ve Şu'be (b. el-Haccac) kanalıyla Ebû'z Zinad'a bağlanmaktadır; Tevhid, 28. Senedi İsmail b. Ebi Üveys (v. 226) ve Malik b. Enes kanalıyla Ebû'z Zinad'a bağlanmaktadır; Müslim, Tevbe, 14.

⁵⁶⁸ Daha önce bahsedilen Abdullah b. Osman'dır.

⁵⁶⁹ Daha önce bahsedilen Muhammed b. Hamza'dır.

⁵⁷⁰ Daha önce bahsedilen Süleyman b. Mihran'dır.

⁵⁷¹ Daha önce bahsedilen Ebû Salih es-Semman'dır.

⁵⁷² Buhârî, Tevhid, 15. (Tercüme: Allah yaratıkları yarattığı zaman kendi yanında, Arş'ın üstünde olan kitabına ve kendi üzerine "Rahmetim öfkeme galib olur" diye yazdı)

Müslim, Tevbe, 16. Senedinde farklı olarak Ali b. Haşram (v. 257), Ebû Damra Enes b. Ayyad (200), Haris b. Abdurrahman (v. 146), Atâ b. Mîna (v. ?) üzerinden Ebû Hureyre'ye bağlanmaktadır; Tirmizî, Deâvât, 100. Senedinde farklı olarak Kuteybe, el-Leys b. Sa'd, Muhammed b. Aclân ve babası Aclân üzerinden Ebû Hureyre'ye erişmektedir. Metnindeyse "كَتَبَ يَدُو عَلَى نَفْسِهِ" (kendi eliyle kendi üzerine yazdı) ifadesi yer almaktadır;

İbn Mâce, Zühd, 35. Senedinde Muhammed b. Abdullah b. Nümeir (v. 234), Ebû Bekr b. Ebi Şeybe, Ebû Halid el-Ahmer (v. 189), İbn Aclân ve babası üzerinden Ebû Hureyre'ye bağlanmıştır.

⁵⁷³ Daha önce bahsedilen Mu'temir b. Süleyman'dır.

⁵⁷⁴ Daha önce bahsedilen Süleyman b. Tarhân'dır.

⁵⁷⁵ Daha önce bahsedilen Katade b. Di'ame'dir.

⁵⁷⁶ Zehebî, Siyer IV, 414. Tam adı: Ebû Râfi' Nüfey' es-Saig el-Medenî (v. ?)

⁵⁷⁷ Buhârî, Tevhid, 55. (Tercüme: Allah yaratıkları yarattığı zaman içinde "Rahmetim öfkeme galib olmuştur veya geçmiştir" yazan bir kitap yazdı. Ve o, O'nun yanında Arş'ın üzerindedir) Aynı babda verdiği bir sonraki senedde farklı olarak Muhammed b. Ebi Galib (v. 250) ve Muhammed b. İsmail (v. 230) üzerinden Mu'temir'e bağlanmaktadır. Metnindeyse "إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ كِتَابًا قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ الْخَلْقَ" (Allah, mahlûkatı yaratmadan önce bir kitap yazmıştır) ifadesi yer almaktadır.

⁵⁷⁸ Müslim, Tevbe, 15. (Tercüme: Rahmetim öfkemi geçmiştir)

İbn Mâce Rivayetleri

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا صَفْوَانُ بْنُ عِيسَى، عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ يَدَهُ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ الْخَلْقَ: رَحْمَتِي سَبْعَتْ عَشْرِينَ⁵⁷⁹

4/80 خَمْسٌ يُفْطِرْنَ الصَّائِمَ الْغِيْبَةَ، وَالتَّمِيْمَةَ، وَالْكَذِبُ، وَالْيَمِيْنُ الْكَاذِبَةُ

وَالنَّظْرُ بِالشَّهْوَةِ

*Beş şey orucu bozar; gıybet, laf taşımak, yalan söylemek, yalan yere yemin etmek ve şehvetle bakmak.*⁵⁸⁰

Hadisin Tahrici:

Bu rivayet Kütüb-i Tis'a eserleri içinde bulunamamıştır. Ayrıca İbnü'l-Cevzî, mevzuatında rivayeti “وَيَنْقُضَنَّ الْوُضُوءَ” (ve abdesti bozmak) ziyadesiyle ve bazı lafızların yerleri değişik olarak zikretmiştir⁵⁸¹.

5/81 سُوءُ الْخُلُقِ يُفْسِدُ الْعَمَلَ كَمَا يُفْسِدُ الْخُلُقُ الْعَمَلَ

*Kötü ahlak, sirkenin balı bozduğu gibi ameli bozar.*⁵⁸²

Hadisin Tahrici:

Ali el-Kârî'nin bu şekilde ele aldığı rivayet Kütüb-i Tis'a eserleri içinde bulunamamıştır. Ayrıca hakkında herhangi bir mevzuat eserinde de bilgi bulamamaktayız.

43. “PEYGAMBERLERİN İŞARETLERİ (MUCİZELERİ) VE EVLİYANIN KERAMETLERİ HAKTIR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCİLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî dört hadis nakletmiştir;

⁵⁷⁹ İbn Mâce, İftitâhu'l-Kitâb, 13. (Tercüme: Sizin Rabbiniz yaratıkları yaratmadan önce kendi üzerine kendi eliyle: Rahmetim öfkemi geçmiştir yazmıştır)

⁵⁸⁰ Ali el-Kârî, Şerh, s. 129.

⁵⁸¹ İbnü'l-Cevzî, el-Mevzû'ât, II, 195, 196. Demıştır ki: Bu hadis uydurmadır. Sa'it'ten Enes'e kadar olanların hepsi ta'n edilmiş kimselerdir. Yahya b. Ma'in, “Sa'id çok yalancıdır” demıştır.

⁵⁸² Ali el-Kârî, Şerh, s. 129.

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/82 وقع من جريان النيل بكتاب عمر

*Hz. Ömer'in mektubuyla Nil Nehri'nin akması olayı.*⁵⁸³

Hadisin Tahriri:

Ali el-Kârî bu rivayeti bir vaka olarak, dolaylı yoldan zikretmeyi tercih etmiştir. Evliyanın kerametinin hak olduğunun ispatı bölümünde zikredilen bu rivayete Kütüb-i Tis'a eserlerinde veya herhangi bir tali hadis eserinde rastlanmamıştır.

2/83 يَا سَارِيَّةُ الْجَبَلِ الْجَبَلِ

*Ey Sâriye! Dağa! Dağa!*⁵⁸⁴

Hadisin Tahriri:

Hz. Ömer'e atfedilen bu mevkuf rivayette, Müminlerin Emiri Ömer (r.a)'in hutbe okurken birden İslam ordusu komutanının düşman tarafından etrafının sarıldığını görmesi ve Medine'den kendisine seslenerek sesini ona duyurması konu edilmektedir. Ancak bu rivayet hadis eserleri içinde bulunamamıştır.

3/84 وَكُشِرَ خَالِدُ السَّمِ مِنْ غَيْرِ تَضَرُّرٍ بِهِ

*Halid'in zehir içmesi ve zehrin ona zarar vermemesi.*⁵⁸⁵

Hadisin Tahriri:

Halid b. Velid'de nispet edilen bu mevkuf rivayette de, kendisine İran'dan gelen bir elçi tarafından hediye edilen zehri besmeleyle içmesi ve zehirden zarar görmemesi konu edilmektedir. Ancak rivayet, hadis eserleri içinde bulunamamıştır.

4/85 اتَّقُوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّهُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ

*Müminin firasetinden sakının; çünkü o Allah'ın nuruyla bakar.*⁵⁸⁶

Hadisin Tahriri:

Bazı ziyadelerle birlikte hadis Kütüb-i Tis'a Eserlerinden yalnızca Tirmizî'de yer almaktadır. Şu şekildedir;

⁵⁸³ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 130.

⁵⁸⁴ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 130.

⁵⁸⁵ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 131.

⁵⁸⁶ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 132; Tirmizî, Tefsir, 16.

Tirmizî Rivayeti

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الطَّيِّبِ قَالَ: حَدَّثَنَا مُصْعَبُ بْنُ سَلَامٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ قَيْسٍ، عَنْ عَطِيَّةَ⁵⁸⁷، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اتَّقُوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّهُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ، ثُمَّ قَرَأَ: {إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ} ⁵⁸⁸

44. “ALLAH’IN İBLİS, FİRAVUN VE DECCAL GİBİ DÜŞMANLARININ GÖSTERDİKLERİ RİVAYET EDİLEN HARİKALAR OLMUŞTUR VE OLACAKTIR, ANCAK BUNLARA MUCİZE VEYA KERAMET DENMEZ. BU, ONLARIN İHTİYAÇLARININ YERİNE GETİRİLMESİDİR. ALLAH TEÂLA ONLARI DERECE DERECE AZABA YAKLAŞTIRMAK İÇİN (İSTİDRAC) İHTİYAÇLARINI GÖRMEKTEDİR. ONLAR DA BUNA ALDANIR, DAHA ÇOK GÜNAH İŞLER VE İSYAN EDERLER. BUNLARIN HEPSİ CAİZ VE MÜMKÜNDÜR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCİLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî iki hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/86 إِذَا رَأَيْتَ اللَّهَ يُعْطِي الْعَبْدَ بِالْمُنَى وَهُوَ مُقِيمٌ عَلَى مَعْصِيَةٍ، فَإِنَّمَا ذَلِكَ اسْتِدْرَاجٌ مِنْهُ لَهُ، ثُمَّ تَلَى: {فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ}

(Peygamber s.a.v buyurdu ki) Allah’ın, isyan üzere bulunduğu halde bir kuluna nimet verdiğini gördüğünde, bu şüphesiz onun için bir istidracdır. Sonra şu ayeti okudu, *onlar kendilerine hatırlatılanı unuttuklarında onların üzerine açtık... * ⁵⁸⁹

Hadisin Tahriri:

Hadis, Kütüb-i Tis’a eserlerinden yalnızca Ahmed b. Hanbel’de geçmektedir. Şu şekildedir;

⁵⁸⁷ Zehebî, Siyer V, 325. Tam adı: Atiyye b. Sa’d b. Cünade el-Avfi (v. 111)

⁵⁸⁸ el-Hicr, 75; Tirmizî, Tefsir, 16. (Tercüme: Ebû Sa’id el-Hudri’den (r.a) rivayetle Resulullah (s.a.v) şöyle demiştir, “Müminin firasetinden sakının; çünkü o Allah’ın nuruyla bakar. Sonra şu ayeti okudu *Şüphesiz bunda düşünüp görebilen kimseler için ibretler vardır*). Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis gariptir. Sadece bu şeklini bilmekteyiz. Bazı ilim ehlinde, bu ayette geçen “لِّلْمُتَوَسِّمِينَ” (anlayış sahipleri) kelimesinin tefsirinde “لِّلْمُتَفَرِّسِينَ” (firaset sahipleri) anlamına geldiği rivayet edilmiştir.

⁵⁸⁹ Ali el-Kârî, Şerh, s. 134; Ahmed b. Hanbel, XXVIII, 547; el-En’am, 44.

Ahmed b. Hanbel Rivayeti

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ غِيْلَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا رِشْدِيُّ بْنُ يَغْنِيٍّ ابْنُ سَعْدٍ أَبُو الْحَجَّاجِ الْمَهْرِيُّ، عَنْ حَزْمَلَةَ بْنِ عِمْرَانَ الثَّجِيبِيِّ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا رَأَيْتَ اللَّهَ يُعْطِي الْعَبْدَ مِنَ الدُّنْيَا عَلَى مَعَاصِيهِ مَا يُحِبُّ، فَإِنَّمَا هُوَ اسْتِذْرَاجٌ ثُمَّ تَلَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ} 590

2/87 روي عن الساعدي رضي الله عنه: بلغنا أن جبريل قال لرسول الله : ما أبغضت عبدا من عباد الله، ما أبغضت عبدين أحدهما من الجن والآخر من الإنس، أما الذي من الجن فإبليس حين أبي أن يسجد لآدم، وأما الذي من الإنس ففرعون حين قال: أنا ربكم العلى

es-Sâidî (r.a)'den rivayet edilmiştir ki: Bize bildirildiğine göre Cebrail (a.s) Resulullah (s.a.v)'a şöyle demiştir, "Allah'ın kulları arasında iki kişiye buğzettiğim kadar kimseye buğzetmedim. Bunlardan biri cinlerden, diğeri de insanlardandır. Cinlerden olan İblis'e, Âdem'e secde secde etmekten yüz çevirdiği zaman, insanlardan olan Firavun'a ise, 'ben sizin en yüce rabbinizim' dedi zamandır. 591

Hadisin Tahrici:

Aliyü'l-Kâri'nin bu lafızlarla ele aldığı rivayet, Kütüb-i Tis'a eserleri içerisinde ve herhangi bir hadis eserinde bulunamamıştır. Ayrıca ravi olarak bahsedilen es-Saidî, aslında es-Süddî'dir⁵⁹².

45. "ALLAH TEÂLA MAHLÛKATINI YARATMADAN ÖNCE DE HALIK, RIZIKLARINI VERMEDEN ÖNCE DE RAZIK İDİ. ALLAH TEÂLA AHİRETTE GÖRÜLECEKTİR. MÜMİNLER, CENNETTEN O'NU DÜNYA GÖZÜYLE, BİRŞEYE BENZETMEKSİZİN VE NİTELİKSİZ OLARAK

⁵⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, XXVIII, 547. (Tercüme: Ukbe b. Âmir (v. 58), Nebi (s.a.v)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Allah'ın, isyan üzere bulunduğu halde bir kuluna dünyadan dilediği şeyi verdiğini gördüğünde, bu şüphesiz onun için bir istidracdır. Sonra şu ayeti okudu, *Onlar kendilerine hatırlatılana unuttuklarında, üzerlerine her şeyin kapılarını açtık. Sonra kendilerine verilenle sevindikleri sırada, onları ansızın yakaladık da bir anda tüm ümitlerini kaybedip yıkıldılar. *)

⁵⁹¹ Ali el-Kâri, Şerh, s. 135.

⁵⁹² Zehebî, Siyer V, 264. Tam adı: İsmail b. Abdurrahman es-Süddî (v. 127)

GÖRECEKLERDİR. YARATICISIYLA KENDİSİ ARASINDA BİR MESAFE OLMAYACAKTIR.” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCİLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî dört hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/88 إِنَّكُمْ سَتَرُونَ رَبَّكُمْ تَرَوْنَ الْقَمَرَ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، لَا تُضَامُّوْا نَفِي رُؤْيَيْهِ

Sizler şüphesiz, dolunayda ayı gördüğünüz (gibi) Rabbinizi göreceksiniz. O’nu görmenizde hiçbir engel olmayacak. ⁵⁹³

Hadisin Tahrici:

Bu hadis, Kütüb-i Sitte eserleri içerisinde Buhârî’de altı ⁵⁹⁴, Müslim ⁵⁹⁵, Tirmizî ⁵⁹⁶, Ebû Dâvûd ⁵⁹⁷ ve İbn Mâce’de ⁵⁹⁸ birer tarikle nakledilmektedir. Buhârî rivayetleri şu şekildedir;

Buhârî Rivayetleri

حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ ⁵⁹⁹، قَالَ: حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ ⁶⁰⁰، عَنْ قَبِيْسٍ ⁶⁰¹، عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: كُنَّا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَنَظَرُ إِلَى الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ فَقَالَ: إِنَّكُمْ سَتَرُونَ رَبَّكُمْ، كَمَا تَرَوْنَ هَذَا الْقَمَرَ، لَا تُضَامُّونَ فِي رُؤْيَيْهِ، فَإِنْ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ لَا تُغْلَبُوا عَلَى صَلَاةٍ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا فَأَفْعَلُوا ثُمَّ قَرَأَ: {وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ}، قَالَ إِسْمَاعِيلُ: أَفْعَلُوا لَا تَقْوَنَكُمْ ⁶⁰²

⁵⁹³ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 136, 137; Buhârî, Mevakitü’s-Salâh, 16; Müslim, Mesâcid, 211.

⁵⁹⁴ Buhârî, Mevakitü’s-Salâh, 16, 27; Tefsir, 287; Tevhid, 34.

⁵⁹⁵ Müslim, Mesâcid, 211.

⁵⁹⁶ Tirmizî, Sıfatu’l-Cenne, 17.

⁵⁹⁷ Ebû Dâvûd, Sünnet, 20.

⁵⁹⁸ İbn Mâce, İftitâhu’l-Kitâb, 13.

⁵⁹⁹ Daha önce bahsedilen Abdullah b. Zübeyr’dir.

⁶⁰⁰ Zehebî, *Siyer* VI, 176. Tam adı: İsmail b. Ebi Halid el-Becelî (v. 146)

⁶⁰¹ Zehebî, *Siyer* IV, 198. Tam adı: Kays b. Ebi Hâzim el-Becelî (v. 84)

⁶⁰² Buhârî, Mevakitü’s-Salâh, 16. (Tercüme: *Cerir b. Abdullah’tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Nebi (s.a.v) ile birlikteydik, dolunay olduğu bir gece aya baktı ve şöyle dedi, “Sizler şüphesiz, şu ayı gördüğünüz gibi Rabbinizi göreceksiniz. O’nu görmenizde hiçbir engel olmayacak. O yüzden eğer yapabilirsiniz, güneş doğmadan ve batmadan önceki namazı kılın.” Sonrasında şu ayetleri okudu: *Güneşin doğumundan ve batımından evvel Rabbini hamd ile tesbih et*⁶⁰². İsmail şöyle demiştir, “Bunları kılın, sakın kaçırmayın.”);*

Buhârî, Mevakitü’s-Salâh, 27. Senedinde farklı olarak Müsedded (b. Müserhed) ve Yahya b. Sa’id ile İsmail’e bağlanmaktadır. Metnindeyse farklı olarak “وَلَا تُضَامُّونَ فِي رُؤْيَيْهِ” şeklinde bir tereddüt söz konusudur; Tefsir, 287. Senedinde farklı olarak İshak b. İbrahim (v. 238), Cerir (b. Abdülhamid) üzerinden İsmail’e bağlanmaktadır; Tevhid, 34. Senedinde farklı olarak Amr b. Avn Halid b.

حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ يُوسُفَ الْيَزِيدِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو شَهَابٍ⁶⁰³، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّكُمْ سَتَرُونَ رَبَّكُمْ عَيْنًا⁶⁰⁴ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، حَدَّثَنَا حُسَيْنُ الْجَعْفِيُّ، عَنْ زَائِدَةَ⁶⁰⁵، حَدَّثَنَا بَيَّانُ بْنُ بِشْرِ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، قَالَ: حَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، فَقَالَ: إِنَّكُمْ سَتَرُونَ رَبَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَمَا تَرُونَ هَذَا، لَا تُصَامُونَ فِي رُؤُوسِهِ⁶⁰⁶

Tirmizî Rivayeti

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ طَرِيفٍ الْكُوفِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا جَابِرُ بْنُ نُوحٍ الْحِمَايِيُّ، عَنْ الْأَعْمَشِ⁶⁰⁷، عَنْ أَبِي صَالِحٍ⁶⁰⁸، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَتُصَامُونَ فِي رُؤُوسِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، وَتُصَامُونَ فِي رُؤُوسِ الشَّمْسِ؟ قَالُوا: لَا، قَالَ: فَإِنَّكُمْ سَتَرُونَ رَبَّكُمْ كَمَا تَرُونَ الْقَمَرَ لَيْلَةَ الْبَدْرِ لَا تُصَامُونَ فِي رُؤُوسِهِ⁶⁰⁹

2/89 إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ، قَالَ: يَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: تُرِيدُونَ شَيْئًا أَزِيدُكُمْ؟ فَيَقُولُونَ: أَلَمْ تُبَيِّضْ وُجُوهَنَا، أَلَمْ تُدْخِلْنَا الْجَنَّةَ، وَتُنَجِّنَا مِنَ النَّارِ؟ قَالَ: فَيَكْشِفُ الْحِجَابَ، فَمَا أُعْطُوا شَيْئًا أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ إِلَى رَبِّهِمْ

Abdullah ve Huşeym b. Beşir yoluyla İsmail'e bağlanmaktadır. Metnindeki fark ise, sonda ayetin okunmamasıdır;

Müslim, Mesâcid, 211. Senesinde farklı olarak Züheyr b. Harb ve onun da Mervan b. Muaviyye'den, hadisi İsmail'e bağlamasıdır. Metnindeyse “كُنَّا جُلُوسًا” (oturuyorduk) ve “يَعْنِي الْعَصْرَ،”

”وَالْفَجْرَ، ثُمَّ قَرَأَ جَرِيرٌ (Yani İkinci ve Sabah namazlarıdır. Sonra Cerir şu ayetleri okudu) ifadeleri yer almaktadır. Buradan anlaşıldığı kadarıyla bu tarihte ayetleri okuyan kişi Resulullah değil Cerir'dir. Bu da, hadisin müdrec olabileceğini göstermektedir. Zira rivayetlerin ekserisinde İkinci ve Sabah namazlarının kılınmasını tavsiye eden cümlelerin de Cerir'e ait olma ihtimali söz konusudur;

Ebû Dâvûd, Sünnet, 20. Senesinde farklı olarak Osman b. Ebi Şeybe (v. 239), Cerir b. Abdülhamid, Veki' b. el-Cerrah ve Ebû Usame Hammad (v. 201) yoluyla İsmail'e bağlanmaktayken, metnindeyse farklı olarak “كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ جُلُوسًا، فَنَظَرُ إِلَى الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ لَيْلَةَ أَرْبَعِ عَشْرَةَ” (Biz Resulullahla otururken ayın ondördü gecesinin dolunayına baktı) ifadesi yer almaktadır;

İbn Mâce, İftitâhu'l-Kitâb, 13. İki koldan verilen senesinde farklı olarak Muhammed Abdullah b. Numeyr, babası Abdullah b. Numeyr, Veki' b. el-Cerrah yoluyla bir, Ya'la b. Ubeyd (v. 209), Ali b. Muhammed ve Veki' yoluyla iki koldan İsmail'e bağlanmaktadır.

⁶⁰³ Zehebî, Siyer VIII, 226. Tam adı: Abdurabih b. Nafi' (v. 171)

⁶⁰⁴ Buhârî, Tevhid, 34. (Tercüme: Siz Rabbinizi açıkça göreceksiniz)

⁶⁰⁵ Zehebî, Siyer VII, 375. Tam adı: Zide b. Kudame Ebû Salt es-Sekafi (v. 161)

⁶⁰⁶ Buhârî, Tevhid, 34. (Tercüme: Cerir b. Abdullah'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Nebi (s.a.v) bir gece yanımıza geldi ve dedi ki, Siz aynı bunu (ayı) gördüğünüz gibi, kesinlikle kıyamet günü Rabbinizi de hiçbir zorluk olmadan göreceksiniz)

⁶⁰⁷ Daha önce bahsedilen Süleyman b. Mihran'dır.

⁶⁰⁸ Daha önce bahsedilen Ebû Salih es-Semman'dır.

⁶⁰⁹ Tirmizî, Sıfatu'l-Cenne, 17. (Tercüme: Peygamber (s.a.v) şöyle demiştir: dolunay olduğu bir gecede ayı görmekte zorlanırsınız mı? Veya Güneşi görmekte zorlanırsınız mı? Dediler ki, “Hayır” O da dedi ki: İşte siz de Rabbinizi dolunay gecesini ayı gördüğünüz gibi zorlanmadan göreceksiniz)

Cennet ehli Cennete girdiğinde, Allah tebareke ve teala şöyle buyurur: Size daha başka şeyler de vermemi ister misiniz? Onlar da derler ki, “Sen bizim yüzümüzü ak etmedin mi? Bizi Cennetine sokmadın mı? Bizi ateşten kurtarmadın mı?” Bunun üzerine (Allah) perdeyi açar. Bundan itibaren onlara Rablerine bakmaktan daha sevimli bir şey verilemez.⁶¹⁰

Hadisin Tahriri:

Rivayet, Kütüb-i Sitte eserleri içinde Müslim⁶¹¹, Tirmizî⁶¹² ve İbn Mâce’de⁶¹³ geçmektedir. Süheyb b. Sinan (v. 38) sahabi ravisi üzerinden gelmektedir. Müslim’de geçen rivayet şu şekildedir;

Müslim Rivayeti

حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ بْنِ مَيْسَرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ ثَابِتِ بْنِ النَّبَّانِيِّ⁶¹⁴، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ صُهَيْبٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ، قَالَ: يَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: تُرِيدُونَ شَيْئًا أَزِيدُكُمْ؟ فَيَقُولُونَ: أَلَمْ تُبَيِّضْ وُجُوهَنَا؟ أَلَمْ تُدْخِلْنَا الْجَنَّةَ، وَتُنَجِّنَا مِنَ النَّارِ؟ قَالَ: فَيُكْشَفُ الْحِجَابُ، فَمَا أُعْطُوا شَيْئًا أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ إِلَى رَبِّهِمْ عَزَّ وَجَلَّ⁶¹⁵

Tirmizî’de bazı lafız farklılıklarıyla şöyle geçmektedir;

Tirmizî Rivayetleri

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ ثَابِتِ بْنِ النَّبَّانِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ صُهَيْبٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قَوْلِهِ: {لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ} قَالَ: إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ نَادَى مُنَادٍ: إِنَّ لَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ مَوْعِدًا، قَالُوا: أَلَمْ يُبَيِّضْ وُجُوهَنَا وَنُجِّنَا مِنَ النَّارِ وَيُدْخِلْنَا الْجَنَّةَ؟ قَالُوا: بَلَى، فَيُكْشَفُ الْحِجَابُ، قَالَ: فَوَاللَّهِ مَا أُعْطَاهُمْ شَيْئًا أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ إِلَيْهِ⁶¹⁶

⁶¹⁰ Ali el-Kâri, Şerh, s. 137; Müslim, İman, 97.

⁶¹¹ Müslim, İman, 97.

⁶¹² Tirmizî, Sıfatu'l-Cenne, 16; Tefsir, 11.

⁶¹³ İbn Mâce, İftitâhu'l-Kitâb, 13.

⁶¹⁴ Zehebî, Siyer V, 220. Tam adı: Sabit b. Eslem Ebû Muhammed el-Benanî (v. 127)

⁶¹⁵ Müslim, İman, 97. (Tercüme: Cennet ehli Cennete girdiğinde, Allah tebareke ve teala şöyle buyurur: Size daha başka şeyler de vermemi ister misiniz? Onlar da derler ki, “Sen bizim yüzümüzü ak etmedin mi? Bizi Cennetine sokmadın mı? Bizi ateşten kurtarmadın mı?” Bunun üzerine (Allah) perdeyi açar. Bundan itibaren onlara Rableri azz eve celle’ye bakmaktan daha sevimli bir şey verilemez) Devamında Müslim, aynı hadisi İbn Ebi Şeybe, Yezid b. Harun (v. 206) yoluyla Hammad b. Seleme’ye bağlar ve o rivayetin sonunda *O iyilik edenler için en güzel olan ve daha fazlası vardır* ayetinin okunduğunu söyler.

⁶¹⁶ Tirmizî, Sıfatu'l-Cenne, 16. (Tercüme: Nebi (s.a.v), *O iyilik edenler için en güzel olan ve daha fazlası vardır*⁶¹⁶ ayeti hakkında şöyle buyurmuştur: Cennet ehli Cennete girdiğinde, bir nida edici şöyle seslenir, “Sizin için Allah’ın katında bir vaat vardır” Onlar da derler ki, “O bizim yüzümüzü ak etmedi mi? Bizi ateşten kurtarıp Cennet’e sokmadı mı?”. “Evet dediler” Bunun üzerine perde açıldı. Allah’a yemin olsun ki bundan itibaren onlara, O’na bakmaktan daha sevimli bir şey verilemez). Devamında Tirmizî: Bu hadisi sadece Hammad b. Seleme, müsned ve merfu olarak

Son olarak İbn Mâce'de şu şekilde geçmektedir;

İbn Mâce Rivayetleri

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْقُدُّوسِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ ثَابِتِ الْبُنَاتِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ صُهَيْبٍ، قَالَ: تَلَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذِهِ الْآيَةَ: {لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ} ، وَقَالَ: إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ، وَأَهْلُ النَّارِ النَّارَ، نَادَى مُنَادٌ: يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ إِنَّ لَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ مَوْعِدًا يُرِيدُ أَنْ يُنْجِزَكُمُوهُ، فَيَقُولُونَ: وَمَا هُوَ؟ أَلَمْ يُثَقِّلِ اللَّهُ مَوَازِينَنَا، وَبَيَّضَ وُجُوهَنَا، وَيُدْخِلَنَا الْجَنَّةَ، وَيُخْرِجَنَا مِنَ النَّارِ؟ قَالَ: فَيَكْشِفُ الْحِجَابَ، فَيَنْظُرُونَ إِلَيْهِ، فَوَاللَّهِ مَا أَعْطَاهُمُ اللَّهُ شَيْئًا أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ يَعْنِي إِلَيْهِ وَلَا أَقَرَّ لِأَعْيُنِهِمْ⁶¹⁷

3/90 ليس الخبر كالمعاينة

*Haber, gözle görmek gibi değildir.*⁶¹⁸

Hadisin Tahrici:

Rivayet, Kütüb-i Tis'a eserlerinden yalnızca Ahmed b. Hanbel'de iki farklı tarikle geçmektedir. Şu şekildedir;

Ahmed b. Hanbel Rivayetleri

حَدَّثَنَا سُريجُ بْنُ النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ⁶¹⁹، عَنْ أَبِي بَشِيرٍ⁶²⁰، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَيْسَ الْخَبَرُ كَالْمُعَايَنَةِ، إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَخْبَرَ مُوسَى بِمَا صَنَعَ قَوْمُهُ فِي الْعَجَلِ، فَلَمْ يُلْقِ الْأَلْوَحَ، فَلَمَّا غَايَنَ مَا صَنَعُوا، أَلْقَى الْأَلْوَحَ فَانْكَسَرَتْ⁶²¹

rivâyet etmektedir. Süleyman b. Muğîre bu hadisi Sabit el Bünanî vasıtasıyla Abdurrahman b. Ebî Leylâ'nın kendi sözü olarak rivâyet etti demiştir;

Tefsir, 11. Aynı senedle gelen bu rivayette farklı olarak "يُرِيدُ أَنْ يُنْجِزَكُمُوهُ" (sizin için yerine getirmek istediği...) ifadesi geçmektedir. Metnin sonunda Tirmizî: Hammad b. Seleme'nin bu hadisini pek çok kişi Hammad'tan merfu olarak rivâyet etmişlerdir. Süleyman b. Muğîre bu hadisi Sabit'den, Abdurrahman b. Ebî Leylâ'dan kendi sözü olarak nakletmişlerdir. "Suheyb'den ve Peygamber (s.a.v)'den" de dememişlerdir.

⁶¹⁷ İbn Mâce, İftitâhu'l-Kitâb, 13. (Tercüme: Nebi (s.a.v), *O iyilik edenler için en güzel olan ve daha fazlası vardır* ayeti okumuş ve şöyle buyurmuştur: Cennet ehli Cennete, Ateş ehli de Ateş'e girdiğinde, bir nida edici şöyle seslenir, "Ey Cennetlikler! Sizin için Allah'ın katında, sizin için yerine getirmek istediği bir vaat vardır" Onlar da derler ki, "Nedir o? Halbuki O bizim yüzümüzü ak etmedi mi? Bizi Cennete sokup Ateş'ten kurtarmadı mı?". Bunun üzerine perdeyi açtılar. Allah'a yemin olsun ki bundan itibaren onlara, bakmaktan, yani O'na bakmaktan, daha sevimli bir şey verilemez ve gönülleri razı olmaz)

⁶¹⁸ Ali el-Kârî, Şerh, s. 138.

⁶¹⁹ Daha önce bahsedilen Huşeym b. Beşir'dir

⁶²⁰ Daha önce bahsedilen Ca'fer b. İyyas'dır.

⁶²¹ Ahmed b. Hanbel, IV, 206. (Tercüme: Resulullah (s.a.v) buyurdu ki: Haber, gözle görmek gibi değildir. Nitekim, Allah Musa'ya (a.s) kavminin buzağıya taptıklarını bildirdiği zaman elindeki Levhaları atmamıştı, fakat onların yaptıklarını gördüğünde levhaları atıvermişti ve onlar kırılmıştı) (Ayrıca bkz. III, 341. Ahmed b. Hanbel'in doğrudan Huşeym'den aldığı bu rivayette yalnızca Aliyyü'l-Kârî'nin naklettiği şekliyle rivayet edilmiştir).

4/91 أَقِيمُوا صُفُوفَكُمْ وَتَرَاصُّوا فَإِنِّي أَرَاكُمْ مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِي

*Saflarınızı düzeltin ve sıklaştırın. Zira ben sizi arkamdan da görüyorum.*⁶²²

Hadisin Tahriri:

Bu rivayet aynı ve farklı lafızlarla ve bazı ziyadelerle Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî’de altı⁶²³, Müslim’de dört⁶²⁴ ve Nesâî’de beş⁶²⁵ tarikle nakledilmiştir.

46. “İMAN, İKRAR VE TASDİKİTEN İBARETTİR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî bir hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/92 هَلَا شَقَقْتُ قَلْبَهُ فَنَظَرْتُ أَصَادِقَ هُوَ أَمْ كَاذِبٌ

*Doğru mu yoksa yalan mı söylediğini anlamak için kalbini mi yarıp baktın?*⁶²⁶

Hadisin Tahriri:

Hadis, konu bütünlüğü olarak bakıldığında Buhârî’de⁶²⁷ de geçiyor olmasına karşın, Ali el-Kârî’nin naklettiği lafızlarla Kütüb-i Sitte eserlerinden Müslim ve Ebû Dâvûd’da geçmektedir. Müslim rivayeti şu şekildedir;

Müslim Rivayeti

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ ح، وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ⁶²⁸، وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِي مُعَاوِيَةَ⁶²⁹ كِلَاهُمَا، عَنِ الْأَعْمَشِ⁶³⁰، عَنْ أَبِي ظَبْيَانَ⁶³¹، عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ وَهَذَا حَدِيثُ ابْنِ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ: بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَرِيَّةٍ، فَصَبَّخْنَا الْحُرَقَاتِ مِنْ جُهَيْنَةَ، فَأَدْرَكْتُ رَجُلًا فَقَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَطَعَنْتُهُ فَوَقَعَ فِي نَفْسِي مِنْ ذَلِكَ، فَذَكَرْتُهُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَقَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَقَتْلْتُهُ؟ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّمَا قَالَهَا خَوْفًا مِنَ السِّلَاحِ، قَالَ: أَقَالَ شَقَقْتُ عَنْ قَلْبِهِ حَتَّى تَعْلَمَ أَقَالَهَا أَمْ لَا؟ فَمَا

⁶²² Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 138; Buhârî, Ezan, 71; Müslim, Salâh, 125.

⁶²³ Buhârî, Salâh, 40; Ezan, 71, 72, 76, 88; Eymân ve’n-Nuzûr, 3.

⁶²⁴ Müslim, Salâh, 110, 111, 112, 125.

⁶²⁵ Nesâî, İmâmet, 28, 29, 48; Tatbik, 100; Cenâiz, 78.

⁶²⁶ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 143; Müslim, İman, 158.

⁶²⁷ Buhârî, Meğazi, 46; Diyat, 2.

⁶²⁸ Daha önce bahsedilen Muhammed b. el-‘Alai’dir.

⁶²⁹ Daha önce bahsedilen Muhammed b. Hazim’dir

⁶³⁰ Daha önce bahsedilen Süleyman b. Mihran’dır.

⁶³¹ Zehebî, *Siyer* IV, 362. Tam adı: Husayn b. Cündüp el-Cenbî (v. 90)

زَالَ يُكْرِهُهَا عَلَيَّ حَتَّى تَمَيِّتُ أَبِي أَسْلَمْتُ يَوْمَئِذٍ، قَالَ: فَقَالَ سَعْدٌ: وَأَنَا وَاللَّهِ لَا أَقْتُلُ مُسْلِمًا حَتَّى يَقْتُلَهُ ذُو الْبُطَيْنِ يَعْنِي أُسَامَةَ، قَالَ: قَالَ رَجُلٌ: أَلَمْ يَقُلِ اللَّهُ: {وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ} ؟ فَقَالَ سَعْدٌ: قَدْ قَاتَلْنَا حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ، وَأَنْتَ وَأَصْحَابُكَ تُرِيدُونَ أَنْ تُقَاتِلُوا حَتَّى تَكُونَ فِتْنَةٌ⁶³²

İmam Nevevi, rivayetin sonunda söze giren Sa'd'ın, Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a) olduğunu söylemektedir. Ayrıca Usame'nin büyük bir karnı olduğu için ona böyle hitap edildiğini de eklemektedir.⁶³³ Ebû Dâvûd rivayeti ise şu şekildedir;

Ebû Dâvûd Rivayeti

حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، وَعُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ الْمَعْنَى، قَالَا: حَدَّثَنَا يَعْلَى بْنُ عُبَيْدٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي طَبِيَّانَ، حَدَّثَنَا أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ، قَالَ: بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَرِيَّةً إِلَى الْحُرَقَاتِ فَنَذَرُوا بَنًا فَهَرَبُوا فَأَذْرَكْنَا رَجُلًا، فَلَمَّا غَشِينَاهُ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَضَرَبْنَاهُ حَتَّى قَتَلْنَاهُ فَذَكَرْتُهُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: مَنْ لَكَ بِلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّمَا قَالَهَا خَافَةَ السِّلَاحِ. قَالَ: أَفَلَا شَقِقت عَنْ قَلْبِهِ حَتَّى تَعْلَمَ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ قَالَهَا أَمْ لَا؟ مَنْ لَكَ بِلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ فَمَا زَالَ يَقُولُهَا حَتَّى وَدِدْتُ أَبِي لَمْ أُسْلِمَ إِلَّا يَوْمَئِذٍ⁶³⁴

47. “YER VE GÖK EHLİNİN İMANLARI, KENDİSİNE İNANILACAK ŞEYLER CİHETİNDEN ARTIP EKSİLMEZ; YAKİN VE TASDİK BAKIMINDA ARTIP EKSİLİR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

⁶³² Müslim, İman, 158. (Tercüme: İbn Ebi Şeybe'nin hadisi olarak Usame b. Zeyd (r.a)'den şöyle rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.v.) bizi bir seriyyeye göndermişti. Cüheyne kabilesinden Hurukât'a vardık. Derken onlardan bir adamı farkettim. Adam “La ilahe illallah” dedi. Ben ise onu (silahımla) vurdum. Bundan dolayı içime bir şüphe düştü. Bu yüzden bunu Nebi (s.a.v.)'e anlattım. Resulullah (s.a.v.), “Lâ ilahe illallah dediği halde onu öldürdün mü?” buyurdu. Ben, “Ey Allah'ın Resulü, o bu sözü ancak silahtan korktuğu için söyledi” dedim. Peygamber (s.a.v.), “Kalbini yarıp ta bu sözü doğru söyleyip söylemediğine de baktın mı!” buyurdu. “Bu sözü, bana o kadar çok tekrarladı ki, keşke o gün yeni müslüman olmuş olsaydım diye temenni ettim”. Sa'd dedi ki, “Vallahi Zü'l-Bütayn (iri karınlı), yani Usame öldürmedikçe ben de hiçbir Müslümanı öldüremem”. Adamın biri: Allah *Din yalnız Allah'ın oluncaya ve fitne kalmayıncaya kadar savaşın*⁶³² demiyor mu?” dedi. Bunun üzerine Sa'd şöyle dedi, “Evet biz fitne kalmayıncaya kadar savaştık. Ancak sen ve arkadaşların fitne çıksın diye savaşmak istiyorsunuz”)

⁶³³ en-Nevevî, el-Minhac Şerhu Sahihî Müslim b. el-Haccac, II, 99. Daru İhyau't Terasü'l-Arabî, Beyrut, 1392 h.

⁶³⁴ Ebû Dâvûd, Cihad, 104. (Tercüme: Üsame b. Zeyd'den şöyle dediği nakledilmiştir: Resulullah (s.a.v) bizi bir seriyye olarak el-Hurakat üzerine gönderdi. Onlar bizden korkup kaçtılar. İçlerinden birine yetiştik. Biz üzerine çullanınca adam, “Lâ ilahe illallah” dedi. Biz ona, öldürünceye kadar (kılıçlarımızla) vurduk. Sonra bunu Nebi (s.a.v.)'e anlattım. “Kıyamet gününde (bu adamın söylediği) lâ ilahe illallah karşısında senin için (yardımcı olabilecek) kim vardır?” buyurdu. Ben de, “Ey Allanın Rasûlü bunu ancak silah korkusuyla söyledi” dedim. “Bari onun kalbini yarsaydın da, bu sözü korkudan dolayı söyleyip söylemediğini bilseydin. Kıyamet gününde lâ ilahe illallah karşısında senin için (yardımcı olabilecek) kim vardır?” buyurdu. Bu sözü söylemeye o kadar devam etti ki (daha önce) müslüman olmayıp ta o gün müslümanlığa (yeni) girmiş olmamı arzu ettim)

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî bir hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/93 لَوْ وُزِنَ إِيْمَانُ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ بِإِيْمَانِ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ لَرَجَحَ إِيْمَانُهُ

*Ebû Bekir'in imanıyla tüm müminlerin imanı tartılsaydı, onunki ağır gelirdi.*⁶³⁵

Hadisin Tahriri:

Ali el-Kârî'nin bu şekliyle ele aldığı rivayet Kütüb-i Tis'a eserlerinde bulunamamıştır. Ayrıca herhangi bir tali hadis eserinde de rivayete rastlanmamıştır. Ancak bazı mevzuat eserlerinde hadisın senedinin zayıf olduğunun ve bununla beraber mütabi ve şahidlerinin⁶³⁶ bulunduğu bilgisi verilmektedir.⁶³⁷ Bahsedilen şahid rivayetlerse Tirmizî ve Ebû Dâvûd'da geçmektedir. Şu şekildedir;

Tirmizî Rivayeti

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَنْصَارِيُّ⁶³⁸ قَالَ: حَدَّثَنَا أَشْعَثُ⁶³⁹، عَنْ الْحَسَنِ⁶⁴⁰، عَنْ أَبِي بَكْرَةَ⁶⁴¹، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ ذَاتَ يَوْمٍ: مَنْ رَأَى مِنْكُمْ رُؤْيَا؟ فَقَالَ رَجُلٌ: أَنَا رَأَيْتُ كَأَنَّ مِيزَانًا نَزَلَ مِنَ السَّمَاءِ فَوُزِنَتْ أَنْتَ وَأَبُو بَكْرٍ فَرَجَحْتَ أَنْتَ بِأَبِي بَكْرٍ، وَوُزِنَ أَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ فَرَجَحَ أَبُو بَكْرٍ، وَوُزِنَ عُمَرُ وَعُثْمَانُ فَرَجَحَ عُمَرُ، ثُمَّ رُفِعَ الْمِيزَانُ، فَرَأَيْنَا الْكَرَاهِيَةَ فِي وَجْهِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ⁶⁴²

⁶³⁵ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 144, 145.

⁶³⁶ Mütabi ve Şahid: Mütabi, sözlükte “peşinden gitmek, uymak, takip etmek” anlamındaki teba kökünden türemiştir. Şahid ise “bir olayın meydana gelişini gören kimse, tanık” anlamındadır. Hadis terimi olarak, tek bir isnatla gelen fert veya garip bir hadisın başka bir isnatla gelip gelmediğinin araştırılması sonucunda ikinci bir isnatla da geldiğinin ortaya çıkması durumlarına denir. Aralarındaki fark hakkında farklı görüşler ortaya konmuştur. (Bkz. Lisânü'l-arab, “tba” ve “şhd” md; İbnü's-Salâh, *Mukaddime*, s. 82-85; DİA, “Mütabaat” ve “Şahid” mad.)

⁶³⁷ Sehâvî, *el-Makâsîd*, s. 555; Fettenî, *Tezkire*, s. 93.

⁶³⁸ Daha önce bahsedilen Muhammed b. Abdullah b. Müsenna'dır.

⁶³⁹ Zehebî, *Siyer* VI, 278. Tam adı: Eş'as b. Abdulmelik Ebû Hani el-Hümrânî (v. 142)

⁶⁴⁰ Daha önce bahsedilen Hasan el-Basrî'dir.

⁶⁴¹ Zehebî, *Siyer* IV, 411. Tam adı: Abdurrahman b. Ebi Bekre Nefi' b. el-Haris es-Sekaffi (v. 51)

⁶⁴² Tirmizî, *Rüya*, 10. (Tercüme: *Ebû Bekre (r.a.)'den rivâyete göre: Bir gün Resulullah (s.a.v.), “hanginiz rüya gördünüz?” diye sordu. Bir adam “ben gördüm” dedi ve şöyle anlattı, “Sanki bir terazi gökten indi. Sen ve Ebû Bekir, tartıldınız, sen Ebû Bekir'den ağır geldin sonra Ebû Bekir ile Ömer tartıldı. Ebû Bekir ağır geldi. Ömer ve Osman tartıldılar. Ömer ağır geldi sonra terazi kaldırıldı.” Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.)'in yüzünde hoşnutsuzluk eseri gördük*). Devamında Tirmizî: Bu hadis hasen-sahihtir demiştir;

Ebû Dâvûd, *Sünnet*, 9. Senedinde farklı olarak, Ebû Dâvûd hadisi Muhammed b. Müsenna'dan işitmiştir. Senedin geri kalanı ve metni aynıdır. Ayrıca Musa b. İsmail, Hammad b. Seleme, Ali b. Zeyd, Abdurrahman b. Ebi Bekre ve onun da babası Nefi' b. Haris şeklinde gelen bir sened daha verip, bu senedde “الكرَاهِيَةُ” ifadesinin geçmediğini, bunun yerine, “Resulullah buna üzüldü, yani bu rüya onu üzdü. Bunun üzerine şöyle buyurdu: ettiği (manası) Nebevi bir hilafettir. Bundan sonra Allah mülkü istediği kimseye verir.

48. “MÜMİNLER İMANDA VE TEVHİDDE EŞİTTİRLER.” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî beş hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/94 وَأَمَّا قَوْلُ رَسُولِ اللَّهِ لَمَّا سُئِلَ إِنْ الْإِيمَانَ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ: نَعَمْ، يَزِيدُ

حَتَّى يَدْخُلَ صَاحِبُهُ الْجَنَّةَ وَيَنْقُصُ حَتَّى يَدْخُلَ صَاحِبُهُ النَّارَ

*İman artar ve azalır mı diye sorulduğunda Resulullah'ın (s.a.v) cevabı şöyle olmuştur: Evet, sahibini cennete sokuncaya kadar artar veya sahibini ateşe sokana kadar azalır.*⁶⁴³

Hadisin Tahriri:

Hadis, bu lafızlarıyla Kütüb-i Tis'a eserlerinde bulunamamıştır. Ayrıca herhangi bir tali hadis eserinde de rivayete rastlanmamıştır.

2/95 وَذَلِكَ أَوْعَفُ الْإِيمَانِ

*İşte bu iman en zayıf derecesidir.*⁶⁴⁴

Hadisin Tahriri:

Hadis Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî dışında tamamında geçmektedir.⁶⁴⁵ Müslim rivayeti şu şekildedir;

Müslim Rivayeti

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ⁶⁴⁶، عَنْ سُفْيَانَ⁶⁴⁷، ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ⁶⁴⁸ كِلَاهُمَا، عَنْ قَيْسِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ وَهَذَا حَدِيثُ أَبِي بَكْرٍ قَالَ: أَوَّلُ مَنْ بَدَأَ بِالْحُطْبَةِ يَوْمَ الْعِيدِ قَبْلَ الصَّلَاةِ مَرْوَانُ. فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ، فَقَالَ: الصَّلَاةُ قَبْلَ الْحُطْبَةِ، فَقَالَ: قَدْ تَرَكْتُ مَا هُنَالِكَ، فَقَالَ

⁶⁴³ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 146;

⁶⁴⁴ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 147; Müslim, İman, 78.

⁶⁴⁵ Müslim, İman, 78; Tirmizî, Fiten, 11; Ebû Dâvûd, Cuma, 42; Melahim, 17; Nesâî, İman 17.

⁶⁴⁶ Daha önce bahsedilen Veki' b. el-Cerrah'dır

⁶⁴⁷ Daha önce bahsedilen Süfyan b. Sa'îd'dir.

⁶⁴⁸ Daha önce bahsedilen Şu'be b. el-Haccac'dır.

أَبُو سَعِيدٍ: أَمَّا هَذَا فَقَدْ فَضَى مَا عَلَيْهِ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مِنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ، وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ⁶⁴⁹

3/96 الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ

*Allah için, güçlü mümin zayıf müminden daha sevimlidir.*⁶⁵⁰

Hadisin Tahriri:

Bu rivayet Kütüb-i Sitte eserlerinden Müslim ve İbn Mâce'de geçmektedir. Rivayetlerin hepsi de Ebû Hureyre (r.a) sahabi ravisi üzerinden gelmektedir. Rivayetler şu şekildedir;

Müslim Rivayeti

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَابْنُ مُمَيْرٍ⁶⁵¹، قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ، عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ عُمَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانٍ، عَنِ الْأَعْرَجِ⁶⁵²، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ، خَيْرٌ وَأَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ، وَفِي كُلِّ خَيْرٍ احْرِصْ عَلَى مَا يَنْفَعُكَ، وَاسْتَعِزْ بِاللَّهِ وَلَا تَعْجِزْ، وَإِنْ أَصَابَكَ شَيْءٌ، فَلَا تَقُلْ لَوْ أَنِّي فَعَلْتُ كَذَا وَكَذَا، وَلَكِنْ قُلْ قَدَرُ اللَّهِ وَمَا شَاءَ فَعَلَ، فَإِنْ لَوْ تَفَتَّحَ عَمَلُ الشَّيْطَانِ⁶⁵³

Bir diğer İbn Mâce rivayeti ise şu şekildedir;

İbn Mâce Rivayeti

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ قَالَ: أَنْبَأَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ ابْنِ عَجَلَانَ⁶⁵⁴، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَأَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ، وَفِي كُلِّ خَيْرٍ احْرِصْ عَلَى مَا يَنْفَعُكَ، وَلَا تَعْجِزْ، فَإِنْ غَلَبَكَ أَمْرٌ، فَقُلْ: قَدَرُ اللَّهِ، وَمَا شَاءَ فَعَلَ، وَإِيَّاكَ وَاللَّوْ، فَإِنَّ اللَّوْ، تَفَتَّحَ عَمَلُ الشَّيْطَانِ⁶⁵⁵

⁶⁴⁹ Müslim, İman, 78. (Tercüme: Tarık b. Şihâb (r.a.)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Bayram hutbelerini namazdan önceye alan ilk kimse Mervan'dır. Bir adam kalkıp Mervan'a, "Namaz hutbeden öncedir" dedi. Mervan, "Ey Falan kimse, burada yapılanlar artık bırakıldı" dedi. Ebû Saîd dedi ki: Bu adam üzerine düşeni yapmıştır. Resulullah (s.a.v.)'den şöyle buyurduğunu işittim, "Sizden her kim kötü bir şeyi görürse onu eliyle düzeltsin, buna gücü yetmez ise dili ile düzeltsin, buna da gücü yetmeyen ise kalbiyle (karşı gelsin) ki, bu durum imanın en zayıf şeklidir.")

⁶⁵⁰ Ali el-Kâri, Şerh, s. 147; Müslim, Kader, 34.

⁶⁵¹ Daha önce bahsedilen Muhammed b. Abdullah'dır.

⁶⁵² Daha önce bahsedilen Abdurrahman b. Hüzmüz'dür.

⁶⁵³ Müslim, Kader, 34. (Tercüme: Kuvvetli mümin, Allah'a, zayıf müminden daha hayırlı ve daha makbuldür. Ama her birinde hayır vardır. Sana fayda sağlayan şeyde ısrar et. Allah'tan yardım dile ve aciz olma. Başına bir şey gelirse "Şöyle yapсам, şöyle olurdu" deme. Fakat "Bu, Allah'ın kaderidir. O, ne dilerse onu yapar" de. Çünkü "keşke" kelimesi, Şeytan'ın işine kapı açar); İbn Mâce, İftitâhu'l-Kitâb, 10. Senesinde farklı olarak Ali b. Muhammed et-Tenafisi (v. 233) bulunmaktadır.

⁶⁵⁴ Daha önce bahsedilen Muhammed b. Aclan'dır.

⁶⁵⁵ İbn Mâce, Zühd, 14. (Tercüme: Kuvvetli mümin, Allah'a, zayıf müminden daha hayırlı ve daha makbuldür. Ama her birinde hayır vardır. Sana fayda sağlayan şeyde ısrar et. Allah'tan yardım dile

4/97 فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ حَرَّمَ عَلَى النَّارِ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَتَّبِعِي بِذَلِكَ وَجْهَهُ

اللَّهُ

Şüphesiz Allah'ın rızasını umarak "La ilahe illallah" diyen kişiyi Allah, ateşe haram kılmıştır.⁶⁵⁶

Hadisin Tahriri:

Bu rivayet, uzun metinlerin parçası olarak Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî⁶⁵⁷ ve Müslim'de⁶⁵⁸ nakledilmektedir.

Buhârî Rivayetleri

حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَفِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ⁶⁵⁹، قَالَ: حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ⁶⁶⁰، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ⁶⁶¹، قَالَ: أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الرَّبِيعِ الْأَنْصَارِيُّ، أَنَّ عِثْبَانَ بْنَ مَالِكٍ وَهُوَ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِّنْ شَهِدَ بَدْرًا مِنَ الْأَنْصَارِ أَنَّهُ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ أَتَيْتُكَ بِصَرِيٍّ، وَأَنَا أَصْلِي لِقَوْمِي فَإِذَا كَانَتْ الْأَمْطَارُ سَالَ الْوَادِي الَّذِي بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ، لَمْ أَسْتَطِعْ أَنْ آتِيَ مَسْجِدَهُمْ فَأُصَلِّيَ بِهِمْ، وَوَدِدْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنَّكَ تَأْتِيَنِي فَتُصَلِّيَ فِي بَيْتِي، فَأَتَّخِذَهُ مُصَلًّى، قَالَ: فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: سَأَفْعَلُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ قَالَ عِثْبَانُ: فَقَدَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبُو بَكْرٍ حِينَ ارْتَفَعَ النَّهَارُ، فَاسْتَأْذَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَذِنَتْ لَهُ، فَلَمْ يَجْلِسْ حَتَّى دَخَلَ الْبَيْتَ، ثُمَّ قَالَ: أَتَيْنَ نُحْبُ أَنْ أَصَلِّيَ مِنْ بَيْتِكَ قَالَ: فَأَشْرَفْتُ لَهُ إِلَى نَاحِيَةِ مِنَ الْبَيْتِ، فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَبَّرَ، فَقُمْنَا فَصَفَّنا فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ، قَالَ وَحَبَسْنَاهُ عَلَى خَزِيرَةٍ صَنَعْنَاهَا لَهُ، قَالَ: قَاتَبَ فِي الْبَيْتِ، رِجَالٌ مِنْ أَهْلِ الدَّارِ دَوُّو عَدَدٍ، فَاجْتَمَعُوا، فَقَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ: أَتَيْنَ مَالِكُ بْنُ الدُّخَيْنِ أَوْ ابْنُ الدُّخَيْنِ؟ فَقَالَ بَعْضُهُمْ: ذَلِكَ مُنَافِقٌ لَا يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لَا تَقُلْ ذَلِكَ، أَلَا تَرَاهُ قَدْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، يُرِيدُ بِذَلِكَ وَجْهَ اللَّهِ " قَالَ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: فَإِنَّا نَرَى وَجْهَهُ وَنَصِيحَتَهُ إِلَى الْمَنَافِقِينَ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ حَرَّمَ عَلَى النَّارِ مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، يَتَّبِعِي بِذَلِكَ وَجْهَ اللَّهِ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: ثُمَّ سَأَلْتُ الْحَصِينَ بْنَ مُحَمَّدٍ الْأَنْصَارِيَّ - وَهُوَ أَحَدُ بَنِي سَلَمٍ وَهُوَ مِنْ سَرَاهِمٍ، عَنْ حَدِيثِ مُحَمَّدِ بْنِ الرَّبِيعِ الْأَنْصَارِيِّ: فَصَدَّقَهُ بِذَلِكَ⁶⁶²

ve aciz olma. Başına bir iş gelirse "Bu, Allah'ın kaderidir. O, ne dilerse onu yapar" de. "keşke" demekten sakın! Çünkü "keşke" Şeytan'ın işine kapı açar)

⁶⁵⁶ Ali el-Kâri, Şerh, s. 147; Buhârî, Salâh, 46; Müslim, Mesâcid, 263.

⁶⁵⁷ Buhârî, Salâh, 46; Teheccüd, 35; Et'ime, 15.

⁶⁵⁸ Müslim, Mesâcid, 263.

⁶⁵⁹ Daha önce bahsedilen Leys b. Sa'd'dır.

⁶⁶⁰ Daha önce bahsedilen Ukayl b. Halid'dir.

⁶⁶¹ Daha önce bahsedilen İbn Şihab ez-Zühri'dir.

⁶⁶² Buhârî, Salâh, 46. (Tercüme: Resulullah'ın ashabından ve Bedr'e katılmış olan Ensâr'dan İtban b. Malik, Resulullah'a gelip: Ya Resulullah, ben gözlerimi kaybeder oldum. Hâlbuki ben, kavmime namaz kıldırın kimseyim. Yağmurlar yağdığı zaman onlarla benim aramızda dere akar da mescidlerine gidip onlara namaz kıldırılmaz oluyor. Ya Resulullah, gönlüm arzu etti ki, bana gelip evimde namaz kıldırın da senin namaz kıldığın yeri namazgâh edineyim, dedi. Resulullah (s.a.v), İtban'a, "İnşallah yapacağım" dedi. İtban der ki: Ertesi sabah Resulullah ile Ebû Bekr,

*La ilahe illallah diyen ateşe girmeyecektir.*⁶⁶³

Hadisin Tahrîci:

Ali el-Kârî'nin bu lafızlarla rivayet ettiği hadis herhangi bir hadis eserinde bulunamamıştır. Her ne kadar çok yakın anlamlara gelen rivayetler mevcutsa da, mezkur metinden “La ilahe illallah diyen bir kimsenin asla Cehennem’e gitmeyeceği” manası çıkartılabileceğinden, o rivayetleri mana rivayeti olarak değerlendirmedik.

49. “AMEL BAKIMINDA BİRBİRİNDEN ÜSTÜNDÜRLER” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî bir hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/99 وتأمل حديث البطقة

*Bitaka hadisini düşün!*⁶⁶⁴

Hadisin Tahrîci:

Müellif Ali el-Kârî burada, hadisin künyesini vererek dolaylı yoldan atıf yapmayı tercih etmiştir. “Bitaka hadisi” diye künyelendirilen rivayet, aslen Kütüb-i Sitte’de Tirmizî ve İbn Mâce tarafından rivayet edilmiştir. Tirmizî rivayeti şu şekildedir;

gün yükseldiği vakit bana geldiler. Resulullah izin istedi. Ben de izin verdim. Eve girdiğinde oturmadı. Sonra, “Evinin neresinde namaz kılmamı istersin?” dedi. İtban der ki: Ben evin bir tarafını O’na işaret ettim. Resulullah namaza durup tekbir aldı. Biz de durup saf olduk. İki rekat kıldırıktan sonra selam verdi. İtban der ki: Resulullah’ı, kendisi için yaptığımız bir hazîre yemeği üzerine alıkoymak. Yurdun ahâlisinden birçok kimseler eve gelip doldular. İçlerinden biri, Malik b. Duhayşin yahud İbnu’ d Duşşun nerede?” dedi. Oradakilerden biri: Malik ibnu’ d Duhayşin Allah’ı ve Resulü’nü sevmeyen bir münafigdır, dedi. Resulullah (s.a.v) ona, “Böyle deme. Görmüyor musun, o Lâ ilahe illallah demiştir ve bu sözü ile Allah’ın rızasını istemektedir” buyurdu. O sözü söyleyen de: Allah ve Resulü en İyi bilendir, dedi. İtban der ki: Biz Peygamber’i, münafiglar hakkında müteveccih ve hayırhah bulurduk. Resulullah: “Şübhesiz ki Allah, Allah rızasını arayarak Lâ ilahe illallah diyen kimseyi ateşe haram etmiştir” buyurdu. İbn Şihâb şöyle dedi: Sonra ben Husayn İbnu’l-Muhammed el-Ensârî’ye, ki o Salim oğullardan biridir ve onların en hayırlılarından, bu Mahmud b. Rabi’ hadisini sordum. O, bu hadisi tasdik edip doğruladı.)

⁶⁶³ Ali el-Kârî, Şerh, s. 147;

⁶⁶⁴ Ali el-Kârî, Şerh, s. 148; Tirmizî, İman, 17.

Tirmizî Rivayeti

حَدَّثَنَا سُؤَيْدُ بْنُ نَصْرٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ لَيْثِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عَامِرُ بْنُ يَحْيَى، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْمَعْفَرِيِّ ثُمَّ الْحَبْلِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو بْنَ الْعَاصِ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ سَيُخَلِّصُ رَجُلًا مِنْ أُمَّتِي عَلَى رُءُوسِ الْخَلَائِقِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُنْشَرُ عَلَيْهِ تِسْعَةٌ وَتِسْعِينَ سِجْلًا كُلُّ سِجْلٍ مِثْلُ مَدِّ الْبَصَرِ، ثُمَّ يَقُولُ: أَتُنْكِرُ مِنْ هَذَا شَيْئًا؟ أَظَلَمْتُكَ كَتَبْتِي الْخَافِظُونَ؟ فَيَقُولُ: لَا يَا رَبِّ، فَيَقُولُ: أَفَلَاكَ عُذْرٌ؟ فَيَقُولُ: لَا يَا رَبِّ، فَيَقُولُ: بَلَى إِنَّ لَكَ عِنْدَنَا حَسَنَةً، فَإِنَّهُ لَا ظُلْمَ عَلَيْكَ الْيَوْمَ، فَتُخْرَجُ بِطَاقَةٍ فِيهَا: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، فَيَقُولُ: احْضُرْ وَزَنِّكَ، فَيَقُولُ: يَا رَبِّ مَا هَذِهِ الْبِطَاقَةُ مَعَ هَذِهِ السِّجَلَاتِ، فَقَالَ: إِنَّكَ لَا تَظْلَمُ، قَالَ: فَتُوضَعُ السِّجَلَاتُ فِي كِفَّةٍ وَالْبِطَاقَةُ فِي كِفَّةٍ، فَطَاشَتِ السِّجَلَاتُ وَثَقُلَتِ الْبِطَاقَةُ، فَلَا يَثْقُلُ مَعَ اسْمِ اللَّهِ شَيْءٌ⁶⁶⁵

İbn Mâce Rivayeti

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ⁶⁶⁶ قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ⁶⁶⁷ قَالَ: حَدَّثَنِي عَامِرُ بْنُ يَحْيَى، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحَبْلِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يُصَاحُ بِرَجُلٍ مِنْ أُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رُءُوسِ الْخَلَائِقِ، فَيُنْشَرُ لَهُ تِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ سِجْلًا، كُلُّ سِجْلٍ مِثْلُ مَدِّ الْبَصَرِ، ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: هَلْ تُنْكِرُ مِنْ هَذَا شَيْئًا؟ فَيَقُولُ: لَا، يَا رَبِّ، فَيَقُولُ: أَظَلَمْتُكَ كَتَبْتِي الْخَافِظُونَ؟ فَيَقُولُ: لَا، ثُمَّ يَقُولُ: أَلَاكَ عُذْرٌ، أَلَاكَ حَسَنَةً؟ فَيُهَابُ الرَّجُلُ، فَيَقُولُ: لَا، فَيَقُولُ: بَلَى، إِنَّ لَكَ عِنْدَنَا حَسَنَاتٍ، وَإِنَّهُ لَا ظُلْمَ عَلَيْكَ الْيَوْمَ، فَتُخْرَجُ لَهُ بِطَاقَةٌ فِيهَا: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، قَالَ: فَيَقُولُ: يَا رَبِّ مَا هَذِهِ الْبِطَاقَةُ مَعَ هَذِهِ السِّجَلَاتِ؟ فَيَقُولُ: إِنَّكَ لَا تَظْلَمُ، فَتُوضَعُ السِّجَلَاتُ فِي كِفَّةٍ، وَالْبِطَاقَةُ فِي كِفَّةٍ، فَطَاشَتِ السِّجَلَاتُ، وَثَقُلَتِ الْبِطَاقَةُ⁶⁶⁸

⁶⁶⁵ Tirmizî, İman, 17. (Tercüme: Allah, kıyamet gününde ümmetinden bir kişiyi herkesin önünde ayırıp o kişi aleyhinde doksan dokuz dosya açacaktır. Her bir dosyanın boyu, gözün görebildiği mesafe kadar olacaktır, Sonra kendisine şöyle soracaktır: Bunlardan bir şeyi reddediyor musun? Kaydedip yazanlar (melekler) sana haksızlık yapmışlar mıdır? O kimse, “hayır Ya Rabbi!” diye cevap verecektir. Sonra, “herhangi bir özrün var mı?” buyuracak; o kimse, “hayır ya Rabbi!” diye cevap verecektir. Bunun üzerine Allah şöyle buyuracak, “Hayır, katımızda senin makbul bir amelin vardır ve bugün sana asla haksızlık edilmeyecektir”. Üzerinde ‘Ben şehâdet ederim ki Allah’tan başka gerçek ilah yoktur Muhammed de onun kulu ve Resulüdür’ yazılı bir kağıt parçası çıkarılacak ve Allah, “tartıya gir” diyecektir. O kişi de diyecek ki, “Ya Rabbi! Bu bu dosyaların yanında tek bir kağıt parçası nedir ki?”. Ve Allah da buyuracak ki, “Bugün sana asla zulmedilmeyecek”. Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: Günah sicilleri bir kefeye konulacak, kağıt parçası da bir kefeye konulacak. Sicillerin konulduğu kefe yukarı kalkacak kağıt parçası ağır çekecektir. Allah’ın ismi yanında hiç birşey ağır basamaz)

⁶⁶⁶ Daha önce bahsedilen Leys b. Sa’d’dır.

⁶⁶⁷ Zehebî, Siyer X, 327. Tam adı: Ebû Muhammed el-Cumehî (v. 224)

⁶⁶⁸ İbn Mâce, Zühd, 35. (Tercüme: Allah, kıyamet gününde ümmetinden bir kişiyi herkesin önünde ayırıp o kişi aleyhinde doksan dokuz dosya açacaktır. Her bir dosyanın boyu, gözün görebildiği mesafe kadar olacaktır, Sonra kendisine şöyle soracaktır: Bunlardan bir şeyi reddediyor musun? Kaydedip yazanlar (melekler) sana haksızlık yapmışlar mıdır? O kimse, “hayır Ya Rabbi!” diye cevap verecektir. Sonra, “herhangi bir özrün var mı?” buyuracak; o kimse, “hayır ya Rabbi!” diye cevap verecektir. Bunun üzerine Allah şöyle buyuracak, “Hayır, katımızda senin makbul bir amelin vardır ve bugün sana asla haksızlık edilmeyecektir”. Üzerinde ‘Ben şehâdet ederim ki Allah’tan başka gerçek ilah yoktur Muhammed de onun kulu ve Resulüdür’ yazılı bir kağıt parçası çıkarılacak ve Allah, “tartıya gir” diyecektir. O kişi de diyecek ki, “Ya Rabbi! Bu bu dosyaların yanında tek bir kağıt parçası nedir ki?”. Ve Allah da buyuracak ki, “Bugün sana asla zulmedilmeyecek”. Resulullah

50. “İSLAM, ALLAH’A TESLİM OLUP BOYUN EĞMENDİR. LUGAT AÇISINDAN İMAN VE İSLAM ARASINDA FARK VARDIR. FAKAT İSLAM OLMADAN İMAN OLMAZ; İMAN OLMADAN DA İSLAM OLMAZ. BU İKİSİ BİR ŞEYİN İÇİ VE DIŞI GİBİDİR. DİN, İSLAM’I VE BÜTÜN ŞERİATİ İÇİNE ALAN GENİŞ KAPSAMLI BİR İSİMDİR.” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî bir hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/100 إِنَّا مَعَاشِرَ الْأَنْبِيَاءِ دِينًا وَاحِدٌ

*Biz peygamberler topluluğu, dinimiz birdir.*⁶⁶⁹

Hadisin Tahriri:

Rivayet, bu lafızla Kütüb-i Tis’a eserlerinde bulunamamıştır. Ancak “دینا” ifadesi dikkate alınırsa, Buhârî ve Müslim’de bir takım mana rivayetlerinin yer aldığı görülebilmektedir. Buhârî rivayetleri şu şekildedir;

Buhârî Rivayeti

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ، حَدَّثَنَا فُلَيْحُ بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا هِلَالُ بْنُ عَلِيٍّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَمْرَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَا أَوَّلُ النَّاسِ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَالْأَنْبِيَاءِ إِخْوَةٌ لِعَلَاتٍ، أُمَّهَاتُهُمْ شَتَّى وَدِينُهُمْ وَاحِدٌ⁶⁷⁰

Bazı ziyadelerle rivayet, Müslim’de şöyle geçmektedir;

(s.a.v.) buyurdu ki: Günah sicilleri bir kefeye konulacak, kağıt parçası da bir kefeye konulacak. Sicillerin konulduğu kefe hafif gelecek, kağıt parçası ağır çekecektir). Devamında şöyle denmiştir: Muhammed b. Yahya dedi ki, “Bıtaka, kâğıt parçasıdır. Mısır halkı kâğıda Bıtaka derler”.

⁶⁶⁹ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 150.

⁶⁷⁰ Buhârî, *Ehadisü'l-Enbiya*, 47. (Tercüme: Ben Meryem oğlu İsa’ya dünya ve ahirette insanların en yakınıyım. Esasen peygamberler babaları bir kardeşirler, anaları ayrı ayrıdır, dinleri birdir)

Müslim Rivayeti

وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ⁶⁷¹، حَدَّثَنَا مَعْمَرُ⁶⁷²، عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ، قَالَ: هَذَا مَا حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَذَكَرَ أَحَادِيثَ مِنْهَا: وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَا أَوَّلُ النَّاسِ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ، فِي الْأَوَّلَى وَالْآخِرَةِ قَالُوا: كَيْفَ؟ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: الْأَنْبِيَاءُ إِخْوَةٌ مِنْ عَالَمٍ، وَأُمَمُهُمْ شَيْءٌ، وَدِينُهُمْ وَاحِدٌ، فَلَيْسَ بَيْنَنَا نَبِيٌّ

*Resulullah buyurdu ki, “Ben Meryem oğlu İsa’ya dünya ve ahirette insanların en yakınıyım”. Dediler ki, “Nasıl ey Allah’ın Resülü?”. Buyurdu ki, “Esasen peygamberler babaları bir kardeşirler, anaları ayrı ayrıdır, dinleri birdir. Ayrıca bizim aramızda başka nebi yoktur”.*⁶⁷³

51. “BİZ ALLAH TEÂLA’YI, KENDİ ZATINI KİTABINDA ANLATTIĞI GİBİ, BÜTÜN SIFATLARIYLA HAK OLARAK BİLİRİZ” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî bir hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/101 تَفَكَّرُوا فِي كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَفَكَّرُوا فِي ذَاتِ اللَّهِ

*Herşey hakkında düşünün ama Allah’ın zatı hakkında düşünmeyin.*⁶⁷⁴

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet Kütüb-i Tis’a eserlerinde bulunamamıştır. Sehavi, bu rivayetin senedinin zayıf olduğunu, yine de manasının sahih olabileceğini iddia etmektedir.⁶⁷⁵ Bu iddiasına destek olarak da Müslim’de geçen bir rivayeti delil göstermektedir.⁶⁷⁶

2/102 وَلَسْتُ أَبَالِي حِينَ أُقْتَلُ مُسْلِمًا عَلَى أَيِّ شَيْءٍ كَانَ لِلَّهِ مَصْرَعِي

⁶⁷¹ Daha önce bahsedilen Abdurrezzâk b. Hemmam’dır.

⁶⁷² Daha önce bahsedilen Ma’mer b. Raşid’dır.

⁶⁷³ Müslim, Fedâil, 145.

⁶⁷⁴ Ali el-Kârî, Şerh, s. 151.

⁶⁷⁵ Sehâvî, el-Makâsîd, s. 260-261.

⁶⁷⁶ Müslim, İman, 212. Ebû Hureyre’den gelen rivayette mana olarak şöyle denmektedir: İnsanlar “bunları Allah yarattı, peki Allah’ı kim yarattı?” diyecek noktaya gelene kadar sorgularlar. Her kim içinde böyle bir soruyla karşılaşırsa “Allah’a iman ettim” desin.

وَذَلِكَ فِي ذَاتِ الْإِلَهِ وَإِنْ يَشَأْ يُبَارِكْ عَلَى أَوْصَالِ شَلْوٍ مُنْزَعٍ

Ben müslümân olarak öldürülürken buna aldırmam.

Çünkü hangi yerde olsa Allah içindir.

İşte bu, Allah'ın zatı yolundadır.

Eğer o isterse parça parça edilmiş cesedin

*Eklemleri üzerine bereketler ihsan eder.*⁶⁷⁷

Hadisin Tahriri:

Şiir olarak söylenmiş bu sözler aslen, hadis olarak rivayet edilmiş bir kıssanın içinde geçmektedir. Şiiri söyleyen Hubeyb el-Ensâri'dir. Kütüb-i Sitte içerisinde yalnızca Buhârî'de, dört tarikle nakledilmektedir. Tariklerin tamamı Ebû Hureyre (r.a) üzerinden gelmektedir. Şu şekildedir;

Buhârî Rivayetleri

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ⁶⁷⁸، أَخْبَرَنَا ابْنُ شَهَابٍ⁶⁷⁹، قَالَ: أَخْبَرَنِي عُمَرُ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشْرَةَ عَيْنًا، وَأَمَرَ عَلَيْهِمْ عَاصِمَ بْنَ ثَابِتٍ الْأَنْصَارِيَّ جَدَّ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ حَتَّى إِذَا كَانُوا بِالْهَدَّةِ بَيْنَ عَسْفَانَ، وَمَكَّةَ ذُكِرُوا لِحَيٍّ مِنْ هُدَيْلٍ يُقَالُ لَهُمْ بَنُو لَحِيَّانَ، فَتَفَرَّقُوا لَهُمْ بِقَرِيبٍ مِنْ مِائَةِ رَجُلٍ رَامَ، فَأَقْتَصُّوا آثَارَهُمْ حَتَّى وَجَدُوا مَا كَلَّهُمْ التَّمَرُ فِي مَنْزِلٍ نَزَلُوهُ، فَقَالُوا: تَمَّرَ يَتَرَبَّ، فَاتَّبَعُوا آثَارَهُمْ، فَلَمَّا حَسَّ بِهِمْ عَاصِمٌ وَأَصْحَابُهُ لَجُّوا إِلَى مَوْضِعٍ فَأَخَاطَ بِهِمُ الْقَوْمُ، فَقَالُوا لَهُمْ: انْزِلُوا فَأَعْطُوا بِأَيْدِيكُمْ، وَلَكُمْ الْعَهْدُ وَالْمِيثَاقُ: أَنْ لَا نَقْتُلَ مِنْكُمْ أَحَدًا، فَقَالَ عَاصِمُ بْنُ ثَابِتٍ: أَيُّهَا الْقَوْمُ: أَمَا أَنَا فَلَا أَنْزِلُ فِي ذِمَّةِ كَافِرٍ، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ أَخْبِرْ عَنَّا نَبِيَّكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَرَمَوْهُمْ بِالنَّبْلِ فَقَتَلُوا عَاصِمًا، وَنَزَلَ إِلَيْهِمْ ثَلَاثَةٌ نَفَرٍ عَلَى الْعَهْدِ وَالْمِيثَاقِ، مِنْهُمْ حُبَيْبٌ، وَزَيْدُ بْنُ الدِّثَنَةِ، وَرَجُلٌ آخَرٌ، فَلَمَّا اسْتَمْتَكَنُوا مِنْهُمْ أَطْلَقُوا أَوْتَارَ قِسِيَّتِهِمْ، فَرَبَطُوهُمْ بِهَا، قَالَ الرَّجُلُ الثَّلَاثُ: هَذَا أَوَّلُ الْعَذْرِ، وَاللَّهُ لَا أَصْحَبُكُمْ، إِنَّ لِي بِهَؤُلَاءِ أُسْوَةً، يُرِيدُ الْقَتْلَى، فَجَرَّرُوهُ وَعَاجَلُوهُ فَأَبَى أَنْ يَصْحَبَهُمْ، فَاَنْطَلَقَ حُبَيْبٌ، وَزَيْدُ بْنُ الدِّثَنَةِ حَتَّى بَاغَوْهُمَا بَعْدَ وَقْعَةِ بَدْرٍ، فَأَبْتَنَعَ بَنُو الْحَارِثِ بْنِ عَامِرٍ بْنِ نَوْفَلٍ حُبَيْبًا، وَكَانَ حُبَيْبٌ هُوَ قَتَلَ الْحَارِثَ بْنَ عَامِرٍ يَوْمَ بَدْرٍ، فَلَبِثَ حُبَيْبٌ عِنْدَهُمْ أَسِيرًا حَتَّى أَجْمَعُوا قَتْلَهُ، فَاسْتَعَارَ مِنْ بَعْضِ بَنَاتِ الْحَارِثِ مُوسَى يَسْتَحِدُّ بِهَا فَأَعَارَتْهُ، فَدَرَجَ بُنْيَ لَهَا وَهِيَ غَافِلَةٌ حَتَّى أَتَاهُ، فَوَجَدَتْهُ مُجْلِسَهُ عَلَى فَخْذِهِ وَالْمُوسَى بِيَدِهِ، قَالَتْ: فَقَرَعْتُ فَرْعَةً عَرَفَهَا حُبَيْبٌ، فَقَالَ: اتَّخَشَيْنِ أَنْ أَقْتُلَهُ؟ مَا كُنْتُ لِأَفْعَلَ ذَلِكَ، قَالَتْ: وَاللَّهِ مَا رَأَيْتُ أَسِيرًا قَطُّ خَيْرًا مِنْ حُبَيْبٍ، وَاللَّهِ لَقَدْ وَجَدْتُهُ يَوْمًا يَأْكُلُ قِطْفًا مِنْ عَنَبٍ فِي يَدِهِ، وَإِنَّهُ لَمُوثِقٌ بِالْحَدِيدِ، وَمَا بِمَكَّةَ مِنْ ثَمَرَةٍ، وَكَانَتْ تَقُولُ: إِنَّهُ لَرِزْقُ رَزَقَهُ اللَّهُ حُبَيْبًا، فَلَمَّا خَرَجُوا بِهِ مِنَ الْحَرَمِ لِيَقْتُلُوهُ فِي الْحِلِّ، قَالَ لَهُمْ حُبَيْبٌ: دَعُونِي أَصْلِي رَكْعَتَيْنِ، فَتَرَكُوهُ فَكَرَعَ رَكْعَتَيْنِ، فَقَالَ:

⁶⁷⁷ Ali el-Kâri, Şerh, s. 151; Buhârî, Meğazi, 10.

⁶⁷⁸ Daha önce bahsedilen İbrahim b. Sa'id'dir.

⁶⁷⁹ Daha önce bahsedilen ez-Zühri'dir.

وَاللّٰهُ لَوَلَا اَنْ تَحْسِبُوْا اَنْ مَا بِيْ جَزَعٌ لَّرِذْتُ، ثُمَّ قَالَ: اَللّٰهُمَّ اَخْصِهِمْ عَدَدًا، وَاَقْتُلْهُمْ بَدَدًا، وَلَا تُبْقِ مِنْهُمْ اَحَدًا، ثُمَّ اَنْشَأَ يَقُوْلُ:

وَلَسْتُ اَبَالِيْ حِيْنَ اُقْتُلُ مُسْلِمًا عَلَى اَيِّ شَيْءٍ كَانَ لِلّٰهِ مَصْرَعِيْ

وَدَلِكْ فِيْ ذَاتِ الْاِلٰهِ وَاِنْ يَشَأْ يُبَارِكْ عَلَى اَوْصَالِ شِلْوٍ مُّزْرَعٍ

ثُمَّ قَامَ اِلَيْهِ اَبُو سِرْوَعَةَ عُقْبَةُ بْنُ الْحَارِثِ فَقَتَلَهُ، وَكَانَ حُبَيْبٌ هُوَ سَنَ لِكُلِّ مُسْلِمٍ قُتِلَ صَبْرًا الصَّلَاةَ، وَآخَرُ اَصْحَابِهِ يَوْمَ اُصِيبُوا حَبْرَهُمْ، وَبَعَثَ نَاسٌ مِنْ قُرَيْشٍ اِلَى عَاصِمٍ بَنِي ثَابِتٍ حِيْنَ حَدَّثُوْا اَنَّهُ قُتِلَ اَنْ يُؤْتُوْا بِشَيْءٍ مِنْهُ يَعْرِفُ، وَكَانَ قَتَلَ رَجُلًا عَظِيْمًا مِنْ عَظَمَائِهِمْ، فَبَعَثَ اللّٰهُ لِعَاصِمٍ مِّثْلَ الظِّلَّةِ مِنَ الدَّبْرِ، فَحَمَتُهُ مِنْ رُسُلِهِمْ، فَلَمْ يَقْدِرُوْا اَنْ يَقْطَعُوْا مِنْهُ شَيْئًا وَقَالَ كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ: ذَكَرُوا مَرَارَةَ بَنِي الرَّبِيعِ الْعَمْرِيِّ، وَهَلَالَ بَنِي اُمَيَّةَ الْوَاقِفِيِّ، رَجُلَيْنِ صَالِحَيْنِ قَدْ شَهِدَا بَدْرًا⁶⁸⁰

⁶⁸⁰ Buhârî, Meğazi, 10. (Tercüme: Ebû Hureyre (r.a) şöyle demiştir: Resulullah (s.a.v) on kişilik bir (birlik) gönderdi ve bunların başına Ömer b. Hattâb'ın oğlu Asım'ın dedesi olan Asım b. Sabit el-Ensârî'yi kumandan yaparak gönderdi. Bu birlik, Mekke ile Uşfân arasında Hedee mevkiine vardıkları zaman, Huzeyl kabilesinden Lihyân oğulları denilen bir obaya haberleri ulaştı. O kabile halkı, yüze yakın atıcı kişi ile bunları yakalamak için yürüdüler. Onların ayak izleri ardına düştüler. Nihayet keşif birliğinin konaklayıp da hurma yemiş oldukları yerlerini buldular ve, "İşte bu Yesrib hurmasıdır" dediler. Yine keşif birliğinin izleri ardından gittiler. Keşif kumandanı Asım ve arkadaşları onların geldiğini hissedince bir yere girip sığındılar. Takipçi Lihyân oğulları onları çepeçevre kuşattılar ve onlara, "Aşağıya inin, ellerinizi bize verin, sizden hiçkimseyi öldürmeyeceğimize dair size ahd ve mısâk veriyoruz" dediler. Asım, kendi arkadaşlarına hitaben, "Ey arkadaşlar! Bana sorarsanız, ben kâfirin zimmetine inmem" dedikten sonra, "Yâ Allah! Peygamberine bizden haber ver!" dedi. Bu esnada kâfirler müslümanlara ok attılar ve Asım'ı şehid ettiler. Arkadaşlarından üç kişi; Hubeyb b. Adiyy, Zeyd b. Desine ve başka bir adam, onların verdiği ahd ve mısâk üzerine inip teslim oldular. Düşmanlar onları yakalayınca yaylarının kırımlarını çözdüler ve bunlarla onları bağladılar. Keşif birliğinden olan üçüncü adam, "Bu ilk zulümdür. Vallahi ben sizlerle yolculuk etmem. Benim için şu öldürülen şehidlere uymak vardır!" diyip gitmemekte diretti. Onlar onu sürüklediler ve Mekke'ye götürmek için çabalayıp dürttüstüler. O da onlarla beraber olmamakta diretti. Hubeyb ile Zeyd b. Desine Mekke'ye götürüldüler ve nihayet Bedir savaşından sonra onları sattılar. Hubeyb'i, el-Hâris b. Âmir b. Nevfel b. Abdulmenaf'ın oğulları satın aldı. Hubeyb Bedir günü el-Hâris b. Âmir'i öldürmüştü. Hubeyb onların yanında esir olarak bir süre kaldı. Nihayet onu öldürmeye karar verip birleştiklerinde Hubeyb, etek ve koltuk altı kollarını gidermek için el-Hâris'in kızlarının birinden bir ustura istedi. Kadın ona usturayı verdi. Bu arada kadın farkında değilken, onun bir oğlu Hubeyb'in yanına gitti. Kadın oğlunu, Hubeyb'in elinde ustura olduğu hâlde, Hubeyb'in kucagında oturmuş vaziyette buldu. Kadın, "Hubeyb onu ustura ile öldürecek diye çok korktum, demiştir. Hubeyb kadının bu hâlini anladı da, "Çocuğu öldürecekimden mi korkuyorsun? Ben bunu yapacak değilim, dedi. Kadın, "Vallahi ben asla Hubeyb'den daha hayırlı bir esir görmedim. Vallahi bir gün ben onu, kendisi demirle bağlı olduğu halde elinde bir üzüm salkımı tutarak yerken görmüşümdür. O zaman Mekke'de bu meyveden hiç yoktu" demiştir. Kadın, "Bu muhakkak Allah'ın Hubeyb'e ihsan ettiği bir rızıktır" derdi. Nihayet Hubeyb'i Helal bölgede öldürmek için Harem'den çıkardıklarında, Hubeyb onlara, "Beni bırakın da iki rek'at namaz kılayım, dedi. Onlar da kendisini serbest bıraktılar. O da iki rek'at namaz kıldı. Akabinde, "Vallahi ölümden korkuyorum zannetmeyecek olsaydınız, elbette daha uzun namaz kılardım" demiştir. Bundan sonra Hubeyb, "Yâ Allah! Onların hepsini say, Onları dağınık dağınık öldür, Onlardan hiçbirini diri bırakma demiş ve şu şiiri dizmiştir;

Ben müslimân olarak öldürülürken buna aldırmam.

Çünkü hangi yerde olsa Allah içindir.

İşte bu, Allah'ın zatı yolundadır.

Eğer o isterse parça parça edilmiş cesedin

Eklemleri üzerine bereketler ihsan eder."

Diğer bir tarik ise şöyledir;

حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ⁶⁸¹، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ⁶⁸²، عَنِ الزُّهْرِيِّ، أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ أَبِي سُفْيَانَ بْنِ أَسِيدِ بْنِ جَارِيَةَ
الثَّقَفِيِّ، حَلِيفُ لَيْبِي زُهْرَةَ وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشْرَةَ،
مِنْهُمْ حُبَيْبُ الْأَنْصَارِيِّ، فَأَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عِيَّاضٍ، أَنَّ ابْنَةَ الْحَارِثِ⁶⁸³، أَخْبَرَتْهُ، أَنَّهُمْ حِينَ اجْتَمَعُوا اسْتَعَارَ مِنْهَا
مُوسَى يَسْتَحِدُّ بِهَا، فَلَمَّا خَرَجُوا مِنَ الْحَرَمِ لِيَقْتُلُوهُ، قَالَ حُبَيْبُ الْأَنْصَارِيِّ:

وَلَسْتُ أَبَالِي حِينَ أُقْتَلُ مُسْلِمًا عَلَى أَيِّ شَيْءٍ كَانَ لِلَّهِ مَصْرَعِي

وَدَلِكِ فِي ذَاتِ الْإِلَهِ وَإِنْ يَشَأْ يُبَارِكْ عَلَى أَوْصَالِ شِلْوٍ مُمَرِّعٍ

فَقَتَلَهُ ابْنُ الْحَارِثِ، فَأَخْبَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصْحَابَهُ حَبْرَهُمْ يَوْمَ أُصَيِّبُوا⁶⁸⁴

Bundan sonra Ukbe b. Hâris, Hubeyb'i öldürdü. İşte böylece Hubeyb, habsedilerek öldürülecek her müslümân için iki rekât namaz kılma sünnetini ilk koyan kimse oldu. Bu on kişilik keşif birliği bu musibete uğradıkları gün onların haberini Peygamber (s.a.v) kendi sahâbilerine haber vermişti. Kureys'ten birtakım insanlar, birlik kumandanı Asım'm öldürüldüğü konuşulduğu zaman, ondan tanımaya yarayacak birşey getirmeleri için Asım'ın cesedinin yanına insan gönderdiler. Asım, Bedir günü onların büyüklerinden birini (Ukbe ibn Ebî Muayt'i) öldürmüştü. Allah Asım'ı korumak için bal ansı veya eşek arısından gölgeleyici bulut gibi bir sürü gönderdi de, Kureys'in elçilerinden onu korudu ve onlar Asım'dan birşey kesip almaya muktedir olamadılar. Ka'b b. Mâlik bana Murâre b. Rabi' el-Umerî ile Hilâl b. Umeyye el-Vâkıfî'nin Bedir harbinde hazır bulunmuş iki iyi adam olduklarını söylediler, demiştir;

Buhârî, Cihad, 168. Ebu'l-Yeman (el-Hakem), Şuayb b. Dinar (v. 162), Zühri ve Amr b. Ebi Süfyan b. Esid b. Cariye es-Sekafî (v. ?) senediyle Ebû Hureyre'den rivayet edilen hadiste farklı olarak Ka'b. Malik'in sözü ve "وَأَقْتُلُهُمْ بَدَدًا، وَلَا تُبْقِ مِنْهُمْ أَحَدًا" ifadesi geçmemektedir; (Ayrıca bkz. Cihad, 30.)

⁶⁸¹ Daha önce bahsedilen Hakem b. Nafi'dir.

⁶⁸² Daha önce bahsedilen Şu'be b. el-Haccac'dır.

⁶⁸³ Mizzî, Tehzîb, XXXV, 397. Tam adı: İbnete'l-Haris (v. ?). Yalnızca Hubeyb kıssasıyla bilinmektedir.

⁶⁸⁴ Buhârî, Tevhid, 14. (Tercüme; Ebû Hureyre (r.a) şöyle demiştir: Resulullah (s.a.v) on kişilik bir (birlik) gönderdi. Bu gönderilenlerden biri Hubeyb el-Ensârî idi. ez-Zuhrî dedi ki: Bana Ubeydullah b. İyâd haber verdi ki, ona da el-Hâris'in kızı Zeyneb şöyle haber vermiştir, O kabileler zulmedip Hubeyb'i öldürmek için birleştiklerinde Hubeyb, kullarını temizlemek için o kızıdan bir ustura emânet alıp kullanmıştır. Onlar Hubeyb'i öldürmek üzere Harem'den çıkardıkları zaman, Hubeyb şu beyitleri söylemiştir:

Ben müslümân olarak öldürülürken buna aldırmam.

Çünkü hangi yerde olsa Allah içindir.

İşte bu, Allah'ın zatı yolundadır.

Eğer o isterse parça parça edilmiş cesedin

Eklemleri üzerine bereketler ihsan eder.

Sonra onu Ukbe b. el-Hâris, Ten'im mevkiinde öldürmüş ve asmıştır. Peygamber (s.a.v), Hubeyb ve arkadaşlarının musibete uğradıkları gün sahâbilerine onların haberini bildirmiştir.)

52. “HİÇ KİMSE O’NA LAYIK OLDUĞU ŞEKİLDE HAKKIYLA İBADET EDEMEZ. ANCAK KUL, O’NA KİTABINDA VE RESULULLAH’IN SÜNNETİNDE EMRETTİĞİ GİBİ İBADET EDEBİLİR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCİLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî iki hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/103 كما فسر رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قوله تعالى: {اتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ} هو أَنْ يُطَاعَ فَلَا يُعْصَى, ويشكر فلا يكفر, وَيُذَكَّرَ فَلَا يُنْسَى

*Tıpkı Resulullah (s.a.v)’ın * O hâlde, gücünüz yettiği kadar Allah’a karşı gelmekten sakının* ayetini: O (sakınmak), isyan etmeksizin itaat etmek, nankörlük etmeksizin şükretmek ve O’nu unutmaksızın hep hatırlamaktır, şeklinde tefsir etmesi gibi...⁶⁸⁵*

Hadisin Tahriri:

Dolaylı bir anlatım yoluyla nakledilen bu hadis, Kütüb-i Tis’a eserleri içerisinde bulunamamıştır. Ancak Hâkim, rivayeti mevkuf olarak Müstedrek’inde nakletmiş, ayrıca Buhârî ve Müslim’in sahihlik şartlarını taşıyan bir rivayet olduğunu söylemiştir.⁶⁸⁶

2/104 لَا أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ، كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ

Ben seni nasıl öveceğimi hesap edemem, sen kendini övdüğün gibisin.⁶⁸⁷

53. “MÜMİNLER MARİFET, YAKİN, TEVEKKÜL, MUHABBET, HAVF, RECA VE İMAN OLMAK ÜZERE, İMAN DIŞINDA SAYILANLARIN HEPSİNDE EŞİTTİRLER.” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCİLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî yedi hadis nakletmiştir;

⁶⁸⁵ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 153.

⁶⁸⁶ Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 323. Metinde “ويشكر فلا يكفر” ifadesi yer almamaktadır.

⁶⁸⁷ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 153-154. Bu hadisin tahriri daha önce verilmiştir.

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/105 عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، قَالَ: لَوْ نَادَى مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ: أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّكُمْ دَاخِلُونَ الْجَنَّةَ كُلُّكُمْ أَجْمَعُونَ إِلَّا رَجُلًا وَاحِدًا، لَخِفْتُ أَنْ أَكُونَ هُوَ، وَلَوْ نَادَى مُنَادٍ: أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّكُمْ دَاخِلُونَ النَّارَ إِلَّا رَجُلًا وَاحِدًا، لَرَجَوْتُ أَنْ أَكُونَ هُوَ

Ömer b. Hattab'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: Eğer gökten bir seslenici, “Ey insanlar! Biriniz dışında hepiniz Cennet’e gireceksiniz” diye seslense, acaba o (giremeyen) ben miyim diye korkardım. Yine bir seslenici, “Ey insanlar! Biriniz dışında hepiniz Ateş’e gireceksiniz” diye seslense, acaba (o girmeyen) ben miyim diye umutlanırım.⁶⁸⁸

Hadisin Tahrici:

Ali el-Kârî'nin bu lafızlarla ele aldığı rivayet Kütüb-i Tis'a eserlerinde bulunamamıştır. Ancak metin olarak Ebû Nu'aym'ın Hilye'sinde geçen metinle birebir örtüştüğü dikkati çekmektedir.⁶⁸⁹

2/106 أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي فليظن ما شاء

Ben kulumun zannı üzereyim, o halde dilediği zan üzere olsun.⁶⁹⁰

Hadisin Tahrici:

Mezkur hadis, Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî'de iki, Müslim'de dört, Tirmizî'de iki ve İbn Mâce'de bir tarikle rivayet edilmektedir⁶⁹¹. Rivayetlerin tamamı Ebû Hureyre sahabi ravisi üzerinden gelmektedir. Müslim ile Tirmizî ve yine Müslim ile İbn Mâce, naklettikleri rivayetlerin birinde müşterek senetlerle nakletmişlerdir. Bunun yanında, “فليظن ما شاء” ifadesiyse Kütüb-i Sitte metinlerinde yer almamakla beraber\ Dârimî ve Ahmed b. Hanbel'de buna benzer bir şekilde nakledilmiştir.⁶⁹²

⁶⁸⁸ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 155.

⁶⁸⁹ Ebû Nu'aym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, *Hilyetü'l-Evliya*, es-Su'ade, Mısır, 1974, I. s. 53

⁶⁹⁰ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 155. Buhârî, Tevhid, 15; Müslim, Zikir, 2.

⁶⁹¹ Buhârî, Tevhid, 15, 35; Müslim, Zikir, 2, 19, 21; Tevbe, 1; Cennet, 81; Tirmizî, Zühd, 50; De'avat, 148; İbn Mâce, Edeb, 58.

⁶⁹² Dârimî, Rikak, 22; Ahmed b. Hanbel, XXV, 398; XXVIII, 186.

3/107 لَا يَمُوتَنَّ أَحَدُكُمْ إِلَّا وَهُوَ يُحْسِنُ الظَّنَّ بِرَبِّهِ

Sizden biriniz sakın Allah'a hüsnü zan etmediği halde ölmesin.⁶⁹³

Hadisin Tahrici:

Bahsedilen hadis Cabir b. Abdullah sahabi ravisi kanalıyla Kütüb-i Sitte'de Müslim⁶⁹⁴, Ebû Dâvûd⁶⁹⁵ ve İbn Mâce'de⁶⁹⁶ verilmektedir. Müslim'de geçen iki tarık şu şekildedir;

Müslim Rivayetleri

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى، أَحْبَبْنَا يَحْيَى بْنَ زَكَرِيَّا، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ⁶⁹⁷، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَبْلَ وَفَاتِهِ بِثَلَاثٍ، يَقُولُ: لَا يَمُوتَنَّ أَحَدُكُمْ إِلَّا وَهُوَ يُحْسِنُ بِاللَّهِ الظَّنَّ⁶⁹⁸

4/108 لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنْجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ

Senden sığınacak yer ve Senden başka kurtulacak yer yoktur ancak Sen varsın.⁶⁹⁹

Hadisin Tahrici:

Hadis, Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî'de beş⁷⁰⁰, Müslim'de⁷⁰¹ ve Tirmizî'de⁷⁰² ikişer, Ebû Dâvûd⁷⁰³ ve İbn Mâce'de⁷⁰⁴ birer yerde rivayet edilmektedir. Rivayetlerin tamamı Bera b. Azib sahabi ravisi üzerinden gelmektedir.

⁶⁹³ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 155; Müslim, Cennet, 81.

⁶⁹⁴ Müslim, Cennet, 81, 82.

⁶⁹⁵ Ebû Dâvûd, Cenâiz, 17.

⁶⁹⁶ İbn Mâce, Zühd, 14.

⁶⁹⁷ Zehebî, *Siyer* V, 293. Tam adı: Talha b. Nafi' el-İskaf (v. 124)

⁶⁹⁸ Müslim, Cennet, 81. (Tercüme: *Câbir'den (r.a) şöyle dediği rivayet edilmiştir: Ben, Peygamber (s.a.v)'in vefatından üç gece önce, "Sizden biriniz sakın Allah'a hüsnü zan etmediği halde ölmesin" buyurduğunu işittim*). Rivayetin devamında Müslim, bu hadisi A'meş'ten alan Osman b. Ebi Şeybe, Cerir (b. Abdulhamid), ayrıca Ebû Kureyb ve Ebû Muaviye, ayrıca İshak b. İbrahim, İsa b. Yunus ve Ebû Muaviye tariklerini de vermektedir; Müslim, Cennet, 82. Süleyman b. Ma'bed (v. 257), Ebû Nu'man 'Arim (v. 224), Mehdî b. Meymun (v. 171), Vasıl (Mevla Ebi Uyeyne v. ?) ve Ebû Zubeyr (Muhammed b. Müslim v. 126) tarikiyle nakledilen rivayette farklı olarak "يُحْسِنُ الظَّنَّ بِاللَّهِ" şeklinde kullanılmıştır.

Ebû Dâvûd, Cenâiz, 17. Müslim'in ilk rivayetinin sonuna eklediği, el-A'meş'e bağlanan tariklerden tek farkı ilk ravisinin Müsedded b. Müserhed olmasıdır.

İbn Mâce, Zühd, 14. Muhammed b. Tarif (v. 242) tarikiyle yukarıdaki senedlere bağlanmaktadır.

⁶⁹⁹ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 156; Buhârî, Vudu', 80

⁷⁰⁰ Buhârî, Vudu', 80; De'avat, 6, 7, 9; Tevhid, 34.

⁷⁰¹ Müslim, Zikir, 56, 57.

⁷⁰² Tirmizî, De'avat, 16, 134.

⁷⁰³ Ebû Dâvûd, Nev'm, 5.

⁷⁰⁴ İbn Mâce, Dua, 15.

5/109 نعم العبد صهيب، لو لم يخف الله لم يعصه

*Süheyb ne güzel bir kuldur; Allah'tan korkmasaydı bile ona âsi olmazdı.*⁷⁰⁵

Hadisin Tahriri:

Ali el-Kârî'nin bu lafızlarla ele aldığı rivayet Kütüb-i Tis'a eserlerinde bulunamamıştır. Üstelik müellifin kendisi, rivayet hakkında mevzuat eserlerinde “aslı yoktur” ve “herhangi bir hadis kitabında merfu, mevkuf veya maktu olarak görmedik” ifadelerini bazı hadis hafızlarından nakletmektedir⁷⁰⁶. Ancak tezimizin konusu olan eseri, Şerhu Kitabu Fıkhu'l-Ekber'de bu durumdan söz etmemektedir. Ayrıca rivayet, başka mevzuat eserlerinde de tenkit edilmektedir⁷⁰⁷. Hadis hakkında herhangi bir senet izafesi de bulunmamaktadır.

6/110 عندما قام من الليل النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى تَوَرَّمتْ قَدَمَاهُ،
فَقِيلَ لَهُ: قَدْ غَفَرَ اللَّهُ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ، قَالَ: أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا
شَكُورًا

*Nebi (s.a.v) gece ayakları şişene kadar namaz kıldığında ona dendi ki: Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını affettiği halde neden böyle yapıyorsun? Buyurdu ki, “ben şükreden bir kul olmayayım mı?”*⁷⁰⁸

Hadisin Tahriri:

Bu rivayet Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî'de dört⁷⁰⁹, Müslim'de üç⁷¹⁰, Tirmizî ve Nesâî'de birer⁷¹¹ ve İbn Mâce'de⁷¹² iki farklı tarikle rivayet edilmektedir.

7/111 خَلَقْتُ هَؤُلَاءِ لِلْجَنَّةِ وَلَا أَبَالِي وَخَلَقْتُ هَؤُلَاءِ لِلنَّارِ وَلَا أَبَالِي

⁷⁰⁵ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 156.

⁷⁰⁶ Ali el-Kârî, *el-Esrâr*, s. 372; *el-Masnu'*, s. 202.

⁷⁰⁷ Sehâvî, *el-Makâsîd*, s. 701; Fettehî, *Tezkire*, s. 93.

⁷⁰⁸ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 157; Buhârî, *Teheccüd*, 6; Müslim, *Sıfatü'l-Kıyamet*, 79.

⁷⁰⁹ Buhârî, *Teheccüd*, 6; Tefsir, 279; Rikak, 20.

⁷¹⁰ Müslim, *Sıfatü'l-Kıyamet*, 79, 80, 81.

⁷¹¹ Tirmizî, *Salat*, 188; Nesâî, *Kıyamü'l-Leyl*, 17.

⁷¹² İbn Mâce, *İkametü's-Salâh*, 200.

*Şunları Cennet için yarattım, karışmam. Şunları da Cehennem için yarattım, ona da karışmam.*⁷¹³

54. “ALLAH TEÂLA LÜTUFKÂRDIR, ADİLDİR, KULLARINA HAK ETTİKLERİ SEVABIN BİRKAÇ KATINI VEREBİLİR. BAZEN DE KULUNA ADALETİ GEREĞİ AZAP EDEBİLİR. BAZEN DE YİNE LÜTFU GEREĞİ AFFEDER” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî bir hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/112 لَوْ أَنَّ اللَّهَ عَذَّبَ أَهْلَ سَمَاوَاتِهِ وَأَهْلَ أَرْضِهِ عَذَابَهُمْ وَهُوَ غَيْرُ ظَالِمٍ لَهُمْ،
وَلَوْ رَحِمَهُمْ كَانَتْ رَحْمَتُهُ خَيْرًا لَهُمْ مِنْ أَعْمَالِهِمْ

*Eğer Allah yer ve gök ehline azap etseydi ederdi ve onlara zulmetmiş olmazdı. Ve eğer onlara rahmet etseydi, bu onların amellerinden daha hayırlı olurdu.*⁷¹⁴

Hadisin Tahriri:

Ali el-Kârî'nin bu lafızlarla ele aldığı rivayet, Kütüb-i Sitte eserlerinden Ebû Dâvûd'da ve İbn Mâce'de geçmektedir. Her ikisi de İbn Deylemi'den⁷¹⁵ şöyle nakledilmektedir;

Ebû Dâvûd Rivayeti

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ⁷¹⁶، عَنْ أَبِي سِنَانٍ⁷¹⁷، عَنْ وَهْبِ بْنِ خَالِدٍ الْحِمَصِيِّ، عَنْ ابْنِ الدَّيْلَمِيِّ، قَالَ: أَتَيْتُ أَبِي بْنَ كَعْبٍ، فَقُلْتُ: لَهُ وَقَعَ فِي نَفْسِي شَيْءٌ مِنَ الْقَدَرِ، فَحَدَّثَنِي بِشَيْءٍ لَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يُدْهِبَهُ مِنْ قَلْبِي، قَالَ: لَوْ أَنَّ اللَّهَ عَذَّبَ أَهْلَ سَمَاوَاتِهِ وَأَهْلَ أَرْضِهِ عَذَابَهُمْ وَهُوَ غَيْرُ ظَالِمٍ لَهُمْ، وَلَوْ رَحِمَهُمْ كَانَتْ رَحْمَتُهُ خَيْرًا لَهُمْ مِنْ أَعْمَالِهِمْ، وَلَوْ أَنْفَقْتُ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ مَا قَبِلَهُ اللَّهُ مِنْكَ حَتَّى تُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ، وَتَعْلَمَ أَنَّ مَا أَصَابَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَكَ، وَأَنَّ مَا

⁷¹³ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 158. Bu hadisin tahriri daha önce verilmiştir.

⁷¹⁴ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 159; Ebû Dâvûd, *Sünnet*, 17.

⁷¹⁵ Bazı kişilerin, sahabi olduğunu ileri sürdükleri, kendisinden Mürsel rivayetler geldiğinden de bahsedilen İbn Deylemi'nin net bir vefat tarihi bilinmemektedir. Ancak bu rivayette edindiği bilgileri bir kısım sahabe tabakasından naklettiği için senedinde kopukluk göremedik. (Bkz. İbn Hacer, *el-İsabe*, c. V, s. 157. thk. Adil Ahmed Abdulmevcud ve Ali Muhammed Me'vud, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1415 h. Tam adı: Abdullah b. Firuze d-Deylemî)

⁷¹⁶ Daha önce bahsedilen Süfyan b. Sa'îd'dir.

⁷¹⁷ Zehebî, *Siyer* VI, 406. Tam adı: Sinan b. Sa'îd Ebû Sinan el-Bürcümî (v. ?)

أَخْطَاكَ لَمْ يَكُنْ لِيَصِيبَكَ، وَلَوْ مِتَّ عَلَى غَيْرِ هَذَا لَدَخَلْتَ النَّارَ، قَالَ: ثُمَّ أَتَيْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ، قَالَ: ثُمَّ أَتَيْتُ حُذَيْفَةَ بْنَ الْيَمَانِ، فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ، قَالَ: ثُمَّ أَتَيْتُ زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ فَحَدَّثَنِي عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَ ذَلِكَ⁷¹⁸

İbn Mâce Rivayeti

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سِنَانٍ، عَنْ وَهْبِ بْنِ خَالِدٍ الْحِمْصِيِّ، عَنِ ابْنِ الدَّيْلَمِيِّ، قَالَ: وَقَعَ فِي نَفْسِي شَيْءٌ مِنْ هَذَا الْقَدَرِ، خَشِيتُ أَنْ يُفْسِدَ عَلَيَّ دِينِي وَأَمْرِي، فَأَتَيْتُ أَبِي بْنَ كَعْبٍ، فَقُلْتُ: أَبَا الْمُنْدَرِ، إِنَّهُ قَدْ وَقَعَ فِي نَفْسِي شَيْءٌ مِنْ هَذَا الْقَدَرِ، فَخَشِيتُ عَلَى دِينِي وَأَمْرِي، فَحَدَّثَنِي مِنْ ذَلِكَ بِشَيْءٍ، لَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يَنْفَعَنِي بِهِ، فَقَالَ: «لَوْ أَنَّ اللَّهَ عَذَّبَ أَهْلَ سَمَاوَاتِهِ وَأَهْلَ أَرْضِهِ، لَعَذَّبَهُمْ وَهُوَ غَيْرُ ظَالِمٍ لَهُمْ، وَلَوْ رَحِمَهُمْ لَكَانَتْ رَحْمَتُهُ خَيْرًا لَهُمْ مِنْ أَعْمَالِهِمْ، وَلَوْ كَانَ لَكَ مِثْلُ جَبَلٍ أُخْدٍ ذَهَبًا، أَوْ مِثْلُ جَبَلٍ أُخْدٍ تُنْفِقُهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، مَا قُبِلَ مِنْكَ حَتَّى تُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ، فَتَعْلَمَ أَنَّ مَا أَصَابَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَكَ، وَأَنَّ مَا أَخْطَاكَ لَمْ يَكُنْ لِيَصِيبَكَ، وَأَنَّكَ إِنْ مِتَّ عَلَى غَيْرِ هَذَا دَخَلْتَ النَّارَ وَلَا عَلَيْكَ أَنْ تَأْتِيَ أَخِي عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ، فَتَسْأَلَهُ، فَأَتَيْتُ عَبْدَ اللَّهِ، فَسَأَلْتُهُ، فَذَكَرَ مِثْلَ مَا قَالَ أَبِي وَقَالَ لِي: وَلَا عَلَيْكَ أَنْ تَأْتِيَ حُذَيْفَةَ، فَأَتَيْتُ حُذَيْفَةَ، فَسَأَلْتُهُ، فَقَالَ مِثْلَ مَا قَالَا، وَقَالَ: أَنْتَ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ، فَسَأَلْتُهُ، فَأَتَيْتُ زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ، فَسَأَلْتُهُ، فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: لَوْ أَنَّ اللَّهَ عَذَّبَ أَهْلَ سَمَاوَاتِهِ وَأَهْلَ أَرْضِهِ، لَعَذَّبَهُمْ وَهُوَ غَيْرُ ظَالِمٍ لَهُمْ، وَلَوْ رَحِمَهُمْ لَكَانَتْ رَحْمَتُهُ خَيْرًا لَهُمْ مِنْ أَعْمَالِهِمْ، وَلَوْ كَانَ لَكَ مِثْلُ أُخْدٍ ذَهَبًا، أَوْ مِثْلُ جَبَلٍ أُخْدٍ ذَهَبًا تُنْفِقُهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، مَا قُبِلَ مِنْكَ حَتَّى تُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ كُلِّهِ، فَتَعْلَمَ أَنَّ مَا أَصَابَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَكَ، وَمَا أَخْطَاكَ لَمْ يَكُنْ لِيَصِيبَكَ، وَأَنَّكَ إِنْ مِتَّ عَلَى غَيْرِ هَذَا دَخَلْتَ النَّارَ⁷¹⁹

⁷¹⁸ Ebû Dâvûd, Sünnet, 17. (Tercüme: İbn Deylemi'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Ubeyy b. Ka'b'ın (r.a) yanına gittim. Kendisine, "İçimde kaderle ilgili bazı şüpheler belirdi. Bana birşey anlat. Umarım ki Allah kalbimden bu şüpheyi giderir" dedim. "Eğer Allah göklerinde ve yerlerinde bulunan halka azab etseydi onlara zulmetmiş sayılmazdı. Eğer onlara rahmetle muamele etseydi bu onlar için amellerinden daha hayırlı olurdu. Eğer sen Allah yolunda Uhud (dağı) kadar altın harcasan, kadere iman etmedikçe (kaderde) sana isabet eden şeyin sana (mutlaka) erişeceğini, (kaderde) sana isabet etmeyen şeyin de sana erişemeyeceğini bilmedikçe, Allah bunu senden kabul etmez. Eğer bundan başka bir inanç üzerinde ölürsen cehenneme girersin" dedi. Sonra Abdullah b. Mes'ud'un (r.a) yanına gittim. O da buna benzer sözler söyledi. Sonra Huzeyfe b. el-Yeman'ın (r.a) yanına vardım. O da aynı şeyleri söyledi. Sonra Zeyd b. Sabit'e vardım. O da bana Peygamber (s.a.v)'den buna benzer sözler nakletti)

⁷¹⁹ İbn Mâce, İftitahu'l-Kitap, 10. (Tercüme: İbn Deylemi'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Kader konusunda bir şüphe benim içime düştü. Ben bunun dinimi ve işlerimi bozmasından korktum. Bunun üzerine Ubey b. Kâ'b (r.a)'a gittim ve "Ey Ebe'l-Münzir! Bu Kader meselesi hakkında gerçekten bir şüphe düştü. Ben de dinim ve halimden korktum. Kader meselesi ile ilgili aydınlatıcı bir şeyler bana söyle. Senin sözlerinden istifade ettirmesini Allah'tan umarım" dedim. Übeyy (r.a): "Eğer Allah göklerinde ve yerlerinde bulunan halka azab etseydi onlara zulmetmiş sayılmazdı. Eğer onlara rahmetle muamele etseydi bu onlar için amellerinden daha hayırlı olurdu. Eğer sen Allah yolunda Uhud (dağı) kadar altın harcasan, kadere iman etmedikçe (kaderde) sana isabet eden şeyin sana (mutlaka) erişeceğini, (kaderde) sana isabet etmeyen şeyin de sana erişemeyeceğini bilmedikçe, Allah bunu senden kabul etmez. Eğer bundan başka bir inanç üzerinde ölürsen cehenneme girersin. Ayrıca Kardeşim Abdullah b. Mes'ud'a varıp ona da sorabilirsin" dedi. Bunun üzerine ben Abdullah b. Mes'ud'a (r.a)'a gittim. Ona da sordum. O da Ubeyy b. Kâ'b'ın söylediklerinin benzerini anlattı ve "Huzeyfe (r.a)'ye de gitmen fena olmaz" dedi. Bundan sonra Huzeyfe (r.a)'nin yanına gidip ona sordum. Kendisi de Ubeyy ve İbn Mes'ud'un sözlerine benzer sözler söyledi ve "Zeyd b. Sabit'e git ona sor" dedi. Bunun üzerine Zeyd (r.a)'e vardım. Ona da sordum. Zeyd (r.a): Ben Resulullah (s.a.v)'den işittim. Şöyle buyurdu, "Eğer Allah göklerinde ve yerlerinde bulunan halka azab etseydi onlara zulmetmiş sayılmazdı. Eğer onlara rahmetle muamele etseydi bu onlar için amellerinden daha hayırlı olurdu. Eğer sen Allah yolunda Uhud (dağı) kadar altın harcasan, kadere iman

Rivayetlerde görüldüğü üzere İbn Deylemî, Allah Resulü'nün sahabilerine itikadi bir mesele üzerine sorular sormaktadır. Aldığı cevapların birinde, net bir şekilde Resulullah'a (s.a.v) atıfta bulunulmuş olduğu için rivayet merfu bir rivayet halini almaktadır.

55. “ENBİYANIN (A.S) ŞEFAATİ HAKTIR. PEYGAMBER (S.A.V)’İN GÜNAHKÂR VE AZABI HAKETMİŞ MÜMİNLERE ŞEFAATİ HAKTIR VE SABİTTİR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî bir hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/113 شَفَاعَتِي لِأَهْلِ الْكِبَائِرِ مِنْ أُمَّتِي

*Şefaati, ümmetimden büyük günah işleyenler içindir.*⁷²⁰

Hadisin Tahriri:

Rivayet, Kütüb-i Sitte eserlerinden Tirmizî ve Ebû Dâvûd'da nakledilmektedir. Tirmizî rivayetleri şu şekildedir;

Tirmizî Rivayetleri:

حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ الْعَنْبَرِيُّ⁷²¹ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ⁷²²، عَنْ مَعْمَرٍ⁷²³، عَنْ ثَابِتٍ⁷²⁴، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: شَفَاعَتِي لِأَهْلِ الْكِبَائِرِ مِنْ أُمَّتِي⁷²⁵

etmedikçe (kaderde) sana isabet eden şeyin sana (mutlaka) erişeceğini, (kaderde) sana isabet etmeyen şeyin de sana erişemeyeceğini bilmedikçe, Allah bunu senden kabul etmez. Eğer bundan başka bir inanç üzerinde ölürsen cehenneme girersin”

⁷²⁰ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 159; Tirmizî, *Sıfatü'l-Kıyamet*, 11.

⁷²¹ Zehebî, *Siyer* XII, 302. Tam adı: Abbas b. Abdulazim b. İsmail b. Tevbe (v. 246)

⁷²² Daha önce bahsedilen Abdurrezzâk b. Hemmam'dır.

⁷²³ Daha önce bahsedilen Ma'mer b. Raşid'dir.

⁷²⁴ Daha önce bahsedilen Sabir b. Eslem'dir.

⁷²⁵ Tirmizî, *Sıfatü'l-Kıyamet*, 11. (Tercüme: *Şefaati, ümmetimden büyük günah işleyenler içindir*). Devamında Tirmizî şöyle demiştir, “Hadis bu haliyle hasen-sahih-garıptır. Bu babta Cabir'den de rivayet vardır”. Tirmizî'nin aynı bab altında zikrettiği ikinci rivayet Muhammed b. Beşşar, Ebû Dâvûd et-Tayalisi, Muhammed b. Sabit el-Bünânî (v. ?), Ca'fer b. Muhammed (v. 148), Babası (Muhammed b. Ali) ve Cabir b. Abdillâh senediyle gelmektedir. Metnin sonunda Tirmizî şöyle demiştir, “Muhammed b. Ali diyor ki: Câbir bana şöyle dedi: Ey Muhammed büyük günah işlemeyen kimsenin şefaate ne ihtiyacı vardır?”. Ayrıca sıhhatine dair, “Bu hadis Ca'fer b. Muhammed rivayeti olarak garıptır”;

Ebû Dâvûd, *Sünnet*, 23. Süleyman b. Harb, Bestam b. Hüreys (v. ?), Eş'as el-Hüddanî (v. ?) ve Enes b. Malik senediyle gelen rivayetin metni aynıdır.

56. “KIYAMET GÜNÜ AMELLERİN MİZANDA TARTILMASI HAKTIR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî bir hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/114 مَنْ نُوقِشَ الْحِسَابَ عَذَّبَ

*Her kim detaylıca hesaba çekilirse ona azap edilir.*⁷²⁶

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî’de dört⁷²⁷, Müslim ve Tirmizî’de ikişer⁷²⁸, Ebû Dâvûd’da ise tek senetle⁷²⁹ geçmektedir.

57. “KIYAMET GÜNÜ HASIMLAR ARASINDA HASENAT TAKASI OLMASI HAKTIR. EĞER HASENATI OLMAZSA, ÜZERLERİNE GÜNAH YÜKLEMEK DE HAKTIR, CAİZDİR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî üç hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/115 مَنْ كَانَتْ لَهُ مَظْلَمَةٌ لِأَخِيهِ فَلْيَتَحَلَّلْهُ مِنْهُ الْيَوْمَ قَبْلَ أَنْ لَا يَكُونَ دِينَارٌ وَلَا دِرْهَمٌ، إِنْ كَانَ لَهُ عَمَلٌ صَالِحٌ أَخَذَ مِنْهُ بِقَدَرٍ مَظْلَمَتِهِ، وَإِنْ لَمْ تَكُنْ لَهُ حَسَنَاتٌ أَخَذَ مِنْ سَيِّئَاتِ صَاحِبِهِ فَحُمِلَ عَلَيْهِ

*Üzerinde bir kardeşine ettiği bir zulüm (-den doğmuş bir hakk) bulunan kimse, dînâr ve dirhem bulunmayacak o günden evvel ondan helallik istesin. (Aksi takdirde) sâlih ameli bulunursa, ondan zulmü mikdârı alınır. Eğer iyilikleri bulunmazsa, hak sahibinin günahlarından alınıp onun üzerine yükletilir.*⁷³⁰

⁷²⁶ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 162; Buhârî, İlim, 36; Müslim, Cennet, 79.

⁷²⁷ Buhârî, İlim, 36; Rikak, 49, Tefsir, 248.

⁷²⁸ Müslim, Cennet, 79, 80; Tirmizî, Sıfatu'l-Kıyamet, 5; Tefsir, 75.

⁷²⁹ Ebû Dâvûd, Cenâiz, 3.

⁷³⁰ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 163; Buhârî, Mezalim, 11.

Hadisin Tahrici:

Hadis Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî ve Tirmizî'de geçmektedir. Buhârî rivayetleri şu şekildedir;

Buhârî Rivayetleri:

حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذَنْبٍ⁷³¹، حَدَّثَنَا سَعِيدُ الْمَقْبُرِيِّ⁷³²، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ كَانَتْ لَهُ مَظْلَمَةٌ لِأَخِيهِ مِنْ عَرْضِهِ أَوْ شَيْءٍ، فَلْيَتَحَلَّلْهُ مِنْهُ الْيَوْمَ، قَبْلَ أَنْ لَا يَكُونَ دِينَارٌ وَلَا دِرْهَمٌ، إِنْ كَانَ لَهُ عَمَلٌ صَالِحٌ أَحَدُ مِنْهُ بِقَدْرِ مَظْلَمَتِهِ، وَإِنْ لَمْ تَكُنْ لَهُ حَسَنَاتٌ أُخِذَ مِنْ سَيِّئَاتٍ صَاحِبِهِ فَحُمِلَ عَلَيْهِ⁷³³

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ⁷³⁴، قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ⁷³⁵، عَنْ سَعِيدِ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ كَانَتْ عِنْدَهُ مَظْلَمَةٌ لِأَخِيهِ فَلْيَتَحَلَّلْهُ مِنْهَا، فَإِنَّهُ لَيْسَ تَمَّ دِينَارٌ وَلَا دِرْهَمٌ، مِنْ قَبْلِ أَنْ يُؤْخَذَ لِأَخِيهِ مِنْ حَسَنَاتِهِ، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ حَسَنَاتٌ أُخِذَ مِنْ سَيِّئَاتٍ أَخِيهِ فَطُرِحَتْ عَلَيْهِ⁷³⁶

Tirmizî Rivayetleri:

حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، وَنَصْرُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْكُوفِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا الْمُحَارِبِيُّ⁷³⁷، عَنْ أَبِي خَالِدٍ يَزِيدَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَبِي أَنَيْسَةَ، عَنْ سَعِيدِ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا كَانَتْ لِأَخِيهِ عِنْدَهُ مَظْلَمَةٌ فِي عَرْضٍ أَوْ مَالٍ، فَجَاءَهُ فَاسْتَحَلَّهُ قَبْلَ أَنْ يُؤْخَذَ وَلَيْسَ تَمَّ دِينَارٌ وَلَا دِرْهَمٌ، فَإِنْ كَانَتْ لَهُ حَسَنَاتٌ أُخِذَ مِنْ حَسَنَاتِهِ، وَإِنْ لَمْ تَكُنْ لَهُ حَسَنَاتٌ حُمِلَتْ عَلَيْهِ مِنْ سَيِّئَاتِهِ⁷³⁸

⁷³¹ Daha önce bahsedilen Muhammed b. Abdurrahman'dır.

⁷³² Zehebî, Siyer V, 216. Tam adı: Sa'îd el-Makburî Ebû Sa'îd b. Keysan (v. 123)

⁷³³ Buhârî, Mezalim, 11. (Tercüme: Üzerinde bir kardeşinin ırzına veya herhangi bir şeye ettiği bir zulüm (-den doğmuş bir hakk) bulunan kimse, dinâr ve dirhem bulunmayacak o günden evvel, bugün ondan helallik istesin. (Aksi takdirde) sâlih ameli bulunursa, ondan zulmü mikdârı alınır. Eğer iyilikleri bulunmazsa, hak sahibinin günahlarından alınıp onun üzerine yükletilir). Rivayetin devamında Buhârî şöyle demiştir: İsmâil b. Ebî Uveys, "Makburî ancak kabirler tarafına inmiş olduğu için bu isimle isimlendirildi" dedi. Ebû Abdillâh (Buhârî) dedi ki: Ve seneddeki Sa'îd el-Makburî, Leys oğulları'nın azatlısıdır. O Sa'îd b. Ebi Sa'îd'dir. Ebû Sa'îd'in ismi ise Keysan'dır.

⁷³⁴ Daha önce bahsedilen İsmail b. Ebi Üveys

⁷³⁵ Daha önce bahsedilen Malik b. Enes'tir.

⁷³⁶ Buhârî, Rikak, 47. (Tercüme: Üzerinde bir kardeşine ettiği bir zulüm (-den doğmuş bir hakk) bulunan kimse ondan helallik istesin. Çünkü sonrasında dinâr ve dirhem bulunmayacak. (Böyle yapmazsa) sâlih ameli bulunduğu takdirde, ondan zulmü mikdârı alınır. Eğer iyilikleri bulunmazsa, hak sahibinin günahlarından alınıp onun üzerine yükletilir)

⁷³⁷ Zehebî, Siyer IX, 136. Tam adı: Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed (v. 195)

⁷³⁸ Tirmizî, Sıfatu'l-Kıyamet, 2. (Tercüme: Mal ve namus meselesinde bir kulun bir kardeşinde bir hakkı bulunur da bu dünya hayatında onunla helalleşirse Allah o kuluna rahmet etsin. Çünkü kıyamette ne dinar nede dirhem bulunmayacaktır. Eğer o kimsenin iyilik ve sevapları varsa onlar alınıp haksızlık edilen kimseye verilecektir. Şayet sevapları yoksa haksızlık yapılan kimsenin günahları buna verilmek suretiyle hesaplama tamamlanacaktır). Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Sa'îd el-Makburî hadisi olarak bu hadis hasen sahihtir. Mâlik b. Enes Sa'îd el-Makburî'den, Ebû Hüreyre'den bu hadisin bir benzerini bize nakletmiştir.

2/116 قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: هَلْ تَذَرُونَ مِنَ الْمُفْلِسِ قَالُوا: الْمُفْلِسُ فِينَا، يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَنْ لَا دِرْهَمَ لَهُ وَلَا مَتَاعَ، قَالَ: إِنَّ الْمُفْلِسَ مِنْ أُمَّتِي مَنْ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصِيَامٍ وَصَلَاةٍ وَزَكَاةٍ، وَيَأْتِي قَدْ شَتَمَ عَرَضَ هَذَا، وَقَذَفَ هَذَا، وَأَكَلَ مَالَ هَذَا، فَيُقْتَصُّ هَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ، وَهَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ، فَإِنْ فَنِيَتْ حَسَنَاتُهُ قَبْلَ أَنْ يُقْضِيَ مَا عَلَيْهِ مِنَ الْخَطَايَا، أُخِذَ مِنْ خَطَايَاهُمْ فَطُرِحَتْ عَلَيْهِ، ثُمَّ طُرِحَ فِي النَّارِ

Nebi (s.a.v): Müflis kimdir bilir misiniz? Buyurdu. Dediler ki, “Bize göre müflis, hiç bir dirhemi ve malı olmayan kimsedir”. Bunun üzerine: Hakikaten benim ümmetimden müflis, kıyamet gününde namaz, oruç ve zekâtla gelecek olan kimsedir. Ama şuna sövmüş, buna zînâ isnadında bulunmuş; şunun malını yemiş; bunun kanını dökmüş, diğerini de dövmüş olarak gelecek ve buna hasenatından şuna hasenatından verilecektir. Şayet dâvası görülmeden hasenatı biterse, onların günahlarından alınarak bunun üzerine yüklenecek, sonra cehenneme atılacaktır.⁷³⁹

Hadisin Tahrici:

Hadis, Kütüb-i Sitte eserlerinden Müslim ve Tirmizî’de Ebû Hureyre sahâbi ravisinden nakille geçmektedir. Müslim rivayeti şu şekildedir;

Müslim Rivayeti:

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ وَهُوَ ابْنُ جَعْفَرٍ، عَنِ الْعَلَاءِ⁷⁴⁰، عَنْ أَبِيهِ⁷⁴¹، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: أَتَذَرُونَ مَا الْمُفْلِسُ؟ قَالُوا: الْمُفْلِسُ فِينَا مَنْ لَا دِرْهَمَ لَهُ وَلَا مَتَاعَ، فَقَالَ: إِنَّ الْمُفْلِسَ مِنْ أُمَّتِي يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصَلَاةٍ وَصِيَامٍ وَزَكَاةٍ، وَيَأْتِي قَدْ شَتَمَ هَذَا، وَقَذَفَ هَذَا، وَأَكَلَ مَالَ هَذَا، وَسَفَكَ دَمَ هَذَا، وَضَرَبَ هَذَا، فَيُغْطَى هَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ، وَهَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ، فَإِنْ فَنِيَتْ حَسَنَاتُهُ قَبْلَ أَنْ يُقْضَى مَا عَلَيْهِ أُخِذَ مِنْ خَطَايَاهُمْ فَطُرِحَتْ عَلَيْهِ، ثُمَّ طُرِحَ فِي النَّارِ⁷⁴²

⁷³⁹ Ali el-Kâri, Şerh, s. 163, 164; Müslim, el-Birr, 59.

⁷⁴⁰ Daha önce bahsedilen ‘Alai b. Abdurrahman b. Ya’kub el-Hurakî’dir.

⁷⁴¹ Daha önce bahsedilen Abdurrahman b. Ya’kub’dur.

⁷⁴² Müslim, el-Birr, 59. (Tercüme: Resulullah (s.a.v): Müflis kimdir bilir misiniz? Buyurdu. Dediler ki, “Bize göre müflis, hiç bir dirhemi ve malı olmayan kimsedir”. Bunun üzerine: Hakikaten benim ümmetimden müflis, kıyamet gününde namaz, oruç ve zekâtla gelecek olan kimsedir. Ama şuna sövmüş, buna zînâ isnadında bulunmuş; şunun malını yemiş; bunun kanını dökmüş, diğerini de dövmüş olarak gelecek ve buna hasenatından şuna hasenatından verilecektir. Şayet dâvası

3/117 أَنَّهُ سَبَّحَانَهُ يَقْتَصُّ لِلشَّاةِ الْجَمَّاءِ مِنَ الْقَرْنَاءِ، ثُمَّ يَقُولُ لَهَا: كُونِي تُرَابًا

*Her türlü noksanlıklardan uzak olan (Allah), boynuzsuz koyunun hakkını boynuzlu koyundan alır, sonra da ona, “Toprak ol!” der.*⁷⁴³

Hadisin Tahrici:

Ali el-Kârî'nin bu lafızlarla ele aldığı rivayet Kütüb-i Tis'a eserlerinde bulunamamıştır. Bu haliyle sadece Hâkim'de nakledilmektedir⁷⁴⁴. Ancak mana rivayeti olarak düşünülürse, metnin sonundaki “كُونِي تُرَابًا” (sonra da ona: toprak ol der) ifadesi olmaksızın Müslim ve Tirmizî'de rivayet edildiğini görmekteyiz. Müslim rivayeti şu şekildedir;

Müslim Rivayeti:

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، وَقُتَيْبَةُ، وَابْنُ حُجْرٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ يَعْنُونَ ابْنَ جَعْفَرٍ، عَنِ الْعَلَاءِ⁷⁴⁵، عَنْ أَبِيهِ⁷⁴⁶، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: لَتُؤَدَّنَ الْحُقُوقُ إِلَى أَهْلِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، حَتَّى يُفَادَ لِلشَّاةِ الْجُلْحَاءِ، مِنَ الشَّاةِ الْقَرْنَاءِ⁷⁴⁷

58. “PEYGAMBER (S.A.V)’İN HAVUZU HAKTIR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî iki hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

görülmeden hasenatı biterse, onların günahlarından alınarak bunun üzerine yüklenecek, sonra cehenneme atılacaktır)

Tirmizî, Sıfatu'l-Kıyamet, 2. Müslim senedinden farklı olarak bu rivayeti Kuteybe, Abdulaziz b. Muhammed (v. 186)'den almıştır. Metinde farklı olarak “يَصْلَاهُ وَحَبَامِهِ وَرَكَاتِهِ” ifadesi geçmektedir.

⁷⁴³ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 164.

⁷⁴⁴ Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 345; IV, 619.

⁷⁴⁵ Daha önce bahsedilen 'Alai b. Abdurrahman b. Ya'kub el-Hurakî'dir.

⁷⁴⁶ Daha önce bahsedilen Abdurrahman b. Ya'kub'dur.

⁷⁴⁷ Müslim, *el-Birr*, 60. (Tercüme: Kıyamet gününde hakları mutlaka sahiplerine vereceksiniz. Hattâ boynuzsuz koyun İçin boynuzlu koyundan kısas alınacaktır)

Tirmizî, Sıfatu'l-Kıyamet, 2. Müslim senedinden farklı olarak bu rivayeti Kuteybe, Abdulaziz b. Muhammed'den almıştır.

1/118 إِنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ حَوْضًا، وَإِنَّهُمْ يَتَبَاهَوْنَ أَيُّهُمْ أَكْثَرُ وَارِدَةً، وَإِنِّي أَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَكْثَرَهُمْ وَارِدَةً

*Her Nebi'nin kıyamet gününde bir havuzu vardır ve Peygamberler su içmeye gelenlerin fazlalığıyla birbirine karşı övünürler. Ben, içmeye geleni en çok olacak Nebi olacağımı ümid ediyorum.*⁷⁴⁸

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet Kütüb-i Tis'a eserlerinden yalnızca Tirmizî'de geçmektedir. Rivayetin aslı şu şekildedir;

Tirmizî Rivayeti:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ نَبِيَّكَ الْبَغْدَادِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكَّارٍ الدِّمَشْقِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ بَشِيرٍ، عَنْ قَتَادَةَ⁷⁴⁹، عَنْ الْحَسَنِ⁷⁵⁰، عَنْ سَمُرَةَ⁷⁵¹، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ حَوْضًا وَإِنَّهُمْ يَتَبَاهَوْنَ أَيُّهُمْ أَكْثَرُ وَارِدَةً، وَإِنِّي أَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَكْثَرَهُمْ وَارِدَةً⁷⁵²

2/119 حَوْضِي فِي الْجَنَّةِ مَسِيرَةُ شَهْرٍ، وَزَوَايَاهُ سَوَاءٌ، مَاؤُهُ أَبْيَضُ مِنَ اللَّبَنِ، وَرِيحُهُ أَطْيَبُ مِنَ الْمِسْكِ، وَطَعْمُهُ أَلَذُّ وَأَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ، وَأَبْرَدُ مِنَ الثَّلَجِ، وَأَلْيَنُ مِنَ الزَّبَدِ، وَحَافَتَاهُ مِنَ الزَّبْرِجَدِ، وَأَوَانِيهِ مِنَ الْفِضَّةِ، وَكِيْرَانُهُ كَنُجُومِ السَّمَاءِ، مَنْ شَرِبَ مِنْهُ شَرْبَةً لَا يَظْمَأُ بَعْدَهَا أَبَدًا

*Benim Cennetteki havuzum, bir aylık yol kadardır ve köşeleri düzdür. Suyu süttten beyaz, kokusu miskten daha güzeldir. Tadı baldan daha leziz ve tatlıdır. Kardan daha soğuk, köpükten daha yumuşaktır. Kenarları zebercetten, çanakları gümüştten, bardakları gökyüzünün yıldızları gibidir. Ondan kim içerse bir daha ebediyyen susamaz.*⁷⁵³

⁷⁴⁸ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 164; Tirmizî, *Sıfatu'l-Kıyamet*, 14.

⁷⁴⁹ Daha önce bahsedilen Katade b. Di'ame'dir

⁷⁵⁰ Daha önce bahsedilen Hasan el-Basrî'dir.

⁷⁵¹ Zehebî, *Siyer* III, 183. Tam adı: Semure b. Cündeb b. Hilal (v. 59)

⁷⁵² Tirmizî, *Sıfatu'l-Kıyamet*, 14. (Tercüme: *Her nebinin kıyamet gününde bir havuzu vardır ve Peygamberler su içmeye gelenlerin fazlalığıyla birbirine karşı övünürler. Ben, geleni en çok olacak nebi olacağımı ümid ediyorum*) Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis garibtir. Eş'as b. Abdulmelik bu hadisi Hasan vasıtasıyla mürsel olarak rivâyet etmiş senedinde "Semure"yi zikretmemiştir ki bu rivâyet daha sağlamdır.

⁷⁵³ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 164, 165; Buhârî, *Rikak*, 53; Müslim, *Fedâil*, 27.

Hadisin Tahrici:

Ali el-Kârî'nin bu lafızlarla ele aldığı rivayet, bazı lafız farklılıklarıyla Buhârî ve Müslim'de nakledilmektedir. Bu lafız farklılıklarının yanında “ وألین من الزبد، ” (köpükten daha yumuşaktır. Kenarları zebercetten, çanakları gümüşten) ifadeleri Buhârî ve Müslim'de hiç kullanılmamıştır.

Buhârî Rivayeti:

حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ، حَدَّثَنَا نَافِعُ بْنُ عُمَرَ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ⁷⁵⁴، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: حَوْضِي مَسِيرَةُ شَهْرٍ، مَاءُهُ أَبْيَضُ مِنَ اللَّبَنِ، وَرِيحُهُ أَطْيَبُ مِنَ الْمِسْكِ، وَكِيْرَانُهُ كَنُجُومِ السَّمَاءِ، مَنْ شَرِبَ مِنْهَا فَلَا يَظْمَأُ أَبَدًا⁷⁵⁵

Müslim Rivayeti:

وَحَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ عَمْرٍو الضَّيِّيُّ، حَدَّثَنَا نَافِعُ بْنُ عُمَرَ الْجَمَحِيُّ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: حَوْضِي مَسِيرَةُ شَهْرٍ، وَزَوَائِهُ سَوَاءٌ، وَمَاءُهُ أَبْيَضُ مِنَ الْوَرَقِ، وَرِيحُهُ أَطْيَبُ مِنَ الْمِسْكِ، وَكِيْرَانُهُ كَنُجُومِ السَّمَاءِ، فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَا يَظْمَأُ بَعْدَهُ أَبَدًا⁷⁵⁶

59. “CENNET VE CEHENNEM MAHLÛKTURLAR VE BUGÜN İÇİN MEVCUTTURLAR. CENNET VE CEHENNEM EBEDİYEN YOK OLMAZLAR. HURİLER EBEDİYEN ÖLMEZLER. ALLAH'IN AZABI DA, SEVABI DA EBEDİYYEN YOK OLMAZ” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî on hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/120 أَعَدَدْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ، وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ، وَلَا

خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ

⁷⁵⁴ Mizzi, Tehzîb, XXXIV, 476. Tam adı: Abdullah b. Ubeydullah el-Kureşî. (v. 117)

⁷⁵⁵ Buhârî, Rikak, 53. (Tercüme: Nebi (s.a.v) şöyle buyurmuştur: Benim havuzum bir aylık yol kadardır. Suyu süttten beyaz, kokusu miskten daha güzeldir. Bardakları gökyüzünün yıldızları gibidir. Ondan kim içerse bir daha ebediyyen susamaz)

⁷⁵⁶ Müslim, Fedâil, 27. (Tercüme: Benim havzım bir aylık yol mesâfesindedir. Onun köşeleri düzdür. Suyu kâğıttan daha beyaz, kokusu miskden daha güzeldir. Bardakları gökyüzünün yıldızları gibidir. Ondan kim içerse bir daha ebediyyen susamaz)

*Salih kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı ve hiçbir beşerin kalbinin hatrına gelmeyecek şeyler hazırladım.*⁷⁵⁷

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî’de dört⁷⁵⁸, Müslim’de üç⁷⁵⁹, Tirmizî’de iki⁷⁶⁰ ve İbn Mâce’de tek senetle⁷⁶¹ nakledilmektedir.

2/121 أدخلت الجنة وأريت النار

*Cennet’e sokuldum ve Cehennem de bana gösterildi.*⁷⁶²

Hadisin Tahriri:

Ali el-Kârî’nin bu lafızlarla ele aldığı rivayet herhangi bir hadis eserinde bulunamamıştır.

3/122 سقف الجنة عرش الرحمن

*Cennetin tavanı Rahman’ın Arş’idir.*⁷⁶³

Hadisin Tahriri:

Ali el-Kârî’nin bu lafızlarla ele aldığı rivayet herhangi bir hadis eserinde bulunamamıştır.

4/123 الصراط جسر ممدود على ظهر جهنم أدق من الشعر وأحد من

السيف

*Sırat, cehennemın üzerine kurulmuş bir köprüdür; kıldan ince, kılıçtan keskindir.*⁷⁶⁴

Hadisin Tahriri:

Müellif Ali el-Kârî bu rivayeti naklederken, İbn Abbas sahâbi ravisinden geldiği ve Müslim’in Sahîh’inde geçtiği bilgisini eklemektedir, ancak bahsi geçen rivayet, bu haliyle Müslim’de veya Kütüb-i Sitte eserlerinin herhangi birinde

⁷⁵⁷ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 165; Buhârî, *Bed’ü’l-Halk*, 8; Müslim, *Cennet*, 2.

⁷⁵⁸ Buhârî, *Bed’ü’l-Halk*, 8; Tefsir, 243; Tevhid, 35.

⁷⁵⁹ Müslim, *Cennet*, 2, 3, 4.

⁷⁶⁰ Tirmizî, *Tefsir*, 33, 47.

⁷⁶¹ İbn Mâce, *Zühd*, 39.

⁷⁶² Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 165.

⁷⁶³ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 165.

⁷⁶⁴ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 166.

bulunamamıştır. Ancak uzunca bir metnin parçası olarak Ahmed b. Hanbel'de nakledilmektedir;

Ahmed b. Hanbel Rivayeti:

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ إِسْحَاقَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ هُبَيْرَةَ⁷⁶⁵، عَنْ خَالِدِ بْنِ أَبِي عِمْرَانَ، عَنْ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَلْ يَذْكُرُ الْحَبِيبُ حَبِيبَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ قَالَ: يَا عَائِشَةُ، أَمَّا عِنْدَ ثَلَاثٍ فَلَا، أَمَّا عِنْدَ الْمِيزَانِ حَتَّى يَنْفُلَ، أَوْ يَخَفَّ، فَلَا، وَأَمَّا عِنْدَ تَطَايُرِ الْكُتُبِ، فَإِنَّمَا أَنْ يُعْطَى يَمِينُهُ، أَوْ يُعْطَى بِشِمَالِهِ، فَلَا، وَحِينَ يَخْرُجُ عُتُقُ مِنَ النَّارِ فَيَنْطَوِي عَلَيْهِمْ، وَيَتَعَيَّزُ عَلَيْهِمْ، وَيَقُولُ ذَلِكَ الْعُنُقُ: وَكَلْتُ بِثَلَاثَةٍ، وَكَلْتُ بِثَلَاثَةٍ، وَكَلْتُ بِثَلَاثَةٍ: وَكَلْتُ بِمَنْ ادَّعَى مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ، وَوَكَلْتُ بِمَنْ لَا يُؤْمِنُ يَوْمَ الْحِسَابِ، وَوَكَلْتُ بِكُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ قَالَ: فَيَنْطَوِي عَلَيْهِمْ وَيَزِمِي بِهِمْ فِي غَمَرَاتٍ، وَلِحْهَنَمَ جِسْرٍ أَدَقُّ مِنَ الشَّعْرِ، وَأَحَدُ مِنَ السَّيْفِ، عَلَيْهِ كَلَالِيْبٌ وَحَسَكٌ يَأْخُذُونَ مِنْ شَاءِ اللَّهِ، وَالنَّاسُ عَلَيْهِ كَالطَّرْفِ، وَكَالْبَرْقِ، وَكَالرَّيْحِ، وَكَأَجَاوِيدِ الْخَيْلِ، وَالرَّكَابِ، وَالْمَلَائِكَةُ يَقُولُونَ: رَبِّ سَلِّمْ، رَبِّ سَلِّمْ، فَنَاجٍ مُسَلَّمٌ، وَخَادُوشٌ مُسَلَّمٌ، وَمُكَوَّرٌ فِي النَّارِ عَلَى وَجْهِهِ⁷⁶⁶

5/124 يكون على بعض أهل النار أدق من الشعر وعلى بعض مثل الوادي

(Sırat köprüsü) Cehennem ahalisinden bazısına kıldan daha ince, bazısına da vadi kadar geniş olacaktır.⁷⁶⁷

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet Kütüb-i Tis'a veya herhangi bir tali hadis eserlerinde bulunamamıştır. Hakkında herhangi bir uydurma ithamına da rastlanmamıştır.

⁷⁶⁵ Zehebî, Siyer VIII, 11. Tam adı: Abdullah b. Lehi'a b. Ukbe el-Hadrami (v. 174)

⁷⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, XXXI, 302. (Tercüme: Aişe (r.ah)'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Dedim ki, Ey Allah'ın Resulü, Kıyamet günü seven sevdiğini hatırlar mı? Buyurdu ki: Ey Aişe, üç şey olmadan hatırlamaz; Mizan'da (hasenatı) ağır veya hafif gelmeden hatırlamaz, sonra kitaplar uçuşup, sağdan mı soldan mı verileceği belli olana kadar hatırlamaz, sonra Cehennem'den bir boynuz çıkıp, "Ben şu üç kimsenin üzerine salındım, Allah'tan başka bir ilah olduğunu ileri sürenlerin, tüm kendini beğenmiş zorbaların ve tüm hesap gününe inanmayanların" diye seslendikten sonra saydığı kimseleri cehennem dehlizlerine atmak üzere kavracağı sırada hatırlamaz. Cehennem'in bir köprüsü vardır ki, kıldan ince kılıçtan keskindir. Üzerinde, Allah'ın dilediği kimseleri yakalayacak olan dikenli teller ve çengeller vardır. Onun üzerindeki kimseler kimi göz açıp kapayıncaya kadar, kimi şimşek gibi, kimi rüzgar gibi, kimi de doru bir at ve binicisi gibi geçer. Melekler, "Rabbim selamet ver, selamet ver!" derler. Sağlam olan kurtulur, yaralı olan da kurtulur, devrilen ise yüz isti ateşe düşer)

⁷⁶⁷ Ali el-Kâri, Şerh, s. 166.

6/125 فَيُضْرَبُ الصِّرَاطُ بَيْنَ ظَهْرَيْنِ جَهَنَّمَ فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ يَجُوزُ مِنَ الرُّسُلِ بِأَمَّتِهِ، وَلَا يَتَكَلَّمُ يَوْمَئِذٍ أَحَدٌ إِلَّا الرُّسُلُ وَكَلَامُ الرُّسُلِ يَوْمَئِذٍ اللَّهُمَّ سَلِّمْ وَسَلِّمْ وَفِي جَهَنَّمَ كَلَالِيبٌ مِثْلُ شَوْكِ السَّعْدَانِ، هَلْ رَأَيْتُمْ شَوْكَ السَّعْدَانِ؟، قَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: فَإِنَّهَا مِثْلُ شَوْكِ السَّعْدَانِ، غَيْرَ أَنَّهُ لَا يَعْلَمُ قَدْرَ عَظَمِهَا إِلَّا اللَّهُ تَخَطَّفُ النَّاسَ بِأَعْمَاهِمُ فَمِنْهُمْ مَنْ يُوبِقُ بِعَمَلِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يُخْرَدَلُ ثُمَّ يَنْجُو

*Cehennem'in üstünde, iki tarafından Sırat Köprüsü kurulur. Ümmeti ile birlikte bu Sırat'tan geçen ilk resul ben olacağım. O gün resullerden başkası konuşamaz, onlar da "Allahım Selamet ver! Allahım Selamet ver!" derler. Cehennem'de hurma dikenini gibi dikenler vardır. Hiç hurma dikenini gördünüz mü? Dediler ki, "evet". İşte oradaki dikenler, o hurma dikenleri gibidir ancak, bunların büyüklüğünü Allah'tan başkası bilmez. İnsanlar oradan amelleriyle geçeceklerdir. Onlardan bir kısmı ameliyle kurtulur, bir kısmı da dikenlere takılıp sonra kurtulur.*⁷⁶⁸

Hadisin Tahriri:

Ali el-Kârî'nin bu lafızlarla ele aldığı rivayet Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî'de iki⁷⁶⁹, Müslim'de⁷⁷⁰ ve İbn Mâce'de⁷⁷¹ birer tarikle geçmektedir.

7/126 فَيَمُرُّ الْمُؤْمِنُونَ كَطَرَفِ الْعَيْنِ، وَكَالْبَرْقِ، وَكَالرَّيْحِ، وَكَالطَّيْرِ، وَكَأَجَاوِدِ الْخَيْلِ وَالرِّكَابِ فَنَاجٍ مُسَلِّمٌ، وَمَخْدُوشٌ مُرْسَلٌ، وَمَكْدُوسٌ فِي نَارِ جَهَنَّمَ

*Müminler (sırat köprüsünden) göz açıp kapar gibi, yıldırım gibi ve kimi de doru bir at ve binicisi gibi geçer. Melekler, "Rabbim selamet ver, selamet ver!" derler. Sağlam olan kurtulur, yaralı olan da kurtulur, devrilen ise yüz istü ateşe düşer.*⁷⁷²

⁷⁶⁸ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 166; Buhârî, Ezan, 127

⁷⁶⁹ Buhârî, Ezan, 127; Tevhid, 24.

⁷⁷⁰ Müslim, İman, 299.

⁷⁷¹ İbn Mâce, Zühhd, 33.

⁷⁷² Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 166; Bu rivayetin tahriri daha önce verilmiştir.

8/127 اَلْوُرُودُ الدُّخُولُ، لَا يَبْقَى بَرٌّ وَلَا فَاجِرٌ إِلَّا دَخَلَهَا، فَتَكُونُ عَلَى الْمُؤْمِنِ بَرْدًا وَسَلَامًا كَمَا كَانَتْ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، حَتَّى إِنَّ لِلنَّارِ أَوْ قَالَ: لِحَهْنَمَ ضَجِيجًا مِنْ بَرْدِهِمْ

*Uğramak Cehennem'e girmek demektir, Cehennem'e girmeyen hiçbir iyi ve kötü kimse kalmaz. Mümin için serin ve selamet olur, aynı İbrahim (a.s.)'e olduğu gibi. Hatta Ateş (veya Cehennem) o müminlerin serinliğinden dolayı inler.*⁷⁷³

Hadisin Tahrici:

Ali el-Kârî'nin bu şekilde naklettiği rivayet daha uzun bir metnin parçası olarak Kütüb-i Tis'a eserlerinden Ahmed b. Hanbel'de yer almaktadır;

Ahmed b. Hanbel Rivayeti:

حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا غَالِبُ بْنُ سُلَيْمَانَ أَبُو صَالِحٍ، عَنْ كَثِيرِ بْنِ زِيَادٍ الْبُرْسَانِيِّ، عَنْ أَبِي سُمَيْةَ⁷⁷⁴، قَالَ: اخْتَلَفْنَا هَاهُنَا فِي الْوُرُودِ، فَقَالَ بَعْضُنَا: لَا يَدْخُلُهَا مُؤْمِنٌ، وَقَالَ بَعْضُنَا: يَدْخُلُوهَا جَمِيعًا، ثُمَّ يُنَجِّي اللَّهُ الَّذِينَ اتَّقَوْا، فَلَقِيَتْ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، فَقُلْتُ لَهُ: إِنَّا اخْتَلَفْنَا هَاهُنَا فِي الْوُرُودِ، فَقَالَ يَدْخُلُوهَا جَمِيعًا، وَقَالَ سُلَيْمَانُ مَرَّةً: يَدْخُلُوهَا جَمِيعًا فَقُلْتُ لَهُ: إِنَّا اخْتَلَفْنَا فِي ذَلِكَ الْوُرُودِ، فَقَالَ بَعْضُنَا: لَا يَدْخُلُهَا مُؤْمِنٌ، وَقَالَ بَعْضُنَا: يَدْخُلُوهَا جَمِيعًا، فَأَهْوَى بِإصْبَعِهِ إِلَى أُذُنِيهِ، وَقَالَ: صَمْتًا، إِنَّ لَمْ أَكُنْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: الْوُرُودُ: الدُّخُولُ، لَا يَبْقَى بَرٌّ وَلَا فَاجِرٌ إِلَّا دَخَلَهَا، فَتَكُونُ عَلَى الْمُؤْمِنِ بَرْدًا وَسَلَامًا، كَمَا كَانَتْ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، حَتَّى إِنَّ لِلنَّارِ، أَوْ قَالَ: لِحَهْنَمَ ضَجِيجًا مِنْ بَرْدِهِمْ، ثُمَّ يُنَجِّي اللَّهُ الَّذِينَ اتَّقَوْا، وَيَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًا⁷⁷⁵

⁷⁷³ Ali el-Kârî, Şerh, s. 167.

⁷⁷⁴ Mizzî, Tehzîb, XXXIII, 385. Tam adı: Ebû Sümeyye. (v. ?)

⁷⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, XXII, 396. (Tercüme: Ebû Sümeyye'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Aramızda “(Cehenneme) uğrama” konusunda fikir ayrılığına düştük; kimimiz, “oraya müminler girmeyecek” derken, kimimiz de, “herkes girecek, ancak sonra Allah takva sahiplerini çıkaracak” diyordu. Derken Cabir b. Abdullah'a rastladık. Ona dedim ki, “biz aramızda uğrama konusunda fikir ayrılığına düştük”. Dedi ki, “oraya herkes uğrayacak”. Süleyman da bir seferinde, “oraya herkes girecektir” dedi. Ona dedim ki, “Aramızda uğrama konusunda fikir ayrılığına düştük; kimimiz oraya müminler girmeyecek derken, kimimiz de, herkes girecek ve parmaklarından kulaklarına kadar uzatılacaklar diyor”. Dedi ki, “Susun! Ben ki Resulullah'tan şöyle duydum, “Uğramak Cehennem'e girmek demektir, Cehennem'e girmeyen hiçbir iyi ve kötü kimse kalmaz. Mümin için serin ve selamet olur, aynı İbrahim (a.s.)'e olduğu gibi. Hatta Ateş (veya Cehennem) o müminlerin serinliğinden dolayı inler.”);

Hâkim, el-Müstedrek, IV, 630. Bazı ufak lafız farklılıklarıyla rivayet edilmiştir.

9/128 تَقُولُ النَّارُ لِلْمُؤْمِنِ جُزْ فَإِنْ نورك أَطْفَأَ لَهِي

*Ateş, mümin için: Çabuk geç! Senin nurun ateşimi söndürüyor diyecek.*⁷⁷⁶

Hadisin Tahrici:

Bahsi geçen rivayet bu lafızlarla Kütüb-i Tis'a eserlerinde bulunamamıştır. Ayrıca Sehavi ve Acluni, bu hadisi Taberani'nin rivayet ettiğini, ravilerinden Mansur b. Ammar el-Va'iz eş-Şehir hakkında Ebû Hatim'in "kuvvetli değildir" dediğini, İbn Adiy'in ise "münker" hükmü verdiğini nakletmektedir⁷⁷⁷. Buna ilaveten Sehavi, hadisin ravilerinden Ya'la b. Ümeyye (v. 47) ve Beşir b. Talha ed-Düreyk arasında bir inkıta olduğunu söylemektedir.

10/129 الْحُمَى مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ

*Sıtma, Cehennem'in hararetindendir.*⁷⁷⁸

Hadisin Tahrici:

Söz konusu hadis, Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî'de ve Müslim'de beş⁷⁷⁹, Tirmizî'de bir⁷⁸⁰ ve İbn Mâce'de üç⁷⁸¹ tarikle nakledilmektedir.

60. "ALLAH, DİLEDİĞİ KULUNU BİR LÜTUF OLARAK HİDAYETE ERDİRİR, DİLEDİĞİNİ DE ADALETİ GEREĞİ SAPTIRIR. SAPTIRMASI 'HİZLAN' MANASINADIR. HİZLAN DA; ALLAH'IN, KULUNU RIZASINA MUVAFFAK KILMAMASIDIR. BU DA O'NUN BİR ADALETİDİR. KEZA İYİLİĞE MUVAFFAK OLAMAYANIN AZABI DA ADALETTİR, O'NUN ZULMÜ DEĞİLDİR. ŞEYTAN İNSANDAN İMANI ZORLA ÇEKER ALIR DEMEMİZ CAİZ DEĞİLDİR. FAKAT KUL, İMANI TERK EDER DERİZ. O ZAMAN ŞEYTAN ONDAN ÇEKER ALIR" BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî hadis nakletmemiştir;

⁷⁷⁶ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 167.

⁷⁷⁷ Sehavî, *el-Makâsîd*, s. 262, Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, I. 313.

⁷⁷⁸ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 167; Buhârî, *Bedu'l-Halk*, 10; Müslim, *Selam*, 78.

⁷⁷⁹ Buhârî, *Bedu'l-Halk*, 10, Tıbb, 27; Müslim, *Selam*, 78, 79, 80, 81.

⁷⁸⁰ Tirmizî, *Tıbb*, 25.

⁷⁸¹ İbn Mâce, *Tıbb*, 19.

61. “KABİRDE MÜNKER VE NEKİR SORGUSU HAKTIR. KABİRDE RUHUN CESEDE İADESİ HAKTIR. KABİR SIKMASI VE AZABI BÜTÜN KÂFİRLER VE BAZI ASİ MÜMİNLER İÇİN HAKTIR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî on hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/130 عذاب القبر حق

*Kabir azabı haktır.*⁷⁸²

Hadisin Tahriri:

Kabir azabıyla ilgili Kütüb-i Sitte eserlerinde geçen rivayetlerin yekünü fazla olmasına rağmen, Ali el-Kârî'nin bu lafırlarla ele aldığı rivayeti bu bağlamda yalnızca Buhârî ve Nesâî'de bulabildik. Çalıştığımız eserin muhakkiki Ali Muhammed Dandal, bu rivayetin Müslim'de de geçtiği kanısında olmasına karşın biz bu bağlamda herhangi bir rivayet göremedik. Buhârî rivayeti şu şekildedir;

Buhârî Rivayeti:

حَدَّثَنَا عَبْدَانُ⁷⁸³، أَخْبَرَنِي أَبِي⁷⁸⁴، عَنْ شُعْبَةَ⁷⁸⁵، سَمِعْتُ الْأَشْعَثَ⁷⁸⁶، عَنْ أَبِيهِ⁷⁸⁷، عَنْ مَسْرُوقٍ⁷⁸⁸، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: أَنَّ يَهُودِيَّةً دَخَلَتْ عَلَيْهَا، فَذَكَرَتْ عَذَابَ الْقَبْرِ، فَقَالَتْ لَهَا: أَعَاذُكَ اللَّهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، فَسَأَلَتْ عَائِشَةَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، فَقَالَ: نَعَمْ، عَذَابُ الْقَبْرِ قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: فَمَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدُ صَلَّى صَلَاةً إِلَّا تَعَوَّذَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ⁷⁸⁹

⁷⁸² Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 170; Buhârî, Cenâiz, 84.

⁷⁸³ Daha önce bahsedilen Abdullah b. Osman'dır

⁷⁸⁴ Mizzî, *Tehzîb*, XIX, 344. Tam adı: Osman b. cebele b. Ebi Rivad el-Atkî (v. 200)

⁷⁸⁵ Daha önce bahsedilen Şu'be b. el-Haccac'dır

⁷⁸⁶ Zehebî, *Siyer* IV, 179. Tam adı: Ebû Şe'sa Süleyym b. Esved el-Muharibî el-Kûfî (v. 125)

⁷⁸⁷ Mizzî, *Tehzîb*, XI, 340. Tam adı: Süleyym b. Esved b. Hanzala el-Kûfî (v. 84)

⁷⁸⁸ Zehebî, *Siyer* IV, 63. Tam adı: Mesruk b. el-Ecda' b. Malik el-Vadi'î el-Hemedanî (v. 125)

⁷⁸⁹ Buhârî, Cenâiz, 84. (Tercüme: Hz. Âişe (r.ah)'den rivayet edildiğine göre, yanına bir yahudi kadını girip, kabir azabını zikretmiş, akabinde de Âişe'ye hitaben: Allah seni kabir azabından korusun, diye duâ etmiş. Bunun üzerine Âişe, Resulullah'a kabir azabını sormuş. Resulullah (s.a.v)'da, "Evet, kabir azabı (vardır)" buyurmuştur. Âişe, "Ben bundan sonra Resulullah'ın hiçbir namaz kılp da kabir azabından Allah'a sığınmayı terkettiğini görmedim, demiştir). Metnin devamında şunu da belirtmiştir: Gunder (kim olduğu tespit edilemedi) "kabir azabı haktır" ifadesini de metne eklemiştir.

Nesâî Rivayeti:

أَحَبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، عَنْ مُحَمَّدٍ⁷⁹⁰، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَشْعَثَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، فَقَالَ: نَعَمْ، عَذَابُ الْقَبْرِ حَقٌّ، قَالَتْ عَائِشَةُ: فَمَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي صَلَاةً بَعْدَ إِلَّا تَعَوَّدَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ

*Âişe (r.ah)'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Resulullah'a kabir azabını sordum. Resulullah (s.a.v)'da, "Evet, kabir azabı (vardır)" buyurdu. Ben bundan sonra Resulullah'ın hiçbir namaz kılıp da kabir azabından Allah'a sığınmayı terkettiğini görmedim.*⁷⁹¹

2/131 أُنْهَمَا لِيَعَذِّبَانِ

*O ikisine azap ediliyor.*⁷⁹²

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet aynı veya benzer lafızlarla Kütüb-i Sitte'nin tamamında geçmektedir. Buhârî'de altı⁷⁹³, Müslim⁷⁹⁴, Tirmizî⁷⁹⁵ ve Ebû Dâvûd'da⁷⁹⁶ birer, Nesâî'de üç⁷⁹⁷ ve İbn Mâce'de⁷⁹⁸ iki tarikle rivayet edilmiştir ve tamamı Abdullah b. Abbas sahâbi ravisi üzerinden gelmektedir.

3/132 كَفَى بَبَارِقَةِ السَّيْفِ شَاهِدًا

*Kılıçların parıltısı onlara şahit olarak yeter.*⁷⁹⁹

Hadisin Tahriri:

Bu hadisi Müellif Ali el-Kârî, kabir sorgusundan şehitlerin muaf tutulacağına delil getirmek üzere kullanmaktadır. Hadisi nakletmeden önce bunun Müslim'in Sahîh'inde rivayet edildiği bilgisini vermektedir ancak hadis Kütüb-i Tis'a eserlerinden yalnızca Nesâî'de geçmektedir. Müslim'de bu şekilde bir rivayet bulamamaktayız. Nesâî rivayeti ise şu şekildedir;

⁷⁹⁰ Daha önce bahsedilen Muhammed b. Ca'fer'dir.

⁷⁹¹ Nesâî, Sehv, 64.

⁷⁹² Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 170; Buhârî, Vudu', 56, Müslim, Taharet, 111.

⁷⁹³ Buhârî, Vudu', 56, 57; Cenâiz, 79, 86; Edeb, 45, 48.

⁷⁹⁴ Müslim, Taharet, 111.

⁷⁹⁵ Tirmizî, Taharet, 53.

⁷⁹⁶ Ebû Dâvûd, Taharet, 26.

⁷⁹⁷ Nesâî, Cenâiz, 106.

⁷⁹⁸ İbn Mâce, Cenâiz, 28; Taharet, 26.

⁷⁹⁹ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 170; Nesâî, Cenâiz, 112.

Nesâî Rivayeti:

أَخْبَرَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْحَسَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ⁸⁰⁰، عَنْ لَيْثِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ صَالِحٍ، أَنَّ صَفْوَانَ بْنَ عَمْرٍو حَدَّثَهُ، عَنْ رَاشِدِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا بَالُ الْمُؤْمِنِينَ يُفْتَنُونَ فِي قُبُورِهِمْ إِلَّا الشَّهِيدَ؟ قَالَ: كَفَى بِنَارِقَةِ السُّيُوفِ عَلَى رَأْسِهِ فِتْنَةً⁸⁰¹

Senette yer alan Raşid b. Sa'd'ın, hadisi naklettiği sahabinin adını mübhem bırakması burada bir inkıta durumu ortaya çıkarmaktadır. Ancak bunu yapan kişinin bir tabiin olduğunu göz önünde bulundurulduğunda⁸⁰² irsalden söz etmek mümkündür.

4/133 يقول المؤمن: ربي الله وديني الإسلام ونبي محمد صلى الله عليه

وسلم ويقول الكافر هاه هاه لا أدري

*Mümin şöyle diyecek: Rabbim Allah'tır ve dinim İslam'dır. Nebim Muhammed (s.a.v)'dir. Kafir ise şöyle diyecek: Ha? Ha? Bilmiyorum!*⁸⁰³

Hadisin Tahriri:

Kabirdeki sorguyla ilgili tartışmalara bir delil olarak müellifin zikrettiği bu rivayet, lafız ve mana rivayetleriyle birlikte Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî'de iki⁸⁰⁴, Müslim'de⁸⁰⁵ bir, Ebû Dâvûd'da⁸⁰⁶ iki, Nesâî'de⁸⁰⁷ ve İbn Mâce'de⁸⁰⁸ bir tarikle nakledilmektedir. Muhakkik Dandal, bu hadisin Tirmizî'de de geçtiğini belirtmiş olsa da, biz Tirmizî'de yalnızca kabirde sorulacak suallerin geçtiği metni⁸⁰⁹ bulabildiğimiz için onu mana rivayeti olarak değerlendirmedik.

⁸⁰⁰ Zehebî, Siyer IX, 447 Tam adı: Haccac b. Muhammed Ebû Muhammed el-Müseysî (v. 206)

⁸⁰¹ Nesâî, Cenâiz, 112. (Tercüme: Raşid b. Sa'd, Resulullah (s.a.v)'in ashabından olan birinden naklediyor: Bir adam, Resulullah (s.a.v)'e, "Ey Allah'ın Resülü! Müminlere, kabirde soru soruluyor, şehidlere sorulmuyor sebebi nedir?" diye sordu. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v) şöyle buyurdu: "Şehidin başındaki kılıç parlıtı, imtihan olarak yeter.")

⁸⁰² Zehebî, Siyer IV, 490 Tam adı: Raşid b. Sa'id el-Hübranî (v. 113)

⁸⁰³ Ali el-Kârî, Şerh, s. 171; Buhârî, Cenâiz, 85; Müslim, Cennet, 73.

⁸⁰⁴ Buhârî, Cenâiz, 85; Tefsir, 167.

⁸⁰⁵ Müslim, Cennet, 73.

⁸⁰⁶ Ebû Dâvûd,

⁸⁰⁷ Nesâî, Cenâiz, 114.

⁸⁰⁸ İbn Mâce, Zühd, 32.

⁸⁰⁹ Tirmizî, Tefsir, 14.

5/134 لو نجا منها أحد نجا منها سعد بن معاذ الذي اهتزَّ عرشُ الرَّحْمَنِ
لَمَوْتِهِ وهي أخذ أرض القبر وضيقه أولاً عليه، ثم الله سبحانه يفسح ويوسع
المكان مد نظر إليه

*Eğer ondan (kabir sıkıştırmasından) biri kurtulacak olsaydı; bu kesinlikle, ölümüyle Rahman'ın arşının titrediği Sa'd b. Mu'az olurdu. O, kabir tarafındna yere alınır ve önce onu sıkar. Sonra Allah teala onu göz alabildiğince genişletir.*⁸¹⁰

Hadisin Tahrici:

Kişinin ölüp kabre girdiğinde yaşanacak şeylerden biri olan kabir sıkıştırmasıyla ilgili delillerin zikredildiği kısımda müellifin naklettiği bu rivayet, aslında üç farklı rivayetin birleşik aktarımıdır. Rivayetin ilk kısmı “لو نجا منها أحد” ifadesinden oluşurken, ikinci kısmı; Sa'd'ın faziletinden bahseden bir başka rivayetten alınmıştır. Üçüncü kısım ise salih kimseler ve günahkar kimseler arasındaki kabir hayatı farklılıklarından bahseden bir başka rivayetin bir cüzünü teşkil etmektedir. İlk kısım Kütüb-i Tis'a eserlerinden Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde iki farklı tarikle ve benzer bir metinle şu şekilde geçmektedir;

Ahmed b. Hanbel Rivayeti:

حَدَّثَنَا يَحْيَى⁸¹¹، عَنْ شُعْبَةَ⁸¹²، حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، وَابْنُ جَعْفَرٍ⁸¹³، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ نَافِعٍ⁸¹⁴، قَالَ ابْنُ جَعْفَرٍ: عَنْ إِنْسَانٍ⁸¹⁵، عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ لِلْقَبْرِ ضِعْطَةً، وَلَوْ كَانَ أَحَدٌ نَاجِيًا مِنْهَا نَجَا مِنْهَا سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ⁸¹⁶

Bu rivayette Ahmed b. Hanbel'in Aişe (r.ah)'den naklettiği senetlerden birinde, Sa'd b. İbrahim⁸¹⁷ ile Hz. Aişe arasında adı verilmeyen ve dolayısıyla inkıtaa sebebiyet veren bir durum görülmektedir. Sa'd'ın tabi'inden olduğu bilindiğine göre bu durumun

⁸¹⁰ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 171.

⁸¹¹ Daha önce bahsedilen Yahya b. Sa'id'dir.

⁸¹² Daha önce bahsedilen Şu'be b. el-Haccac

⁸¹³ Daha önce bahsedilen Muhammed b. Ca'fer'dir.

⁸¹⁴ Daha önce bahsedilen Nafi' Mevla İbn Ömer'dir.

⁸¹⁵ Kim olduğu bilinmemektedir.

⁸¹⁶ Ahmed b. Hanbel, XXXX, 327; XXXXI, 203. (Tercüme: Şüphesiz kabir insanı sıkar. Eğer ondan biri kurtulacak olsaydı, bu kesinlikle Sa'd b. Mu'az olurdu)

⁸¹⁷ Zehebî, *Siyer* V, 418 Tam adı: Sa'd b. İbrahim b. Abdurrahman b. Avf ez-Zührî (v. 125-127)

bir tabi'in mürseli olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca rivayet, Müsned'deki lafzıyla ve Ömer b. Muhammed el-Hemedanî senediyle İbn Hibban'da da geçmektedir⁸¹⁸.

Hadisin ikinci kısmında yer alan “الَّذِي اهْتَزَّ عَرْشُ الرَّحْمَنِ لِمَوْتِ” ifadesiye

Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî'de tek senetle⁸¹⁹, Müslim'de üç⁸²⁰, Tirmizî⁸²¹ ve İbn Mâce'de⁸²² birer senetle verilmektedir.

Üçüncü kısımda geçen metin ise Tirmizî'deki şu rivayette manaen görülebilmektedir;

Tirmizî Rivayeti:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ وَهُوَ ابْنُ مَدُونٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْقَاسِمُ بْنُ الْحَكَمِ الْعُرَيْثِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْوَلِيدِ الْوَصَّافِيُّ، عَنْ عَطِيَّةَ⁸²³، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، قَالَ: دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُصَلَّاهُ فَرَأَى نَاسًا كَأَنَّهُمْ يَكْتَشِرُونَ قَالُوا: أَمَّا إِنْكُمْ لَوْ أَكْثَرْتُمْ ذِكْرَ هَازِمِ اللَّذَاتِ لَشَعَلَكُمْ عَمَّا أَرَى، فَأَكْثَرُوا مِنْ ذِكْرِ هَازِمِ اللَّذَاتِ الْمَوْتِ، فَإِنَّهُ لَمْ يَأْتِ عَلَى الْقَبْرِ يَوْمٌ إِلَّا تَكَلَّمَ فِيهِ فَيَقُولُ: أَنَا بَيْتُ الْعُرْبَةِ وَأَنَا بَيْتُ الْوَحْدَةِ، وَأَنَا بَيْتُ الثَّرَابِ، وَأَنَا بَيْتُ الدُّودِ، فَإِذَا دُفِنَ الْعَبْدُ الْمُؤْمِنُ قَالَ لَهُ الْقَبْرُ: مَرْحَبًا وَأَهْلًا أَمَا إِنْ كُنْتُ لِأَحَبِّ مَنْ يَمْشِي عَلَى ظَهْرِي إِلَيَّ، فَإِذَا وَلَيْتُكَ الْيَوْمَ وَصِرْتُ إِلَيَّ فَسَتَرَى صَنِيعِي بِكَ قَالَ: فَيَتَسَبَّحُ لَهُ مَدَّ بَصَرِهِ وَيُفْتَحُ لَهُ بَابٌ إِلَى الْجَنَّةِ. وَإِذَا دُفِنَ الْعَبْدُ الْفَاجِرُ أَوْ الْكَافِرُ قَالَ لَهُ الْقَبْرُ: لَا مَرْحَبًا وَلَا أَهْلًا أَمَا إِنْ كُنْتُ لِأَبْغَضَ مَنْ يَمْشِي عَلَى ظَهْرِي إِلَيَّ، فَإِذَا وَلَيْتُكَ الْيَوْمَ وَصِرْتُ إِلَيَّ فَسَتَرَى صَنِيعِي بِكَ قَالَ: فَيَلْتَمِسُ عَلَيْهِ حَتَّى تَلْتَقِيَ عَلَيْهِ وَتُخْتَلِفَ أَضْلَاغُهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بِأَصَابِعِهِ، فَأَدْخَلَ بَعْضَهَا فِي جَوْفِ بَعْضٍ قَالَ: وَيُقَبِّضُ اللَّهُ لَهُ سَبْعِينَ تَبِيْنًا لَوْ أَنَّ وَاحِدًا مِنْهَا نَفَخَ فِي الْأَرْضِ مَا أَثْبَتَتْ شَيْئًا مَا بَقِيَ الدُّنْيَا فَيَنْهَشُنَّهُ وَيَخْدِشُنَّهُ حَتَّى يُفْضَى بِهِ إِلَى الْحِسَابِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّمَا الْقَبْرُ رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ أَوْ حُفْرَةٌ مِنْ حُفْرِ النَّارِ.⁸²⁴

⁸¹⁸ İbn Hibban, *es-Sahih*, Müessesetü'r Risale, thk. Şuayb Arnavut, Beyrut, 1993, VII, 379.

⁸¹⁹ Buhârî, *Menâkıbü'l-Ensâr*, 12.

⁸²⁰ Müslim, *Fedâilü's-Sahabe*, 124, 125.

⁸²¹ Tirmizî, *Menâkıb*, 119.

⁸²² İbn Mâce, *İftitâhu'l-Kitâb*, 30.

⁸²³ Daha önce bahsedilen Atiyye b. Sa'd'dır.

⁸²⁴ Tirmizî, *Sıfatü'l-Kiyamet*, 26. (Tercüme: Ebû Sa'id (r.a.)'den rivayete göre şöyle demiştir: Resulullah (s.a.v.), namazgâha girdi ve bazı insanların dişleri görünecek derecede gülüştüklerini gördü ve şöyle buyurdu, “Ne var ki sizler ölümü çok sık hatırlamış olsaydınız şu gördüğüm vaziyette olmazdınız. Öyleyse tüm lezzetleri yok edip kesen, ölümü çok hatırlayın. Kabir, hergün şöyle diyerek konuşur: Ben yalnızlık eviyim, ben tek kişilik evim, ben toprak eviyim, ben kurtçukların eviyim! Mü'min kul toprağa defnedildiğinde kabir ona şöyle diyecektir: Merhaba, hoş geldin! Üzerimde yürütenlerin en sevgilisi olduğuna göre bugün benim himayem altına girdin sana ne yapacağımı göreceksin. Sonra kabir, o kimse için gözünün görebildiği kadar genişleyecek ve Cennete doğru bir kapı açılacaktır. İsyancı ve kâfir bir kul da kabre konulduğunda kabir ona şöyle diyecektir: Sana rahat ve huzur yok, sen hoş vaziyette gelmedin bana, üzerimde yürütenlerin en sevimsizi ve kızdığım biri olarak bana gelmiş durumdasın ve sana ne yapacağımı göreceksin.” Resulullah (s.a.v.) şöyle devam etti, “Sonra kabir o kimseyi o derece sıkıştırır ki, kaburgaları birbirine geçer.” Ebû Sa'id

6/135 الْقَبْرِ رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ أَوْ حُفْرَةٌ مِنْ حُفْرِ النَّارِ

*Kabir, Cennet bahçelerinden bir bahçe veya Ateş çukurlarından bir çukurdur.*⁸²⁵

Hadisin Tahriri:

Bu rivayet, daha önce tahrir ve değerlendirmesi yapılmış olan “لو نجا منها أحد” rivayetinin aktarıldığı metinlerle aynı yerde geçmektedir. Dolayısıyla yapılmayacaktır.

7/136 إِنَّ الْقَبْرَ أَوَّلُ مَنَازِلِ الْآخِرَةِ، فَإِنْ نَجَا مِنْهُ فَمَا بَعْدَهُ أَيْسَرُ مِنْهُ، وَإِنْ

لَمْ يَنْجُ مِنْهُ فَمَا بَعْدَهُ أَشَدُّ مِنْهُ

*Kabir, ahiret duraklarının ilkidir; Kişi ondan kurtulabilirse gerisi ondan kolaydır. Eğer kurtulamazsa ondan sonrası daha ağırdır.*⁸²⁶

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet, Kütüb-i Sitte eserlerinden Tirmizî ve İbn Mâce’de geçmektedir. Tirmizî rivayeti şu şekildedir;

Tirmizî Rivayeti:

حَدَّثَنَا هَنَادٌ⁸²⁷ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مَعِينٍ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بَحِيرٍ، أَنَّهُ سَمِعَ هَانِئًا⁸²⁸، مَوْلَى عُثْمَانَ قَالَ: كَانَ عُثْمَانُ، إِذَا وَقَفَ عَلَى قَبْرِ بَكِيِّ حَتَّى يَبْلُغَ لَحِيَّتَهُ، فَقِيلَ لَهُ: تُذَكِّرُ الْجَنَّةَ وَالنَّارَ فَلَا تَبْكِي وَتَبْكِي مِنْ هَذَا؟ فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ الْقَبْرَ أَوَّلُ مَنْزِلٍ مِنْ مَنَازِلِ الْآخِرَةِ، فَإِنْ نَجَا مِنْهُ فَمَا بَعْدَهُ أَيْسَرُ مِنْهُ، وَإِنْ لَمْ يَنْجُ مِنْهُ فَمَا بَعْدَهُ أَشَدُّ مِنْهُ»⁸²⁹

dedi ki: Resulullah (s.a.v.), parmaklarıyla bu durumu göstererek parmaklarını iç içe soktu ve şöyle buyurdu, “Sonra o kimseye yetmiş tane yılan musallat edilir ki, o yılanlardan biri toprağa üflese, o toprak dünya durdukça hiç bir şey bitirmez. Bu yılanlar onu, hesaba çekilinceye kadar, sokar ve ısırırlar, paramparça ederler. Ebû Sa’id şöyle dedi: Resulullah (s.a.v.), şöyle buyurdu, “Kabir, ya Cennet bahçelerinden bir bahçe veya Cehennem çukurlarından bir çukurdur.”). Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis gariptir, bu şekilden başka bilmiyoruz.

⁸²⁵ Ali el-Kâri, Şerh, s. 172; Tirmizî, Sıfatü'l-Kiyamet, 26.

⁸²⁶ Ali el-Kâri, Şerh, s. 172; Tirmizî, Zühhd, 5.

⁸²⁷ Daha önce bahsedilen Hünad b. Seriy’dir.

⁸²⁸ Mizzî, Tehzîb, XXX, 147 Tam adı: Hânî Ebû Sa’id el-Berîfî (v. ?)

⁸²⁹ Tirmizî, Zühhd, 5. (Tercüme: Hz. Osman’ın azadlı kölesi Hanî (r.a.)’den rivâyete göre: Osman, bir kabrin başında durduğu zaman sakalını ıslatıncaya kadar ağlardı kendisine şöyle denildi, “Cennet ve Cehennem hatırlatılınca ağlamıyorsun bu kabirden mi ağlıyorsun?”. Şöyle dedi, Resulullah

8/137 سئل كيف يوجع اللحم في القبر ولم يكن فيه الروح؟ قال: كما

يوجع سنك ليس فيه الروح

(Resulullah'a) Kabirde içinde ruh olmadığı halde etin nasıl acı çekeceği sorulduğunda; içinde ruh bulunmadığı halde dışın nasıl acı çekiyorsa öyle buyurdu.⁸³⁰

Hadisin Tahriri:

Ali el-Kârî'nin bu lafızlarla zikrettiği hadis, herhangi bir hadis eserinde bulunamamıştır.

9/138 أن نبى صلى الله عليه وسلم قال لعائشة رضي الله عنها: كيف

حالك عند ضغطة القبر و سؤال منكر ونكر يا حميراء! إن ضغطة القبر للمؤمن كغمز الأم رجل ولدها وسؤال منكر ونكير للمؤمن كالأثم للعين إذا رمدت

Nebi (s.a.v) Hz. Aişe (r.ah) 'ye şöyle buyurdu: Ey Hümeýra (Kızılıcık)! Kabir seni sıkıştırdığında ve Münker ile Nekir sorguya çektiğinde senin halin nice olur? Şüphesiz kabir sıkıştırması, annenin çocuğunun ayağını sıkması gibidir. Münker ve Nekir'in sorgusu da, göz kamaştığında sürme çekmek gibidir.⁸³¹

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet, herhangi bir hadis eserinde bulunamamıştır. Ancak müellif Ali el-Kârî mevzuat eserinde Mizzi'nin, "içinde Ya Hümeýra" lafzı geçen tüm hadisler uydurmadır, ancak Nesâî'ninki hariç" dediğini nakletmekte olduğu halde⁸³² bu rivayeti eserine bir delil teşkil etmesi için almış bulunmaktadır. Mizzi'nin bu nakilde bahsettiği Nesâî hadisi ise konuyla alakalı olmayan bir başka rivayettir⁸³³.

(s.a.v.) şöyle buyurdu, "Kabir ahiretin konaklamalarının ilkidir. Kişi ondan kurtulursa gerisi ondan kolaydır. Eğer kurtulmazsa ondan sonrası daha ağırdır.";

İbn Mâce, Zühhd, 32. İbn Mâce bu rivayeti Muhammed b. İshak'tan (v. 270) almış olup, metninde ziyade olarak "وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا رَأَيْتُ مُنْظَرًا قَطُّ إِلَّا وَالْقَبْرُ أَفْطَحَ مِنْهُ»" (Osman (r.a) şöyle devam etti: Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur, "Her ne korkunç bir manzara gördümse, kabir hepsinden daha korkunçtur".)

⁸³⁰ Ali el-Kârî, Şerh, s. 172.

⁸³¹ Ali el-Kârî, Şerh, s. 173.

⁸³² Ali el-Kârî, el-Masnu', s. 211.

⁸³³ Nesâî, Sünenü'l-kübra, Müessesetü'r Risale, thk. Hasan Abdulmenam Şilbî, Beyrut, 2001, VIII, 181. Rivayette Mescidi Nebevi'de halk oyunları tertip etmek için gelen bazı Habeşlileri izlemek için Hz. Aişe'ye Hz. Peygamber'in izin vermesi konusu işlenmektedir.

10/139 أن نبى صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال لعمر رضي الله عنه كيف حالك إذا أتاك القبر فقال عمر: أفأكون في مثل هذه الحالة ويكون عقلي معي قال عليه الصلاة والسلام نعم قال عمر إذا لا أبالي

*Nebi (s.a.v) Hz. Ömer (r.a) 'e şöyle buyurdu, "Kabir sorgusu geldiğinde senin halin nice olur?". Ömer dedi ki, "Ben o zaman şuanki halimde ve aklımda mı olacağım?". Nebi (s.a.v), "Evet" dedi. Ömer dedi ki, "o halde umursamam".*⁸³⁴

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet bu lafızlarla bulunamamış olsa da, manaen Kütüb-i Tis'a eserlerinden Ahmed b. Hanbel'de, ayrıca İbn Hibban'da nakledilmektedir. Her ne kadar muhakkik Dandal bu rivayetin İbn Mâce'de de nakledildiğini iddia etsede, biz bu rivayeti bulamadık. Ahmed b. Hanbel rivayeti şu şekildedir;

Ahmed b. Hanbel Rivayeti:

حَدَّثَنَا حَسَنٌ⁸³⁵، حَدَّثَنَا ابْنُ هَيْعَةَ⁸³⁶، حَدَّثَنِي حَيْثُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ⁸³⁷، حَدَّثَهُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ذَكَرَ فَتَانِ الْقُبُورِ، فَقَالَ عُمَرُ: أَتَرُدُّ عَلَيْنَا عُقُوبَتَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: نَعَمْ، كَهَيِّئَتِكُمْ الْيَوْمَ فَقَالَ عُمَرُ: بِفِيهِ الْحَجَرُ⁸³⁸

Rivayetin muhtelif kaynaklarda geçen benzer metinlerinde Ali el-Kârî'nin kullandığı ifadelerle benzer cümleler görebilmekteyiz⁸³⁹. Bu da, Hz. Ömer'in kullandığı ifadenin, Allah'a tevekkül içerisinde kabir sorgusundan korkmadığını çağrıştırmaktadır.

⁸³⁴ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 173; Ahmed b. Hanbel, XI, 176

⁸³⁵ Zehebî, *Siyer* IX, 559. Tam adı: el-Eşyeb el-Hasan b. Musa el-Bağdâdî (v. 209)

⁸³⁶ Zehebî, *Siyer* VIII, 111. Tam adı: Abdullah b. Lehiy'a b. Ukbe el-Hadramî (v. 174)

⁸³⁷ Mizzî, *Tehzîb*, XVI, 316. Tam adı: Abdullah b. Yezid Ebû Abdurrahman el-Me'afirî (v. 100)

⁸³⁸ Ahmed b. Hanbel, XI, 176. (Tercüme: *Allah'ın Resulü (s.a.v) kabir sorgusundan bahsettiğinde Hz. Ömer (r.a) şöyle dedi, "Biz akıllarımıza sahip olacak mıyız ey Allah'ın Resulü?". Buyurdu ki, "evet aynı bugünkü haliniz gibi". Hz. Ömer bunun üzerine dedi ki, "o halde ağzına taş girmiş olmalı"*) İbn Hibban, VII, 384.

⁸³⁹ El-İrakî, *İhbâr*, s. 1203.

62. “ÂLİMLERİN, ALLAH TEÂLA’NIN SIFATLARINDAN FARŞÇA OLARAK ZİKRETTİKLERİ ŞEYLERİ SÖYLEMEK CAİZDİR. ANCAK FARŞÇA ‘EL’ DEMEK CAİZ DEĞİLDİR. TEŞBİHSİZ VE KEYFİYETSİZ OLARAK ‘ALLAH’IN YÜZÜ SUYU HÜRMETİNE’ DEMEK CAİZDİR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî hadis nakletmemiştir;

63. “ALLAH’IN YAKINLIĞI VE UZAKLIĞI MESAFE İTİBARIYLA DEĞİLDİR, DEĞER VERME VE HORLAMA ANLAMINDADIR. ALLAH’A İTAAT EDEN, KEYFİYETSİZ OLARAK O’NA YAKINDIR. ASİ DE KEYFİYETSİZ OLARAK O’NDAN UZAKTIR. YAKINLIK, UZAKLIK VE YÜZÜNÜ DÖNME, ALLAH’A DUA EDEN İÇİN VAKİDİR VE RİVAYETLERDE VARDIR. İTAAT EDENİN CENNETTE O’NA YAKIN OLMASI VE HUZURUNDA DURMASI DA BÖYLEDİR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî iki hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/140 السَّخِيُّ قَرِيبٌ مِنَ اللَّهِ، وَالْبَخِيلُ بَعِيدٌ مِنَ اللَّهِ

*Cömert Allah’a yakın, cimri ise Allah’tan uzaktır.*⁸⁴⁰

Hadisin Tahriri:

Rivayet bazı ziyadeleriyle birlikte Kütüb-i Tis’a eserlerinden yalnızca Tirmizî’de şu şekilde geçmektedir;

Tirmizî Rivayeti:

حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَرَفَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْوَرَّاقُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ الْأَعْرَجِ⁸⁴¹، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: السَّخِيُّ قَرِيبٌ مِنَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْجَنَّةِ قَرِيبٌ مِنَ النَّاسِ بَعِيدٌ مِنَ النَّارِ،

⁸⁴⁰ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 177; Tirmizî, *Birr*, 40.

⁸⁴¹ Daha önce bahsedilen Abdurrahman b. Hüzmüz’dür.

وَالْبَخِيلُ بَعِيدٌ مِنَ اللَّهِ بَعِيدٌ مِنَ الْجَنَّةِ بَعِيدٌ مِنَ النَّاسِ قَرِيبٌ مِنَ النَّارِ، وَالْجَاهِلُ السَّخِي أَوْحِبُّ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ عَابِدٍ⁸⁴²
بَخِيلٍ⁸⁴³

2/141 أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ

*Kulun Rabbine en yakın olduğu an secdedeykendir.*⁸⁴⁴

Hadisin Tahriri:

Hadis, Kütüb-i Sitte eserlerinden Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî'de geçmektedir. Rivatlerin hepsi Ebû Hureyre sahâbi ravisi üzerinden gelmektedir. Müslim rivayeti şu şekildedir;

Müslim Rivayeti:

وَحَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ مَعْرُوفٍ، وَعَمْرُو بْنُ سَوَادٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ غَزِيَّةَ، عَنْ سُمَيٍّ مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا صَالِحٍ ذَكْوَانَ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ، وَهُوَ سَاجِدٌ، فَأَكْثِرُوا الدُّعَاءَ⁸⁴⁵

Ebû Dâvûd Rivayeti:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، وَأَحْمَدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ السَّرْحِ، وَمُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ، قَالُوا: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ⁸⁴⁶، أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ يَعْنَى ابْنُ الْحَارِثِ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ غَزِيَّةَ، عَنْ سُمَيٍّ مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا صَالِحٍ ذَكْوَانَ، يُحَدِّثُ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ، فَأَكْثِرُوا الدُّعَاءَ⁸⁴⁷

Nesâî Rivayeti:

أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ يَعْنَى ابْنِ الْحَارِثِ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ غَزِيَّةَ، عَنْ سُمَيٍّ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَهُوَ سَاجِدٌ فَأَكْثِرُوا الدُّعَاءَ⁸⁴⁸

⁸⁴² Bu ifade, Ahmed Muhammed Şakir'in tahkikiyle Daru'l-İhyau't Terasu'l-Arabî'de basılan Beyrut baskısında "عالم" şeklinde nakledilmektedir. Bizim kanaatimizce de "جاهل" kelimesinin zıddı olması açısından daha uygun düşmektedir.

⁸⁴³ Tirmizî, Birr, 40. (Tercüme: Cömert; Allah'a yakındır, Cennet'e yakındır, insanlara yakındır, ateşten uzaktır. Cimriyse; Allah'tan uzaktır, Cennet'ten uzaktır, insanlardan uzaktır, ateşe yakındır. Cahil cömert Allah'a, abid cimriden daha sevimlidir) Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis garibtir. Bu hadisi sadece Yahya b. Saîd'in el Ârec vasıtasıyla Ebû Hüreyre'den rivâyeti olduğunu Saîd b. Muhammed'in rivâyetiyle bilmekteyiz. Bu hadisi Yahya b. Saîd'den rivâyetinde Saîd b. Muhammed'e muhalefet edilmiştir. Yahya b. Saîd'den ve Âişe'den mürsel bir hadis rivâyet edilmiştir.

⁸⁴⁴ Ali el-Kâri, Şerh, s. 177; Müslim, Salat, 215.

⁸⁴⁵ Müslim, Salat, 215. (Tercüme: Kulun Rabbine en yakın olduğu an secdedeykendir. O halde duayı artırm)

⁸⁴⁶ Daha önce bahsedilen Abdullah b. Vehb'dir.

⁸⁴⁷ Ebû Dâvûd, Tefri'u'r-Rukû' ve's-Sucud, 3. (Tercüme: Kulun Rabbine en yakın olduğu an secdedeykendir. O halde duayı artırm)

⁸⁴⁸ Nesâî, Tatbik, 77. (Tercüme: Kulun Rabbine en yakın olduğu an secdedeykendir. O halde duayı artırm)

64. “KURAN, RESULULLAH (S.A.V)’A İNDİRİLMİŞTİR. MUSHAF LARDA YAZILIDIR. KURAN AYETLERİ, ALLAH KELAMI OLMALARI BAKIMINDAN HEPSİ FAZİLET VE AZAMETTE EŞİTTİRLER. ANCAK BAZI AYETLERİN ZİKİR VE KONU ÜSTÜNLÜĞÜ VARDIR, MESELA AYETE’İ-KÜRSİ GİBİ. ZİRA ORADA ZİKREDİLEN, ALLAH’IN CELAL VE AZAMET SIFATLARIDIR. ONDA FAZİLET VE KONU OLMAK ÜZERE İKİ ÜSTÜNLÜK TOPLANMIŞTIR. BAZI AYETLERİN SADECE ZİKİRİ FAZİLETİ VARDIR, MESELA KÂFİRLERİN KISSALARI GİBİ. ONLARDA ZİKREDİLENLERİN BİR FAZİLETİ YOKTUR, ONLAR KÂFİRDİRLER. KEZA ALLAH’IN SIFATLARININ HEPSİ ULULUKTA EŞİTTİR, ARALARINDA FARK YOKTUR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî hadis nakletmemiştir;

65. “RESULULLAH (S.A.V) İMAN ÜZERE VEFAT ETMİŞTİR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî bir hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/142 أَنْ نَبِي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ بِجَنَازَةٍ فَأَتْنَوْا عَلَيْهَا خَيْرًا، فَقَالَ النَّبِيُّ : وَجَبَتْ، ثُمَّ مَرُّوا بِأُخْرَى فَأَتْنَوْا عَلَيْهَا شَرًّا، فَقَالَ : وَجَبَتْ، فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: مَا وَجَبَتْ، قَالَ: هَذَا أَتَيْنْتُمْ عَلَيْهِ خَيْرًا فَوَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ، وَهَذَا أَتَيْنْتُمْ عَلَيْهِ شَرًّا فَوَجَبَتْ لَهُ النَّارُ، أَنْتُمْ شُهَدَاءُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ

Nebi (s.a.v) bir cenazeye uğradı, onu hayırla yâd ettiler, o da, “Vacip oldu” buyurdu. Sonra başka bir cenazeye uğradı, onu da şerle yâd ettiler. Bunun üzerine yine “vacip oldu” buyurunca Ömer b. Hattab (r.a), “vacip olan nedir?” dedi. (Peygamber), “Bu hayırla andığınız cenazeye Cennet vacip olmuştur. Şu kötülükle andığınız cenazeye de Cehennem vacip olmuştur.”⁸⁴⁹

⁸⁴⁹ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 183; Buhârî, *Cenâiz*, 84; Müslim, *Cenâiz*, 60.

Hadisin Tahrici:

Rivayet, Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî de iki⁸⁵⁰, Müslim⁸⁵¹, Tirmizî⁸⁵², Nesâî⁸⁵³ ve İbn Mâce'de⁸⁵⁴ birer tarikle geçmektedir.

66. “RESULULLAH (S.A.V)’IN AMCASI VE ALİ’NİN BABASI EBÛ TALİB KÂFİR OLARAK ÖLMÜŞTÜR. KASIM, TAHİR VE İBRAHİM PEYGAMBER’İN OĞULLARI; FATİMA, RUKİYE, ZEYNEP VE ÜMMÜ GÜLSÜM (ALLAH HEPSİNDEN RAZI OLSUN) KIZLARIYDI” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî on üç hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/143 يَا عَمَّ، قُلْ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ كَلِمَةً أَشْهَدُ لَكَ بِهَا عِنْدَ اللَّهِ، فَقَالَ أَبُو جَهْلٍ: وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي أُمَيَّةَ: يَا أَبَا طَالِبٍ أَتَرَعْبُ عَنْ مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، فَلَمْ يَزَلْ رَسُولُ اللَّهِ يَعْزِضُهَا عَلَيْهِ، وَيَعُودَانِ بَيْنَكَ الْمَقَالَةَ، حَتَّى قَالَ أَبُو طَالِبٍ: آخِرَ مَا كَلَّمَهُمْ هُوَ عَلَى مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، وَأَبَى أَنْ يَقُولَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ: أَمَا وَاللَّهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ مَا لَمْ أَنُحَ عَنْكَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى فِيهِ {مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَى، مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ}

Ey Amcam, “La ilahe ilallah” kelimesini söyle ki ben de Allah’ın yanında sana şahit olayım. Ebû Cehil ve Abdullah b. Ebi Ümeyye dediler ki, “Ey Ebû Talib, Abdulmüttalib’in dininden yüzüm ü çevireceksin?” Bir yandan Resulullah (s.a.v) ona durmadan telkin ederken, diğer yandan öbür ikisi de aynı şeyi söylemeye devam

⁸⁵⁰ Buhârî, Cenâiz, 84.

⁸⁵¹ Müslim, Cenâiz, 60.

⁸⁵² Tirmizî, Cenâiz, 64.

⁸⁵³ Nesâî, Cenâiz, 50.

⁸⁵⁴ İbn Mâce, Zühhd, 25.

ediyorlardı. En sonunda Ebû Talib, “O Abdulmuttalib’in dini üzeredir” dedi ve La ilahe ilallah demekten kaçındı. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v), “Allah’a yemin olsun ki, yasaklanmadığım sürece senin için istiğfar edeceğim!” buyurdu. Bunun üzerine Allah teala şu ayetleri indirdi, *Ne peygambere, ne iman edenlere, akraba bile olsalar, cehennemlik oldukları iyice belli olduktan sonra müşrikler için af dilemek olmaz.*⁸⁵⁵

Hadisin Tahrici:

Bahsi geçen rivayet Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî’de beş⁸⁵⁶, Müslim’de⁸⁵⁷ ve Nesâî’de⁸⁵⁸ birer tarikle nakledilmektedir.

2/144 الْقَلْبُ يَحْزَنُ، وَالْعَيْنُ تَدْمَعُ، وَلَا نَقُولُ مَا يُغْضِبُ الرَّبَّ وَإِنَّا عَلِي

فِرَاقِكَ يَا إِبْرَاهِيمَ لَمَحْزُونُونَ

*Kalp üzüdür, göz yaşarır ancak biz Rabbimizi öfkeliendirecek bir şey söylemeyiz. Ama biz senin ayrılığınla çok üzüldük ey İbrahim.*⁸⁵⁹

Hadisin Tahrici:

Bu rivayet bazı lafız farklılıklarıyla Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî⁸⁶⁰, Müslim⁸⁶¹ ve Ebû Dâvûd’da⁸⁶² nakledilmektedir. Her biri de Enes b. Malik sahâbi ravisi tarafından rivayet edilmektedir. Buhârî hadisi şu şekildedir;

Buhârî Rivayeti:

حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ، حَدَّثَنَا قُرَيْشٌ هُوَ ابْنُ حَيَّانَ، عَنْ ثَابِتٍ⁸⁶³، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: دَخَلْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أَبِي سَيْفِ الْقَيْنِ، وَكَانَ ظَمْرًا لِإِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَأَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِبْرَاهِيمَ، فَقَبَّلَهُ، وَشَمَّهُ، ثُمَّ دَخَلْنَا عَلَيْهِ بَعْدَ ذَلِكَ وَإِبْرَاهِيمَ يَجُودُ بِنَفْسِهِ، فَجَعَلْتُ عَيْنَا رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَدْرِفَانِ، فَقَالَ لَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: وَأَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَقَالَ: يَا ابْنَ عَوْفٍ إِنَّمَا رَحْمَةٌ، ثُمَّ أَتْبَعَهَا بِأُخْرَى، فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ الْعَيْنَ تَدْمَعُ، وَالْقَلْبُ يَحْزَنُ، وَلَا نَقُولُ إِلَّا مَا يَرْضَى رَبُّنَا، وَإِنَّا بِفِرَاقِكَ يَا إِبْرَاهِيمَ لَمَحْزُونُونَ⁸⁶⁴

⁸⁵⁵ Ali el-Kâri, Şerh, s. 184; Buhârî, Cenâiz, 79; Müslim, İman, 39.

⁸⁵⁶ Buhârî, Cenâiz, 79; Menâkıbü'l-Ensâr, 40; Tefsir, 158, 237; Eyman ve'n-Nuzûr, 19.

⁸⁵⁷ Müslim, İman, 39.

⁸⁵⁸ Nesâî, Cenâiz, 102.

⁸⁵⁹ Ali el-Kâri, Şerh, s. 185; Buhârî, Cenâiz, 42; Müslim, Fedâil, 62.

⁸⁶⁰ Buhârî, Cenâiz, 42.

⁸⁶¹ Müslim, Fedâil, 62.

⁸⁶² Ebû Dâvûd, Cenâiz, 28.

⁸⁶³ Daha önce bahsedilen Sabit b. Eslem'dir.

⁸⁶⁴ Buhârî, Cenâiz, 42. (Tercüme: Enes ibn Mâlik (r.a)'den şöyle dediği nakledilmiştir: Resulullah ile demirci Ebû Seyf in yanına girdik. Ebû Seyf, İbrahim'in (a.s) sütbabasıydı. Resulullah, İbrahim'i

Müslim Rivayeti:

حَدَّثَنَا هَدَّابُ بْنُ خَالِدٍ، وَشَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ، كِلَاهُمَا عَنْ سُلَيْمَانَ، وَاللَّفْظُ لِشَيْبَانَ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ، حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَائِي، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وُلِدَ لِي اللَّيْلَةُ غُلَامًا، فَسَمَّيْتُهُ بِاسْمِ أَبِي إِبْرَاهِيمَ ثُمَّ دَفَعَهُ إِلَى أُمِّ سَيْفٍ، امْرَأَةٍ قَبِيلٍ يُقَالُ لَهُ أَبُو سَيْفٍ، فَأَنْطَلَقَ بِأَبْنَيْهِ وَاتَّبَعْتُهُ، فَأَنْتَهَيْتَنَا إِلَى أَبِي سَيْفٍ وَهُوَ يَنْفُخُ بِكِبْرِهِ، قَدْ امْتَلَأَ الْبَيْتُ دُخَانًا، فَأَسْرَعْتُ الْمَشْيَ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقُلْتُ: يَا أَبَا سَيْفٍ أَمْسِكْ، جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَمْسَكَ فَدَعَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالصَّبِيِّ، فَضَمَّهُ إِلَيْهِ، وَقَالَ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَقُولَ، فَقَالَ أَنَسٌ: لَقَدْ رَأَيْتُهُ وَهُوَ يَكِيدُ بِنَفْسِهِ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَدَمَعَتْ عَيْنَا رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: تَدْمَعُ الْعَيْنُ وَيَحْزَنُ الْقَلْبُ، وَلَا نَقُولُ إِلَّا مَا يَرْضَى رَبَّنَا، وَاللَّهُ يَا إِبْرَاهِيمَ إِنَّا بِكَ لَمَحْزُونُونَ⁸⁶⁵

Ebû Dâvûd Rivayeti:

حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ، عَنْ ثَابِتِ الْبُنَائِي، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وُلِدَ لِي اللَّيْلَةُ غُلَامًا فَسَمَّيْتُهُ بِاسْمِ أَبِي إِبْرَاهِيمَ فَذَكَرَ الْحَدِيثَ قَالَ أَنَسٌ: لَقَدْ رَأَيْتُهُ يَكِيدُ بِنَفْسِهِ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَدَمَعَتْ عَيْنَا رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: تَدْمَعُ الْعَيْنُ وَيَحْزَنُ الْقَلْبُ، وَلَا نَقُولُ إِلَّا مَا يَرْضَى رَبَّنَا، إِنَّا بِكَ يَا إِبْرَاهِيمَ لَمَحْزُونُونَ⁸⁶⁶

3/145 صَلَّى عليه النبي صلى الله عليه وسلم بالبقيع, وقال: ندفن عند

فرطنا عثمان بن مظعون

aldı, onu öptü ve kokladı. Bundan sonra bir kere daha Ebû Seyf'in evine gittik. Bu defa İbrâhim can veriyordu. Resulullah'ın iki gözü yaş dökmeye başladı. Bunun üzerine Abdurrahmân b. Avf, "Ya Resulallah! Sen de mi?" dedi. Resulullah, "Ey Avf oğlu! Bu rahmettedir" buyurdu. Sonra bu gözyaşını diğer bir gözyaşı takipetti. Bu defa da Resulullah (s.a.v), "Şüphesiz göz ağlar, kalb de üzülür. Biz ise, Rabbimizin razı olacağı sözden başka söz söylemeyiz. Ey İbrahim! Bizler senin ayrılığınla pek kederliyiz" buyurdu. Rivayetin devamında Buhârî şöyle demiştir, "Bu hadisi Musa b. İsmail, Süleyman b. Muğîre'den, o da Sabit el-Bunânî'den, o da Enes b. Malik'ten, o da Peygamber (s.a.v)'den olmak üzere rivayet etmiştir".

⁸⁶⁵ Müslim, Fedâil, 62. (Tercüme: Resulullah (s.a.v), "Bu akşam benim bir oğlum dünyaya geldi. Ona babamın adını koydum: İbrahim" buyurdu. Sonra onu Ebû Seyf denilen demircinin karısı Ümmü Seyf'e verdi. Çocuğu getirmeye gitti. Ben de kendisini takib ettim. Ebû Seyf'e vardık, kendisi körüğünü üfürüyordu. Ev dumanla dolmuştu. Ben Resulullah (s.a.v)'in önünde süratle yürüyerek, "Ey Ebû Seyf, dur! Resulullah (s.a.v) geldi dedim, o da durdu. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v) çocuğu istedi ve onu bağrına bastı, Allah ne söylemesini dilediyse söyledi. Enes dedi ki: Vallahi çocuğu Resulullah (s.a.v)'in önünde can çekiştirirken gördüm. Resulullah (s.a.v)'in gözleri yaşardı ve "Şüphesiz göz ağlar, kalb de üzülür. Biz ise, Rabbimizin razı olacağı sözden başka söz söylemeyiz. Ey İbrahim! Bizler senin ayrılığınla pek kederliyiz" buyurdu)

⁸⁶⁶ Ebû Dâvûd, Cenâiz, 28. (Tercüme: Enes b. Malik'ten (r.a) şöyle dediği rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.v): "Bu gece bir oğlum oldu. Ona babam İbrahim'in ismini verdim buyurdu. Daha sonra Enes hadisin geri kalan kısmını da rivayet etti: Ben o çocuğu Resulullah (s.a.v)'in huzurunda can verirken gördüm. O sırada Resulullah (s.a.v)'in gözlerinden yaş boşandı da şöyle buyurdu, "Göz yaşarır, kalp üzülür, fakat biz Rabbimizin razı olacağı sözlerden başkasını söylemeyiz. Ey İbrahim biz senin (ölümün)le gerçekten üzgünüz". Aynı bab başlığı altında geçen bir önceki hadiste de Hz. Peygamber, kızlarından birinin evladının ölümü üzerine gözyaşı dökmüş ve sebebi sorulduğunda "bu rahmettedir" cevabını vermiştir. Ancak bu hadis, Hz. Peygamber'in vefat eden oğlu İbrahim bağlamında tutulduğu için, ikinci rivayet buraya alınmamıştır.

*Ve Nebi (s.a.v) Baki'de onun (İbrahim'in) namazını kıldırды, sonra dedi ki: Onu, önceden gönderdiğimiz salihlerden olan Osman b. Maz'un'un yanına defnedelim.*⁸⁶⁷

Hadisin Tahrici:

Bahsi geçen rivayet, Kütüb-i Tis'a eserleri içinde bulunamamıştır. Ancak bazı lafız farklılıklarıyla Taberani'nin Kebir'inde şu şekilde nakledilmektedir;

Taberani Rivayeti:

حَدَّثَنَا عَبْدَانُ بْنُ أَحْمَدَ، ثنا زَيْدُ بْنُ الْحَرِيشِ، ثنا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ وَاقِدٍ الْعَطَّارُ، ثنا مَعْمَرُ بْنُ يَزِيدَ، عَنِ الْحُسَيْنِ⁸⁶⁸، عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ سَرِيعٍ، قَالَ: لَمَّا مَاتَ عُثْمَانُ بْنُ مَطْعُونٍ أَشَقَقَ الْمُسْلِمُونَ عَلَيْهِ، فَلَمَّا مَاتَ إِبْرَاهِيمُ ابْنُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الْحَقُّ بِسَلَفِنَا الصَّالِحِ عُثْمَانَ بْنِ مَطْعُونٍ⁸⁶⁹

4/146 وولدت له أيضا أمانة التي حملها صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ في صلاة الصبح على عَاتِقِهِ، وكان إذا رَكَعَ، وَضَعَهَا، وَإِذَا رَفَعَ مِنَ السُّجُودِ، أَعَادَهَا

*Ve ayrıca (Resulullah'ın kızı Zeyneb'in) teyzesinin kocası olan Ebû'l-'As'ın bir de Ümame adında bir kızı olmuştu ki, Resulullah (s.a.v) sabah namazı kılarken onu omuzlarına alırdı; ruku ettiğinde onu yere bırakır, secdeden kalktığında tekrar omuzlarına alırdı.*⁸⁷⁰

Hadisin Tahrici:

Müellifin, Hz. Peygamber'in ehli beytinden bahis açılan yerde zikrettiği bu rivayet, Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî'de iki⁸⁷¹, Müslim'de üç⁸⁷², Ebû Dâvûd'da⁸⁷³ ve Nesâî'de⁸⁷⁴ dörder tarikle nakledilmektedir.

⁸⁶⁷ Ali el-Kâri, Şerh, s. 185.

⁸⁶⁸ Daha önce bahsedilen Hasan el-Basrî'dir.

⁸⁶⁹ Taberânî, el-Mu'cem, I, 286. (Tercüme: Osman b. Maz'un vefat ettiğinde müminler onun için üzülmüşlerdi. Sonra Resulullah'ın oğlu İbrahim vefat edince Resulullah (s.a.v) şöyle buyurdu, "Onu, önceden gönderdiğimiz salihlerden olan Osman b. Maz'un'un yanına defnedelim")

⁸⁷⁰ Ali el-Kâri, Şerh, s. 185; Buhârî, Salat, 104; Müslim, Mesacit, 41.

⁸⁷¹ Buhârî, Salat, 104; Edep, 18.

⁸⁷² Müslim, Mesacit, 41, 42, 43.

⁸⁷³ Ebû Dâvûd, Tefri'u'r-Rukû ve Sucud, 19.

⁸⁷⁴ Nesâî, Mesacit, 19; İmamet, 38; Sehv, 13.

5/147 إِنَّمَا سُمِّيَتْ فَاطِمَةٌ لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى فَطَمَهَا وَذَرِيَّتَهَا عَنِ النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

*Allah Fatıma 'ya ismini, kıyamet günü soyundan gelenler ateşten azat edileceği için vermiştir.*⁸⁷⁵

Hadisin Tahriri:

Molla Ali el-Kârî'nin bu lafızlarla zikrettiği rivayet Kütüb-i Tis'a eserlerinde bulunamamıştır. Muhakkik Dandal, bu rivayetin İbnü'l-Cevzî'nin mevzuatında uydurma olarak zikredildiğinden bahsetmekteyse de, esasen bu durum mezkûr hadis için değil, birbirlerine çok benzeyen bir sonraki rivayet için geçerlidir. O rivayetin tahriri aşağıda gelecektir.

6/148 إِنَّمَا سُمِّيَتْ فَاطِمَةٌ لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى فَطَمَ مُحِبِّهَا عَنِ النَّارِ

*Allah, Fatıma 'ya ismini, kıyamet günü onu sevenler ateşten azat edileceği için vermiştir.*⁸⁷⁶

Hadisin Tahriri:

Molla Ali el-Kârî, bu rivayetin Nesâî tarafından nakledildiğini iddia etse de, bu lafızlarla herharngi bir hadis eserinde bulunamamıştır. Rivayet hakkında İbnü'l-Cevzî ve Süyûtî gibi münekkidler hadisin, senette yer alan Muhammed b. Zekeriya el-Ğalabî (v. 280) adlı ravi tarafından uydurulduğu kanaatine varmışlardır⁸⁷⁷.

7/149 فَاطِمَةُ بَضْعَةٌ مِنِّي فَمَنْ أَغْضَبَهَا أَغْضَبَنِي

*Fatıma benden bir parçadır, kim ona öfkelenirse bana öfkelenmiştir.*⁸⁷⁸

Hadisin Tahriri:

Bu hadis, mana ve lafız rivayetleriyle birlikte Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî'de dört⁸⁷⁹, Müslim'de üç⁸⁸⁰, Tirmizî'de⁸⁸¹ ve Ebû Dâvûd'da⁸⁸² birer ve İbn Mâce'de iki tarikle⁸⁸³ nakledilmektedir.

⁸⁷⁵ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 186.

⁸⁷⁶ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 186.

⁸⁷⁷ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, I, 421, 422; Süyûtî, *el-Le'âli*, I, 366.

⁸⁷⁸ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 186; Buhârî, *Ashâbu'n-Nebi*, 12; Müslim, *Fedâilu's-Sahabe*, 93.

⁸⁷⁹ Buhârî, *Ashâbu'n-Nebi*, 12, 16, 30; Nikâh, 107

⁸⁸⁰ Müslim, *Fedâilu's-Sahabe*, 93, 94, 96.

⁸⁸¹ Tirmizî, *Menâkıb*, 130.

⁸⁸² Ebû Dâvûd, *Nikâh*, 13.

⁸⁸³ İbn Mâce, *Nikâh*, 56.

8/150 قال لها: أَمَا تَرْضَيْنَ أَنْ تَكُونِي سَيِّدَةَ نِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ

(Resulullah) ona dedi ki, “Mümin kadınların efendisi olmaktan razı olamaz mısın?”⁸⁸⁴

Hadisin Tahrici:

Bahsi geçen rivayet Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî’de⁸⁸⁵ ve Müslim’de⁸⁸⁶ iki, Tirmizî’de üç⁸⁸⁷ ve İbn Mâce’de⁸⁸⁸ bir tarikle nakledilmiştir.

9/151 أَفْضَلُ نِسَاءِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَاطِمَةُ

Cennet kadınlarının en üstünü Fatıma’dır.⁸⁸⁹

Hadisin Tahrici:

Bahsi geçen rivayet, bazı ziyadelerle birlikte Kütüb-i Tis’a eserlerinden yalnızca Ahmed b. Hanbel’de üç farklı tarikle rivayet edilmektedir;

Ahmed b. Hanbel Rivayeti:

حَدَّثَنَا يُونُسُ⁸⁹⁰، حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ أَبِي الْفُرَاتِ، عَنْ عِلْبَاءَ⁸⁹¹، عَنْ عِكْرِمَةَ⁸⁹²، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: خَطَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ خُطُوطٍ، قَالَ: تَدْرُونَ مَا هَذَا؟ فَقَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَفْضَلُ نِسَاءِ أَهْلِ الْجَنَّةِ: خَدِيجَةُ بِنْتُ خُوَيْلِدٍ، وَفَاطِمَةُ بِنْتُ مُحَمَّدٍ، وَآسِيَةُ بِنْتُ مُزَاحِمٍ امْرَأَةُ فِرْعَوْنَ، وَمَرْيَمُ ابْنَةُ عِمْرَانَ⁸⁹³

Ancak bunun dışında mana olarak yakın sayılacak bazı başka rivayetler de mevcuttur. Biri Tirmizî, diğeri de yine Ahmed b. Hanbel tarafından nakletmektedir;

⁸⁸⁴ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 186; Buhârî, Menâkıb, 25; Müslim, Fedâilü’s-Sahabe, 98.

⁸⁸⁵ Buhârî, Menâkıb, 25; İsti’san, 43.

⁸⁸⁶ Müslim, Fedâilü’s-Sahabe, 98, 99.

⁸⁸⁷ Tirmizî, Menâkıb, 100, 129, 132.

⁸⁸⁸ İbn Mâce, Cenâiz, 64. f

⁸⁸⁹ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 186; Ahmed b. Hanbel, IV, 409.

⁸⁹⁰ Daha önce basedilen Yunus b. Muhammed’dır.

⁸⁹¹ Mizzi, *Tehzib*, XX, 293. Tam adı: İlba b. Ahmer (v. ?)

⁸⁹² Zehebî, *Siyer* V, 12. Tam adı: Ebû Abdullah el-Kureşi Mevla Abdullah b. Abbas (v. 104)

⁸⁹³ Ahmed b. Hanbel, IV, 409; V, 77, 113. (Tercüme: Abdullah b. Abbas’dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.v) yere dört tane çizgi çizdi ve “bunun ne olduğunu biliyor musunuz?” diye sordu. Oradakiler, “Allah ve Resulu en iyi bilir” dediler. Bunun üzerine Allah Resulu (s.a.v), “Cennet kadınlarının en üstünleri; Huveylid’in kızı Hatice, Muhammed’in kızı Fatıma, Müzahim’in kızı Firavunun karısı Asiye ve İmran kızı Meryem’dir” buyurdu)

Tirmizî Rivayeti:

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ زُحْوَيْهِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ⁸⁹⁴، عَنْ قَتَادَةَ⁸⁹⁵، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: حَسْبُكَ مِنْ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ: مَرْيَمُ ابْنَةُ عِمْرَانَ، وَخَدِيجَةُ بِنْتُ خُوَيْلِدٍ، وَفَاطِمَةُ بِنْتُ مُحَمَّدٍ وَآسِيَةُ امْرَأَةُ فِرْعَوْنَ⁸⁹⁶

10/152 الْحَسَنُ، وَالْحُسَيْنُ سَيِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ

*Hasan ve Hüseyin, Cennet gençlerinin efendileridir.*⁸⁹⁷

Hadisin Tahrici:

Bahsi geçen rivayet Kütüb-i Sitte eserlerinden Tirmizî ve İbn Mâce'de nakledilmektedir. Tirmizî rivayetleri şöyledir;

Tirmizî Rivayetleri:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غِيْلَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الْحَفَرِيُّ، عَنْ سُفْيَانَ⁸⁹⁸، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زَيْدٍ، عَنْ ابْنِ أَبِي نُعْمٍ⁸⁹⁹، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ سَيِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ⁹⁰⁰ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، وَإِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَا: أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ، عَنْ إِسْرَائِيلَ⁹⁰¹، عَنْ مَيْسَرَةَ بْنِ حَبِيبٍ، عَنْ الْمُنْهَالِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ زَيْدِ بْنِ حُبَيْشٍ، عَنْ خُذَيْفَةَ، قَالَ: سَأَلْتَنِي أُمِّي مَتَى عَهْدُكَ تَعْنِي بِالنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ مَا لِي بِهِ عَهْدٌ مُنْذُ كَذَا وَكَذَا، فَتَأَلَّتْ مِنِّي، فَقُلْتُ لَهَا: دَعِينِي آتِي النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأُصَلِّيَ مَعَهُ الْمَغْرِبَ، وَأَسْأَلُهُ أَنْ يَسْتَعْفِرَ لِي وَلِكِ، فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَلَّيْتُ مَعَهُ الْمَغْرِبَ فَصَلَّى حَتَّى صَلَّى الْعِشَاءَ، ثُمَّ انْقَلَبَ فَتَبِعْتُهُ، فَسَمِعَ صَوْتِي، فَقَالَ: مَنْ هَذَا، خُذَيْفَةُ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: مَا حَاجَتُكَ غَفَرَ اللَّهُ لَكَ وَلِأُمِّكَ؟ قَالَ: إِنَّ هَذَا مَلَكٌ لَمْ يَنْزِلِ الْأَرْضَ قَطُّ قَبْلَ هَذِهِ اللَّيْلَةِ اسْتَأْذَنَ رَبَّهُ أَنْ يُسَلِّمَ عَلَيَّ وَيُبَشِّرَنِي بِأَنَّ فَاطِمَةَ سَيِّدَةُ نِسَاءِ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَأَنَّ الْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ سَيِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ⁹⁰²

⁸⁹⁴ Daha önce bahsedilen Ma'mer b. Raşid'dir.

⁸⁹⁵ Daha önce bahsedilen Katade b. Di'ame'dir.

⁸⁹⁶ Tirmizî, Menâkıb, 131. (Tercüme: *Bu âlemde kadın olarak: İmran kızı Meryem, Huveylid kızı Hatice, Muhammed kızı Fatıma ve Firavunun karısı Asiye yeter*). Devamında Tirmizî şöyle demiştir, "Bu hadis sahihtir."; Ahmed b. Hanbel, XIX, 383. .

⁸⁹⁷ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 186-187; Tirmizî, Menâkıb, 97.

⁸⁹⁸ Daha önce bahsedilen Süfyan es-Sevrî'dir.

⁸⁹⁹ Zehebî, *Siyer* V, 62. Tam adı: Abdurrahman b. Ebi Nu'm el-Becelî (v. 99)

⁹⁰⁰ Tirmizî, Menâkıb, 97. (Tercüme: *Hasan ve Hüseyin, Cennet gençlerinin efendileridir*). Rivayetin devamında Tirmizî şöyle demiştir, "Süfyan b. Vekî", Cerir vasıtasıyla Muhammed b. Fudayl'den (v. 195) ve Yezid'den bu hadisin bir benzerini bize aktarmıştır. Bu hadis hasen sahihtir. İbn Ebi Nu'm, Abdurrahman b. Ebi'n-Nu'm el-Beceli olup Küfelidir. Ebu'l-Hakem diye künyelenir."

⁹⁰¹ Zehebî, *Siyer* VII, 355 Tam adı: İsrail b. Yunus b. Ebi İshak Amr b. Abdullah el-Hemedanî (v. 160)

⁹⁰² Tirmizî, Menâkıb, 100. (Tercüme: *Huveyfe (r.a.)'den rivayete göre, şöyle demiştir: Annem bana, "Peygamberle ne zaman görüşmeye gideceksin" diye sordu. Ben de, "uzun zamandır O'nunla görüşmüyorum" dedim. Annem beni payladı. Bunun üzerine ben: Bırak beni de gidip Resulullah (s.a.v.) ile birlikte akşam namazını kılayım, kendisinden senin ve benim için istiğfar etmesini*

Bu rivayet, Hz. Fatıma'nın faziletinden bahsedilen bölümde de nakledilmişti.

İbn Mâce Rivayeti:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى الْوَاسِطِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا الْمُعَلَّى بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذئْبٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ سَيِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ، وَأَبُوهُمَا خَيْرٌ مِنْهُمَا
Hasan ve Hüseyin, Cennet gençlerinin efendileridir ve babaları o ikisinden daha hayırlıdır.⁹⁰³

11/153 لَمَّا عَزَى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهَا، قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ، دَفِنُ الْبَنَاتِ

مِنَ الْمُكْرَمَاتِ

(Kızı Rukiye) hakkında Resulullah (s.a.v.)'a taziye edildiğinde şöyle buyurdu:
Elhamdülillah, kızları gömmek ikramdır.⁹⁰⁴

Hadisin Tahriri:

Ali el-Kârî'nin bu lafızlarla naklettiği rivayet Kütüb-i Tis'a eserlerinde bulunamamıştır. Bunun yanında, bizzat müellifin kendi mevzuat eserinde⁹⁰⁵ ve sair mevzuat eserlerinde uydurma olmakla itham edilmiştir⁹⁰⁶. Nitekim, rivayetin barındırdığı anlam bağlamında da düşünüldüğünde, bir cahiliye adeti olan kız çocuklarının gömülmesi vakasının, aslında meşru ve saygın bir hareket olduğu kanısına varılmasına vesile olabilecek bir rivayet gibi görünmektedir.

isteyeyim dedim. Resulullah (s.a.v.)'e gittim ve akşam namazını onunla birlikte kıldım. Resulullah (s.a.v.), akşam namazının ardından namaz kılmaya başladı sonunda yatsı namazını da kıldıktan sonra döndü ben de peşinden gittim. Sesimi duydu ve "Kim o Huzeyfe mi?" buyurdu. "Evet" dedim. "İhtiyacın nedir? Neden geldin? Allah seni de anneni de bağışlasın" buyurdu. Sonra şöyle devam etti, "Şu bir melektir ki bu geceden önce yeryüzüne hiç inmemişti. Bana selam vermek için, Fatıma'nın Cennet kadınlarının hanım efendisi olduğunu bildirmek için, Hasan ve Hüseyin'in de Cennetlik delikanlıların efendisi olduğunu bana müjdelemek için Rabbinden izin istedi"). Rivayetin devamında Tirmizî şöyle demiştir, "Bu hadis bu şekliyle hasen garibtir. Sadece İsrail'in rivayeti olarak bilmekteyiz".

⁹⁰³ İbn Mâce, İftitahu'l-Kitap, 15.

⁹⁰⁴ Ali el-Kârî, Şerh, s. 187.

⁹⁰⁵ Ali el-Kârî, el-Esrâr, s. 149.

⁹⁰⁶ İbnü'l-Cevzî, el-Mevzû'ât, III, 236; Süyûtî, el-Le'âli', II, 364; Sehâvî, el-Makâsîd, s. 346-347.

12/154 يَا عُمَرُ، أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى خَيْرٍ لَكَ مِنْ عُثْمَانَ، وَأَدُلُّ عُثْمَانَ
عَلَى خَيْرٍ لَهُ مِنْكَ؟، قَالَ: نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: زَوِّجْنِي ابْنَتَكَ، وَأَزْوَجْ عُثْمَانَ
ابْنَتِي

“Ey Ömer! Sana Osman’dan daha hayırlı damat, Osman’a da senden daha hayırlısını bildireyim mi?” (Ömer) Dedi ki, “Evet, ey Allah’ın elçisi”. Buyurdu ki, Sen kızını benimle evlendir ben de Osmanla evlendireyim.⁹⁰⁷

Hadisin Tahrici:

Bahsi geçen rivayet Kütüb-i Tis’a eserlerinde bulunamamıştır. Ancak Hâkim, Müstedrek’inde rivayet etmektedir.⁹⁰⁸

13/155 والذي نفسي بيده لو أن عندي مائة بنت يمتن واحدة بعد واحدة
زوجتك أخرى هذا جبرائيل عليه السلام أخبرني أن الله يأمرني أن أزوجهها

Neğsim elinde olana yemin ederim ki, eğer benim yüz kızım daha olsa ve bir bir ölseler, bir diğerini yine seninle evlendirirdim. İşte Cebrail (a.s) bana, Allah’ın kızını seninle evlendirmemi emrettiğini haber veriyor.⁹⁰⁹

Hadisin Tahrici:

Bahsi geçen rivayet bu lafızlarla bulunamamıştır. Ancak daha önce müellifin benzer lafızlarla naklettiği hadisin tahrici yapılmıştır.

67. “İNSAN, TEVHİD İLMİNİN İNCE BİR MESELESİYLE KARŞILAŞIR DA İÇİNDEN ÇIKAMAZSA, ONU ALLAH’A HAVALE ETMELİ, ‘ALLAH KATINDA EN DOĞRUSU NEYSE BEN O İNANÇ ÜZEREYİM’ DEMELİDİR. SONRA BİR ÂLİM ARAR VE ONA SORAR. BUNU ERTELEMESİ CAİZ DEĞİLDİR. BU KONUDA DURAKLARSA

⁹⁰⁷ Ali el-Kâri, Şerh, s. 187.

⁹⁰⁸ Hâkim, el-Müstedrek, III, 115.

⁹⁰⁹ Ali el-Kâri, Şerh, s. 187.

MAZUR GÖRÜLMEZ VE KÂFİR OLUR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî hadis nakletmemiştir;

68. “MİRÂÇ HABERİ HAK VE GERÇEKTİR. ONU REDDEDEN SAPIKLIK ÜZEREDİR VE BİDATÇIDIR” BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî bir hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/156 قول عائشة رضي الله عنها: ما فقد جسد محمد صلى الله عليه

وسلم ليلة المعراج

*Aişe (r.ah) sözüne göre: Miraç gecesi Muhammed (s.a.v)’in bedeni kaybolmadı.*⁹¹⁰

Hadisin Tahriri:

Müellif, eserinde bu rivayeti delil niteliğinde zikretmemiş, bir tartışmada ortaya atılmış bir iddia kabilinden kullanmıştır. Çalışmamızda Ali el-Kârî’nin hadisçiliği ve delil olarak kullandığı hadislerin kaynak değeri konu edildiği için, mezkûr rivayetin tahriri yapılmayacaktır.

69. “DECCAL’İN, YE’CÜC VEV ME’CÜC’ÜN ÇIKMASI, GÜNEŞİN BATIDAN DOĞMASI, HZ. İSA’NIN GÖKTEN İNMESİ VS. KIYAMET ALAMETLERİNİN SAHİH HADİSLERDE GEÇTİĞİ ÜZERE GÖRÜLMESİ HAKTIR, OLACAKTIR BAŞLIĞINDA YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî dört hadis nakletmiştir;

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

⁹¹⁰ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 189.

1/157 لَوْ كَانَ عِيسَى حَيًّا مَا وَسِعَهُ إِلَّا إِتِّبَاعِي

Eğer İsa hayatta olsaydı, bana tabi olmaktan başka çaresi olmazdı.⁹¹¹

Hadisin Tahriri:

Müellifin bu lafızlarla rivayet ettiği hadis, Kütüb-i Tis'a eserlerinde bulunamamıştır. Ancak Ahmed b. Hanbel'de geçen iki farklı rivayette, İsa yerine Musa'dan bahsedilerek şöyle aktarılmıştır;

Ahmed b. Hanbel Rivayetleri:

حَدَّثَنَا يُونُسُ⁹¹²، وَغَيْرُهُ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ يَعْنِي ابْنَ زَيْدٍ، حَدَّثَنَا مُجَالِدٌ⁹¹³، عَنْ غَامِرِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَسْأَلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ عَنْ شَيْءٍ، فَإِنَّهُمْ لَنْ يَهْدُوكُمْ، وَقَدْ ضَلُّوا، فَإِنَّكُمْ إِمَّا أَنْ تُصَدِّقُوا بِبَاطِلٍ، أَوْ تُكَذِّبُوا بِحَقٍّ، فَإِنَّهُ لَوْ كَانَ مُوسَى حَيًّا بَيْنَ أَطْهَرِكُمْ، مَا حَلَّ لَهُ إِلَّا أَنْ يَتَّبِعَنِي⁹¹⁴ حَدَّثَنَا سُورِجُ بْنُ النُّعْمَانِ، قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ⁹¹⁵، أَحْبَرَنَا مُجَالِدٌ، عَنْ الشَّعْبِيِّ⁹¹⁶، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِكِتَابٍ أَصَابَهُ مِنْ بَعْضِ أَهْلِ الْكِتَابِ، فَقَرَأَهُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَغَضِبَ وَقَالَ: أُمْتَهُوْكَونَ فِيهَا يَا ابْنَ الْخَطَّابِ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَقَدْ جِئْتُكُمْ بِهَا بَيِّضَاءَ نَفْيَةٍ، لَا تَسْأَلُوهُمْ عَنْ شَيْءٍ فَيُحِبُّوْكُمْ بِحَقٍّ فَتُكَذِّبُوا بِهِ، أَوْ بِبَاطِلٍ فَتُصَدِّقُوا بِهِ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ أَنَّ مُوسَى كَانَ حَيًّا، مَا وَسِعَهُ إِلَّا أَنْ يَتَّبِعَنِي⁹¹⁷

2/158 لقد ورد أنه يبقى في الأرض أربعين سنة ثم يتوفى فيصلي عليه

المسلمون ويدفنونه

O (İsa), yeryüzünde kırk sene kalacak, sonra vefat edecek ve müslümanlar onun namazını kılacaklar ve defnedecekler.⁹¹⁸

Hadisin Tahriri:

⁹¹¹ Ali el-Kâri, Şerh, s. 191.

⁹¹² Daha önce bahsedilen Yunus b. Muhammed'dir.

⁹¹³ Zehebî, Siyer VI, 284 Tam adı: Mücalid b. Sa'îd b. Umeyr b. Bistam el-Hemedânî (v. 144)

⁹¹⁴ Ahmed b. Hanbel, XXII, 468. (Tercüme: Ehli Kitab'a hiçbir şey sormayın! Onlar size doğru yolu göstermez ancak sapıklaştırırlar. Öyle ki, sizler bunun sonucunda batıl olan birşeyi doğrular, hak olan birşeyi de yalanlarsınız. Ve eğer Musa şimdi hayatta, karşınızda olsaydı, bana tabi olmaktan başkası çaresi çoktu)

⁹¹⁵ Daha önce bahsedilen Hüseyim b. Beşir'dir.

⁹¹⁶ Zehebî, Siyer IV, 294 Tam adı: Âmir b. Şurahil b. Abd b. Zî kibar (v. 102-109)

⁹¹⁷ Ahmed b. Hanbel, XXIII, 349. (Tercüme: Ehli Kitab'a hiçbir şey sormayın! Onlar size doğru yolu göstermez ancak sapıklaştırırlar. Öyle ki, sizler bunun sonucunda batıl olan birşeyi doğrular, hak olan birşeyi de yalanlarsınız. Ve eğer Musa şimdi hayatta, karşınızda olsaydı, bana tabi olmaktan başkası çaresi çoktu)

⁹¹⁸ Ali el-Kâri, Şerh, s. 191; Ebû Dâvûd, Melahim, 14.

Bahsi geçen rivayet hakkında müellif, Ebû Dâvûd et-Tayalisi'nin Müsned'inde geçtiği bilgisini vermiş olsa da, onun öncesinde rivayet bazı ziyadeleriyle birlikte Kütüb-i Tis'a eserlerinden Ebû Dâvûd ve Ahmed b. Hanbel'de geçmektedir;

Ebû Dâvûd Rivayeti:

حَدَّثَنَا هُدْبَةُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا هَمَّامُ بْنُ يَحْيَى، عَنْ قَتَادَةَ⁹¹⁹، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ آدَمَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ نَبِيٌّ يَعْنِي عِيسَى وَإِنَّهُ نَازِلٌ، فَإِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَأَعْرِفُوهُ: رَجُلٌ مَرْبُوعٌ إِلَى الْحُمْرَةِ وَالْبَيَاضِ، بَيْنَ مُصَرَّتَيْنِ، كَأَنَّ رَأْسَهُ يَقْطُرُ، وَإِنْ لَمْ يُصْبِهِ بَلَلٌ، فَيُقَاتِلُ النَّاسَ عَلَى الْإِسْلَامِ، فَيَذُقُ الصَّلِيبَ، وَيَقْتُلُ الْخَنَزِيرَ، وَيَضَعُ الْجُزْيَةَ، وَيُهْلِكُ اللَّهُ فِي زَمَانِهِ الْمَلِكَ كُلَّهَا إِلَّا الْإِسْلَامَ، وَيُهْلِكُ الْمَسِيحَ الدَّجَالَ، فَيَمُوتُ فِي الْأَرْضِ أَرْبَعِينَ سَنَةً، ثُمَّ يَتَوَقَّى فَيَصَلِّي عَلَيْهِ الْمُسْلِمُونَ⁹²⁰

Ahmed b. Hanbel Rivayeti:

حَدَّثَنَا يَحْيَى⁹²¹، عَنْ ابْنِ أَبِي عَرُوبَةَ⁹²²، قَالَ: حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ آدَمَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الْأَنْبِيَاءُ إِخْوَةٌ لِعَلَّاتٍ: دِينُهُمْ وَاحِدٌ، وَأُمَمُهُمْ شَتَّى، وَأَنَا أَوَّلُ النَّاسِ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ، لِأَنَّهُ لَمْ يَكُنْ بَيْنِي وَبَيْنَهُ نَبِيٌّ، وَإِنَّهُ نَازِلٌ، فَإِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَأَعْرِفُوهُ، فَإِنَّهُ رَجُلٌ مَرْبُوعٌ إِلَى الْحُمْرَةِ وَالْبَيَاضِ، سَبَطُ كَأَنَّ رَأْسَهُ يَقْطُرُ، وَإِنْ لَمْ يُصْبِهِ بَلَلٌ، بَيْنَ مُصَرَّتَيْنِ، فَيَكْسِرُ الصَّلِيبَ، وَيَقْتُلُ الْخَنَزِيرَ، وَيَضَعُ الْجُزْيَةَ، وَيُعْطِلُ الْمَلِكَ، حَتَّى تَهْلِكَ فِي زَمَانِهِ الْمَلِكُ كُلُّهَا غَيْرَ الْإِسْلَامِ، وَيُهْلِكُ اللَّهُ فِي زَمَانِهِ الْمَسِيحَ الدَّجَالَ الْكَذَّابَ، وَتَقَعُ الْأَمْنَةُ فِي الْأَرْضِ حَتَّى تَرْتَعَ الْإِبِلُ مَعَ الْأَسَدِ جَمِيعًا، وَالثَّمُورُ مَعَ الْبَقَرِ، وَالذَّنَابُ مَعَ الْعَنْمِ، وَيَلْعَبُ الصَّبِيَانُ وَالْعُلَمَانُ بِالْحَبَاتِ، لَا يَضُرُّ بَعْضُهُمْ بَعْضًا، فَيَمُوتُ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَمُوتَ، ثُمَّ يَتَوَقَّى فَيَصَلِّي عَلَيْهِ الْمُسْلِمُونَ وَيَذْفُونَهُ⁹²³

Nitekim bu rivayetler haricinde, Tayalisi'nin Müsned'inde de nakledilmektedir.⁹²⁴

⁹¹⁹ Daha önce bahsedilen Katade b. Di'ame'dir.

⁹²⁰ Ebû Dâvûd, Melahim, 14. (Tercüme: Benimle onun, yani İsa (a.s.)'nin arasında peygamber yoktur ve o mutlaka inecektir. Onu gördüğünüz zaman tanıyınız; o orta boylu, kırmızıya çalan beyaz benizli bir adamdır. Sarımtırak renkte iki elbise içerisinde olacaktır. Başına bir ıslaklık değme de damlalı olacaktır. İslam adına insanlarla savaştacak, haçı kıracak, domuzu öldürecek ve cizyeyi koyacaktır. Onun zamanında Allah, İslam'ın dışındaki tüm dinleri ortadan kaldırır. İsa (a.s) Mesih Deccal'i öldürecek ve yeryüzünde kırk sene kalacaktır. Sonra vefat edecek ve müslümanlar namazını kılacaklardır)

⁹²¹ Daha önce bahsedilen Yahya b. Sa'id'dir.

⁹²² Daha önce bahsedilen Sa'id b. Ebi Arube'dir.

⁹²³ Ahmed b. Hanbel, XV, 398. (Tercüme: Peygamberler, babaları bir, anneleri ayrı kardeşlerdir; dinleri tektir. Bense, insanlar içinde Meryem oğlu İsa'ya (a.s) en yakın olanım. Çünkü onunla benim aramda başka peygamber yoktur ve o geri gelecektir. O yüzden, onu gördüğünüzde tanıyın: o orta boylu, kırmızıya çalan beyaz benizli bir adamdır. Sarımtırak renkte iki elbise içerisinde olacaktır. Başına bir ıslaklık değme de damlalı olacaktır. İslam adına insanlarla savaştacak, haçı kıracak, domuzu öldürecek ve cizyeyi koyacaktır. Dinleri ortadan kaldıracaktır, hatta onun zamanında İslam'ın dışındaki tüm dinler ortadan kaldırılır. Allah teala onun zamanında yalancı Mesih Deccal'i öldürecek ve yeryüzünde kırk sene kalacaktır. Sonra vefat edecek ve müslümanlar namazını kılacaklardır)

⁹²⁴ Tayalisi, Ebû Dâvûd Süleymân et-Tayalisi el-Müsned, Daru'l-Hicr, thk. Dr. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî, Mısır, 1999. IV, 301

3/159 يَذْرُسُ الْإِسْلَامُ كَمَا يَذْرُسُ وَشْيُ الثَّوْبِ، حَتَّى لَا يُذْرَى مَا صِيَامٌ، وَلَا صَلَاةٌ، وَلَا نُسُكٌ، وَلَا صَدَقَةٌ، وَلَيْسَرَى عَلَى كِتَابِ اللَّهِ فِي لَيْلَةٍ، فَلَا يَبْقَى فِي الْأَرْضِ مِنْهُ آيَةٌ

*İslam, elbise kumaşının eskidiği gibi eskir; öyle ki oruç, namaz, Hacc'ın menasikleri veya sadaka bilinmez olur. Allah'ın Kitabı bir gecede toplatılır. Yeryüzünde ondan bir ayet bile kalmaz.*⁹²⁵

Hadisin Tahrici:

Bahsi geçen rivayet, Kütüb-i Tis'a eserlerinden yalnızca İbn Mâce'de nakledilmektedir.

İbn Mâce Rivayeti:

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ⁹²⁶، عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ، عَنْ رَبِيعِ بْنِ حِرَاشٍ، عَنْ حَدِيقَةَ بْنِ الِیْمَانِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَذْرُسُ الْإِسْلَامُ كَمَا يَذْرُسُ وَشْيُ الثَّوْبِ، حَتَّى لَا يُذْرَى مَا صِيَامٌ، وَلَا صَلَاةٌ، وَلَا نُسُكٌ، وَلَا صَدَقَةٌ، وَلَيْسَرَى عَلَى كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي لَيْلَةٍ، فَلَا يَبْقَى فِي الْأَرْضِ مِنْهُ آيَةٌ، وَتَبْقَى طَوَائِفُ مِنَ النَّاسِ الشَّيْخُ الْكَبِيرُ وَالْعَجُوزُ، يَقُولُونَ: أَذْرَكْنَا آبَاءَنَا عَلَى هَذِهِ الْكَلِمَةِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَتَنْحُنُ نَفُوسُهَا فَقَالَ لَهُ صِلَهُ: مَا تُغْنِي عَنْهُمْ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَهُمْ لَا يَذْرُونَ مَا صَلَاةٌ، وَلَا صِيَامٌ، وَلَا نُسُكٌ، وَلَا صَدَقَةٌ؟ فَأَعْرَضَ عَنْهُ حَدِيقَةُ، ثُمَّ رَدَّهَا عَلَيْهِ ثَلَاثًا، كُلَّ ذَلِكَ يُعْرِضُ عَنْهُ حَدِيقَةُ، ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْهِ فِي الثَّالِثَةِ، فَقَالَ: يَا صِلَهُ، تُنَجِّهِمُ مِنَ النَّارِ ثَلَاثًا⁹²⁷

4/160 اقْرءُوا الْقُرْآنَ قَبْلَ أَنْ يُرْفَعَ، فَإِنَّهُ لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يُرْفَعَ. قَالُوا: هَذِهِ الْمَصَاحِفُ تُرْفَعُ، فَكَيْفَ بَمَا فِي صُدُورِ؟، قَالَ: يُغْدِي عَلَيْهِ لَيْلًا فَيُرْفَعُ مِنْ صُدُورِهِمْ، فَيُصْبِحُونَ، فَيَقُولُونَ: كَأَنَّا لَمْ نَعْلَمْ شَيْئًا، ثُمَّ يُفِيضُونَ فِي الشَّعْرِ

⁹²⁵ Ali el-Kâri, Şerh, s. 192.

⁹²⁶ Daha önce bahsedilen Muhammed b. Hâzım'dır.

⁹²⁷ İbn Mâce, Fiten, 26. (Tercüme: Huzeyfe b. Yeman (r.a) Resulullah (s.a.v)'ın şöyle dediğini nakletmiştir: İslam, elbise kumaşının eskidiği gibi eskir; öyle ki oruç, namaz, Hacc'ın menasikleri veya sadaka bilinmez olur. Allah'ın Kitabı bir gecede toplatılır. Yeryüzünde ondan bir ayet bile kalmaz. Yeryüzünde yaşlı, düşkün insanlar kalır. Onlar derle ki, "Biz babalarımızı la ilahe illallah kelimesini darken bulmuştuk, biz de öyle söylüyoruz". (Orada bulunan) Sıla dedi ki, "Namazı, orucu, menasiki ve sadakayı bilmedikten sonar la ilahe illallah kelimesi onlara bir fayda verir mi ki?". Bu soru üzerine Huzeyfe ona karşılık vermedi. Sonra o, sorusunu üç kez tekrarladı. Her birinde Huzeyfe onu cevapsız bıraktı. Sonra üçüncüde ona döndü ve üç kez "onları ateşten kurtarır" dedi)

Kaldırılmadan önce Kuran'ı okuyun, çünkü muhakkak o kaldırılmadan kıyamet kopmayacaktır. (Bunun üzerinde oradakiler), “bu mushafların kaldırılması tamam da, hafızalarımızdaki nasıl kaldırılacak?” dediler. (Peygamber) buyurdu ki: Geceleyin onların hafızalarından alınacak ve o şekilde sabahlayacaklar. Sonra, “biz sanki birşeyler biliyorduk” deyip şiire dalecekler.⁹²⁸

Hadisin Tahrici:

Ali el-Kârî'nin bu lafızlarla zikrettiği rivayet, bazı farklılıklarla Kütüb-i Tis'a eserlerinden yalnızca Dârimî'nin Sünen'inde nakledilmektedir;

Darimî Rivayeti:

حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ عَوْنٍ، حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُبَيْدَةَ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ، عَنْ نَاجِيَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُثْبَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: أَكْثَرُوا تِلَاوَةَ الْقُرْآنِ قَبْلَ أَنْ يُرْفَعَ. قَالُوا: هَذِهِ الْمَصَاحِفُ تُرْفَعُ، فَكَيْفَ بِمَا فِي صُدُورِ الرِّجَالِ؟ قَالَ: يُسْرَى عَلَيْهِ لَيْلًا فَيُصْبِحُونَ مِنْهُ قُرَّاءَ، وَيَنْسَوْنَ قَوْلَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَيَقْعُونَ فِي قَوْلِ الْجَاهِلِيَّةِ وَأَشْعَارِهِمْ، وَذَلِكَ حِينَ يَقَعُ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ⁹²⁹

Aynı babda şu benzer rivayeti de vermektedir;

حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَاصِمٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ عَاصِمٍ⁹³⁰، عَنْ زُرِّ⁹³¹، عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: لَيْسَ رَيٌّْ عَلَى الْقُرْآنِ ذَاتَ لَيْلَةٍ وَلَا يُتْرَكُ آيَةٌ فِي مُصْحَفٍ، وَلَا فِي قَلْبِ أَحَدٍ إِلَّا رُفِعَتْ

Kur'an'ın üzerinden öyle bir gece gelip geçecek ki, ne Mushaflarda, ne de insanların ezberinde bir tek ayet bile kalmayıp ortadan kalkmış olacak.

Bunlara ek olarak, müellifin metinde tercih ettiği lafızların esasen Beyhaki'nin Şu'abu'l-İman kitabında geçtiğini tespit edebildik.⁹³²

70. MÜELLİFİN, KONU BAŞLIĞI OLMAKSIZIN NAKLETTİĞİ HADİSLERİN TAHRİCLERİ:

Bu başlıkta müellif Ali el-Kârî doksan yedi hadis nakletmiştir;

⁹²⁸ Ali el-Kârî, Şerh, s. 192;

⁹²⁹ Dârimî, Fedâilü'l-Kur'an, 4. (Tercüme: Kaldırılmadan önce Kuran tivaletini artırın. (Bunun üzerinde oradakiler), “bu mushafların kaldırılması tamam da, hafızalarımızdaki nasıl kaldırılacak?” dediler. (Peygamber) buyurdu ki: Gece onların hafızalarından kaldırılacak ve ondan yoksun bir şekilde sabahlayacaklar. Sonra, “La ilahe illallah” sözünü unutup cahiliye ve şairlerin sözlerine düşecekler. İşte başlarına gelecek olan budur)

⁹³⁰ Zehebî, Siyer V, 256 Tam adı: Asım b. Ebi Necûd el-Esvedî (v. 127)

⁹³¹ Zehebî, Siyer IV, 166 Tam adı: Zir b. Hubeyş b. Hubaşe b. Evs el-Esedî (v. 81)

⁹³² Beyhaki, Şu'abu'l-İman, III, 397.

Başlıkta verilen hadislerin metinleri:

1/161 قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى فَضَّلَ مُحَمَّدًا عَلَى أَهْلِ

السَّمَاءِ وَعَلَى الْأَنْبِيَاءِ

*İbn Abbas (r.a) şöyle demiştir: Allah Teala Muhammed'i (s.a.v) gök ehline ve tüm nebilere üstün kılmıştır.*⁹³³

Hadisin Tahriri:

Mevkuf olarak nakledilmiş olan bu rivayet hakkında her ne kadar muhakkik Dandal Taberani'den kaynak vermiş olsa da, esasen daha öncesinde Kütüb-i Tis'a eserlerinden Dârimî'de de rivayet edilmektedir. Rivayet şöyledir;

Darimî Rivayeti:

أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، أَنبَأَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي حَكِيمٍ، حَدَّثَنِي الْحَكَمُ بْنُ أَبَانَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: إِنَّ اللَّهَ فَضَّلَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ وَعَلَى أَهْلِ السَّمَاءِ، فَقَالُوا: يَا ابْنَ عَبَّاسٍ بِمِ فَضَّلَهُ عَلَى أَهْلِ السَّمَاءِ؟ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ قَالَ لِأَهْلِ السَّمَاءِ {وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّي إِلَهٌ مِنْ دُونِهِ فَذَلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ}، الْآيَةَ. وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى لِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ} قَالُوا فَمَا فَضَّلَهُ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ؟ قَالَ قَالَ: اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: {وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ}، الْآيَةَ. وَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ} فَأَرْسَلَهُ إِلَى الْجِنِّ وَالْإِنْسِ⁹³⁴

⁹³³ Ali el-Kâri, Şerh, s. 194; Dârimî, Mukaddime, 8.

⁹³⁴ Dârimî, Mukaddime, 8. (Tercüme: İbn Abbas (r.a) şöyle demiştir: Allah Teâla Muhammed'i (s.a.v) tüm nebilere ve gök ehline (a.s) üstün kılmıştır. Bunun üzerine dediler ki, "Ey İbn Abbas, onu sema ehline neyle üstün kıldı?". Dedi ki, "Allah sema ehline şöyle demiştir * Onlardan biri, "Tanrı O değil, benim!" diyecek olsa (ki demez), biz onu da cehennemle cezalandırırız. Zalimleri böyle cezalandırırız*⁹³⁴ Allah Teâla Muhammed (s.a.v) içinse şöyle buyurmuştur *Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih yolu açtık. Bu, Allah'ın senin geçmiş ve gelecek hatalarını bağışlaması içindir*⁹³⁴". Sonra dediler ki, "Nebilere üstünlüğü neyledir?". Dedi ki, "Allah Azze ve Celle şöyle buyurmuştur, *Biz elçileri, onlara açıklasınlar diye kavimlerinin dilleri üzere gönderdik*⁹³⁴ ve Allah Azze ve Celle Muhammed (s.a.v) için şöyle buyurmuştur, *Biz seni insanların tamamı için gönderdik*⁹³⁴ ve onu insanlara ve cinlere resul olarak göndermiştir")

2/162 أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا فَخْرُ

*Ben kıyamet günü Ademoğullarının efendisiyim, ancak bununla övünmüyorum.*⁹³⁵

Hadisin Tahrici:

Rivayet, bazı lafız farklılıklarıyla ve ziyadelerle Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî⁹³⁶, Müslim⁹³⁷, Tirmizî⁹³⁸, Ebû Dâvûd⁹³⁹ ve İbn Mâce'de⁹⁴⁰ geçmektedir. Buhârî rivayeti şu şekildedir;

Müslim Rivayeti:

حَدَّثَنِي الْحَكَمُ بْنُ مُوسَى أَبُو صَالِحٍ، حَدَّثَنَا هِشْلُ بْنُ يَغْنِي بْنِ زِيَادٍ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ⁹⁴¹، حَدَّثَنِي أَبُو عَمَّارٍ⁹⁴²، حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ فَرُّوخٍ، حَدَّثَنِي أَبُو هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَأَوَّلُ مَنْ يَنْشَقُّ عَنْهُ الْقَبْرُ، وَأَوَّلُ شَافِعٍ وَأَوَّلُ مُشَفِّعٍ⁹⁴³

Tirmizî Rivayetleri:

حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ⁹⁴⁴، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدِ بْنِ جُدْعَانَ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ⁹⁴⁵، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا فَخْرُ، وَبِيَدِي لَوَاءُ الْحَمْدِ وَلَا فَخْرُ، وَمَا مِنْ نَبِيٍّ يَوْمَئِذٍ آدَمَ فَمَنْ سِوَاهُ إِلَّا تَحْتَ لَوَائِي، وَأَنَا أَوَّلُ مَنْ تَنْشَقُّ عَنْهُ الْأَرْضُ وَلَا فَخْرُ، قَالَ: فَيُفْرَغُ النَّاسُ ثَلَاثَ فَرَغَاتٍ، فَيَأْتُونَ آدَمَ، فَيَقُولُونَ: أَنْتَ أَبُونَا آدَمَ فَاشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ، فَيَقُولُ: إِنِّي أَذْنَبْتُ ذَنْبًا أَهْبِطُ مِنْهُ إِلَى الْأَرْضِ وَلَكِنْ اائْتُوا نُوحًا، فَيَأْتُونَ نُوحًا، فَيَقُولُ: إِنِّي دَعَوْتُ عَلَى أَهْلِ الْأَرْضِ دَعْوَةً فَأُهْلِكُوا، وَلَكِنْ اادْهَبُوا إِلَى إِبْرَاهِيمَ، فَيَأْتُونَ إِبْرَاهِيمَ فَيَقُولُ: إِنِّي كَذَبْتُ ثَلَاثَ كَذِبَاتٍ، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْهَا كَذِبَةٌ إِلَّا مَا حَلَّ بِهَا عَنْ دِينِ اللَّهِ. وَلَكِنْ اائْتُوا مُوسَى، فَيَأْتُونَ مُوسَى، فَيَقُولُ: إِنِّي قَدْ قَتَلْتُ نَفْسًا، وَلَكِنْ اائْتُوا عِيسَى، فَيَأْتُونَ عِيسَى، فَيَقُولُ: إِنِّي عَبْدُتُ مِنْ دُونِ اللَّهِ، وَلَكِنْ اائْتُوا مُحَمَّدًا"، قَالَ: فَيَأْتُونَنِي فَأَنْطَلِقُ مَعَهُمْ قَالَ ابْنُ جُدْعَانَ: قَالَ أَنَسٌ: فَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى

⁹³⁵ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 194; Müslim, *Fedâil*, 3.

⁹³⁶ Buhârî, *Ehadisü'l-Enbiya*, 4; Tefsir, 192.

⁹³⁷ Müslim, *Fedâil*, 3; İman, 327, 328.

⁹³⁸ Tirmizî, *Tefsir*, 18; Tirmizî, *Menâkıb*, 3; *Sıfatu'l-Kıyamet*, 10.

⁹³⁹ Ebû Dâvûd, *Sünnet*, 14.

⁹⁴⁰ İbn Mâce, *Zühhd*, 37

⁹⁴¹ Zehebî, *Siyer* VII, 107 Tam adı: Abdurrahman b. Amr b. Yuhmed (v. 157)

⁹⁴² Mizzî, *Tehzîb*, XII, 399 Tam adı: Şeddad b. Abdullah el-Kureşî (v. ?)

⁹⁴³ Müslim, *Fedâil*, 3. (Tercüme: *Ben kıyamet günü Ademoğullarının efendisiyim; kabri ilk açılan, ilk şefa'at edilen ve ilk şefa'at eden kişiyim*);

Ebû Dâvûd, *Sünnet*, 14. Aynı metinle Amr b. Osman (v. 250), Velid b. Müslim, el-Evza'î, Ebi Ammâr (Şeddad), Abdullah b. Ferruh (v. ?) senediyle Ebû Hureyre'den nakledilmiştir;

İbn Mâce, *Zühhd*, 37. Mücahid b. Musa'nın (v. 244), Ebû İshak el-Herevî, onun da (v. 244), Huşeym (b. Beşir) yoluyla Cüd'an'a bağladığı rivayetin metninde farklı olarak "وَلَوَاءُ الْحَمْدُ بِيَدِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَلَا فَخْرُ" ifadesi geçmektedir.

⁹⁴⁴ Daha önce bahsedilen Süfyan b. Uyeyne'dir.

⁹⁴⁵ Zehebî, *Siyer* IV, 529 Tam adı: Münzir b. Malik b. Guta'a (v. 108)

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: فَاتَّخِذْ بِحُلَّةِ بَابِ الْجَنَّةِ فَأَقْعِقْهَا فَيَقَالَ: مَنْ هَذَا؟ فَيَقَالَ: مُحَمَّدٌ فَيَفْتَحُونَ لِي، وَيُرْجَبُونَ بِي، فَيَقُولُونَ: مَرْحَبًا، فَأَخَّرُ سَاجِدًا، فَيُلْهِمُنِي اللَّهُ مِنَ الثَّنَاءِ وَالْحَمْدِ، فَيَقَالَ لِي: ارْفَعْ رَأْسَكَ وَسَلِّ ثُعْطُ، وَاشْفَعْ تُشَفِّعُ، وَقُلْ يُسْمَعُ لِقَوْلِكَ، وَهُوَ الْمَقَامُ الْمُحْمُودُ الَّذِي قَالَ اللَّهُ {عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا} قَالَ سُفْيَانُ: لَيْسَ عَنْ أَنَسٍ، إِلَّا هَذِهِ الْكَلِمَةُ. فَاتَّخِذْ بِحُلَّةِ بَابِ الْجَنَّةِ فَأَقْعِقْهَا: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ وَقَدْ رَوَى بَعْضُهُمْ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، الْحَدِيثُ بِطَوِيلِهِ⁹⁴⁶

حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ ابْنِ جُدْعَانَ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا فَخْرَ، وَبِيَدِي لَوَاءُ الْحَمْدِ وَلَا فَخْرَ، وَمَا مِنْ نَبِيٍّ يَوْمَئِذٍ آدَمُ فَمَنْ سِوَاهُ إِلَّا تَحْتَ لَوَائِي، وَأَنَا أَوَّلُ مَنْ تَنْشَقُّ عَنْهُ الْأَرْضُ وَلَا فَخْرَ⁹⁴⁷

3/163 أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا فَخْرَ، وَبِيَدِي لَوَاءُ الْحَمْدِ وَلَا فَخْرَ، وَمَا مِنْ نَبِيٍّ يَوْمَئِذٍ آدَمُ فَمَنْ سِوَاهُ إِلَّا تَحْتَ لَوَائِي، وَأَنَا أَوَّلُ مَنْ تَنْشَقُّ عَنْهُ الْأَرْضُ وَلَا فَخْرَ وَأَنَا أَوَّلُ شَافِعٍ وَأَنَا أَوْلَمُشَفَعٍ وَلَا فَخْرَ

Kıyamet günü Âdemoğullarının efendisi benim fakat bununla övünmüyorum, Hamd sancağı benim elimdedir, fakat buna da övünmüyorum. Gerek Âdem, gerekse başka tüm peygamberler o gün benim sancağımın altında toplanacaklardır. Ve kabri

⁹⁴⁶ Tirmizî, Tefsir, 18. (Tercüme: Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Kıyamet günü Âdemoğullarının efendisi benim fakat bununla övünmüyorum, Hamd sancağı benim elimdedir. Fakat buna da övünmüyorum. Gerek Âdem, gerekse başka tüm peygamberler o gün benim sancağımın altında toplanacaklardır. Yeryüzünün yarılıp ilk olarak mahşer yerine getirilecek olan da yine benim buna da övünmüyorum. Sonra insanlar üç korku geçirecekler ve Âdem'e gelerek sen bizim atamız Âdem'in Rabbine bizim için şefaati oluver diyecekler. O da şöyle diyerek ben bir günah işledim ve bu yüzden yeryüzüne indirildim. Ama siz Nuh'a gidiniz. Nuh'a gelirler. Nuh ta şöyle der: Ben dünya halkına ağır bir bedduâ ettim ve bu yüzden yok olup gittiler. Fakat siz İbrahim'e gidin. İbrahim'e giderler o da şöyle der: Ben üç yalan söyledim, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: İbrahim bu üç yalanıyla Allah'ın dinini savunmuştu, ama siz Musa'ya gidin. Musa'ya gelirler, Musa: Ben bir adam öldürmüştüm o suç bana yeter siz İsa'ya gidin. İsa'ya gelirler. İsa'da der ki: Allah'tan başka bana ibadet edildi. Ama siz Muhammed'e gidiniz. Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Bana gelirler ben de onlarla birlikte giderim." İbn Ced'an diyor ki: Enes (r.a.) şöyle diyordu: Sanki ben Resulullah (s.a.v.)'a bakıyorum Cennet kapısının halkasını tutacak ve kapıyı çalacağım. Kim o diye sorulacak ve Muhammed denilecektir. Bana kapıyı açacaklar ve merhaba diye karşılayacaklar. Ben de secdeye kapanacağım. Allah bana hamdü senalar ilham edecek. Sonra bana şöyle denilecek başını kaldır. Dile ne dilerse; dileğin yerine getirilecektir. Şefaati et şefaatin kabul edilecek, söyle sözün dinlenecek Allah Teâla'nın ayette *Övgüye değer bir konuma yükseltecektir*⁹⁴⁶ buyurduğu makam-ı mahmud budur. Süfyân dedi ki: Burada Enes'den aktarılan kısım sadece "Cennet kapısının halkasını tutup kapısını çalacağım" sözüdür. Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis hasen sahihtir. Bazıları bu hadisi Ebû Nadre'den İbn Abbâs'tan daha uzun bir şekilde rivâyet etmişlerdir.

⁹⁴⁷ Tirmizî, Menâkıb, 3. (Tercüme: Kıyamet günü Âdemoğullarının efendisi benim fakat bununla övünmüyorum, Hamd sancağı benim elimdedir, fakat buna da övünmüyorum. Gerek Âdem, gerekse başka tüm peygamberler o gün benim sancağımın altında toplanacaklardır). Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis buradakinden uzundur. Bu hadis hasen sahihtir. Bu senedle Ebû Nadre'den, İbn Abbas'tan da hadis rivâyet edilmiştir.

ilk açılan ben olacağım fakat buna da övünmüyorum. İlk şefa'at edilen ve ilk şefa'at eden kişiyim fakat buna da övünmüyorum.⁹⁴⁸

4/164 أَنَا أَوَّلُ مَنْ تَنْشَقُّ عَنْهُ الْأَرْضُ، فَأُكْسَى الْحُلَّةَ مِنْ حُلَلِ الْجَنَّةِ، ثُمَّ أَقُومُ عَنْ يَمِينِ الْعَرْشِ لَيْسَ أَحَدٌ مِنَ الْخَلَائِقِ يَقُومُ ذَلِكَ الْمَقَامَ غَيْرِي

Yer yarıldığında içinden ilk çıkacak olan benim ve bana cennet giysisi giydirilir. Sonra Arş'ın sağında dururum. Benim dışımda yaratılmışlardan hiçbiri o makamda duramaz.⁹⁴⁹

Hadisin Tahrici:

Hadis, Kütüb-i Tis'a eserlerinden yalnızca Tirmizî'de geçmektedir. Muhakkik Dandal, rivayetin Müslim ve Ebû Dâvûd'da da geçiyor olduğu kanaatindeyse de, esasen bu rivayetin bağlamına yakın metinlere sahip diğer nakillerle aynı parantez altında vermek istemesinden olsa gerektir. İleride bu bahsedilen benzer metinli rivayetlerin tahririnde de aynı durum görülecektir. Ancak biz, metinde geçen lafızları ayrı bir başlık altında incelemeyi tercih ettik. Tirmizî rivayeti şu şekildedir;

Tirmizî Rivayeti:

حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ يَزِيدَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ السَّلَامِ بْنُ حَرْبٍ، عَنْ يَزِيدَ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ الْمُنْهَالِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَا أَوَّلُ مَنْ تَنْشَقُّ عَنْهُ الْأَرْضُ فَأُكْسَى الْحُلَّةَ مِنْ حُلَلِ الْجَنَّةِ، ثُمَّ أَقُومُ عَنْ يَمِينِ الْعَرْشِ لَيْسَ أَحَدٌ مِنَ الْخَلَائِقِ يَقُومُ ذَلِكَ الْمَقَامَ غَيْرِي⁹⁵⁰

5/165 لَا تُخَيِّرُونِي عَلَى مُوسَى

Beni Musa'dan üstün tutmayınız!⁹⁵¹

⁹⁴⁸ Ali el-Kâri, Şerh, s. 194. Bu hadisin tahriri daha önce verilmiştir.

⁹⁴⁹ Ali el-Kâri, Şerh, s. 195; Tirmizî, Menâkıb, 2.

⁹⁵⁰ Tirmizî, Menâkıb, 2. (Tercüme: Yer yarıldığında içinden ilk çıkacak olan benim ve bana cennet giysisi giydirilir. Sonra Arş'ın sağında dururum. Benim dışımda yaratılmışlardan hiçbiri o makamda duramaz). Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis, hasen-garip-sahihtir.

⁹⁵¹ Ali el-Kâri, Şerh, s. 195; Buhârî, Husumât, 1; Müslim, Fedâil, 160.

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet, bazı ziyadeler ve lafız farklılıklarıyla beraber Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî'de altı⁹⁵², Müslim⁹⁵³ ve Ebû Dâvûd'da⁹⁵⁴ birer tarikle nakledilmektedir.

6/166 لَا تُفْضَلُوا بَيْنَ الْأَنْبِيَاءِ

*Peygamberleri birbirine üstün tutmayın!*⁹⁵⁵

Hadisin Tahriri:

Rivayet bu lafızlarla Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî ve Müslim'de geçmektedir. Buhârî rivayeti şu şekildedir;

Buhârî Rivayeti:

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، عَنِ اللَّيْثِ⁹⁵⁶، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْفَضْلِ، عَنِ الْأَعْرَجِ⁹⁵⁷، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: بَيْنَمَا يَهُودِيٌّ يَعْزِضُ سِلْعَتَهُ، أُعْطِيَ بِهَا شَيْئًا كَرِهَهُ، فَقَالَ: لَا وَالَّذِي اصْطَفَى مُوسَى عَلَى الْبَشَرِ، فَسَمِعَهُ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَقَامَ فَلَطَمَ وَجْهَهُ، وَقَالَ: تَقُولُ: وَالَّذِي اصْطَفَى مُوسَى عَلَى الْبَشَرِ، وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ أَطْهَرِنَا؟ فَذَهَبَ إِلَيْهِ فَقَالَ: أَبَا الْقَاسِمِ، إِنَّ لِي ذِمَّةً وَعَهْدًا، فَمَا بَالُ فُلَانٍ لَطَمَ وَجْهِي، فَقَالَ: لَمْ لَطَمْتُ وَجْهَهُ فَذَكَرَهُ، فَغَضِبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى رُمِيَ فِي وَجْهِهِ، ثُمَّ قَالَ: لَا تُفْضَلُوا بَيْنَ أَنْبِيَاءِ اللَّهِ، فَإِنَّهُ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ، فَيَصْعَقُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ، إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ، ثُمَّ يُنْفَخُ فِيهِ أُخْرَى، فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ بُعِثَ، فَإِذَا مُوسَى آخِذٌ بِالْعَرْشِ، فَلَا أَذْرِي أَحْوَسَ بِصَعْقَتِهِ يَوْمَ الطُّورِ، أَمْ بُعِثَ قَبْلِي، وَلَا أَقُولُ: إِنَّ أَحَدًا أَفْضَلُ مِنْ يُوسُفَ بْنِ مَتَّى⁹⁵⁸

⁹⁵² Buhârî, Husumât, 1; Ehadüsu'l-Enbiya, 30; Tefsir, 131; Rikak, 43; Diyat, 32; Tevhid, 31.

⁹⁵³ Müslim, Fedâil, 160.

⁹⁵⁴ Ebû Dâvûd, Sünneti 14.

⁹⁵⁵ Ali el-Kâri, Şerh, s. 195; Buhârî, Ehadüsu'l-Enbiya, 34; Müslim, Fedâil, 159.

⁹⁵⁶ Daha önce bahsedilen Leys b. Sa'd'dır.

⁹⁵⁷ Daha önce bahsedilen Abdurrahman b. Hüzmüz'dür.

⁹⁵⁸ Buhârî, Ehadüsu'l-Enbiya, 34. (Tercüme: Ebû Hureyre (r.a) şöyle demiştir: Bir yahudi, ticaret eşyasını satışa arzederken, kendisine bu eşya karşılığında hoşlanmadığı birşey verilmişti. Bunun üzerine (yahudi), "Musa'yı beşere ütün kılana yemin olsun ki olmaz!" dedi. Bu sözü Ensârdan bir kimse işitti, kalkıp yahudiye bir tokat vurdu ve "Peygamber (s.a.v) aramızda bulunduğu halde sen Musa'yı beşer üzerine tercih eden Allah'a yemin ederim diyorsun öyle mi?" dedi. Bunun üzerine yahudi, Peygamber'e gitti ve "Ya Ebâ'l-Kasım! Muhakkak ki benim için bir zimmet ve ahid vardır. Falan kimseye ne oluyor ki, o benim yüzüme tokat vurdu?" dedi. Peygamber o sahabiye, "Bunun yüzüne niçin tokat vurdu?" buyurdu. (Ensârdan olan) da anlattı. Bundan dolayı Peygamber öfke izi yüzünde görülecek derecede öfkelenildi. Sonra şöyle buyurdu, "Allah'ın peygamberleri arasında üstün kılınmalar yapmayınız. Şunda hiç şüphe yok ki, Sûra üfürülmüş, artık Allah'ın diledikleri müstesna olmak üzere göklerde kim var, yerde kim varsa hepsi düşüp ölmüştür. Sonra bir daha üfürülmüştür. Ben ilk diriltilen olacağım. O anda bir de bakacağım ki, Musa arşa tutunmuş bir haldedir. Tûr günündeki bayılması ile mi muhasebe olundu, yoksa benden evvel mi diriltildi bilmiyorum. Ve ben, "muhakkak bir kimse Yûnus b. Mettâ'dan daha faziletlidir, sözünü de söylemem)

Müslim Rivayeti:

حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حُجَيْنُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْفَضْلِ الْهَاشِمِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: بَيْنَمَا يَهُودِيٌّ يَعْزُضُ سِلْعَةً لَهُ أُعْطِيَ بِهَا شَيْئًا، كَرِهَهُ أَوْ لَمْ يَرْضَهُ شَكََّ عَبْدُ الْعَزِيزِ قَالَ: لَا، وَالَّذِي اصْطَفَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ عَلَى الْبَشَرِ قَالَ: فَسَمِعَهُ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَلَطَمَ وَجْهَهُ، قَالَ: تَقُولُ: وَالَّذِي اصْطَفَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ عَلَى الْبَشَرِ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ أَظْهَرِنَا؟ قَالَ فَذَهَبَ الْيَهُودِيُّ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا أَبَا الْقَاسِمِ إِنَّ لِي ذِمَّةً وَعَهْدًا، وَقَالَ: فَلَا تُطَمَّ وَجْهِي، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لِمَ لَطَمْتَ وَجْهَهُ؟ قَالَ: قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَالَّذِي اصْطَفَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ عَلَى الْبَشَرِ وَأَنْتَ بَيْنَ أَظْهَرِنَا، قَالَ: فَغَضِبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى عُرِفَ الْغَضَبُ فِي وَجْهِهِ، ثُمَّ قَالَ: لَا تَفْضِلُوا بَيْنَ أَنْبِيََاءِ اللَّهِ، فَإِنَّهُ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَيَصْعَقُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ، قَالَ: ثُمَّ يُنْفَخُ فِيهِ أُخْرَى، فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ بُعِثَ، أَوْ فِي أَوَّلِ مَنْ بُعِثَ، فَإِذَا مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ آخِذٌ بِالْعَرْشِ، فَلَا أَدْرِي أَحُوسِبُ بِصَعْقَتِهِ يَوْمَ الطُّورِ، أَوْ بُعِثَ قَبْلِي، وَلَا أَقُولُ: إِنَّ أَحَدًا أَفْضَلَ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى عَلَيْهِ السَّلَامُ⁹⁵⁹

7/167 لَا يَنْبَغِي لِعَبْدٍ أَنْ، يَقُولَ: أَنَا خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى

Hiç kimseye, “ben Yunus b. Metta’dan daha hayırlıyım” demek uygun olmaz.⁹⁶⁰

Hadisin Tahriri:

Bu lafızlarla rivayet, Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî’de on iki⁹⁶¹, Müslim’de dört⁹⁶², Tirmizî’de bir⁹⁶³, Ebû Dâvûd’da iki⁹⁶⁴ ve İbn Mâce’de bir⁹⁶⁵ tarikle nakledilmektedir.

⁹⁵⁹ Müslim, Fedâil, 159. (Tercüme: Ebû Hureyre (r.a) şöyle demiştir: Bir yahudi, ticaret eşyasını satışa arzederken, kendisine bu eşya karşılığında hoşlanmadığı veya razı gelmediği (Abdulaziz şüphe etti) birşey verilmişti. Bunun üzerine (yahudi), “Musa’yı beşere üttün kılana yemin olsun ki olmaz!” dedi. Bu sözü Ensârdan bir kimse işitti, kalkıp yahudiye bir tokat vurdu ve “Peygamber (s.a.v) aramızda bulunduğu halde sen Musa’yı beşer üzerine tercih eden Allah’a yemin edersin öyle mi?” dedi. Bunun üzerine yahudi, Peygamber’e gitti ve “Ya Ebâ’l-Kasım! Muhakkak ki benim için bir zimmet ve ahid vardır. Falan kimseye ne oluyor ki, o benim yüzüme tokat vurdu?” dedi. Peygamber o sahabiye, “Bunun yüzüne niçin tokat vurdun?” buyurdu. (Ensârdan olan) da anlattı. Bundan dolayı Peygamber öfke izi yüzünde görülecek derecede öfkeleni. Sonra şöyle buyurdu, “Allah’ın peygamberleri arasında üstün kilmalar yapmayınız. Şunda hiç şüphe yok ki, Sûra üfürülmüş, artık Allah’ın diledikleri müstesna olmak üzere göklerde kim var, yerde kim varsa hepsi düşüp ölmüştür. Sonra bir daha üfürülmüştür. Ben ilk diriltilen olacağım. O anda bir de bakacağım ki, Musa arşa tutunmuş bir haldedir. Tûr günündeki bayılması ile mi muhasebe olundu, yoksa benden evvel mi diriltildi bilmiyorum. Ve ben, “muhakkak bir kimse Yunus b. Mettâ’dan daha faziletlidir, sözünü de söylemem)

⁹⁶⁰ Ali el-Kârî, Şerh, s. 195; Buhârî, Ehadisu’l-Enbiya, 24; Müslim, İman, 268.

⁹⁶¹ Buhârî, Ehadisu’l-Enbiya, 24, 34; Tefsir, 104, 124, 257; Tevhid, 50.

⁹⁶² Müslim, İman, 268; Fedâil, 159, 166, 167.

⁹⁶³ Tirmizî, Tefsir, 40.

⁹⁶⁴ Ebû Dâvûd, Sünnet, 14.

⁹⁶⁵ İbn Mâce, Zühd, 33.

8/168 إذا أَحَبُّ أَحَدِكُمْ أَنْ يَعْرِفَ كَيْفَ مَنَزَلَتُهُ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى فَلْيَنْظُرْ
كَيْفَ مَنَزَلَةُ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِيهِ فَإِنَّ اللَّهَ يُنْزِلُ الْعَبْدَ حَيْثُ أَنْزَلَهُ مِنْ نَفْسِهِ

Sizden biri Allah katındaki yerini bilmek isterse, Allah Teâla'nın kendi (kalbindeki) yerine baksın. Çünkü Allah Teâla, kuluna, kalbindeki durumuna göre iner (tecelli eder).⁹⁶⁶

Hadisin Tahriri:

Müellifin bu lafızlarla naklettiği rivayet Kütüb-i Tis'a eserlerinde bulunamamıştır. Ancak Hakim, Müstedrek'inde şöyle rivayet etmektedir;

Hâkim Rivayeti:

حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ بْنِ يُونُسَ الْحَافِظُ، ثنا يَحْيَى بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ يَحْيَى، ثنا مُسَدَّدٌ⁹⁶⁷، ثنا
بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، ثنا عُمَرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ مَوْلَى غُفْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَيُّوبَ بْنَ خَالِدٍ بْنَ صَفْوَانَ الْأَنْصَارِيَّ، يَقُولُ: قَالَ
جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا خَرَجَ عَلَيْنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّ اللَّهَ سَرَّايَا مِنَ الْمَلَائِكَةِ
تَحِلُّ وَتَقِفُ عَلَى مَجَالِسِ الذِّكْرِ فِي الْأَرْضِ، فَارْتَعُوا فِي رِيَاضِ الْجَنَّةِ . قَالُوا: وَأَيْنَ رِيَاضِ الْجَنَّةِ؟ قَالَ: مَجَالِسِ الذِّكْرِ، فَاعْدُوا
وَرُوحُوا فِي ذِكْرِ اللَّهِ، وَذَكِّرُوهُ أَنْفُسَكُمْ مَنْ كَانَ يُحِبُّ أَنْ يَعْلَمَ مَنَزَلَتَهُ عِنْدَ اللَّهِ فَلْيَنْظُرْ كَيْفَ مَنَزَلَةُ اللَّهِ عِنْدَهُ، فَإِنَّ اللَّهَ يُنْزِلُ
الْعَبْدَ مِنْهُ حَيْثُ أَنْزَلَهُ مِنْ نَفْسِهِ⁹⁶⁸

9/169 حُبُّكَ الشَّيْءَ يُعْمِي وَيُصِمُّ

Birşeyi sevmen, seni kör ve sağır yapar.⁹⁶⁹

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet, Kütüb-i Tis'a eserlerinden Ebû Dâvûd ve Ahmed b. Hanbel'de geçmektedir. Ancak aynı zamanda bazı münekkidler tarafından da uydurma ve şiddetli zayıf olarak görüldüğü nakledilmiştir. Öncelikle Ebû Dâvûd ve Müsned rivayetleri şu şekildedir;

⁹⁶⁶ Ali el-Kâri, Şerh, s. 198.

⁹⁶⁷ Daha önce bahsedilen Müsedded b. Müserhed'dir.

⁹⁶⁸ Hâkim, el-Müstedrek, I, 671. (Tercüme: Cabir b. Abdullah'ın (r.a) şöyle dediği rivayet edilmiştir: Nebi s.a.v bizim yanımıza geldi ve buyurdu ki, "Ey insanlar! Allah'ın yeryüzünde dolaşan ve arayan melekleri vardır. Bu yüzden cennet bahçelerinden faydalanın". Dediler ki, "Cennet bahçeleri nerededir?". Buyurdu ki, "Zikir meclisleridir. Oraya Allah'ı zikretmeye gidiniz ve nefislerinize orada hatırlatınız. Kim Allah katındaki yerini bilmek isterse, Allah Teâla'nın kendi (kalbindeki) yerine baksın. Çünkü Allah Teâla, kuluna, kalbindeki durumuna göre iner (tecelli eder).")

⁹⁶⁹ Ali el-Kâri, Şerh, s. 198.

Ebû Dâvûd Rivayeti:

حَدَّثَنَا حَبِوَةُ بْنُ شُرَيْحٍ، حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ⁹⁷⁰، عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ أَبِي مَرْيَمَ، عَنْ خَالِدِ بْنِ مُحَمَّدٍ الثَّقَفِيِّ، عَنْ بِلَالِ بْنِ أَبِي الدَّرْدَاءِ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: حُبُّكَ الشَّيْءَ يُعْمِي وَيُصِمُّ⁹⁷¹

Bu rivayetler hakkında bizzat müellif, mevzuat kitabında şunları zikretmektedir;

رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَقَدْ بَالَعَ الصَّغَانِي فِيهِ، وَحَكَّمَ بِالْوَضْعِ عَلَيْهِ، قَالَ السَّخَاوِيُّ: وَيَكْفِينَا سُكُوتُ أَبِي دَاوُدَ عَلَيْهِ، فَلَيْسَ بِمَوْضُوعٍ، وَلَا شَدِيدَ الضَّعْفِ، فَهُوَ حَسَنٌ

*Ebû Dâvûd rivayet etmiştir. Sâğânî (v. 650) ise daha ileriye götürüp uydurma hükmü vermiştir. Sehâvî ise: Bize Ebû Dâvûd'un bu hadis hakkında sükut etmiş olması yeterlidir. Bu sebeple uydurma veya şiddetli zayıf değildir. Ancak hasendir.*⁹⁷²

10/170 خَيْرُ الْبَرِيَّةِ، إِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ

*Yaratılmışların en hayırlısı İbrahim (a.s)'dir.*⁹⁷³

Hadisin Tahrici:

Bahsi geçen rivayet Kütüb-i Sitte Eserlerinden Müslim, Tirmizî ve Ebû Dâvûd'da tamamı Enes b. Malik sahabi ravisi tarafından rivayet edilmektedir;

Müslim Rivayeti:

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ، وَابْنُ فَضِيلٍ⁹⁷⁴، عَنِ الْمُخْتَارِ، ح وَحَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ وَاللَّفْظُ لَهُ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ، أَخْبَرَنَا الْمُخْتَارُ بْنُ فُلْفُلٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا خَيْرَ الْبَرِيَّةِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ذَاكَ إِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ⁹⁷⁵

⁹⁷⁰ Daha önce bahsedilen Bakiyye b. el-Velîd'dir.

⁹⁷¹ Ebû Dâvûd, Edeb, 24. (Tercüme: *Birşeyi sevmen, seni kör ve sağır yapar*);

Ahmed b. Hanbel, XXXVI, 24. Farklı olarak Ahmed b. Hanbel hadisi Muhammed b. Mus'ab'dan (v. 208) Ebû Bekir'e bağlamaktadır;

Ahmed b. Hanbel, XXXV, 553. .

⁹⁷² Ali el-Kâri, *el-Esrâr*, s. 177; (Benzer ifadeler için bkz. Sehâvî, *el-Makâsıd*, s. 294).

⁹⁷³ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 200; Müslim, Fedâil, 150.

⁹⁷⁴ Daha önce bahsedilen Muhammed b. Fudayl'dır.

⁹⁷⁵ Müslim, Fedâil, 150. (Tercüme: *Enes b. Malik'ten şöyle dediği rivayet edilmiştir: Adamın biri Resulullah (s.a.v)'a geldi ve "ey yaratılmışların en hayırlısı!" dedi. Bunun üzerine o da, "o İbrahim (a.s)'dir" buyurdu*);

Tirmizî, Tefsir, 86. Senesinde farklı olarak Muhammed b. Beşşar, Abdurrahman b. Mehdî, Süfyan (b. Sa'id), metnindeyse farklı olarak "ذَلِكَ إِبْرَاهِيمُ" bulunan rivayetin devamında Tirmizî şöyle demiştir, "Bu hadis hasen-sahihtir";

Ebû Dâvûd, Sünnet, 14. Senesinde farklı olarak Ziyad b. Eyüb (v. 252) ve Abdullah b. İdris bulunmaktadır.

11/171 إِنَّ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلُ اللَّهِ وَأَنَا حَبِيبُ اللَّهِ

*İbrahim Allah'ın dostudur, bense sevgilisiyim.*⁹⁷⁶

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet bazı ziyadelerle birlikte Kütüb-i Tis'a eserlerinden Tirmizî ve Dârimî'de geçmektedir. Tirmizî rivayeti şu şekildedir;

Tirmizî Rivayeti:

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ نَصْرِ بْنِ عَلِيٍّ قَالَ: حَدَّثَنَا عُثَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْمَجِيدِ قَالَ: حَدَّثَنَا زَمْعَةُ بْنُ صَالِحٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ وَهْرَامَ، عَنْ عِكْرِمَةَ⁹⁷⁷، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: جَلَسَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْتَظِرُونَهُ قَالَ: فَخَرَجَ حَتَّى إِذَا دَنَا مِنْهُمْ سَمِعَهُمْ يَتَذَكَّرُونَ فَسَمِعَ حَدِيثَهُمْ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: عَجَبًا إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ اتَّخَذَ مِنْ خَلْقِهِ خَلِيلًا، اتَّخَذَ مِنْ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا، وَقَالَ آخَرُ: مَاذَا بَأْعَجَبَ مِنْ كَلَامِ مُوسَى كَلِمَةً تَكْلِيمًا، وَقَالَ آخَرُ: فَعِيسَى كَلِمَةً اللَّهُ وَرُوحُهُ، وَقَالَ آخَرُ: آدَمُ اصْطَفَاهُ اللَّهُ. فَخَرَجَ عَلَيْهِمْ فَسَلَّمَ وَقَالَ: قَدْ سَمِعْتُ كَلَامَكُمْ وَعَجَبْتُكُمْ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلُ اللَّهِ وَهُوَ كَذَلِكَ وَمُوسَى نَجِيُّ اللَّهِ وَهُوَ كَذَلِكَ، وَعِيسَى رُوحُهُ وَكَلِمَتُهُ وَهُوَ كَذَلِكَ وَآدَمُ اصْطَفَاهُ اللَّهُ وَهُوَ كَذَلِكَ، أَلَا وَأَنَا حَبِيبُ اللَّهِ وَلَا فَخْرَ، وَأَنَا حَامِلُ لَوَاءِ الْحَمْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا فَخْرَ، وَأَنَا أَوَّلُ شَافِعٍ وَأَوَّلُ مُشَفَّعٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا فَخْرَ، وَأَنَا أَوَّلُ مَنْ يُحْرَكُ جَلَقُ الْجَنَّةِ فَيَفْتَحُ اللَّهُ لِي فَيُدْخِلْنِيهَا وَمَعِيَ قُرَاءُ الْمُؤْمِنِينَ وَلَا فَخْرَ، وَأَنَا أَكْرَمُ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ وَلَا فَخْرَ⁹⁷⁸

Dârimî Rivayetleri:

أَخْبَرَنَا عُثَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْمَجِيدِ، حَدَّثَنَا زَمْعَةُ عَنْ سَلَمَةَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: جَلَسَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْتَظِرُونَهُ فَخَرَجَ حَتَّى إِذَا دَنَا مِنْهُمْ، سَمِعَهُمْ يَتَذَكَّرُونَ، فَتَسَمَّعَ حَدِيثَهُمْ، فَإِذَا بَعْضُهُمْ يَقُولُ: عَجَبًا إِنَّ اللَّهَ اتَّخَذَ مِنْ خَلْقِهِ خَلِيلًا فَإِبْرَاهِيمَ خَلِيلُهُ، وَقَالَ آخَرُ: مَاذَا بَأْعَجَبَ مِنْ {وَكَلَّمَ

⁹⁷⁶ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 200; Tirmizî, Menâkıb, 3.

⁹⁷⁷ Daha önce bahsedilen Mevla Abdullah b. Abbas'dır.

⁹⁷⁸ Tirmizî, Menâkıb, 3. (Tercüme: *İbn Abbas (r.a.)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Resulullah (s.a.v.)'in ashabından bazı kişiler, kendisini beklemek üzere oturmuşlardı. Resulullah (s.a.v.) çıktı onlara yaklaşıncı onların konuştuklarını duydu. Bazıları şöyle diyordu: "Şaşılacak şey doğrusu Allah yaratıklarından birini dost edinmiş, İbrahim dost edinmiş diğer bir kısmı ise Musa'nın Allah'la konuşması daha hayret verici bir şeydir. Allah onunla apaçık konuşmuştur. Diğer bir kısmı ise İsa Allah'ın kelimesi ve ruhudur. Diğer bir kısmı da Âdem, babasız şekilde yaratılmış, seçkin insandır, dediler."* Resulullah (s.a.v.) onların yanına geldi selam verip şöyle buyurdu: "Konuşmalarınızı ve hayret ettiğiniz şeyleri dinledim. İbrahim, Allah'ın dostu olup o bir gerçektir. Musa'da Allah'ın konuştuğu seçkin bir kimsedir, bu da doğrudur. İsa'da Allah'ın ruhu ve kelimesidir. Buda bir gerçektir. Âdem: Allah seçmiştir. Bu da bir gerçektir. Dikkat ediniz Allah'ın sevgilisi benim, bunu övünmek için söylemiyorum. Kıyamet günü hamd sancağını taşıyacak olan benim, bunu övünmek için söylemiyorum. Kıyamet gününde ilk şefaati edecek olan benim şefaati kabul edilecek olanda benim. Fakat bunu övünmek için söylemiyorum. Cennetin kapılarının halkalarını ilk hareket ettirecek olan benim. Allah bana Cennet kapısını açacak beraberinde olan mü'minleri ve fakirleri Cennete sokacaktır, fakat bunu övünmek için söylemiyorum. Ben geçmişlerin ve geleceklerin en değerlisiyim, fakat bunu övünmek için söylemiyorum."'). Devamında Tirmizî şöyle demiştir, "Bu hadis gariptir."

اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا { وَقَالَ آخِرُ: فَعِيسَى كَلِمَةُ اللَّهِ وَرُوحُهُ، وَقَالَ آخِرُ: وَأَدَمُ اصْطَفَاهُ اللَّهُ، فَخَرَجَ عَلَيْهِمْ فَسَلَّمَ وَقَالَ: قَدْ سَمِعْتُ كَلَامَكُمْ وَعَجَبْتُكُمْ، أَنَّ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلُ اللَّهِ، وَهُوَ كَذَلِكَ، وَمُوسَى نَجِيُّهُ، وَهُوَ كَذَلِكَ، وَعِيسَى رُوحُهُ وَكَلِمَتُهُ، وَهُوَ كَذَلِكَ، وَأَدَمُ اصْطَفَاهُ اللَّهُ تَعَالَى، وَهُوَ كَذَلِكَ، أَلَا وَأَنَا حَبِيبُ اللَّهِ، وَلَا فَخْرَ، وَأَنَا حَامِلُ لَوَاءِ الْحَمْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَلَا فَخْرَ، وَأَنَا أَوَّلُ شَافِعٍ، وَأَوَّلُ مُشَفَّعٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا فَخْرَ، وَأَنَا أَوَّلُ مَنْ يُحَرِّكُ بِحَلْقِ الْجَنَّةِ وَلَا فَخْرَ، فَيَفْتَحُ اللَّهُ فَبَدْخُلُيْهَا وَمَعِيَ فُقَرَاءُ الْمُؤْمِنِينَ وَلَا فَخْرَ، وَأَنَا أَكْرَمُ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ عَلَى اللَّهِ، وَلَا فَخْرَ⁹⁷⁹

أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنِي مُعَاوِيَةُ⁹⁸⁰، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ رُوَيْمٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ قَيْسٍ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ أَذْرَكَ بِي الْأَجَلَ الْمَرْحُومَ وَاحْتَصَرَ لِي اخْتِصَارًا فَتَحْتُ الْأَجْرُونَ، وَتَحْتُ السَّابِقُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَإِنِّي قَاتِلٌ قَوْلًا غَيْرَ فَخْرٍ: إِبْرَاهِيمُ خَلِيلُ اللَّهِ، وَمُوسَى صَفِيُّ اللَّهِ، وَأَنَا حَبِيبُ اللَّهِ، وَمَعِيَ لَوَاءُ الْحَمْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَعَدَنِي فِي أُمَّتِي وَأَجَارَهُمْ مِنْ ثَلَاثٍ: لَا يَعْصِيهِمْ بَسَنَةً، وَلَا يَسْتَأْصِلُهُمْ عَدُوٌّ، وَلَا يَجْمَعُهُمْ عَلَى ضَلَالَةٍ⁹⁸¹

12/172 بعثت إلى الخلق كافة

*Ben bütün yaratılmışlara gönderildim.*⁹⁸²

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet Kütüb-i Sitte eserlerinden Müslim ve Tirmizî'de nakledilmektedir. Her ne kadar muhakkik Dandal, Buhârî ve Nesâî'nin de bu hadisi rivayet ettiğini ve tümünün Cabir b. Abdullah sahabi ravisinden nakledildiğini ifade etse de, aslında bahsettiği rivayetlerde Ali el-Kârî'nin kullandığı lafız ve manayı

⁹⁷⁹ Darimî, Mukaddime, 8. (Tercüme: Nebi (s.a.v)'nin ashabından bazı insanlar oturmuş, onu bekliyorlardı. Derken (Hz. Peygamber) dışarı çıktı. Onlara yaklaşıncı, aralarında bir meseleyi görüştiklerini işitti. Onların sözüne kulak verdi ve bazısının şöyle dediğini işitti: "Şaşılacak şey! Allah mahlûkatından dost edinmiş. İbrahim onun dostudur." Diğeri şöyle dedi: "Bu, *Allah Musa'ya da hitab ile konuştu"⁹⁷⁹ (meselesinden) daha şaşılacak bir şey değildir!" Bir diğeri, "İsa da Allah'ın kelimesi ve ruhudur." dedi. Bir öteki, "Allah, Âdemi de seçmiştir" dedi. Bunun üzerine (Hz. Peygamber) onların yanına çıkagelip selâm verdi ve şöyle buyurdu: Konuşmalarınızı ve şaşkınlıklarınızı işittim ki; İbrahim, Allah'ın dostudur dediniz ki o böyledir, Musa sırdaşıdır dediniz ki o böyledir, İsa ruhudur dediniz ki o böyledir, Allah Âdemi de seçmiştir ki o böyledir. İyi bilin ki ben de Allah'ın sevgilisiyim. Bunu övmek için söylemiyorum. Kıyamet gününde, altında Âdem ve ondan sonrakilerin bulunacağı, hamd sancağını ben taşıyacağım. Bunu övmek için söylemiyorum. Cennetin kapı halkalarını ilk hareket ettirecek olan benim. Bunu övmek için söylemiyorum. Bunun sonucu Allah (kapıyı) açacak ve beni içeri girdirecektir. Beraberimde de müminlerin fakirleri bulunacaktır. Bunu övmek için söylemiyorum. Allah katında, öncekilerin ve sonrakilerin en kıymetli olanı benim. Bunu da övmek için söylemiyorum)

⁹⁸⁰ Mizzî, Tehzîb, XXVIII, 221 Tam adı: Muaviye b. Yahya es-Sedefî (v. ?)

⁹⁸¹ Darimî, Mukaddime, 8. (Tercüme: Allah beni rahmetli vakte ulaştırmış ve benim için tamamen kısa yolu tutmuştur. Bu sebeple biz sonuncularız. Ama kıyamet gününde öne geçen (birincileriz). Ben, övmeksizin bir söz söyleyeceğim: İbrahim. Allah'ın dostu, Musa, Allah'ın seçkin kulu, ben ise Allah'ın sevgilisiyim. Kıyamet gününde Hamd Sancağı benim beraberimdedir. Allah -azze ve celle- ümmetim hakkında bana bir söz vermiş ve onları üç şeyden muhafaza etmiştir: Onları kutlıkla toptan mahvetmeyecek, düşman onların kökünü kazımayacak ve onları sapıklık üzerinde birleştirmeyecek)

⁹⁸² Ali el-Kârî, Şerh, s. 200; Müslim, Mesâcid, 5.

bulamamakla beraber, aşağıda paylaşacağımız rivayetlerin sahabi ravisi de Ebû Hureyre olarak görünmektedir. Müslim Rivayeti şu şekildedir;

Müslim Rivayeti:

وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي أُيُوبَ، وَقَتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ وَهُوَ ابْنُ جَعْفَرٍ، عَنِ الْعَلَاءِ⁹⁸³، عَنْ أَبِيهِ⁹⁸⁴، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: فَضَّلْتُ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ بِسِتٍّ: أُعْطِيتُ جَوَامِعَ الْكَلِمِ، وَنُصِرْتُ بِالرُّعْبِ، وَأُحِلَّتْ لِي الْغَنَائِمُ، وَجُعِلَتْ لِي الْأَرْضُ طَهُورًا وَمَسْجِدًا، وَأُزِلْتُ إِلَى الْخَلْقِ كَافَّةً، وَحُتِمَ بِي النَّبِيُّونَ⁹⁸⁵

13/173 أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا فَخْرَ

*Ben kıyamet günü Ademoğullarının efendisiyim, ancak bununla övünmüyorum.*⁹⁸⁶

14/174 يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ مَا دَعَوْتَنِي وَرَجَوْتَنِي

*Ey Ademoğlu! Sen bana dua ettiğin ve benden ümit ettiğin sürece...*⁹⁸⁷

Hadisin Tahrici:

Allah Teala'nın kullarına, insan cinsini kasederek “Ey Ademoğlu” şeklinde de hitap ettiğine delil olması açısından müellifin Kudsi hadis olarak bir cüzünü zikrettiği rivayetin tam hali Kütüb-i Tis’a eserlerinden Tirmizî, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel’de şöyle geçmektedir;

Tirmizî Rivayeti:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِسْحَاقَ الْجَوْهَرِيُّ الْبَصْرِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ⁹⁸⁸ قَالَ: حَدَّثَنَا كَثِيرُ بْنُ فَايِدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُبَيْدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ بَكْرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ الْمُرِّيَّ، يَقُولُ: حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ مَا دَعَوْتَنِي وَرَجَوْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ عَلَى مَا كَانَ فِيكَ

⁹⁸³ Daha önce bahsedilen Alâi b. Andurrahman’dır.

⁹⁸⁴ Daha önce bahsedilen Abdurrahman b. Ya’kub el-Cühemî’dir.

⁹⁸⁵ Müslim, Mesâcid, 5. (Tercüme: *Ben diğer Peygamberler üzerine altı şeyle üstün kıldım: Bana Cevâmiü'l-Kelim verildi. (Düşmanlarımın kalplerine) korku sindirilmekle yardım gördüm. Bana ganimetler helâl kıldı. Yeryüzü bana temizleyici ve mescit kıldı. Ben bütün yaratılmışlara gönderildim. Benimle nebiler sona erdirildi*);

Tirmizî, Siyer, 5. Farklı olarak, Tirmizî hadisi doğrudan Ali b. Hücr’den (v. 244) dinlemiştir. Devamında ise şöyle demiştir, “Bu hadis, hasen sahihtir.”

⁹⁸⁶ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 200. Bu rivayetin tahrici daha önce verilmiştir.

⁹⁸⁷ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 202; Tirmizî, De’avât, 110.

⁹⁸⁸ Zehebî, *Siyer* IX, 480 Tam adı: Dahhak b. Mahled (v. 212)

وَلَا أُبَالِي، يَا ابْنَ آدَمَ لَوْ بَلَغَتْ ذُنُوبُكَ عَنَانَ السَّمَاءِ ثُمَّ اسْتَغْفَرْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ، وَلَا أُبَالِي، يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ لَوْ أَتَيْتَنِي بِقُرَابِ الْأَرْضِ خَطَايَا ثُمَّ لَقِيتَنِي لَا تُشْرِكُ بِي شَيْئًا لَأَتَيْتُكَ بِقُرَابِهَا مَغْفِرَةً⁹⁸⁹

Dârimî Rivayeti:

أَخْبَرَنَا أَبُو النُّعْمَانِ⁹⁹⁰، حَدَّثَنَا مَهْدِيٌّ⁹⁹¹، حَدَّثَنَا غَيْلَانُ⁹⁹²، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ مَعْدِي كَرَبٍ⁹⁹³، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْوِيهِ عَنْ رَبِّهِ قَالَ: يَا ابْنَ آدَمَ، إِنَّكَ مَا دَعَوْتَنِي وَرَجَوْتَنِي، غَفَرْتُ لَكَ عَلَى مَا كَانَ فِيكَ، ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ إِنْ تَلَقَّيْتَنِي بِقُرَابِ الْأَرْضِ خَطَايَا، لَقِيتُكَ بِقُرَابِهَا مَغْفِرَةً بَعْدَ أَنْ لَا تُشْرِكُ بِي شَيْئًا، ابْنَ آدَمَ، إِنَّكَ إِنْ تُذْنِبَ حَتَّى يَبْلُغَ ذَنْبُكَ عَنَانَ السَّمَاءِ، ثُمَّ تَسْتَغْفِرْنِي أَغْفِرَ لَكَ وَلَا أُبَالِي⁹⁹⁴

Ahmed b. Hanbel Rivayeti:

حَدَّثَنَا عَفَّانُ⁹⁹⁵، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ⁹⁹⁶، حَدَّثَنَا عَامِرُ الْأَحْوَلُ⁹⁹⁷، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ مَعْدِي كَرَبٍ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ: عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا يَرْوِي عَنْ رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنَّهُ قَالَ: يَا ابْنَ آدَمَ، إِنَّكَ مَا دَعَوْتَنِي وَرَجَوْتَنِي فَإِنِّي سَأَغْفِرُ لَكَ عَلَى مَا كَانَ فِيكَ، وَلَوْ لَقِيتَنِي بِقُرَابِ الْأَرْضِ خَطَايَا لَلْقِيتُكَ بِقُرَابِهَا مَغْفِرَةً، وَلَوْ عَمِلْتَ مِنَ الْخَطَايَا حَتَّى تَبْلُغَ عَنَانَ السَّمَاءِ مَا، لَمْ تُشْرِكْ بِي شَيْئًا ثُمَّ اسْتَغْفِرْتَنِي، لَعَفَرْتُ لَكَ، ثُمَّ لَا أُبَالِي⁹⁹⁸

⁹⁸⁹ Tirmizî, De'avât, 110. (Tercüme: Allah tebareke ve teala şöyle buyurmuştur: Ey Âdemoğlu! Sen bana duâ ettiğin ve benden ümit ettiğin sürece senin hatalarını bağışlarım ve hiç aldırış etmem. Ey Âdemoğlu! Senin günahların göğün bulutlarına ulaşsa bile sen de benden bağışlanma dilesen seni bağışlarım ve hiç aldırış etmem. Ey Âdemoğlu! Sen bana dünya dolusu kadar hatalarla gelip bana hiçbir şeyi ortak koşmamış olsan şüphesiz seni dünya dolusu bağışlanma ile karşılarım). Devamında Tirmizî şöyle demiştir, “Bu hadis hasen-gariptir. Bu halinden başka bilmiyoruz.”

⁹⁹⁰ Daha önce bahsedilen Muhammed b. Fadl'dır.

⁹⁹¹ Daha önce bahsedilen Mehdî b. Meymun'dur.

⁹⁹² Zehebî, Siyer V, 239 Tam adı: Gaylan b. Cerir Ebû Yezid el-Ezdî (v. 129)

⁹⁹³ İbn Sa'd, Tabakâtü'l-Kübra, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Beyrut, 1990, VI, 146.

⁹⁹⁴ Dârimî, Rikak, 72. (Tercüme: Nebi (s.a.v) Rabbinin, şöyle buyurduğunu rivayet ediyor: Âdemoğlu! Şüphesiz sen bana dua ettiğin, benden ümit ettiğin sürece, sende olan şeylere rağmen seni bağışlarım. Âdemoğlu! Sen gerçekten, bana hiçbir şeyi ortak koşmadıktan sonra, beni yer dolusuna yakın günâhlarla karşılaşan da, ben seni onun dolusuna yakın bağışla karşılarım. Âdemoğlu! Şüphesiz sen günahın gökteki buluta ulaşacak kadar günah işlesen de, sonra benden bağışlanmanı dilesen, ben aldırmayarak seni bağışlarım); Ahmed b. Hanbel, XXXV, 375. Farklı olarak Ahmed b. Hanbel senede Âmir (b. Fadl) ile başlamıştır.

⁹⁹⁵ Daha önce bahsedilen Affan b. Müslim.

⁹⁹⁶ Zehebî, Siyer VII, 296 Tam adı: Hemmam b. Yahya b. Dinar el-Avzî (v. 164)

⁹⁹⁷ Mizzî, Tehzîb, XIV, 65 Tam adı: Âmir b. Abdulvahid b. Ahvel (v. ?)

⁹⁹⁸ Ahmed b. Hanbel, XXXV, 398. (Tercüme: Nebi (s.a.v) Rabbinin, şöyle buyurduğunu rivayet ediyor: Ey Âdemoğlu! Şüphesiz sen bana dua ettiğin, benden ümit ettiğin sürece, sende olan şeylere rağmen seni bağışlarım. Sen gerçekten, bana hiçbir şeyi ortak koşmadıktan sonra, beni yer dolusuna yakın günâhlarla karşılaşan da, ben seni onun dolusuna yakın bağışla karşılarım. Âdemoğlu! Şüphesiz sen günahın gökteki buluta ulaşacak kadar günah işlesen de, sonra benden bağışlanmanı dilesen, ben aldırmayarak seni bağışlarım)

15/175 أَنَا سَيِّدُ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

*Ben kıyamet günü insanların efendisiyim.*⁹⁹⁹

16/176 عَشْرَةٌ فِي الْجَنَّةِ: أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ، وَعُثْمَانُ، وَعَلِيٌّ، وَالزُّبَيْرُ، وَطَلْحَةُ،

وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ، وَأَبُو عُبَيْدَةَ، وَسَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ وَسَعِيدُ بْنُ زَيْدٍ

*Şu on kişi cennettedir: Ebû Bekir Cennettedir, Ömer Cennettedir, Osman, Ali, Zübeyr, Talha, Abdurrahman ve Ebû Ubeyde de.*¹⁰⁰⁰

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet Kütüb-i Sitte eserlerinden Tirmizî, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'de geçmektedir. Tirmizî rivayetleri şu şekildedir;

Tirmizî Rivayetleri:

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ¹⁰⁰¹ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ حُمَيْدٍ، عَنْ أَبِيهِ¹⁰⁰²، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَبُو بَكْرٍ فِي الْجَنَّةِ، وَعُمَرُ فِي الْجَنَّةِ، وَعُثْمَانُ فِي الْجَنَّةِ، وَعَلِيٌّ فِي الْجَنَّةِ، وَطَلْحَةُ فِي الْجَنَّةِ وَالزُّبَيْرُ فِي الْجَنَّةِ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ فِي الْجَنَّةِ، وَسَعْدُ فِي الْجَنَّةِ، وَسَعِيدُ فِي الْجَنَّةِ، وَأَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ فِي الْجَنَّةِ¹⁰⁰³

Aynı babda şu hadisi de vermektedir;

حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ مِسْمَارٍ الْمَرْوَزِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ¹⁰⁰⁴، عَنْ مُوسَى بْنِ يَعْقُوبَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ حُمَيْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ سَعِيدَ بْنَ زَيْدٍ، حَدَّثَهُ فِي نَقَرٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: عَشْرَةٌ فِي الْجَنَّةِ: أَبُو بَكْرٍ فِي الْجَنَّةِ، وَعُمَرُ فِي الْجَنَّةِ، وَعُثْمَانُ وَعَلِيٌّ وَالزُّبَيْرُ وَطَلْحَةُ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ وَأَبُو عُبَيْدَةَ وَسَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ. قَالَ: فَعَدَّ هَؤُلَاءِ التَّسْعَةَ وَسَكَتَ عَنِ الْعَاشِرِ، فَقَالَ الْقَوْمُ: نَنْشُدُكَ اللَّهُ يَا أَبَا الْأَعْوَرِ مِنَ الْعَاشِرِ؟ قَالَ: نَشْدُكُمْ بِاللَّهِ، أَبُو الْأَعْوَرِ فِي الْجَنَّةِ¹⁰⁰⁵

⁹⁹⁹ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 202. Bu hadisin tahriri daha önce verilmiştir.

¹⁰⁰⁰ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 206; Tirmizî, Menâkıb, 84.

¹⁰⁰¹ Daha önce bahsedilen Kuteybe b. Sa'îd'dir.

¹⁰⁰² Daha önce bahsedilen Humeyd b. Abdurrahman'dır.

¹⁰⁰³ Tirmizî, Menâkıb, 84. (Tercüme: Ebû Bekir Cennettedir, Ömer Cennettedir, Osman Cennettedir, Ali Cennettedir, Talha Cennettedir, Zübeyr Cennettedir, Abdurrahman b. Avf Cennettedir, Sa'd Cennet'tedir, Sa'îd Cennet'tedir, Ebû Ubeyde b. Cerrâh Cennet'tedir). Devamında Tirmizî şöyle demiştir, "Mus'ab kıraat yoluyla Abdulaziz b. Muhammed'den, Abdurrahman b. Humeyd'den, babasından benzeri şekilde bu hadisi bize aktarmıştır ve Abdurrahman b. Avf'ı zikretmemiştir. Bu hadis Abdurrahman b. Humeyd'den, babasından, Saîd b. Zeyd'den benzeri şekilde rivâyet edilmiştir. Bu hadis ilk hadisten daha sahihtir"

¹⁰⁰⁴ Zehebî, *Siyer* IX, 486 Tam adı: Muhammed b. İsmail ed-Deylî (v. 200)

¹⁰⁰⁵ Tirmizî, Menâkıb, 84. (Tercüme: Abdurrahman b. Humeyd (r.a.)'in babasından rivâyete göre, Saîd b. Zeyd, bir cemaatin içinde Humeyd'e Resulullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu anlattı: On kişi Cennettedir: Ebû Bekir Cennet'te, Ömer Cennet'te, Osman, Ali, Zübeyr, Talha, Abdurrahman, Ebû

Ebû Dâvûd Rivayeti:

حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ النَّمِرِيُّ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ الْحُرِّ بْنِ الصَّيَّاحِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَخْنَسِ، أَنَّهُ كَانَ فِي الْمَسْجِدِ فَذَكَرَ رَجُلًا عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَامَ سَعِيدُ بْنُ زَيْدٍ فَقَالَ: أَشْهَدُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنِّي سَمِعْتُهُ وَهُوَ يَقُولُ: عَشْرَةٌ فِي الْجَنَّةِ النَّبِيُّ فِي الْجَنَّةِ، وَأَبُو بَكْرٍ فِي الْجَنَّةِ، وَعُمَرُ فِي الْجَنَّةِ، وَعُثْمَانُ فِي الْجَنَّةِ، وَعَلِيٌّ فِي الْجَنَّةِ، وَطَلْحَةُ فِي الْجَنَّةِ، وَالزُّبَيْرُ بْنُ الْعَوَّامِ فِي الْجَنَّةِ، وَسَعْدُ بْنُ مَالِكٍ فِي الْجَنَّةِ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ فِي الْجَنَّةِ، وَلَوْ شِئْتُ لَسَمَّيْتُ الْعَاشِرَ قَالَ: فَقَالُوا: مَنْ هُوَ؟ فَسَكَتَ. قَالَ: فَقَالُوا: مَنْ هُوَ؟ فَقَالَ: هُوَ سَعِيدُ بْنُ زَيْدٍ¹⁰⁰⁶

İbn Mâce Rivayeti:

حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ قَالَ: حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ الْمُنْتَنَى أَبُو الْمُثَنَّى النَّخَعِيُّ، عَنْ جَدِّهِ رِيَاحِ بْنِ الْحَارِثِ، سَمِعَ سَعِيدَ بْنَ زَيْدٍ بْنَ عَمْرِو بْنِ نُفَيْلٍ، يَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَاشِرَ عَشْرَةٍ، فَقَالَ: أَبُو بَكْرٍ فِي الْجَنَّةِ، وَعُمَرُ فِي الْجَنَّةِ، وَعُثْمَانُ فِي الْجَنَّةِ، وَعَلِيٌّ فِي الْجَنَّةِ، وَطَلْحَةُ فِي الْجَنَّةِ، وَالزُّبَيْرُ فِي الْجَنَّةِ، وَسَعْدُ فِي الْجَنَّةِ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ فِي الْجَنَّةِ فَقِيلَ لَهُ: مِنَ النَّاسِ؟ قَالَ: أَنَا¹⁰⁰⁷

17/177 فاطمة رضي الله عنها سيدة النساء أهل جنة

*Fatıma Cennet kadınlarının efendisidir.*¹⁰⁰⁸

18/178 الحسن والحسين سيدا شباب أهل الجنة

*Hasan ve Hüseyin Cennet gençlerinin efendisidir.*¹⁰⁰⁹

Ubeyde ve Sa'd b. Ebi Vakkâs da. Humeyd dedi ki, "Sa'îd b. Zeyd bu dokuz kişiyi saydı ve onuncusuna gelince sustu. Cemaat: Ey Ebu'l-A' ver! Allah aşkına söyle onuncusu kimdir? Sa'id şu cevabı verdi: Benden Allah aşkına istediniz, Ebu'l-A' ver'dir." Devamında Tirmizî şöyle demiştir, "Ebu'l-A' ver, Sa'îd b. Zeyd b. Amr b. Nevfel'dir. Muhammed'den işittim şöyle diyordu: Bu hadis birinci hadisten daha sahihtir"

¹⁰⁰⁶ Ebû Dâvûd, Sünnet, 9. (Tercüme: Abdurahman b. Ahnes'den rivayet edildiğine göre: Kendisi bir gün mescidde iken adamın biri Hz. Ali'den (a.s) bahsetmişti. Bunun üzerine Said b. Zeyd ayağa kalkıp: Ben Resulullah (s.a.v)'i, "On kişi cennettedir: Nebi (s.a.v) cennettedir, Ebû Bekir Cennettedir, Ömer Cennettedir, Osman Cennettedir, Ali Cennettedir, Talha Cennettedir, Zübeyr b. Avvam Cennettedir, Sa'd b. Malik cennettedir, Abdurrahman b. Avf cennettedir." derken işittiğime şahitlik ederim. Eğer dileyeydim (cennetliklerden) onuncunun ismini de verirdim." demiş. (Abdurrahman) dedi ki, "O kimdir?" dediler. Cevap vermedi. (Sonra tekrar): "Kimdir o? Dediler. "Said b. Zeyd" cevabını verdi)

¹⁰⁰⁷ İbn Mâce, İftitâhu'l-Kitâb, 11. (Tercüme: Sa'id bin Zeyd (r.a)'den rivayet edildiğine göre kendisi şöyle söylemiştir: Resulullah (s.a.v) on kişinin onuncusuydu. Çünkü şöyle buyurmuştur: Ebû Bekir Cennettedir, Ömer Cennettedir, Osman Cennettedir, Ali Cennettedir, Talha Cennettedir, Zübeyr Cennettedir, Sa'd Cenettedir ve Abdurrahman Cennettedir buyurdu. (Said bin Zeyd'e) "dokuzuncu kimdir?" diye soruldu. O da, "dokuzuncu benim" diye cevap verdi)

¹⁰⁰⁸ Ali el-Kâri, Şerh, s. 206. Bu hadisin tahriri daha önce verilmiştir.

¹⁰⁰⁹ Ali el-Kâri, Şerh, s. 206. Bu hadisin tahriri daha önce verilmiştir.

19/179 جاء جبريل أو ملك إلى النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقال: مَا تَعُدُّونَ مَنْ شَهِدَ بَدْرًا فِيكُمْ ، قَالُوا: خِيَارُنَا، قَالَ: كَذَلِكَ هُمْ عِنْدَنَا خِيَارُ الْمَلَائِكَةِ

Cibril veya bir melek, Nebi (s.a.v)’e gelerek şöyle dedi, “Bedir savaşına katılanları aranızda nasıl görüyorsunuz?”. Dediler ki, “en hayırlılarımız olarak”. (Melek de) Dedi ki, “Aynen bizim katımızda da (savaşa katılan) melekler, en hayırlılarımızdır”.¹⁰¹⁰

Hadisin Tahrici:

Bahsi geçen rivayet aynı lafızlarla Kütüb-i Tis’a eserlerinden İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel’de şöyle rivayet edilmektedir;

İbn Mâce Rivayeti:

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَأَبُو كُرَيْبٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ¹⁰¹¹ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ¹⁰¹²، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَبَّادَةَ بْنِ رِفَاعَةَ، عَنْ جَدِّهِ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ، قَالَ: جَاءَ جَبْرِيلُ أَوْ مَلَكٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: مَا تَعُدُّونَ مَنْ شَهِدَ بَدْرًا فِيكُمْ؟ قَالُوا: خِيَارُنَا، قَالَ: كَذَلِكَ هُمْ عِنْدَنَا خِيَارُ الْمَلَائِكَةِ¹⁰¹³

20/180 لَا يَدْخُلُ النَّارَ أَحَدٌ مِمَّنْ بَايَعَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ

*Ağacın altında tabii olanların hiçbiri Ateş’e girmeyecektir.*¹⁰¹⁴

Hadisin Tahrici:

Bahsi geçen rivayet, Kütüb-i Sitte eserlerinden Tirmizî ve Ebû Dâvûd’da nakledilmektedir. Bazı lafız farklılıklarıyla gelen iki Tirmizî rivayeti şu şekildedir;

¹⁰¹⁰ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 206; İbn Mâce, İbn Mâce, İftitâhu’l-Kitâb, 11.

¹⁰¹¹ Daha önce bahsedilen Veki’ b. Cerrah’dır.

¹⁰¹² Daha önce bahsedilen Süfyan es-Sevrî’dır.

¹⁰¹³ İbn Mâce, İftitâhu’l-Kitâb, 11. (Tercüme: *Cibril veya bir melek, Nebi (s.a.v)’e gelerek şöyle dedi, “Bedir savaşına katılanları aranızda nasıl görüyorsunuz?”. Dediler ki, “en hayırlılarımız olarak”. (Melek de) Dedi ki, “Aynen bizim katımızda da (savaşa katılan) melekler, en hayırlılarımızdır”. Ahmed b. Hanbel, XXV, 136 . Ahmed b. Hanbel hadisi doğrudan Veki’den almıştır.*

¹⁰¹⁴ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 206; Tirmizî, Menâkıb, 127.

Tirmizî Rivayetleri:

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ¹⁰¹⁵ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ¹⁰¹⁶، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ¹⁰¹⁷، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَدْخُلُ النَّارَ أَحَدٌ مِّنْ بَايَعٍ تَحْتَ الشَّجَرَةِ¹⁰¹⁸

Mana olarak benzeşen bir diğer rivayet ise şöyledir;

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غِيْلَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَزْهَرُ السَّمَّانُ، عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ، عَنْ خِدَاشٍ¹⁰¹⁹، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَيَدْخُلَنَّ الْجَنَّةَ مَنْ بَايَعَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ إِلَّا صَاحِبَ الْجَمَلِ الْأَحْمَرِ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ¹⁰²⁰

21/181 إِنَّ خَيْرَ التَّابِعِينَ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ أُوَيْسٌ

¹⁰²¹ Tabi'in'in en hayırlısı, kendisine Üveys denen kişidir.

Hadisin Tahrici:

Bahsi geçen rivayet, Kütüb-i Tis'a eserlerinden Müslim'de ve Ahmed b. Hanbel'de nakledilmektedir. Müslim rivayeti şu şekildedir;

Müslim Rivayeti:

حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، قَالَا: حَدَّثَنَا عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ سَعِيدِ الْجُرَيْرِيِّ¹⁰²²، بِهَذَا الْإِسْنَادِ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، قَالَ: إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّ خَيْرَ التَّابِعِينَ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ أُوَيْسٌ، وَلَهُ وَالِدَةٌ وَكَانَ بِهِ بَيَاضٌ فَمَرُّهُ فَلَيْسَتْغْفِرَ لَكُمْ¹⁰²³

Ahmed b. Hanbel Rivayetleri:

حَدَّثَنَا عَفَّانُ¹⁰²⁴، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ سَعِيدِ الْجُرَيْرِيِّ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ أُسَيْرِ بْنِ جَابِرٍ، قَالَ: لَمَّا أَقْبَلَ أَهْلُ الْيَمَنِ جَعَلَ عُمَرُ يَسْتَفْرِئُ الرَّفَاقَ، فَيَقُولُ: هَلْ فِيكُمْ أَحَدٌ مِنْ قَرْنٍ؟ حَتَّى أَتَى عَلَى قَرْنٍ، فَقَالَ: مَنْ أَنْتُمْ؟ قَالُوا: قَرْنٌ، فَوَقَعَ زِمَامٌ عُمَرَ، أَوْ زِمَامٌ أُوَيْسٍ، فَتَاوَلَهُ أَوْ تَاوَلَهُ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ، فَعَرَفَهُ، فَقَالَ عُمَرُ: مَا اسْمُكَ؟ قَالَ: أَنَا

¹⁰¹⁵ Daha önce bahsedilen Kuteybe b. Sa'id'dir.

¹⁰¹⁶ Daha önce bahsedilen el-Leys b. Sa'd'dır.

¹⁰¹⁷ Daha önce bahsedilen Muhammed b. Müslim b. Tedrus'tur.

¹⁰¹⁸ Tirmizî, Menâkıb, 127. (Tercüme: Ağacın altında tabii olanların hiçbiri Ateş'e girmeyecektir). Devamında Tirmizî şöyle demiştir, "Bu hadis hasen-sahihtir";

Ebû Dâvûd, Sünnet, 9. Ebû Dâvûd, hadisi ayrıca Kuteybe b. Sa'id'in akranı olan Yezid b. Halid'den (v. 232) işitmiştir.

¹⁰¹⁹ Mizzî, Tehzîb, VIII, 233 Tam adı: Hidaş b. Ayyaş el-Abdî el-Basrî (v. ?)

¹⁰²⁰ Tirmizî, Menâkıb, 128. (Tercüme: Kırmızı devenin sahibinden başka ağacın altında biat edenler mutlaka Cennete gireceklerdir). Devamında Tirmizî şöyle demiştir, "Bu hadis hasen-gariptir."

¹⁰²¹ Ali el-Kâri, Şerh, s. 207, Müslim, Fedâilü's-Sahabe, 224.

¹⁰²² Zehebî, Siyer VI, 153 Tam adı: Ebû Mes'ud Sa'id b. İyyas el-Cüreyrî (v. 144)

¹⁰²³ Müslim, Fedâilü's-Sahabe, 224. (Tercüme: Tabi'in'in en hayırlısı, kendisine Üveys denen kişidir. Bir annesi vardır. Kendisinde beyazlık (alaca) vardır. İşte ona, sizin için istiğfar etmesini söyleyin)

¹⁰²⁴ Daha önce bahsedilen Affan b. Müslim'dir.

أُوَيْسٌ. فَقَالَ: هَلْ لَكَ وَالِدَةٌ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَهَلْ كَانَ بِكَ مِنَ الْبَيَاضِ شَيْءٌ؟ قَالَ: نَعَمْ، فَدَعَوْتُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ، فَأَذْهَبَهُ عَنِّي إِلَّا مَوْضِعَ الدَّرْهِمِ مِنْ سُرِّي لِأَذْكَرَ بِهِ رَبِّي، قَالَ لَهُ عُمَرُ: اسْتَغْفِرْ لِي. قَالَ: أَنْتَ أَحَقُّ أَنْ تَسْتَغْفِرَ لِي، أَنْتَ صَاحِبُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقَالَ عُمَرُ: إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّ خَيْرَ التَّابِعِينَ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ: أُوَيْسٌ، وَلَهُ وَالِدَةٌ، وَكَانَ بِهِ بَيَاضٌ فَدَعَا اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فَأَذْهَبَهُ عَنْهُ إِلَّا مَوْضِعَ الدَّرْهِمِ فِي سُرِّيهِ. فَاسْتَغْفَرَ لَهُ، ثُمَّ دَخَلَ فِي غِمَارِ النَّاسِ، فَلَمْ يُدْرَ أَتَيْنَ وَقَعَ، قَالَ: فَقَدِمَ الْكُوفَةَ، قَالَ: وَكُنَّا نَجْتَمِعُ فِي حَلْفَةٍ، فَتَذْكُرُ اللَّهَ، وَكَانَ يَجْلِسُ مَعَنَا، فَكَانَ إِذَا ذَكَرَ هُوَ وَقَعَ حَدِيثُهُ مِنْ قُلُوبِنَا مَوْقِعًا لَا يَقَعُ حَدِيثٌ غَيْرُهُ¹⁰²⁵

حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ¹⁰²⁶، قَالَ: حَدَّثَنَا شَرِيكٌ¹⁰²⁷، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زَيْادٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، قَالَ: نَادَى رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الشَّامِ يَوْمَ صِفِّينَ: أَفِيكُمْ أُوَيْسُ الْقُرْنِيِّ؟ قَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّ مِنْ خَيْرِ التَّابِعِينَ أُوَيْسًا الْقُرْنِيَّ¹⁰²⁸

Her ne kadar Üveys el-Karanî hakkında gelen başka rivayetler de bulunuyor olsa da, biz Aliyyül Karî'nin tercih ettiği lafızların bağlamına uygun olanların tahririni vermekle yetindik.

22/182 خَيْرِ الْقُرُونِ قُرْنِي، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ

*İnsanların en hayırlısı benim asrımda yaşayanlardır. Sonra arkasından gelenlerdir.*¹⁰²⁹

23/183 حَسْبُكَ مِنْ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ: مَرْيَمُ ابْنَةُ عِمْرَانَ، وَخَدِيجَةُ بِنْتُ حُوَيْلِدٍ، وَفَاطِمَةُ بِنْتُ مُحَمَّدٍ، وَآسِيَةُ امْرَأَةُ فِرْعَوْنَ

¹⁰²⁵ Ahmed b. Hanbel, I, 372. (Tercüme: Üseyr b. Cabir'den (v. 85) şöyle dediği rivayet edilmiştir: Yemen halkı geldiğinde Ömer (r.a) aralarında birini aramaya koyuldu ve dedi ki, "aranızda Karan'lı olan var mı?". Taki Karan'lıları buldu ve "siz kimsiniz?" dedi. "Karanlılarınız" dediler. Bunun üzerine Ömer (r.a) (bineğinin) eğerini bıraktı, yahut Üveys yuları bıraktı ve başkasına verdi. Sonra onu bulunca Ömer (r.a), "İsmin nedir?" dedi. O da "ben Üveys'im" dedi. Sonra (Ömer), "Annen var mı?" diye sordu. "Evet" dedi. "Sende önceden beyazlık var mıydı?" dedi. "Evet, sonra Allah azze ve celleye dua ettim ve benden aldı, yalnızca Rabbimi hatırlamam için göbeğimde bir dirhem kadar bıraktı" dedi. Ömer ona dedi ki, "Benim için istiğfar et". (Üveys) dedi ki, "Sen Resulullah'ın sahabisisin, senin bana istiğfar etmen daha doğrudur". Bunun üzerine Ömer (r.a) dedi ki, "Ben Resulullah (s.a.v)'ı şöyle derken işittim: Tabi'inin en hayırlısı, kendisine Üveys denen bir adamdır. Annesi vardır. Kendisinde beyazlık varken Allah'a dua etmiş ve Allah göbeğinde bir dirhem kadarı dışında kendisinden onu almıştır. İşte ondan sizin için bağışlanma dilemesini isteyiniz". Sonra (Üveys) insanların içine karıştı ve nereye gittiğini bilen olmadı. (Üseyr b. Cabir) dedi ki, "Sonra Küfe'ye geldi, biz halka olup toplanır, Allah'ı zikrederdik, o da bizimle otururdu. O konuştuğu zaman sözleri, başka hiçkimsenin sözlerinde olmadığı kadar kalbimize dokunurdu)

¹⁰²⁶ Daha önce bahsedilen Fadl b. Dükeyn et-Teymî'dir.

¹⁰²⁷ Daha önce bahsedilen Şerik b. Abdullah'dır.

¹⁰²⁸ Ahmed b. Hanbel, XXV, 290. (Tercüme: Abdurrahman b. Ebi Leyl'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: Stiffin günü, Şam ahalisinden bir adam şöyle seslendi, "Aranızda Karanlı Üveys var mıdır?". "Evet" dediler. O da dedi ki, "Ben Resulullah (s.a.v)'dan şöyle dediğini işittim: Tabi'in'in en hayırlısı Karanlı Üveys'tir")

¹⁰²⁹ Ali el-Kâri, Şerh, s. 207. Bu hadisin tahriri daha önce verilmiştir.

*Bu âlemde kadın olarak: İmran kızı Meryem, Huveylid kızı Hatice, Muhammed kızı Fatıma ve Firavunun karısı Asiye yeter.*¹⁰³⁰

24/184 خَيْرُ نِسَائِهَا مَرْيَمُ ابْنَةُ عِمْرَانَ وَخَيْرُ نِسَائِهَا خَدِيجَةُ بِنْتُ خُوَيْلِدٍ

*(Asrının) kadınlarının en hayırlısı İmran kızı Meryem'dir. (Kendi asrının) kadınlarının en hayırlısı da Huveylid kızı Haticedir.*¹⁰³¹

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî¹⁰³², Müslim¹⁰³³ ve Tirmizî'de¹⁰³⁴ nakledilmektedir. Buhârî rivayetleri şu şekilde geçmektedir;

Buhârî Rivayetleri:

حَدَّثَنِي أَحْمَدُ ابْنُ أَبِي رَجَاءٍ، حَدَّثَنَا النَّضْرُ¹⁰³⁵، عَنْ هِشَامٍ¹⁰³⁶، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي¹⁰³⁷، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ جَعْفَرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، يَقُولُ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: خَيْرُ نِسَائِهَا مَرْيَمُ ابْنَةُ عِمْرَانَ، وَخَيْرُ نِسَائِهَا خَدِيجَةُ¹⁰³⁸

25/185 وروى الترمذي موصولا من حديث علي رضي الله عنه بلفظ: خَيْرُ

نِسَائِهَا مَرْيَمُ، وَخَيْرُ نِسَائِهَا فَاطِمَةُ

¹⁰³⁰ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 208. Bu hadisin tahriri daha önce verilmiştir.

¹⁰³¹ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 208. Buhârî, Ehdîsü'l-Enbiya, 44.

¹⁰³² Buhârî, Ehdîsü'l-Enbiya, 44; Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr, 20.

¹⁰³³ Müslim, Fedâilü's-Sahabe, 69.

¹⁰³⁴ Tirmizî, Menâkıb, 131.

¹⁰³⁵ Daha önce bahsedilen en-Nadr b. Şumeyl'dir.

¹⁰³⁶ Zehebî, *Siyer* VI, 34 Tam adı: Hişam b. Urve b. Zübeyr b. Avvam el-Esedî (v. 145)

¹⁰³⁷ Daha önce bahsedilen Urve b. Zübeyr'dir.

¹⁰³⁸ Buhârî, Ehdîsü'l-Enbiya, 44. (Tercüme: *(Asrının) kadınlarının en hayırlısı İmran kızı Meryem'dir. (Kendi asrının) kadınlarının en hayırlısı da Haticedir*);

Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr, 20. Farklı olarak senedi Muhammed (b. Selam b. Ferc v. 225) ve Abde (Abdurrahman b. Süleyman v. 187) yoluyla Hişam'a bağlanmaktadır. Metindeyse Meryem ismi nesbi olmadan zikredilmiştir;

Müslim, Fedâilü's-Sahabe, 69. Hadisi ilk önce Ebû Bekir b. Ebi Şeybe, Abdullah b. Numeyr, Ebû Kureyb (Muhammed b. Alaî), Ebû Üsame (Hammad b. Üsame), (Abdullah) İbn Nümeyr, Veki' (b. Cerrah) ve Ebû Muaviye senediyle, daha sonrada Buhârî'nin senedinden farklı olarak İshak b. İbrahim kanalıyla başlatmış ve Hişam ile Ebû Üsame arasında Ebû Kureyb ravi olarak yer almıştır. Metin Buhârî'nin ilk rivayetiyle aynıdır;

Tirmizî, Menâkıb, 131. Senedi, Buhârî'nin ilk rivayetine benzemektedir. Farklı olarak Harun b. İshak el-Hemedanî'den (v. 258) başlamaktadır. Devamında Tirmizî şöyle demiştir, "Bu konuda Enes'ten, İbn Abbas'tan ve Aişe'den de rivayet vardır. Bu hadis hasen-sahihtir".

*Ve Tirmizî'nin mevsul olarak Ali (r.a)'den rivayet ettiğine göre şöyle demiştir: (Asrının) kadınlarının en hayırlısı Meryem'dir. (Kendi asrının) kadınlarının en hayırlısı da Fatıma'dır.*¹⁰³⁹

Hadisin Tahrici:

Müellif Ali el-Kârî'nin bu lafızlarla ve Tirmizî'ye atıfla naklettiği rivayet Kütüb-i Tis'a eserlerinde bulunamamıştır. Tirmizî'de ise bir önceki rivayetin tariklerinde verilen metin bulunmaktadır¹⁰⁴⁰. Fatıma lafzı geçmemektedir. Ancak müellifin vermekte olduğu kaynak bilgisi doğru olmamakla birlikte, aynı tespiti benzer cümlelerle İbn Hacer de, Metalibu'l-Âliye eserinde yapmaktadır¹⁰⁴¹. Dolayısıyla müellif Ali el-Kârî'nin bu çıkarımı, kendinden önce yaşamış olan İbn Hacer'den (v. 852h/1449m) esinlenmiş olma ihtimalini akıllara getirmektedir.

26/186 مَرْيَمُ خَيْرُ نِسَاءِ الْعَالَمِهَا, وَفَاطِمَةُ خَيْرُ نِسَاءِ الْعَالَمِهَا

*Meryem, kendi âleminin kadınlarının en hayırlısıdır, Fatıma da kendi âleminin kadınlarını en hayırlısıdır.*¹⁰⁴²

Hadisin Tahrici:

Müellifin bu lafızlarla zikrettiği rivayet, Kütüb-i Tis'a eserlerinde veya herhangi muteber bir hadis eserinde bulunamamıştır. Ancak hakkında herhangi bir uydurma ithamına da rastlanmamıştır.

27/187 فَاطِمَةُ سَيِّدَةُ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ بَعْدَ مَرْيَمَ ابْنَةِ عِمْرَانَ

*Fatıma, İmran Kızı Meryem'den sonra âlemdeki kadınların efendisidir.*¹⁰⁴³

Hadisin Tahrici:

Bahsi geçen rivayet, Kütüb-i Tis'a eserlerinde veya herhangi muteber bir hadis eserinde bulunamamıştır. Ancak hakkında herhangi bir uydurma ithamına da rastlanmamıştır.

¹⁰³⁹ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 208.

¹⁰⁴⁰ Tirmizî, *Menâkıb*, 131.

¹⁰⁴¹ İbn Hacer, *el-Metalibu'l-Âliye*, Daru'l-Âsime, thk. Muhammed b. Su'ûd, Su'ûdiyye, 1419 h, XVI, 167.

¹⁰⁴² Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 208.

¹⁰⁴³ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 208.

28/189 سَيِّدَةُ نِسَاءِ أَهْلِ الْجَنَّةِ مَرْيَمُ ابْنَةُ عِمْرَانَ ثُمَّ فَاطِمَةُ ثُمَّ خَدِيجَةُ ثُمَّ آسِيَةُ

امْرَأَةُ فِرْعَوْنَ

Cennet kadınlarının efendisi, İmran kızı Meryem, sonra Fatıma, sonra Hatice, sonra Firavunun kadını Âsiye'dir.¹⁰⁴⁴

29/190 أَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِعَائِشَةَ حِينَ قَالَتْ قَدْ رَزَقَكَ اللَّهُ جِيراً

مِنْهَا، فَقَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ لَهَا: لَا وَاللَّهِ مَا رَزَقَنِي اللَّهُ خَيْرًا مِنْهَا آمَنْتُ بِـ
حِينَ كَذَبَنِي النَّاسُ وَأَعْطَنِي مَا لَهَا حِينَ حَرَمَنِي النَّاسُ

Aişe (r.ah), “Allah sana ondan (Hatice'den) daha hayırlısını verdi” diyince, Peygamber (s.a.v): Hayır! Yemin olsun ki Allah bana ondan daha hayırlısını vermedi. Çünkü o, kimse bana iman etmezken iman etmiş, herkes benden malını esirgerken esirgememiştir.¹⁰⁴⁵

Hadisin Tahriri:

Ali el-Kârî'nin bu lafızlarla zikrettiği rivayet, Kütüb-i Tis'a eserlerinden yalnızca Ahmed b. Hanbel'de, farklı lafızlarla şöyle geçmektedir;

Ahmed b. Hanbel Rivayeti:

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِسْحَاقَ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ¹⁰⁴⁶، قَالَ: أَخْبَرَنَا مُجَالِدٌ¹⁰⁴⁷، عَنْ الشَّعْبِيِّ¹⁰⁴⁸، عَنْ مَسْرُوقٍ¹⁰⁴⁹، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا ذَكَرَ خَدِيجَةَ أَتَى عَلَيْهَا، فَأَحْسَنَ الثَّنَاءَ، قَالَتْ: فَعَرِثُ يَوْمًا، فَقُلْتُ: مَا أَكْثَرَ مَا تَذْكُرُهَا حَمْرَاءَ الشِّدْقِ، قَدْ أَبْدَلَكَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهَا خَيْرًا مِنْهَا، قَالَ: مَا أَبْدَلَنِي اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ خَيْرًا مِنْهَا، قَدْ آمَنْتُ بِـ إِذْ كَفَرَ بِي النَّاسُ، وَصَدَّقْتَنِي إِذْ كَذَّبَنِي النَّاسُ، وَوَأَسْتَنِي بِمَا لَهَا إِذْ حَرَمَنِي النَّاسُ، وَرَزَقَنِي اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَلَدَهَا إِذْ حَرَمَنِي أَوْلَادُ النِّسَاءِ.¹⁰⁵⁰

¹⁰⁴⁴ Ali el-Kârî, Şerh, s. 208. Bu hadisin tahriri daha önce verilmiştir.

¹⁰⁴⁵ Ali el-Kârî, Şerh, s. 209. Ahmed b. Hanbel, XXXXI, 356.

¹⁰⁴⁶ Daha önce bahsedilen Abdullah b. Mübarek'tir.

¹⁰⁴⁷ Daha önce bahsedilen Mücalid b. Sa'id'dir.

¹⁰⁴⁸ Daha önce bahsedilen Âmir b. Şurahil'dir.

¹⁰⁴⁹ Daha önce bahsedilen Mesruk b. el-Ecda'dır.

¹⁰⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, XXXXI, 356. (Tercüme: Aişe (r.ah)'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Hatice'nin adı anıldığında, Nebi (s.a.v) onu çok güzel bir şekilde övmüştü. Ben de o gün çok kıskandım ve “Neden sürekli, ağzında(ki etten başka) kırmızılığı (kalmamış o ihtiyar kadını) anıyorsun?”¹⁰⁵⁰ Allah sana ondan hayırlısını verdi.” dedim. Peygamber (s.a.s) ise, “Allah bana ondan hayırlısını vermedi. İnsanlar beni yalanladığında o tasdik etti. İnsanlar benden mallarını

Muhakkik, bu hadisin Müsned'de Ali el-Kârî'nin naklettiği lafızlarla rivayet edildiği görüşünü dile getirirse de, biz aynı lafızlarla bulamadık.

30/191 أن عائشة أقرأها النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ السلام من جبريل عليه

السلام

*Aişe 'ye, Nebi (s.a.v) Cibril (a.s) 'den selam getirmiştir.*¹⁰⁵¹

Hadisin Tahrici:

Müellifin dolaylı bir cümleyle naklettiği rivayet, tamamı Aişe (r.ah)'den rivayetle Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî'de beş¹⁰⁵², Müslim'de iki¹⁰⁵³, Tirmizî'de üç¹⁰⁵⁴, Ebû Dâvûd'da bir¹⁰⁵⁵, Nesâî'de üç¹⁰⁵⁶ ve İbn Mâce'de bir¹⁰⁵⁷ tarikle geçmektedir.

31/192 وخديجة أقرأها السلام جبرائيل من رها

*Ve Hatice 'ye de Cebrail, Rabbinden selam getirmiştir.*¹⁰⁵⁸

Hadisin Tahrici:

Müellifin yine dolaylı bir anlatımla aktardığı rivayet, tam haliyle Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî ve Müslim'de rivayet edilmektedir. Buhârî rivayetleri şu şekildedir;

Buhârî Rivayetleri:

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ، عَنْ عُمَارَةَ¹⁰⁵⁹، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ¹⁰⁶⁰، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: أَتَى جَبْرِيلُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ: هَذِهِ خَدِيجَةُ قَدْ أَتَتْ مَعَهَا إِنَاءٌ فِيهِ إِدَامٌ، أَوْ طَعَامٌ أَوْ شَرَابٌ، فَإِذَا هِيَ أَتَتْكَ فَاقْرَأْ عَلَيْهَا السَّلَامَ مِنْ رَبِّهَا وَمِنِّي وَبَشِّرْهَا بِبَيْتٍ فِي الْجَنَّةِ مِنْ قَصَبٍ لَا صَحْبَ فِيهِ، وَلَا نَصَبَ¹⁰⁶¹

esirgediklerinde o, malıyla destekledi. Allah başka (hanımlarımdan) bana çocuk ihsan etmediği halde ondan ihsan ederek rızıklandırdı"buyurdu)

¹⁰⁵¹ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 209. Buhârî, Bed'ü'l-Halk, 6; Müslim, Fedâilü's-Sahabe, 90.

¹⁰⁵² Buhârî, Bed'ü'l-Halk, 6; Ashâbu'n-Nebi, 31; Edeb, 111; İsti'zan, 16, 19.

¹⁰⁵³ Müslim, Fedâilü's-Sahabe, 90, 91.

¹⁰⁵⁴ Tirmizî, İsti'zan ve Âdab, 5; Menâkıb, 132.

¹⁰⁵⁵ Ebû Dâvûd, Nevm, 65.

¹⁰⁵⁶ Nesâî, Aşeratü'n-Nisa, 3.

¹⁰⁵⁷ İbn Mâce, Edeb, 12.

¹⁰⁵⁸ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 209; Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr, 20;

¹⁰⁵⁹ Zehebî, *Siyer* VI, 140. Tam adı: Umare b. Ka'ka' b. Şübrüme ed-Dabbî (v. ?)

¹⁰⁶⁰ Daha önce bahsedilen Harm b. Amr'dır.

¹⁰⁶¹ Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr, 20. (Tercüme: Cibril, Peygamber'e geldi ve "Ey Allah'ın elçisi! İşte şu Hatice'dir. Sana doğru geliyor. Yanında bir kap var, içinde katık ya da yiyecek şey veya içecek var.

32/193 كَمَلَ مِنَ الرِّجَالِ كَثِيرٌ وَلَمْ يَكْمُلْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا آسِيَةُ امْرَأَةِ فِرْعَوْنَ
وَمَرْيَمُ بِنْتُ عِمْرَانَ، وَإِنَّ فَضْلَ عَائِشَةَ عَلَى النِّسَاءِ كَفَضْلِ الثَّرِيدِ عَلَى سَائِرِ الطَّعَامِ

*Erkeklerden kemale erenler çoktur, ancak kadınlar arasında Firavun'un kadını Asiye ve İmran kızı Meryem dışında kemale eren yoktur. Aişe'nin kadınlara olan üstünlüğü ise, Tirit yemeğinin diğer yemeklere olan üstünlüğü gibidir.*¹⁰⁶²

Hadisin Tahrici:

Bahsi geçen rivayet, bazılarının metninde eksiltmeler olmakla beraber Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî'de beş¹⁰⁶³, Müslim, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'de ikişer tarikle nakledilmektedir¹⁰⁶⁴.

33/194 عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أُنِسَاءُ الدُّنْيَا أَفْضَلُ
أَمْ الْحَوْرُ الْعَيْنُ؟ قَالَ: بَلَى نِسَاءُ الدُّنْيَا أَفْضَلُ مِنَ الْحَوْرِ الْعَيْنِ كَفَضْلِ الطَّهَارَةِ عَلَى
الْبِطَانَةِ، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَبِمَ ذَاكَ؟ قَالَ: بِصَلَاتِهِنَّ وَصِيَامِهِنَّ وَعِبَادَتِهِنَّ لِلَّهِ

*Ümmü Seleme'den (r.ah) şöyle dediği rivayet edilmiştir: Dedim ki ey Allah'ın Elçisi, dünya kadınlarımı üstündür yoksa huriler mi? Dedi ki, "Dünya kadınları hurilerden üstündürler; tıpkı elbisenin astarına olan üstünlüğü gibi". Dedim ki, "Ey Allah'ın Elçisi neyle üstündür?". Dedi ki, "Namazlarıyla, oruçlarıyla ve Allah'a ibadetleriyle".*¹⁰⁶⁵

Hatice sana geldiğinde ona Rabb'inden ve benden selam söyle ve cennette inciden yapılmış bir evle müjdele ki, onun içinde gürültü patırtı yok, çalışmak çabalamak da yok" buyurdu);

Tevhid, 35. Buhârî bu hadisi farklı olarak Züheyr b. Harb'den işitmiştir. Metnindeyse, Cebrail'in Hz. Peygambere geldiği ve ek olarak kendisinden de selam söylediği ifadeler yer almamaktadır.

Müslim, Fedâilü's-Sahabe, 71. Metni, Buhârî'nin ilk rivayetiyle aynı olan bu tarikte farklı olarak Müslim'in senedinin başında, Ebû Bekir b. Ebi Şeybe, Ebû Kureyb ve İbn Numeyr yer almaktadır.

¹⁰⁶² Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 209-210; Buhârî, Ehadisü'l-Enbiya, 31.

¹⁰⁶³ Buhârî, Ehadisü'l-Enbiya, 31, 45; Ashâbu'n-Nebi, 31; Et'ime, 25.

¹⁰⁶⁴ Müslim, Fedâilü's-Sahabe, 70, 89; Tirmizî, Et'ime, 30; Menâkıb, 132; Nesâî, Aşeratü'n-Nisa, 3; İbn Mâce, Et'ime, 14.

¹⁰⁶⁵ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 210.

Hadisin Tahriri:

Ali el-Kârî'nin bu lafızlarla naklettiği rivayet, Kütüb-i Tis'a eserlerinde veya herhangi muteber bir hadis eserinde bulunamamıştır. Ancak hakkında herhangi bir uydurma ithamına da rastlanmamıştır.

34/195 فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِي عَلَى أَدْنَاكُمْ

*Âlimin âbide olan üstünlüğü, benim içinizdeki en düşük olana üstünlüğüm gibidir.*¹⁰⁶⁶

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet, Kütüb-i Sitte eserlerinden Tirmizî, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'de nakledilmektedir. Tirmizî rivayeti şu şekildedir;

Tirmizî Rivayeti:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى الصَّنَعَانِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا سَلَمَةُ بْنُ رَجَاءٍ قَالَ: حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ جَمِيلٍ قَالَ: حَدَّثَنَا الْقَاسِمُ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ، قَالَ: دُكِرَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلَانِ أَحَدُهُمَا عَابِدٌ وَالْآخَرُ عَالِمٌ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِي عَلَى أَدْنَاكُمْ¹⁰⁶⁷
Ebû Dâvûd'da bazı lafız farklarıyla birlikte şöyle rivayet etmiştir;

Ebû Dâvûd Rivayeti:

حَدَّثَنَا مُسَدَّدُ بْنُ مُسْرَهْدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دَاوُدَ، سَمِعْتُ عَاصِمَ بْنَ رَجَاءٍ بْنَ حَيَوَةَ، يُحَدِّثُ عَنْ دَاوُدَ بْنِ جَمِيلٍ، عَنْ كَثِيرِ بْنِ قَبِيصٍ، قَالَ: كُنْتُ جَالِسًا مَعَ أَبِي الدَّرْدَاءِ، فِي مَسْجِدِ دِمَشْقَ فَجَاءَهُ رَجُلٌ، فَقَالَ: يَا أَبَا الدَّرْدَاءِ: إِنِّي جِئْتُكَ مِنْ مَدِينَةِ الرَّسُولِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِحَدِيثٍ بَلَغَنِي، أَنَّكَ تُحَدِّثُهُ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا جِئْتُ لِحَاجَةٍ، قَالَ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَطْلُبُ فِيهِ عِلْمًا سَلَكَ اللَّهُ بِهِ طَرِيقًا مِنْ طُرُقِ الْجَنَّةِ، وَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتَضَعُ أَجْنِحَتَهَا رِضًا لِطَالِبِ الْعِلْمِ، وَإِنَّ الْعَالِمَ لَيَسْتَغْفِرُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ، وَمَنْ فِي الْأَرْضِ، وَالْحَيَّاتُ فِي جُوفِ الْمَاءِ، وَإِنَّ فَضْلَ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ، كَفَضْلِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ عَلَى سَائِرِ الْكَوَاكِبِ، وَإِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ، وَإِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُورَثُوا دِينَارًا، وَلَا دِرْهَمًا وَرَثُوا الْعِلْمَ، فَمَنْ أَخَذَهُ أَخَذَ بِحِطِّ وَافِرٍ¹⁰⁶⁸

¹⁰⁶⁶ Ali el-Kârî, Şerh, s. 211; Tirmizî, İlim, 19.

¹⁰⁶⁷ Tirmizî, İlim, 19. (Tercüme: Resulullah (s.a.v)'e, biri âlim diğeri âbid olan iki adamdan söz edildi. Bunun üzerine şöyle buyurdu, "Âlimin âbide olan üstünlüğü, benim içinizdeki en düşük olana üstünlüğüm gibidir"). Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis hasen-garibtir. Ebû Ammâr Hüseyin b. Hureys el Huzâi'den işittim şöyle diyordu: Fudeyl b. İyaz'dan işittim şöyle demişti: "Bilen, bildiğiyle amel eden ve başkalarına öğreten kişi gökler âleminde büyük kişi olarak çağrılır."

¹⁰⁶⁸ Ebû Dâvûd, İlim, 1. (Tercüme: Kesir b. Kays'dan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Ben Dimeşk mescidinde Ebû'd- Derdâ ile birlikte otuyordum. Ona bir adam gelip, "Ey Ebû'd-Derdâ, ben sana

İbn Mâce Rivayeti:

حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دَاوُدَ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ رَجَاءِ بْنِ حَيَّوَةَ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ جَمِيلٍ، عَنْ كَثِيرِ بْنِ قَيْسٍ، قَالَ: كُنْتُ جَالِسًا عِنْدَ أَبِي الدَّرْدَاءِ فِي مَسْجِدِ دِمَشْقَ، فَأَتَاهُ رَجُلٌ، فَقَالَ: يَا أَبَا الدَّرْدَاءِ، أَتَيْتُكَ مِنَ الْمَدِينَةِ، مَدِينَةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ لِحَدِيثٍ بَلَغَنِي أَنَّكَ تُحَدِّثُ بِهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَالَ: فَمَا جَاءَ بِكَ تَحَارُزًا؟ قَالَ: لَا، قَالَ: وَلَا جَاءَ بِكَ غَيْرُهُ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا، سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ، وَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتَضَعُ أَجْنِحَتَهَا رِضًا لَطَالِبِ الْعِلْمِ، وَإِنَّ طَالِبَ الْعِلْمِ يَسْتَعْفِزُ لَهُ مِنْ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، حَتَّى الْخَيْتَانِ فِي الْمَاءِ، وَإِنَّ فَضْلَ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ عَلَى سَائِرِ الْكَوَاكِبِ، إِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ، إِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُورَثُوا دِينَارًا وَلَا دِرْهَمًا، إِنَّمَا وَرَثُوا الْعِلْمَ، فَمَنْ أَخَذَهُ أَخَذَ بِحِطِّ وَافِرٍ¹⁰⁶⁹

Rivayetin bu tariklerine karşın, İbnü'l-Cevzî, rivayetin Ali el-Kârî'nin naklettiği metni baz alarak, yukarıda verilenlerden farklı bir senet zinciriyle nakledip, “Bu hadis sahih değildir. Selam et-Tavîl (v. 117), zayıflığında icma olan biridir. Nesâî ve Darekutni onun hakkında ‘yalanlanmış’ demişlerdir” demektedir. Devamında benzer metinlerin farklı bir senedini daha verip, Süleyman b. Ebi Seleme (v. ?) hakkında, Yahya b. Ma’in ve Nesâî’nin, hadisi alınmayacak birisi olduğuna dair görüşlerini zikretmektedir¹⁰⁷⁰. Ancak görüldüğü üzere, yukarıda verdiğimiz Kütüb-i Sitte tariklerinden hiçbirinde bu mezkûr raviler yer almamaktadır. Buradan anladığımız kadarıyla İbnü'l-Cevzî, her ne kadar açıklamamış olsa da, bahsi geçen rivayetlerin yalnızca senetlerini tenkit etmiş olmalıdır.

Peygamber (s.a.v) 'in şehirden bir hadis için geldim. İştittiğime göre bu hadisi Resulullah (s.a.v) 'tan sen rivayet etmişsin. Başka bir ihtiyaçtan dolayı gelmedim” dedi. Ebû'd-Derdâ da: Gerçekten ben Resulullah (s.a.v) 'i şöyle derken işittim, “Her kim ilim tahsil etmek amacıyla bir yola gidecek olursa Allah onu cennet yollarından bir yola sokmuş olur. Kuşkusuz ki melekler ilim yolunda olan bir kimseden hoşnutluklarından dolayı (ona) kanatlarını sererler ve göklerde ve yerde bulunan (yaratık)larla suda bulunan balıklar âlimin bağışlanmasını dilerler. Muhakkak ki âlimin âbide olan üstünlüğü ayın ondördüncü gecesinde-ki dolunayın diğer yıldızlara (olan) üstünlüğü gibidir. Âlimler, peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler miras olarak dinar ve dirhem bırakmazlar, ilim bırakırlar. Kim o ilmi elde ederse çok büyük bir nasip elde etmiş olur.”)

¹⁰⁶⁹ İbn Mâce, İftitahu'l-Kitap, 17. (Tercüme: Kesir b. Kays'dan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Ben Dimeşk mescidinde Ebû'd- Derdâ ile birlikte oturuyordum. Ona bir adam gelip, “Ey Ebû'd- Derdâ, ben sana Peygamber (s.a.v) 'in şehirden bir hadis için geldim. İştittiğime göre bu hadisi Resulullah (s.a.v) 'tan sen rivayet etmişsin Ebû'd-Derdâ ona, “Senin gelişin ticaret için değil mi? diye sordu. Adam, “Hayır” diye cevap verdi. Ebû'd-Derdâ ona, “Senin gelişin bu hadisten başka hiç bir iş için de değil mi?” diye sordu. Adam “Hayır” dedi. Ebû'd-Derdâ, “Ben Resulullah (s.a.v) 'den şüphesiz şöyle buyururken işittim: Kim bir yola ilim aramak üzere giderse Allah onun için Cennete giden bir yolu kolaylaştırır ve şüphesiz melekler, ilim öğrencisinden razı oldukları için kanatlarını indirirler. Yine şüphesiz göktekiler ve yerdekiler, hattâ sudaki balıklar bile ilim talibi için istiğfar ederler. Keza gerçekte âlim adamın âbid kişiden üstünlüğü ayın diğer yıldızlardan üstünlüğü gibidir. Muhakkak, âlimler peygamberlerin mirasçısıdır. Şüphesiz peygamberler ne altın ne de gümüşü miras bırakırlar. Peygamberler miras olarak ancak ilim bırakırlar. Bu itibarla kim, peygamberlerin mirası olan ilmi elde ederse tam bir hisse almış olur”)

¹⁰⁷⁰ İbnü'l-Cevzî, el-İlel, I, 69.

35/196 إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ عَبْدًا لَمْ يَضُرَّهُ ذَنْبٌ

*Allah bir kulunu sevdiği zaman, günahları ona zarar vermez.*¹⁰⁷¹

Hadisin Tahriri:

Müellifin bu lafızlarla zikrettiği rivayet, Kütüb-i Tis’a eserlerinde veya herhangi muteber bir hadis eserinde bulunamamıştır.

36/197 وَقَدْ حَكِيَ عَنْ عَلِيٍّ كَرَّمَ اللَّهُ تَعَالَى وَجْهَهُ أَنَّهُ قَالَ: لَوْ خَيْرَتُ بَيْنَ

الْمَسْجِدِ وَالْجَنَّةِ لَأَخْتَرْتُ الْمَسْجِدَ لِأَنَّهُ حَقُّ اللَّهِ سُبْحَانَهُ وَالْجَنَّةُ حِطُّ النَّفْسِ

*Hz. Ali (k.v)’nin şöyle dediği anlatılır: Eğer Cennetle mescit arasında muhayyer bırakılsaydım mescidi tercih ederdim. Çünkü mescit, Allah’ın hakkıdır, Cennet ise nefsiz arzusudur.*¹⁰⁷²

Hadisin Tahriri:

Mevkuf bir rivayet olarak aktarılan bu söz, Kütüb-i Tis’a eserlerinde veya herhangi bir tali eserde bulunamamıştır. Ancak müellifin, aktarımında kullandığı “ وَقَدْ

حَكِيَ” ifadesi de, olayı bir hadis uslubuyla değil, bir menkıbe şeklinde anlattığı fikrini akıllarda uyandırmaktadır.

37/198 لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ

*İçinde köpek bulunan eve melekler girmez.*¹⁰⁷³

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî’de ve Müslim’de dört¹⁰⁷⁴, Tirmizî’de bir¹⁰⁷⁵, Ebû Dâvûd’da iki¹⁰⁷⁶, Nesâî’de beş¹⁰⁷⁷ ve İbn Mâce’de üç farklı yerde¹⁰⁷⁸ nakledilmektedir.

¹⁰⁷¹ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 212.

¹⁰⁷² Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 212.

¹⁰⁷³ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 213. Buhârî, Bedu’l-Halk, 7; Müslim, Libas, 81.

¹⁰⁷⁴ Buhârî, Bedu’l-Halk, 7, 17; Meğazi, 12; Libas, 88, 91.

¹⁰⁷⁵ Müslim, Libas, 81, 82, 83, 84, 87.

¹⁰⁷⁶ Ebû Dâvûd, Libas, 46.

¹⁰⁷⁷ Nesâî, Sayd ve Zebaih, 9, 11; Ziyet, 110,

¹⁰⁷⁸ İbn Mâce, Libas, 44.

38/199 الإحسان: أن تعبد الله كأنك تراه

*İhsan, Allah'ı görüyor gibi ibadet etmektir.*¹⁰⁷⁹

39/200 حديث عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: فِي حَالِ الطَّوَافِ كُنَّا

نَتَرَاءَى اللَّهَ

*Abdullah b. Ömer'in şu sözü: Biz tavaf sırasında birbirimize Allah'ı gösterirdik.*¹⁰⁸⁰

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen mevkuf rivayet, Kütüb-i Tis'a eserlerinde veya herhangi bir tali hadis kitabında bulunamamıştır.

40//201 رَأَيْتُ رَبِّي فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ

*Rabbimi en güzel surette gördüm.*¹⁰⁸¹

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet bazı lafız farklılıklarıyla Kütüb-i Sitte eserlerinden Tirmizî'de üç farklı yerde nakledilmektedir. Birebir lafızlarıyla ise Dârimî'de geçmektedir;

Tirmizî Rivayetleri:

حَدَّثَنَا سَلْمَةُ بْنُ شَبِيبٍ، وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ¹⁰⁸²، عَنْ مَعْمَرٍ¹⁰⁸³، عَنْ أَيُّوبَ¹⁰⁸⁴، عَنْ أَبِي قَلَابَةَ¹⁰⁸⁵، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَتَانِي اللَّيْلَةَ رَبِّي تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ، قَالَ أَحْسَبُهُ فِي الْمَنَامِ فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ هَلْ تَدْرِي فِيمَ يَخْتَصِمُ الْمَلَأُ الْأَعْلَى؟ " قَالَ: " قُلْتُ: لَا "، قَالَ: فَوَضَعَ يَدَهُ بَيْنَ كَتِفَيْ حَتَّى وَجَدْتُ بَرْدَهَا بَيْنَ ثَدْيَيْ أَوْ قَالَ: فِي نَحْرِي، فَعَلِمْتُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ، قَالَ: يَا مُحَمَّدُ، هَلْ تَدْرِي فِيمَ يَخْتَصِمُ الْمَلَأُ الْأَعْلَى؟ قُلْتُ: نَعَمْ، فِي الْكَفَّارَاتِ، وَالْكَفَّارَاتُ الْمَكْتُثُ فِي الْمَسَاجِدِ بَعْدَ الصَّلَاةِ، وَالْمَشْيُ عَلَى الْأَقْدَامِ إِلَى الْجَمَاعَاتِ، وَإِسْبَاغُ الْوُضُوءِ فِي الْمَكَارِهِ، وَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ عَاشَ بِخَيْرٍ وَمَاتَ بِخَيْرٍ، وَكَانَ مِنْ خَطِيئَتِهِ كَيْوَمَ وَلَدَتْهُ

¹⁰⁷⁹ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 214. Bu hadisin tahriri daha önce verilmiştir.

¹⁰⁸⁰ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 214.

¹⁰⁸¹ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 216. Tirmizî, Tefsir, 39.

¹⁰⁸² Daha önce bahsedilen Abdurrezzâk b. Hemmam'dır.

¹⁰⁸³ Daha önce bahsedilen Ma'mer b. Raşid'dir.

¹⁰⁸⁴ Daha önce bahsedilen Eyüb b. Keysan'dır.

¹⁰⁸⁵ Zehebî, *Siyer* IV, 468. Tam adı: Ebû Kilabe Abdullah b. Zeyd el-Cürmî (v. 104)

أُمُّهُ، وَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ، إِذَا صَلَّيْتَ فَقُلْ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ، وَتَرْكَ الْمُنْكَرَاتِ، وَحُبَّ الْمَسَاكِينِ، وَإِذَا أَرَدْتَ بِعِبَادِكَ فِتْنَةً فَأَقْبِضْنِي إِلَيْكَ غَيْرَ مَفْتُونٍ، قَالَ: وَالْدَّرَجَاتِ إِفْشَاءَ السَّلَامِ، وَإِطْعَامَ الطَّعَامِ، وَالصَّلَاةَ بِاللَّيْلِ وَالنَّاسِ نِيَامَ¹⁰⁸⁶ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي¹⁰⁸⁷، عَنْ قَتَادَةَ¹⁰⁸⁸، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ خَالِدِ بْنِ الدِّجَالِجِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَتَانِي رَبِّي فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ، قُلْتُ: لَبَّيْكَ رَبِّي وَسَعْدَيْكَ، قَالَ: فِيمَ يَخْتَصِمُ الْمَلَأُ الْأَعْلَى؟ قُلْتُ: رَبِّ لَا أَذْرِي، فَوَضَعَ يَدَهُ بَيْنَ كَتِفَيَّ فَوَجَدْتُ بَرْدَهَا بَيْنَ ثَدْيَيْ فَعَلِمْتُ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ، قُلْتُ: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ، قَالَ: فِيمَ يَخْتَصِمُ الْمَلَأُ الْأَعْلَى؟ قُلْتُ: فِي الدَّرَجَاتِ وَالْكَفَّارَاتِ، وَفِي ثَقُلِ الْأَقْدَامِ إِلَى الْجَمَاعَاتِ، وَإِسْبَاغِ الْوُضُوءِ فِي الْمَكْرُوهَاتِ، وَانْتِظَارِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصَّلَاةِ، وَمَنْ يُحَافِظْ عَلَيْهِنَّ عَاشَ بِخَيْرٍ وَمَاتَ بِخَيْرٍ، وَكَانَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمٍ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ¹⁰⁸⁹

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هَانِيٍّ أَبُو هَانِيٍّ الشُّكْرِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا جَهْصَمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ سَلَامٍ، عَنْ أَبِي سَلَامٍ¹⁰⁹⁰، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَائِشٍ الْحَضْرَمِيِّ، أَنَّهُ حَدَّثَهُ عَنْ مَالِكِ بْنِ يَحْيَى السَّكْسَكِيِّ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ: اخْتَبَسَ عَنَّا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ غَدَاةٍ مِنْ صَلَاةِ الصُّبْحِ حَتَّى كِدْنَا نَرْتَدَّى عَيْنَ الشَّمْسِ، فَخَرَجَ سَرِيعًا فَتُوبَ بِالصَّلَاةِ، فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَجَوَّرَ فِي

¹⁰⁸⁶ Tirmizî, Tefsir, 39. (Tercüme: Rabbim tebareke ve teala bu gece en güzel surette (İbn Abbâs dedi ki: Uyku âleminde) bana göründü ve "Ey Muhammed büyük ve ileri gelen melekler topluluğu hangi konuda münakaşa ediyorlar biliyor musun?" Ben de "hayır" dedim. Bunun üzerine elini iki omuzumun arasına koydu -veya göğsüme-ve ben o iki elin soğukluğunu iki kürek kemiği arasında veya göğsümde hissettim. Sonra göklerde ve yerde ne varsa hepsini bildim. Tekrar, "Ey Muhammed! Büyük ve ileri gelen melekler topluluğu hangi konuda münakaşa ediyorlar biliyor musun?" Ben de "evet" dedim, "kefaretlar hakkında. Kefaretler namazdan sonra mescidde kalmak, mescidlerdeki cemaate yaya olarak yürümek her türlü zorluk ve soğuklarda bile abdest organlarını kapsamlı yıkamaktır. Kim böyle yaparsa hayırla yaşar hayırla ölür ve her türlü hata ve günahlarından sıyrılarak annesinden doğduğu gün gibi tertemiz olur". Sonra şöyle buyurdu: "Ey Muhammed! Namaz kıldığında şöyle duâ et: Allah'ım iyilikler yapmayı kötülüklerden el çekmeyi yoksulları sevmeyi senden dilerim. Kullarına bir kötülük göndereceğin vakit beni o kötülüklerden uzak tut yanına al". Resulullah (s.a.v.), sözüne şöyle devam etti: Dereceler ise selamı yaymak, yemek yedirmek, insanlar uykudayken geceleyn namaz kılmaktır). Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadiste Ebû Kılabe ile İbn Abbâs arasında bir şahıs daha ilave edilmektedir. Katâde bu hadisi Ebû Kılâbe'den, Hâlid b. Leclac'tan ve İbn Abbâs'tan rivâyet etmiştir.

¹⁰⁸⁷ Daha önce bahsedilen Hişam ed-Destuvai'dir.

¹⁰⁸⁸ Daha önce bahsedilen Katade b. Di'ame'dir.

¹⁰⁸⁹ Tirmizî, Tefsir, 39. (Tercüme: Rabbim bana en güzel şekilde göründü ve "Ey Muhammed!" dedi. Ben de "Ey Rabbim, buyur emrine amadeyim" dedim. Şöyle buyurdu: "Büyük ve ileri gelen melekler topluluğu hangi konuda tartışıyorlar?" Ben de: "Bilmiyorum Ya Rabbi" dedim. "Elini iki küreğimin arasına koydu ben iki elin soğukluğunu iki memem arasında hissettim sonra doğu ile batı arasında her şeyi bildim sonra, Ya Muhammed! Buyurdu. Ben de "Buyur Rabbim emrine amadeyim" dedim, şöyle buyurdu: "Büyük ve ileri gelen melekler topluluğu hangi konuda tartışıyorlar?". "Dereceler ve kefaretlar konusunda" dedim; Mescitlere cemaate katılmak için adım atmalar, her türlü zorluk ve sıkıntılı anlarda bile abdest organlarını kapsamlı yıkamak bir namazdan sonra diğer namazı beklemek. Kim bunlara devam ederse hayırla yaşar hayırla ölür ve günahlarından temizlenip annesinden doğduğu gün gibi olur). Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis bu şekliyle hasen garibtir. Bu konuda Muâz b. Cebel'den, Abdurrahman b. Âişe'den de hadis rivâyet edilmiştir. Bu hadis Muâz b. Cebel tarafından uzun olarak aktarılmış olup Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur, "Uykulamaya başlamıştım bir ağırlık çöktü uyuya kalmışım Rabbimi en güzel şekilde gördüm büyük ve ileri gelen melekler topluluğu hangi konuda tartışıyorlar? Buyurdu".

¹⁰⁹⁰ Daha önce bahsedilen Ebi Selam Memtur el-Habeşi'dir.

صَلَاتِهِ، فَلَمَّا سَلَّمَ دَعَا بِصَوْتِهِ فَقَالَ لَنَا: عَلَى مَصَافِكُمْ كَمَا أَنْتُمْ ثُمَّ انْقَتَلَ إِلَيْنَا فَقَالَ: أَمَا إِلَيَّ سَأُحَدِّثُكُمْ مَا حَبَسَنِي عَنْكُمْ الْعَدَاةَ: أَيُّ قُمْتُ مِنَ اللَّيْلِ فَتَوَضَّأْتُ فَصَلَّيْتُ مَا قُدِّرَ لِي فَتَنَعَسْتُ فِي صَلَاتِي فَاسْتَقْلَلْتُ، فَإِذَا أَنَا بِرَبِّي تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ قُلْتُ: لَبَّيْكَ رَبِّ، قَالَ: فِيمَ يَخْتَصِمُ الْمَلَأُ الْأَعْلَى؟ قُلْتُ: لَا أَدْرِي رَبِّ، فَالَهَا ثَلَاثًا قَالَ: فَرَأَيْتُهُ وَضَعَ كَفَّهُ بَيْنَ كَتِفَيَّ حَتَّى وَجَدْتُ بَرْدَ أَنَامِلِهِ بَيْنَ ثَدْيَيَّ، فَتَجَلَّى لِي كُلُّ شَيْءٍ وَعَرَفْتُ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ، قُلْتُ: لَبَّيْكَ رَبِّ، قَالَ: فِيمَ يَخْتَصِمُ الْمَلَأُ الْأَعْلَى؟ قُلْتُ: فِي الْكَفَّارَاتِ، قَالَ: مَا هُنَّ؟ قُلْتُ: مَشْيُ الْأَقْدَامِ إِلَى الْجَمَاعَاتِ، وَالْجُلُوسُ فِي الْمَسَاجِدِ بَعْدَ الصَّلَوَاتِ، وَإِسْبَاغُ الْوُضُوءِ فِي الْمَكْرُوهَاتِ، قَالَ: ثُمَّ فِيمَ؟ قُلْتُ: إِطْعَامُ الطَّعَامِ، وَلَبْسُ الْكَلَامِ، وَالصَّلَاةُ بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيَامٌ. قَالَ: سَلْ. قُلْتُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ، وَتَرْكَ الْمُنْكَرَاتِ، وَحُبَّ الْمَسَاكِينِ، وَأَنْ تَغْفِرَ لِي وَتَرْحَمَنِي، وَإِذَا أَرَدْتَ فِتْنَةً فِي قَوْمٍ فَتَوَفَّنِي غَيْرَ مَقْتُونٍ، وَأَسْأَلُكَ حُبَّكَ وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ، وَحُبَّ عَمَلٍ يُقَرِّبُ إِلَى حُبِّكَ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّهَا حَقٌّ فَأَدْرُسُوهَا ثُمَّ تَعَلَّمُوهَا¹⁰⁹¹

Dârimî Rivayeti:

أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُبَارَكِ، حَدَّثَنِي الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنِي ابْنُ جَابِرٍ¹⁰⁹²، عَنْ خَالِدِ بْنِ اللَّجْلَاجِ، وَسَأَلَهُ، مَكْحُولٌ أَنْ يُحَدِّثَهُ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَائِشٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: رَأَيْتُ رَبِّي فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ قَالَ: فِيمَ يَخْتَصِمُ الْمَلَأُ الْأَعْلَى؟ قُلْتُ: أَنْتَ أَعْلَمُ يَا رَبِّ، قَالَ: فَوَضَعَ كَفَّهُ بَيْنَ كَتِفَيَّ فَوَجَدْتُ

¹⁰⁹¹ Tirmizî, Tefsir, 39. (Tercüme: Muâz b. Cebel (r.a.)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Resulullah (s.a.v.), bir sabah namazına o kadar geç kalmıştı ki neredeyse güneş doğacaktı. Derken çabucak çıktı, namazı için kamet getirildi. Resulullah (s.a.v.), namazı biraz hafifçe kıldırdı. Selam verince olanca sesiyle, "saflarda bulunduğunuz şekilde kalınız" buyurdu ve bize dönerek şöyle dedi, "Beni bu sabah namazına geciktiren sebebin ne olduğunu söyleyeceğim, geceleyin kalkıp abdest alıp gereği kadar namaz kıldım, derken namazda uyuklamaya başladım sonra uykum ağırlaştı ve ben bu sırada Rabbimi en güzel surette gördüm. "Ya Muhammed!" buyurdu. Ben de, "Ey Rabbim buyur emrine amadeyim" dedim. Şöyle buyurdu "Büyük ve ileri gelen melekler topluluğu hangi konuda tartışıyorlar?" Ben de: "Bilmiyorum Ya Rabbi" dedim. Bunu üç kere tekrarladı. Sonra el ayasını iki küreğimin arasına koydu ben iki elin serinliğini iki memem arasında hissettim. Her şey bana göründü ve her şeyi bildim. "Ya Muhammed!" Buyurdu. Ben de, "Buyur Rabbim emrine amadeyim" dedim, şöyle buyurdu: "Büyük ve ileri gelen melekler topluluğu hangi konuda tartışıyorlar?" Ben de, "Kefaretler konusunda" dedim. "Nedir onlar?" buyurdu. Ben de dedim ki, "İyiliklere adımları çoğaltmak, namazlardan sonra mescidlerde oturmak, her türlü zorluklar karşısında abdest organlarını kapsamlı yıkamak." "Sonra hangi konularda" buyurdu. "Yemek yedirmek yumuşak söz söylemek, insanlar uyurken geceleyin namaz kılmak. Bunun üzerine: "Dile benden ne dilersem" buyurdu. Ben de şöyle duâ ettim, "Allah'ım iyilikler yapmayı kötülüklerden el çekmeyi, yoksulları sevmeyi beni beni bağışlayıp esirgemeni senden dilerim. Bir topluma bir fitne göndereceksen beni o fitneye düşürmeksizin vefat ettir. Bana seni sevmeyi seni sevenleri sevmeyi ve senin sevgine yaklaştıran her ameli sevmeyi nasib eyle." Resulullah (s.a.v.): "Bu söylenenler hakır ve gerçektir bunları kendinize ders edininiz ve öğreniniz" buyurdu. Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis hasen sahihtir. Muhammed b. İsmail'e bu hadis hakkında sordum; Dedi ki: Bu hadis hasen sahihtir. Bu hadis Velid b. Müslim'in, Abdurrahman b. Yezid b. Câbir'den rivâyetinden daha sahihtir. Hâlid b. Leclac, Abdurrahman b. Âiş el Hadramî'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v.)'den işittim dedi ve bu hadisi aynen aktardı bu rivâyet mahfuz değildir. Aynı şekilde Velid hadisinde Abdurrahman b. Âiş'den rivâyet ederek şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v.)'den işittim. Bîşr b. Bekr, Abdurrahman b. Yezid b. Câbir'den bu hadisi bu senedle Abdurrahman b. Âiş'den rivâyet etmiştir. Bu rivâyet daha sahihtir. Abdurrahman b. Âiş, Peygamber (s.a.v.)'den hadis işitmemiştir.

¹⁰⁹² Daha önce bashedilen Abdurrahman b. Yezid'dir.

بَرَدَهَا بَيْنَ تَدْيِيٍّ، فَعَلِمْتُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، وَتَلَا {وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ} ¹⁰⁹³

41/202 رَأَيْتُ رَبِّي فِي صُورَةِ شَاب

Rabbimi bir genç suretinde gördüm. ¹⁰⁹⁴

Hadisin Tahriri:

Müellifin bu lafızlara naklettiği rivayet, Kütüb-i Tis’a eserlerinde bulunamamıştır. Rivayetin bazı ziyadeleriyle birlikte üç farklı tarikle zikreden İbnü’l-Cevzî ¹⁰⁹⁵, hadis hakkında şöyle bir değerlendirmede bulunmuştur: *Bu hadis sabit olmamıştır. Bütün tariklerinde Hammad b. Seleme vardır. İbn Adiy (v. 365) şöyle denildiğini aktarıyor, “İbn Ebi Avca’, Hammad’ın üvey oğluydu ve bu hadisleri onun kitabına o doldurdu”.* ¹⁰⁹⁶

Buna ek olarak müellif, bu rivayeti bizzat kendi mevzuat eserlerinde de kaleme almıştır ve şöyle demiştir: *“Rabbimi (hacıların) Mina’dan ayrılış günü insanların önünde gri renkli bir deve üzerinde, yün bir cübbeyle gördüm” hadisi uydurmadır, aslı yoktur. Zeyl’de böyledir. Ve Leâli’de, İbn Abbas’dan gelen şu merfu rivayet te öyledir, “Rabbimi bol saçlı bir genç suretinde –bir başka rivayette; sakalsız, bıyiksız bir genç suretinde gördüm” İbn Sadaka, Ebû Zür’anın “İbn Abbas hadisi sahihtir, bu hadisi ancak mutezililer inkar ederler” dediğini nakletmiştir. Hadisin bazı tariklerinde “kalbiyle” denilmiştir. Hadis, Allah’ı rüyada görme olarak yorumlanırsa sorun yoktur. Uyanıkken görme şeklinde yorumlanırsa muhakkık İbnü’l-Hümmam bunun şekli bir hicab olduğunu ifade etmiştir.* ¹⁰⁹⁷

¹⁰⁹³ Dârimî, Rüya, 12. (Tercüme: *Rabbimi en güzel surette gördüm. O şöyle buyurdu, “Yüce melekler topluluğu ne hakkında tartışıyor?” Ben de, “Ya Rabbi, sen daha iyi bilirsin” dedim. O zaman avucunun içini omuzlarımin arasına koydu da ben soğukluğunu memelerimin arasında hissettim. Bunun sonucu göklerde ve yerde olan şeyleri bilmiş oldum. Sonra *Bunun gibi biz İbrahim’e, kesin olarak bilenlerden olması için göklerin ve yerin engin büyüklüğünü de gösteririz** ¹⁰⁹³ ayetini okudu)

¹⁰⁹⁴ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 216.

¹⁰⁹⁵ Bu ziyadeler şu şekildedir: “Yüce Rabbimi, kırmızı bir cübbe içinde köse bir genç olarak gördüm”, “İbn Abbas demiştir ki: Muhammed, Yüce Rabbini üzerinde inciden bir örtü dışında bir şey olmayan ayaklarında (veya bacaklarında) yeşillik olan bir genç suretinde görmüştür”, “Yüce Rabbimi, üzerinde yeşil bir cübbe olan en güzel surette köse bir genç olarak gördüm”.

¹⁰⁹⁶ İbnü’l-Cevzî, *el-İlel*, I, 22.

¹⁰⁹⁷ Ali el-Kâri, *el-Esrâr*, s. 372; *el-Masnu’*, s. 202.

42/203 في صحيح مسلم عن ابن عمرو رضي الله عنهما أنه عليه الصلاة والسلام قال: خَلَقَ اللَّهُ مَقَادِيرَ الْخَلْقِ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِخَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ وَعَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ

*Müslim'in Sahîh'inde İbn Amr'dan (r.a), Peygamber (s.a.v)'in şöyle dediği nakledilmiştir: Allah, mahlukatın kaderlerini yer ve gök yaratılmadan beş bin sene önce yaratmıştır. O zaman Arşı, suyun üzerindeydi.*¹⁰⁹⁸

Hadisin Tahrici:

Bahsi geçen rivayet, bazı lafız farklılıklarıyla Kütüb-i Sitte eserlerinden Müslim ve Tirmizî'de şöyle geçmektedir;

Müslim Rivayeti:

حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ أَحْمَدُ بْنُ عَمْرٍو بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَرْحٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ¹⁰⁹⁹، أَخْبَرَنِي أَبُو هَانِيءٍ الْخَوْلَانِيُّ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحُبَلِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: كَتَبَ اللَّهُ مَقَادِيرَ الْخَلْقِ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِخَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ، قَالَ: وَعَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ¹¹⁰⁰

Tirmizî Rivayetleri:

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الطَّيَالِسِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ سُلَيْمٍ، قَالَ: قَدِمْتُ مَكَّةَ فَلَقِيتُ عَطَاءَ بْنَ أَبِي رَبَاحٍ فَقُلْتُ لَهُ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ، إِنَّ أَهْلَ الْبَصْرَةِ يَقُولُونَ فِي الْقَدَرِ، قَالَ: يَا بُنَيَّ، أَتَقْرَأُ الْقُرْآنَ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: فَاقْرَأْ الرُّحْفَ، قَالَ: فَقَرَأْتُ: {حَم وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِّي حَكِيمٌ} فَقَالَ: أَتَدْرِي مَا أُمُّ الْكِتَابِ؟ قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: فَإِنَّهُ كِتَابُ كَتَبَهُ اللَّهُ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَقَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ الْأَرْضَ، فِيهِ إِنَّ فِرْعَوْنَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ، وَفِيهِ تَبَّتْ يَدَا أَبِي هَبٍ وَتَبَّ، قَالَ عَطَاءٌ: فَلَقِيتُ الْوَلِيدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّامِتِ، صَاحِبَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلْتُهُ: مَا كَانَتْ وَصِيَّتُهُ أَيْبِكَ عِنْدَ الْمَوْتِ؟ قَالَ: دَعَانِي أَبِي فَقَالَ لِي: يَا بُنَيَّ، اتَّقِ اللَّهَ، وَاعْلَمْ أَنَّكَ لَنْ تَتَّقِيَ اللَّهَ حَتَّى تُؤْمِنَ بِاللَّهِ وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ كُلِّهِ حَيْرُهُ وَشَرُّهُ، فَإِنْ مِتَّ عَلَى غَيْرِ هَذَا دَخَلْتَ النَّارَ، إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمَ، فَقَالَ: اكْتُبْ، فَقَالَ: مَا أَكْتُبُ؟ قَالَ: اكْتُبِ الْقَدَرَ مَا كَانَ وَمَا هُوَ كَائِنْ إِلَى الْأَبَدِ¹¹⁰¹

¹⁰⁹⁸ Ali el-Kâri, Şerh, s. 218; Müslim, Kader, 16.

¹⁰⁹⁹ Daha önce bahsedilen Abdullah b. Vehb'dir.

¹¹⁰⁰ Müslim, Kader, 16. (Tercüme: Allah, mahlukatın kaderlerini yer ve gök yaratılmadan beş bin sene önce yazmıştır. Ve dedi ki: O zaman Arşı, suyun üzerindeydi)

¹¹⁰¹ Tirmizî, Kader, 17. (Tercüme: Abdulvahid b. Süleym (v. ?) dedi ki: Mekke'ye geldim ve Atâ b. Ebi Rebah (v. 114) ile karşılaştım. Ona dedim ki, "Ey Ebâ Muhammed! Basralılar kader hakkında konuşuyorlar." Bana dedi ki, "Ey Evladım, sen Kuran okuyor musun?". "Evet" dedim. Dedi ki "Zuhruf Suresi'ni oku". Ben de okudum *Ha, mim. Apaçık olan Kitap'a yemin olsun. Biz onu, belki akledesiniz diye Arapça bir Kuran yaptık. Şüphesiz o, katımızda yüce ve hikmetli olan Ümmü'l-Kitap'tadır*. Sonra dedi ki, "Ümmü'l-Kitap nedir biliyor musun?". "Allah ve Rasulu en iyisini

حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُنْذِرِ الْبَاهِلِيُّ الصَّنْعَائِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ الْمُقَرِّيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا حَيَّوَةُ بْنُ شَرِيحٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو هَانِيٍّ الْخَوْلَانِيُّ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحُبَلِيَّ يَقُولُ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: قَدَّرَ اللَّهُ الْمَقَادِيرَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِخَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ¹¹⁰²

43/204 قَالَتْ أُمُّ حَبِيبَةَ: اللَّهُمَّ مَتِّعْنِي بِزَوْجِي رَسُولِ اللَّهِ وَبِأَبِي أَبِي سُفْيَانَ، وَبِأَخِي مُعَاوِيَةَ، فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ: إِنَّكَ سَأَلْتِ اللَّهَ لِأَجَالٍ مَضْرُوبَةٍ، وَأَثَارٍ مَوْطُوءَةٍ، وَأَرْزَاقٍ مَقْسُومَةٍ لَا يُعَجَّلُ شَيْئًا مِنْهَا قَبْلَ حِلِّهِ، وَلَا يُؤَخَّرُ مِنْهَا شَيْئًا بَعْدَ حِلِّهِ، وَلَوْ سَأَلْتِ اللَّهَ أَنْ يُعَافِيكَ مِنْ عَذَابٍ فِي النَّارِ وَعَذَابٍ فِي الْقَبْرِ، لَكَانَ خَيْرًا لَكَ

Ümmü Habibe dedi ki, “Allahım, beni kocam Resulullah ile, babam Ebû Süfyan ile ve kardeşim Muaviye ile nimetlendir”. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v) ona dedi ki, “Sen Allah’a belirlenmiş eceller, sayılmış günler ve taksim edilmiş rızıklar için dua ettin. Hiçbir şey vaktinden önce olmaz, zamanı geldiğinde de ertelenmez. Eğer Allah’a seni Cehennem ve Kabir azabından afiyete çıkarması için dua etseydin senin için daha iyi olurdu.”¹¹⁰³

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet, Kütüb-i Sitte eserlerinden yalnızca Müslim’de iki farklı yerde nakledilmektedir;

bilir” dedim. O da dedi ki, “O, Allah’ın gökleri yaratmadan önce ve yerleri yaratmadan önce yazdığı kitaptır. Onda Firavun’un Ateş’te olacağı da vardır, *Ebi Leheb’in elleri kurusun. Ve kurudu da* ayetleri de vardır.” Ve sonra Atâ dedi ki: Resulullah’ın (s.a.v) sahabisi Velid b. Ubade b. Samit’le (v. 71) karşılaştım, ona şöyle sordum, “babam sana ölümü sırasında ne vasiyet etti?”. Dedi ki, “babam bana dua etti ve şöyle dedi: Oğulcuğum Allah’tan sakın ve bil ki, Allah’a iman etmedikçe, kaderin hayrının ve şerrinin tamamına iman etmedikçe O’ndan sakınmış olmayacaksın. Olur da bunun dışında bir şey üzere ölürsen ateşe girdin demektir. Ben Resulullah’tan (s.a.v) şöyle işittim ki: Allah’ın yarattığı ilk şey kalemidir ve ona, ‘Yaz!’ demiştir. O da, ‘ne yazayım?’ demiştir. (Allah da) ‘Kaderde olmuş olan ve ebediyete kadar olacak olan şeyleri yaz!’ buyurmuştur.”). Bu hadis, daha önce başka bir rivayetin tahririnde kullanılmıştı.

¹¹⁰² Tirmizî, Kader, 19. (Tercüme: Allah, mahlukatın kaderlerini yer ve gök yaratılmadan beş bin sene önce yaratmıştır). Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis hasen-sahih-gariptir.

¹¹⁰³ Ali el-Kâri, Şerh, s. 218. Müslim, Kader, 32.

Müslim Rivayetleri:

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَأَبُو كُرَيْبٍ¹¹⁰⁴ - وَاللَّفْظُ لِأَبِي بَكْرٍ -، قَالَ: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ¹¹⁰⁵، عَنْ مِسْعَرٍ¹¹⁰⁶، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ، عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْيَشْكُرِيِّ، عَنِ الْمُعْرُورِ بْنِ سُؤَيْدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ¹¹⁰⁷، قَالَ: قَالَتْ أُمُّ حَبِيبَةَ زَوْجُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اللَّهُمَّ أَمْتِنِي بِزَوْجِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَبِأَبِي أَبِي سُفْيَانَ، وَبِأَخِي مُعَاوِيَةَ قَالَ: فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَدْ سَأَلْتَ اللَّهَ لِأَجَالٍ مَضْرُوبَةٍ، وَأَيَّامٍ مَعْدُودَةٍ، وَأَرْزَاقٍ مَقْسُومَةٍ، لَنْ يُعْجَلَ شَيْئًا قَبْلَ حِلِّهِ، أَوْ يُؤَخَّرَ شَيْئًا عَنْ حِلِّهِ، وَلَوْ كُنْتَ سَأَلْتَ اللَّهَ أَنْ يُعِيدَكَ مِنْ عَذَابٍ فِي النَّارِ، أَوْ عَذَابٍ فِي الْقَبْرِ، كَانَ خَيْرًا وَأَفْضَلَ قَالَ: وَذُكِرَتْ عِنْدَهُ الْقِرْدَةُ، قَالَ مِسْعَرٌ: وَأَرَاهُ قَالَ: وَالْحَنْتَازِيرُ مِنْ مَسْخٍ، فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَجْعَلْ لِمَسْخٍ نَسْلًا وَلَا عَقَبًا، وَقَدْ كَانَتْ الْقِرْدَةُ وَالْحَنْتَازِيرُ قَبْلَ ذَلِكَ¹¹⁰⁸

حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ، وَحَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ - وَاللَّفْظُ لِحَجَّاجٍ، قَالَ إِسْحَاقُ: أَخْبَرَنَا وَقَالَ حَجَّاجٌ: حَدَّثَنَا - عَبْدُ الرَّزَّاقِ¹¹⁰⁹، أَخْبَرَنَا الثَّوْرِيُّ¹¹¹⁰، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ، عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْيَشْكُرِيِّ، عَنْ مُعْرُورِ بْنِ سُؤَيْدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: قَالَتْ أُمُّ حَبِيبَةَ: اللَّهُمَّ مَتِّعْنِي بِزَوْجِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَبِأَبِي أَبِي سُفْيَانَ، وَبِأَخِي مُعَاوِيَةَ، فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّكَ سَأَلْتَ اللَّهَ لِأَجَالٍ مَضْرُوبَةٍ، وَأَثَارٍ مَوْطُوءَةٍ، وَأَرْزَاقٍ مَقْسُومَةٍ، لَا يُعْجَلُ شَيْئًا مِنْهَا قَبْلَ حِلِّهِ، وَلَا يُؤَخَّرُ مِنْهَا شَيْئًا بَعْدَ حِلِّهِ، وَلَوْ سَأَلْتَ اللَّهَ أَنْ يُعَافِيَكَ مِنْ عَذَابٍ فِي النَّارِ، وَعَذَابٍ فِي الْقَبْرِ لَكَ خَيْرٌ لَكَ قَالَ فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ الْقِرْدَةُ وَالْحَنْتَازِيرُ، هِيَ بِمَا مُسِخٌ؟ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يُهْلِكْ قَوْمًا، أَوْ يُعَذِّبْ قَوْمًا، فَيَجْعَلَ لَهُمْ نَسْلًا، وَإِنَّ الْقِرْدَةَ وَالْحَنْتَازِيرَ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ¹¹¹¹

¹¹⁰⁴ Daha önce bahsedilen Muhammed b. Alai'dir

¹¹⁰⁵ Daha önce bahsedilen Veki' b. Cerrah'dır.

¹¹⁰⁶ Zehebî, Siyer VII, 163. Tam adı: Mis'ar b. Kidam b. Züheyr b. Ubeyde el-Hilâlî (v. 153)

¹¹⁰⁷ Abdullah b. Mes'ud'dur.

¹¹⁰⁸ Müslim, Kader, 32. (Tercüme: Ümmü Habibe dedi ki, "Allahım, beni kocam Resulullah ile, babam Ebû Süfyan ile ve kardeşim Muaviye ile nimettendir". Bunun üzerine Resulullah (s.a.v) ona dedi ki, "Sen Allah'a belirlenmiş eceller, sayılmış günler ve taksim edilmiş rızıklar için dua ettin. Hiçbir şey vaktinden önce olmaz, zamanı geldiğinde de ertelenmez. Eğer Allah'a seni Cehennem ve Kabir azabından afiyete çıkarması için dua etseydin senin için daha iyi olurdu". Devamında şöyle denmiştir: Abdullah dedi ki, "Resulullah (s.a.v)'in yanında maymunların da zikri geçti". Mis'ar şöyle dedi, "Zannedirim domuzlar da suret değiştirmekten meydana gelmişlerdir", Bunun üzerine Resulullah: Şüphesiz ki Allah, suret değiştirenler için nesil ve çocuk çocuk halketmiştir. Maymunlarla domuzlar bundan önce de vardı buyurdular. Bize bu hadisi Ebû Küreyb rivayet etti. (Dedi ki): Bize İbn Bişr, Mis'ar'dan bu isnadla rivayet etti, şu kadar var ki, onun İbn Bişr ile Veki'den beraberce rivayet ettiği hadisinde, "Cehennemdeki bir azabdan ve kabirdeki azabdan..." cümlesi vardır.

¹¹⁰⁹ Daha önce bahsedilen Abdurrezzâk b. Hemmam'dır.

¹¹¹⁰ Daha önce bahsedilen Süfyan es-Sevrî'dir.

¹¹¹¹ Müslim, Kader, 33. (Tercüme: Ümmü Habibe dedi ki, "Allahım, beni kocam Resulullah ile, babam Ebû Süfyan ile ve kardeşim Muaviye ile nimettendir". Bunun üzerine Resulullah (s.a.v) ona dedi ki, "Sen Allah'a belirlenmiş eceller, sayılmış günler ve taksim edilmiş rızıklar için dua ettin. Hiçbir şey vaktinden önce olmaz, zamanı geldiğinde de ertelenmez. Eğer Allah'a seni Cehennem ve Kabir azabından afiyete çıkarması için dua etseydin senin için daha iyi olurdu. Derken bir adam, "Ya Resulallah, maymunlarla domuzlar sureti değiştirilen insanlardan mıdır?" diye sordu. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v): Şüphesiz Aziz ve Celil olan Allah bir kavmi helak ettiyse yahut bir kavme azab ettiyse, onlar için nesil yaratmamıştır. Maymunlar ve domuzlar bundan Önce de vardı buyurdu.)

44/205 الدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ وَجَنَّةُ الْكَافِرِ

*Dünya, müminin zindanı, kâfirin cennetidir.*¹¹¹²

Hadisin Tahrici:

Bahsi geçen rivayet, Kütüb-i Sitte eserlerinden Müslim, Tirmizî ve İbn Mâce’de nakledilmektedir. Müslim rivayeti şu şekildedir;

Müslim Rivayeti:

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ يَعْنِي الدَّرَاوَرْدِيَّ، عَنِ الْعَلَاءِ¹¹¹³، عَنْ أَبِيهِ¹¹¹⁴، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ، وَجَنَّةُ الْكَافِرِ¹¹¹⁵

Bu rivayetlere karşın Sâğânî, hadisin ilk bölümü olan “*Dünya, müminin zindanıdır*” ifadesi hakkında uydurma ithamında bulunmuştur¹¹¹⁶.

45/206 عن سعد بن عبادَةَ أَنه قال: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أُمَّ سَعْدٍ مَاتَتْ، فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: الْمَاءُ، قَالَ: فَحَفَرَ بُئْرًا، وَقَالَ: هَذِهِ لِأُمِّ سَعْدٍ

*Sa’d b. Ubade’den şöyle dediği nakledilmiştir: Ey Allah’ın Elçisi! Ümmü Sa’d öldü. Şimdi (onun için) hangi sadaka daha üstündür? Buyurdu ki, “Sudur”. Bunun üzerine bir su kuyusu kazdı ve “Bu Ümmü S’ad içindir” dedi.*¹¹¹⁷

Hadisin Tahrici:

Bahsi geçen rivayet, bazı lafız farklılıkları ve hazfedilen yerleriyle Kütüb-i Sitte eserlerinden Ebû Dâvûd’da iki¹¹¹⁸, Nesâî’de üç¹¹¹⁹ ve İbn Mâce’de bir yerde¹¹²⁰ nakledilmektedir. Rivayetlerin bütün tarikleri de Sa’d b. Ubade üzerinden gelmektedir. Ebû Dâvûd rivayetleri şu şekildedir;

¹¹¹² Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 220. Müslim, Zühd, 1.

¹¹¹³ Daha önce bahsedilen Alai b. Abdurrahman’dır.

¹¹¹⁴ Daha önce bahsedilen Abdurrahman b. Ya’kub’dur.

¹¹¹⁵ Müslim, Zühd, 1. (Tercüme: *Dünya, müminin zindanı, kâfirin cennetidir*);

Tirmizî, Tirmizî, Zühd, 16. Aynı sened ve metinle gelmiştir; İbn Mâce, Zühd, 3. Farklı olarak senedi Ebû Mervan Muhammed b. Osman el-Osmanî (v. 241) ile başlayıp Abdulaziz b. Ebi Hâzim (v. 184) ile Alai’ye bağlanmaktadır.

¹¹¹⁶ Sâğânî, Ebû’l-Fezâil Radıyyüddîn, Mevzuat, Daru’l-Memun Li’t Teras, thk. Necmi Abdurrahman Halef, Dımeşk, 1405 h, s. 48,

¹¹¹⁷ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 224-225;

¹¹¹⁸ Ebû Dâvûd, Zekât, 31.

¹¹¹⁹ Nesâî, Vesaya, 9.

¹¹²⁰ İbn Mâce, Edeb, 8.

Ebû Dâvûd Rivayetleri:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا هَمَّامٌ¹¹²¹، عَنْ قَتَادَةَ¹¹²²، عَنْ سَعِيدٍ¹¹²³، أَنَّ سَعْدًا، أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: أَيُّ الصَّدَقَةِ أَعْجَبُ إِلَيْكَ؟ قَالَ: الْمَاءُ¹¹²⁴

Aynı babda geçen bir diğer rivayet ise, metin olarak Ali el-Kârî'nin rivayetine daha çok benzemektedir;

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا إِسْرَائِيلُ¹¹²⁵، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ¹¹²⁶، عَنْ رَجُلٍ¹¹²⁷، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ، أَنَّهُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أُمَّ سَعْدٍ مَاتَتْ، فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: الْمَاءُ، قَالَ: فَحَفَرْتُ بِئْرًا، وَقَالَ: هَذِهِ لِأُمِّ سَعْدٍ¹¹²⁸

Nesâî Rivayetleri:

أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُبَارَكِ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ¹¹²⁹، عَنْ هِشَامٍ¹¹³⁰، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أُمَّي مَاتَتْ أَفَأَتَصَدَّقُ عَنْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ، قُلْتُ: فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: سَقْيُ الْمَاءِ¹¹³¹

Aynı babda şu hadisi de vermektedir;

أَخْبَرَنَا أَبُو عَمَّارٍ الْحُسَيْنِيُّ بْنُ حُرَيْثٍ، عَنْ وَكِيعٍ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: سَقْيُ الْمَاءِ¹¹³²

Yine aynı babda şu rivayet de verilmektedir;

أَخْبَرَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْحُسَيْنِ، عَنْ حَبَّاجٍ¹¹³³، قَالَ: سَمِعْتُ شُعْبَةَ¹¹³⁴، يُحَدِّثُ عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ الْحُسَيْنَ¹¹³⁵، يُحَدِّثُ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ: أَنَّ أُمَّهُ مَاتَتْ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أُمَّي مَاتَتْ، أَفَأَتَصَدَّقُ عَنْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: سَقْيُ الْمَاءِ فَبَلَكَ سَقَايَةَ سَعْدٍ بِالْمَدِينَةِ¹¹³⁶

¹¹²¹ Daha önce basedilen Hemmam b. Yahya'dır.

¹¹²² Daha önce basedilen Katade b. Di'ame'dir.

¹¹²³ Daha önce basedilen Sa'id b. Müseyyeb'dir.

¹¹²⁴ Ebû Dâvûd, Zekât, 31. (Tercüme: Sa'd, Nebi (s.a.v.)'e gelip: Hangi sadaka sana daha sevimlidir? Diye sordu. O da, "Sudur" dedi)

¹¹²⁵ Daha önce basedilen İsrail b. Yunus'dur.

¹¹²⁶ Daha önce basedilen Ebû İshak Amr b. Abdullah'dır.

¹¹²⁷ Kim olduğu bilinmiyor.

¹¹²⁸ Ebû Dâvûd, Zekât, 31. (Tercüme: Sa'd b. Ubade'den şöyle dediği nakledilmiştir: Ey Allah'ın Elçisi! Ümmü Sa'd (annem) öldü. Şimdi (onun için) hangi sadaka (yı vermem) daha üstündür? Buyurdu ki, "Sudur". Bunun üzerine bir su kuyusu kazdı ve "Bu Ümmü Sa'd (annem) içindir" dedi)

¹¹²⁹ Daha önce bahsedilen Veki' b. Cerrah'dır.

¹¹³⁰ Daha önce bahsedilen Hişam ed-Destuvai'dir.

¹¹³¹ Nesâî, Vesaya, 9. (Tercüme: Sa'd b. Ubade'den şöyle dediği nakledilmiştir: Ey Allah'ın Elçisi! Annem öldü, onun için sadaka vereyim mi? O da "Evet" dedi. Ben de dedim ki, "Hangi sadaka daha üstündür?" Dedi ki, "Su içirmektir")

¹¹³² Nesâî, Vesaya, 9. (Tercüme: Sa'd b. Ubade'den şöyle dediği nakledilmiştir: Ey Allah'ın Elçisi hangi sadaka daha üstündür?" Dedi ki, "Su içirmektir")

¹¹³³ Daha önce bahsedilen Haccac b. Muhammed'dir.

¹¹³⁴ Daha önce bahsedilen Şu'be b. el-Haccac'dır.

¹¹³⁵ Daha önce bahsedilen Hasan el-Basrî'dir.

¹¹³⁶ Nesâî, Vesaya, 9. (Tercüme: Sa'd b. Ubade'den nakledilmiştir, annesi vefat etmişti ve dedi ki, "Ey Allah'ın Elçisi, annem öldü, onun için sadaka vereyim mi? O da "Evet" dedi. Ben de dedim ki,

İbn Mâce Rivayeti:

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ هِشَامٍ، صَاحِبِ الدُّسْتَوَائِي، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: سَقْيُ الْمَاءِ¹¹³⁷

46/207 إِذَا مَاتَ ابْنُ آدَمَ انْقَطَعَ عَمَلُهُ

*Ademoğlu öldüğünde ameli kesilir.*¹¹³⁸

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet, bazı lafız farklarıyla birlikte Kütüb-i Sitte eserlerinden Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvûd ve Nesâî’de geçmektedir¹¹³⁹.

47/208 بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُمَّ هَذَا عَنِّي وَعَمَّنْ لَمْ يُضَحَّ مِنْ أُمَّتِي

*Allah’ın adıyla. Allah en büyüktür. Bu benim (kurbanım)dır. Bu ise ümmetimde kurban kesmemiş olanlar içindir.*¹¹⁴⁰

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet Kütüb-i Sitte eserlerinden Tirmizî ve Ebû Dâvûd’da geçmektedir. Tirmizî rivayeti şu şekildedir;

Tirmizî Rivayeti:

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ¹¹⁴¹ قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي عَمْرٍو، عَنْ الْمُطَّلِبِ¹¹⁴²، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: شَهِدْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْأَضْحَى بِالْمِصْلَى، فَلَمَّا قَضَى خُطْبَتَهُ نَزَلَ عَنْ مَنَبَرِهِ، فَأَتَى بِكَبْشٍ، فَذَبَحَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِهِ، وَقَالَ: بِسْمِ اللَّهِ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، هَذَا عَنِّي وَعَمَّنْ لَمْ يُضَحَّ مِنْ أُمَّتِي¹¹⁴³

“Hangi sadaka daha üstündür?” Dedi ki, “Su içirmektir” Bu yüzden Sa’d’ın Medine’de bir çeşmesi vardı)

¹¹³⁷ İbn Mâce, Edeb, 8. (Tercüme: Sa’d b. Ubade’den şöyle dediği nakledilmiştir: Ey Allah’ın Elçisi hangi sadaka daha üstündür?” Dedi ki, “Su içirmektir”)

¹¹³⁸ Ali el-Kâri, Şerh, s. 225; Müslim, Vasiyet, 14.

¹¹³⁹ Müslim, Vasiyet, 14; Zikir, 13; Tirmizî, Ahkâm, 36; Ebû Dâvûd, Vesaya, 14; Nesâî, Vesaya, 8.

¹¹⁴⁰ Ali el-Kâri, Şerh, s. 227; Tirmizî, Edahi, 22.

¹¹⁴¹ Daha önce bahsedilen Kuteybe b. Sa’id’dir.

¹¹⁴² Zehebî, Siyer V, 317. Tam adı: el-Muttalib b. Abdullah b. Hantab el-Kureşî (v. ?)

¹¹⁴³ Tirmizî, Edahi, 22. (Tercüme: Câbir b. Abdullah (r.a.)’den rivâyete göre, şöyle demiştir: “Resulullah (s.a.v.) ile beraber namazgâhta kurban bayramı namazında bulundum hutbesini bitirince minberden indi bir koç getirildi, onu kendi eliyle keserek şöyle buyurdu: Allah’ın adıyla, Allah en büyüktür, bu kurban benim ve ümmetimden kurban kesmemiş olanlar içindir.”). Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis bu şekliyle garibtir. Resulullah (s.a.v.)’ın ashabından ve başkalarından ilim adamlarının uygulaması bu hadise göredir. Yani kişi kurban keserken “Bismillah Allahuekber” demelidir. İbn’ül Mübarek bu görüştedir; Ebû Dâvûd, Dehaya, 8. Sened ve metin olarak aynıdır.

Allahım, bu Muhammed ve ailesi içindir.¹¹⁴⁴

Hadisin Tahrici:

Bahsi geçen rivayet, Kütüb-i Sitte eserlerinden Müslim, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'de geçmektedir. Müslim rivayeti şu şekildedir;

Müslim Rivayeti:

حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ مَعْرُوفٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ، قَالَ: قَالَ حَبِوَةُ¹¹⁴⁵: أَخْبَرَنِي أَبُو صَخْرٍ¹¹⁴⁶، عَنْ يَزِيدَ بْنِ قُسَيْطٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ بِكَبْشٍ أَقْرَنَ يَطَأُ فِي سَوَادٍ، وَيَبْرُكُ فِي سَوَادٍ، وَيَنْظُرُ فِي سَوَادٍ، فَأُتِيَ بِهِ لِيُصْحِيَ بِهِ، فَقَالَ لَهَا: يَا عَائِشَةُ، هَلَمِّي الْمُدْبِيَّةَ، ثُمَّ قَالَ: اشْحَذِيهَا بِحَجَرٍ، فَفَعَلْتُ: ثُمَّ أَخَذَهَا، وَأَخَذَ الْكَبْشَ فَأَضْجَعَهُ، ثُمَّ ذَبَحَهُ، ثُمَّ قَالَ: بِاسْمِ اللَّهِ، اللَّهُمَّ تَقَبَّلْ مِنْ مُحَمَّدٍ، وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَمِنْ أُمَّةٍ مُحَمَّدٍ، ثُمَّ صَحَّى بِهِ¹¹⁴⁷

İbn Mâce Rivayeti:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ¹¹⁴⁸ قَالَ: أَنْبَأَنَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَقِيلٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ¹¹⁴⁹، عَنْ عَائِشَةَ، أَوْ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يُصْحِيَ، اشْتَرَى كَبْشَيْنِ عَظِيمَيْنِ، سَمِينَيْنِ، أَقْرَنَيْنِ، أَمْلَحَيْنِ مَوْجُوءَيْنِ، فَذَبَحَ أَحَدَهُمَا عَنْ أُمِّئِهِ، لِمَنْ شَهِدَ لِلَّهِ، بِالتَّوْحِيدِ، وَشَهِدَ لَهُ بِالْبَلَاغِ، وَذَبَحَ الْآخَرَ عَنْ مُحَمَّدٍ، وَعَنْ آلِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ¹¹⁵⁰

¹¹⁴⁴ Ali el-Kâri, Şerh, s. 227; Müslim, Edahî, 19.

¹¹⁴⁵ Zehebî, Siyer VI, 404. Tam adı: Hayve b. Şureyh b. Safvan et-Tecîbî (v. 158)

¹¹⁴⁶ Mizzî, Tehzîb, VII, 366. Tam adı: Humeyd b. Ziyad el-Medenî (v. 189)

¹¹⁴⁷ Müslim, Edahî, 19. (Tercüme: Aişe'den (r.ah) nakledildiğine göre, Resulullah (s.a.v) siyah içinde yere basan, siyah içinde yatan ve siyah içinde bakan boynuzlu bir koç (geti-rilmesini) emir buyurmuş. Ve kurban etmesi için kendisine (böyle bir) koç getirilmiş. Müteakiben Aişe'ye, "Yâ Aişe, bıçağı getir" demiş. Sonra, "Onu bir taşla keskinle" buyurmuşlar. O da dediğini yapmış. Sonra bıçağı almış ve koçu tutarak yatırmış, sonra kesmiş. Ve "Bismillah! Ey Allahım, Muhammed'den ve Muhammed'in ailesinden ve Muhammed'in ümmetinden kabul eyle" demiş ve onu kurban etmiş); Ebû Dâvûd, Dehaya, 4. Senedler arasındaki fark, Ebû Dâvûd'un hadisi Harun yerine Ahmed b. Salih'den işitmiş olmasıdır.

¹¹⁴⁸ Daha önce bahsedilen Abdurrezzâk b. Hemmam'dır.

¹¹⁴⁹ Daha önce bahsedilen Ebû Seleme b. Abdurrahman'dır.

¹¹⁵⁰ İbn Mâce, Edaha, 1. (Tercüme: Aişe ve Ebû Hureyre (r.a)'dan şöyle demiştir rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.v) Kurban bayramında kurban kesmek istediği zaman iri, semiz, çift boynuzlu, alaca ve yumurtalıkları burkulmuş iki aded koç alırdı. Bunlardan birisini Allah'ın birliğine şehâdetle, O'nun elçiliğine şehadet eden ümmeti yerine, diğerini de Muhammed ve Muhammed'in ailesi yerine keserdi)

49/210 دعوة المظلوم تستجاب إن كان كافرا

*Kâfir bile olsa mazlumun duasına cevap verilir.*¹¹⁵¹

Hadisin Tahriri:

Müellifin bu lafızlarla naklettiği rivayet, bazı lafız farklarıyla Kütüb-i Tis'a eserlerinden yalnızca Ahmed b. Hanbel'de nakledilmektedir;

Ahmed b. Hanbel Rivayeti:

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ إِسْحَاقَ، قَالَ: أَخْبَرَنِي يَحْيَى بْنُ أَبِي ثَوْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْأَسَدِيُّ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اتَّقُوا دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ، وَإِنْ كَانَ كَافِرًا، فَإِنَّهُ لَيْسَ دُونَهَا حِجَابٌ¹¹⁵²

50/211 اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحَقِّ السَّائِلِينَ عَلَيْكَ، وَبِحَقِّ مُمْشَايَ إِلَيْكَ

*Allahum! Senden isteyenlerin hakkı için, ve sana doğru varan yollar hakkı için istiyorum.*¹¹⁵³

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet, bazı ziyadeleriyle birlikte Kütüb-i Tis'a eserlerinden İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'de nakledilmektedir;

İbn Mâce Rivayeti:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدٍ بْنُ يَزِيدَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ التُّسْتَرِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ الْمُؤَقِّقِ أَبُو الْجَهْمِ قَالَ: حَدَّثَنَا فَضِيلُ بْنُ مَرْزُوقٍ، عَنْ عَطِيَّةَ¹¹⁵⁴، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ إِلَى الصَّلَاةِ، فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحَقِّ السَّائِلِينَ عَلَيْكَ، وَأَسْأَلُكَ بِحَقِّ مُمْشَايَ هَذَا، فَإِنِّي لَمْ أَخْرُجْ أَشْرًا، وَلَا بَطْرًا، وَلَا رِيَاءً، وَلَا سُمْعَةً، وَخَرَجْتُ اتِّقَاءَ، سُخْطِكَ، وَاتِّبَاعًا مَرْضَاتِكَ، فَأَسْأَلُكَ أَنْ تُعِيدَنِي مِنَ النَّارِ، وَأَنْ تَغْفِرَ لِي ذُنُوبِي، إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، أَقْبَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ بِوَجْهِهِ، وَاسْتَغْفَرَ لَهُ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ¹¹⁵⁵

¹¹⁵¹ Ali el-Kâri, Şerh, s. 228.

¹¹⁵² Ahmed b. Hanbel, XX, 22. (Tercüme: Kâfir bile olsa mazlumun duasından sakının, çünkü onun önünde engel yoktur)

¹¹⁵³ Ali el-Kâri, Şerh, s. 228; İbn Mâce, Mesâcid, 14.

¹¹⁵⁴ Daha önce bahsedilen Atiyye b. Sa'd'dır.

¹¹⁵⁵ İbn Mâce, Mesâcid, 14. (Tercüme: Kim namaza gitmek üzere evinden çıktığında: Allahım! Senden isteyenlerin Senin katındaki hakkı için gerçekten Senden istiyorum. Ve şu yürüyüşüm hakkı için Senden istiyorum. Çünkü ben ne kibirlenmek ne de böbürlenmek için ve ne görsünler diye ne de duysunlar diye (evden) çıkmadım. Ve ben Senin kızmanıdan sakınmak ve Senin rızânı talep etmek için çıktım. Bu sebeple Cehennem ateşinden beni korumanı ve günahlarımı örtmeni Senden istiyorum. Şüphesiz Senden başka hiç kimse günahları örtemez, derse Allah, rahmetiyle ona yönelir ve yetmiş bin melek, onun günahlarının bağışlanmasını diler)

Ahmed b. Hanbel Rivayeti:

حَدَّثَنَا يَزِيدٌ¹¹⁵⁶، أَخْبَرَنَا فَضِيلُ بْنُ مَرْزُوقٍ، عَنْ عَطِيَّةِ الْعَوْفِيِّ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ - فَقُلْتُ لِفُضَيْلٍ: رَفَعُهُ؟ قَالَ: أَخْسِبُهُ قَدْ رَفَعَهُ قَالَ: مَنْ قَالَ حِينَ يَخْرُجُ إِلَى الصَّلَاةِ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحَقِّ السَّائِلِينَ عَلَيْكَ، وَبِحَقِّ مَشَائِي فَإِنِّي لَمْ أَخْرُجْ أَشْرًا وَلَا بَطْرًا، وَلَا رِيَاءً وَلَا سُمْعَةً، حَرَجْتُ اتِّقَاءَ سَخَطِكَ، وَاتِّبَاعًا مَرْضَاتِكَ، أَسْأَلُكَ أَنْ تُنْقِذَنِي مِنَ النَّارِ، وَأَنْ تَغْفِرَ لِي ذُنُوبِي، إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، وَكَلَّ اللَّهُ بِهِ سَبْعِينَ أَلْفَ مَلَكٍ يَسْتَغْفِرُونَ لَهُ، وَأَقْبَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ بِوَجْهِهِ حَتَّى يَفْرَغَ مِنْ صَلَاتِهِ¹¹⁵⁷

51/212 فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنْ ابْنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِّ

*Şüphesiz Şeytan, Âdemoğlunun kan damarlarında dolaşır.*¹¹⁵⁸

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî'de yedi¹¹⁵⁹, Müslim'de iki¹¹⁶⁰, Tirmizî'de bir¹¹⁶¹, Ebû Dâvûd'da üç¹¹⁶² ve İbn Mâce'de bir¹¹⁶³ yerde geçmektedir.

52/213 إِذَا أَصَبْتَ فَلَكَ عَشْرَ حَسَنَاتٍ، وَإِنْ أَخْطَأْتَ فَلَكَ حَسَنَةٌ

*Eğer isabet edersen on sevap alırsın, hata edersen bir sevap alırsın.*¹¹⁶⁴

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet, bazı ziyade bilgilerle beraber Kütüb-i Tis'a eserlerinden yalnızca Ahmed b. Hanbel'de rivayet edilmektedir;

¹¹⁵⁶ Daha önce bahsedilen Yezid b. Harun'dur.

¹¹⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, XVII, 247. (Tercüme: Kim namaza gitmek üzere evinden çıktığında: Allahım! Senden istiyenlerin Senin katındaki hakkı için gerçekten Senden istiyorum. Ve şu yürüyüşüm hakkı için Senden istiyorum. Çünkü ben ne kibirlenmek ne de böbürlenmek için ve ne görsünler diye ne de duysunlar diye (evden) çıkmadım. Ve ben Senin kızmandan sakınmak ve Senin rızânı talep etmek için çıktım. Bu sebeple Cehennem ateşinden beni korumanı ve günahlarımı örtmeni Senden istiyorum. Şüphesiz Senden başka hiç kimse günahları örtemez derse, namazı bitene kadar Allah rahmetiyle ona yönelir ve onun günahlarının bağışlanmasını dileyen yetmiş bin melek görevlendirir)

¹¹⁵⁸ Ali el-Kâri, Şerh, s. 230; Buhârî, İtikâf, 8; Müslim, Selam, 23.

¹¹⁵⁹ Buhârî, İtikâf, 8, 11, 12; Farzu'l-Hums, 3; Bedul Halk, 11; Edeb, 121; Ahkâm, 21.

¹¹⁶⁰ Müslim, Selam, 23, 24.

¹¹⁶¹ Tirmizî, Rida', 17.

¹¹⁶² Ebû Dâvûd, Savm, 79; Sünnnet, 18, Edeb, 88.

¹¹⁶³ İbn Mâce, Sıyam, 65.

¹¹⁶⁴ Ali el-Kâri, Şerh, s. 231; Ahmed b. Hanbel, XXIX, 357.

Ahmed b. Hanbel Rivayeti:

حَدَّثَنَا أَبُو النَّضْرِ¹¹⁶⁵، قَالَ: حَدَّثَنَا الْفَرَجُ¹¹⁶⁶، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى، عَنْ أَبِيهِ¹¹⁶⁷، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، قَالَ: جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَصْمَانِ يَخْتَصِمَانِ، فَقَالَ لِعَمْرٍو: اقْضِ بَيْنَهُمَا يَا عَمْرُو، فَقَالَ: أَنْتَ أَوْلَى بِذَلِكَ مِنِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: وَإِنْ كَانَ قَالَ: فَإِذَا قَضَيْتُ بَيْنَهُمَا فَمَا لِي؟ قَالَ: إِنْ أَنْتَ قَضَيْتَ بَيْنَهُمَا فَأَصَبْتَ الْقَضَاءَ، فَلَكَ عَشْرُ حَسَنَاتٍ، وَإِنْ أَنْتَ اجْتَهَدْتَ وَأَخْطَأْتَ، فَلَكَ حَسَنَةٌ¹¹⁶⁸

53/214 الخبر ليس الخبر كالمعاينة

*Haber, gözle görmek gibi değildir.*¹¹⁶⁹

54/215 وما قول علي كرم الله وجهه: لَوْ كُشِفَ الْغِطَاءُ مَا أَزْدَدْتُ يَقِينًا

*Ali (k.v)'nin sözüdür ki, "Eğer perde açılırdı, yakınımdan hiçbirşey artmazdı."*¹¹⁷⁰

Hadisin Tahrici:

Bahsi geçen mevkuf rivayet, Kütüb-i Tis'a eserlerinde bulunamamıştır. Müellif Ali el-Kârî ise, kendi mevzuat eserlerinde, mezkûr sözün Abdulkerim Kuşeyri tarafından Âmir b. Abdullah b. Abdulkays'a atfedilerek rivayet edildiğini, ancak kendi görüşüne göre bu sözün Ali (r.a)'ye ait meşhur biz söz olduğunu dile getirmektedir.¹¹⁷¹

55/216 أن الإيمان قول وعمل يزيد وينقص

*İman söz ve ameldir, artar ve eksilir.*¹¹⁷²

¹¹⁶⁵ Zehebî, Siyer IX, 545. Tam adı: Haşim b. Kasım el-Leysî. (v. 207)

¹¹⁶⁶ Mizzî, Tehzîb, XXIII, 106. Tam adı: el-Ferec b. Fudale b. en-Nu'man et-Tenuhî. (v. 177)

¹¹⁶⁷ Mizzî, Tehzîb, XVI, 363. Tam adı: Abdula'la b. Adiy el-Bihranî. (v. 104)

¹¹⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, XXIX, 357. (Tercüme: İki hasım, kavgalı bir şekilde Resulullah (s.a.v)'a geldiler. O da Amr'a dedi ki, "Bu ikisi arasında sen hüküm ver Amr". Bunun üzerine o da dedi ki, "Sen bu işte benden daha önceliklisin ey Allah'ın elçisi". Buyurdu ki, "Olsun". (Amr) Dedi ki, "Bu ikisine hüküm verdiği takdirde bana ne olacak?". Buyurdu ki, "Eğer o ikisi arasında verdiğin hükmünde isabet edersen sana on sevap, içtiğinde hata edersen de bir sevap verilecektir"). Devamında Ahmed b. Hanbel, Abdula'la ve oğlunu senedden çıkarıp, onlar yerine Ferec'den Rebi'a b. Yezid'e (v. 121), ondan da sahabeden Ukbe b. Âmir'e (v. 58) bağladığı hadisin daha âli bir isnadını vererek şunları eklemiştir: "فَإِنْ اجْتَهَدْتَ فَأَصَبْتَ الْقَضَاءَ، فَلَكَ عَشْرَةُ أَجُورَ، وَإِنْ اجْتَهَدْتَ فَأَخْطَأْتَ، فَلَكَ أَجْرٌ وَاحِدٌ" (İçtihtat ettiğinde hükmünde isabet edersen sana on ecir vardır. Eğer içtiğinde hata edersen bir ecir vardır) ifadesi dışında Ukbe'den de rivayet edilmiştir.

¹¹⁶⁹ Ali el-Kârî, Şerh, s. 233. Bu hadisin tahriri daha önce verilmiştir.

¹¹⁷⁰ Ali el-Kârî, Şerh, s. 233.

¹¹⁷¹ Ali el-Kârî, el-Esrâr, s. 293; el-Masnu', s. 149.

¹¹⁷² Ali el-Kârî, Şerh, s. 234. Bu hadisin tahriri daha önce verilmiştir.

56/217 روى ابن ماجة بسنده إلى علي رضي الله عنه رفعة الإيمان عقد
بِالْقَلْبِ وَإِقْرَارِ بِاللِّسَانِ وَعَمَلٍ بِالْأَرْكَانِ

*İbn Mâce, Ali (r.a) 'den merfu olarak rivayet etmiştir ki: İman kalp ile tasdik etmek, dil ile ikrar etmek, azalarla amel etmektir.*¹¹⁷³

Hadisin Tahrici:

Ali el-Kârî'nin bu lafızlarla İbn Mâce'ye atfederek zikrettiği rivayet, kendisinin kullandığı lafızlardan farklı olarak Kütüb-i Tis'a eserlerinden yalnızca İbn Mâce'de nakledilmektedirken, ayrıca hakkında uydurma hükmü veren alimler olmuştur. İbn Mâce rivayeti şöyledir;

İbn Mâce Rivayeti:

حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ أَبِي سَهْلٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ السَّلَامِ بْنُ صَالِحٍ أَبُو الصَّلْتِ الْهَرَوِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُوسَى الرِّضَا، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ¹¹⁷⁴، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ، عَنْ أَبِيهِ¹¹⁷⁵، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْإِيمَانُ مَعْرِفَةٌ بِالْقَلْبِ، وَقَوْلٌ بِاللِّسَانِ، وَعَمَلٌ بِالْأَرْكَانِ¹¹⁷⁶

Bu rivayetin dışında, hadis hakkında İbnü'l-Cevzî uydurma hükmü vermiştir¹¹⁷⁷. Üstelik bizzat müellif Ali el-Kârî, bu ithamı kendi mevzuat eserlerinde de nakletmiştir.¹¹⁷⁸

57/218 جاء وفد ثقيف إلى رسول لله صلى الله عليه وسلم فقالوا: يا رسول الله! الإيمان يزيد وينقص؟ فقال عليه السلات والسلام: لا، الإيمان مكمل في القلب. زيادته ونقصانه كفر

¹¹⁷³ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 234;

¹¹⁷⁴ Daha önce bahsedilen Muhammed b. Ali b. Hüseyin'dir.

¹¹⁷⁵ Hz. Hüseyin'dir.

¹¹⁷⁶ İbn Mâce, *İftitahü'l-Kitab*, 9. (Tercüme: *İman kalp ile bilmek, dil ile söylemek, azalarla amel etmektir.*).Devamında, senedde yer alan Ebû's-Salt'ın (v. 236) şu sözünü nakletmiştir: Bu sened bir deliye bile gösterilse, onu doğru bulurdu, İbn Mâce'nin sözü bitti. Ancak bu sözün sahibi Ebû's-Salt hakkında, hadis münekkitlerinin çeşitli ithamları bulunmaktadır. (Bkz. Zehebî, *Siyer* XI, 446. Tam adı: Abdusselam b. Salih el-Herevî; Mizzî, *Tehzîb*, XXVIII, 73.)

¹¹⁷⁷ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, I, 129.

¹¹⁷⁸ Ali el-Kârî, *el-Esrâr*, s. 142; *el-Masnu'*, s. 70.

*Sakif kavminden bir grup, Allah Resulü'ne gelip: Ey Allah'ın Elçisi! İman artar ve eksilir mi? Diye sordular. O da buyurdu ki, "Hayır, iman kalpte tamdır. Onun artması ve eksilmesi küfürdür".*¹¹⁷⁹

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet, Kütüb-i Tis'a eserlerinde veya herhangi bir hadis eserinde bulunamamıştır. Ayrıca İbnü'l-Cevzî'nin mevzuatında uydurma olmakla itham edilmiştir.¹¹⁸⁰

58/219 أَتَذَرُونَ مَا الْإِيمَانُ بِاللَّهِ ؟ قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ أَيَّ عَبْدِهِ وَرَسُولِهِ وَإِقَامُ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءُ الزَّكَاةِ، وَصَوْمُ رَمَضَانَ

*Allah'a iman nedir bilir misiniz? Dediler ki: Allah ve Resulü daha iyi bilir. Dedi ki: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in de onun elçisi, yani kulu ve elçisi olduğuna şehadet etmektir. Namazı kılmak, orucu tutmak, zekatı vermek ve Ramazan orucunu tutmaktır.*¹¹⁸¹

59/220 الْإِيمَانُ بِضَعٍّ وَسَبْعُونَ أَوْ، بِضَعٍّ وَسِتُّونَ شُعْبَةً، فَأَفْضَلُهَا قَوْلُ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَذْنَاهَا إِمَاطَةُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ

*İman yetmiş, veya altmış küsür şubedir. En üstünü "La ilahe illallah" sözüdür. En aşağısı da, eza veren şeyi yoldan kaldırmaktır.*¹¹⁸²

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet, Kütüb-i Sitte eserlerinin tamamında geçmektedir.¹¹⁸³

¹¹⁷⁹ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 235.

¹¹⁸⁰ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, I, 131-133.

¹¹⁸¹ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 237. Bu hadisin tahriri daha önce verilmiştir.

¹¹⁸² Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 237. Buhârî, İman, 2; Müslim, İman, 57.

¹¹⁸³ Buhârî, İman, 2; Müslim, İman, 57, 58; Tirmizî, İman, 6; Ebû Dâvûd, Sünnet, 15; Nesâî, İman ve Şera'ihî, 16; İbn Mâce, İftitâhu'l-Kitâb, 9.

60/221 لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا نَفْسٌ مُؤْمِنٌ

Mümin olandan başkası Cennete giremez.¹¹⁸⁴

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet bu lafızlarla Kütüb-i Tis'a eserlerinden yalnızca Ahmed b. Hanbel'de geçmektedir;

Ahmed b. Hanbel Rivayeti:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ نَافِعِ بْنِ جُبَيْرٍ بْنِ مُطْعِمٍ، عَنْ رَجُلٍ¹¹⁸⁵، مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَّهُ بَعَثَ بِشَرِّ بْنِ سَحِيمٍ، فَأَمَرَهُ أَنْ يُنَادِيَ: أَلَا إِنَّهُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا مُؤْمِنٌ، وَإِنَّمَا أَيَّامٌ أَكَلٍ، وَشَرْبٍ يَعْنِي أَيَّامَ التَّشْرِيقِ¹¹⁸⁶

61/222 كُلُّ مَوْلُودٍ يُوَلَّدُ عَلَى الْفِطْرَةِ الْإِسْلَامِ فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ وَيُنَصِّرَانِهِ أَوْ

يُمَجِّسَانِهِ

Her doğan, fitrat üzere doğar. Sonra onu babası Yahudi, Hristiyan ya da Mecusî yapar.¹¹⁸⁷

62/223 رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ: عَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَبْلُغَ أَوْ يَحْتَلِمَ

Üç kişiden kalem kaldırılmıştır: Buluş çağına gelene kadar çocuktan, yani ihtilam olana kadar...¹¹⁸⁸

Hadisin Tahriri:

Müellifin devamını hazfettiği rivayet tam haliyle Kütüb-i Sitte eserlerinden Tirmizî'de¹¹⁸⁹, Ebû Dâvûd'da (dört farklı yerde)¹¹⁹⁰, Nesâî'de¹¹⁹¹ ve İbn Mâce'de¹¹⁹² geçmektedir.

¹¹⁸⁴ Ali el-Kâri, Şerh, s. 237; Ahmed b. Hanbel, XXIV, 159.

¹¹⁸⁵ Kim olduğu bulunamamıştır.

¹¹⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, XXIV, 159. (Tercüme: Nafi b. Cübeyr b. Mu'im'den rivayet edildiğine göre, Nebi (s.a.v)'nin ashabından bir adam, Nebi (s.a.v)'den şöyle haber verdi: (Hz. Peygamber) Bişr b. Sühaym'ı şöyle bağırması için görevlendirdi, "Bilin ki Cennet'e müminden başkası giremez ve şüphesiz o günler de yeme ve içme günleridir!". Yani Teşrik Günleri'dir)

¹¹⁸⁷ Ali el-Kâri, Şerh, s. 237. Bu hadisin tahriri daha önce verilmiştir.

¹¹⁸⁸ Ali el-Kâri, Şerh, s. 238; Tirmizî, Hudûd, 1.

¹¹⁸⁹ Tirmizî, Hudûd, 1.

¹¹⁹⁰ Ebû Dâvûd, Hudûd, 16.

¹¹⁹¹ Nesâî, Talak, 21.

¹¹⁹² İbn Mâce, Talak, 15.

63/224 أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ إِذَا دَخَلَ إِلَى الْمَقَابِرِ، فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ، وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لَا حِقُونَ

*Resulullah (s.a.v) bir kabristana girdiğinde şöyle derdi: Selam olsun size müminlerin yurdu. İnşallah bizler de size katılacağız.*¹¹⁹³

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet Kütüb-i Sitte eserlerinden Müslim'de üç¹¹⁹⁴, Ebû Dâvûd'da bir¹¹⁹⁵, Nesâî'de dört¹¹⁹⁶ ve İbn Mâce'de üç¹¹⁹⁷ farklı tarikle nakledilmektedir.

64/225 إِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ، فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ، فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ فَيَدْخُلُهَا، وَإِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ، فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيَدْخُلُهَا وَإِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالْخَوَاتِيمِ

*Sizden biriniz Cennet ehlinin ameli gibi amel işler, ta ki kendisiyle Cennet arasında bir arşın mesafe kalır. Sonra onun üzerine yazgısı gerçekleşir ve Cehennem ehlinin ameli gibi amel işler ve artık Cehenneme girer. Yine sizden biriniz Cehennem ehlinin ameli gibi amel işler, ta ki kendisiyle Cehennem arasında bir arşın mesafe kalır. Sonra onun üzerine yazgısı gerçekleşir ve Cennet ehlinin ameli gibi amel işler ve artık Cennete girer.*¹¹⁹⁸

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî'de dört¹¹⁹⁹, Müslim¹²⁰⁰, Tirmizî¹²⁰¹ ve Ebû Dâvûd'da¹²⁰² birer ve İbn Mâce'de iki tarikle¹²⁰³ nakledilmektedir.

¹¹⁹³ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 239; Müslim, Taharet, 39.

¹¹⁹⁴ Müslim, Taharet, 39; Cenâiz, 102.

¹¹⁹⁵ Ebû Dâvûd, Cenâiz, 83.

¹¹⁹⁶ Nesâî, Taharet, 112; Cenâiz, 103.

¹¹⁹⁷ İbn Mâce, Cenâiz, 36; Zühd, 36.

¹¹⁹⁸ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 242; Buhârî, Ehadisü'l-Enbiya, 1; Müslim, Kader, 1.

¹¹⁹⁹ Buhârî, Ehadisü'l-Enbiya, 1; Meğazi, 40; Kader, 1; Tevhid, 28.

¹²⁰⁰ Müslim, Kader, 1.

¹²⁰¹ Tirmizî, Kader, 4.

¹²⁰² Ebû Dâvûd, Sünnet, 17.

¹²⁰³ İbn Mâce, İftitâhu'l-Kitâb, 10; Vesaya, 3.

65/226 الشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ، وَالسَّعِيدُ مَنْ سَعِدَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ

*Bedbaht kişi, (daha) anne karnında bedbahttır. Bahtiyar kimse de (daha) anne karnında bahtiyardır.*¹²⁰⁴

Hadisin Tahrici:

Müellifin bu lafızlarla naklettiği rivayet, bazı lafız farkları ve bazı ziyadeleriyle Kütüb-i Sitte eserlerinden Müslim ve İbn Mâce'de geçmektedir;

Müslim Rivayeti:

حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ أَحْمَدُ بْنُ عَمْرٍو بْنِ سُرْحٍ، أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ¹²⁰⁵، أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ، عَنْ أَبِي الرَّبِيعِ الْمَكِّيِّ، أَنَّ عَامِرَ بْنَ وَائِلَةَ، حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ، يَقُولُ: الشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ وَالسَّعِيدُ مَنْ وُعِظَ بِعَيْزِهِ، فَأَتَى رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُقَالُ لَهُ: حَدِّثْنَاهُ بِنُ أَسِيدِ الْغِفَارِيِّ، فَحَدَّثَهُ بِذَلِكَ مِنْ قَوْلِ ابْنِ مَسْعُودٍ فَقَالَ: وَكَيْفَ يَشْقَى رَجُلٌ بِعَيْزٍ عَمَلٍ؟ فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ: أَتَعْجَبُ مِنْ ذَلِكَ؟ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: إِذَا مَرَّ بِالْطُّفَةِ ثِنْتَانِ وَأَرْبَعُونَ لَيْلَةً، بَعَثَ اللَّهُ إِلَيْهَا مَلَكًا، فَصَوَّرَهَا وَحَلَقَ سَمْعَهَا وَبَصَرَهَا وَجَلَدَهَا وَخَمَمَهَا وَعِظَامَهَا، ثُمَّ قَالَ: يَا رَبِّ أَذْكَرُ أَمْ أَنْثَى؟ فَيَقْضِي رُبُّكَ مَا شَاءَ، وَيَكْتُبُ الْمَلِكُ، ثُمَّ يَقُولُ: يَا رَبِّ أَجَلُهُ، فَيَقُولُ رُبُّكَ مَا شَاءَ، وَيَكْتُبُ الْمَلِكُ، ثُمَّ يَقُولُ: يَا رَبِّ رِزْقُهُ، فَيَقْضِي رُبُّكَ مَا شَاءَ، وَيَكْتُبُ الْمَلِكُ، ثُمَّ يُخْرِجُ الْمَلِكُ بِالصَّحِيفَةِ فِي يَدِهِ، فَلَا يَرِيدُ عَلَى مَا أُمِرَ وَلَا يَنْقُصُ¹²⁰⁶

İbn Mâce Rivayeti:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ بْنُ مَيْمُونٍ الْمَدِينِيُّ أَبُو عُبَيْدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقَيْبَةَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ¹²⁰⁷، عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ¹²⁰⁸، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّمَا هُمَا اثْنَتَانِ، الْكَالِمُ وَالْهَدْيُ، فَأَحْسَنُ الْكَالِمِ كَلَامُ اللَّهِ، وَأَحْسَنُ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ، أَلَا وَإِيَّاكُمْ وَمُحَدَّثَاتِ الْأُمُورِ، فَإِنَّ شَرَّ الْأُمُورِ مُحَدَّثَاتُهَا، وَكُلُّ مُحَدَّثَةٍ بَدْعَةٌ، وَكُلُّ بَدْعَةٍ ضَلَالَةٌ، أَلَا لَا يَطْوِلَنَّ عَلَيْكُمُ الْأَمَدُ، فَتَقْسُوا قُلُوبَكُمْ، أَلَا

¹²⁰⁴ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 242; Müslim, Kader, 3.

¹²⁰⁵ Daha önce bahsedilen Abdullah b. Vehb'dir

¹²⁰⁶ Müslim, Kader, 3. (Tercüme: Âmir b. Vâsile'den rivayet edildi ki, kendisi Abdullah b. Mes'ud'u şöyle derken işitmiştir: Bedbaht kişi, (daha) anne karnında bedbahttır. Bahtiyar kimse de başkasından ibret alandır. Sonrasında Âmir, Resulullah (s.a.v)'ın ashabından Huzeyfe b. Esîd El-Gıfârî denilen bir zata gelerek bunu İbn Mes'ud'un sözü olmak üzere ona rivayet etmiş. Huzeyfe, "Bir adam amelsiz nasıl bedbaht olabilir?" demiş. Adam da ona, "Sen buna şaşıyor musun? Gerçekten ben Resulullah (s.a.v)'ın Nutfenin üzerinden kırk iki gece geçti mi, Allah ona bir melek gönderir. Melek ona suret verir; kulağını, gözünü, cildini, etini ve kemiklerini yaratır. Sonra: Ya Rabbi! Erkek mi olacak, dişi mi? diye sorar. Rabbin dilediğini hüküm buyurur; melek de yazar. Sonra: Ya Rabbi! Eceli ne olacak? Der. Rabbin dilediğini söyler, melek yine yazar. Sonra: Ya Rabbi! Rızık ne olacak? Der. Rabbin dilediğini hükmeder, melek yine yazar. Sonra melek: Sahife elinde olduğu halde çıkar, emrolunduğunun üzerine ziyade ve eksik yapmaz." buyururken işittim, demiştir)

¹²⁰⁷ Daha önce bahsedilen Amr b. Abdullah es-Sebiy'i'dir.

¹²⁰⁸ Daha önce bahsedilen Avf b. Mâlik'dir.

إِنَّ مَا هُوَ آتٍ قَرِيبٌ، وَإِنَّمَا الْبَعِيدُ مَا لَيْسَ بِآتٍ، أَلَا إِنَّمَا الشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ، وَالسَّعِيدُ مَنْ وَعِظَ بِعَيْرِهِ، أَلَا إِنَّ قِتَالَ الْمُؤْمِنِ كُفْرٌ وَسِبَابُهُ فُسُوقٌ، وَلَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثٍ، أَلَا وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ، فَإِنَّ الْكَذِبَ لَا يَصْلُحُ بِالْجِدِّ وَلَا بِالْهَزْلِ، وَلَا يَعْدُ الرَّجُلُ صَبِيهَةً تَمَّ لَا يَفِي لَهُ، فَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ، وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ، وَإِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ، وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ، وَإِنَّهُ يُقَالُ لِلصَّادِقِ: صَدَقَ وَبَرَّ، وَيُقَالُ لِلْكَاذِبِ: كَذَبَ وَفَجَرَ، أَلَا وَإِنَّ الْعَبْدَ يَكْذِبُ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَّابًا¹²⁰⁹

“وَالسَّعِيدُ مَنْ سَعِدَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ” Müellifin naklettiği hadisin ikinci kısmı olan

ifadesi herhangi bir hadis eserinde bulunamamıştır. Bunlar dışında kalan mana rivayetleri ise bir önceki hadisin tahririnde verilmiştir.

66/227 العين حق

Göz (değmesi) haktır.¹²¹⁰

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet, Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî¹²¹¹ ve Müslim’de¹²¹² ikişer, Tirmizî¹²¹³ ve Ebû Dâvûd’da¹²¹⁴ birer ve İbn Mâce’de¹²¹⁵ üç tarikle nakledilmektedir;

¹²⁰⁹ İbn Mâce, İftitâhu’l-Kitâb, 7. (Tercüme: Abdullah İbn Mes’ud (r.a)’den, Resulullah (s.a.v)’in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Kitab ve Sünnetten başka uyulması gerekli üçüncü bir şey yoktur. Sözlerin en güzeli Allah Teâla’nın kelâmı ve yolların en güzeli Muhammed (s.a.v)’in yoludur. Dikkat edin! Sonradan ortaya çıkarılmak istenen şeylerden sakının. Çünkü şerlerden birisi de sonradan çıkarılan şeylerdir. (Dinde) sonradan çıkarılan herşey bid’attir. Bütün bid’atlar dalalettir. Dikkat edin! Eceli uzatmayın, çünkü kalbleriniz katılaşır. Dikkat edin! Gerçekten gelecek olan yakındır. Hakikaten gelmeyecek, olmayacak olan şey uzak sayılır. Dikkat edin! Bedbaht ancak o kimsedir ki annesinin karnındayken bedbahttır. Bahtiyar adam da ancak o kimsedir ki başkasından ibret alır. Dikkat edin! Mümini öldürmek küfür ve ona sövmek fasıklıktır. Müslüman için üç günden fazla süre ile kardeşine küsmesi helal değildir. Dikkat edin! Yalancılıktan şiddetle kaçın. Çünkü ne ciddi ne de şaka yollu yalancılık doğru değildir. Sakın kimse, yerine getirmeyeceği bir şeyi çocuğuna bile vadetmesin. Çünkü yalancılık gerçekten günaha götürür. Günah da, cehenneme götürür. Doğruluk da muhakkak hayra yöneltir, hayırlı işler de Cennet’e götürür. Doğru adam için “O, doğru söyledi hayır işledi” denir. Yalancı kişi için de “O, yalan söyledi şer işledi” denir. Dikkat edin! Kul gerçekten yalan söyleye söyleye, Allah katında “çok yalancı” olarak yazılır)

¹²¹⁰ Ali el-Kâri, Şerh, s. 248; Buhârî, Tıbb, 36; Müslim, Selam, 41.

¹²¹¹ Buhârî, Tıbb, 36; Libas, 86.

¹²¹² Müslim, Selam, 41, 42.

¹²¹³ Tirmizî, Tıbb, 19.

¹²¹⁴ Ebû Dâvûd, Tıbb, 15.

¹²¹⁵ İbn Mâce, Tıbb, 32.

Buhârî Rivayetleri:

حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ¹²¹⁶، عَنْ مَعْمَرٍ¹²¹⁷، عَنْ هَمَّامٍ¹²¹⁸، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الْعَيْنُ حَقٌّ وَهِيَ عَنِ الْوَشْمِ¹²¹⁹

Müslim Rivayeti:

وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدَّارِمِيُّ، وَحَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ، وَأَحْمَدُ بْنُ خِرَاشٍ، قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: أَخْبَرَنَا، وَقَالَ الْأَخْرَانِ: حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ¹²²⁰، عَنْ ابْنِ طَاوُسٍ¹²²¹، عَنْ أَبِيهِ¹²²²، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الْعَيْنُ حَقٌّ، وَلَوْ كَانَ شَيْءٌ سَابِقَ الْقَدَرِ سَبَقَتْهُ الْعَيْنُ، وَإِذَا اسْتُغْسِلْتُمْ فَأَغْسِلُوا¹²²³

Tirmizî Rivayeti:

حَدَّثَنَا أَبُو حَفْصٍ عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ كَثِيرٍ أَبُو غَسَّانَ الْعَنْبَرِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي حَيْثُ بْنُ حَابِسٍ التَّمِيمِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي¹²²⁴، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: لَا شَيْءَ فِي الْهَامِ، وَالْعَيْنُ حَقٌّ

*Uğursuzluk diye bir şey yoktur. Ama nazar haklıdır.*¹²²⁵

67/228 العين تدخل الرجل القبر، والجمل القدر

*Göz, adamı mezara, deveyi kazana sokar.*¹²²⁶

¹²¹⁶ Daha önce bahsedilen Abdurrezzâk b. Hemmam'dır

¹²¹⁷ Daha önce bahsedilen Ma'mer b. Raşid'dir.

¹²¹⁸ Daha önce bahsedilen Hemmam b. Münebbih'dir.

¹²¹⁹ Buhârî, Tıbb, 36. (Tercüme: Ebû Hureyre (r.a)'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Nebi (s.a.v), "Göz değmesi haklı" dedi ve dövme yaptırmayı yasakladı);

Buhârî, Libas, 86. İkinci rivayette farklı olarak hadisi Yahya b. Ca'fer'den almıştır;

Müslim, Selam, 41. Farklı olarak, hadisi Muhammed b. Rafi'den işitmiş ve metninde "وَهِيَ عَنِ الْوَشْمِ" ifadesi yer almamıştır.

Ebû Dâvûd, Tıbb, 15. Farklı olarak hadisi Ahmed b. Hanbel'den işitmiştir ve ve metninde "وَهِيَ عَنِ الْوَشْمِ" ifadesi yer almamıştır.

İbn Mâce, Tıbb, 32. Aynı bab altında verilen üç rivayetten ilk ikisinin metinleri Ali el-Kârî'nin metniyle aynıdır. İlk rivayetin senedi Muhammed b. Abdullah b. Numeyr, Muaviye b. Hişam (v. 204), Ammar b. Ruzayk (v. 159), Abdullah b. İsa, Ümeyye b. Hind (v. ?), Abdullah b. Âmir b. Rebi'a (v. 85) ve babası (Âmir b. Rebi'a v. 32) şeklinde gelirken ikincisiyse; İbn Ebi Şeybe, İsmail b. Uleyye, Mudarib b. Hazn (v. ?) ve Ebû Hureyre üzerinden gelmektedir. Son rivayet ise Muhammed b. Beşşar, Ebû Hişam el-Mahzumî (v. 200), Vuheyb, Ebû Vakid Salih b. Muhammed (v. 145), Ebû Seleme b. Abdurrahman ve Aişe (r.ah) tarikiyle gelmektedir.

¹²²⁰ Daha önce bahsedilen Vüheyb b. Halid'dir.

¹²²¹ Zehebî, Siyer VI, 103. Tam adı: Abdullah b. Tavus Ebû Muhammed el-Yemanî (v. 132)

¹²²² Daha önce bahsedilen Tavus b. Keysan'dır.

¹²²³ Müslim, Selam, 42. (Tercüme: Nazar haklıdır. Eğer kaderden önce bir şey bulunsa idi, ondan önce nazar bulunurdu. Sizden gusül istenirse yıkayın)

¹²²⁴ Mizzî, Tehzîb, V, 186. Tam adı: Hâbis b. Rabi'a et-Temimî (v. ?)

¹²²⁵ Tirmizî, Tıbb, 19.

¹²²⁶ Ali el-Kârî, Şerh, s. 248.

Hadisin Tahriri:

Müellifin bu lafızlara naklettiği rivayet, Kütüb-i Tis'a eserlerinde veya herhangi bir hadis eserinde bulunamamıştır.

68/229 السحر حق

*Sihir haktır.*¹²²⁷

Hadisin Tahriri:

Müellifin bu lafızlara naklettiği rivayet, Kütüb-i Tis'a eserlerinde veya herhangi bir hadis eserinde bulunamamıştır.

69/230 مَنْ أَتَى كَاهِنًا أَوْ فَصَدَّقَهُ بِمَا يَقُولُ، فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ

*Kim bir kâhine gider veya söylediklerini doğrularsa, Muhammed'in indirdiğini inkâr etmiştir.*¹²²⁸

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet, bazı lafız farkları ve ziyadeleriyle birlikte, Kütüb-i Sitte eserlerinden Tirmizî¹²²⁹, Ebû Dâvûd¹²³⁰ ve İbn Mâce'de¹²³¹ nakledilmektedir.

Tirmizî Rivayeti:

حَدَّثَنَا بُنْدَارٌ¹²³² قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، وَهَزْرُ بْنُ أَسَدٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ حَكِيمٍ الْأَثَرَمِ¹²³³، عَنْ أَبِي تَمِيمَةَ الْهَجَمِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ أَتَى خَائِضًا، أَوْ امْرَأَةً فِي دُبُرِهَا، أَوْ كَاهِنًا، فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ¹²³⁴

Ebû Dâvûd Rivayeti:

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، ح وَحَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ¹²³⁵، حَدَّثَنَا يَحْيَى¹²³⁶، عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ حَكِيمٍ الْأَثَرَمِ، عَنْ أَبِي تَمِيمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ أَتَى كَاهِنًا قَالَ مُوسَى فِي

¹²²⁷ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 248.

¹²²⁸ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 250.

¹²²⁹ Tirmizî, Taharet, 102.

¹²³⁰ Ebû Dâvûd, Tıbb, 21.

¹²³¹ İbn Mâce, Taharet, 122.

¹²³² Daha önce bahsedilen Muhammed b. Beşşar'dır.

¹²³³ Mizzî, *Tehzîb*, VII, 207. Tam adı: Hakîm el-Basrî (v. ?)

¹²³⁴ Tirmizî, Taharet, 102. (Tercüme: *Her kim, hayırlıyla birleşir veya bir kadına arkadan yaklaşır veya bir kâhine giderse, Muhammed (s.a.v.)'e indirilen dine küfretmiş olur*). Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadisi sadece, Hakîm el Esrem ve Ebû Temime el-Hüceymî'nin Ebû Hüreyre'den rivâyetinden bilmekteyiz. İlim adamlarına göre bu hadis suçun büyüklüğünü ifade etmektedir. Peygamber (s.a.v.)'den rivayet edilen bir hadiste, bir veya yarım dinar sadaka vermesi emredilmesi bu işin küfrü gerektirmediği fakat suçun büyüklüğünü açıklamak içindir. Muhammed, bu hadisi isnadı yönünden zayıf bulmuştur. Ebû Temime el Hüceymî'nin adı Tarîf b. Mûcâlid'dir.

¹²³⁵ Daha önce bahsedilen Müsedded b. Müserhed'dir.

¹²³⁶ Daha önce bahsedilen Yahya b. Sa'id'dir.

حَدِيثُهُ فَصَدَّقَهُ بِمَا يَقُولُ ثُمَّ اتَّفَقَا أَوْ أَتَى امْرَأَةً قَالَ مُسَدَّدٌ: امْرَأَتُهُ حَائِضًا أَوْ أَتَى امْرَأَةً قَالَ مُسَدَّدٌ: امْرَأَتُهُ فِي دُبُرِهَا فَقَدْ بَرِئَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ¹²³⁷

İbn Mâce Rivayeti:

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ¹²³⁸، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ حَكِيمِ الْأَنْزَرِيِّ، عَنْ أَبِي تَمِيمَةَ الْهَجِيمِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَتَى حَائِضًا، أَوْ امْرَأَةً فِي دُبُرِهَا، أَوْ كَاهِنًا، فَصَدَّقَهُ بِمَا يَقُولُ، فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ

*Hayızlı kadına varan veya kadının arkasından yaklaşan yahut bir kâhine varıp onun dediğini tasdik eden kimse Muhammed (s.a.v)'e indirileni inkâr etmiş olur.*¹²³⁹

70/231 مَا خَابَ مَنْ اسْتَحَارَ، وَلَا نَدِمَ مَنْ اسْتَشَارَ

*İstihare eden başarısız olmaz, istişare eden pişman olmaz.*¹²⁴⁰

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet, Kütüb-i Tis'a eserlerinde bulunamamıştır. Ayrıca müellifin bizzat kendisi ve Sehâvî, mezkûr rivayeti mevzuat eserlerine almışlardır¹²⁴¹.

71/232 لَا بَأْسَ بِالرُّقِيِّ مَا لَمْ يَكُنْ شِرْكٌ

*Şirk içermeyen (rukyyede) okumada bir beis yoktur.*¹²⁴²

Hadisin Tahriri:

Müellifin bu lafızlarla naklettiği rivayet, bazı farklılıklarla Kütüb-i Sitte eserlerinden Müslim ve Ebû Dâvûd'da geçmektedir;

Müslim Rivayeti:

حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ¹²⁴³، أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ¹²⁴⁴، أَخْبَرَنِي مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ أَبِيهِ¹²⁴⁵، عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ، قَالَ: كُنَّا نَتَرَقَّى فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ تَرَى فِي ذَلِكَ فَقَالَ: اعْرِضُوا عَلَيَّ رُقَاكُمْ، لَا بَأْسَ بِالرُّقِيِّ مَا لَمْ يَكُنْ فِيهِ شِرْكٌ¹²⁴⁶

¹²³⁷ Ebû Dâvûd, Tıbb, 21. (Tercüme: Kim bir kâhine giderse, burada Musa “ve onun söylediğim tasdik ederse” ifadesini hadise ekledi. Sonra raviye uyarak devam etti: Kim de bir kadına varırsa... Ancak burada Müsedded, “karısına hayızlı iken yaklaşırsa” ve “karısına arkadan yaklaşırsa” demiştir: O kimse Allah'ın Muhammed'e indirdiğinden dışarı çıkmıştır)

¹²³⁸ Daha önce bahsedilen Veki' b. Cerrah'tır.

¹²³⁹ İbn Mâce, Taharet, 122.

¹²⁴⁰ Ali el-Kâri, Şerh, s. 251.

¹²⁴¹ Ali el-Kâri, el-Esrâr, s. 195; Sehâvî, el-Makâsıd, s. 579.

¹²⁴² Ali el-Kâri, Şerh, s. 252; Müslim, Selam, 64.

¹²⁴³ Daha önce bahsedilen Ahmed b. Amr el-Ümevî'dir.

¹²⁴⁴ Daha önce bahsedilen Abdullah b. Vehb'dir.

¹²⁴⁵ Zehebî, Siyer IV, 76. Tam adı: Cübeyr b. Nüfeyr b. Malik b. Âmir el-Hadramî (v. 80)

¹²⁴⁶ Müslim, Selam, 64. (Tercüme: Avf b. Malik el-Eş'arî'den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: Biz cahiliye devrinde rukye yapardık, bu yüzden dedik ki, “Ey Allah'ın Resulu, bu konuya nasıl

72/233 **من** قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، دَخَلَ الْجَنَّةَ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ

*Zina da etse, hırsızlık da yapsa, La ilahe illallah diyen kişi Cennete'e girdi.*¹²⁴⁷

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet, bazı ziyadeleriyle birlikte Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî'de yedi¹²⁴⁸, Müslim'de dört¹²⁴⁹ ve Tirmizî'de bir¹²⁵⁰ yerde nakledilmektedir;

73/234 لَنْ يَدْخُلَ أَحَدُكُمْ الْجَنَّةَ بِعَمَلِهِ ، فَقِيلَ : وَلَا أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ :

وَلَا أَنَا، إِلَّا أَنْ يَتَغَمَّدَنِي اللَّهُ بِرَحْمَتِهِ

*Resulullah (s.a.v) şöyle buyurdu: Hiçbiriniz ameliyle cennete giremezsiniz. Bunun üzerine denildi ki, "Sen de mi Ey Allah'ın Elçisi?". Buyurdu ki, "Evet ben de. Ancak Allah merhamet edip kusurlarımızı örterse başka".*¹²⁵¹

Hadisin Tahriri:

Müellifin bu lafızlarla naklettiği rivayet, Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî'de iki¹²⁵², Müslim'de yedi¹²⁵³ ve İbn Mâce'de¹²⁵⁴ bir yerde geçmektedir;

74/235 شَفَاعَتِي لِأَهْلِ الْكِبَائِرِ مِنْ أُمَّتِي

*Şefa'atim, ümmetimden büyük günah işleyenler içindir.*¹²⁵⁵

75/236 قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: لَيْسَ مُؤْمِنٌ، وَلَا كَافِرٌ عَمِلَ خَيْرًا،

وَلَا شَرًّا فِي الدُّنْيَا، إِلَّا أَرَاهُ اللَّهُ إِيَّاهُ، وَأَمَّا الْمُؤْمِنُ، فَيُرِيهِ حَسَنَاتِهِ وَسَيِّئَاتِهِ، فَيَغْفِرُ

bakıyorsun?". Buyurdu ki, "Bana, yaptığınız rukye arzedildi, içinde şirk olmadığı sürece bir beis yoktur");

Ebû Dâvûd, Tıbb, 18. Farklı olarak Ebû Dâvûd, hadisi Ahmed b. Salih'ten işitmiştir. Metni de, Ali el-Kârî'nin metniyle aynıdır.

¹²⁴⁷ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 260; Buhârî, Cenâiz, 1; Müslim, İman, 153.

¹²⁴⁸ Buhârî, Cenâiz, 1; Bed'ül Halk, 6; Libas, 24; İsti'zan, 30; Rikak, 13, 14; Tevhid, 33.

¹²⁴⁹ Müslim, İman, 153, 154; Zekât, 32, 33.

¹²⁵⁰ Tirmizî, İman, 18.

¹²⁵¹ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 260; Buhârî, Merda, 19; Müslim, Sıfatü'l-Kıyamet, 71.

¹²⁵² Buhârî, Merda, 19; Rikak, 18.

¹²⁵³ Müslim, Sıfatü'l-Kıyamet, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77.

¹²⁵⁴ İbn Mâce, Zühd, 20.

¹²⁵⁵ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 261. Bu hadisin tahriri daha önce verilmiştir.

لَهُ مِنْ سَيِّئَاتِهِ، وَيُثِيبُهُ بِحَسَنَاتِهِ، وَأَمَّا الْكَافِرُ، فَيُرِيهِ حَسَنَاتِهِ وَسَيِّئَاتِهِ، فَيَرُدُّ عَلَيْهِ حَسَنَاتِهِ، وَيُعَذِّبُهُ بِسَيِّئَاتِهِ

*İbn Abbas (r.a) şöyle demiştir: Dünyadayken hayır veya şer işlemiş hiçbir mümin veya kafir yoktur ki, Allah ona karşılığını göstermiş olmasın. Mümin olana yaptığı iyiliklerin ve kötülüklerin karşılığını gösterir, günahlarını bağışlar ve ona güzellikler nasip eder;kafire gelince, yaptığı iyiliklerin ve kötülüklerin karşılığını gösterir, iyiliklerini reddeder, kötülüklerinden dolayı ona azap eder.*¹²⁵⁶

Hadisin Tahriri:

Müellifin bu lafızlarla naklettiği mevkuf rivayet, Kütüb-i Tis'a eserlerinde veya herhangi muteber bir hadis eserinde bulunamamıştır.

76/237 الندم توبة

*Pişmanlık tevbedir.*¹²⁵⁷

Hadisin Tahriri:

Bahsi geçen rivayet, Kütüb-i Tis'a eserlerinden İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'de nakledilmektedir ve rivayetlerin tamamı Abdullah b. Mes'ud sahabi ravisi üzerinden gelmektedir;

İbn Mâce Rivayeti:

حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ الْجُرَيْرِيِّ، عَنْ زِيَادِ بْنِ أَبِي مَرْيَمَ، عَنْ ابْنِ مَعْقِلٍ¹²⁵⁸، قَالَ: دَخَلْتُ مَعَ أَبِي عَلَى عَبْدِ اللَّهِ¹²⁵⁹، فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: النَّدَمُ تَوْبَةٌ، فَقَالَ لَهُ أَبِي: أَنْتَ سَمِعْتَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: النَّدَمُ تَوْبَةٌ، قَالَ: نَعَمْ¹²⁶⁰

77/238 الحج عرفة

*Hac Arafe'dir.*¹²⁶¹

¹²⁵⁶ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 262.

¹²⁵⁷ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 263; İbn Mâce, *Zühd*, 30.

¹²⁵⁸ Zehebî, *Siyer* IV, 206, Tam adı: Abdullah b. Ma'kil b. Mukarrin el-Müzenî (v. 88)

¹²⁵⁹ Abdullah b. Mes'ud'dur.

¹²⁶⁰ İbn Mâce, *Zühd*, 30. (Tercüme: Abdullah b. Ma'kil'den şöyle dediği nakledilmiştir: Babamla, Abdullah (b. Mes'ud)'ın yanına gittik ve onun şöyle dediğini duydum, "Resulullah (s.a.v) şöyle demiştir: pişmanlık tevbedir". Bunun üzerine babam ona, "Sen Nebi (s.a.v)'in: pişmanlık tevbedir dediğini işittin mi?". O da dedi ki, "Evet");

Ahmed b. Hanbel, VI, 37; VII, 113, 115, 116, 193. Bazı metinlerde yalnızca Ali el-Kârî'nin naklettiği cümle verilmiştir.

¹²⁶¹ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 264; Tirmizî, *Hac*, 57.

Hadisin Tahrici:

Bahsi geçen rivayet, bazı ziyadeleriyle beraber Kütüb-i Sitte eserlerinden Tirmizî¹²⁶², Ebû Dâvûd¹²⁶³, Nesâî¹²⁶⁴ ve İbn Mâce'de¹²⁶⁵ nakledilmektedir;

Tirmizî Rivayetleri:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ¹²⁶⁶، عَنْ بُكَيْرِ بْنِ عَطَاءٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَعْمَرَ، أَنَّ نَاسًا مِنْ أَهْلِ نَجْدٍ أَتَوْا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ بِعَرَفَةَ فَسَأَلُوهُ، فَأَمَرَ مُنَادِيًا، فَنَادَى: الْحُجُّ عَرَفَةَ، مَنْ جَاءَ لَيْلَةَ جَمْعٍ قَبْلَ طُلُوعِ الْفَجْرِ فَقَدْ أَذْرَكَ الْحَجَّ، أَيَّامٌ مِثْلَ ثَلَاثَةٍ، فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ، وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ¹²⁶⁷

حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ¹²⁶⁸ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، عَنْ بُكَيْرِ بْنِ عَطَاءٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَعْمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْحُجُّ عَرَفَاتُ، الْحُجُّ عَرَفَاتُ، الْحُجُّ عَرَفَاتُ، أَيَّامٌ مِثْلَ ثَلَاثٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ أَذْرَكَ عَرَفَةَ قَبْلَ أَنْ يَطْلُعَ الْفَجْرُ فَقَدْ أَذْرَكَ الْحَجَّ¹²⁶⁹

¹²⁶² Tirmizî, Hac, 57; Tefsir, 3.

¹²⁶³ Ebû Dâvûd, Menasik, 78.

¹²⁶⁴ Nesâî, Menasikü'l-Hac, 203, 211.

¹²⁶⁵ İbn Mâce, Menasik, 57.

¹²⁶⁶ Daha önce bahsedilen Süfyan es-Sevrî'dir.

¹²⁶⁷ Tirmizî, Hac, 57. (Tercüme: Resulullah (s.a.v) Arafat'tayken, Necidlilerden bazı kimseler O'na gelip hac hakkında sordular. Resulullah (s.a.v)'de bir kimseyi görevlendirip şöyle ilan ettirdi: Hac Arafat'tır. Her kim Müzdelife'de bulunması gereken gece gün aydınlanmadan önce gelip orada bulunursa hacca yetişmiş olur. Minâ'da kalma süresi üç gündür, acele edip memleketine dönüş için iki gün kalana günah yazılmaz üç günden fazla kalana da yine günah yazılmaz). Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Muhammed dedi ki: Yahya'nın rivâyetinde şu ilave vardır, "Bir adamı bu iş için görevlendirdi de o da bunu duyurdu". Yine Abdurrahman b. Ya'mer'den, manada önceki hadisin bir benzeri daha rivayet edilmiş olup İbn ebî Ömer, Süfyan b. Uyeyne'den naklederek: "Bu hadis Süfyan es Sevrî'nin rivâyet ettiği hadislerin en sağlamıdır" der. Muhammed'in sözü bitti. Tirmizî devamla: Peygamber (s.a.v.)'in ashabından ve sonraki gelen kimselerin uygulamaları bu hadis üzeredir. Yani gün ağarmadan önce Arafat'ta bulunmayan kişi hacı kaçırmış demektir. Gün ağarmasından sonra gelmesi hac görevi için yeterli sayılmaz. O yaptığı umre olmuş olur bir sonraki yıl tekrar hac yapması gerekir. Sevrî, Şâfiî, Ahmed ve İshâk bu görüştedirler. Şu'be'de Bükeyr b. Atâ'dan, Sevrî'nin rivâyetine benzer bir hadis rivâyet etmiş olup, şöyle demiştir: Carûd'tan işittim o da Vekî'den işittiğini söyledi. Vekî' bu hadisi aktardıktan sonra: "Hac la alakalı vazifelerin anası bu hadistir" demiştir.

¹²⁶⁸ Daha önce bahsedilen Muhammed b. Yahya'dır.

¹²⁶⁹ Tirmizî, Tefsir, 3. (Tercüme: Resulullah (s.a.v) şöyle buyurdu: Hac Arafattır, Hac Arafattır, Hac Arafattır, Minâ günleri ise üç gündür. Acele edip iki gün kalana günah yazılmaz üç günden fazla kalana da yine günah yazılmaz. Fecr doğmadan önce Arafat'a yetişen kişi Hacca yetişmiş olur). Devamında Tirmizî şöyle demiştir: İbn Ömer, Süfyan b. Uyeyne'den naklederek dedi ki: "Bu hadis Sevrî'nin rivâyet ettiği en güzel hadistir.", İbn Ömer'in sözü bitti. Tirmizî devamla: Bu hadis hasendir, Bu hadis Şu'be, Bükeyr b. Atâ'dan rivâyet etmiştir. Bu hadisi sadece Bükeyr b. Atâ'nın rivâyeti olarak bilmekteyiz.

Ebû Dâvûd Rivayeti:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ¹²⁷⁰، حَدَّثَنِي بُكَيْرُ بْنُ عَطَاءٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَعْمَرَ الدَّبَلِيِّ، قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ بِعَرَفَةَ فَجَاءَ نَاسٌ أَوْ نَفَرٌ مِنْ أَهْلِ نَجْدٍ فَأَمَرُوا رَجُلًا فَنَادَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَيْفَ الْحُجُّ؟ فَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا فَنَادَى الْحُجُّ، الْحُجُّ، يَوْمَ عَرَفَةَ، مَنْ جَاءَ قَبْلَ صَلَاةِ الصُّبْحِ مِنْ لَيْلَةٍ جَمَعَ فَتَمَّ حُجُّهُ أَيَّامَ مِئَةٍ ثَلَاثَةٍ، فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ، فَلَا إِيَّامَ عَلَيْهِ، وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِيَّامَ عَلَيْهِ، قَالَ: ثُمَّ أَرْدَفَ رَجُلًا خَلْفَهُ فَجَعَلَ يُنَادِي بِذَلِكَ¹²⁷¹

78/239 الْغَيْبَةُ أَشَدُّ مِنَ الزَّانَا

*Gıybet zinadan daha şiddetlidir.*¹²⁷²

Hadisin Tahrici:

Bahsi geçen rivayet, Kütüb-i Tis'a eserlerinde bulunamamıştır. Ayrıca Sâğânî, hadisi mevzuat eserine almıştır.¹²⁷³

79/240 إِنَّ اللَّهَ يَقْبَلُ تَوْبَةَ الْعَبْدِ مَا لَمْ يُغْرَغِرْ

*Allah kulun tevbesini, (canı) ağzına gelmediği sürece kabul eder.*¹²⁷⁴

Hadisin Tahrici:

Bahsi geçen rivayet, Kütüb-i Sitte eserlerinden Tirmizî ve İbn Mâce'de nakledilmektedir;

¹²⁷⁰ Daha önce bahsedilen Süfyan es-Sevrî'dir.

¹²⁷¹ Ebû Dâvûd, Menasik, 78. (Tercüme: *Abdurrahman b. Ya'mer ed-Deylemî'den şöyle nakledilmiştir: Nebi (s.a.v) Arafat'ta iken yanına gitmiştim. Necid halkından da bazı kimseler, yahut bir grup, geldiler. İçlerinden birine emrettiler. O da Resulullah (s.a.v)'a, "Hac nasıldır?" diye sordu. Resulullah (s.a.v) da birisine nida etmesini emretti. O da: Hac, hac! Arafe günü demektir, kim Müzdelife gecesini sabah olmadan gelirse hacı tamdır. Minâ günleri üçtür, Acele edip iki gün kalana günah yazılmaz üç günden fazla kalana da yine günah yazılmaz*" diye yüksek sesle bağırды. Sonra o adamın arkasından bir başka adam daha gönderdi. O da aynı şeyleri yüksek sesle ilân etmeye başladı) Devamında Ebû Dâvûd şöyle demiştir: Bu hadisi Mihrân da Süfyan'dan "iki defa tekrarlayarak 'Hac, hac' dedi, şeklinde rivayet etti. Yahya b. Sa'îd el-Kattân ise, Süfyan'dan bir kerre "hac dedi", şeklinde rivayet etti;

Nesâî, Menasikü'l-Hac, 203. Farklı olarak İshak b. İbrahim ve Veki' (b. el-Cerrah) ile başlayan sened Süfyan'a bağlanarak devam etmektedir. Metninde farklı olarak, "شَهِدْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ" (Resulullah'a insanların gelip, hac hakkında soru sorduklarına şahit oldum) ifadesi geçerken, verilen cevap münadinin değil, bizzat Resulullah'ın ağzından nakledilmektedir;

Nesâî, Menasikü'l-Hac, 211. Farklı olarak Amr b. Ali ve Yahya b. Sa'îd ile başlayan sened Süfyan'a bağlanarak devam etmektedir. Metin olarak Ebû Dâvûd'dan farkı, Abdurrahman b. Ya'mer'in "شَهِدْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعَرَفَةَ" ifadesidir;

İbn Mâce, Menasik, 57. Farklı olarak Ebû Bekir b. Ebi Şeybe, Ali b. Muhammed ve Veki' ile başlayan sened Süfyan'a bağlanarak devam etmektedir. Metindeyse "وَهُوَ" ifadesi farklıdır.

¹²⁷² Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 266.

¹²⁷³ Sâğânî, *Mevzuat*, s. 59.

¹²⁷⁴ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 268. Tirmizî, *De'avat*, 107.

Tirmizî Rivayeti:

حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يَعْقُوبَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَيَّاشٍ الْحِمَصِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ ثَابِتٍ بْنُ ثَوْبَانَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مَكْحُولٍ¹²⁷⁵، عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نَفِيرٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ يَقْبَلُ تَوْبَةَ الْعَبْدِ مَا لَمْ يُعْرِغْ¹²⁷⁶

80/241 مَنْ صَلَّى صَلَاتَنَا، وَاسْتَقْبَلَ قِبْلَتَنَا، وَأَكَلَ ذَبِيحَتَنَا، فَذَلِكَ الْمُسْلِمُ

الَّذِي لَهُ ذِمَّةُ اللَّهِ وَذِمَّةُ رَسُولِهِ، فَلَا تُخْفَرُوا اللَّهَ فِي ذِمَّتِهِ

*Her kim bizim kıldığımız namazı kılar, kiblemize dönerse ve kestiğimizden yerse o kimse Allah'ın ve Resulu'nün zimmetindedir. Allah'ın zimmetini hakir görmeyin.*¹²⁷⁷

81/242 سَبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ، وَقِتَالُهُ كُفْرٌ

*Müslümana sövmek fık, öldürmekse küfürdür.*¹²⁷⁸

Hadisin Tahrici:

Daha önce başka bir rivayetin tahririni yaparken İbn Mâce rivayeti olarak karşımıza çıkan bu metin, esas olarak Buhârî'de üç¹²⁷⁹, Müslim'de bir¹²⁸⁰, Tirmizî'de iki¹²⁸¹, Nesâî'de sekiz¹²⁸² ve İbn Mâce'de dört¹²⁸³ yerde geçmektedir.

82/243 إِذَا قَالَ الرَّجُلُ لِأَخِيهِ يَا كَافِرُ فَقَدْ بَاءَ بِهِ أَحَدُهُمَا

*Eğer bir adam, kardeşine “ey kafir!” derse, bu söz ikisinden birine döner.*¹²⁸⁴

Hadisin Tahrici:

Bahsi geçen rivayet, Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Ebû Dâvûd'da şu şekilde nakledilmektedir;

¹²⁷⁵ Daha önce bahsedilen Mekhûl Ebû Abdullah'dır.

¹²⁷⁶ Tirmizî, De'avat, 107. (Tercüme: Allah kulun tevbesini, (canı) ağzına gelmediği sürece kabul eder). Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis hasen garibtir. Muhammed b. Beşâr, Ebû Âmir el Akdî vasıtasıyla Abdurrahman'dan aynı senedle bu hadisin bir benzerini bize aktarmıştır; İbn Mâce, Zühed, 30. Senedi Raşid b. Sa'îd ve el-Velid b. Müslim'le başlayıp Mekhul'e bağlanırken, metninde farklı olarak “يُؤْتَل” ifadesi geçmektedir.

¹²⁷⁷ Ali el-Kâri, Şerh, s. 270. Bu hadisin tahriri daha önce verilmiştir.

¹²⁷⁸ Ali el-Kâri, Şerh, s. 272; Buhârî, İman, 35; Müslim, İman, 116.

¹²⁷⁹ Buhârî, İman, 35; Edeb, 44; Fiten, 8.

¹²⁸⁰ Müslim, İman, 116.

¹²⁸¹ Tirmizî, Birr ve Sıla, 52; İman, 15.

¹²⁸² Nesâî, Tahrimü'd Dem, 26.

¹²⁸³ İbn Mâce, İbn Mâce, İftitâhu'l-Kitâb, 9; Fiten, 4.

¹²⁸⁴ Ali el-Kâri, Şerh, s. 272; Buhârî, Edeb, 73; Müslim, İman, 111.

Buhârî Rivayetleri:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ¹²⁸⁵، وَأَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ، أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ¹²⁸⁶، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا قَالَ الرَّجُلُ لِأَخِيهِ يَا كَافِرُ، فَقَدْ بَاءَ بِهِ أَحَدُهُمَا¹²⁸⁷

Müslim Rivayetleri:

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشِيرٍ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُنِيرٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا كَفَّرَ الرَّجُلُ أَخَاهُ فَقَدْ بَاءَ بِهَا أَحَدُهُمَا¹²⁸⁸

Rivayetin devamında şu hadisi de ekler;

وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ، وَيَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ جَمِيعًا، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ جَعْفَرٍ، قَالَ يَحْيَى بْنُ يَحْيَى: أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عُمَرَ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّمَا امْرِئٍ قَالَ لِأَخِيهِ: يَا كَافِرُ، فَقَدْ بَاءَ بِهَا أَحَدُهُمَا، إِنْ كَانَ كَمَا قَالَ، وَإِلَّا رَجَعَتْ عَلَيْهِ

Her kim bir kardeşine “ey kafir” derse, bu ikisinden birine döner. Eğer gerçekten öyleyse (kafirse), öyle kalır. Eğer değilse, (söyleyenin) aleyhine döner.

Ebû Dâvûd Rivayeti:

حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ¹²⁸⁹، عَنْ فَضِيلِ بْنِ غَزْوَانَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّمَا رَجُلٍ مُسْلِمٍ أَكْفَرَ رَجُلًا مُسْلِمًا: فَإِنْ كَانَ كَافِرًا، وَإِلَّا كَانَ هُوَ الْكَافِرُ¹²⁹⁰

¹²⁸⁵ Daha önce bahsedilen Muhammed b. Yahya'dır.

¹²⁸⁶ Daha önce bahsedilen Ebû Seleme b. Abdurrahman'dır.

¹²⁸⁷ Buhârî, Edeb, 73. (Tercüme: *Eğer bir adam, kardeşine “ey kâfir!” derse, bu söz ikisinden birine döner*). Rivayetin devamında İkrime'den işittiği, Yahya ile Ebi Seleme arasında Abdullah b. Yezid'in olduğu ikinci bir sened daha vermektedir. Aynı babda gelen diğer rivayetin senedindeyse İsmail b. Abdullah, Malik b. Enes, Abdullah b. Dinar ve İbn Ömer yer alırken, metninde farklı olarak “أَيُّمَا رَجُلٍ” ifadesi yer almaktadır;

Tirmizî, İman, 16. Buhârî'nin ikinci rivayetiyle aynı özellikleri taşıyan bu hadiste farklı olarak İsmail yerine Kuteybe b. Sa'îd yer almaktadır. Devamında ise Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis hasen-sahih-gariptir. “döner” ifadesinden kasıt “yerleşir” demektir.

¹²⁸⁸ Müslim, İman, 111. (Tercüme: *Eğer bir adam, kardeşini tekfir ederse, bu ikisinden birine döner*)

¹²⁸⁹ Daha önce bahsedilen Cerir b. Abdulhamid'dir.

¹²⁹⁰ Ebû Dâvûd, Sünnet, 16. (Tercüme: *Bir Müslüman, bir diğer Müslümanı tekfir ettiğinde, o kişi kâfirse tamam, ama kâfir değilse, o (sözü söyleyen) kâfir olur*)

83/244 مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللَّهِ فَقَدْ كَفَرَ

*Kim, Allah'tan başkası üzerine yemin ederse kâfir olur.*¹²⁹¹

Hadisin Tahriri:

Müellifin bu lafızlarla zikrettiği rivayet, Kütüb-i Sitte eserlerinden Tirmizî ve Ebû Dâvûd'da şöyle nakledilmektedir;

Tirmizî Rivayeti:

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ¹²⁹² قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ، عَنْ الْحَسَنِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ سَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ: لَا وَالْكَعْبَةِ، فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: لَا يُحْلَفُ بِغَيْرِ اللَّهِ، فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللَّهِ فَقَدْ كَفَرَ أَوْ أَشْرَكَ¹²⁹³

Ebû Dâvûd Rivayeti:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا ابْنُ إِدْرِيسَ، قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ بْنَ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ، قَالَ: سَمِعَ ابْنُ عُمَرَ، رَجُلًا يَحْلِفُ: لَا وَالْكَعْبَةِ، فَقَالَ لَهُ ابْنُ عُمَرَ: إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللَّهِ فَقَدْ أَشْرَكَ¹²⁹⁴

84/245 قال بعض الصابة رضي الله عنهم: كيف بأصحابنا الذين ماتوا وهم يشربون الخمر قبل التحريم وكيف ببعضنا الذين قتلوا يوم الأحد شهداء والخمر في بطونهم؟ فأنزل الله هذه الآية (لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ)

¹²⁹¹ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 272; Tirmizî, Nuzûr ve'l-Eyman, 8.

¹²⁹² Daha önce bahsedilen Kuteybe b. Sa'îd'dir.

¹²⁹³ Tirmizî, Nuzûr ve'l-Eyman, 8. (Tercüme: *İbn Ömer (r.a), bir adamın şöyle dediğini duydu, "Kâbe'ye yemin olsun ki hayır!". Bunun üzerine dedi ki, "Allah'tan başka bir şey üzerine yemin etme; çünkü ben Resulullah (s.a.v)'ın şöyle dediğini işitmiştim: Allah'tan başka bir şey üzerine yemin eden küfre veya şirke girmiştir.*"). Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis hasendir. Bu hadis bazı ilim adamlarınca şöyle tefsir edilmiştir: "Kâfir veya müşrik olmuş olur." Sözü hükmü ağırlaştırmak için söylenmiştir. İbn Ömer hadisi buna delildir. Çünkü o hadiste: "Resulullah (s.a.v), Ömer'in babam için babam adına diyerek yemin ettiğini duyunca Allah sizi bu tür yeminlerden de yasakladı" buyurmuştur. Yine aynı şekilde Ebû Hureyre tarafından rivâyet edilen, "Kim yemininde lat ve uzza hakkı için derse hemen lailahe illallah desin" hadiste buna delil olabilir. Bu hadis Resulullah (s.a.v)'den rivâyet edilen "Riya şirktir" hadisine de benzer. İlim adamlarından bazıları geçen "Vela yüşrik" kelimesini "Gösteriş yapmamak" şeklinde yorumlanmıştır.

¹²⁹⁴ Ebû Dâvûd, Eyman ve'n-Nuzûr, 5. (Tercüme: *İbn Ömer (r.a), bir adamın şöyleyenin ettiğini duydu, "Kâbe'ye yemin olsun ki hayır!". Bunun üzerine dedi ki, "Ben Resulullah (s.a.v)'ın şöyle dediğini işitmiştim: Allah'tan başka bir şey üzerine yemin eden şirke girmiştir.*")

Ashabdan bazıları (r.a) : Haram kılınmadan önce içki içer bir halde ölen arkadaşlarımıza ne olacak? Ve Uhud savaşındaki, karnında içki varken şehit edilenlerin hali nedir? Dediler. Bunun üzerine Allah, bu ayetleri indirdi (İman edip salih ameller işleyenlere; Allah'a karşı gelmekten sakındıkları, iman ettikleri ve salih amel işledikleri, takdirde, daha önce tatmış olduklarından dolayı bir günah yoktur.)¹²⁹⁵

Hadisin Tahrici:

Müellifin bu lafızlarla naklettiği rivayet Kütüb-i Tis'a eserlerinde bulunamamıştır. Ancak mana rivayeti olarak kabul edilebilecek bir Tirmizî hadisi mevcuttur;

Tirmizî Rivayeti:

حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، عَنْ إِسْرَائِيلَ¹²⁹⁶، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ¹²⁹⁷، عَنْ الْبَرَاءِ¹²⁹⁸، قَالَ: مَاتَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَ أَنْ تُحَرَّمَ الْخَمْرُ، فَلَمَّا حُرِّمَتِ الْخَمْرُ، قَالَ رَجُلٌ: كَيْفَ بِأَصْحَابِنَا وَقَدْ مَاتُوا يَشْرِبُونَ الْخَمْرَ، فَنَزَلَتْ: ﴿لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعُمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾¹²⁹⁹

85/246 الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي رَدَّ أَمْرَ الشَّيْطَانِ إِلَى الْوَسْوَةِ

*Şeytanın işini vesveye çeviren Allah'a hamdolsun.*¹³⁰⁰

Hadisin Tahrici:

Müellifin bu lafızlarla naklettiği rivayet, bazı lafız farklarıyla Kütüb-i Tis'a eserlerinden Ebû Dâvûd ve Ahmed b. Hanbel'de geçmektedir. Muhakkik Dandal ise bu rivayetin hadis eserlerinde bulunmadığını iddia etmiştir. Ebû Dâvûd rivayeti şöyledir;

¹²⁹⁵ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 273; Tirmizî, Tefsir, 6.

¹²⁹⁶ Daha önce bahsedilen Amr b. Abdullah'dır.

¹²⁹⁷ İsrail b. Yunus'dur.

¹²⁹⁸ Berâ b. Âzib'dir

¹²⁹⁹ Tirmizî, Tefsir, 6. (Tercüme: Berâ b. Âzib (r.a)'den dediği şöyle rivayet edilmiştir: İçki haram kılınmadan önce Nebi (s.a.v)'nin ashabından bir adam ölmüştü. İçki yasaklandıktan sonra bir adam şöyle dedi, "Haram kılınmadan önce içki içer bir halde ölen arkadaşlarımıza ne olacak?". Bunun üzerine şu ayetler indi, * İman edip salih ameller işleyenlere; Allah'a karşı gelmekten sakındıkları, iman ettikleri ve salih amel işledikleri, takdirde, daha önce tatmış olduklarından dolayı bir günah yoktur*)

¹³⁰⁰ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 275; Ebû Dâvûd, Edeb, 109.

Ebû Dâvûd Rivayeti:

حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَابْنُ فُؤَادَةَ بْنُ أَعْيَنَ، قَالَا: حَدَّثَنَا جَرِيرٌ¹³⁰¹، عَنْ مَنْصُورٍ¹³⁰²، عَنْ ذَرٍّ¹³⁰³، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَّادٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أَحَدَنَا يَجِدُ فِي نَفْسِهِ، يُعَرِّضُ بِالشَّيْءِ، لَأَنْ يَكُونَ حُمَةً أَحَبُّ إِلَيْهِ مِنْ أَنْ يَتَكَلَّمَ بِهِ، فَقَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي رَدَّ كَيْدَهُ إِلَى الْوَسْوَسةِ¹³⁰⁴

Ahmed b. Hanbel Rivayetleri:

حَدَّثَنَا وَكِيعٌ¹³⁰⁵، عَنْ سُفْيَانَ¹³⁰⁶، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ ذَرٍّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْهَمْدَانِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَّادٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أُحَدِّثُ نَفْسِي بِالشَّيْءِ، لَأَنْ أُخْرِجَ مِنَ السَّمَاءِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَتَكَلَّمَ بِهِ، قَالَ: فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي رَدَّ كَيْدَهُ إِلَى الْوَسْوَسةِ¹³⁰⁷

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، وَحَجَّاجٌ¹³⁰⁸، قَالَا: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ¹³⁰⁹، عَنْ سُلَيْمَانَ، وَمَنْصُورٍ، عَنْ ذَرٍّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَّادٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّهُمْ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا نَحَدِّثُ أَنْفُسَنَا بِالشَّيْءِ لَأَنْ يَكُونَ أَحَدُنَا حُمَةً أَحَبُّ إِلَيْهِ مِنْ أَنْ يَتَكَلَّمَ بِهِ؟ قَالَ: فَقَالَ أَحَدُهُمَا: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَقْدِرْ مِنْكُمْ إِلَّا عَلَى الْوَسْوَسةِ وَقَالَ: الْآخَرُ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي رَدَّ أَمْرَهُ إِلَى الْوَسْوَسةِ¹³¹⁰

86/247 منبري روضة من رياض الجنة

*Minberim, Cennet bahçelerinden bir bahçedir.*¹³¹¹

¹³⁰¹ Daha önce bahsedilen Cerir b. Abdulhamid'dir.

¹³⁰² Daha önce bahsedilen Mansur b. Mu'temir'dir.

¹³⁰³ İbn Hacer, *Lisânul-Mîzân*, Daru'l-Beşairu'l-İslamiyye, thk. Abdulfettah Ebû Ğudde, 2002, IX, 299. Tam Adı: Zer b. Abdullah el-Hemedanî.

¹³⁰⁴ Ebû Dâvûd, Edeb, 109. (Tercüme: *İbn Abbas'tan (r.a) şöyle dediği rivayet edilmiştir: Bir adam Nebi (s.a.v) 'ye gelip şöyle dedi, "Ey Allah'ın Resulü, içimizden biri, içinde öyle bir şey hissediyor ki; onun kömür olması kendisine onu başkalarına söylemesinden daha sevimlidir" dedi. Hz. Peygamber de, "Allahu ekber, Alahu ekber, Allahu ekber! (Şeytanın) tuzağını vesveseye çeviren Allah'a hamdolsun."*). Devamında Ebû Dâvûd şöyle demiştir: İbn Kudame "çeviren" kelimesi yerine "bozan" ifadesini kullanmıştır.

¹³⁰⁵ Daha önce bahsedilen Veki' b. Cerrah'dır.

¹³⁰⁶ Daha önce bahsedilen Süfyan es-Sevrî'dir.

¹³⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, IV, 10. (Tercüme: *İbn Abbas'tan (r.a) şöyle dediği rivayet edilmiştir: Bir adam Nebi (s.a.v) 'ye gelip şöyle dedi, "Ey Allah'ın Resulü! İçimden öyle şeyler geçiyor ki, onları dile getirmektense gökten yere düşmeyi tercih ederim. Hz. Peygamber de, "Allahu ekber, Alahu ekber, Allahu ekber! (Şeytanın) tuzağını vesveseye çeviren Allah'a hamdolsun" demiştir*)

¹³⁰⁸ Daha önce bahsedilen Haccac b. Muhammed'dir.

¹³⁰⁹ Daha önce bahsedilen Şu'be b. el-Haccac'dır.

¹³¹⁰ Ahmed b. Hanbel, V, 248. (Tercüme: *İbn Abbas'tan (r.a) şöyle dediği rivayet edilmiştir: Dediler ki, "Ey Allah'ın Resulü! İçimizden öyle şeyler geçiyor ki; kömür olmamız, onu başkalarına söylemekten daha sevimlidir". Onlardan biri de dedi ki, "Allah'a hamd olsun ki (şeytan) size vesvese vermekten başka birşeye muktedir olamamış". Bir diğeri de şöyle dedi, "Onun işlerini vesveseye çeviren Allah'a hamdolsun"*)

¹³¹¹ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 276; Buhârî, Fadlu's-Salâhi fi Mescidi Mekke ve'l-Medine, 5; Müslim, Hac, 500.

Hadisin Tahrici:

Müellifin bu lafızlarla naklettiği rivayet, bazı lafız farklarıyla Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî’de beş¹³¹², Müslim’de üç¹³¹³, Tirmizî’de iki¹³¹⁴ ve Nesâî’de bir¹³¹⁵ yerde geçmektedir;

87/248 مَنْ فَسَّرَ الْقُرْآنَ بِرَأْيِهِ فَقَدْ كَفَرَ

*Kim, Kur’an’ı kendi görüşüne göre tefsir ederse kâfir olur.*¹³¹⁶

Hadisin Tahrici:

Müellifin bu lafızlarla naklettiği rivayet, Kütüb-i Tis’a eserlerinde veya herhangi bir tali hadis eserinde bulunamamıştır.

88/249 مَنْ تَرَكَ الصَّلَاةَ مُتَعَمِّدًا، فَقَدْ كَفَرَ

*Kim, namazı kasten terkederse kâfir olur.*¹³¹⁷

Hadisin Tahrici:

Müellifin bu lafızlarla naklettiği rivayet Kütüb-i Tis’a eserlerinde bulunamamıştır. Ayrıca Sehâvî, hadisi mevzuat eserinde zikretmiş, tevil edilmiş bir söz olduğunu öne sürmüştür.¹³¹⁸

89/250 الْمُؤْمِنُ مَنْ أَمِنَ جَارُهُ بِوَأَيْقَهُ

*Mümin, komşusu eziyetinden emin olan kimsedir.*¹³¹⁹

Hadisin Tahrici:

Müellifin bu lafızlarla naklettiği rivayet, bazı farklılıklarla Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî ve Müslim’de geçmektedir;

Buhârî Rivayeti:

¹³¹² Buhârî, Fadlu’s-Salâhi fi Mescidi Mekke ve’l-Medine, 5; Fedâilü’l-Medine, 11; Rikak, 53, el-İ’tisam, 16.

¹³¹³ Müslim, Hac, 500, 502.

¹³¹⁴ Tirmizî, Menâkıb, 137.

¹³¹⁵ Nesâî, Mesâcid, 7.

¹³¹⁶ Ali el-Kâri, Şerh, s. 280.

¹³¹⁷ Ali el-Kâri, Şerh, s. 286.

¹³¹⁸ Sehâvî, el-Makâsıd, s. 636.

¹³¹⁹ Ali el-Kâri, Şerh, s. 291; Buhârî, Edeb, 29; Müslim, İman, 73.

حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذَنْبٍ¹³²⁰، عَنْ سَعِيدٍ¹³²¹، عَنْ أَبِي شُرَيْحٍ¹³²²، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: وَاللَّهِ لَا يُؤْمِنُ، وَاللَّهِ لَا يُؤْمِنُ، وَاللَّهِ لَا يُؤْمِنُ قِيلَ: وَمَنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: الَّذِي لَا يَأْمَنُ جَارُهُ بَوَائِقِهِ¹³²³

Müslim Rivayeti:

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي ثَوْبٍ، وَفُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، جَمِيعًا عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ جَعْفَرٍ، قَالَ ابْنُ أَبِي ثَوْبٍ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، قَالَ: أَخْبَرَنِي الْعَلَاءُ¹³²⁴، عَنْ أَبِيهِ¹³²⁵، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ لَا يَأْمَنُ جَارُهُ بَوَائِقِهِ¹³²⁶

90/251 ليس يُؤْمِنُ مَنْ بَاتَ شَبَعَانِ وَجَارُهُ طَاوٍ

*Komşusu açken tok yatan kişi iman etmemiştir.*¹³²⁷

Hadisin Tahrici:

Bahsi geçen rivayet bu lafızlarla Kütüb-i Tis'a eserlerinde bulunamamıştır. Ancak bazı lafız farklarıyla birlikte İbn Ebi Şeybe'nin Müsannef'inde ve Müstedrek'te şöyle geçmektedir;

Kütüb-i Tis'a Dışındaki Rivayetler:

حَدَّثَنَا وَكِيعٌ¹³²⁸، عَنْ سُفْيَانَ¹³²⁹، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي بِشِيرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا يُؤْمِنُ مَنْ بَاتَ شَبَعَانِ وَجَارُهُ طَاوٍ إِلَى جَنْبِهِ¹³³⁰ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مَنْصُورٍ الْقَاضِي، ثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سَلَمَةَ، ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، ثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الرَّزْبِزِّيُّ، ثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي بِشِيرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي مُسَاوِرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ، وَهُوَ يُبَيِّنُ ابْنَ الزُّبَيْرِ وَيَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: لَيْسَ الْمُؤْمِنُ الَّذِي يَبِيتُ وَجَارُهُ إِلَى جَنْبِهِ جَائِعٌ¹³³¹

¹³²⁰ Muhammed b. Abdurrahman'dır

¹³²¹ Sa'îd b. Keysan'dır

¹³²² Mizzî, Tehzîb, XXXIII, 400. Tam adı: Huveylid b. Amr (v. 68)

¹³²³ Buhârî, Edeb, 29. (Tercüme: Nebi (s.a.v) şöyle demişti: Vallahi iman etmedi, vallahi iman etmedi, vallahi iman etmedi! Denildi ki, "Kim ya Resulallah?" Buyurdu ki, "komşusu eziyetinden emin olmayan kişi")

¹³²⁴ Daha önce bahsedilen 'Alai b. Abdurrahman b. Ya'kub el-Hurakî'dir.

¹³²⁵ Daha önce bahsedilen Abdurrahman b. Ya'kub'dur.

¹³²⁶ Müslim, İman, 73. (Tercüme: Komşusu eziyetinden emin olmayan kişi Cennete giremez)

¹³²⁷ Ali el-Kâri, Şerh, s. 291.

¹³²⁸ Daha önce bahsedilen Veki' b. el-Cerrah'tır.

¹³²⁹ Daha önce bahsedilen Süfyan es-Sevrî'dir.

¹³³⁰ İbn Ebi Şeybe, el- Musannef, VI, 164. Th. Kemal Yusuf el-Havt, Mektebetü'r Rüşd, Riyad, 1409 h. (Tercüme: Yanıbaşındaki komşusu açken karnı tok yatan, iman etmiş değildir)

¹³³¹ Hâkim, el-Müstedrek, IV, 184. (Tercüme: İbn Abbas r.a cimrilik eden İbn Zübeyr'e şöyle demiştir, "yanıbaşındaki komşusu açken geceleyen mümin değildir")

91/252 لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ

Yaratana isyan olan bir işte yaratılmışı itaat yoktur.¹³³²

Hadisin Tahrici:

Bahsi geçen rivayet, Kütüb-i Tis'a eserlerinden Ahmed b. Hanbel'de dört tarikle geçmektedir;

Ahmed b. Hanbel Rivayetleri:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ الْقَوَارِيرِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ مَهْدِيٍّ¹³³³، عَنْ سُفْيَانَ¹³³⁴، عَنْ زَيْدٍ¹³³⁵، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ، عَنْ عَلِيٍّ¹³³⁶، عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ¹³³⁷

حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُثْمَانَ بْنِ حُثَيْمٍ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: كَيْفَ بِكَ يَا عَبْدَ اللَّهِ، إِذَا كَانَ عَلَيْكُمْ أَمْرٌ يُضَيِّعُونَ السُّنَّةَ، وَيُؤَخِّرُونَ الصَّلَاةَ عَنْ مِيقَاتِهَا؟ قَالَ: كَيْفَ تَأْمُرُنِي يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: تَسْأَلُنِي ابْنُ أُمِّ عَبْدِ، كَيْفَ تَفْعَلُ؟ لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ¹³³⁸

حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ يَحْيَى ابْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ¹³³⁹، عَنْ مُحَمَّدٍ¹³⁴⁰، قَالَ: اسْتُعْمِلَ الْحَكَمُ بْنُ عَمْرِو الْغِفَارِيِّ عَلَى خُرَاسَانَ، قَالَ: فَتَمَنَّاهُ عُمَرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ حَتَّى قِيلَ لَهُ: يَا أَبَا نُجَيْدٍ، أَلَا نَدْعُوهُ لَكَ، قَالَ: لَا، فَقَامَ عُمَرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ، فَلَقِيَهُ بَيْنَ النَّاسِ، قَالَ: تَذْكُرُ يَوْمَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ؟، قَالَ: نَعَمْ، قَالَ عُمَرَانُ: اللَّهُ أَكْبَرُ¹³⁴¹

¹³³² Ali el-Kâri, Şerh, s. 302; Ahmed b. Hanbel, II, 333.

¹³³³ Daha önce bahsedilen Abdurrahman b. Mehdi'dir

¹³³⁴ Daha önce bahsedilen Süfyan es-Sevri'dir.

¹³³⁵ Zehebî, Siyer V, 296. Tam adı: Zübeyd b. Haris el-Yemani (v.122)

¹³³⁶ Ali b. Ebû Talib'dir.

¹³³⁷ Ahmed b. Hanbel, II, 333. (Tercüme: Aziz ve Celil olan Allah'a isyan olan bir işte, yaratılmışı itaat yoktur)

¹³³⁸ Ahmed b. Hanbel, VI, 432. (Tercüme: Abdullah b. Mes'ud'dan şöyle rivayet edilmiştir: Nebi (s.a.v) bana şöyle demişti, "Ey Abdullah! Başınıza gelen yönetici Sünneti yok sayarsa ve namazı süresinin dışına ertelerse halin ne olur?" O da, "Ne yapmamı emredersin ya Resulallah?" deyince Resulullah şöyle buyurmuştur, "Ne yapacağını bana mı soruyorsun Ümmü Abd'ın oğlu? Aziz ve Celil olan Allah'a isyan olan bir işte, yaratılmışı itaat yoktur")

¹³³⁹ Daha önce bahsedilen Eyüb b. Keysan'dır.

¹³⁴⁰ Daha önce bahsedilen Muhammed b. Sirîn'dir.

¹³⁴¹ Ahmed b. Hanbel, XXXIV, 251. (Tercüme: Hakem b. Amr el-Ğıfari Horasan'a görevlendirilmişti. İmran b. Husayn de onu görmek istedi, hatta kendisine, "sana onu çağırırım mı?" denildi. İmran b. Husayn, "hayır" diyip kalmı ve insanların içinde onunla karşılaştı. Dedi ki: Sen Resulullah (s.a.v)'ın, "Allah'a isyan olan bir işte, yaratılmışı itaat yoktur" dediği günü hatırlıyor musun? O da, "evet" deyince İmran, "Allahu Ekber" dedi);

Ahmed b. Hanbel, XXXIV, 253. Senedi farklı olarak Yezid b. Harun ve Hişam b. Hassan (v. 145) ile Muhammed'e bağlanan rivayetin metninde farklı olarak " فَقَالَ عُمَرَانُ: إِنَّكَ قَدْ وَلَّيْتَ أَمْرًا مِنْ أَمْرِ الْمُسْلِمِينَ عَظِيمًا، "

92/253 مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ

*Kim bir kavme benzemeye çalışırsa, o onlardandır.*¹³⁴²

Hadisin Tahriri:

Müellifin bu lafızlarla naklettiği rivayet, Kütüb-i Sitte eserlerinden yalnızca Ebû Dâvûd'a nakledilmektedir.

Ebû Dâvûd Rivayeti:

حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو النَّضْرِ¹³⁴³، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ ثَابِتٍ، حَدَّثَنَا حَسَّانُ بْنُ عَظِيَّةَ، عَنْ أَبِي مُنَيْبٍ الْجُرَشِيِّ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ¹³⁴⁴

Bununla beraber, mana rivayeti olarak sayılabilecek bir diğer hadis te Tirmizî'de nakledilmektedir;

Tirmizî Rivayeti:

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ¹³⁴⁵ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ هَبِيعَةَ¹³⁴⁶، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ¹³⁴⁷، عَنْ جَدِّهِ¹³⁴⁸، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَيْسَ مِنَّا مَنْ تَشَبَّهَ بِغَيْرِنَا، لَا تَشَبَّهُوا بِالْيَهُودِ وَلَا بِالنَّصَارَى، فَإِنَّ تَسْلِيمَ الْيَهُودِ الْإِشَارَةُ بِالْأَصَابِعِ، وَتَسْلِيمَ النَّصَارَى الْإِشَارَةُ بِالْأَكْخَفِ¹³⁴⁹

93/254 اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي رَجَبٍ وَشَعْبَانَ، وَبَلِّغْنَا رَمَضَانَ

*Allah'ım, Recebi ve Şaban'ı bize bereketli kıl ve bizi Ramazan'a erıştır.*¹³⁵⁰

”يُؤْمِرُ أَمْرُهُ وَنَحْنُ“ (İmran dedi ki: Sen müminlere büyük bir yönetici olarak atandın. Sonra ona bazı şeyler emretti ve bazı şeylerden yasakladı ve nasihat verdi.) ifadesi geçmektedir.

¹³⁴² Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 304; Ebû Dâvûd, Libas, 4.

¹³⁴³ Daha önce bahsedilen Haşim b. Kasım el-Leysi'dir

¹³⁴⁴ Ebû Dâvûd, Libas, 4. (Tercüme: *Kim bir kavme benzemeye çalışırsa, o onlardandır*)

¹³⁴⁵ Daha önce bahsedilen Kuteybe b. Sa'id'dir.

¹³⁴⁶ Daha önce bahsedilen Abdullah b. Lehi'a'dır.

¹³⁴⁷ Daha önce bahsedilen Şuayb b. Muhammed'dir.

¹³⁴⁸ Daha önce bahsedilen Abdullah b. Amr b. el-As'dır.

¹³⁴⁹ Tirmizî, İsti'zan ve'l-Âdab, 7. (Tercüme: *Bizden başkalarına benzemeye çalışanlar bizden değildir. Yahudi ve Hristiyanlara benzemeyin çünkü Yahudilerin selamlaşmaları parmak işaretiyledir. Hristiyanların selamlaşmaları ise el ile işaret etmekten ibarettir*). Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis hasen-gariptir.

¹³⁵⁰ Ali el-Kâri, *Şerh*, s. 309. Ahmed b. Hanbel, IV, 180.

Hadisin Tahriri:

Müellifin bu lafızlarla naklettiği rivayet, bazı farklılıklarla Kütüb-i Tis'a eserlerinden Ahmed b. Hanbel'de şöyle geçmektedir;

Ahmed b. Hanbel Rivayeti:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، عَنْ زَائِدَةَ بْنِ أَبِي الرُّقَادِ، عَنْ زِيَادِ النَّمِيرِيِّ¹³⁵¹، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَخَلَ رَجَبٌ، قَالَ: اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي رَجَبٍ وَشَعْبَانَ، وَبَارِكْ لَنَا فِي رَمَضَانَ¹³⁵²

94/255 حَجَّ آدَمُ مُوسَى

¹³⁵³ Âdem, Musa'ya üstün geldi.

95/256 إِذَا رَأَيْتَ شَخًّا مُطَاعًا وَهَوًى مُتَّبَعًا وَدُنْيَا مُؤَثَّرَةً وَإِعْجَابَ كُلِّ ذِي رَأْيٍ بِرَأْيِهِ، فَعَلَيْكَ يَغْنِي بِنَفْسِكَ وَدَعْ عَنْكَ الْعَوَامَّ

*İtaat edilmiş cimriliği, tabi olunmuş heva ve hevesi, kendi görüşüyle böbürlenlen herkesi gördüğünde, sadece kendi kendinin çaresine bak. Avamdan uzaklaş.*¹³⁵⁴

Hadisin Tahriri:

Müellifin bu lafızlarla naklettiği rivayet, bazı ziyadeler ve farklılıklarla Kütüb-i Sitte eserlerinden Tirmizî, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'de rivayet edilmektedir;

Tirmizî Rivayeti:

حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ يَعْقُوبَ الطَّالْقَانِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ قَالَ: أَخْبَرَنَا عُتْبَةُ بْنُ أَبِي حَكِيمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ جَارِيَةَ اللَّحْمِيُّ، عَنْ أَبِي أُمَيَّةَ الشَّعْبَانِيِّ، قَالَ: أَتَيْتُ أَبَا ثَعْلَبَةَ الْخُسَيْنِيَّ، فَقُلْتُ لَهُ: كَيْفَ تَصْنَعُ بِهَذِهِ الْآيَةِ؟ قَالَ: أَيُّهُ آيَةٍ؟ قُلْتُ: قَوْلُهُ تَعَالَى: { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ }¹³⁵⁵ قَالَ: أَمَّا وَاللَّهِ لَقَدْ سَأَلْتُ عَنْهَا خَبِيرًا، سَأَلْتُ عَنْهَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: بَلْ أَتَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَتَنَاهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ، حَتَّى إِذَا رَأَيْتَ شَخًّا مُطَاعًا، وَهَوًى مُتَّبَعًا، وَدُنْيَا مُؤَثَّرَةً، وَإِعْجَابَ كُلِّ ذِي رَأْيٍ بِرَأْيِهِ، فَعَلَيْكَ بِخَاصَّةِ نَفْسِكَ

¹³⁵¹ Mizzi, Tehzib, IX, 492. Tam adı: Ziyad b. Abdullah en-Numeyr. (v. ?)

¹³⁵² Ahmed b. Hanbel, IV, 180. (Tercüme: Enes b. Malik'ten şöyle dediği rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.v) Receb'e girdiğinde şöyle derdi, "Allah'ım, Recebi ve Şaban'ı bize bereketli kıl ve Ramazan'ı da bize bereketli kıl")

¹³⁵³ Ali el-Kâri, Şerh, s. 310. Bu hadisin tahriri daha önce verilmişti.

¹³⁵⁴ Ali el-Kâri, Şerh, s. 313. Tirmizî, Tefsir, 6.

¹³⁵⁵ el-Maide, 105.

وَدَعَ الْعَوَامَّ، فَإِنَّ مِنْ وَرَائِكُمْ أَيَّامًا الصَّبْرُ فِيهِمْ مِثْلُ الْقَبْضِ عَلَى الْجُمْرِ، لِلْعَامِلِ فِيهِمْ مِثْلُ أَجْرِ خَمْسِينَ رَجُلًا يَعْمَلُونَ مِثْلَ عَمَلِكُمْ¹³⁵⁶

Ebû Dâvûd Rivayeti:

حَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْعَتَكِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ¹³⁵⁷، عَنْ عُثْبَةَ بْنِ أَبِي حَكِيمٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ جَارِيَةَ اللَّحْمِيُّ، حَدَّثَنِي أَبُو أُمَيَّةَ الشَّعْبَانِيُّ، قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا ثَعْلَبَةَ الْخُسَيْنِيَّ، فَقُلْتُ: يَا أَبَا ثَعْلَبَةَ، كَيْفَ تَقُولُ فِي هَذِهِ الْآيَةِ: {عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ}؟ قَالَ: أَمَّا وَاللَّهِ لَقَدْ سَأَلْتُ عَنْهَا حَبِيرًا، سَأَلْتُ عَنْهَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: بَلِ اتَّيَمُّوا بِالْمَعْرُوفِ، وَتَنَاهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ، حَتَّى إِذَا رَأَيْتَ شَيْئًا مُطَاعًا، وَهَوًى مُتَّبَعًا، وَدُنْيَا مُؤْتَرَةً، وَإِعْجَابَ كُلِّ ذِي رَأْيٍ بِرَأْيِهِ، فَعَلَيْكَ - يَغْنِي - بِنَفْسِكَ، وَدَعْ عَنْكَ الْعَوَامَّ، فَإِنَّ مِنْ وَرَائِكُمْ أَيَّامَ الصَّبْرِ، الصَّبْرُ فِيهِ مِثْلُ قَبْضٍ عَلَى الْجُمْرِ، لِلْعَامِلِ فِيهِمْ مِثْلُ أَجْرِ خَمْسِينَ رَجُلًا يَعْمَلُونَ مِثْلَ عَمَلِهِ، وَزَادَنِي غَيْرُهُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَجْرُ خَمْسِينَ مِنْهُمْ؟ قَالَ: أَجْرُ خَمْسِينَ مِنْكُمْ¹³⁵⁸

96/257 لَعَنَ اللَّهُ فَقِيرًا تَوَاضَعَ لِنَفْسِهِ مِنْ أَجْلِ مَالِهِ، مَنْ فَعَلَ ذَلِكَ مِنَ الْفَقْرِ أَذْهَبَ ثُلْثِي دِينِهِ

*Malından dolayı zengine tevazu gösteren fakire Allah lanet etsin. Fakirlikten dolayı böyle yapan kişinin dininin üçte biri gider.*¹³⁵⁹

¹³⁵⁶ Tirmizî, Tefsir, 6. (Tercüme: Ebû Ümeyye eş Şa'banî (r.a.) 'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Ebû Sa'lebe el Huşenî'ye geldim şu ayet hakkında ne diyorsun diye sordum. Ebû Sa'lebe hangi ayet dedi. Bende *Ey iman edenler! Siz yalnız kendinizden sorumlusunuz. Eğer siz doğru yolda iseniz, sapıklığa düşenler size hiçbir zarar veremezler. Hepinizin dönüşü Allah'a olacaktır. Ve o zaman Allah size hayatta yapmış olduğunuz herşeyi bildirecektir.* ayetidir dedim. Bunun üzerine şöyle dedi: Dikkat et bu ayeti bilen bir kimseye sormuş durumdasın. Ben de aynı şekilde bu ayeti Resulullah (s.a.v.)'e sormuştum şöyle buyurmuştu, "Birbirlerinize iyilikleri emredin kötülüklerden sakındırın ancak cimriliğe boyun eğildiğini gördüğünde, insanların arzu ve hevesleri peşinde gittiklerini gördüğünde, dünyanın dine tercih edilip herkesin kendi görüşünü beğendiği dönemlerde sadece kendi kendinin çaresine bak ve avamı bırak ondan sonra öyle günler gelecek ki o günlerde dinin emirlerine uyma hususunda gösterilecek sabır ateş parçasını elde tutmak gibi zor olacaktır. O günlerde Müslüman olarak yaşamaya çalışanlara bu günkü sizin elli kişinin amelini isteyen kimselerin sevâbı kadar sevap yazılacaktır." Devamında Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis hasen-gariptir;

İbn Mâce, Fiten, 21. Farklı olarak, senede Hişam b. Ammar ve Sadaka b. Halid tarikiyle başlayarak Utbe'ye bağlanmıştır.

¹³⁵⁷ Daha önce bahsedilen Abdullah b. Mübarek'tir.

¹³⁵⁸ Ebû Dâvûd, Melahim, 17. (Tercüme: Ebû Ümeyye eş-Şa'banî şöyle demiştir: Ebû Sa'lebe el-Huşenî'ye, "Ya Ebû Sa'lebe! Şu, *Siz kendinize düşeni yapın* ayeti hakkında ne dersin?" dedim. Şu karşılığı verdi, "Vallahi sen onu iyi bilen birisine sordun. Ben de onu Resulullah (s.a.v.)'a sormuştum. Şu cevabı verdi: Biribirinize iyiliği tavsiye ediniz. Kötülükten men ediniz. Öyle ki itaat edilen bir cimrilik, tabi olunan nefsi arzular tercih edilen, dünya ve her görüş sahibinin kendi görüşünü beğendiğini görürsen kendine düşeni yap. Halkı terket şüphesiz sizin ardınızda sabır günleri var. O günde sabretmek avuçta kor tutmak gibidir. O günlerde bir iyi amel işleyene, onun yaptığının benzerini yapan elli kişinin sevabı vardır. Bir başkası benim soruma ilaveten, "Ya Resulullah elli kişinin eciri mi? dedi. Resulullah (s.a.v) de, "Sizden elli kişinin eciri" buyurdu)

¹³⁵⁹ Ali el-Kâri, Şerh, s. 313.

Hadisin Tahrici:

Müellifin bu lafızlarla naklettiği rivayet, Kütüb-i Tis'a eserlerinde bulunamamıştır. Ayrıca İbnü'l-Cevzî¹³⁶⁰, Şevkanî¹³⁶¹, Suyutî¹³⁶² ve Sehavi¹³⁶³ gibi münekkidler tarafından uydurma olmakla itham edilmiştir.

97/258 كَادَ الْفَقْرُ أَنْ يَكُونَ كُفْرًا

*Fakirlik, az daha küfür olacaktı.*¹³⁶⁴

Hadisin Tahrici:

Bu rivayet, Kütüb-i Tis'a eserlerinde bulunamamıştır. Ayrıca İbnü'l-Cevzî, Sehâvî ve Fettenî hadisi mevzuat eserlerinde uydurma olarak zikretmişlerdir.¹³⁶⁵

000

¹³⁶⁰ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû 'ât*, III, 139;

¹³⁶¹ Şevkanî, , *el-Fevâ'id*, s. 239.

¹³⁶² Süyûtî, *el-Le'âli*, II, 272.

¹³⁶³ Sehâvî, *el-Makâsîd*, s. 640.

¹³⁶⁴ Ali el-Kârî, *Şerh*, s. 319.

¹³⁶⁵ İbnü'l-Cevzî *el-İlel*, II, 320; Sehâvî, *el-Makâsîd*, s. 497;

Fettenî, *Tezkire*. s. 174.

SONUÇ

Müellif Ali el-Kârî, yaşadığı dönemde, muasırı saygın İslam âlimlerinin itibarını kazanmış, vefat ettiği zaman gıyabında Ezher uleması tarafından cenaze namazı kılınmış ve üstelik bunu herhangi bir resmi görev talebi olmadan başarmış; ayrıca 11. asrın müceddidi ünvanı bazı entelektüeller tarafından kendisine layık görülmüş bir ilim adamı olarak Temel İslam Bilimleri sahasında kayda değer eserler kaleme almıştır. Biz bu çalışmamızda, kendisinin hadis sahasında yetkinliğini ispatlamış ve 19 eser vermiş olmasından, ayrıca uydurma hadislerin tespiti konusunda da iki önemli eser vermiş olmasından mülhem olarak, Hanefi mezhebinin temel kaynaklarından sayılan bir akaid kitabı olan “Fıkhu’l-Ekber” üzerine yapmış olduğu şerhte hüccet olarak kullandığı hadis-i şeriflerin kaynak değerlerini tespit etmeye çalıştık. Bu çalışmamızın bizlere hem müellifin hadisçiliği hakkında, hem de İslam akaidi konusunda üzerinde yapılan tartışmaların aktüel değerini koruduğu meseleler hakkında delil olarak zikredilen hadislerin kaynaklarını tespit noktasında önemli bulgular vereceği kanaatini taşımaktayız.

Öncelikle Ali el-Kârî’nin “Şerhu Kitabu’l-Fıkhu’l-Ekber” eserinde başvurduğu hadislerin toplam sayısının mükerrerleriyle birlikte 258’dir. Burada ise tekrarları dikkate almadan 232 rivayet üzerinden bir kaynak değerlendirmesi yapacağız. Aşağıda, verilen sayıdaki hadis-i şerif rivayetlerinin merfu, mevkuf veya maktu olarak ayrımına tabi tutulmaksızın hangi hadis kaynaklarında ne ölçüde geçtiğinin tablo üzerinde bilgisi verilmektedir. Aşağıdaki tablodaki bilgilerin açılımı şöyledir; Tirmizî’de geçen bir hadis, aynı zamanda Ebû Dâvûd’da da veya Müslim’de de geçebilmektedir. Burada yalnız Buhârî’de ve Yalnız Müslim’de geçenlerin ayrımını yapmış, diğerleri için ise böyle bir ayrım gidilmemiştir.

KAYNAK	SAYI	ORAN
Kütüb-i Sitte eserlerinde geçenler	124	%53,45
Buhârî ve Müslim’de geçenler	54	%23,28
Yalnız Buhârî’de geçenler	6	%2,59
Yalnız Müslim’de geçenler	31	%13,36
Tirmizî’de geçenler	95	%40,95

Ebû Dâvûd'da geçenler	64	%27,59
Nesâî'de geçenler	31	%13,36
İbn Mâce'de geçenler	70	%30,17
Kütüb-i Sitte Dışı kaynaklarda geçenler	153	%65,95
Kaynağı bulunamayanlar	56	%24,14
Uydurma olmakla itham edilenler	28	%12,07
Müellifin uydurma olduğunu kabul ettikleri	14	%6,03

Yukarıdaki tabloda verilen bilgiler ışığında bazı değerlendirmeler ve tahminlerde bulunmak mümkündür. Başlangıç olarak, müellifin bu sayıdaki rivayeti, akaidle alakalı meseleler hakkında öne sürmüş olduğu göz önünde bulundurularak, tercih ettiği rivayetlerin %24,14'lük oranda kaynağının bulunamamış -ki bunun sayısal ifadesiye 56 hadise tekabül etmektedir- %12,07 oranında uydurma olması -ki bu da 28 rivayettir- dikkat çekicidir. Bunlara ek olarak tespit edebildiğimiz kadarıyla Ali el-Kârî, eseri şerh ederken delil olarak zikrettiği hadislerin kahir ekseriyetinde esas metne sadık kalmayarak farklı lafızlar kullanmış, altı yerdeyse hadislere, esas lafızlarında olmayan eklemeler yaparak veya birden fazla hadis rivayetinin metinlerini birleştirerek müdreç hadislere sebep olmuştur. Ayrıca dört yerde naklettiği hadisler, kendisinin attettiği kaynaklarda geçmemektedir. Bu bilgiler ışığında bakıldığında, verilen istatistiklerin müellifin kendisinin zikredildiği ölçüdeki hadisçi kimliğiyle uyuşmadığı söylenebilir. Zira kendisinin hadis ilmine olan ilgisinden bahsederken “Kitap ve Sünneti benden daha iyi bilen birini haber alsam, sürünerek de olsa ona giderdim. Bunu övünmek için söylemiyorum” ifadelerini kullanan bir İslam âlimi olarak kendisinden, kaynak değeri açısından daha az ihtilaflı rivayetler tercih etmesi beklenmektedir.

Dikkati çeken bir nokta daha bulunmaktadır ki, o da müellifin eserde delil olarak kullanmayı tercih ettiği ve hakkında herhangi bir tenkitte bulunmadığı 24 hadis rivayetinin içinden 14 tanesi hakkında, bizzat kendi kaleme aldığı ve hadis sahasında tanınan eserler arasında olan, Ali el-Kârî'nin hadis alanındaki yetkinliği hakkında da araştırmacılara fikir vermesi açısından önemli kabul edilen kendi mevzuat eserlerinde uydurma ithamında bulunması ve bu iddialarına çeşitli hadis münekkitlerini referans göstermesidir. Bahsedilen bu örnekler son derece düşündürücüdür. Acaba müellif,

kendisinin de uydurma olduğunu kabul ettiği bu 14 rivayeti, Fıkhü'l-Ekber'e şerh yazdığı zamanlarda da bilmekte miydi? Yoksa bu eseri kaleme alırken henüz hadis sahasındaki yetkinliğini kazanmış olduğu bir yaşta değil miydi? Nitekim araştırmamızda gördüğümüz kadarıyla müellif, daha sonraki zamanlarda bu eseri hakkında herhangi bir düzeltme veya reddiye yayınlamamıştır. Yine biyografik bilgilerinin işlendiği kısımlarda gördüğümüz üzere müellif, mevzuat eserlerini ömrünün sonlarına doğru yazmıştır. Bu da, “Şerhu Kitabu'l-Fıkhü'l-Ekber” eserini müellifin talebelik yıllarında veya ömrünün gençlik zamanlarında bir deneme yazısı olarak kaleme almış, üzerinde hiçbir ders halkası kurmayıp dolayısıyla baskılarının meşhur olmamasından dolayı da üzerine bir düzeltme yapma ihtiyacı hissetmemiş olduğu, yine zamanla bir el yazması eser olarak ilgilisi kişilerce bulunup çoğaltılarak günümüze ulaştırılmış bir çalışma olabileceği ihtimalini aklımıza getirmiştir. Bir başka olası ihtimalse, Ali el-Kârî'nin Fıkhü'l-Ekber eserine şerh yaklaşımında bir hadisçiden çok, fıkıh ve akaid âlimi üslubunca yaklaşmış olmasıdır. Böylece şerh üslubunda odak noktası; hadislerin tetkikinden ve tashihiinden çok, Ebû Hanîfe'nin (r.ah) akaide dair olan görüşlerini mana ve hüküm yönünden desteklemeye çalışmak ve bu konuda literatürde zikredilen hadis rivayetlerinin tamamını ortaya koymayı hedeflemek olacaktır. Eserin muhtevasında, bu ihtimali destekler nitelikte şu örnek zikredilebilmektedir ki; müellif eserde zikrettiği ve tenkit ettiği fırkaların görüşlerine reddiye yaparken, onları uydurma veya zayıf rivayetler üzerine itikat bina etmiş olmakla itham etmemiş, dayandıkları rivayetlerin tahriç ve değerlendirmelerine hiç girmemiştir. Nadiren, onların delil getirdikleri bazı hadisleri ele almış ve onları mana yönünden tevil yoluna gitmiştir. Örneğin “*Cehenneme bir gün gelir ki, bir rüzgâr onun kapılarını çarparak açar ancak içinde kimse bulunmaz*” hadisini delil getirerek Cehennem'in sonsuz olmayacağını öne süren Cehmiyye ve Mürcie fırklarına cevap olarak bu hadisin tahriç veya sıhat değerlendirmesine girmeksizin “*Buradan kasıt Cehennem'in müminlere ayrılan katıdır, bütün Cehennem halkı kastedilmemektedir*” şeklinde tevil ettiği görülmektedir. Ayrıca yukarıda bahsedildiği gibi, hadis rivayetlerinde önceliği rivayetin manasına verip, lafız ve senet aktarımını ikinci planda tutmuş olması da bu ihtimalin başka bir göstergesi olabilir.

Tüm bunları dikkate alarak Ali el-Kârî hakkında, mütesahil bir çalışma üslubuna sahip olduğu eleştirisi de öne sürülebilir, nitekim öne sürülmüştür de. Ancak biz bu çalışmamızda, meselenin farklı boyutları da olabileceği ihtimali üzerinde durmaya çalıştık. Çalışmamızda, müellifin kullandığı hadislerin yalnızca kaynak

değerlerini vermekle yetinip, senet ve metin tenkitlerine girmeden yalnızca genel bir fikir verebilecek ölçüde değinmeyi tercih ettik. Araştırmanın kapsamı daha da büyütölüp, bahsedilen detaylar ve eserin diğeryazma nüshaları incelenerek daha net bulgular elde etmek te elbette mümkündür. En doğrusunu Allah bilir.

KAYNAKÇA

Abdurrezzâk, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi‘ es-San‘ânî el-Himyerî, *el-Musannef*, Tahkik, Habiburrahman el-A‘zamî, Mektebetü‘l-İslamiyye, Beyrut, 1982.

Aclûnî, Ebû‘l-Fidâ İsmâîl b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî, *Keşfü‘l-hafâ*, Mektebetü‘l-Asriyye, Tahkik, Abdulhamid b. Ahmed b. Yusuf b. Hendavî, 2000.

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Tahkik, Şuayb Arnavut, Müessesetü‘r Risale, 2001.

Ali el-Kârî, Ebû‘l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed, *el-Minehu‘r-Ravzi‘l-Ezher fî Şerhi Kitabu‘l-Fıkı‘l-Ekber*, Tahkik, Ali Muhammed Dandal, Daru‘l-Kütübü‘l-İlmiyye, 3. Baskı, Lübnan, 2011; *el-Esrârü‘l-merfû‘a fî‘l-ahbâri‘l-mevzû‘a*, Tahkik, Muhammed Sabbağ, Daru‘l-Emane, Beyrut; *el-Masnu‘ fî ma‘rifeti‘l-hadisü‘l-mevzu‘*, Tahkik, Abdulfettah Ebû Ğudde, Müessesetü‘r Risale, Beyrut, 1398 h

Buhârî, Muhammed b. İsmail, *el-Camiu‘ş-sahîh*, Tahkik, Muhammed Züheyr b. Nâsir, Daru Tavku‘n Necat, 1422 h; *Tarîhü‘l-Kebîr*, Dairetü‘l-Me‘arifu‘l-Osmaniyye.

Çakan, İsmail Lütfi, *Hadis Edebiyatı*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2015.

Dârekutnî, Ebû‘l-Hasen Ali b. Ömer, *es-Sünen*, Tahkik, Şuayb Arnavut, Müessesetü‘r Risale, Lübnan, 2004.

Dârimî, Ebû Abdullah, *es-Sünen*, Tahkik, Hüseyin Selim Esed ed-Daranî, Mektebetü‘l-Arabiyye es-Su‘diyye, 2000.

Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş‘as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen*, Tahkik, Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Mektebetü‘l-Asriyye, Beyrut.

Ebû Nu'aym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, *Hilyetü'l-Evliya*, es-Su'ade, Mısır, 1974.

Elbanî, Ebû Abdurrahman Muhammed Nâsır, *el-Mevsuat*, Tahkik, Şadi b. Muhammed b. Salim Ali Nu'man, Merkezü'l-Nu'man li'l-Buhus ve'd Derasetü'l-İslamiyye, Yemen, 2010.

Fettenî, Muhammed Tahir, *Tezkiretü'l-mevzû'ât*, İdaretü't Taba'atü'l-Müniriyye, 1343 h.

Hâkim, Ebû Abdullah en Nisaburî, *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*, Tahkik, Mustafa Abdulkadir Atâ, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.

Irakî, Ebü'l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm el-İrâkî, *İhbârü'l-ahyâ' bi-ahbâri'l-İhyâ'*, Daru İbn Hazm, Beyrut, 2005.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Nüzhetü'n-nazar fi tevdihi Nuhbetü'l-fiker*, Tahkik, Nureddin Itr, Matbaatu's-Sabah, Dımeşk, 2000; *Fethu'l-bârî*, Tahkik, Muhammed Fuad Abdulbaki, Daru'l-Marife, Beyrut, 1959; *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe*, Tahkik, Adil Ahmed Abdulmevcut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1415 h; *el-Metalibu'l-âliye*, Daru'l-Âsime, Tahkik, Muhammed b. Su'ûd, Su'ûdiyye, 1419h; *Lisânul-mîzân*, IX, 299. Daru'l-Beşairu'l-İslamiyye, Tahkik, Abdulfettah Ebû Ğudde, 2002.

İbn Hibban, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân, *es-Sahîh*, Müessesetü'r Risale, Tahkik, Şuayb Arnavut, Beyrut, 1993.

İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme, *es-Sahîh*, Tahkik, Muhammed Mustafa el-A'zamî, Mektebetü'l-İslamî, Beyrut.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî, *el-Mevzû'ât*, el-Mektebetü's-Selefiyye, Tahkik, Abdurrahman Muhammed Osman, Medine, 1966-1968; *el-İlelü'l-Mütenâhiye fi'l-ehâdisi'l-vâhiye*, Tahkik, İrşadulhakk el-Eserî, İdaretü'l-Ulumi'l-Eseriyye, Faysalabad, 1981.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezid, *Sünen*, Tahkik, Muhammed Fuad Abdulbaki, Daru'l-İhyau'l-Kütübü'l-Arabiyye.

İbn Manzûr, *Lisânü 'l-arab*, Daru's-Sadr, Beyrut, 1414 h.

İbnü's-Salâh, Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdîrrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî, *Mukaddime/Ulûmü 'l-hadîs*, Tahkik, Nureddin İtr, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1986.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd, *Tabakâtu 'l-Kübra*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Tahkik, Muhammed Abdulkadir Ata, Beyrut, 1990.

Karadaş Çağfer, *Ali el-Kârî'nin Akaide Dair Eserleri ve Bazı İtikadi Görüşleri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1994.

Kutlay, Halil İbrahim, *İmam Ali el-Kârî ve Eseruhu fî İlmi 'l-Hadis*, Daru'l-Beşairü'l-İslamiyye, Beyrut, 1987.

Malik b. Enes, *el-Muvatta*, Tahkik, Muhammed Fuad Abdulbaki, Daru İhyau't Terasi'l-Arabiyye, Beyrut, 1985.

Mizzî, Yusuf b. Abdurrahman, *Tehzîbu 'l-Kemâl fî esmau 'r-ricâl*, Tahkik, Beşşar Avad Ma'ruf, Müessesetü'r Risale, Beyrut, 1980.

Muhibbî, Muhammed el-Emîn b. Fazlillâh *Hulasatü 'l-eser*, Beyrut, Daru's-Sadr, 1987.

Müslim, İbn Haccac, , *el-Camiu 's-sahîh*, Tahkik, Muhammed Fuad Abdulbaki, Daru İhyau't Terasi'l-Arabiyye, Beyrut.

Nesâî, Ebû Abdurrahman, *Sünenü 's-suğra*, Tahkik, Abdulfettah Ebû Ğudde, Mektebetü'l-Matbuatu'l-İslamiyye, Haleb, 1986; *Sünenü 'l-kübra*, Müessesetü'r Risale, Tahkik, Hasan Abdulmenam Şilbî, Beyrut, 2001.

Sâğânî, Ebû'l-Fezâil Radyüddîn, *Mevzuat*, Daru'l-Memun Li't Teras, Tahkik, Necmi Abdurrahman Halef, Dımeşk, 1405 h.

Sehâvî, Şemsüddin Ebû'l-Hayr, *el-Makāsıdü'l-hasene fî beyâni kesîrin mine'l-ehâdisi'l-müştehire*, Daru'l-Kütübü'l-Arabî, Tahkik, Muhammed Osman el-Haşet, Beyrut, 1985.

Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân, *el-Le'âli'l-masnû'a fî'l-ehâdisi'l-mevzû'a*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Tahkik. Ebû Abdurrahman Salâh, Beyrut, 1996.

Şevkanî, Muhammed b. Ali, *el-Fevâ'idü'l-mecmû'a fî'l-ehâdisi'l-mevzû'a*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Tahkik, Abdurrahman b. Yahya el-Ma'lemî, Beyrut.

Taberânî, Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemü'l-kebir*, Tahkik, Hamdi b. Abdulmecit es-Selefi, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire, 1994.

Tayalisî, Ebû Dâvûd Süleymân et-Tayalisi, *el-Müsned*, Daru'l-Hicr, Tahkik, Dr. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî, Mısır, 1999.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, *Sünen*, Tahkik, Ahmed Muhammed Şakir, Matba'atü Mustafa el-Bânî, Mısır, 1975.

Zehebî, Şemsüddin Ebû Abdullah, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, Tahkik, Şuayb Arnavut, Müessesetü'r Risale, 1985; *Tarihu'l-İslam ve vefayatu'l-meşahiri'l-a'lam*, Tahkik, Ömer Abdusselam et-Tedmirî, Daru'l-Kitabu'l-Arabî, Beyrut, 1993; *Mevudatu'l-Müstedrek*, Cevamiu'l-Kelim programının el yazması eserden neşridir, 2004.